

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний технічний університет
Факультет економіки та соціальних комунікацій
Кафедра соціально-психологічних і гуманітарних наук**

**Соціологічна асоціація України
Дніпропетровське обласне відділення**

**РОЗВИТОК ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ СОЦІОГУМАНІТАРНИХ НАУК:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**збірник матеріалів
ХІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції**

(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)

**Кам'янське
2025**

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

УДК 009(08)

ББК 6/я431

З

Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи : збірник матеріалів XI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р. / Дніпровський державний технічний університет. Кам'янське, 2025. 449 с.

У збірнику представлені тези доповідей з соціології, психології, політології, публічного управління і місцевого самоврядування, соціальних комунікацій, історії та права, економіки і менеджменту, філології, педагогіки, а також статті Круглого столу «Суспільні виміри трансформаційних змін в геополітичному просторі» та секцій конференції. Матеріали збірника розраховано на здобувачів вищої освіти, аспірантів, викладачів закладів вищої освіти та інших наукових фахівців.

Мови видання: українська, англійська.

Редакційна рада не обов'язково поділяє думки авторів. Відповідальність за дотримання умов академічної доброчесності, грамотність, список використаних джерел, достовірність цитат та посилань, використання статистичних матеріалів покладається на авторів.

Усі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язковим.

УДК 009(08)

ББК 6/я431

© Автори публікацій, 2025

© Кафедра соціально-психологічних і гуманітарних наук
Дніпровського державного технічного університету, 2025

З М І С Т

С.

Секція 1. Соціологія 14

Буланий Р. , Назаренко Д ., Якуніна А. АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ.....	14
Грабовець І., Приходько О. КРИЗОВА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТРИВОЖНОСТІ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	17
Зайченко І., Ковальова Д. ЦІННІСНО-СМИСЛОВИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «АВТЕНТИЧНІСТЬ» ЯК СИСТЕМНОЇ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ	21
Кравцов Ю. СУБ'ЄКТИВАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	24
Кривошеїн В. ІВЕНТ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ СОЦІОГУМАНІТАРНИХ НАУК.....	27
Лашин І., Черноус Л. СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ПІД ЧАС ВОЕННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	30
Логвиненко І. МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ОСНОВА РОЗРОБКИ ПРОГРАМИ ЯКОСТІ ОБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТІВ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МЕРЕЖІ "СІЛЬПО")	35
Любочкіна Г. РОЛЬ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ У ПІДТРИМЦІ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ З ВИСОКИМИ ЗДІБНОСТЯМИ	38
Мачуліна І., Зайченко І. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	41
Найден О., Ярошевська Т. СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО	44
Сорокіна Л., Шпак В. ЗНАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ДЛЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	48

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Стасюк Р., Мачуліна І. РОЛЬ САМООСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	52
Хейлік В. , Мачуліна І. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	55
Хейлік В. , Ковальова Д. ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	58
Шеломовська О. INSTAGRAM ЯК ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ПРОСТІР: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНОЇ АУДИТОРІЇ.....	62
Шеломовська О. , Чекрижов С. ЦИФРОВА РУТИНА: ІНТЕРНЕТ ЯК СКЛАДОВА ПРАКТИК ПОВСЯКДЕННОСТІ	65
Юрченко К., Ярошевська Т. СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ТА ЇХ РОЛЬ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ	69

Секція 2. Психологія	72

Басюк І. УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	72
Борісова А. ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГА	76
Бузова В., Сингаївська І. ПЕРСПЕКТИВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ В ІЙНИ ПРИ РЕІНТЕГРАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	78
Глашан І. ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТРУДОВОГО КОЛЕКТИВУ.....	81
Глущенко В., Редькіна Г. ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ЗДОРОВ'Я	85
Зайченко І, Редькіна Г. ЕМОЦІЇ ТА ВЗАЄМОДІЯ У СПІЛКУВАННІ	90

**ХІІ Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Карауш Ю. ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	93
Кащена О. НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ У ДІТЕЙ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	97
Кремповська І., Апішева А. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІДЕРСТВА В ОРГАНІЗАЦІЇ У ПЕРІОД КРИЗИ	100
Куропятников Н., Редькіна Г. ЯК НАВЧИТИСЯ НЕ БОЯТИСЯ :СТРАТЕГІЯ ВИЖИВАННЯ БЕЗ СТРЕСУ	103
Матвійків К. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ	106
Марчик М., Редькіна Г. ДОЦІЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ У ПРОФЕСІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	110
Рябік П., Коржов А. ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНЦІВ	114
Рябоконт М., Редькіна Г. ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ.....	117
Сліпак С., Пісоцький О. УЗАЛЕЖНЕНА ПОВЕДІНКА ЯК ФОРМА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ: КЛІНІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИПАДКІВ СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	121
Туховська Д. «ЕФЕКТ ДЕЖАВЮ» ЯК ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ	124
Фльова О., Раздорська І. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТИЛІВ ПОВЕДІНКИ ПОДРУЖЖЯ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ ТА РІВНЯ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ШЛЮБОМ	126
Харута К. КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВА ТЕРАПІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ У СТАНІ ВІЙНИ.....	132
Чижик Т. ДУМКА ЯК ПРОЯВ СВІДОМОГО І НЕ СВІДОМОГО У ПСИХІЦІ ЛЮДИНИ	135
Юхимович Ю. ЕКЗИСТЕНЦІЙНА САМОТНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	138
Ятчук М. ПРОФІЛАКТИКА НЕГАТИВНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ У МІСЦЯХ	140

ПОЗБАВЛЕННЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ

Секція 3. Публічне управління і місцеве самоврядування. Політологія.

Бодряго Є. АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ГЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК	144
Губарєва А., Якуніна А. ЗМІНА БАЛАНСУ СИЛ У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ: НАСЛІДКИ ДЛЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА	146
Карімов Г., Карімов І., Лисенко А. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОСНОВА СУСПІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ.....	148
Сорокіна Н., Гуржій О. ГЕНДЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІДЕРСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУЧАСНІ УПРАВЛІНСЬКІ ТЕОРІЇ ТА ПРОЦЕСИ	151
Шеломовська О. ПІВНІЧНО-АТЛАНТИЧНА РАДА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ВРЯДУВАННЯ	154

Секція 4. Філософія. Соціальні комунікації.

Астапова-Вязьміна О. GPT І Я: ЧИ МОЖЛИВИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ ДІАЛОГ?	159
Кравцов Ю. ЕТИЧНО-ГРОМАДЯНСЬКИЙ СТАН ЛЮДИНИ ЯК ДУХОВНЕ ПІДґРУНТЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	161
Костюк С. МІЖНАЦІОНАЛЬНЕ ПОБРАТИМСТВО: СОЦІОПРОПАМ'ЯТНИЙ АСПЕКТ	163
Ряба О., Ревуцька С. ОСОБЛИВОСТІ ОРАТОРСЬКОГО СТИЛЮ ЄЛИЗАВЕТИ ІІ	165
Хмелюк А., Цвячок С. АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	167

**ХІІ Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Секція 5. Історія та право

Геєць І., Хомінець Т. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	171
Донченко С. ВЕРЕСЕНЬ 1917 Р.: ПОДІЇ В УКРАЇНІ. З'ЇЗД НАРОДІВ У КИЄВІ	173
Гарбазей Д. ПРОФІЛАКТИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА (СОЦІОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)	176
Дембицька А., Карпенко Р. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	179
Карпенко Р. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ПРИРОДНИХ РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН	181
Квітчинська А. , Зборець С. ПОСТАТЬ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ У ПОЛІТИЦІ ПАМ'ЯТІ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ.....	183
Кузнецова Л. СОЦІОЛОГІЧНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	188
Ларченко М ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ВІДКРИТИМ КОДОМ В ДЕРЖАВНИХ СТРУКТУРАХ ...	190
Луняк Є., Криленко І. ,Болгаріна Ю ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА В КОНТЕКСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗСУ	196
Переверзева В., Карпенко Р. ПРАВО ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН	201
Тодоров І. НЕОБХІДНІСТЬ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ	204
Толстой В., Ярошевська Т. ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ІІІ (МОДЕЛЬ, АЛГОРИТМИ, ТВОРИ, ПРОДУКТИ) В УКРАЇНІ	207

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Шкляєв Д., Карпенко Р. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОДООХОРОННИХ ЗОН ТА ВОДНО-БОЛОТНИХ УГІДЬ ЯК СКЛАДОВИХ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ	211

Ящук О., Ярошевська Т. ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ВИНАХОДИ У СФЕРІ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ (НА ПРИКЛАДІ СИСТЕМ КЕРУВАННЯ АСИНХРОННИМИ ГЕНЕРАТОРАМИ ВІТРОВИХ ЕЛЕКТРОТАНЦІЙ) ...	213

Ярошевська Т. ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	215

Секція 6. Економіка і менеджмент

Будько О., Верещака О. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ	219

Деленгівська Д. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯЄВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: БАЛАНС МІЖ ПІДТРИМКОЮ ТА ОБМЕЖЕННЯМИ	222

Завербний А., Гадик В. ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ НОВОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПАРАДИГМИ В БІЗНЕСІ	225

Караван Н., Продан В. ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	228

Клиновий Д., Петровська І. ЕКОФАСИЛІТАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОГО ПОЛУСУБ'ЄКТА У ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОМУ ПАРТНЕРСТВІ	230

Коренюк П., Продан В. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	233

Лось Д., Бурбела А. ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ	236

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Любітов Д. СКЛАДНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ	240
Мельник Я., Ткачук Н. ФІНТЕХ-КОМПАНІЇ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	243
Молдовану В. Чернявська І. ВІД ІДЕЇ ДО БІЗНЕСУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЧЕРЕЗ ГЛИБОКЕ РОЗУМІННЯ КЛІЄНТА	246
Некlesa А., Бездітко І. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЛОГІСТИЦІ: ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАВОК	248
Рибка Н. ЗОНИ ВІЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА, ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ...	250
Руденко О., Ярошевська Т. ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УПРАВЛІННІ ІТ ПРОЄКТАМИ	254
Смаглюк А. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ І ПЛАТФОРМ ДЛЯ КЕЙТЕРИНГОВИХ ПОСЛУГ ПІД ЧАС ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ	256
Ткаченко І., Велегура К. ОБЛІК НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ	259
Фоменко В. , Чала В. СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ	261
Aituganova L., Levchuk K. MIGRATION PROCESSES WITHIN UKRAINE AND THEIR IMPACT ON THE LABOUR MARKET	264
Prodan W., Levchuk K. CAREER EFFECTIVENESS AS A SYNERGY OF PERSONAL RESOURCES AND MARKET OPPORTUNITIES.....	267

Секція 7. Філологія

Барліт Л., Рибалка Н. СТІЙКІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ	270
Валуєва Н. СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ	273

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Кобзей Н., Мельничук Т. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ У СФЕРІ ТРАНСПОРТУВАННЯ НАФТИ ТА НАФТОПРОДУКТІВ.....	277
Ковень І., Кобзей Н. ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ, ЩО КЛАСИФІКУЮТЬ НАФТОПРОДУКТИ ТА ПОЗНАЧАЮТЬ ЇХ ЗБЕРІГАННЯ	278
Кузьменко Н., Леонідов Д. ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕКЛАМНИХ СЛОГАНІВ АВТОМОБІЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ ...	280
Лисогор М., Покулевська А. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ТВОРУ РЕБЕККИ КВАН «МАКОВА ВІЙНА»	282
Орехов В. НЕОЛОГІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ.....	286
Остапенко С., Кравцов Є. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СЛЕНГУ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ.....	289
Парфьонова Я., Ревуцька С. ОБРАЗ ПРОМЕТЕЯ У ТВОРАХ АНГЛІЙСЬКИХ РОМАНТИКІВ	292
Пархоменко С., Рибалка Н. ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКЛАДАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	294
Рибалка Н., Беляєва Ю. ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЙОМИ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	297
Романюха М. МОВНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАУКОВОГО ЗНАННЯ В АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОМУ ТЕКСТІ	300
Рудюк Д., Крутько Т. СПОРТИВНИЙ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРС: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ	303
Сінєгіна Є., Рибалка Н. ПЕРЕКАЗ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	304
Удовіченко Г., Денисенко М. ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В ПРОЦЕСІ ВІДТВОРЕННЯ СКОРОЧЕНЬ ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРУ ТА ТЕКСТОВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	307
Ягідка А., Рибалка Н. СУЧАСНІ РЕСУРСИ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАВИЧОК	

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

АУДІЮВАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	310

Artemenko S., Rybalka N. MIND MAP AS AN EFFECTIVE TOOL IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING	313
Boiko L. ONLINE ENVIRONMENT OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION SKILLS	316

Секція 9. Педагогіка

Андрейко В., Гасинець Я., Остапеч Ю., Староста В. МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ТА ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	319
Вялов Д., Бездітко І. ДОСЛІДЖЕННЯ НЕОБХІДНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕМАТИКИ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ	323
Купіна О. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	328
Маляр Л., Староста В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ПОГЛЯДИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ	331
Мамиченко С. ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	335
Матвієнко С. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ	337
Мозгальов А., Кізім С. ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ	341
Сабодашко І., Горохівська Т. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ В КОНТЕКСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ	345
Чупандіна Г. МОЖЛИВОСТІ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ	3

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

ВИСОКОФУНКЦІОНАЛЬНИМ АУТИЗМОМ	348

Статті за результатами роботи Круглого столу

**«Суспільні виміри трансформаційних змін в геополітичному просторі» та
секцій конференції**

Богомаз К. ВОЄННІ РЕАЛІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	351
Зборець С., Яковчук Е. ЗАХІД ОЧИМА СХОДУ: ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ СВІТ В ІСЛАМСЬКИХ ВІЗІЯХ ХІХ СТ.	356
Мусієць Т ., Рябець О. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНИЙ СИСТЕМИ: ЗМІСТ ТА ТЕНДЕНЦІЇ.....	362
Одякова А., Васильченко О., Павленко О. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СКРИНІНГУ ТРАВМАТИЧНИХ СПОГАДІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ...	371
Рябець Н. ЦИФРОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: НОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ БІЗНЕСУ	387
Сорокіна Л. ІНТЕРНЕТИЗАЦІЯ ЯК СУЧАСНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ТЕЛЕБАЧЕННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	395
Таран М. ПОГЛИБЛЕННЯ ЗНАНЬ ПРО КУЛЬТУРНИЙ КОД НАЦІЇ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	404
Ткаченко І. РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	409
Хмелюк А., Заброда Д., Сторожко А., Полле Т. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТОВАРАМИ: ДИНАМІКА ТА СТРУКТУРА.....	422
Педченко Р., Профатилов І., Бабич А. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ВЕЛИКИХ І СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ:	

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

ГРУПУВАННЯ ТА ДИНАМІКА	428
Хмелюк А., Ткач А. КОРУПЦІЯ В ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ НА ПРИКЛАДІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ	435
Яковчук Е., Корсун В. EGYPT AND ITS POPULATION IN KARL BAEDEKER'S GUIDEBOOKS	441

Секція 1. Соціологія

БУЛАНИЙ РУСЛАН ОЛЕГОВИЧ

здобувач вищої освіти група АТ-23-1ду

НАЗАРЕНКО ДАРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

здобувачка вищої освіти група МЕН-21-1д

ЯКУНІНА АЛЛА ОЛЕКСАНДРІВНА

к.іст.н., доцент кафедри [соціально-психологічних і гуманітарних наук](#)

Дніпровського державного технічного університету

АНАЛІЗ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ

Нерівність властива для всіх типів людського суспільства. Навіть у примітивних суспільствах, де не існує майнової різниці, є нерівність між різними індивідами, між чоловіками і жінками, між молодими і старими тощо [1]. Нерівності призводять до суспільних розшарувань, поділів. Ті, хто перебувають у привілейованому становищі, намагаються зберегти свої переваги, а ті, хто займає нижче становище, хочуть змінити його на краще [4]. Нерівності, таким чином, породжують суспільне напруження, призводять до масових суспільних збурень, зіткнень, революцій. Разом з тим, нерівність є стимулом для того, щоб прагнути зайняти краще місце в суспільстві, працювати над собою, щоб отримати доступ до більшої кількості матеріальних та інших благ [6].

Нерівності, відтак, є потужним джерелом суспільної енергії, яке підживлює, стимулює позитивні суспільні процеси, але й можуть призвести до неконтрольованого вибуху і суспільної катастрофи.

Теорії соціальної нерівності поділяють на два принципових напрямки: функціоналістський і конфліктологічний (марксистський) [7].

Функціоналісти, у традиціях Еміля Дюркгейма, виводять соціальну нерівність із розподілу праці: механічного (природного, статевовікового) й органічного (який виникає внаслідок навчання і професійної спеціалізації) [8].

Для нормального функціонування суспільства необхідне оптимальне поєднання всіх видів діяльності, але деякі з них, з точки зору суспільства є важливішими, ніж інші, тому в суспільстві завжди мають бути спеціальні механізми, для заохочування тих людей, які

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

виконують важливіші функції, наприклад, через нерівномірність в оплаті праці, надання певних привілеїв тощо.

Послідовники Карла Маркса, наприклад, головним джерелом соціальної нерівності вважають приватну власність на засоби виробництва, яка породжує соціальне розшарування суспільства, його поділ на антагоністичні класи. Перебільшення ролі цього фактора спонукало К. Маркса та його послідовників до ідеї, що із ліквідацією приватної власності на засоби виробництва вдасться позбутися соціальної нерівності [10].

З давніх-давен багато мислителів намагалися з'ясувати: чи може існувати суспільство без соціальної нерівності. У всіх народів можна знайти легенди про те, що у давнину існував "золотий вік" — час, коли всі люди були рівними і жили у достатку і злагоді. Однак ідеї соціальної рівності жодному суспільству не вдалося втілити на практиці. Це, зокрема, пояснюється тим, що соціальна нерівність не зумовлена якимось одним фактором, а є багатовимірною і виявляється у найрізноманітніших ланках суспільства та сферах суспільного життя: нерівність батьків і дітей, керівників і підлеглих, лідерів і послідовників — усе це способи організації суспільства, моделі впорядкування суспільних стосунків.

Відомі чотири основні історичні типи організації соціальної нерівності — рабство, каста, стани і класи.

Рабство — форма, при якій одна людина виступає власністю іншої; раби становлять найнижчий прошарок суспільства, який позбавлений усіх прав і свобод.

Каста — одна з форм соціальної стратифікації, членством у якій людина зобов'язана винятково своїм народженням. Між кастами існують практично нездоланні бар'єри: людина не може змінити касту у якій вона народилася, не дозволяються і шлюби між представниками різних каст. Пережитки кастового ладу існують також в Індонезії, Японії, інших країнах

Стан — соціальна група, яка володіє певними правами й обов'язками, закріпленими звичаєм або законом, що передаються у спадок. За часів феодалізму у Європі існували, наприклад, такі привілейовані стани, як дворянство та духовенство; непривілейований — так званий третій стан, який складався із ремісників та купців, а також залежні селяни. Перехід із одного стану до іншого був дуже складний, практично неможливий, хоча окремі винятки траплялися вкрай рідко [3;5].

Класи (у широкому сенсі) в сучасному суспільстві, це відкрита система, оскільки, на відміну від попередніх історичних типів соціального розшарування, вирішальну роль тут

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

відіграють особисті зусилля індивіда, а не його соціальне походження. Хоча для того, щоб перейти з однієї страти в іншу також доводиться долати певні соціальні бар'єри. Тобто синові мільйонера завжди легше досягнути вершин суспільної ієрархії [7].

Існують два основні теоретичні підходи до аналізу соціальної нерівності: функціоналістський та конфліктологічний.

Функціоналістський підхід: представники цього напрямку, зокрема Еміль Дюркгейм, Талкотт Парсонс, Кінгслі Девіс та Вілберт Мур, вважають, що соціальна нерівність є необхідною для ефективного функціонування суспільства. Вони стверджують, що різні соціальні ролі мають різну важливість, тому суспільство повинно заохочувати виконання ключових ролей через нерівномірний розподіл винагород [2;8].

Конфліктологічний підхід: цей підхід, заснований на ідеях Карла Маркса, розглядає соціальну нерівність як результат конфлікту між класами. Маркс вважав, що приватна власність на засоби виробництва призводить до поділу суспільства на антагоністичні класи — капіталістів і пролетарів. Він передбачав, що з ліквідацією приватної власності можна досягти соціальної рівності [10].

Крім того, соціальні прошарки сучасного суспільства не володіють закріпленими у законах привілеями і мають однакові політичні права.

Такі суспільства, у яких перехід із однієї страти до іншої є складним, називаються закритими суспільствами. Відповідно, суспільства для яких властиві вільні переходи людей вгору і вниз соціальною "драбиною", називають відкритим суспільством [3;7].

Щоб описати соціальну нерівність, соціологи застосовують термін "соціальна стратифікація".

Соціальна стратифікація — це сукупність розміщених у вертикальному порядку соціальних прошарків (з лат. — прошарок і — роблю) [4].

Якщо соціальна структура виникає з приводу суспільного розподілу праці, то соціальна стратифікація, тобто ієрархія соціальних груп — з приводу суспільного розподілу результатів праці (соціальних благ).

Таким чином, соціальна нерівність є багатовимірним явищем, що пронизує всі аспекти суспільного життя, від економіки до культури. Вона може бути як джерелом розвитку, так і причиною соціальних конфліктів, що підкреслює важливість її глибокого розуміння та аналізу [9].

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Список використаних джерел

1. Іщенко І. Ю., Кравченко С. О. Соціологія : підручник. Київ : Каравела, 2015. 384 с.
2. Танчер В. І. Соціологія навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 368 с.
3. Палій О. І. Основи соціології : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2009. 240 с.
4. Шульга М. І. Соціальна стратифікація та нерівність : навч.-метод. посіб. Київ : ПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2017. 124 с.
5. Москаленко А. І. Соціальна структура суспільства : навч. посіб. Харків : Право, 2011. 304 с.
6. Балацький Є. В. Соціальна нерівність як фактор суспільного розвитку. Економіка і прогнозування. № 1, 2018. С. 24–36.
7. Слюсаревський М. М. Соціальна мобільність та стратифікація: курс лекцій Київ : НАН України, 2012. 112 с.
8. Дюркгейм Е. Про поділ суспільної праці; пер. з фр. Київ : Основи, 2000. 412 с.
9. Гіденс Е. Соціологія ; пер. з англ. Київ : Основи, 1999. 856 с.
10. Маркс К. Капітал. Т. 1; пер. з нім. Київ : Вища школа, 1986. 672 с.

ГРАБОВЕЦЬ ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

к.соц.н., доцент, завідувач кафедри соціології та масових комунікацій

ПРИХОДЬКО ОЛЕНА ОЛЕКСІВНА

к.соц.н., доцент кафедри соціології та масових комунікацій

Криворізького державного педагогічного університету

**КРИЗОВА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
ТРИВОЖНОСТІ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ**

Після 2022 року Україна зіткнулася з безпрецедентним викликом — необхідністю постійної багаторівневої кризової комунікації у воєнний час. З одного боку, було створено позитивний прецедент ефективної публічної комунікації з боку Офісу Президента, Збройних Сил України та окремих міністерств, які забезпечили постійну інформаційну присутність, використовуючи зрозумілу мову, регулярність звернень і стратегічний наратив. З іншого боку, система стратегічних комунікацій досі має фрагментарний характер: не всі інституції

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

володіють належними інструментами реагування на фейки, чутки або інформаційні атаки. Комунікація на регіональному рівні часто втрачає ефективність через нестачу ресурсів, низьку медіаграмотність громад, а також відсутність єдиної методичної бази.

Попри активне використання цифрових каналів (зокрема Telegram, Facebook, офіційних порталів), залишаються актуальними проблеми недовіри до офіційних джерел, розрив між національним і локальним рівнями комунікації, а також недостатня адаптація повідомлень до різних соціальних груп (зокрема внутрішньо переміщених осіб, людей похилого віку тощо). Це вимагає більш чіткого планування та професійної реалізації кризової комунікації з урахуванням психосоціальних особливостей аудиторії.

Очевидно, що соціальні мережі мають низку значних переваг у контексті сучасної комунікації. Вони дозволяють самостійно ініціювати поширення інформації в оперативному режимі, забезпечуючи простоту та високу швидкість донесення повідомлень до широкої аудиторії. Завдяки інтерактивності та прямому зв'язку з користувачами, соціальні платформи створюють унікальні можливості для підтримки постійного зворотного зв'язку та залучення громадськості. Ці властивості роблять соціальні медіа надзвичайно ефективним інструментом інформування, зокрема в умовах надзвичайних ситуацій або масштабних соціально-політичних викликів [8].

Проте недосконало сформульовані або непрофесійно реалізовані повідомлення у цифровому середовищі можуть самі по собі стати каталізатором нової кризової ситуації. Досвід комунікації в період війни в Україні яскраво продемонстрував двоїсту, амбівалентну природу соціальних мереж: з одного боку — це потужний канал для мобілізації суспільної підтримки, боротьби з дезінформацією та посилення національної єдності, а з іншого — джерело ризиків, включно з панікою, поширенням фейків, викривленням реальності та загостренням соціальної напруги.

У багатьох випадках для виникнення серйозної інформаційної кризи достатньо одного необережного посту або невдалого формулювання. Однак при правильному стратегічному підході соціальні медіа можуть виступати як платформа для подолання наслідків кризи, підтримки репутації та стабілізації комунікативного середовища. Ті організації, які оперативно адаптують свій контент, дотримуються відповідного емоційного тону та виявляють чутливість до потреб і тривог своєї аудиторії, мають значно вищі шанси зберегти довіру, зменшити напруження в спільноті та забезпечити ефективне реагування на виклики [5].

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Соціальні мережі відіграють ключову роль у кризовій комунікації, адже вони є не лише каналом для передавання інформації, а й майданчиком для діалогу з аудиторією. На відміну від традиційних ЗМІ, соціальні медіа дозволяють установити двосторонній зв'язок: люди не просто читають новини, а активно взаємодіють — коментують, ставлять запитання, висловлюють тривоги. В умовах кризи важливо не ігнорувати ці настрої. Навіть якщо немає змоги відповісти кожному індивідуально, регулярні оновлення, Q&A-пости або пояснення в загальнодоступних публікаціях створюють відчуття залученості, прозорості й турботи [7].

Міністерство охорони здоров'я України ініціювало важливі інформаційні кампанії, зокрема «Ти як?» і платформу психологічної підтримки «Розкажи мені», які зосереджувалися на підтримці психічного здоров'я громадян, допомагаючи їм знайти способи справлятися з тривогою та пропонували анонімні консультації з психологами, щоб забезпечити доступ до професійної підтримки, особливо для людей, які зазнали стресу або травм через бойові дії [1].

Також в умовах нестабільності етика комунікації стає надзвичайно важливою. Суттєвою частиною цих етичних питань є розмежування між необхідністю інформування і можливістю експлуатації трагедій чи реакцій аудиторії для досягнення комерційної чи політичної вигоди. Надмірна сенсаціоналізація подій, використання болю та страждань людей для привернення уваги або заробітку на трагедіях може не тільки погіршити моральний стан суспільства, а й викликати довгострокові негативні наслідки, такі як зневіра, емоційне виснаження або недовіра до медіа [4].

Зокрема, під час інформаційної війни йде боротьба за контроль над наративом, і саме етика комунікацій допомагає не лише зберегти правдивість, а й підтримувати психологічну стабільність громадян. Оскільки дезінформація і маніпуляції можуть завдати значної шкоди, важливо забезпечувати прозорість, об'єктивність і коректність в подачі матеріалів. В Україні були започатковані ініціативи, зокрема Центром стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, які не лише борються з дезінформацією, але й активно заохочують медіа до етичних практик, спрямованих на підтримку громадської моралі і здоров'я під час кризи [7].

Крім того, етичний підхід до інформаційної комунікації в Україні підтримується й міжнародними організаціями, які надають рекомендації щодо дотримання стандартів при висвітленні насильства та конфліктів. Наприклад, ЮНЕСКО та міжнародні правозахисні організації активно консультують медіа щодо того, як уникати використання насильства чи

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

трагедій як інструментів маніпуляцій, що в довгостроковій перспективі може призвести до соціальної поляризації та емоційної втрати контролю в суспільстві.

Загалом, кризова комунікація в Україні потребує не лише швидкості та точності, але й великої чутливості до емоційного стану суспільства. Врахування етичних аспектів, координація повідомлень між центральними і регіональними органами влади, а також підтримка психічного здоров'я громадян є основою для ефективного управління кризами та забезпечення національної безпеки на інформаційному фронті.

Список використаних джерел

1. В Україні запустили кампанію щодо необхідності піклування про ментальне здоров'я. *УкрІнформ*. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3686792-v-ukraini-zapustili-kampaniu-sodo-neobhidnosti-pikluvanna-pro-mentalne-zdorova.html>
2. Горлач П., Качковська Я. USAID зупиняє фінансування за грантами: які українські культурні та медійні проєкти вимушені зупинити роботу. *Суспільне: Культура*. 7 лютого 2025. URL: <https://suspilne.media/culture/935205-usaid-prizupinae-finansuvanna-za-grantami-aki-ukrainski-kulturni-ta-medijni-proekti-vimuseni-prizupiniti-robotu/>
3. Євросоюз має пакет підтримки для незалежних медіа в Україні на 10 млн євро — Посол ЄС в Україні Матернова. *Суспільне: Культура*. 21 березня 2025. URL: <https://suspilne.media/976327-evrosouz-mae-paket-pidtrimki-dla-nezaleznih-media-v-ukraini-na-10-mln-evro-posol-es-v-ukraini-maternova/>
4. Котубей-Геруцька Олеся Пам'ять і чутливість у медіа: медійники про межу між інформуванням і сенсацією та емпатію без травматизації. *Суспільне: Культура*. 9 грудня 2024. URL: <https://suspilne.media/culture/887531-pamat-i-cutlivist-u-media-medijniki-pro-mezu-miz-informuvannam-i-sensacieu-ta-empatiu-bez-travmatizacii/>
5. Маруженко М. Ярина Ключковська: Кризова комунікація — це про емоції. *MMR*. 29 Червня 2017. URL: https://mmr.ua/ru/show/yarina_kkrizova_komunikatsiya_tse_pro_emotsiyi
6. Розкажи мені. Онлайн-платформа. URL: <https://tellme.com.ua/>
7. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. Лекція з кризових комунікацій. *Європейський простір*. 2024. URL: <https://euprostit.org.ua/courses/lecture/148140>
8. Чуприна А. Роль соціальних мереж у кризовій комунікації в умовах війни. *ЕВА*. 05 липня 2022. URL: <https://eba.com.ua/rol-sotsialnyh-merezh-u-kryzovij-komunikatsiyi-v-umovah-vijny/>

ЗАЙЧЕНКО ІЛЛЯ ДМИТРОВИЧ

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Соціологія»

КОВАЛЬОВА ДАРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

к держ. упр., доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук

Дніпровський державний технічний університет

ЦІННІСНО-СМИСЛОВИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «АВТЕНТИЧНІСТЬ»

ЯК СИСТЕМНОЇ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Автентичність особистості представляє собою складне психологічне утворення, що інтегрує ціннісно-смислові орієнтації людини з її поведінковими проявами та внутрішньою організацією психічних процесів. Сучасні дослідження показують, що автентичність виступає як метавластивість особистості, яка забезпечує цілісність та узгодженість між внутрішнім досвідом і зовнішніми проявами людини. У контексті ціннісно-смиислової сфери автентичність розглядається як механізм внутрішньої регуляції життєдіяльності, що функціонує на найвищому рівні організації смислової сфери особистості. Основні підходи до вивчення автентичності включають психоаналітичну, екзистенційну та гуманістичну парадигми, кожна з яких розкриває специфічні аспекти взаємозв'язку автентичності з ідентичністю та самореалізацією особистості.

Поняття аутентичності було запозичене психологією з екзистенційної філософії, де воно розглядалося як здатність людини бути справжньою по відношенню до себе, жити у відповідності з внутрішніми переконаннями, цінностями й потребами. Джеймс Бюджентал одним із перших увів термін «аутентичність» в психологічну практику, наголошуючи на важливості присутності, тобто усвідомлення своєї суб'єктивності та контакту з внутрішнім світом.

С. Мадді розглядав аутентичність як морально-етичну характеристику особистості, пов'язану з її життєстоїкістю. У свою чергу, А. Ленгле описував аутентичність як внутрішній джерельний ресурс трансценденції особистості. Гуманістична психологія (К. Роджерс, А. Маслоу) виділяла аутентичність як одну з ключових характеристик самоактуалізованої особистості.

Сучасні дослідження автентичності здійснюються в рамках декількох методологічних парадигм, кожна з яких пропонує специфічний погляд на природу та механізми функціонування цього феномену. Психоаналітична парадигма розглядає автентичність через

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

призму вирішення внутрішньоособистісних конфліктів та досягнення інтеграції різних аспектів психіки. Екзистенційна парадигма зосереджується на проблемах свободи, відповідальності та пошуку смислу життя як основних детермінант автентичного існування. Гуманістична парадигма підкреслює значення самоактуалізації, особистісного зростання та реалізації внутрішнього потенціалу для досягнення автентичності.

Кожна з даних парадигм вносить унікальний вклад у розуміння автентичності, але водночас має свої обмеження. Психоаналітичний підхід може недооцінювати роль свідомих процесів у формуванні автентичності, тоді як екзистенційний підхід може переоцінювати значення раціонального вибору. Гуманістичний підхід іноді критикується за надмірний оптимізм щодо природи людини та недостатню увагу до соціальних та культурних детермінант особистісного розвитку. Сучасні дослідження прагнуть інтегрувати найкращі аспекти всіх трьох підходів для створення більш повного та всебічного розуміння автентичності.

Особливу увагу в дослідженні приділено аналізу автентичної установки особистості – як специфічної готовності до внутрішньої та соціальної взаємодії, що забезпечує реорганізацію смислового простору через діалог, самопізнання та відкритість новому досвіду.

Формування автентичності як системної якості особистості відбувається через складну взаємодію внутрішніх та зовнішніх чинників. Ціннісно-смилова сфера особистості виступає як динамічна система особистісних смислів, що відображає ціннісно-смилове ставлення, смислоутворюючий мотив та диспозицію поведінки. Особистісні цінності в цій системі задають кінцеві орієнтири індивідуальної діяльності, визначають стратегію цілепокладання і належать до найвищого рівня організації смислової сфери, виступаючи джерелом смислоутворення. Автентичність розвивається через інтеграцію цих ціннісно-смилових утворень з поведінковими стратегіями та способами самоактуалізації особистості [1, с. 85].

Процес становлення автентичності тісно пов'язаний з розвитком здатності до самореалізації та самовираження. Автентична людина вміє визнавати власні промахи, може шкодувати про втрачені можливості або допущені помилки, але приймає всю відповідальність за них і розцінює такі помилки як досвід для подальшого розвитку. Це свідчить про зрілість особистісних механізмів саморегуляції та здатність до конструктивної переробки життєвого досвіду. Формування автентичності також включає розвиток навичок

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

емоційної саморегуляції, здатність до рефлексії власних станів та мотивів, а також вміння підтримувати баланс між особистісними потребами та соціальними.

Ціннісно-сміслова сфера автентичної особистості характеризується специфічною організацією, що забезпечує узгодженість між внутрішніми переконаннями та зовнішніми проявами поведінки. Згідно з дослідженнями українських науковців, ціннісно-сміслова сфера розглядається з позиції динамічної системи особистісних смислів, де кожен елемент виконує специфічну функцію у забезпеченні автентичного функціонування особистості. Онтологічний підхід до вивчення смислових структур особистості виділяє життєвий смисл як основну одиницю аналізу, тоді як феноменологічний підхід зосереджується на особистісному смислі. Діяльнісний підхід забезпечується смисловими структурами особистості, що функціонують як механізми внутрішньої регуляції життєдіяльності.

Автентичність передбачає наявність стійкої ієрархії цінностей, що не піддається кон'юнктурним змінам під впливом зовнішніх обставин. Дана стійкість не означає ригідності, а скоріше відображає глибоку інтегрованість ціннісної системи з особистісною ідентичністю. Автентична особистість демонструє здатність до збереження своїх основних ціннісних орієнтирів навіть в умовах соціального тиску або життєвих криз, що свідчить про зрілість та сформованість її ціннісно-сміислової сфери. Водночас така особистість залишається відкритою для переосмислення та уточнення своїх цінностей у світлі нового досвіду, що забезпечує динамічність та адаптивність її ціннісної системи [2, с. 433].

Проведений аналіз демонструє, що автентичність як системна якість особистості представляє собою складне психологічне утворення, що інтегрує ціннісно-сміслові, когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти функціонування людини. Ціннісно-смісловий зміст автентичності розкривається через її роль як механізму внутрішньої регуляції життєдіяльності, що функціонує на найвищому рівні організації смислової сфери особистості. Автентична особистість характеризується узгодженістю між внутрішніми переконаннями та зовнішніми проявами, здатністю до самостійного прийняття рішень та готовністю нести відповідальність за свої вчинки.

Системність автентичності проявляється у взаємозв'язку її структурних компонентів та їх спільному впливі на особистісне функціонування. Розвиток автентичності детермінується комплексом внутрішніх факторів (особистісна зрілість, самосвідомість, духовність) та зовнішніх умов (соціокультурне середовище, освітні впливи). Дослідження автентичності здійснюється в рамках різних методологічних парадигм, що забезпечує

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

багатоаспектність її вивчення, але водночас потребує інтеграції різних підходів для досягнення більш повного розуміння цього феномену.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою інтегративних моделей автентичності, що поєднують досягнення різних психологічних шкіл та підходів. Особливої уваги потребує вивчення культурних та національних особливостей прояву автентичності, а також розробка практичних методів її розвитку в освітньому та терапевтичному контекстах. Актуальним напрямком є також дослідження зв'язку автентичності з психологічним благополуччям та ефективністю професійної діяльності, особливо у сферах, що вимагають високого рівня особистісної зрілості.

Список використаних джерел:

1. Зливков В. Л. Автентичність як метавластивість особистості. *Наукова конференція «Сучасний соціокультурний простір 2015» (16-18 вересня 2015 р.)*. – К., 2015. – С. 82-89.
2. Khell L., Zigler D. *Teorii lichnost.* – SPb.: Izdatelstvo «Piter», 2008. – 608 s.

КРАВЦОВ ЮРІЙ

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук
Дніпровського державного технічного університету

**СУБ'ЄКТИВАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС
РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Вихідною тезою буде розуміння суб'єктивація як процесу, що орієнтує особистість на реалізацію її потенційних здібностей, на розвиток її суб'єктивуючих якостей (активності, почуття особистої гідності, відповідальності та ін.). Буде також проаналізовано характерні особливості суб'єктивації особистості в контексті розвитку цифрового суспільства з урахуванням української специфіки.

Ключові слова: суб'єкт, суб'єктивація, стратегічний ресурс, розвиток цифрового суспільства.

Сьогодні вже можна впевнено говорити, що інформаційне суспільство та його настання – це об'єктивний історичний процес. Коли такі теорії та проекти

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

починаються, ми не можемо їх змінити чи скасувати. Тому що все назване в результаті вже веде до зміни культури, психології, соціальної сфери, політики. Суб'єктивація особистості як процес та умови її реалізації – одна із суттєвих тенденцій безпосередньо пов'язаної зі становленням інформаційного суспільства та розвитком самої особистості. З процесом суб'єктивації пов'язують цифровізацію суспільства, яка дедалі більше зсувається у осередок людського буття.

Тема суб'єктивація особистості складна та багатогранна і напевно чи можна буде досить повно, глибоко, у всіх деталях обговорити цю тему. Ми ставимо досить локальне завдання: виділити напрями аналізу теми у контексті цифровізації сучасного суспільства. Одним із проникливих та глибоких дослідників феномену суб'єктивації був Мішель Фуко. Він так визначив поняття суб'єктивації: «Суб'єктивацією я назву процес, з якого ми отримуємо складання суб'єкта, точніше кажучи – суб'єктивності, яка, очевидно, служить лише з заданих можливостей організації якогось самосвідомості» [2].

Цінність даного визначення в тому, що в ньому позначено процес становлення: ким треба стати і як це зробити, щоб мати право називатися суб'єктом. У вітчизняній літературі під суб'єктивацією найчастіше розуміють процес та умови, що забезпечують реалізацію потенційних здібностей особистості впливати на реальний процес діяльності, учасником якої вона є

Суб'єктивацію особистості контексті цифровізації суспільства можна як розширення можливостей вибору інформації, орієнтація на технології, використовують самостійні творчі роботи (проекти). Інформаційна грамотність суб'єкта пізнання включає у собі активну позицію у впізнанні, ідентифікації, пошуку, оцінці, упорядкування та використання інформації. Ресурс творить свої світи креативної індивідуальності з її унікальними власними каналами реальності є знаком змін у суспільстві. Саме цей ресурс стає основним для подальшого розвитку суспільного виробництва та нових поколінь інформаційних технологій. Сьогодні цифровізація – це одна з наймодніших тем досліджень та експертних прогнозів. Нинішню українську реальність важко описувати об'єктивно. Тому що в умовах системної кризи наше сприйняття дійсності може бути лише частково адекватним. І чим менш адекватно ми розуміємо те, що відбувається, тим більше криза впливає на наше бачення реальності. Разом з тим, вже неможливо заплющувати очі на

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

ситуацію, коли в української людини «відібрали право будувати власне життя на власний розсуд» [3, с. 4].

Суб'єктивація особистості міцно асоціюється з ідеями свободи та самовираження. Ерік Шмідт та Джаред Коен звернули увагу на вплив сучасних технологій на людину та ставлення до цієї влади. «Владі буде все важче маневрувати у міру того, як дедалі більша кількість громадян отримують доступ до мобільного зв'язку та інтернету». У нову цифрову епоху репресивні дії, що обмежують свободу творчого самовираження, практично втратить сенс [3, с. 45].

Сучасна українська молодь орієнтується на глобальні канали передачі інформації, найчастіше перебуває у транскордонному мовному та культурному просторі. Це дозволяє їй ухвалювати рішення переїхати за кордон. Потрібно визнати, що втрата економічно активного населення – це дуже серйозна загроза для України. Емігрують із країни ті люди, які мають професійні вже давно працює система ІВТ — індивідуальні освітні траєкторії навички, досвід роботи.

У європейських країнах вони дозволяють студентам самостійно обирати курси та напрями навчання. Для студента з'являється можливість активної участі в освітньому процесі, оволодіння сучасною професійною діяльністю та інформаційним середовищем. Така система вже давно працює у Європі, але в Україні вона поки що не прижилася. Ми розуміємо, що творчий процес складно уживається з ієрархічним тиском, обмеженнями та недовірою з боку численних вказівних, формалізуючих, дисциплінуючих систем. Процеси суб'єктивації спрямовані на формування творчої особистості, що вільно мислить і відповідально надходить.

Список використаних джерел:

1. Дробот Р.В. Методологічні принципи аналізу влади М. Фуко// Вісник Львівського університету. Серія філософ.-політологю студії. 2011, випуск 1 с. 252-257
2. Фуко М. Археологія знання. / М. Фуко; пер. з фр. В. Шовкун. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 326 с.
3. Шмідт Е. Новий цифровий світ : Як технології змінюють державу, бізнес і наше життя / Ерік Шмідт, Джаред Коен ; пер. з англ. Г. Лелів. Львів : Літопис, 2015. 361 с.

КРИВОШЕЇН ВІТАЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

доктор політичних наук, професор, декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

**ІВЕНТ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ НАУК**

У сучасному (інформаційному) суспільстві доволі популярним напрямком соціогуманітарних наук стає івент-менеджмент, який визначається як прикладна галузь вивчення і простір професійної практики, присвяченої плануванню, проведенню та управлінню спеціальними заходами – івентами.

Останні походять від англ. *event* – подія і початково цим терміном позначали розважальну або рекламну виставу, що відбувається на театральній сцені, кіно- або телеекрані, на спортивній або цирковій арені з використанням різноманітних образотворчих прийомів, світлової техніки, комп'ютерної графіки і т. п. Проте в сучасних експлікаціях поняття «івент» містить не лише подію, захід, церемонію чи шоу, а передовсім смислові відтінки сприятливого впливу, виняткової події, найбільш бажаного результату заходу. Він покликаний створити захід, який би сприймався його учасниками як особлива, абсолютно виняткова, неповторна подія. Отже, івент – це запланована суспільна подія (захід), що відбувається в певний час із певною метою та має певний резонанс для суспільства.

Івент-менеджмент зародився й отримав розвиток у США у 1880-х роках. На сьогодні у США існують професійні асоціації, відповідна література, визнані стандарти галузі. Івент-менеджмент є потужною галуззю сфери послуг, про що свідчать неймовірні прибутки компаній, які працюють у цій сфері. Так, у США сьогодні прибуток від івент-індустрії перевищує прибуток від автопримисловості. Найбільшою популярністю у США користуються такі послуги івент-індустрії як планування заходів та їх координація, створення ідеї, маркетинг і промоушн заходу, дослідження та оцінка заходу [2, с. 100]. У країнах Західної Європи івент-менеджмент – відносно новий тип бізнесу (він зародився на рубежі XX-XXI ст.), а тому він ще не набув таких масштабів як у США. Однак, у багатьох університетах створено курси та програми з підготовки фахівців у цій сфері.

Як відомо, ознакою утвердження наукового напрямку є створення професійних співтовариств. Фахівці у сфері івент-менеджменту утворили низку професійних асоціацій.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Так, у 1885 році з'явилася Міжнародна Асоціація Виставок (IAFE), а у 1928 році була заснована Національна Асоціація Експозицій. Ці організації вперше стали представляти інтереси менеджерів виставок та експозицій. У 1955 році була заснована Міжнародна Івентивна Асоціація, мета діяльності якої є відзначення ювілеїв та святкувань. У 1972 році була зареєстрована Спілка Міжнародних Професіоналів, яка є самопроголошеною провідною організацією глобального характеру, що формує та визначає певні окремі напрями івентивної індустрії та індустрії гостинності. У 1987 році було засновано Міжнародне Спеціальне Івент Товариство (The International Special Events Society, ISEC), що охопило івент дизайнерів, певну кількість їхніх постачальників, а також різного роду культурні та спортивні асоціації, карнавали різної специфіки, що функціонують на локальних, національних або ж на міжнародних рівнях.

Професійні асоціації, конкуруючи між собою, прагнуть розширити свою діяльність та присутність через провадження освітньої діяльності, пропонуючи відповідного рівня освітні програми івент менеджменту. З 1990-х років спостерігається значне збільшення пропозиції літератури, освітніх та дипломних програм, які стосуються івент менеджменту, зокрема і магістерських програм, а також окремих індивідуальних курсів у напрямках підготовки туризму, дозвілля, спорту та гостинності. У Великобританії в 2004 році була заснована Асоціація Освіти Івент-Менеджменту (AEME), метою діяльності якої проголошена підтримка та розвиток різних напрямів та профілів дисциплін івентивного менеджменту через поєднання освіти та найкращої практики.

Поступово стабілізується і розуміння цієї сфери управлінської діяльності. Так, у Кембриджському словнику понять під івент-менеджментом розуміється робота, пов'язана з плануванням великих заходів, таких як конференції, виставки, вечірки, та управлінням ними [3]. Словник сучасної англійської мови Лонгмана подає два визначення поняття івент-менеджменту: 1) івент-менеджмент – організація великих заходів, таких як конференції та концерти; 2) івент-менеджмент має тісний зв'язок із маркетингом і розглядає це поняття як організацію спеціального заходу в рамках програми маркетингової діяльності [4].

В. Сміт дає таке визначення: івент-менеджмент – це застосування проєктного менеджменту для розроблення масштабних заходів, таких як фестивалі, конференції, церемонії, весілля, формальні заходи та вечірки, концерти чи конвенції, що передбачає попереднє вивчення бренду, визначення цільової аудиторії, розроблення концепції події та координацію технічних аспектів перед тим, як розпочати підготовку до створення реального

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

заходу [5].

К. Деррік вважає, що івент-менеджмент – це процес, за допомогою якого події задумуються, плануються, створюються та оцінюються. Події оживають завдяки управлінню проєктами через серію продуманих планів та завдань. Івенти за своєю природою є експериментальними. Отже, управління ними означає те, що залучена в івент-сферу особа повинна «зануритися у подію, а не просто викреслювати виконані дії зі списку». Відповідно, «якісне управління подіями вимагає гнучкості, сили характеру та вміння спілкуватися з людьми» (див.: [1, с. 146]).

М. Вокер трактує івент-менеджмент як організацію будь-яких великих або малих подій: від персональних та приватних заходів, таких як весілля та вечірки, аж до ділових подій, таких як заходи для споживачів товарів та послуг (B2C), фестивалі та бізнес-зустрічі (B2B), конференції та виставки (див.: [1, с. 146]).

Отже, івент-менеджмент є вид управлінської діяльності, що спрямований на управління різними заходами ділового (ділові зустрічі, ярмарки, виставки, конференції, конгреси, маркетингові заходи, соціальні ініціативи тощо) й тімблдингового характеру у діяльності підприємств, організацій та установ для досягнення їхніх стратегічних і тактичних цілей.

Виокремлюють такі ключові характерні ознаки івент-менеджменту:

- івент-менеджмент пов'язаний із сукупністю різних взаємовідносин, що виникають під час управління заходами ділового та тімблдингового характеру;
- сфера івент-менеджменту тісно пов'язана з так званою діловою та тімблдинговою інфраструктурою, що, зокрема, охоплює конференц-зали, різне технічне обладнання, аудіо- та відеоапаратуру, заклади розміщення (проживання) працівників/учасників, кейтеринг, транспорт;
- івент-менеджмент є самостійною сферою наукових знань і професійної діяльності;
- івент-менеджмент за своїм змістом пов'язаний більшою мірою з категорією робочого часу працівників;
- івент-менеджмент ґрунтується на сукупності науково обґрунтованих положень (принципів, методів, форм, інструментів тощо);
- сфера івент-менеджменту поширюється як на внутрішнє середовище суб'єкта («внутрішня» спрямованість), так і на заходи, що пов'язані із зовнішнім середовищем («зовнішня» спрямованість);

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

- ключовим ініціатором заходів у межах івент-менеджменту є найчастіше суб'єкт;
- розвиток івент-менеджменту на рівні суб'єктів тісно пов'язаний із розвитком культури івент-індустрії як на рівні галузі, регіону чи держави загалом, так і на міжнародному рівні;
- інструментарій івент-менеджменту поширюється не лише на сферу бізнесу, але й на сферу діяльності неприбуткових організацій чи на сферу реалізації різних соціальних ініціатив;
- івент-менеджмент охоплює заходи так званого запрограмованого характеру [1, с. 146].

З 2005 року івент-менеджмент починає активно впроваджуватися і в Україні – ринок івент-послуг значно змінився не лише кількісно, але й якісно, зокрема, підвищилась якість послуг, розширився спектр послуг, застосовується гнучка цінова політика компаній, самі заходи поступово починають набувати європейського рівня. Хоча існують і певні труднощі (станом на початок військових дій, до лютого 2022 р.):

- відсутність на ринку площадки для комунікації агентств,
- неготовність українських клієнтів до креативних рішень,
- недостатня кількість кваліфікованих фахівців.

Отже, івент-індустрія в довоєнній Україні являла собою ринок з високою конкуренцією, але низькою культурою. Проте, в післявоєнний період івент-індустрія може бути своєрідним тригером для розбудови зруйнованої війною інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Мисик В.М. Сутність та характеристика івент-менеджменту в системі управління підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 50-1. С. 143-148. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.50-25>.
2. Ніколюк О.В., Дьяченко Ю.В., Савченко Т.В. Особливості розвитку івент-менеджменту в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 6. С. 98-103. DOI: <https://doi.org/10.32702/23066814.2021.6.98>.
3. Event-management. *Cambridge Dictionary*. 2013. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/event-management>.
4. Event-management. *Longman Dictionary of Contemporary English*. 2015. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/event-management>.
5. Smith W. Professional Meeting Management: Comprehensive Strategies for Meetings,

Conventions and Events. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. 2008. Vol. 20 (2). P. 237-238.

ЛАШИН ІЛЛЯ ОЛЕКСІЙОВИЧ

здобувач група СМК-21

ЧЕРНОУС ЛЮДМИЛА СЕРГІЇВНА

к.соц.н., доцент кафедри соціології та масової комунікації

Криворізького державного педагогічного університету

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ПІД ЧАС ВОЕННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. У сучасному українському суспільстві питання соціального здоров'я набувають особливої актуальності, особливо під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну, та більш аніж десять років введення гібридної війни. Соціальне здоров'я, як комплекс характеристик якості життя людини в суспільстві, безпосередньо впливає на її можливість брати участь у соціальних процесах, сприяти розвитку територіальних громад та реалізовувати свій особистісний потенціал. У свою чергу, соціальна згуртованість як складова соціального здоров'я виступає основою для створення міцних спільнот, де кожен має можливість реалізувати свої права та привілеї, в умовах мінімізації дискримінаційних практик у доступі до ресурсів, таких як освіта, охорона здоров'я та інші соціальні послуги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій У сучасній науці "соціальне здоров'я" розглядається в двох напрямках. З одного боку, це показник здоров'я населення, що вивчається медиками. З іншого боку, це індивідуальне «соціальне здоров'я» зумовлене насамперед соціальним благополуччям, насамперед міцними соціальними зв'язками особистості, яке є предметом дослідження для педагогів, психологів, соціологів, фахівців з галузі соціальної роботи, що підкреслює міждисциплінарний характер даної проблематики.

Як зазначає Т. В. Літвінова: «Соціальне здоров'я - це стан організму людини, що визначає здатність її контактувати з соціумом. Соціальне здоров'я формується і залежить від супутників (батьків, друзів, коханих, однокласників, однокурсників, сусідів) і середовища, що їх оточує (сім'я, гурт, школа, ВНЗ, робота, громада, місто, країна і інше)[4].»

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Ворохаєва О.А. узагальнивши позиції науковців зазначив, що «соціальне здоров'я – стан гармонійного функціонування людини в основних видах взаємодій: соціальній, економічній, політичній, ідеологічній, стан, який створює комфортні умови життя [2].»

В. Бабінцев і Л. Колпіна зосередилися на дослідженні концептуальних основ цього поняття «соціальне здоров'я» і у своїх працях розглядали соціальне здоров'я як явище, що визначається взаємодією людини з навколишнім соціальним середовищем, на соціальне здоров'я впливають як особистісні риси, так і обставини, в яких людина живе та виховується. Воно виявляється у відчутті задоволеності своїм соціальним становищем, а також у здатності та бажанні ефективно і корисно для суспільства реалізовувати свої потреби, прагнення та цінності через спілкування з іншими людьми, групами, організаціями та соціальними інститутами [1].

Основне завдання нашої статті виявити та проаналізувати стан соціальної згуртованості як невід'ємної складової соціального здоров'я в Україні під час воєнного стану. Отже, підсумовуючи все вищесказане, соціальне здоров'я – це комплексна характеристика, що відображає здатність людини успішно функціонувати в суспільстві.

Воно включає в себе:

- рівень соціалізації, тобто наскільки людина засвоїла соціальні норми та правила, її
- соціальні зв'язки з іншими людьми та різними соціальними інститутами.
- соціальний статус людини та її прагнення до самовдосконалення в рамках існуючого законодавства та моральних принципів.
- економічні фактори, такі як рівень доходів і витрат, також суттєво впливають на соціальне здоров'я.

Розуміння соціального здоров'я як багатовимірного феномену дозволяє не лише виявляти проблеми та чинники, що впливають на його формування, але й розробляти практичні підходи для зміцнення соціальної згуртованості на різних рівнях: від локальних громад до національних спільнот.

Про стан соціального здоров'я та соціальної згуртованості в Україні дає можливість судити низка соціологічних досліджень USAID. Невидимий клей: дослідження соціального капіталу в Україні [7], Рейтинг. Уявлення про патріотизм та майбутнє України [8], USAID. Соціальна згуртованість в Україні [5,6], Іпсос. Дослідження соціальної згуртованості [3].

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Дослідження «Соціальна згуртованість в Україні: Частина I / Тенденції за даними індексів geSCORE 2023 та SCORE 2021» партнерське дослідження Центру сталого миру та демократичного розвитку (SeeD), Програми Агентства США з міжнародного розвитку USAID та UNDP в Україні. За їх даними пекрехід російської військової агресії проти України до повномасштабної війни у 2022 році відобразилась на стані соціальної згуртованості в Україні. Зокрема, за результатами аналізу індексу geSCORE 2023 порівняно з індексом SCORE 2021 року посилились такі індикатори соціальної згуртованості: зросли показники:

- Відчуття, що українська влада піклується (+2,0) (вертикальний вимір соціальної згуртованості),
- Підзвітність органів влади (+1,4) (вертикальний вимір соціальної згуртованості),
- Відчуття приналежності до своєї країни (+1,1) (горизонтальний вимір соціальної згуртованості),
- Відчуття громадянського обов'язку (+1,2) (горизонтальний вимір соціальної згуртованості). [5]

На запитання в цьому дослідженні «Соціальна близькість: Чи ви прийняли б членів таких груп як близьких друзів?» Варіанти відповідей (Жителі західної України, Українці, які виїхали з України після початку війни, Жителі східної України, Внутрішньо переміщені особи, які проживають у вашому регіоні, Люди з проєвропейською орієнтацією, Російськомовні українці, Люди, які з 2022 року живуть в окупації, Жителі Криму, Українські чоловіки, які ухиляються від призову на строкову військову службу, Жителі непідконтрольних територій Донецької та Луганської областей, визначених до лютого 2022 року, Люди з проросійською орієнтацією, Люди, які співпрацюють з окупаційною владою) негативне ставлення 82-83% було тільки до людей з проросійською орієнтацією, та людей, які співпрацюють з окупаційною владою [5].

Більше того, значне переміщення людей не підірвало соціальну згуртованість в Україні. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) повсюдно приймаються, і різниця у показниках Відсутності відчуття соціальної загрози від ВПО між самими ВПО та людьми, які залишилися в місцях свого постійного проживання, зовсім невелика (7,6 і 6,9 відповідно). Водночас, ВПО більш схильні приймати інших переміщених осіб як своїх близьких друзів, ніж особи, які не виїжджали (показники Соціальної близькості до ВПО становлять відповідно 7,0 і 5,7) [5].

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Висновки. Ми виявили, що стан соціальної згуртованості в Україні під час війни зміцнився, але потребує подальшого його зміцнення. Треба зміцнювати вертикальну згуртованість. Серед таких заходів можуть бути підтримка особистої безпеки, надання якісних державних послуг, зміцнення відчуття відповідальності та зменшення корупції. Подальше зміцнення Відчуття громадянського обов'язку можливе через програми, які сприяють політичній ефективності на місцевому рівні, завдяки відчуттю здатності впливати на зміни і процеси ухвалення рішень.

У контексті сучасних викликів, що стоять перед суспільством, зокрема у зв'язку з внутрішньо переміщеними особами, необхідність у забезпеченні рівного доступу до ресурсів та можливостей для всіх громадян стає критичною. Це вказує на важливість розробки стратегій та механізмів, спрямованих на формування соціальних зв'язків, які базуються на принципах солідарності, підтримки та взаємодопомоги.

Таким чином, висвітлення проблеми соціального здоров'я та ролі соціальної згуртованості стає важливим для забезпечення сталого розвитку суспільства, адже саме інтеграція та взаємодія між громадянами формують фундамент для побудови гармонійного та справедливого українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Андросюк Г. М., Штик О. І. Соціальне здоров'я українського суспільства / Г. М. Андросюк, О. І. Штик // Соціологічні студії. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. - № 1 (4). - С. 69-76. URL : https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9608/1/socst_2014_1_11.pdf (дата звернення 5.05.2025)
2. Ворохаєв О. А. Соціальне здоров'я особистості як проблема збереження здоров'я Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2020. Том 162 № 6. С. 18-22. URL : <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/72/74> (дата звернення 5.05.2025)
3. Дослідження соціальної згуртованості – фокус на українські громади в контексті війни. компанія Іпсос для Міжнародного фонду “Відродження URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2024/09/irf-social-cohesion-report-ukr_compressed.pdf (дата звернення 5.05.2025)

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

4. Літвінова Т. В. Сутність дефініції “соціальне здоров’я” Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Бердянськ, 2017. Випуск 1. С. 33-37. URL : <https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/4.pdf> (дата звернення 5.05.2025)
5. Програма розвитку ООН в Україні Соціальна згуртованість в Україні: тенденції за даними індексів reSCORE 2023 та SCORE 2021 (Частина I) URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/sotsialna-zhurtovanist-v-ukrayini-tendentsiyi-zadanyumy-indeksiv-rescore-2023-ta-score-2021-chastyna-i> (дата звернення 5.05.2025)
6. Програма розвитку ООН в Україні Соціальна згуртованість в Україні: тенденції за даними індексів reSCORE 2023 та SCORE 2021 (Частина II) URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-03/Social-Cohesion-in-Ukraine_part_II_ukr.pdf (дата звернення 5.05.2025)
7. Соціологічна група «Рейтинг» Невидимий клей: дослідження соціального капіталу в Україні URL : https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/report_ua_fin.pdf (дата звернення 5.05.2025)
8. Соціологічна група «Рейтинг» Соціологічне дослідження до Дня Незалежності уявлення про патріотизм та майбутнє України URL:https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rating_independence_august_2023.pdf (дата звернення 5.05.2025)

ЛОГВИНЕНКО ІЛІЯ ОЛЕГОВИЧ

освіти здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

Криворізький державний педагогічний університет

**МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ОСНОВА РОЗРОБКИ ПРОГРАМИ
ЯКОСТІ ОБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТІВ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ
ТОРГОВЕЛЬНОЇ МЕРЕЖІ "СІЛЬПО")**

У сучасних умовах українського ринку важливим завданням для компаній роздрібної торгівлі є адаптація до стрімких змін поведінки споживачів, що особливо загострюється в умовах війни та соціальних трансформацій. Особливу роль у цьому процесі відіграють маркетингові дослідження як дієвий інструмент оцінки та вдосконалення програми якості обслуговування клієнтів (ПЯОК). Це узгоджується з підходом Котлера до стратегічного управління споживацьким досвідом та рекомендаціями Deloitte щодо customer-centricity (2023).

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Метою нашої роботи є аналіз впливу маркетингових досліджень на формування та вдосконалення ПЯОК у мережі супермаркетів «Сільпо». У процесі дослідження було використано теоретичні методи (аналіз, узагальнення, класифікація) та емпіричні (спостереження, аналіз). Застосовано методологію SERVQUAL (Zeithaml et al.) для визначення ключових параметрів якості обслуговування, а також модель Kano для класифікації очікувань клієнтів на обов'язкові, лінійні та «приємні» послуги.

У межах емпіричного дослідження, на прикладі «Сільпо», було зібрано дані через польове спостереження, медіа-аналіз, аналіз відгуків на Google Maps та Hotline. За методологією SERVQUAL найбільші прогалини між очікуванням і сприйняттям споживачів виявлено за параметрами «реагування» (швидкість реагування на запити) та “фізичні характеристики” (санітарія, викладка товарів). Наприклад, відгуки з Google Maps свідчать про часті скарги на черги та недружню поведінку персоналу у вечірній час .

На відміну від конкурентів, мережа “Сільпо” з самого заснування робили ставку на середній клас споживачів та якість товару.

"Сільпо" також є однією з небагатьох мереж, яка має розгалужену систему власних торговельних марок, серед яких: "Премія", "Повна Чаша", "Повна Чарка", "Зелена Країна". Кожна з тм має уособлює собою сегменти життя споживача, чим в теорії може покрити потреби клієнтів виключно власною продукцією. Особливу гордість мережі становить її власний імпорт. Зокрема, в "Сільпо" можна знайти рідкісні делікатеси з Італії, Франції, Іспанії, Японії та інших країн

Одночасно, модель Капо дозволила виявити приємні для клієнтів елементи, які сприяють формуванню лояльності, зокрема: гейміфіковані програми лояльності, як-от “Власний Рахунок” з можливістю обміну балів на призи, що викликає позитивні емоції та залучає клієнтів до взаємодії; інклюзивний дизайн: спеціально марковані каси для людей з інвалідністю та впровадження візуальних елементів навігації для людей з порушеннями зору; атмосферність магазинів, де кожен має унікальний тематичний інтер'єр (наприклад, у стилі США 50-х чи мультфільму “Мавка.Лісова пісня”), що стало приємною несподіванкою для клієнтів.

Також особливу увагу було приділено мобільному застосунку «Сільпо», який є частиною омніканального досвіду. Застосунок дозволяє не лише переглядати акції, але й формувати списки покупок, перевіряти бонуси та отримувати індивідуальні пропозиції.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Контент-аналіз відгуків свідчить, що користувачі позитивно оцінюють персоналізацію, але нарікають на технічні збої застосування в періоди великого трафіку.

Бренд присутній у більшості поширених соціальних мереж та месенджерів, а саме: Instagram, Viber, Telegram, Facebook, X (колишній Twitter).

Варто зазначити, що мережа магазинів “Сільпо” використовує багато різних видів реклами та просування таких, як: реклама на телебаченні та радіо, реклама в інтернеті, аудіореклама, POS-матеріали, власний додаток з програмою лояльності та власний сайт. На рекламні послуги за 2019 рік вони витратили 125 718 грн., за 2020 рік – 149 670 грн., а за 2021 рік – 267 240 грн. Дохід за 2021 рік (без ПДВ) склав 72,8 млрд. грн.

Крім того, мережа активно співпрацює з сучасними лідерами думок, такими як гурт “Курган та Агрегат” та KSENIASCHNAIDER. Якщо співпраця з першими, спрямована на гумористичні ролики та просування мережі серед сучасної молоді, то співпраця з дизайнеркою має вплив на екологію, зокрема просуваючи еко-торби в маси на рівні мережі. Результат роботи з реп-гуртом призвів до позитивних вражень споживачів, і закріпив у них думку, що мережа з ними на одній хвилі. Робота ж з дизайнеркою, відкрила позицію «Сільпо» стосовно екології.

Скандали та критика навколо “Сільпо”. Мережа була помічена за продовженням роботи в окупованому Криму у 2015 році. Результатом стало обурення громадськості та передача декількох компаній у 2022 році. Крім того, бренд звинувачували у співпраці з росіянином, який просував анти-українські тези. Внаслідок, після обурення суспільства, кульмінацією став пост Сергія Стерненка у соціальних мережах, компанія розірвала співпрацю з іноземцем.

Маркетингові дослідження в “Сільпо” також включають щотижневий моніторинг NPS (Net Promoter Score), що дозволяє оперативно реагувати на проблеми та коригувати стандарти обслуговування. Як зазначає Malhotra (2010), саме системне опитування та гнучкий аналіз дозволяють компанії виявити приховані очікування клієнтів.

З огляду на сучасні соціальні тренди, включно з поширенням інформаційних впливів через медіа та феноменом екстрасенсів як маніпулятивного інструмента, особливо актуальним постає питання довіри клієнтів. Тут варто згадати модель довіри Чалдіні (Cialdini, 2020), де ключовим є не лише сам сервіс, а й вміння створити емоційно безпечне середовище.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Отже, маркетингові дослідження виступають ключовим фактором формування довгострокової стратегії розвитку сервісу, спрямованої на формування стабільної клієнтської бази в умовах турбулентного середовища. Впровадження гейміфікації, інклюзивного дизайну, мобільних сервісів і нових каналів зворотного зв'язку у “Сільпо” — це не лише відповідь на виклики часу, а й стратегічний інструмент конкурентоспроможності.

Список використаних джерел

1. “Стася”, «ПРАВДА про СІЛЬПО: Чеки, Скандали, Історія»
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Gp1ELQtyG24&t=2s>
2. Deloit URL: <https://www.deloitte.com/ua/uk.html>
«Сільпо» URL: <https://silpo.ua/>

ЛЮБОЧКІНА ГАННА ОЛЕКСІЇВНА

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія,

Національний університет «Львівська політехніка»,

**РОЛЬ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ У ПІДТРИМЦІ СОЦІАЛЬНОГО
ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ З ВИСОКИМИ ЗДІБНОСТЯМИ**

Батьківське виховання є одним із ключових чинників, що впливають на розвиток соціального інтелекту у дітей з високим рівнем здібностей. Соціальний інтелект, як складова міжособистісної взаємодії та адаптації, становить важливий аспект гармонійного розвитку особистості. Дітям з високими здібностями часто доводиться стикатися із специфічними викликами, зокрема соціальною ізоляцією, нерозумінням з боку однолітків або труднощами у побудові міжособистісних зв'язків. За таких умов, роль батьків у підтримці та розвитку соціального інтелекту стає вирішальною.

Дослідження демонструють, що стиль батьківського виховання, орієнтований на створення емоційно підтримувального середовища, сприяє розвитку таких важливих навичок, як емпатія, співчуття, здатність конструктивно вирішувати конфлікти та налагоджувати ефективне спілкування. Участь батьків у соціальних і освітніх заходах

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

стимулює формування впевненості дітей у власних силах, а також розвитку їх соціальної активності.

Батьківське виховання, яке ґрунтується на підтримці, стимулюванні позитивної соціальної взаємодії та формуванні прикладу для наслідування, стає критично важливим для успішної адаптації дітей з високими здібностями до соціального середовища. Це забезпечує реалізацію їх потенціалу у соціальній та професійній сферах, сприяючи їх всебічному розвитку [2].

Розвиток соціального інтелекту дітей з високими здібностями вимагає комплексного підходу, в якому батьківське виховання є ключовим елементом. Батьки мають не лише забезпечувати підтримку, а й створювати умови для активного розвитку соціальних навичок.

Одним із дієвих способів є стимулювання дітей до участі в різноманітних соціальних групах, гуртках, а також залучення до волонтерських ініціатив. Це допомагає їм здобувати реальний досвід комунікації та розвивати емоційну стійкість. Наприклад, діти, які беруть участь у групових проєктах, отримують можливість не тільки застосувати свої здібності, але й навчитися співпрацювати з іншими.

Крім того, важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини. Діти з високими здібностями можуть мати різний рівень емоційної чутливості, що потребує адаптованого підходу з боку батьків. Наприклад, для дитини з підвищеною інтровертністю важливо створити середовище, де вона почуватиметься комфортно і впевнено.

Особливу увагу слід приділяти формуванню у дітей навичок емпатії та розуміння емоцій інших людей. Це може бути досягнуто через регулярні сімейні обговорення різних ситуацій, моделювання поведінки у конфліктних ситуаціях, а також аналіз почуттів і реакцій героїв книг або фільмів.

Батьківське виховання дітей з високими здібностями повинно бути цілісним і орієнтованим на активну участь у формуванні їх соціального інтелекту. Відповідальна, емпатійна і свідома роль батьків є незамінною для того, щоб діти могли повноцінно реалізувати свій потенціал у соціальному середовищі.

Ефективне батьківське виховання не лише підтримує розвиток соціального інтелекту, але й забезпечує психологічний комфорт для дітей з високими здібностями. Психологічна підтримка, яка передбачає визнання досягнень дитини та розвиток її унікальних талантів, є важливим елементом виховання. У багатьох випадках високі здібності дітей

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

супроводжуються підвищеною емоційною чутливістю, що створює додаткові виклики для батьків.

Формування соціального інтелекту через виховання передбачає використання індивідуалізованих підходів, які враховують психологічні та емоційні потреби дитини. Наприклад, регулярне залучення дитини до спільного вирішення проблем або обговорення життєвих ситуацій дозволяє їй розвивати навички конструктивного діалогу та критичного мислення. Батьки також можуть заохочувати дітей до дослідження нових сфер діяльності, що сприяє розширенню їх соціального досвіду та впевненості у собі [1].

Крім того, важливим аспектом виховання є створення балансу між розвитком інтелектуальних здібностей і соціальних навичок. Діти з високими здібностями нерідко стикаються з надмірним акцентуванням на їхній інтелектуальній досконалості, що може призводити до занедбання їх соціальних потреб. Батьківська підтримка, спрямована на гармонійний розвиток особистості, дозволяє уникнути подібних дисбалансів.

Батьківське виховання відіграє багатогранну роль у підтримці соціального інтелекту дітей з високими здібностями. Одним з ключових елементів цього процесу є розвиток здатності дитини до саморефлексії та емоційного саморегулювання. Батьки можуть стимулювати ці навички через залучення до обговорення емоційних станів, аналіз власних і чужих почуттів, а також через моделювання конструктивної поведінки.

На додаток, систематичне залучення дітей до ситуацій соціальної взаємодії є вирішальним для закріплення здобутих навичок. Участь у соціальних групах, таких як освітні заходи або культурні програми, дозволяє дітям не лише інтегруватися у колектив, але й набувати впевненості у собі як активних учасників соціального життя. Батьки мають виступати провідниками у цих процесах, допомагаючи дітям адаптуватися до нових умов і будувати якісні міжособистісні зв'язки.

Заключний акцент варто зробити на гармонізації взаємовідносин між батьками та дітьми. Довіра, відкритість, підтримка і гнучкість у вихованні створюють платформу для успішного розвитку соціального інтелекту дітей з високими здібностями. Батьки, які виступають не лише наставниками, але й партнерами у процесі розвитку дитини, забезпечують найбільш сприятливі умови для її всебічного зростання [3].

Таким чином, роль батьківського виховання у підтримці соціального інтелекту дітей з високими здібностями є невід'ємною складовою їх успішної соціалізації та гармонійного розвитку. Збалансований підхід, що поєднує емоційну підтримку, стимулювання соціальних

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

навичок та участь у реальному соціальному досвіді, дозволяє дітям не лише адаптуватися до соціального середовища, але й розкрити свій потенціал у різноманітних сферах життя. Батьки стають фундаментом, на якому будується майбутній успіх дітей з високими здібностями, допомагаючи їм інтегруватися у суспільство та впевнено йти до своїх цілей.

Список використаних джерел:

1. Харченко С. В. *Вплив чинника батьківської родини на рівень соціального інтелекту особистості* «Теорія і практика сучасної психології» м. Запоріжжя 2019 р., № 5, Т. 1.75-81 с.
2. Батьки і діти, чоловіки і жінки в сім'ї та суспільстві: за матеріалами одного дослідження: зб. аналітичних статей / під наук. ред. С. В. Захарова, Т. М. Малєва, О. В. Синявської. - М.: Изд-во Незалежного інституту соціальної політики 2009.
3. Бутовська, М. Л. Таємниці статі: чоловік і жінка в дзеркалі еволюції / М. Л. Бутовська. - Фрязіно: Век-2, 2004.

МАЧУЛІНА ІРИНА ІВАНІВНА

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук

ЗАЙЧЕНКО ІЛІЯ ДМИТРОВИЧ

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

Дніпровський державний технічний університет

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У XXI столітті цифрові технології стали ключовим фактором трансформації освітнього процесу. Особливого значення набула дистанційна освіта, яка, в умовах пандемії COVID-19 та війни в Україні, перетворилась із додаткової форми навчання на необхідність. Дистанційна освіта визначається як форма організації навчання, що ґрунтується на взаємодії між викладачем і студентом переважно за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Вона дозволяє здобувати знання незалежно від місця перебування, у зручний час і темпі, і реалізується як у синхронному, так і в асинхронному форматі.

Основу дистанційної освіти становлять цифрові платформи, серед яких найпоширенішими є Google Classroom, Zoom, Microsoft Teams, Moodle, BigBlueButton та інші. Допоміжними інструментами є хмарні сервіси (Google Drive, OneDrive), інтерактивні

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

завдання, відеоуроки, електронні підручники. Завдяки їм дистанційне навчання стало гнучким і ефективним механізмом передачі знань.

В умовах сьогодення дистанційна освіта набула неабиякого поширення в сучасних освітніх практиках. Активне застосування технологій дистанційного навчання, дало науковцям можливість виокремити як позитивні, так і негативні сторони цього явища, зокрема в умовах воєнного стану в Україні [1; 2; 3].

Однією з основних переваг дистанційної освіти є її гнучкість, що дозволяє адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб здобувачів, які можуть самостійно планувати навчання відповідно до власного розпорядку. Важливою характеристикою є самостійність здобувачів, що вимагає самодисципліни, навичок управління часом та роботи з великими обсягами інформації. Важливою характеристикою дистанційної освіти є її інтерактивність, що підвищує зацікавленість та сприяє кращому засвоєнню матеріалу за допомогою активного використання мультимедійних засобів і цифрових технологій. Використання інформаційних технологій в освіті, зокрема штучного інтелекту є основою дистанційного навчання дозволяє створювати персоналізовані траєкторії навчання та інноваційні підходи до викладання. Завдяки поширенню відкритих онлайн-курсів та платформ, здобувачі мають змогу здобувати міжнародний досвід та додаткові сертифікації. Також змінюється роль викладача - він скоріше виступає не як джерело знань, а як наставник і координатор освітнього процесу.

Попри переваги, дистанційна освіта має низку проблем. Найпомітнішою є відсутність живого спілкування, про що вказують майже всі результати соціологічних досліджень. Саме відсутність спілкування в реальному режимі, ускладнює комунікацію, знижує мотивацію та може призводити до негативного психоемоційного стану. Іншою проблемою є технічне забезпечення – не всі здобувачі мають доступ до якісного інтернету або сучасних гаджетів. Ще однією проблемою дистанційної освіти є недостатній рівень цифрової компетентності як здобувачів, так і викладачів, що знижує якість навчального процесу.

Також, дистанційне навчання в умовах війни суттєво відрізняється від онлайн-освіти, що проводилася у період пандемії. Воєнні дії в Україні призвели до виникнення специфічних труднощів, які ускладнюють освітній процес. У дослідженнях науковців та практиків виокремлено дві ключові групи проблем дистанційного навчання в умовах війни: втрати в освітньому процесі та психологічний стан учасників [1]. Втрати зумовлені бойовими діями, тимчасовою окупацією, відключеннями електроенергії, нестабільним інтернетом,

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

постійними повітряними тривогами та евакуацією учнів і викладачів. Це призводить до перерв у навчанні, втрати навчального часу та формування прогалин у знаннях, навичках і компетентностях, що ускладнює подальше професійне зростання здобувачів освіти. Психологічний тиск війни негативно впливає на ментальне здоров'я учасників освітнього процесу. Згідно з даними Державної служби якості освіти України, зросла кількість здобувачів, які відчують тривожність, напруження та втому, водночас зменшилася частка тих, хто почувається у безпеці. Психологи наголошують, що під час війни основною метою дистанційного навчання має бути не лише передача знань, а й забезпечення емоційної підтримки, комунікації, створення атмосфери взаємопідтримки. Це важливо як для здобувачів, так і для викладачів, які також зазнають психологічного виснаження. Таким чином, в умовах війни дистанційна освіта потребує особливо чутливого підходу, адаптації змісту та форм організації навчального процесу з урахуванням як технічних, так і гуманітарних викликів.

Отже, дистанційна освіта є не лише вимушеним кроком у відповідь на кризові обставини, але й перспективною формою сучасного навчання, що формує нову гнучку та інклюзивну парадигму освіти, що надає можливість навчатись особам з інвалідністю, мешканцям віддалених регіонів, людям, які поєднують навчання з роботою або прагнуть змінити професію. Успішна реалізація цієї моделі потребує комплексного підходу: розвитку цифрової інфраструктури, модернізації освітніх програм, а також підвищення інформаційно-цифрової грамотності серед усіх учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Лебідь О.В., Саламацька О.Ю. Дистанційне навчання в Україні: проблеми та переваги в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 13(27): URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/7265> (дата звернення: 28.04.2025).
2. Мірошніченко Л., Хирса А. Позитивні та негативні аспекти дистанційної форми навчання. Когнітивно-комунікативні стратегії розвитку здобувачів вищої освіти у процесі професійної підготовки: Матеріали наук.-практ. семінару. Дніпро: ДДУВС, 2021. С. 77–78.
3. Човпан Г. О., Мещерякова О. П., Федченко К. А. Дистанційне навчання: позитивні та негативні сторони. *Interaction of society and science: prospects and problems: Abstracts of XXII International Scientific and Practical Conference, London, April 20-23, 2021*. London, 2021. P. 400-402.

НАЙДЕН ОЛЕКСАНДРА ОЛЕКСАНДРІВНА

здобувач вищої освіти

ЯРОШЕВСЬКА ТАМАРА ВАСИЛІВНА

професор кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук, доктор
юридичних наук, доцент

Дніпровського державного технічного університету

СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО

Стереотипи є невіддільною частиною соціального мислення, що формуються впродовж життя людини під впливом культури, соціального оточення, освіти, медіа та особистого досвіду. Вони виступають своєрідним механізмом спрощення реальності, допомагаючи швидко орієнтуватися в складному соціальному середовищі. Проте стереотипи можуть мати як позитивний, так і негативний вплив, зумовлюючи упереджене ставлення до окремих груп людей, формуючи хибні уявлення про явища та події. Однак таке спрощення часто призводить до викривлення реальності. З одного боку, стереотипи можуть мати адаптивний характер — наприклад, допомагаючи у міжособистісному спілкуванні через швидке розпізнавання соціальних ролей або моделей поведінки. Вони також можуть підтримувати культурну ідентичність, зміцнювати почуття належності до певної групи, забезпечувати соціальну стабільність [1, с. 112-115].

З іншого боку, стереотипи можуть мати серйозні негативні наслідки. Найбільш небезпечним є їхній вплив на формування упереджень і дискримінації. Наприклад, расові, етнічні, гендерні чи вікові стереотипи можуть сприяти маргіналізації певних груп, створювати бар'єри для їх соціального розвитку, обмежувати можливості та формувати викривлені уявлення про їхні якості, цінності чи здатності. У суспільстві це призводить до соціальної нерівності, конфліктів і посилення недовіри.

Крім того, стереотипи можуть обмежувати й особистість самої людини. Якщо індивід сприймає себе через призму суспільних стереотипів, це може знижувати самооцінку, гальмувати особистісний розвиток і впливати на життєві вибори.

Сучасне суспільство все частіше порушує питання критичного мислення та боротьби зі шкідливими стереотипами.

Освіта, культура, медіа та міжкультурний діалог мають ключову роль у формуванні більш толерантного, відкритого та об'єктивного сприйняття світу. Поступове подолання негативних стереотипів є важливим кроком до справедливішого та гармонійнішого суспільства [2, с. 90-91].

Найпоширенішими є гендерні, етнічні, вікові, професійні та соціальні стереотипи. Вони вкорінюються у масовій свідомості через повторення певних образів у кіно, літературі, рекламі та публічному дискурсі. Наприклад, жінок часто зображують як емоційних та вразливих, а чоловіків — як рішучих і сильних. Подібні уявлення не тільки обмежують індивідуальну самореалізацію, а й сприяють дискримінації на ринку праці, в освіті та повсякденному житті.

Стереотипи впливають на поведінку людей, їхні рішення, а також на суспільні процеси загалом. Вони можуть стати підґрунтям для виникнення соціальної нерівності, стигматизації, дискримінації та конфліктів. Часто носії стереотипного мислення не усвідомлюють упередженості своїх суджень, що ускладнює боротьбу з цим явищем. Особливо негативного впливу зазнають меншини, мігранти, люди з інвалідністю, особи нетрадиційної сексуальної орієнтації, жінки та люди похилого віку. Вони стикаються з обмеженнями у доступі до можливостей, порушенням прав та ізоляцією. Така ситуація вимагає активного втручання з боку держави, громадських організацій та освітніх установ [3, с. 44-48].

Медіа відіграють ключову роль у формуванні та закріпленні стереотипів. Часто масова культура тиражує спрощені та викривлені образи, що знижує

рівень критичного мислення у суспільстві. Протидія цьому процесу можлива завдяки розвитку незалежної журналістики, медіаграмотності та створенню альтернативного контенту. Подолання стереотипів потребує системного підходу.

Важливу роль відіграє освіта, яка має формувати толерантне ставлення до різноманіття, навички критичного аналізу та саморефлексії. З дитинства слід виховувати в учнів повагу до інших культур, статей, соціальних груп, а також формувати усвідомлення унікальності кожної особистості.

Індивідуальна відповідальність також є важливим чинником у протидії стереотипам. Людина повинна аналізувати власні уявлення, ставити під сумнів загальноприйняті норми та бути відкритою до діалогу. Лише за умови внутрішньої роботи над собою можливі позитивні зміни в суспільстві загалом [4, с. 117].

Стереотипи не зникають миттєво, адже їхнє формування — це результат тривалого історичного процесу. Вони виникають унаслідок багатовікового досвіду, соціальних уявлень, міфів, традицій та норм, які поступово вкорінюються у свідомості не лише окремих індивідів, а й цілих соціальних груп. Часто стереотипи передаються між поколіннями, закріплюються через сімейне виховання, культурну спадщину, систему освіти, а також активно підтримуються засобами масової інформації. Оскільки ці уявлення глибоко інтегровані в соціальну структуру, їхнє подолання не може бути швидким чи легким. Це складний і тривалий процес, який вимагає комплексного підходу. Зміна мислення починається з усвідомлення проблеми — розуміння того, як саме стереотипи впливають на наше сприйняття світу, поведінку та ставлення до інших людей. Надзвичайно важливу роль тут відіграє критичне мислення, яке допомагає розпізнати хибні уявлення, поставити під сумнів застарілі переконання та зробити крок у напрямку змін.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Також важливою є активна участь суспільства — освітніх інституцій, громадських організацій, державних структур — у формуванні нових, інклюзивних підходів до взаємодії між людьми. Завдяки об'єднаним зусиллям можливо поступово змінити суспільну свідомість, створити умови для рівного ставлення до кожного, незалежно від статі, раси, віку, соціального статусу чи будь-яких інших відмінностей.

Подолання стереотипів є не лише гуманістичним завданням, а й необхідною умовою для сталого соціального розвитку. Це — ключ до утвердження демократичних цінностей, забезпечення прав і свобод людини, а також формування справедливого, відкритого і толерантного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Блинова О. Є. Соціальні стереотипи як прояв соціального мислення // Актуальні проблеми психології. 2014. Т. 11, № 9. С. 107–118.
2. Сидоренко А. І. Критичне мислення як засіб подолання стереотипів: навч. посібник. Одеса: ОНУ ім. Мечникова, 2023. 156 с.
3. Яворська І. С. Гендерні стереотипи в сучасному суспільстві: аналіз впливу та подолання. Львів: Світ, 2020. 132 с.
4. Ніколаєнко В. Л. Соціальні установки та упередження: теорія і практика. Харків: Фоліо, 2021.
5. Шеломовська О. М., Сорокіна Л. М., Познанська К. В., Мачуліна І. І., Богомаз К. Ю. Інноваційна циклічна модель викладання соціологічних дисциплін у закладах вищої освіти // International Journal of Innovative Technologies in Social Science. 2019. Т. 6, № 18. С. 18–27.

СОРОКІНА ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціально-психологічних і
гуманітарних наук

ШПАК ВІТАЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського)

Дніпровський державний технічний університет

ЗНАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ДЛЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Наразі в умовах повномасштабної війни в Україні, правосвідомість сучасної української молоді формуються в умовах трансформації суспільства й переосмислення духовних ідеалів, національних ідей, що визначають пріоритети розвитку української державності. Саме система європейських цінностей, які наразі захищає український народ, їх особливості й характер є орієнтиром у формуванні правосвідомості та духовності представників сучасної української молоді, а бажання опанувати ними являє собою найвищу умову соціалізації.

В умовах війни, досить важливо зосередитися на настроях, очікуваннях та уподобаннях сучасної молоді як на сьогодні, так і в майбутньому. Оскільки у зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії в Україну в основному саме молодь долучилася до лав Збройних Сил України й стала рушійною силою боротьби за незалежність нашої держави та непорушність її кордонів. Війна в Україні змушує сучасну молодь по-новому поглянути на модель суспільства, в якому вона хоче жити, й ту ціну, яку вона готова заплатити за життя у демократичній та незалежній країні.

Європейські цінності, високі норми життя – все це змінює і правосвідомість сучасної молоді, і спосіб життя, що впливає і на їх життєві

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

стратегії. Безумовно повномасштабне вторгнення Росії в Україну вплинуло як на сучасну українську молодь, так і на все українське суспільство та зовсім змінило життя багатьох українців, включаючи не тільки сенс, спосіб, цінності життя, але й докорінно вплинуло на формування та побудову життєвих планів, стратегій, тобто повністю змінило перспективу майбутнього. Саме тому, нагальні питання формування правосвідомості сучасної молоді та як на ці процеси впливають європейські чинники набувають актуальності та потребують глибокого наукового осмислення.

Для розуміння того, яким чином війна в Україні вплинула на правосвідомість та ціннісні орієнтації сучасної молоді, треба здійснити моніторинг результатів соціологічних досліджень, присвячених вивченню цих важливих питань та визначити основні трансформації, які відбувалися у молодіжному середовищі у зв'язку з економічними, суспільно-політичними, соціокультурними змінами в нашій державі.

Так, за результатами соціологічного опитування «Оцінка молодіжних центрів і просторів та можливостей для молоді», проведено з 04 по 06 вересня 2024 р. Соціологічною Групою Рейтинг на замовлення ОБСЄ [1], було доведено, що для молоді та України загалом найбільше цінним є власна безпека та безпека рідних людей (33% – для молоді й 24% – для України загалом). Також для сучасної молоді й українців загалом важлива державна незалежність України (17% – для молоді, 21% – для України загалом). На третьому місці для сучасної молоді та українців загалом з цілісних орієнтирів є – міцне здоров'я та добробут дітей.

В Україні волонтерська діяльність стала одним з ключових проявів активної участі громадян у суспільному житті на всіх його рівнях. Наразі значно зросла частка молоді, що долучилася до волонтерської діяльності. Так, під час всеукраїнського соціологічного опитування «Мріємо та діємо», проведеного з 19 червня по 21 липня 2024 році Центром аналізу та

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

соціологічних досліджень [2] 30% молодих людей заявили, що почали займатися волонтерською діяльністю після початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України, а за рік цей показник зріс до 34%. Загалом частка тих, хто займався волонтерською діяльністю раніше і продовжив цим займатися за рік збільшилася з 42% у 2023 році до 51% у 2024 р. Помітно зросла й частка молодих людей, що займалася волонтерською діяльністю протягом останнього року з 12% у 2023 році до 17% у 2024 році. Водночас кількість тих, хто не займався волонтерською діяльністю узагалі, скоротилася з 52% у 2023 до 44% у 2024 році.

Згідно з результатами соціологічного опитування, значне зростання волонтерської активності спостерігається у сфері збору коштів для Збройних Сил України. Кількість людей, які вже займаються цією діяльністю, підвищилася з 33% до 40%. Ще помітнішим стало збільшення тих, хто прагне долучитися до цієї ініціативи – їх частка зросла з 43% у 2023 році до 54% у 2024 році. Підтримка військових продовжує залишатися важливим напрямом для молоді: кількість тих, хто активно долучився, піднялася з 19% до 21%, тоді як частка потенційних волонтерів збільшилася з 26% до 32%. За останній рік мотиви участі у волонтерській діяльності змінилися. Також молодих людей мотивує прагнення приносити користь суспільству: 33% у 2024 р. проти 27% у 2023 році.

Українська молодь навіть під час війни продовжує прагнути до кращого життя, справедливості, саморозвитку та вдосконалення своїх здібностей та талантів. Вона відстоює свої права, активно долучається до громадського і політичного життя країни, проявляючи ініціативу у розв'язанні нагальних проблем. Молодь залишається надією й майбутнім держави, а їхні цілі та прагнення відіграють вагомий роль у формуванні позитивних змін у суспільстві. На питання: *«Чи вірите Ви в перемогу України та чи бачите своє майбутнє саме в Україні»*, опитування показало, що 92% молодих людей вірять у

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

перемогу України, при цьому 76% бачать своє майбутнє саме у своїй країні. Варто зазначити, що більшість молодих людей готові навчатися і жити саме в Україні.

Отже, можна зробити висновок, що, по-перше, у сучасних умовах поширення впливу європейських цінностей на українську молодь зумовлюється низкою факторів, що створюють сприятливе підґрунтя для змін у світогляді та ціннісних орієнтирах. Основним з них є загальне усвідомлення важливості євроінтеграції та підтримка цього курсу суспільством.

По-друге, українська молодь навіть під час війни продовжує прагнути до кращого життя, справедливості, саморозвитку та вдосконалення своїх здібностей і талантів. Вона відстоює свої права, активно долучається до громадського і політичного життя країни, проявляючи ініціативу у розв'язанні нагальних проблем. Українська молодь залишається надією й майбутнім держави, а їхні цілі та прагнення відіграють вагомий роль у формуванні позитивних змін у суспільстві.

По-третє, соціальні інститути та громадські організації повинні відігравати ключову роль у вихованні молодого покоління. Їхня діяльність має бути спрямована на покращення адаптаційних можливостей молоді, стабілізацію їхньої соціально-психологічної стійкості та формування ціннісних орієнтирів, що базуються на патріотизмі й громадянській свідомості. Важливим є також привчання молодих людей до загальнолюдських норм поведінки, культури взаємодії й комунікації, що враховує особливості життя в умовах війни та післявоєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Оцінка молодіжних центрів і просторів та можливостей для молоді: загальнонаціональне соціологічне опитування проведено у вересні 2024 р. Соціологічною Групою Рейтинг на замовлення ОБСЄ. URL:

https://ratinggroup.ua/research/ukraine/youth_survey_evaluation_of_youth_centres_and_spaces_and_opportunities_for_yo (дата звернення: 14.04.2025 р.).

2. Мріємо та діємо: результати опитування української молоді проведеного з 19 червня по 21 липня 2024 року Центром аналізу та соціологічних досліджень (CISR) Міжнародного республіканського інституту (MPI) в межах програми USAID. URL: <https://mriemotadiemorazom.org/ukrainian-youth-today> (дата звернення: 14.04.2025 р.).

СТАСЮК РОМАН ВОЛОДИМИРОВИЧ

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

МАЧУЛІНА ІРИНА ІВАНІВНА

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук

Дніпровський державний технічний університет

РОЛЬ САМООСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Інформаційне суспільство – найбільш розвинена людська цивілізація, особливо в сенсі технологій, що активно запроваджуються та використовуються в сучасному суспільстві. Це поняття виникло ще в епоху постіндустріального суспільства, коли люди почали усвідомлювати наявність великої кількості інформації та необхідність з нею працювати. Інформаційне суспільство значно впливає та змінює функціонування всіх сфер суспільства.

Інформаційне суспільство – це така стадія розвитку сучасного суспільства, де всі засоби інформаційних технологій, від традиційних і до сучасних, націлені на те, щоб зробити інформацію загальнодоступною, що змінює спосіб життя людей []. В ньому зростає питома вага та роль самоосвіти, оскільки саме вона забезпечує роботу людини з інформацією та набуття ним нових знань.

В інформаційному суспільстві сфера знань – центр, навколо якого організовуються нові технології, економічне зростання, стратифікація суспільства. Важливість освіти в цьому типі суспільства незаперечна, і його технології зазнають кардинальних змін. Суть їх - у

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

поступовому зміщенні співвідношення «освіта – самоосвіта» до домінування останнього [1]. Тому чіткіше проявляється тенденція, коли самоосвітні процеси, що протікають стихійно, знаходять все більш усвідомлені і раціонально організовані форми, а самоосвіта в якості невід'ємної складової різноманітних видів діяльності людини набуває домінуючих позицій.

З глибоким проникненням в життя суспільства нових інформаційних технологій істотно змінюється характер, зміст й способи суспільної та індивідуальної діяльності, знаходячи характер самодіяльності на основі самоосвіти.

В процесі еволюції, в інформаційному суспільстві самоосвіта йде шляхом збільшення різноманітності форм і змісту. Процеси самоосвіти стають основою переосмислення місця і ролі людини в суспільстві, переоцінки її інтелектуального, емоційного, творчого потенціалу. Суспільство, прогресуючи, ускладнюючи, підвищує свої вимоги саме до самоосвітньої активності особистості.

Оскільки основним видом діяльності багатьох людей є робота з інформацією, самоосвіта в ньому знаходить статус провідного виду діяльності. Таким чином, інформаційна революція, корінним чином перетворюючи всю систему соціальних відносин, трансформує і самоосвітні процеси, створюючи новий тип технологій самоосвіти, а саме:

По-перше, змінюється характеристика самоосвітньої діяльності суб'єкта, нові інформаційні та комунікативні технології породили «екранну» культуру [2], засновану на комп'ютерно-космічних засобах зв'язку і обробки інформації. Монітор комп'ютера, миттєво відкриваючий простір і стискає час, надійно зберігає та швидко перетворює інформацію, стає універсальним засобом самоосвітньої діяльності.

По-друге, в умовах інформаційного суспільства комп'ютерні технології не тільки забезпечують доступність і різноманітність інформації, а й активізують самоосвітні процеси, в науковій, управлінській, організаційній, освітній, дозвіллевій і будь-якій іншій діяльності.

По-третє, інформаційні технології трансформують способи організації самоосвіти, забезпечуючи доступність інформації і полегшуючи її пошук, в той же час надаючи відповідні інструментальні засоби роботи з нею: логічні, математичні, статистичні та інші. Поєднання цих процедур оптимізує і розширює можливості самоосвітньої діяльності, створює умови для творчості.

По-четверте, для «екранної» самоосвітньої діяльності виявилися властивими специфічні форми керування і соціального контролю. Самоосвіта в інформаційному суспільстві стає нормою його існування і видом професійної діяльності. Можна сказати, що

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

самоосвітня сфера певним чином інституціоналізується. Це пов'язано з тим, що базова система освіти перестає відігравати колишню роль, терміни поновлення фундаментальної освіти різко скорочуються, і акцент з освітньої діяльності переноситься на самоосвітню.

Отже, суспільна та особистісна потреба в самоосвіті та підвищення її ролі в інформаційному суспільстві обумовлена наступними чинниками, такими як:

- глобальні зміни, які пов'язані з переходом суспільства від постіндустріального до інформаційного, що передбачає в якості провідного виду діяльності роботу людини з інформацією. За своєю природою така діяльність є різновидом самоосвіти;

- становлення ринкової системи відносин, що актуалізує цінність самоосвіти як інструменту соціальної мобільності;

- самоосвіта перетворюється в один з домінантних елементів способу життя ряду соціальних груп, сприяючи зміні їх місця і ролі в соціальній структурі суспільства;

- самоосвіта виступає одним з основних факторів і показників вдосконалення особистості, а, отже, і всього суспільства в цілому.

У зв'язку з цим, можна стверджувати, що самоосвіта є вільною, специфічною, універсальною діяльністю, яка забезпечує інформацією та знаннями з різних сфер людської діяльності, а також сприяє розвитку інтелектуального, культурного та духовного потенціалів особистості. Подальші дослідження самоосвіти, є дуже актуальними та корисними в контексті сучасного інформаційного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бурлука О. В. Самоосвіта особистості в парадигмі сучасної освіти. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2021. № 4 (51). С. 72-82.

2. Найдюнов О. Екранна культура мережевого суспільства: виникнення, зміст, цінності, смисли. *Вісник Львівського університету*. Серія філос.-політолог. студії. 2019. Випуск 23, С. 66-73. URL: http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/23_2019/11.pdf (дата звернення: 1.05.2025).

ХЕЙЛИК ВІРА ВАДИМІВНА

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

МАЧУЛІНА ІРИНА ІВАНІВНА

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук

Дніпровський державний технічний університет

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Цифровізація – одна з основних тенденцій розвитку суспільства, яка характеризується значним зростанням ролі інформаційних технологій у всіх сферах сучасного суспільства, зокрема у сфері освіти. Цифровізація вищої освіти пов'язана з потребою у широкому впровадженні інноваційних технологій, появою нових вимог до фахівців та формуванню інформаційно-цифрових компетентностей фахівців.

Цифровізація вищої освіти в Україні набула безпрецедентного значення після початку повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року. Війна зруйнувала освітню інфраструктуру, змусила студентів і викладачів мігрувати, а також поставила під загрозу їхню безпеку. У цих умовах цифрові технології, які під час пандемії COVID-19 використовувалися як тимчасове рішення, стали основним інструментом збереження освіти. Такі платформи як Zoom, Moodle чи Google Classroom, дозволили тисячам студентів продовжувати навчання, навіть перебуваючи за кордоном чи в окупованих регіонах. Проте війна оголила й слабкості цього процесу: від нерівного доступу до інтернету до низької мотивації студентів. Цифровізація виявилася не лише технологічним, а й соціальним феноменом, що впливає на якість освіти, соціальну взаємодію та доступність знань.

Повномасштабна війна кардинально змінила освітній ландшафт України. Чверть закладів вищої освіти зазнали пошкоджень або були зруйновані, а кожен сьомий студент виїхав за кордон. У прифронтових регіонах, як Харківська чи Запорізька області, навчання ускладнене через обстріли, відключення електроенергії та нестабільний інтернет. Попри це, цифрові платформи забезпечили безперервність освіти: дев'ять із десяти студентів продовжили навчання завдяки онлайн-форматам [2]. Студенти, які залишилися в окупованих регіонах чи перемістилися до інших країн, отримали змогу відвідувати заняття через Zoom чи Moodle, що демонструє гнучкість цифрових рішень. У безпечніших містах, як Київ чи

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Львів, де доступ до інтернету становить майже 90%, цифрові інструменти дозволяють студентам поєднувати навчання з волонтерством чи роботою. Цифровізація стала символом стійкості українського суспільства, яке навіть у найскладніших умовах шукає способи зберегти безперервність освіти.

Однак війна виявила й серйозні обмеження цифровізації. Понад п'ята частина домогосподарств в Україні не має доступу до інтернету, а в сільській місцевості лише дві третини мають стабільне підключення [3]. Технічні проблеми зачіпають більшість студентів: шість із десяти стикаються з перебоями зв'язку чи відсутністю обладнання, а кожен п'ятий використовує для навчання лише смартфон, що ускладнює доступ до складних матеріалів [2]. Викладачі також не завжди готові до нових реалій: чотири з десяти не володіють достатніми навичками роботи з платформами, як Microsoft Teams чи Moodle, що знижує ефективність занять. Якість освіти страждає через брак інтерактивності: більше половини викладачів зазначають, що онлайн-формати не дозволяють повноцінно оцінити знання студентів чи забезпечити дискусії [1]. Студенти, у свою чергу, відчувають ізоляцію та втрачають мотивацію: третина скаржиться на психологічний дискомфорт і брак спілкування з одногрупниками [2]. Цифрова нерівність загострює ці проблеми, адже студенти з малозабезпечених сімей чи віддалених регіонів часто не мають власних ноутбуків чи стабільного зв'язку, що ставить їх на межу виключення з освіти. Якщо в таких містах, як Київ, студенти мають доступ до швидкого інтернету, то в сільських регіонах чи прифронтових зонах, де лише дві третини закладів мають стабільний зв'язок, навчання часто стає неможливим [1].

Викладачі, які раніше виступали наставниками в аудиторіях, тепер змушені модерувати онлайн-заняття, що вимагає нових навичок і підходів. Проте брак підготовки ускладнює цей перехід, а живе спілкування, яке сприяє критичному мисленню та командній роботі, важко відтворити в Zoom. Студенти втрачають відчуття спільноти, що особливо відчутно в умовах війни, коли психологічна підтримка є критично важливою. Водночас цифрові платформи відкривають нові можливості: студенти за кордоном можуть залишатися частиною української освіти, а викладачі отримують інструменти для роботи з розпорошеною аудиторією. Ця двоїстість робить цифровізацію не лише викликом, а й шансом для трансформації освіти.

Щоб подолати ці проблеми, варто звернутися до змішаного формату навчання, який поєднує онлайн і офлайн компоненти, що є ключовим напрямом розвитку освіти в

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

цифровому суспільстві. Змішане навчання дозволяє зберегти переваги дистанційних технологій, водночас забезпечуючи соціальну взаємодію та практичний досвід, необхідні для якісної освіти [4]. Найкраще організувати навчальний процес так, щоб 70 - 80% занять проводилися онлайн через платформи Zoom чи Moodle, що забезпечує безпеку в регіонах, де війна створює постійні загрози. У прифронтових зонах, де лише дві третини закладів мають стабільний зв'язок, онлайн-формати є єдиним виходом. Водночас у безпечніших містах, як Київ чи Львів, де доступ до інтернету становить майже 90%, 1–2 дні на тиждень можна виділяти для очних занять, якщо дозволяє безпека. Такі заняття, як практичні сесії чи лабораторні роботи, допоможуть зберегти соціальну взаємодію, якої бракує третині студентів, і підвищать якість освіти, яка знижується через брак інтерактивності, як зазначають більше половини викладачів [1]. Змішаний формат враховує регіональні особливості: у Харківщині офлайн-заняття можуть бути обмеженими або замінені виїзними сесіями в безпечніших локаціях, тоді як у Львові вони можуть бути регулярними, що сприяє розвитку критичного мислення та командної роботи [4].

Отже, для підтримки змішаного формату потрібні системні зміни, серед яких можна виокремити наступні:

- підвищення цифрової грамотності для всіх суб'єктів освіти; проходження курсів, тренінгів для розвитку інформаційно-цифрових компетентностей;
- розбудова цифрової інфраструктури. Широкосмуговий інтернет у сільських регіонах і програми надання гаджетів малозабезпеченим студентам, профінансовані через міжнародні гранти, як Erasmus+, можуть зменшити цифровий розрив;
- посилення інтерактивності та мотивації через гейміфікацію та групові проекти онлайн;
- організація інноваційних офлайн-заходів в безпечних регіонах, таких як хакатони чи воркшопи, що компенсують брак соціальної взаємодії та створюють простір для командної роботи;
- активне функціонування центру психологічної підтримки в ЗВО допоможуть здобувачам, які страждають від ізоляції, долати стрес і залишатися в освіті.

Отже, цифровізація вищої освіти в Україні в умовах війни є складним процесом, що поєднує стійкість і вразливість. Вона забезпечує навчання для більшості здобувачів, але залишає частину поза доступом через брак інтернету чи гаджетів. Змішаний формат, що поєднує онлайн і офлайн, є шляхом до балансу між безпекою та якістю. Підвищення

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

цифрової грамотності, розбудова інфраструктури та підтримка мотивації здобувачів допоможуть подолати бар'єри, роблячи освіту доступною навіть у кризових умовах. Цифровізація, попри всі виклики, відкриває двері до нового майбутнього освіти, де технології стають не лише рятувальним кругом, а й можливістю для зростання.

Список використаних джерел:

1. Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2023/2024 навчальному році. Державна служба якості освіти України. 2024. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/Zvit_Osvita_pid_chas_viyini_2023_SQE-22.05.2024.pdf (дата звернення: 27.04.2025)
2. Звіт про вплив війни на освіту у 2023 році. Cedos. 2023. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/ua-saved_overview-report-2022-web.pdf (дата звернення: 27.04.2025).
3. Статистика доступу до Інтернету в домогосподарствах України у 2022 році. Державна служба статистики України. 2022. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_dd_internet_21.pdf (дата звернення: 27.04.2025)
4. Хижняк Л.М., Хижняк К.В. Гібридизація у вищій освіті в умовах впровадження технологій електронного навчання. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2016. Вип. 72. С. 137–144.

ХЕЙЛИК ВІРА ВАДИМІВНА

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

КОВАЛЬОВА ДАРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

к держ. упр., доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук

Дніпровський державний технічний університет

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЯК ОСНОВА

СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Дослідження взаємозв'язку між психічним здоров'ям та соціальною адаптацією особистості набуває особливої актуальності в сучасних умовах швидких соціальних змін та

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

зростаючих викликів для ментального благополуччя. Психічне здоров'я, визначене Всесвітньою організацією охорони здоров'я як стан благополуччя, в якому індивід реалізує свої здібності, може справлятися зі звичайними стресами життя та продуктивно працювати, становить фундаментальну основу для успішної соціальної адаптації. Соціальна адаптація, що характеризується здатністю особистості протистояти, взаємодіяти, йти на компроміси та співпрацювати з оточенням, безпосередньо залежить від рівня психічного здоров'я індивіда. Сучасні нейрофізіологічні дослідження демонструють, що соціально-адаптивні навички можуть служити буфером проти негативного впливу самотності та депресивних симптомів, забезпечуючи збереження здоров'я мозку та загального благополуччя особистості.

Психічне здоров'я представляє собою складний багатовимірний конструкт, який виходить далеко за межі простої відсутності психічних розладів. Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, психічне здоров'я є невід'ємною частиною загального здоров'я, оскільки „немає здоров'я без психічного здоров'я“. Це визначення підкреслює фундаментальну роль ментального благополуччя в загальному функціонуванні людини як біологічної та соціальної істоти [1, с. 160].

Психічне здоров'я характеризується здатністю індивіда реалізовувати свій потенціал, ефективно справлятися зі стресовими ситуаціями, підтримувати продуктивну діяльність та робити значущий внесок у життя своєї спільноти. Дані компоненти безпосередньо корелюють з основними аспектами соціальної адаптації, створюючи міцний теоретичний фундамент для розуміння їх взаємозв'язку. Важливо зазначити, що психічне здоров'я визначається комплексом соціоесопотічних, біологічних та екологічних факторів, що робить його динамічним станом, який може змінюватися під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників.

Сучасне розуміння психічного здоров'я включає не лише індивідуальний, але й колективний вимір. Воно є фундаментальним для здатності людей думати, відчувати, взаємодіяти один з одним, заробляти на життя та насолоджуватися ним. Така широка концептуалізація робить очевидним зв'язок між психічним здоров'ям та соціальною адаптацією, оскільки обидва конструкти включають здатність до ефективної взаємодії з соціальним середовищем.

Соціальна адаптація визначається як здатність особистості протистояти, встановлювати зв'язки, йти на компроміси та співпрацювати з оточенням і іншими людьми, пристосовуючи при цьому свої думки та поведінку. Даний процес є динамічним та

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

багатогранним, включаючи когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти, які безпосередньо залежать від стану психічного здоров'я індивіда.

Причини необхідності соціальної адаптації можуть включати зміни в соціальному статусі, нові життєві умови або зміни в професійній діяльності. У відповідь на ці виклики індивіди коригують свої сприйняття та поведінку, що впливає на більш широкі соціальні паттерни. Успішність цих адаптивних процесів значною мірою залежить від ресурсів психічного здоров'я, включаючи стресостійкість, емоційну регуляцію та когнітивну гнучкість.

Соціальна адаптація охоплює різноманітні аспекти соціального функціонування, такі як взаємодія з іншими, інтерес до соціокультурних активностей, організація дозвілля та управління оточенням. Дані аспекти можуть захищати від порушень, пов'язаних з депресією, таких як труднощі з подоланням стресу, порушення когніції, негативний настрій та почуття безпорадності. Контакт з родиною та друзями забезпечує ресурси підтримки, які сприяють ефективному подоланню стресових ситуацій.

Дослідження показують, що соціальна підтримка може сприяти здоров'ю мозку під час депресії, полегшуючи симптоми та підвищуючи самоефективність. Участь у соціокультурних заходах та організації дозвілля може захищати від депресивних симптомів шляхом мінімізації негативного настрою, запобігання когнітивному спаду та підвищення благополуччя. Нарешті, маніпулювання оточуючим контекстом відповідно до особистих потреб дозволяє контролювати депресивні симптоми та сприяє одужанню [2, с. 86].

Розуміння взаємозв'язку між психічним здоров'ям та соціальною адаптацією має важливі клінічні імплікації для розробки ефективних інтервенцій та профілактичних програм. Соціальна адаптація може служити важливим буфером проти негативного впливу самотності на депресивні симптоми, тим самим зберігаючи здоров'я мозку. Це відкриває нові можливості для розробки терапевтичних підходів, що фокусуються на розвитку соціально-адаптивних навичок.

Ефективні стратегії громадського здоров'я та міжсекторальні втручання існують для сприяння, захисту та відновлення психічного здоров'я. Дані стратегії повинні враховувати соціальний контекст та сприяти розвитку адаптивних навичок як невід'ємної частини підтримки ментального благополуччя. Особливу увагу слід приділяти розвитку здатності до взаємодії з іншими, участі в соціокультурних активностях та навичкам управління оточенням.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Профілактичні програми можуть зосереджуватися на ранній ідентифікації факторів ризику порушення соціальної адаптації та розвитку відповідних втручань. Важливо враховувати, що самотність та соціальна адаптованість є потенційними раннім маркерами депресії через їх поведінкові та нейральні асоціації з субклінічними депресивними розладами. Тому розвиток соціально-адаптивних механізмів може включати когнітивний контроль, стратегії покращення самооцінки та підвищення загального благополуччя.

Психічне здоров'я та соціальна адаптація особистості представляють собою взаємопов'язані та взаємозалежні аспекти людського функціонування, що мають спільні нейрофізіологічні основи та клінічні прояви. Психічне здоров'я, як стан благополуччя, що дозволяє індивіду реалізовувати свої здібності та продуктивно взаємодіяти з соціумом, створює необхідні передумови для успішної соціальної адаптації. Водночас, ефективна соціальна адаптація, що включає здатність до взаємодії, компромісів та співпраці з оточенням, служить захисним фактором для психічного здоров'я.

Нейронаукові дослідження підтверджують існування спільної мозкової архітектури, що опосередковує процеси соціального пізнання, емоційної регуляції та когнітивного контролю, які є критичними як для психічного здоров'я, так і для соціальної адаптації. Соціально-адаптивні навички демонструють здатність пом'якшувати негативний вплив самотності на депресивні симптоми, що підкреслює їх терапевтичний потенціал.

Практичні імплікації цих знань включають необхідність розробки комплексних підходів до підтримки ментального здоров'я, що враховують соціальний контекст та сприяють розвитку адаптивних навичок. Майбутні дослідження повинні зосередитися на розробці та валідації інтервенцій, спрямованих на одночасне покращення психічного здоров'я та соціальної адаптації, враховуючи їх синергетичний ефект на загальне благополуччя особистості.

Список використаних джерел:

1. Борець Ю., Шлімакова І. До проблеми психічного здоров'я студентів вищого навчального закладу. Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра. 2018. № 1. С. 159–169.
2. Носенко Е., Четверик-Бурчак А. Опитувальник «Стабільність психічного здоров'я – коротка форма: опис, адаптація, застосування». Вісник Дніпропетровського університету. 2014. № 9(1). Т. 22. Вип. 20. С. 89–97.

ШЕЛОМОВСЬКА ОКСАНА МИКОЛАЇВНА

к.н. з держ.упр., доцент, доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук

Дніпровський державний технічний університет

INSTAGRAM ЯК ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ПРОСТІР: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНОЇ АУДИТОРІЇ

В сучасних умовах Instagram є однією з провідних соціальних мереж у світі, яка відіграє ключову роль у формуванні сучасної цифрової культури та системи комунікацій. Від платформи для обміну фотографіями вона еволюціонувала в потужний інструмент соціальної взаємодії, що об'єднує особисте, публічне та комерційне. Сьогодні Instagram – це не просто додаток, а середовище публічності та візуальної соціальності, де створюється символічний капітал у вигляді лайків, підписників і візуальної естетики. Платформа перетворює повсякденне життя на контент, водночас затираючи межі між особистим, професійним та рекламним.

Instagram також є інструментом для формування ідентичності, що особливо важливо для молоді. Молоді люди використовують цю мережу як засіб самопрезентації, отримання соціального схвалення, створення онлайн-спільнот та навіть політичної мобілізації. Паралельно платформа відіграє значну роль у цифровій економіці впливу, де кожен користувач має потенціал стати брендом, а будь-який пост може перетворитися на комерційний продукт. Окрім розважального аспекту, Instagram дедалі частіше слугує джерелом новин та суспільно-політичної інформації, що змінює його природу: тепер він є не лише платформою для розваг, а й ареною для боротьби за інтерпретацію реальності, формування громадської думки та активізації соціальних рухів. Із цього погляду саме ця соціальна мережа стає дзеркалом сучасного суспільства, де візуальність виконує функцію універсальної мови, а соціальна взаємодія – форму капіталу. За цих передумов вивчення аудиторії Instagram та практик його використання сучасним соціумом є вкрай важливим, адже воно дозволяє глибше зрозуміти трансформації, що відбуваються у структурі сучасного комунікаційного простору.

Актуальні статистичні дані свідчать, що наразі Instagram є четвертою за популярністю платформою соціальних медіа в світі (після Youtube, WhatsApp, Facebook), залучивши два мільярди активних користувачів щомісяця. Його аудиторія постійно зростала

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

в попередні роки та, за прогнозами, збільшиться ще на 361,1 мільйона користувачів (+25,68%) до 2028 року. Найбільша кількість користувачів Instagram зосереджена в Індії, де їх кількість сягнула 362 мільйонів. Це свідчить про зміщення цифрової активності до країн Глобального Півдня, що відкриває нові перспективи для вивчення цифрової культури, поведінки молоді та формування політики в цих регіонах. Друге місце за чисельністю аудиторії займають США з 169 мільйонами користувачів, а третє – Бразилія зі 134 мільйонами. Далі йдуть Індонезія (101 млн), Туреччина (57 млн), Японія (55 млн), Мексика (45 млн), Велика Британія (33 млн), Німеччина (30 млн) та Аргентина (28 млн) [1]. Фактично, найбільші спільноти Instagram розташовані в країнах із великим населенням і розвиненою мобільною інфраструктурою. Індія в цьому контексті є прикладом швидкої цифровізації в умовах демографічного сплеску, США представляють зрілий ринок із сильною культурою споживання цифрового контенту, а такі країни, як Бразилія, Індонезія та Туреччина, демонструють вплив молодого населення та зростаючу роль соціальних мереж у політичному, культурному й економічному житті. Ці тенденції чітко показують, що Instagram вже не є виключно західним продуктом – він адаптується до реалій Глобального Півдня, набуваючи там нових соціальних функцій та значення.

Близько 32% світової аудиторії Instagram припадає на людей віком від 18 до 24 років, а ще 30,6% охоплюють користувачі у віковій групі 25–34 роки. Встановлено тенденцію поступового зменшення чисельності аудиторії платформи зі збільшенням її віку. Так, серед користувачів Instagram вікова категорія 35-44 роки становить 16%, 45-54 роки – 8,7%, 55-64 роки – 4,6%, а осіб старше 65 років – 2,9%. Домінування молоді віком від 18 до 34 років (понад 62%) є типовим для платформ, орієнтованих на візуальний контент, естетику, самопрезентацію, обмін досвідом і швидкі емоційні реакції. Молодь розглядає Instagram як простір для формування своєї ідентичності, накопичення соціального капіталу і створення мережових зв'язків (networking). Натомість зниження показників серед старших вікових груп вказує на існування цифрового розриву, обмежену інтеграцію старших поколінь у цифрову культуру та може бути проявом певної цифрової нерівності або особливих вподобань у споживанні контенту, таких як тяжіння до інформаційного, а не візуального характеру матеріалів.

Instagram є дещо популярнішим серед чоловіків, ніж жінок: чоловіки складають 50,6% від усієї аудиторії платформи у світі. При цьому близько 16,5% активних користувачів Instagram становлять чоловіки у віці від 18 до 24 років. Проте в багатьох регіональних

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

дослідженнях платформа асоціюється здебільшого з жінками, які активно проявляють себе у сферах моди, краси та стилю життя. Це підкреслює важливість порівняння даних між регіонами та врахування культурного контексту.

Разом з тим, країною з найвищим рівнем охоплення аудиторії Instagram є Бахрейн, де платформою користується 95,6% населення. Високий рівень проникнення також зафіксовано в Казахстані, де соціальну мережу використовують 90,8% мешканців. В Об'єднаних Арабських Еміратах, Туреччині та Брунеї понад 85% населення активно користуються цією платформою. Ці дані контрастують із ситуацією в країнах Західної Європи, де попри високий рівень цифровізації проникнення Instagram часто не досягає таких показників через більшу платформенну диверсифікацію (Facebook, TikTok, LinkedIn, Twitter/X). Імовірно, у таких країнах, як Казахстан, Бахрейн чи ОАЕ, легка мобілізація Instagram може бути пов'язана з частковим обмеженням доступу до інших медіа чи більш жорстким контролем інформації. У цих умовах Instagram, завдяки своїй орієнтованості на візуальний контент і менш політизованому характеру, сприймається як безпечніша платформа.

Найпопулярніший обліковий запис у соціальній мережі Instagram належить самій платформі і налічує 672 мільйони підписників. Друге місце за кількістю фоловерів займає акаунт португальського футболіста Кріштіану Роналду, який має 628 мільйонів підписників, а третє – аргентинський футболіст Леонель Мессі з 502 мільйонами. До ТОП-10 найпопулярніших акаунтів входять співачка Селена Гомес (429 мільйонів), модель Кайлі Дженнер (400 мільйонів), актор Девін Джонсон (397 мільйонів), співачка Аріана Гранде (380 мільйонів), світська особа Кім Кардашьян (363 мільйони) та співачка Бейонсе (319 мільйонів). Лідерські позицію двох футболістів, на нашу думку, свідчить про те, що вони вже не просто зірки спорту, а, скоріше, глобальні бренди, які в конкурують між собою не лише на футбольному полі, а й в інтернет-просторі. Їхні аудиторії долають національні, мовні та культурні кордони, а самі вони уособлюють сучасні універсальні соціальні ідеали – успіх, силу, дисципліну та харизму. Водночас ці особистості служать яскравими прикладами комерціалізації: вони є інфлюенсерами глобального масштабу, носіями рекламного й символічного капіталу, який формує тренди споживчої поведінки мільйонів людей. Той факт, що представники шоу-бізнесу становлять 70% у списку найпопулярніших акаунтів в Instagram, підкреслює домінування розважального сектору на цій платформі. Шоу-бізнес виявляється найефективнішою сферою для конвертації уваги аудиторії у соціальний та економічний капітал. У цьому контексті рейтинг демонструє трансформацію уявлення про

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

сучасну еліту: це більше не лише політичні чи державні діячі, а й ті, хто здатний привернути глобальну увагу завдяки своїй впізнаваності, здатності створювати власний бренд і монетизувати автентичність чи її візуальну репрезентацію.

Отже, в сучасному світі Instagram є ключовим елементом цифрової культури, що впливає на спосіб спілкування, сприйняття реальності та створення контенту в повсякденному житті. Він охоплює широку та динамічну аудиторію з усього світу. Наразі його користувачі – це здебільшого молодь, проте з часом платформа поступово залучає представників і старших вікових категорій, що свідчить про її поступову еволюцію від середовища розваг до більш універсального цифрового простору. Аудиторія Instagram є різноманітною як у демографічному, так і в регіональному вимірах. У деяких країнах ця соціальна мережа досягла винятково високого рівня проникнення, що може бути пов'язане як із доступністю цифрової інфраструктури, так і з особливостями локального інформаційного простору. Натомість у інших регіонах Instagram конкурує з низкою інших платформ, що створює складніші умови для формування сталої аудиторії. Загалом можна говорити про формування нових форм візуального самовираження, цифрової взаємодії та соціального капіталу, що знаходять своє втілення саме через Instagram. Ця платформа стала не лише інструментом для обміну фотографіями, а й середовищем, у якому окреслюються нові соціальні ролі, репрезентації та символічні ієрархії. Це вже соціальний простір, що виконує роль публічної арени, де формуються тренди, думки та ідеали, а також ведеться боротьба за увагу, визнання і вплив.

Список використаних джерел:

1. Instagram - statistics & facts. URL: <https://www.statista.com/topics/1882/instagram/#topicOverview> (дата звернення 09.04.2025).

ШЕЛОМОВСЬКА ОКСАНА МИКОЛАЇВНА

к.н. з держ.упр., доцент, доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук

ЧЕКРИЖОВ СЕРГІЙ

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

Дніпровський державний технічний університет

**ЦИФРОВА РУТИНА: ІНТЕРНЕТ ЯК СКЛАДОВА ПРАКТИК
ПОВСЯКДЕННОСТІ**

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

За новітніми даними на початку 2025 року інтернетом користуються загалом 5,56 млрд людей (67,9% світового населення). Протягом 2024 року кількість користувачів Інтернету зросла на 136 мільйонів (+2,5%). Станом на третій квартал 2024 року користувачі Інтернету щодня проводили в мережі шість годин 38 хвилин. Загалом із третього кварталу 2015 року до третього кварталу 2024 року середнє щоденне використання Інтернету зросло на 19 хвилин.

За одну хвилину в інтернеті відбувається багато речей – надсилаються, прокручуються та завантажуються мільйони повідомлень, електронних листів і текстів, а також споживаються сотні тисяч годин контенту. Станом на грудень 2024 р. в середньому за хвилину в інтернеті користувачі надіслають 251,1 млн електронних листів, переглядають 138,9 млн роликів в Facebook та Instagram, надсилають 18,8 млн текстових повідомлень, здійснюють 5,9 млн запитів в Google, переглядають 3,4 млн відео на YouTube [1].

Станом на третій квартал 2024 року більшість користувачів в усьому світі назвали пошук інформації основним напрямком використання інтернету (62,8%). Підтримка зв'язку з друзями та сім'єю є другим найпоширенішим напрямком (60,2%), а третім – бути в курсі новин і подій (55%). Практики перегляду відео, передач і фільмів є властивими для 54,7%; дослідження того як щось робити – 51,1%; пошук нових ідей або натхнення – 46,9%; прослуховування музики – 46,7%; заповнення вільного часу – 45,2%; дослідження продуктів і брендів (45,2%); дослідження місць для подорожей – 38,9 [2]. В цьому контексті показовим є те, що соціальні взаємодії зараз є основною причиною виходу в Інтернет серед користувачів віком від 16 до 34 років, тоді як ця мотивація посідає лише третє місце серед користувачів віком від 55 років і старше. Також молоді люди надають більшого значення відео та музиці, тоді як старше покоління приділяє більше уваги поточним подіям. З одного боку, ці відмінності визначаються як етапом життя, так і варіаціями цифрового світогляду [3].

В Україні у січні 2025 року нараховувалося було 31,5 млн користувачів інтернету, а рівень його проникнення перевищує загальносвітовий і становить 82,4%. Аналіз Kerios показує, що з січня 2024 року по січень 2025 року кількість інтернет-користувачів в Україні зросла на 690 тисяч (+2,2%) [4].

В 2020 р. найчастіше інтернет використовувався українським соціумом для обміну миттєвими повідомленнями: 71% респондентів тоді заявили, що регулярно використовують

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

інтернет для надсилання повідомлень. Інші поширені дії включали пошук інформації, відвідування сайтів соціальних мереж, здійснення покупок в інтернеті. У 2021 році майже 73% користувачів виходили в інтернет, щоб отримати доступ до медіаконтенту, наприклад відео, музики та ігор. На той момент активність у соціальних мережах була другою за поширеністю метою використання інтернету – 61% [5].

Опитування щодо цифрової грамотності в Україні 2023 року виявило, що найбільше респондентів використовують інтернет для проведення дозвілля – 95,2% і більшість з них (45%) приділяють цьому від 1 до 3 годин щодня. Для навчання та саморозвитку глобальну мережу використовують 72,4% опитаних, а для роботи – 71% [6].

Опитування «Медіаспоживання українців: третій рік повномасштабної війни» (травень-червень 2024) виявило, що інтернет займає третє місце серед найпопулярніших джерел інформації для українців (після соціальних мереж і телебачення) – 59,7%. Для порівняння відзначимо, що в 2023 р. для отримання новин його використовували – 57,7%, а в 2022 р. – 61,2%. Як серед чоловічої, так і серед жіночої аудиторії інтернет знаходиться на другому місці за частотою використання та рівень його використання збільшився протягом минулого року, однак показники використання чоловіками є істотно вищими – 65,1% і 55,2% відповідно. Цікаво, що якщо в 2023 р. вікова категорія 18-29 років найчастіше отримувала новини через інтернет-ресурси (73,8%), то в 2024 р. лідерство за цим показником перейшло до категорії 30-39 р. (70,4%). Відповідно використання інтернету як новинного джерела зменшилося серед 18-29 річних (67%), 40-49 річних (65,4%) та збільшилося серед 30-39 річних, 50-59 річних (60,7%), 60-69 річних (53,1%) і 70+ - 33,6% [7].

Соціологічне опитування, проведене авторами в квітні 2024 р., виявило, що переважна більшість опитаних жителів м. Кам'янське використовує інтернет для спілкування з друзями, родичами, знайомими (83,6%) та для отримання актуальних новин (77,9%). Також доволі значна кількість українців шукає від інтернету розваги і використовує його для перегляду кіно, читання книг, прослуховування музики і ігр – 72%. У зв'язку зі стрімкою цифровізацією України і перенесенням більшості послуг в інтернет, респонденти доволі активно ними користуються – зокрема 68,3% активно використовують інтернет для банківських операцій і оплати рахунків. Для навчання і самоосвіти інтернет використовують майже 60% опитаних; для роботи – 53%; для купівлі різноманітних товарів – 30,8% і для отримання державних послуг – 12,5% (рис. 1).

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Рисунок 1 – Напрямки використання інтернету, за результатами авторського опитування

Отже, сучасне суспільство дедалі більше інтегрує інтернет у щоденне життя, що свідчить про його трансформацію з інструменту комунікації в інфраструктуру цифрової повсякденності. Практики користування мережею стали невіддільними від структур повсякденного досвіду: від спілкування і дозвілля до навчання, праці, споживання і взаємодії з державними послугами. Попри загальну тенденцію до зростання цифрової включеності, спостерігається значна диференціація користувацьких практик залежно від віку, соціального статусу та культурного контексту. Молодше покоління тяжіє до активного використання соціальних медіа, відеоконтенту та розважальних платформ, тоді як старші користувачі частіше орієнтовані на інформаційні та комунікативні функції інтернету. Розширення цифрових практик сприяє формуванню нових форм соціальної взаємодії, гібридизації приватного і публічного, а також зміні ритмів соціального часу. Доступ до інформації, швидкість комунікації, а також цифрова автоматизація побутових процесів поступово змінюють структуру повсякдення й соціальні уявлення про норму. На тлі війни в Україні інтернет виконує низку критично важливих функцій – від підтримки соціальних зв'язків до забезпечення доступу до оперативної інформації, онлайн-освіти, послуг і фінансових інструментів. Це підкреслює його роль як базової соціальної інфраструктури, необхідної для підтримки життєдіяльності у нестабільних умовах. Цифрова рутинна українських

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

користувачів демонструє специфіку глокалізованого користування мережею: глобальні тенденції доповнюються локальними контекстами і потребами. Це вимагає мультидисциплінарного підходу до дослідження цифрових практик – з урахуванням не лише технологічних, але й соціокультурних, політичних та економічних чинників.

Список використаних джерел:

1. Media usage in an internet minute as of December 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/195140/new-user-generated-content-uploaded-by-users-per-minute/>.
2. Most popular reasons for using the internet worldwide as of 3rd quarter 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/1387375/internet-using-global-reasons/>.
3. Digital 2025: Global Overview Report. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2025-global-overview-report>.
4. Digital 2025: Ukraine. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2025-ukraine>.
5. Internet use in Ukraine 2021, by purpose. URL: <https://www.statista.com/statistics/1264662/ukraine-internet-use-by-purpose/>.
6. Дослідження цифрової грамотності в Україні. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/8800-ua_cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2023.pdf.
7. Медіаспоживання українців: третій рік повномасштабної війни. Опитування ОПОРИ. URL: <https://www.oporua.org/viyna/doslidzhennya-mediaspozhyvannya-ukrayinciv-tretyi-rik-povnomasshtabnoyi-viyni-25292/>

ЮРЧЕНКО КАРИНА ЮРІЇВНА

здобувач вищої освіти

ЯРОШЕВСЬКА ТАМАРА ВАСИЛІВНА

професор кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук, доктор
юридичних наук, доцент

Дніпровського державного технічного університету

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ТА ЇХ РОЛЬ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Соціальні мережі набули важливого значення як інструмент комунікації та взаємодії між державними установами та громадянами в умовах сучасного цифрового суспільства. Вони пропонують унікальні можливості для публічного управління, сприяючи підвищенню прозорості, підзвітності й довіри до управлінських процесів. Завдяки соціальним мережам державні органи отримують змогу швидко й ефективно передавати важливу інформацію, інформувати про актуальні події та рішення, підтримувати зв'язок з громадянами та отримувати зворотній зв'язок від них. Це сприяє покращенню громадянської активності, полегшує доступ до інформації та підвищує рівень залученості громадян до процесів державного управління.

Використання соціальних мереж у публічному управлінні дозволяє оперативно реагувати на запити й потреби громадян, що є особливо важливим у кризових ситуаціях, коли швидкість передачі інформації має вирішальне значення. Наприклад, під час пандемії COVID-19 соціальні мережі стали ключовими каналами, через які громадяни отримували інструкції щодо дотримання карантинних обмежень, рекомендації щодо безпеки та здоров'я, а також інформацію про вакцинацію. Така оперативність є суттєвою перевагою, оскільки дозволяє державним органам виконувати свою функцію щодо захисту громадян і надання необхідної інформації у реальному часі [1].

Однак, попри значні переваги, використання соціальних мереж у публічному управлінні пов'язане із низкою викликів та ризиків, які необхідно враховувати для ефективного застосування цього інструменту. Одним із головних викликів є загроза дезінформації та поширення фейкових новин. В умовах, коли контроль за контентом у соціальних мережах є обмеженим, існує ризик, що громадяни отримуватимуть неправдиву інформацію, яка може негативно впливати на їхні погляди, поведінку і навіть викликати недовіру до державних установ. Це, своєю чергою, може підривати авторитет влади,

створювати атмосферу нестабільності та формувати помилкові уявлення про певні державні рішення.

Іншим важливим викликом є проблема забезпечення приватності та безпеки даних громадян у процесі використання соціальних мереж для державного управління. Оскільки в соціальних мережах зберігається велика кількість персональних даних, існує ризик порушення конфіденційності та несанкціонованого доступу до особистої інформації користувачів. Таким чином, питання кібербезпеки є важливою умовою для успішної інтеграції соціальних мереж у публічне управління.

Окрему увагу варто приділити ролі соціальних мереж як інструменту електронної участі громадян у процесах ухвалення рішень. Зокрема, у багатьох країнах соціальні мережі вже використовуються для проведення опитувань, збору ідей, організації онлайн-обговорень та навіть електронного голосування. Це створює нові можливості для розвитку партисипативного управління, коли громадяни не просто отримують інформацію, а й активно впливають на формування політики. Така взаємодія підвищує легітимність рішень та сприяє більшій відповідальності державних структур перед суспільством.

Крім того, соціальні мережі можуть слугувати ефективною платформою для антикорупційних ініціатив. Вони дозволяють швидко поширювати інформацію про порушення, мобілізувати підтримку громадськості, залучати журналістів-розслідувачів і громадські організації до висвітлення зловживань. У цьому контексті соцмережі виконують функцію суспільного нагляду, що може стримувати корупційні практики та сприяти формуванню більш відкритої системи управління [2].

Залежність від соціальних платформ, які є приватною власністю, створює додатковий ризик для державного управління. Взаємодія з громадянами через комерційні соціальні мережі робить державні структури залежними від політики та умов користування цих платформ, які можуть змінюватися

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

незалежно від інтересів держави чи суспільства. Це підвищує ризик зовнішнього впливу на публічне управління, а також можливість втрати контролю над каналами комунікації в разі виникнення конфліктів з платформами.

Таким чином, соціальні мережі є потужним інструментом, що може значно підвищити ефективність державного управління, поліпшити взаємодію між владою і громадянами, сприяти більшій відкритості та підзвітності уряду. Проте, для повного розкриття їх потенціалу необхідно враховувати й активно вирішувати пов'язані з цим виклики, такі як загроза дезінформації, потреба в забезпеченні приватності даних та ризики залежності від комерційних платформ. Інтеграція соціальних мереж у систему публічного управління повинна супроводжуватися розробкою ефективних політик та регуляцій, які дозволять мінімізувати можливі ризики, захистити права громадян та забезпечити стабільне функціонування державних комунікацій у цифровому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Бойко Л. Сутність та особливості застосування цифрових інструментів владно-громадської взаємодії. Актуальні питання у сучасній науці. 2023. № 9. С. 167–180
2. Лопатченко І. С. Використання новітніх інструментів комунікації органів влади і громадськості. Актуальні проблеми державного управління. 2020. № 2. С. 127–132

Секція 2. Психологія

БАСЮК ІЛОНА ОЛЕКСАНДРІВНА

здобувачка вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем

Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарного менеджменту

Національного університету “Острозька академія”, м. Острог, Україна

УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Пріоритетним завданням шкільної мовної освіти в Україні є всебічний розвиток мовленнєвої культури нашого суспільства, отримання здобувачами освіти ґрунтовних знань щодо стилістичного різноманіття і краси мови, виховання шанобливого ставлення до рідної мови та українського народу. У Державному стандарті початкової освіти містяться ключові компетентності, якими повинен володіти учень, зокрема наголошено на вільному володінні державною мовою. Це передбачає «уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях...» [1].

Поняття «комунікативна компетентність здобувачів початкової освіти» слід розуміти як можливість учнів початкової школи бути успішними, використовуючи усі види мовленнєвої для розуміння матеріалу, спілкування, впливу. Під час формування комунікативної компетентності відбувається всебічний розвиток молодших школярів, зокрема збагачення і постійне накопичення активного запасу слів, комунікативних моделей ефективного спілкування, а також покращується виразність мовлення та вимова. Розуміння прочитаного, почутого чи написаного, уміння критично оцінювати усні та письмові тексти, висловлювати свої думки так, щоб тебе зрозуміли, вдало використовувати свої комунікативні навички є найважливішими складовими успішного формування комунікативної особистості та майбутнього благополуччя у дорослому житті [2, с.78-79].

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Під час колективної взаємодії успішно формуються комунікативні уміння та навички, зокрема молодші школярі набувають досвід участі у навчальному діалозі, намагаються віднайти спільну мову з однолітками, дотримуватись етикету спілкування, тим самим визначається соціальна роль учня. Для формування здатності молодших школярів оцінювати правильність вибору засобів спілкування (вербальних і невербальних), оволодіння та дотримання культурних мовленнєвих норм і традицій, етикету спілкування педагог створює такі ситуації колективної взаємодії, які супроводжуються вирішенням творчих, проблемних та ситуативних завдань. У процесі комунікації учні навчаються вести переговори, чути співрозмовника, реагувати на його репліки залежно від ситуації, віку мовця з обов'язковим дотриманням правил спілкування.

Найважливішими комунікативними вміннями учнів початкових класів є грамотне формулювання запитань та уміння чітко, лаконічно відповідати на них, уважне слухання та вміння дискутувати, коментувати висловлювання співрозмовників, наводити приклади та доводити власну думку, бути емпатійним у висловлюваннях тощо [3, с.82]. Деякі науковці вважають сторітелінг результативним методом формування комунікативної компетентності школярів. Цей метод передбачає створення історій за певною структурою, активізує пізнавальну активність дітей, викликає позитивний емоційний фідбек в учнів, тому й інформація стає зрозумілішою та краще запам'ятовується, а уроки – цікавішими та привабливішими. Педагогічний сторітелінг можна впроваджувати під час дистанційного навчання, використовуючи мультимедійні технології [3, с.83].

Варто звернути увагу на формування комунікативних компетентностей у молодших школярів з особливими освітніми потребами. Слід зазначити, що для можливого удосконалення деяких мовних функцій та нагромадження комунікативних умінь, мовленнєвого розвитку, а також його ефективності при спілкуванні з однолітками важливу роль відіграють ігрові форми. Застосування ігор у навчальній діяльності допомагає налагодити міжособистісну взаємодію, проявляти емоції та переживання під час комунікації, учні мислять і висловлюють свої думки засобами мовлення, у їхній свідомості формуються ідеї, мрії, сподівання, які знаходять реалізацію у процесі спілкування. Отже, під час ігрової комунікативної діяльності вдосконалюються культура мовлення і мислення [4, с. 33].

Динамічність процесу формування мовленнєвих умінь і навичок в освітній діяльності та міжособистісному спілкуванні здобувачів освіти залежить від правильного добору адаптованих методів і психолого-педагогічної діагностики сформованості умінь і навичок

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

спілкування. Таким чином здійснюється вплив на комунікативні процеси в учнівському колективі, відбувається пізнання особистості кожного школяра [4, с. 34].

Таким чином, формування комунікативних умінь учнів початкової школи є складним і багатофакторним процесом, що залежить від цілеспрямованих педагогічних зусиль, створення сприятливого навчального середовища, активного залучення учнів до комунікативної діяльності, врахування індивідуальних особливостей та налагодження партнерської взаємодії з родиною. Системний та комплексний підхід до створення зазначених умов забезпечить успішне становлення комунікативної компетентності молодших школярів, що є важливим фундаментом для їхнього подальшого особистісного та соціального розвитку. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення ефективності різних педагогічних стратегій та методик у контексті формування окремих компонентів комунікативної компетентності молодших школярів.

Підводячи підсумки, можна відмітити, що для формування умінь і навичок ефективного спілкування здобувачів освіти Нової української школи потрібно дбати про урізноманітнення форм і методів організації освітньої діяльності. Першочергово необхідно надавати перевагу таким, що створюють комунікативні ситуації, у ході яких учні висловлюються, проявляють свої мовленнєві навички, успішно комунікують і дотримуються культури спілкування. На нашу думку, ефективним є інтерактивне навчання із можливістю моделювання життєвих ситуацій, використання рольових та ігрових ситуацій задля створення атмосфери співробітництва, взаємодії та формують комунікативні уміння і навички молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
2. Слинько М. Формування комунікативної компетентності учнів початкової школи в умовах Нової української школи. *Педагогічні науки та освіта*. 2022, с. 77-82. URL: https://znayshov.com/FR/19168/Ped_nauka_XXXVIII_XXXIX-78-83.pdf
3. Дубовик С.Г., Наумець В.В. Формування комунікативних умінь молодших школярів методом сторітеллінгу. *«Young Scientist»* № 5 (81). 2020, с. 81-85. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-17>

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

4. Власа Л. І. Формування комунікативних компетентностей у молодших школярів з ООП в умовах інклюзивного навчання. *Позиціонування закладів освіти на ринку освітніх послуг в умовах воєнного стану*. Київ-Бориспіль. 2023, с. 32-35.
URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/struktura/kaf_upravl_proekt/material/Тези%20Збірник%2026.10.23.docx.pdf#page=32

БОРІСОВА АННА ВОЛОДИМИРІВНА

здобувачка вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем
Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарного менеджменту
Національного університету “Острозька академія”

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГА

У сучасному освітньому середовищі професійна діяльність педагогів супроводжується високим рівнем емоційного навантаження, що створює ризик розвитку синдрому емоційного вигорання. Цей феномен характеризується поступовим виснаженням психоемоційних ресурсів, втратою внутрішньої мотивації, зниженням задоволення від роботи та формуванням негативного ставлення до професійної діяльності. Синдром вигорання негативно позначається як на психічному здоров'ї самого педагога, так і на загальній якості освітнього процесу. Враховуючи виклики трансформації освітньої системи, реформування змісту навчання, зростання вимог до професійної ефективності вчителя та необхідність швидкої адаптації до нових умов (у тому числі в умовах війни чи пандемії), вивчення чинників, що сприяють або протидіють вигоранню, є надзвичайно актуальним завданням.

У межах даного дослідження було здійснено спробу встановити характер взаємозв'язку між емоційним вигоранням та психологічним благополуччям педагогів, зокрема рівнем життєстійкості, емоційного інтелекту, стабільності психічного здоров'я та використанням копінг-стратегій. Емпірична база ґрунтувалася на обстеженні 30 викладачів різного віку та предметної спеціалізації, які працюють у школах Берездівської територіальної громади. Було використано низку валідних психодіагностичних методик: опитувальник емоційного вигорання К. Масlach і С. Джексона у модифікації Н.Е. Водоп'янової, Копенгагенську інвентаризацію вигорання (CBI), шкалу життєстійкості, методику оцінки психічного здоров'я (MHC-SF-UA), діагностику емоційного інтелекту Н. Холла та модель BASIC Ph, яка дозволяє проаналізувати індивідуальні стратегії подолання стресу [1].

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Результати дослідження засвідчили надзвичайно високу поширеність симптомів професійного вигорання серед опитаних педагогів. За даними опитувальника Маслач-Джексон, 93,3% респондентів перебувають у зоні ризику, причому 43,3% мають високий рівень емоційного вигорання. За результатами Копенгагенської інвентаризації вигорання цей показник склав 41,9%, що свідчить про часткову варіативність залежно від методологічного підходу. Незважаючи на різні концептуальні засади двох методик, обидві підтверджують системний характер проблеми.

Подальший аналіз показав, що рівень життєстійкості не має лінійної кореляції з вигоранням ($r = +0.044$; $p > 0.05$), однак можна припустити, що окремі компоненти цієї якості (контроль, залученість, готовність до ризику) можуть відігравати захисну роль за умови їх високої сформованості. Аналогічна ситуація простежується у зв'язку з психічним здоров'ям: хоча спостерігається негативна тенденція ($r = -0.045$), статистична значущість не досягнута. Водночас виявлена окрема група респондентів із високим рівнем вигорання та низьким рівнем психічного здоров'я, що вказує на необхідність проведення глибших досліджень із більшими вибірками.

Вивчення копінг-стратегій педагогів з використанням моделі BASIC Ph виявило суттєві відмінності у способах подолання професійного стресу залежно від рівня вигорання. Педагоги з низьким рівнем вигорання частіше застосовують когнітивні підходи, активну уяву, вербалізацію емоцій та звертаються до соціальної підтримки. У свою чергу, ті, хто вже переживає високий рівень емоційного виснаження, демонструють зниження показників за всіма шкалами, особливо за шкалами емоційної експресії та соціальної залученості. Це дозволяє стверджувати, що розвинені копінг-стратегії мають вагомe значення як психологічний ресурс, що знижує ймовірність розвитку професійного вигорання.

Дослідження емоційного інтелекту педагогів виявило негативну, хоча й не статистично значущу кореляцію з показниками вигорання. Проте отримані дані узгоджуються з науковими уявленнями про емоційний інтелект як потенційний буфер стресу. Здатність усвідомлювати й регулювати власні емоції, а також розуміти емоційний стан інших осіб, є критично важливою у професіях типу «людина–людина». Вікові особливості вибірки не дозволили повноцінно оцінити вплив стажу або молодшого віку на рівень вигорання, що відкриває перспективи для подальших досліджень [2].

Цікавою виявилася також диференціація результатів за предметною спеціалізацією педагогів. Викладачі технічних дисциплін продемонстрували вищий рівень професійного вигорання порівняно з гуманітаріями. Такий розподіл може бути зумовлений жорсткішою структурою викладання, меншими можливостями для емоційного самовираження або більшим обсягом формалізованої звітності.

Отримані результати свідчать про складний, багатоаспектний характер взаємозв'язку між емоційним вигоранням і психологічним здоров'ям педагогів. Вигорання не може бути пояснене

**ХІІ Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

виключно особистісними чинниками або зовнішніми обставинами – це багатфакторне явище, що вимагає комплексного міждисциплінарного підходу.

На основі отриманих даних можна дійти висновку, що для ефективної профілактики емоційного вигорання вчителів необхідні систематичні психологічні інтервенції, спрямовані на розвиток емоційного інтелекту, зміцнення навичок стресостійкості, рефлексії, самоспостереження та управління емоціями. Важливу роль у запобіганні виснаженню відіграє також організаційне середовище: адекватний розподіл навантаження, можливість професійного розвитку, створення атмосфери підтримки у колективі. Урахування предметної специфіки та індивідуальних ресурсів педагогів має стати основою при розробці програм психологічної підтримки в системі освіти.

Таким чином, питання збереження психологічного здоров'я педагога в умовах зростаючого професійного тиску вимагає особливої уваги з боку керівництва навчальних закладів, науковців, психологів та самих освітян. Професійне вигорання – не лише індивідуальна проблема, а й системне явище, що потребує стратегічного реагування на рівні державної освітньої політики.

Список використаних джерел:

1. Августюк М. М. Методичні поради до підвищення рівня емоційного інтелекту в здобувачів вищої освіти. Острого : НаУОА, 2020. 46 с.
2. Емоційне вигорання педагогів. Методичні рекомендації / укл.: А. В. Коняхіна, І. Л. Гаврик, Н. В. Гриценко та ін. Суми : Методичний кабінет відділу освіти Сумської районної державної адміністрації, 2016. 60 с.
3. Матласевич, Оксана, Колодяжна, Ірина (2022) Роль самотурботи в розвитку емпатії майбутніх психологів. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: науковий журнал (№15). с. 45-51. ISSN 2415–7384
4. Гандзілевська, Г., Червінко, Л. , (2019) Сценарні установки як чинник професійного вигорання вчителів початкової школи. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : науковий журнал (Вип.8). с. 13-17. ISSN 2415–7384
5. Катеринчук, І., Грицук, О. (2025). Динаміка емоційного вигорання у учасників освітнього процесу. Молодий вчений, 1 (132), 101-106. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2025-1-132-30>
6. Плахотнюк Н. П., Левківська . К. В., Макаревич . О. О., Кравченко А. О. . (2024). Емоційне вигорання сучасного викладача внз: проблематика і шляхи подолання. Академічні візії, (31). вилучено із <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1077>

БУЗОВА ВІКТОРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

СИНГАЇВСЬКА ІРИНА ВАЛЕНТИНІВНА

кандидат психологічних наук, професор, директор ННІ психології

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ПЕРСПЕКТИВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ПРИ РЕІНТЕГРАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Війна залишає глибокий відбиток не лише на полі бою, а й у серцях та свідомості тих, хто пройшов її випробування. Після демобілізації перед ветеранами постає складне завдання – адаптація до мирного життя, зокрема повернення до професійної діяльності. Це не лише питання працевлаштування, а й відновлення особистості, самооцінки, мотивації та соціальних зв'язків. У цьому процесі психологічна підтримка є не допоміжним, а фундаментальним чинником, який визначає успішність інтеграції ветерана в нове середовище.

Повернення з війни – це глибоко трансформаційний досвід, який часто супроводжується психологічними травмами: посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), депресією, тривожністю, відчуттям провини, втрати або соціального відчуження. Ветерани, які не отримують належної підтримки, часто втрачають мотивацію до професійного самовираження та мають труднощі у встановленні соціальних контактів, що ускладнює повернення до роботи або перекваліфікацію.

Психологічна підтримка у цьому контексті покликана: допомогти ветерану впоратися з емоційними наслідками пережитого; відновити віру у власні сили та цінність професійної самореалізації; підтримати в процесі постановки нових життєвих цілей; забезпечити інструменти для подолання стресу та тривоги; посилити соціальні зв'язки через групову терапію та спільноти підтримки.

Аналіз українських та закордонних наукових джерел дозволяє нам виділити перспективні напрями психологічної підтримки: Міждисциплінарні програми. Однією з ключових перспектив психологічної підтримки є створення міждисциплінарних програм, які поєднують психологічну, медичну та соціальну допомогу. Наприклад, у США діють Центри

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

ветеранів (VA), де психологи тісно співпрацюють з соціальними працівниками, кар'єрними консультантами та фізіотерапевтами. В Україні подібні ініціативи реалізуються у рамках програм Ветеран Хабу, «Повернись живим», Центру стратегічних досліджень.

Онлайн-платформи підтримки та мобільні додатки. З огляду на територіальну розпорошеність ветеранів та виклики воєнного часу, перспективним напрямом є розвиток онлайн-сервісів психологічної підтримки. Онлайн-консультації, групи підтримки у форматі Zoom, чат-боти для кризових ситуацій, інтерактивні тренінги та мобільні додатки зі вправами саморегуляції – це інструменти, які дозволяють зробити психологічну допомогу доступною та конфіденційною. Позитивний приклад – український застосунок «Розкажи мені», що дозволяє отримати анонімну підтримку онлайн [3].

Психоедукація для ветеранів і їхніх родин. Важливою умовою успішної реінтеграції є залучення родин до процесу адаптації. Психоосвіта допомагає членам родини краще зрозуміти стан ветерана, навчитись підтримувати без тиску, справлятися з власним емоційним навантаженням. Перспективним є створення курсів та тренінгів для родин, а також матеріалів для самостійного вивчення [1].

Індивідуалізовані програми реінтеграції. Не всі ветерани мають однаковий досвід або рівень травматизації. Перспективним є підхід, що базується на оцінці психологічного стану за допомогою валідованих опитувальників (наприклад, PCL-5, BDI, CiOQ) [5], з подальшим розробленням персоналізованої стратегії реабілітації – від індивідуальної терапії до коучингу з працевлаштування.

Інтеграція арттерапії, тілесно-орієнтованих і когнітивно-поведінкових технік. Найефективнішими зарекомендували себе такі практики, як: когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) – для корекції деструктивних переконань; гештальт-терапія – для опрацювання незавершених емоцій; арттерапія та музикотерапія – для вираження емоцій у безпечній формі; тілесні практики (дихальні вправи, методи релаксації) – для зменшення фізичного напруження [2]. Ці практики допомагають ветеранам не лише пропрацювати травматичний досвід, а і сформувати позитивне ставлення до себе та майбутнього. Наприклад, за даними досліджень, КПТ є ефективною у зниженні проявів ПТСР на 60–80% [5].

Психологічний супровід у процесі працевлаштування. Психологічна підтримка має включати коучингові, мотиваційні, комунікаційні тренінги, спрямовані на зниження страхів і сумнівів ветеранів щодо нової професійної ролі. Важливо поєднувати допомогу психологів, HR-менеджерів та кар'єрних консультантів.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Інтеграція психологічної допомоги в державну політику. У США, Канаді, Ізраїлі діють цілісні національні програми, де психологічна реабілітація – невід’ємна частина підтримки ветеранів. Україна робить перші кроки у цьому напрямі – наприклад, створення Центрів психосоціальної допомоги в рамках МОЗ та Міністерства у справах ветеранів [4].

Перспективи психологічної підтримки ветеранів в Україні пов’язані з інтеграцією національної політики, розвитком спеціалізованих практик, міждисциплінарного підходу та цифрових рішень. Важливо забезпечити не лише реагування на вже наявні труднощі, але й профілактику психічних розладів через регулярний психоемоційний супровід та підтримку соціального оточення ветерана

Список використаних джерел:

1. Бузова В., Сингаївська І. Соціально-психологічні технології реінтеграції ветеранів війни в професійну діяльність. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку–2024: матеріали Науково-практичної конференції, 6 грудня 2024 року, м. Київ*. К.: Університет «КРОК», 2024. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2024/paper/view/2417>
2. Вдовіченко О., Соколова І., Педченко О., Степанова С., Фролова О. Психологічна реабілітація і супровід ветеранів війни: досвід Ізраїлю. *Zeszyty naukowe wyższej szkoły technicznej w katowicach* 16:107-118 June 2023. DOI: 10.54264/0066. С. 107–118.
3. Лівандовська І., Голярдик Н., Клімушева Г. Ефективні методи психологічної реабілітації ветеранів війни: навчальні приклади та кращі практики. *Наукові перспективи* № 1(43) 2024. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-1\(43\)-829-840](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-1(43)-829-840)
4. ПРООН. Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного контексту України. Посібник, Київ, Україна, 2023. 102 с.
5. Briere J. N., Scott C. *Principles of trauma therapy: A guide to symptoms, evaluation, and treatment* (2nd ed., DSM-5 update). Sage Publications, Inc. 2015. 441 p.

ГЛАШАН ІРИНА АНАТОЛІВНА

здобувачка вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем

Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарного менеджменту

Національного університету “Острозька академія”

**ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я
ТРУДОВОГО КОЛЕКТИВУ**

У сучасних умовах трансформації ринку праці, поширення віддаленої роботи та зростання психоемоційного навантаження, питання формування ефективного трудового колективу набуває особливої значущості. Психологічна згуртованість працівників, сприятливий емоційний клімат та адекватна міжособистісна взаємодія стають визначальними факторами стабільного функціонування організації. Водночас, психічне здоров'я працівників прямо впливає на якість командної роботи, мотивацію та ефективність виконання професійних завдань. Саме тому вивчення психологічних аспектів формування трудових колективів у зв'язку з ментальним благополуччям є актуальним як у науковому, так і в прикладному контексті.

Теоретичні основи теми були закладені в роботах К. Левіна (теорія групової динаміки), Ф. Герцберга (двофакторна теорія мотивації), Е. Мейо (соціальні аспекти продуктивності праці), Б. Такмана (етапи розвитку групи). В українському науковому просторі важливий внесок зроблено Л.М. Карамушкою, П.П. Горностаєм, О.В. Титаренко, які досліджували соціально-психологічний клімат, групову взаємодію та психологічну сумісність у колективах. Попри наявність значної кількості праць, залишається відкритим питання інтегрованого вивчення психічного здоров'я працівників у контексті формування колективу, що й обумовило вибір теми дослідження. Психічне здоров'я трудового колективу є складним і багатограним феноменом, що визначається взаємодією індивідуальних психологічних характеристик працівників та особливостей організаційного середовища. В академічному дискурсі вагому роль у формуванні та підтримці психічного благополуччя колективу відіграють різноманітні психологічні фактори. Їхнє розуміння та усвідомлене управління є ключовим для забезпечення високої продуктивності, зниження рівня стресу та плинності кадрів, а також для створення сприятливої та здорової робочої атмосфери.

Одним із фундаментальних психологічних факторів є **психологічний клімат** у колективі. Він відображає емоційний фон та загальну атмосферу міжособистісної взаємодії

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

між працівниками. Характеристики психологічного клімату, такі як рівень довіри, взаємопідтримки, відкритості комунікації та конструктивності у розв'язанні конфліктів, мають безпосередній вплив на психічний стан кожного члена колективу. Сприятливий психологічний клімат сприяє відчуттю безпеки, приналежності та психологічного комфорту, що є важливими передумовами для збереження психічного здоров'я [2].

Іншим вагомим фактором є **стиль керівництва**. Авторитарний, пасивний або непослідовний стиль управління може призводити до зростання рівня стресу, відчуття безпорадності та зниження мотивації серед підлеглих. Натомість, демократичний, підтримуючий та орієнтований на розвиток стиль керівництва сприяє формуванню позитивного психологічного клімату, підвищує рівень задоволеності працею та знижує ризик виникнення психологічних проблем [3].

Значний вплив на психічне здоров'я трудового колективу має **організаційна культура**. Цінності, норми, правила та традиції, що панують в організації, визначають моделі поведінки та міжособистісної взаємодії. Культура, що заохочує співробітництво, повагу до індивідуальності, визнання досягнень та надає можливості для професійного зростання, позитивно впливає на психічне благополуччя працівників. На противагу цьому, культура, що характеризується високим рівнем конкуренції, нерівністю, недостатньою комунікацією та відсутністю підтримки, може стати джерелом хронічного стресу та емоційного виснаження.

Не можна оминати увагою **характер та зміст праці**. Монотонна, позбавлена сенсу робота, високий рівень відповідальності за недостатніх ресурсів, нечітко визначені обов'язки та відсутність можливостей для самореалізації можуть негативно позначатися на психічному стані працівників. Надання працівникам автономії, можливостей для розвитку навичок, чітке розуміння їхньої ролі та внеску в загальний результат сприяють підвищенню рівня задоволеності працею та зниженню психологічного навантаження [6].

Важливу роль у підтримці психічного здоров'я трудового колективу відіграють **системи соціальної підтримки**. Наявність формальних (наприклад, програми психологічної допомоги) та неформальних (підтримка з боку колег та керівництва) мереж соціальної підтримки допомагає працівникам справлятися зі стресовими ситуаціями, відчувати себе захищеними та цінними.

У межах дослідження було здійснено теоретичний аналіз трудового колективу як малої соціальної групи, описано його життєвий цикл, структуру та соціально-психологічні

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

особливості. Особливу увагу приділено ролі психологічного клімату, стилю управління, комунікаційної культури та емоційної стабільності працівників.

У ході емпіричного дослідження, проведеного на базі медичної організації ТОВ “Діавіта” та її транспортного підрозділу, було використано ряд психодіагностичних методик (опитувальник Спілбергера – Ханіна, шкалу Бека, шкалу соціальної адаптації Холмса – Раге та методику В. Шутца). Було встановлено, що високий рівень тривожності, депресії та стресу корелює зі зниженим рівнем згуртованості, конфліктністю, недовірою в колективі. Понад 70% учасників дослідження показали середній або високий рівень психоемоційного напруження [5].

Також було виявлено значну потребу працівників у підтримці, прийнятті та емоційній близькості, що підкреслює важливість соціальної взаємодії у формуванні колективу. Результати стали основою для розробки рекомендацій щодо покращення психологічного клімату та запобігання професійному вигоранню.

Таким чином, психічне здоров'я трудового колективу є результатом складної взаємодії різноманітних психологічних факторів, що охоплюють міжособистісні відносини, стиль управління, організаційну культуру, характер праці та наявність соціальної підтримки. Усвідомлення значущості цих факторів та впровадження практик, спрямованих на їхнє позитивне коригування, є необхідною умовою для забезпечення психічного благополуччя працівників та підвищення ефективності функціонування організації в цілому. Подальші дослідження в цій галузі можуть бути спрямовані на більш глибоке вивчення механізмів впливу окремих психологічних факторів та розробку ефективних стратегій інтервенції для зміцнення психічного здоров'я трудових колективів в різних організаційних контекстах.

Список використаних джерел:

1. Вітвицька С. С. Психологія праці. Київ: Академвидав, 2011.
2. Гільман, А. Ю. (2023) Психічне здоров'я населення в умовах війни: теорія, практичні аспекти психологічної допомоги. In: Public health system in Ukraine and EU countries: realities, transformation, development vectors, perspectives. Riga, Latvia : Baltija Publishing, pp. 310-336.
3. Орбан-Лембрик Л.Е. Основи психології управління: Івано Франківськ: Плай, 2002. 426 с.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

4. Самофалова Т. О., Оніщенко А. І. Зростання ефективності підприємств через покращення соціально-психологічного клімату // Управлінські парадигми сталого розвитку та інклюзивного економічного зростання : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 27-28 листопада 2024 р. / за заг. ред. І. І. Рекуненка, В. В. Сулим. Суми : Сумський державний університет, 2024. С. 167-170.

5. Спілбергер Ч., Ханін Ю. Дослідження тривожності. Харків: Основа, 2013.

6. Ходаківський Є. І., Богоявленська Ю. В., Грабар Т. П. Психологія управління. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 664 с.

ГЛУЩЕНКО ВАСИЛЬ ЮРІЙОВИЧ

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Соціологія»

РЕДЬКІНА ГАННА МИХАЙЛІВНА

к. політ. н., доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук

Дніпровський державний технічний університет

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ЗДОРОВ'Я

Усебічна повнота людського життя обумовлюється здоров'ям. Насолода життям припускає наявність здоров'я. Наше здоров'я залежить від безлічі причин, в основі яких так чи інакше лежать соціально-психологічні закономірності.

Основними, визначальними факторами здоров'я є спосіб життя – 50 %; навколишнє середовище – 20 %; генетичні (спадкові) фактори – 20 %; медичні фактори – 10 % [див. 1, с.8].

Класичною моделлю здоров'я сьогодні є так зване поле здоров'я М.Лалонда, запропоноване у доповіді «Здоров'я канадців», виголошеній 1973 р. на світовому форумі здоров'я [див. 1, с.36].

Згідно з моделлю Лалонда, детермінантами здоров'я є чотири головні сфери, які різною мірою зумовлюють особливості здоров'я:

- біологічні чинники (генетичні та вроджені предиспозиції, властивості імунної системи, фізіологічні, біохімічні й анатомічні характеристики особи та її родини) – 16 % варіації здоров'я;

- спосіб життя (звичайний спосіб харчування, паління цигарок і вживання алкогольних напоїв, особливості режиму праці й відпочинку, звичний психоемоційний стан,

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

загальна схильність до ризику та потенційно небезпечної поведінки, здійснення превентивних дій щодо хвороб) – 53 % варіації здоров'я;

- вплив фізичного і психосоціального середовища (стан природного середовища, умови проживання та праці, культурні особливості соціального середовища, економічний і соціальний статус, вплив соціальних груп та піддатливість до цього впливу, доступність соціальної підтримки) – 21 % варіації здоров'я;

- рівень розвитку системи охорони здоров'я (рівень розвитку медицини, доступність медичних послуг) – 10 % варіації здоров'я [див. 1, с.36-37].

Здоров'я в цілому і всі його компоненти багато в чому залежать від способу життя людини. Але поняття здорового способу життя набагато ширше, ніж відсутність шкідливих звичок, режим праці, відпочинку, харчування, різні вправи, що гартують і розвивають [1, с.35-36].

До поняття здорового способу життя також входить система ставлення до себе, до іншої людини, до життя в цілому, свідомість буття, життєві цілі й цінності [1, с.36].

Якщо людина навчиться усвідомлювати і контролювати свою поведінку, емоції, думки, то зможе навчитися зберігати оптимальний стан організму, гармонізувати сімейні й суспільні відносини, рятуватися від звичок, що заважають повноцінно жити. Через пізнання і поліпшення психологічного складника здоров'я ми маємо шанс зміцнювати й удосконалювати саму людину та її здоров'я. Розширення рамок свідомості неминуче приводить до розуміння людиною її здібностей і можливостей, що може спонукати жити настільки повно, наскільки динамічним буде процес усвідомлення реалізації свого потенціалу [1, с.8].

Здоровий спосіб життя – це активна діяльність людей, спрямована на збереження й покращення здоров'я. Основою здорового способу життя є індивідуальна система поведінки та звичок кожної окремої людини. Необхідно також брати до уваги сучасну тенденцію визнавати відповідальність самої людини за власне здоров'я. Це означає просто революцію стосовно існуючого в традиційній медицині принципу перекладання цієї відповідальності на лікаря. Така принципова зміна погляду є результатом збільшення знань про зв'язок поведінки людини і стану її здоров'я, а також розвитку популяризації ідеї здорового способу життя. Головний лозунг популяризаційного впливу: «Твоє здоров'я – у твоїх руках!» [див. 1, с.37].

Здоровий спосіб життя базується на таких основних правилах:

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

1. Фізична активність. Це не професійний спорт, а просто щоденні фізичні навантаження: відвідування фітнес-центрів чи танцювальних студій, плавання, велосипед, прогулянка на свіжому повітрі та ін.

2. Збалансоване харчування. Багато людей через роботу, освіту та брак часу переходять на систему швидкого харчування, тобто замінюють приготування на фастфуд. Здоров'я забезпечує правильне харчування, яке складається з вживання здорових продуктів, збагачених вітамінами. Це овочі, фрукти, м'ясо та молочні продукти, риба, різноманітні зернові. Важливо у раціон включати салати, супи, каші. Також важливо пити чисту негазовану воду, яку потрібно вживати не менше 1,5 літра на день.

3. Гігієнічний догляд. Здавалося б, цей пункт не потребує пояснень, але багато хто вважає, що гігієна – це лише миття рук та чищення зубів. Це також включає особисту гігієну, гігієну одягу та взуття, домашню гігієну [2].

4. Повноцінний сон. В ідеалі людина повинна лягати спати в один і той самий час кожного дня, тобто дотримуючись режиму. Сон дорослого має бути не менше 7 годин, сон дитини – 8 годин. Рекомендується за дві години до сну прогулятися на повітрі. Це допоможе розслабитися і повноцінно спати. Також важливо не їсти важку їжу на ніч. Максимальна температура в приміщенні має бути +18 градусів. У найтеплішу пору року можна залишити вікна відкритими для свіжого повітря. Також важливо провітрювати свій дім протягом 20 хвилин 3 рази на день.

5. Оздоровчі процедури. За допомогою оздоровлення можна уникнути багатьох хвороб і зберегти працездатність на довгі роки. Особливо важливу роль у запобіганні застудних захворювань має загартовування, яке знижує кількість застудних захворювань у 2-4 рази, а в деяких випадках допомагає позбутися їх взагалі. Основні умови – це системне виконання процедур загартовування та поступове їхнє збільшення.

6. Відмова від шкідливих звичок. Шкідливі звички включають, зокрема, зловживання алкоголем та палінням, які негативно впливають на здоров'я людини, чинять руйнівний вплив на організм і викликають різні хвороби. Паління є однією з найпоширеніших шкідливих звичок. З часом це викликає фізичну та психічну залежність. Перш за все, від тютюнового диму страждає легенева система, знищуються захисні механізми легень. Алкоголь має руйнівний вплив на всі системи та органи, вражає мозок, серце, печінку, підшлункову залозу, нирки. Це також має шкідливий вплив на психологічне здоров'я людини. Розвивається не тільки фізична, але й психологічна залежність.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

7. Здоровий психологічний та емоційний стан. Це залежить від стану мозку і характеризується рівнем і якістю мислення, розвитком уваги і пам'яті, ступенем емоційної стабільності, розвитком сили волі. Простіше кажучи, це досягається тоді, коли людина чимось захоплюється: у неї є улюблена робота, цікаве хобі, вона ставить перед собою нові цілі, відчуває себе потрібною [2].

Здоровий спосіб життя не є модним трендом, не є хобі. Український лікар-довгожитель М.М.Амосов зазначав, що лікарі лікують хвороби, а здоров'я потрібно здобувати самому [див. 3]. Здоровий спосіб життя є шляхом, яким має намагатися йти кожна людина.

Список використаних джерел:

1. Коцан І.Я., Ложкін Г.В., Мушкевич М.І. Психологія здоров'я людини / За ред. І.Я.Коцана. Луцьк: РВВ Вежа Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011.430 с.
2. Середюк К. 7 правил здорового способу життя. URL: <https://hth.gov.ua/news/1688383681/> (дата звернення: 06.05.2025).
3. Як залишатися здоровим: шість правил Амосова. URL: <https://ukr.media/medicine/217440/> (дата звернення: 06.05.2025).

ЗАХАРЧЕНКО ОЛЕКСАНДРА ОЛЕКСАНДРІВНА

здобувачка освіти на бакалаврському

ГУМЕНЮК ОКСАНА ГРИГОРІВНА

кандидат психологічних наук

доцент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

КІБЕРКОНФЛІКТИ У ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

У ХХІ столітті цифровізація пронизує майже всі сфери суспільного життя — від економіки до міжособистісного спілкування. Зі зростанням залежності від інформаційних технологій з'являється новий тип конфлікту — кіберконфлікт. Це явище охоплює конфлікти, що виникають у віртуальному просторі на основі політичних, економічних, соціальних чи

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

особистісних суперечностей. На відміну від традиційних форм, кіберконфлікти не мають фізичних меж і часто мають анонімний характер, що значно ускладнює їх виявлення та регулювання.

Метою дослідження є психологічна характеристика кіберконфліктів з урахуванням нових викликів та загроз. Кіберпростір став ареною боротьби між державами, корпораціями та окремими користувачами. Прикладом є кібератака вірусу NotPetya у 2017 році, яка завдала масштабної шкоди критичній інфраструктурі України, а також інших країн Європи та США. Ця атака вважається однією з перших «кібервійн» у світі, що змусила держави переглянути стратегії кібербезпеки. Згідно з дослідженням Rand Corporation, до 2023 року понад 40% міждержавних конфліктів мали цифровий компонент, що свідчить про зростаючу роль кіберпростору в геополітиці [1].

Серед головних загроз цифрового суспільства — інформаційні війни, дезінформація, кібершпигунство, хакерські атаки, витоки персональних даних. У звіті Європейського агентства з кібербезпеки (ENISA) за 2022 рік зазначається, що соціальна інженерія та фішинг залишаються найпоширенішими інструментами атак на організації. Усе це супроводжується високим рівнем недовіри в інформаційному просторі, що спричиняє соціальну напругу та сприяє поляризації суспільства [2].

Особливу тривогу викликає розвиток технологій штучного інтелекту та deepfake, які можуть бути використані для підробки відео й аудіоматеріалів з метою маніпуляції громадською думкою. Це відкриває нові горизонти для деструктивних впливів на політичні кампанії, міжнародну репутацію держав і навіть безпеку окремих осіб.

Ще одним аспектом кіберконфліктів є їх психологічна складова. Анонімність в інтернеті посилює агресивну поведінку, сприяє поширенню мови ворожнечі, цькуванню та мобінгу. У цифровому просторі спостерігається зростання кількості конфліктогенних повідомлень, що ускладнює міжособистісну комунікацію та вимагає нових навичок цифрової етики.

Водночас, міжнародне право ще не має усталених механізмів реагування на кіберконфлікти. Існує нагальна потреба у розробці нових правових рамок, що регулювали б поведінку держав та користувачів у кіберпросторі. У 2021 році ООН створила Робочу групу з питань кібербезпеки, однак ефективність її рішень залишається предметом обговорення.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Усвідомлюючи масштаби кіберзагроз, необхідно інвестувати в освіту з цифрової грамотності, розвиток національних центрів кібербезпеки, а також у налагодження міжнародної співпраці в цій сфері.

Отже, кіберконфлікти становлять реальну загрозу не лише для окремих індивідів, а й для цілих держав. Їхня складність і динамічність вимагає міждисциплінарного підходу, що включає технічні, правові, соціальні та психологічні стратегії. У цьому контексті фахівці з конфліктології відіграють важливу роль, аналізуючи цифрові ризики та розробляючи методи мирного врегулювання у віртуальному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Greenberg A. The Untold Story of NotPetya, the Most Devastating Cyberattack in History. 2018. URL: <https://www.wired.com/story/notpetya-cyberattack-ukraine-russia-code-crashed-the-world/>.

European Union Agency for Cybersecurity. ENISA Threat Landscape. 2022. URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2022>

ЗАЙЧЕНКО ІЛІЯ ДМИТРОВИЧ

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Соціологія»

РЕДЬКІНА ГАННА МИХАЙЛІВНА

к. політ. н., доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук

Дніпровський державний технічний університет

ЕМОЦІЇ ТА ВЗАЄМОДІЯ У СПІЛКУВАННІ

Емоції є внутрішнім переживанням або рухом настрою, які можуть бути викликані ситуацією чи подією. Емоції також можуть виникати спонтанно. Емоції є суб'єктивними переживаннями і пов'язані з фізичними реакціями, виразом обличчя та поведінкою. У біологічному розумінні емоція є реакцією мозку на афективний стимул. Як у людей, так і у тварин, це майже автоматично виражається в певній моделі поведінки, наприклад, у втечі або наближенні, а також у фізіологічних реакціях. Емоції є біологічно обґрунтованими психологічними станами, що виникають у результаті нейрофізіологічних змін, по-різному

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

пов'язані з думками, почуттями, поведінковими реакціями і ступенем задоволення чи страждання. Немає наукового консенсусу щодо визначення. Емоції часто переплітаються з настроєм, темпераментом, особистісними особливостями, диспозицією або креативністю. Емоційні процеси є частиною психічних процесів, які надають якості пізнанню та діяльності суб'єкта і визначають цінність, яку мають для нього предмети, явища, інші люди, а також власна особистість, які є джерелом емоцій, тобто оцінюють стимулювання [2].

Джерело здоров'я і хвороб знаходиться не тільки у навколишньому середовищі, але і в організмі людини. Тож необхідно навчати людей керувати переживаннями, емоціями, почуттями. Слід прагнути того, щоб кожна людина навчалася конструктивно організовувати свій емоційний простір. Такі почуття як страх, невпевненість, тривожність, почуття несвободи від стереотипів та штампів призводять до появи неврозів. Такі почуття ми можемо віднести до психічного нездоров'я особистості. Тривога, як психічний стан, характеризується суб'єктивними відчуттями напруження, очікування неприємного, небезпечного розвитку подій. Виникає цей стан у ситуації невизначеної небезпеки, загрози (очікування негативної оцінки чи агресивної реакції; сприйняття негативного до себе ставлення, загрози своїй самоповазі, престижу) і часто зумовлений неусвідомлюваним джерелом небезпеки [1, с.234].

Почуття тривоги та невпевненості у власних силах виникають через труднощі в прогнозуванні результатів спілкування, поведінки та діяльності. Джерелом невротичної тривоги є витіснена ворожість; поки індивід усвідомлює власну агресію, її прояви залишаються контрольованими. Науковці розглядають підвищену тривожність як чинник ризику розвитку нервово-психічних захворювань, що знижує стресостійкість, ускладнює інтелектуальну діяльність у напружених умовах, знижує розумову працездатність і породжує невпевненість у власних здібностях. Виникнення особистісної тривожності може бути пов'язане з недостатнім розвитком або порушенням механізмів психічної саморегуляції. Коли суб'єктивне сприйняття не відповідає реальності, це може спричинити надмірну тривожність і порушення регуляторних процесів. З іншого боку, надто низький рівень тривоги може свідчити про знецінення значущості події або хибне уявлення про рівень загрози, що призводить до пасивності та гальмує самоуправлінські процеси. Висока тривожність, у свою чергу, деструктивно впливає на психічну діяльність і порушує структуру самоуправління.

Стан спокою можна визначити як психічну рівновагу, яка супроводжується зниженням інтелектуальної, емоційної та волевої активності. Спокій, зазвичай, виникає після досягнення ситуативного задоволення потреб і прагнень, характеризується фізичним

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

розслабленням і відсутністю внутрішнього напруження. У такому стані людина здатна розсудливо оцінювати ситуацію, діяти виважено, а спокій переважає над емоціями. Спокій є важливим для концентрації уваги під час виконання складних розумових завдань.

Однією з найінтенсивніших негативних емоцій є страх, який виникає у відповідь на інформацію про реальну або уявну загрозу, а також через очікування невдачі, зумовлене конкретною ситуацією. Страх може призвести до депресивного стану, тривоги, уникнення неприємних обставин, навіть паралізувати активність людини. Водночас, ця емоція може не лише стримувати, а й активізувати внутрішні ресурси. У тих випадках, коли страх перешкоджає діяльності та шкодить психічному здоров'ю, він набуває патогенного характеру. Сміливість є умінням, незважаючи на небезпеку для власного благополуччя, подолати страх та йти на виправданий ризик заради досягнення мети. Сміливість є вольовою якістю особистості, яка виявляється в здатності людини самотійно, своєчасно, без зайвих сумнівів приймати обґрунтовані рішення і неухильно реалізовувати їх у діяльності. Найвиразніше сміливість виявляється у складних ситуаціях, коли, ризикуючи, людині доводиться обирати один із можливих шляхів розв'язання проблеми. Сміливість характеризується здатністю брати на себе відповідальність за прийняте рішення і виконувати його [1, с.235].

Комунікаційний процес насправді є дуже складною взаємодією, яка викликає в учасників бесіди певні реакції на тему комунікації чи комунікатора. Процес комунікації містить вісім складових: комунікаторів (особи, між якими відбувається комунікація), цілі комунікації, відносини, які підпорядковані певним правилам; двосторонній вплив, вербальні та невербальні повідомлення, канали комунікації, контекст та результат. Спілкування передбачає, окрім висловлення повідомлення, і зворотній зв'язок, тобто відбувається двостороння взаємодія. Двосторонній вплив означає, що кожна особа під час комунікації перебуває під впливом інших та одночасно здійснює на них вплив сама. Протягом спілкування кожний учасник на своєму обличчі чи тілом виражає інформацію стосовно свого ставлення до повідомлення. Здатності до спілкування надають багато визначень. Одним з них є те, що компетентний комунікатор – це індивід, який має базові знання принципів комунікацій, але може і не демонструвати їх у взаємодії. Іншим, найбільш прийнятним, визначенням є те, що здатність спілкуватись – це здатність діяти відповідно до специфіки ситуації чи умов спілкування. Ця здатність об'єднує набір навичок спілкування, які можна дослідити, вдосконалити та розвинути. Розуміння здатності до комунікації базується на здатності володіти навичками вираження емоцій. Компетентні комунікатори вміють

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

розпізнавати як свої емоції, так і емоції інших людей, розуміючи, що деякі ситуації вимагають відкритого вираження почуттів, а інші – ні. Більшість взаємовідносин між людьми перетворюються на поверховий обмін привітаннями. Компетентні комунікатори використовують три навички: вираження особистих почуттів, розпізнавання почуттів інших, заохочення інших до вираження почуттів за допомогою розкриття своїх емоцій та вираження співпереживання. Здатність виражати почуття іншим є першим кроком. Фраза «Я почуваюсь гордим за те, що я зробив» виражає почуття прямо. Фраза «Деякі люди будуть розлючені через те, що я зробив» не виражає. Компетентний комунікатор не перешкоджає собі в прояві негативних почуттів, таких як злість, розчарування чи відраза, а навпаки проявляє будь-які почуття. Коли ви починаєте ідентифікувати людей та ситуацію, це породжує в вас певні почуття. Ця інформація може посприяти одночасно розумінню і інших, і себе.

Потенційно важкою навичкою є вміння розпізнавати почуття, виражені іншими та зрозуміти, що вони мають право на такі почуття, навіть на негативні. Коли у дитини починає червоніти обличчя, вона тупотить обома ногами, розмахує руками та плаче, ви можете ідентифікувати цю поведінку як прояв злості. Проінтерпретувавши її поведінку таким чином, потрібно зрозуміти, що дитина має право почуватися сердитою. Це розуміння стає дійсно складним, коли злість проявляється безпосередньо на нас. Розпізнавання та розуміння почуттів інших є важливим кроком для того, щоб бути до них ближче емоційно. Від міри, наскільки ми можете ділитись своїми почуттями та зрозуміти інших, залежить міра близькості наших відносин та їхньої інтимності.

Список використаних джерел:

1. Левицька Л.В. Вплив емоцій на стан здоров'я особистості. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2010. № 2. С.234-237.
2. Cacioppo J.T., Gardner W.L. Emotion. *Annual Review of Psychology*. 1999. Vol. 50. P.191-214.

КАРАУШ ЮЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

здобувачка вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем

Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарного менеджменту

Національного університету «Острозька академія», м. Острог, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Воєнні події, що тривають в Україні, створюють складне соціальне середовище, яке суттєво впливає на психоемоційний стан підлітків. Саме в підлітковому віці відбувається інтенсивний розвиток емоційної сфери та самосвідомості, тому формування емоційного інтелекту (ЕІ) є критично важливим для адаптації, збереження психічного здоров'я та побудови стійкості до стресових впливів. У зв'язку з цим вивчення психологічних особливостей розвитку ЕІ в умовах війни є актуальним і соціально значущим.

У контексті глобальних потрясінь, зокрема повномасштабної воєнної агресії, проблема психічного здоров'я та емоційного благополуччя підлітків набуває особливої гостроти. Емоційний інтелект (ЕІ), як здатність усвідомлювати власні та чужі емоції, розуміти їхній вплив та ефективно керувати ними, стає ключовим ресурсом для адаптації та подолання травматичних переживань у цей вразливий період розвитку. Даний академічний нарис має на меті дослідити особливості прояву та розвитку емоційного інтелекту підлітків, які безпосередньо або опосередковано зазнали впливу воєнних дій.

Поняття емоційного інтелекту сформульоване П. Саловейом і Д. Майєром, пізніше розвинене Д. Гоулманом. Значний внесок у вивчення структури ЕІ зробили дослідники Д.В. Люсін (модель емоційного інтелекту як здатності) та Н. Холл (модель змішаного типу). В українській науці дослідження у цьому напрямі проводили І. Дроботенко, Л. Сущенко, однак специфіка розвитку ЕІ у воєнних умовах досліджена недостатньо, що й визначає наукову новизну даного дослідження [3].

Метою дослідження було вивчити рівень розвитку емоційного інтелекту у підлітків у контексті воєнної реальності. Емпіричне дослідження проводилося в одній із загальноосвітніх шкіл Рівненської області. У дослідженні взяли участь 30 учнів віком 11 - 14 років. Було використано: Методику діагностики емоційного інтелекту Н. Холла, яка дозволяє визначити загальний рівень ЕІ та його ключові компоненти: емоційну усвідомленість, контроль емоцій, самомотивацію, емпатію та соціальні навички; Опитувальник емоційного інтелекту Д.В. Люсіна (ЕІ), що оцінює здатність до розпізнавання й регуляції емоцій як власних, так і чужих.

Результати показали, що близько 62% підлітків мають середній рівень розвитку емоційного інтелекту, а у 30% спостерігаються труднощі з розумінням емоцій інших людей та ефективною саморегуляцією. Учні з більш розвиненим емоційним інтелектом демонстрували кращу міжособистісну взаємодію, виражену здатність до співпереживання та емоційної підтримки інших.

Однією з ключових особливостей ЕІ підлітків в умовах війни є **підвищена сенситивність до емоційного стану оточуючих**. Хронічний стрес, втрати, невизначеність майбутнього та постійна загроза життю формують у підлітків загострене сприйняття емоційних сигналів від близьких, однолітків та інших дорослих. Це може проявлятися як у підвищеній емпатії та співчутті до страждань інших, так і в гіперпильності до ознак тривоги,

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

страху чи агресії в оточенні. Така підвищена емоційна чутливість може бути як адаптивним механізмом, що сприяє згуртованості та взаємодопомозі, так і дезадаптивним, призводячи до емоційного перевантаження та вторинної травматизації [2].

Іншою важливою особливістю є **складність у регуляції власних інтенсивних емоцій**. Підлітки, які переживають травматичні події, пов'язані з війною, часто стикаються з широким спектром сильних емоцій, включаючи страх, гнів, смуток, провину, сором та безпорадність. Недостатньо сформовані механізми емоційної регуляції можуть призводити до імпульсивних реакцій, труднощів у контролі емоційних проявів та розвитку деструктивних копінг-стратегій. Водночас, у деяких підлітків може спостерігатися емоційне приглушення або дисоціація як захисний механізм від надмірних емоційних переживань, що також є ознакою порушення емоційної регуляції.

Особливої уваги заслуговує **вплив травматичного досвіду на здатність до розуміння емоцій**. Пережиті травматичні події можуть спотворювати сприйняття та інтерпретацію емоційних сигналів. Підлітки можуть демонструвати упередженість у розпізнаванні негативних емоцій, схильність до ворожої атрибуції намірів інших або труднощі у розрізненні нюансів емоційних станів. Це може ускладнювати міжособистісну взаємодію, призводити до конфліктів та посилювати відчуття ізоляції [1].

Крім того, умови війни можуть впливати на **розвиток соціальних аспектів емоційного інтелекту**. Обмеження соціальних контактів, необхідність адаптації до нових умов життя (наприклад, переїзд, зміна школи), втрата близьких або розлука з ними можуть ускладнювати формування та підтримання здорових міжособистісних стосунків. Підлітки можуть відчувати труднощі у вираженні своїх потреб, встановленні довірливих зв'язків та розв'язанні конфліктів конструктивним шляхом [4].

Важливо зазначити, що вплив війни на емоційний інтелект підлітків є **індивідуальним і залежить від багатьох факторів**, включаючи вік, стать, рівень попередньої психологічної стійкості, характер травматичного досвіду, наявність соціальної підтримки та особливості сімейного функціонування. Деякі підлітки можуть демонструвати значну адаптивність та розвиток емоційної зрілості в умовах кризової ситуації, проявляючи високий рівень емпатії, самоусвідомлення та здатності до саморегуляції.

Підсумовуючи зауважимо, що емоційний інтелект підлітків в умовах воєнної агресії характеризується підвищеною емоційною сенситивністю, складнощами в регуляції інтенсивних емоцій, потенційними порушеннями у розумінні емоцій та впливом на соціальні

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

аспекти ЕІ. Розуміння цих особливостей є критично важливим для розробки ефективних програм психологічної підтримки та інтервенції, спрямованих на зміцнення емоційної стійкості, сприяння адаптації та збереження психічного здоров'я підлітків, які переживають наслідки війни. Подальші дослідження в цій галузі повинні бути спрямовані на вивчення довгострокових наслідків воєнного досвіду на розвиток ЕІ та розробку науково обґрунтованих стратегій психологічної допомоги з урахуванням індивідуальних потреб та контексту життя підлітків.

В умовах війни розвиток емоційного інтелекту виступає важливим чинником психологічної стійкості підлітків. Запровадження тренінгів емоційної компетентності та інтеграція відповідних методик у шкільні програми може сприяти емоційному розвитку та покращенню психологічного клімату в учнівських колективах. Результати дослідження підтверджують необхідність системної підтримки емоційного благополуччя дітей у кризових ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Вартанова, О. В., Повзун, Д. І. (2024). Formation of personnel resilience cluster in the structure of the competence model as a condition for the formation of personnel stability in the time of war . Journal of Strategic Economic Research, (1), 58–68. <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2024.1.6>
2. Гільман, А. Ю. (2023) Психічне здоров'я населення в умовах війни: теорія, практичні аспекти психологічної допомоги. In: Public health system in Ukraine and EU countries: realities, transformation, development vectors, perspectives. Riga, Latvia : Baltija Publishing, pp. 310-336.
3. Гоулман Д. Емоційний інтелект: Чому він може значити більше, ніж IQ. Київ: Видавництво Старого Лева, 2016.
4. Дроботенко І.С. Психологічні аспекти формування емоційного інтелекту в учнівської молоді. Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. 2020. Вип. 4. С. 40–45.
5. Лядський І., Кононець Н., Дячков Д. Управління соціальним інтелектом у контексті протидії булінгу та мобінгу у трудовому колективі. Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. Випуск 1/2024 (144). С. 54-62. DOI: <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2024.1.7>
6. Сущенко Л.І. Емоційний інтелект як чинник соціалізації підлітків. Психологія і суспільство. 2018. №1. С. 87–93.

КАЩЕНА ОЛЕКСАНДРА МИХАЙЛІВНА

здобувачка вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем

Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарного менеджменту

Національного університету “Острозька академія”, м. Острог, Україна

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ У ДІТЕЙ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В умовах сучасних освітніх реформ і стрімких суспільних змін особливої значущості набуває розвиток творчої, ініціативної особистості, здатної нестандартно мислити та знаходити оригінальні рішення різноманітних життєвих і навчальних задач. Саме молодший шкільний вік є найкращим періодом для розвитку уяви та креативності – психічних процесів, що лежать в основі творчого мислення та інноваційної діяльності. Цей віковий етап характеризується високою пластичністю нервової системи, природною допитливістю та відкритістю до нового досвіду, що створює сприятливі умови для формування творчого потенціалу дитини.

Особливої актуальності набуває дослідження уяви та креативності дітей початкової школи в контексті впровадження концепції Нової української школи, яка передбачає перехід від традиційної парадигми передачі знань до розвитку компетентностей, необхідних для успішної самореалізації у суспільстві XXI століття. Серед ключових компетентностей, визначених сучасними освітніми стандартами, значне місце займають ініціативність, креативність та критичне мислення, формування яких безпосередньо пов'язане з розвитком уяви та творчих здібностей. Розуміння психологічних механізмів розвитку уяви та креативності дозволить педагогам та психологам ефективніше сприяти становленню цих компетентностей у процесі навчання та виховання [6].

Проблема розвитку уяви та креативності набуває особливої значущості також у зв'язку з цифровою трансформацією суспільства та освіти. Інформаційні технології створюють як нові можливості, так і певні ризики для розвитку творчого потенціалу дітей. З одного боку, цифрові ресурси розширюють доступ до різноманітної інформації та інструментів для творчості, з іншого – надмірне споживання готового контенту може пригнічувати власну уяву та креативність дитини. В цих умовах важливо розуміти, які фактори сприяють, а які перешкоджають розвитку уяви та креативності сучасних молодших

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

школярів, щоб забезпечити оптимальний баланс між традиційними та інноваційними методами навчання і виховання [5].

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальному вивченні психологічних особливостей розвитку уяви та креативності у дітей початкової школи та розробці ефективної корекційної програми для їх стимулювання.

В науковій літературі креативність розглядається як складна інтегративна якість, що охоплює когнітивні, мотиваційні та особистісні аспекти. До ключових когнітивних компонентів креативності відносять **дивергентне мислення** (здатність генерувати множинні та різноманітні ідеї у відповідь на задане питання або проблему), **асоціативне мислення** (здатність встановлювати незвичайні зв'язки між різними поняттями та явищами), **уява** (здатність створювати нові образи та сценарії) та **оригінальність** (здатність продукувати нестандартні та унікальні рішення). Мотиваційні аспекти включають внутрішню мотивацію до творчої діяльності, допитливість, наполегливість та готовність до ризику. Особистісні характеристики, такі як незалежність суджень, відкритість до нового досвіду, толерантність до невизначеності та віра у власні творчі здібності, також відіграють важливу роль у прояві креативності [1].

Розвиток креативності в початковій школі є **фундаментальним для формування успішної та адаптивної особистості**. Він сприяє: **розвитку когнітивних процесів** (стимулює гнучкість мислення, уяву, здатність до аналізу та синтезу інформації); **підвищенню навчальної мотивації**; **формуванню проблемно-пошукової компетентності**; **розвитку соціально-емоційної сфери**; розвитку емпатії; вмінню працювати в команді та обмінюватися ідеями; **підготовці до життя в умовах змін**; знаходити нестандартні виходи та бути інноваційними [5].

Емпіричне дослідження, проведене з 28 учнями віком від 6 до 10 років, виявило нерівномірність розвитку уяви та креативності у молодшому шкільному віці. Встановлено, що учні першого класу демонструють переважно спонтанний характер творчості, тоді як у четвертокласників формується свідома установка на творчість із залученням складніших мисленнєвих операцій. Діагностика показала, що найбільш розвиненим компонентом креативності є швидкість генерування ідей, а найменш розвиненим – розробленість ідей, яка потребує навичок планування та систематичної роботи. Виявлено тісний взаємозв'язок між типом креативності та навчальними інтересами дітей: вербальна креативність більш

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

виражена у дітей зі схильністю до гуманітарних дисциплін, а образна – у дітей з інтересом до мистецтва та природничих наук [2].

Особливу увагу привертає зв'язок між розвитком уяви, креативності та емоційним станом дитини. Дослідження показало, що діти з високим рівнем тривожності демонструють знижені показники креативності та схильність до стереотипних рішень, тоді як учні з позитивним емоційним фоном проявляють більшу свободу асоціацій та готовність ризикувати у творчих завданнях. Встановлено також гендерні відмінності у проявах уяви та креативності: дівчатка частіше демонструють високий рівень деталізації образів та увагу до естетичних аспектів творчих продуктів, тоді як хлопчики відзначаються більшою схильністю до конструювання та створення динамічних сюжетів. Водночас у показниках гнучкості мислення та оригінальності ідей суттєвих гендерних відмінностей не виявлено.

На основі результатів теоретичного аналізу та емпіричного дослідження розроблено комплекс вправ та корекційну програму, спрямовані на розвиток уяви та креативності дітей початкової школи. Запропонований комплекс із шести вправ стимулює образне, асоціативне, вербальне й конструктивне мислення дітей, враховує їхні вікові особливості та має емоційно привабливий, ігровий характер. Вона структурована за чотирма основними блоками і спрямована на розвиток усіх компонентів креативності, особливо тих, які за результатами діагностики виявились найменш розвиненими [6].

Креативність, як здатність генерувати нові, оригінальні та цінні ідеї, є ключовою компетентністю особистості в умовах динамічного суспільства. У контексті початкової освіти розвиток креативності набуває особливої значущості, оскільки саме в цьому віковому періоді закладаються основи для формування гнучкого мислення, ініціативності та здатності до нестандартних рішень. Даний академічний нарис має на меті розкрити теоретичні засади креативності, обґрунтувати її важливість для молодших школярів та проаналізувати педагогічні умови та стратегії, що сприяють її розвитку в освітньому процесі.

Результати проведеного дослідження мають теоретичне та практичне значення. Отримані дані розширюють уявлення про особливості розвитку уяви та креативності у молодшому шкільному віці, а розроблені методичні матеріали можуть бути використані у навчальному процесі та позаурочній роботі для розвитку творчих здібностей дітей. Застосування запропонованих вправ та корекційної програми дозволить не лише розвивати окремі психічні функції, а й формувати креативну особистість з високим рівнем самовираження, здатну успішно адаптуватися до мінливих умов сучасного світу. Особливу

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

ефективність матимуть завдання, що поєднують уяву, емоційний відгук і когнітивну активність при створенні психологічно безпечного середовища, де дитина не боїться проявляти нестандартне мислення.

Список використаних джерел

1. Антонова О. Є. Креативність у структурі педагогічної обдарованості сучасного педагога. *Андрагогічний вісник*. 2012. № 3. С. 19-30.
2. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
3. Гордієнко Т. В. Сучасні підходи до навчання технологічної та мистецької освітньої галузі в початковій школі : навчально-методичний посібник. Ніжин, 2025. 125 с.
4. Дорофей С. В., Чайковська О. М. Психологічні особливості розвитку креативності в молодшому шкільному віці. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 1. С. 43-47.
5. Ніколенко К. В. Креативність як соціокультурний фактор існування людства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Філософія*. 2012. Вип. 10. С. 187-196.
6. Приймак В. Розвиток креативного мислення молодших школярів у процесі навчальної діяльності засобами інноваційних технологій. *Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства*. 2020. Вип. 2. С. 118-123.
7. Ткаченко Л. І. Креативність і творчість: сучасний контент. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 9-10 (28-29). С. 32-35.

КРЕМПОВСЬКА ІННА ЛЕОНІДІВНА

здобувач магістерського рівня вищої освіти

АПІШЕВА АМІНЕТ ШАБАНІВНА

кандидат психологічних наук

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІДЕРСТВА В ОРГАНІЗАЦІЇ У ПЕРІОД КРИЗИ

У загальнонауковому контексті поняття «криза» тлумачать як різкий, радикальний перелом у чомусь, складний перехідний стан. Криза (грец. *krísis* – рішення; поворотний

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

пункт) – розлад, занепад, загострення (політичних, економічних, соціальних) суперечностей [2].

Період кризи, на основі узагальнень із досліджень І. Мітрофа, Ч. Германа та інших фахівців у сфері кризового менеджменту [4; 5], це «часовий відрізок, коли організація стикається з умовами, що суттєво впливають на її здатність до нормальної діяльності і стабільності». В період кризи організація повинна пройти через складні випробування, які ставлять під сумнів її існування і вимагають негайної реакції на зміни.

Криза може мати різні форми залежно від характеру змін і контексту. Економічна криза супроводжується спадом активності, зростанням безробіття та дефіцитом ресурсів. У відповідь організації змушені оптимізувати витрати, змінювати стратегії й адаптуватися до нових умов.

Соціальна криза проявляється зростанням напруги, нерівності, незадоволення серед населення, що веде до зниження мотивації персоналу, конфліктів і деструктивної комунікації.

Геополітична криза, включаючи ситуації збройних конфліктів і війни, створює загрозу фізичній безпеці, порушує логістику, дестабілізує ринки та призводить до глибокої психологічної нестабільності як у працівників, так і в керівництва. В таких умовах особливо важливими стають адаптивність, емоційна стійкість і кризове лідерство.

Усі ці чинники ставлять організацію в умови постійного стресу та невизначеності, що потребує особливої уваги до психологічних аспектів управління в період кризи. Керівники повинні не лише швидко реагувати на зміни, але й забезпечити психологічну підтримку своїх працівників, створюючи атмосферу довіри та збереження командної мотивації. Тому актуальним є дослідження чинників, вплив яких є становлять загрозу для існування організації, а також чинників, що забезпечують стійкість організацій у період кризи, зокрема психологічних чинників, пов'язаних з лідерством в організації.

У кризовий період особливу увагу в організаціях слід зосередити не лише на процесах управління, а й на лідерстві як ключовому чиннику адаптації та збереження ефективності команди. Лідер у таких обставинах стає не просто керівником, а носієм психологічної підтримки, джерелом впевненості та емоційної стійкості для колективу. У складних і нестабільних умовах він має демонструвати гнучкість, адаптивність, здатність приймати відповідальні рішення та водночас – залишатися відкритим до потреб своїх працівників.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Високий рівень емоційної компетентності, здатність до емпатії та розуміння внутрішнього стану команди стають незамінними якостями ефективного лідера.

Як зазначає Л. Карамушка [1], саме стресостійкість, саморегуляція та вміння впливати на емоційний клімат у колективі дозволяють лідеру зберігати згуртованість команди та запобігати професійному вигоранню. У таких умовах зростає значення ситуативного підходу до лідерства, що забезпечує гнучке управління залежно від контексту, особливостей команди та динаміки зовнішніх обставин.

Таким чином, довіра до лідера, його стратегічне бачення та здатність створювати безпечний психологічний простір є тими ресурсами, які допомагають організації не лише вистояти, а й віднайти нові точки зростання в умовах невизначеності [3].

У цьому контексті важливим стає антикризове управління – це система заходів, спрямованих на запобігання, локалізацію та подолання кризових явищ в організації з мінімальними втратами. Його актуальність у кризовий період зумовлена необхідністю швидко реагувати на загрози, зберігати стабільність і життєздатність підприємства, підтримувати персонал та адаптуватися до нових умов. Ефективне антикризове управління поєднує як управлінські інструменти, так і емпатичне лідерство, що особливо важливо в умовах психологічного тиску.

На противагу керівникам, які можуть діяти згідно з інструкціями та посадовими обов'язками, лідери часто стають джерелом моральної сили. У кризових умовах працівники звертають увагу не лише на професіоналізм, а й на людяність, здатність підтримати у важкий момент.

Отже, психологічні особливості лідерства в організації у період кризи включають емпатію, гнучкість, стресостійкість, високий рівень самосвідомості та вміння надихати інших. Саме ці якості забезпечують не лише стабільність роботи організації, але й збереження психологічного благополуччя персоналу.

Список використаних джерел:

1. Карамушка Л. Психічне здоров'я персоналу організацій в умовах війни: навч.-метод. посібник. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 124 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і гол. ред. Бусел В.. 5-те вид., з дод. і допов. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с. ISBN 966-569-013-2.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

3. Трансформаційне лідерство в міжнародному бізнесі: конспект лекцій, уклад. Дунська А.; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 84 с. URL: <https://kpi.ua/files/transleadership-2022.pdf> .
4. Hopmann P. *Review: International Crises: Insights from Behavioral Research by Charles F. Hermann. American Political Science Review.* 1974. Vol. 68, no. 4. P. 1861–1863. URL: <https://doi.org/10.2307/1960075>.
5. Mitroff I., Anagnos G. *Managing crises before they happen: what every executive needs to know about crisis management.* New York : Amacom, 2001. XIII. 172 p.

КУРОПЯТНИКОВ НІКІТА ІЛІЧ

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Соціологія»

РЕДЬКІНА ГАННА МИХАЙЛІВНА

к. політ. н., доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук

Дніпровський державний технічний університет

ЯК НАВЧИТИСЯ НЕ БОЯТИСЯ: СТРАТЕГІЯ ВИЖИВАННЯ БЕЗ СТРЕСУ

Рік Гансон, американський психолог, наголошує на тому, що тривога є тим, чимось доданим до нашої реакції на ситуації. Іноді тривога є корисною, але, зазвичай, вона затьмарює мислення, додає непотрібних страждань і підживлює конфлікти з іншими [1].

Давні предки, які були невимушеними та безтурботно сповненими надії, недооцінюючи ризики навколо себе – хижаків, втрату їжі, агресію з боку собі подібних – не передали нам свої гени. Але ті, хто нервував, досягли великого успіху – і ми, їхні правнуки, знаходимося на вершині харчового ланцюга. Як наслідок, численні системи, що реагують на втому, у нашому мозку постійно шукають загрози.

При найменшому натяку на небезпеку, яка в наші дні переважно проявляється у формі соціальних небезпек, таких як байдужість, критика, відмова чи неповага, починають дзвонити тривожні дзвіночки. Людина бачить похмурий погляд через обідній стіл, чує холодний тон від співбесідника, який постійно перебиває; спілкується з партнером, який байдуже знизує плечима; спостерігає, як син-підліток повертається спиною та йде геть... І серце цієї людини починає битися швидше, гормони стресу циркулюють у судинах, емоції

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

вирують, думки біжать, а механізм боротьби, втечі, завмирання чи заспокоєння запускається на повну швидкість. Те саме відбувається і в іншому напрямку: коли посиляється будь-який сигнал, який інші вважають навіть ледь помітною загрозою, внутрішня ящірка активується. Це змушує людину страждати. Крім того, це викликає негативні реакції, такі як захисна позиція, відсторонення, контратаки, образи, неприязнь або залучення союзників проти уявного ворога.

Звідси доброта та практична мудрість у традиційному прислів'ї: «Не давай нікому приводу боятися тебе». Людина може і повинна бути прямою, твердою та наполегливою. Не боячись, слід очікувати, що якщо інша людина порушить свої домовленості або іншим чином погано поведеться, це матиме наслідки. Кожна людина залишає за собою право висловитися, відступити у стосунках, якщо потрібно, позбавити привілеїв неслухняну дитину або роботи нечесного працівника-крадія та ін. Але це просто очевидна річ. Рік Гансон, не тільки як психолог, а ще й як досвідчений альпініст, зазначає про це у переносному сенсі, що камені тверді; нікому не потрібно і не слід боятися каменів, щоб враховувати їхню твердість [1].

Здебільшого страх, тривога, передчуття, неспокій, який викликається в нас та в інших, є легким, розсіяним, фоновим, можливо, навіть не усвідомленим. Але дослідження показують, що люди можуть відчувати загрозу від подразників, які вони насправді не усвідомлюють. Тільки думки про дрібні прояви роздратування, їдкий тон, різкість, зверхність, нав'язливість, ниття, сварливість, заковчування очей, зітхання, швидку мову, уїдливість, вимоги, зухвалість, праведність, гострі запитання чи приниження, які можуть вирватися з людини, вже можуть вплинути на нас та на інших. Дійсно, дуже мало, з вище перерахованого, є достатньо необхідним, щоб з'явилися різні страхи у будь-якої людини.

Чи потрібні ці зростаючі страхи, які без потреби породжуються? Слід подумати про переваги, які можна отримати, почувуючись безпечніше, спокійніше та мирніше самому та поруч з кимось.

Як добре почувати себе?

Рік Гансон надає чіткі поради:

1. Відстоюйте свої інтереси в тому, що для вас є важливим. Якщо ви будете відстоювати свої інтереси та задовольняти свої потреби, ви не будете так схильні до реакції на інших.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

2. Усвідомте, що печерний мозок людини, так звана ящірка, з якою ви розмовляєте, автоматично налаштована боятися. Тож робіть дрібниці, щоб запобігти непотрібним страхам, наприклад, починайте спілкування, висловлюючи приязнь, приналежність та позитивні наміри, які є справжніми для вас. Будьте саморозкритими, прямолінійними, безтурботними. Підходьте з відкритою рукою, у переносному сенсі – без зброї.

3. Наскільки можете, зберігайте фізичний спокій. Зарядіться добрим настроєм, і це сигналізуватиме іншим, що не може статися нічого поганого.

4. Уповільніть темп. Швидка розмова, швидкі інструкції чи запитання, а також швидкі рухи можуть сколихнути або приголомшити інших. Раптові події в нашому давньому минулому часто були початком потенційно смертельного нападу.

5. Будьте обережні з гнівом. Будь-який подих гніву викликає в інших почуття загрози. Наприклад, у переповненому та галасливому ресторані раптово стане тихо, якщо почути сердитий голос, оскільки гнів у зграї приматів або ранніх людей був основним сигналом загрози.

6. Обміркуйте свої слова та тон. Наприклад, іноді вам потрібно буде назвати можливі наслідки, але будьте обережні, оскільки іншим легко почути загрозу, завуальовану чи явну, а потім тихо розпочати з вами війну у своїх думках.

7. Дайте іншій людині простір для перепочинку, простір для вільного спілкування, шанс зберегти свою гідність, навіть, якщо ця людина колись вчиняла лихо.

8. Намагайтеся бути надійними, щоб інші люди не переживали, що ви їх підведете.

9. Будьте спокійні. Знайте, що ви зробили все можливе, щоб запобігти своїм страхам, та / або страхам інших або зменшити їх. Спостерігайте та сприймайте переваги для себе – наприклад, інші, які відчуваються безпечніше поруч з вами, дають вам менше приводів боятися загалом, або чогось зокрема [1].

Також для гарного самопочуття без страхів слід врахувати ще такі рекомендації:

1. Розвиток емоційного інтелекту. Навички розпізнавання та управління власними емоціями допомагають мінімізувати тривожні реакції та сприяють гармонійному спілкуванню.

2. Формування ментальної стійкості. Людина здатна розвивати внутрішню силу, яка допомагає сприймати виклики без надмірного страху або емоційної нестабільності.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

3. Перехід від реактивності до усвідомленості. Замість автоматичного реагування на подразники варто навчитися брати паузу для аналізу ситуації та вибору найбільш адекватного підходу.

4. Практика вдячності та позитивного мислення. Фокусування на добрих моментах життя та вдячність за них допомагають зменшити негативне сприйняття світу та знизити рівень стресу.

Психологічні механізми страху й тривоги мають глибокі еволюційні корені, проте в сучасному світі вони нерідко працюють не на користь людині, а проти неї. Постійне відчуття загрози, особливо в соціальних взаємодіях, може призводити до конфліктів, емоційного виснаження та проблем у комунікації. Тому важливо розвивати усвідомленість у сприйнятті світу, вчитися контролювати свої реакції й створювати доброзичливу атмосферу навколо себе. Кожен із нас здатен мінімізувати тривожність, як власну, так і оточуючих. Це потребує розуміння власних емоцій, розвитку внутрішньої стійкості, практикування позитивного мислення та уважного ставлення до комунікації.

Відкритість, спокійний темп у спілкуванні та контроль над гнівом є ключовими факторами, що допомагають створити середовище, в якому кожен почувається більш безпечно та впевнено. Якщо суспільство буде керуватися цими принципами, рівень стресу й конфліктності значно зменшиться, а взаємодія між людьми стане більш гармонійною та продуктивною.

Список використаних джерел:

1. Hanson R. Just one thing. URL: <https://rickhanson.com/> (дата звернення: 06.05.2025).

МАТВІЙКІВ КАТЕРИНА СЕРГІЇВНА

здобувачка вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем

Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарного менеджменту

Національного університету “Острозька академія”

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ

Проблема дослідження є надзвичайно актуальною, оскільки процес формування когнітивних здібностей у дітей є основою для подальшого успішного навчання та

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

соціалізації. Мислення, як одна з основних психічних функцій, має величезне значення для розвитку особистості, адже через нього відбувається переробка інформації, прийняття рішень, розв'язання задач, формування уявлень про навколишній світ та можливість адаптації до змінюваних умов. З самого раннього віку діти починають активно взаємодіяти з навколишнім середовищем, і через це їхнє мислення поступово вдосконалюється, набуваючи нових якостей, які сприяють розвитку інших важливих сфер їхньої діяльності.

Вивчення розвитку мислення у дітей включає аналіз змін у когнітивних процесах, які відбуваються у міру росту і розвитку дитини. На ранніх етапах життя основну роль відіграють сенсорні сприйняття, згодом формується здатність до абстрактного мислення, що дає змогу дитині оцінювати, планувати й ухвалювати рішення на основі певних понять і узагальнень. Розвиток мислення дітей у значній мірі залежить від активності дорослих, які можуть створювати ситуації для пізнання та стимулювати пізнавальну діяльність малюків. Водночас, проблеми розвитку мислення у дітей є багатогранними і потребують комплексного підходу до їх вивчення.

Мета дослідження є вивчення процесу формування когнітивних здібностей у дітей, аналіз впливу педагогічних методик та зовнішніх факторів на розвиток різних типів мислення.

Розвиток мислення у дітей є одним із основних аспектів їхнього загального розвитку, що має велике значення для формування всіх інших психічних процесів. Мислення - це здатність людини отримувати, обробляти та аналізувати інформацію, що дозволяє робити висновки, вирішувати завдання і адаптуватися до змін у навколишньому середовищі. Для дітей дошкільного віку важливо, щоб цей процес був спрямований на розвиток таких основних компонентів мислення, як увага, пам'ять, уява, уявлення, абстракція, порівняння, класифікація, а також критичне і творче мислення [3].

На ранньому етапі розвитку дитини, коли вона тільки починає пізнавати світ, особливо важливо створити умови для розвитку цих навичок. У дошкільному віці мислення дитини відрізняється від дорослого, воно безпосередньо залежить від сприйняття зовнішніх факторів та їхнього впливу на емоційний стан. Тому для досягнення ефективного розвитку розумових процесів потрібно використовувати відповідні методи і техніки, які допомагають дитині не лише отримати знання, але й навчитися застосовувати їх на практиці.

Фізичний розвиток дошкільників характеризується активним зростанням і вдосконаленням рухових навичок. В цей період відбувається інтенсивне формування м'язової

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

системи, поліпшується координація рухів, розвивається витривалість і сила. Зростання та розвиток організму супроводжуються активним розвитком сенсорних здібностей, таких як зір, слух, смак і тактильні відчуття, що дозволяє дитині краще орієнтуватися в навколишньому світі [4].

Нервова система дошкільників знаходиться на стадії активного розвитку і має високу пластичність, що дозволяє дітям швидко адаптуватися до нових умов. Через незрілість нервових структур, нервова система ще не здатна до таких складних функцій, як у дорослих, тому діти можуть бути більш вразливими до стресів і перевантажень. У цей період важливе значення має підтримка та увага з боку дорослих, оскільки нервова система потребує належного розвитку для забезпечення стабільної емоційної та фізіологічної функції [6].

Мовленнєвий розвиток дошкільників є важливою складовою їхнього загального розвитку. У цьому віці діти активно розширюють свій словниковий запас, вдосконалюють граматичні структури і розвивають здатність до побудови складних речень. Вони починають активно використовувати мовлення для спілкування з оточенням, вираження своїх думок, почуттів і потреб. Мовлення стає основним засобом взаємодії з іншими дітьми та дорослими, що сприяє розвитку когнітивних здібностей і соціальних навичок.

Когнітивний розвиток дошкільників характеризується активним удосконаленням пізнавальних процесів, таких як пам'ять, увага, сприйняття та уява. У цьому віці діти починають краще запам'ятовувати інформацію, вдосконалюючи свою короткотривалу пам'ять, хоча довготривала ще потребує розвитку. Мислення дітей дошкільного віку базується на конкретних образах, що дозволяє їм вирішувати практичні завдання, але абстрактне мислення ще тільки починає формуватися.

Соціальний розвиток дошкільників полягає в становленні їхніх перших соціальних зв'язків та вмінні взаємодіяти з іншими людьми. У цьому віці діти починають активно співпрацювати з однолітками, навчаються ділитися, домовлятися та вирішувати конфлікти. Вони засвоюють основи соціальних норм, ролей і правил поведінки, що допомагає їм адаптуватися до соціального середовища.

Емоційний розвиток дошкільників є важливою складовою їхнього загального розвитку. У цей період діти активно вивчають свої емоції та вчать їх виражати, розуміючи радість, страх, гнів і сум. Вони починають усвідомлювати свої почуття та емоційно реагувати на події навколишнього світу. Розвивається здатність до емоційної саморегуляції, хоча ще існують труднощі з контролем сильних почуттів.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Мислення дошкільників знаходиться на етапі розвитку конкретно-образного мислення. Діти цього віку здатні розв'язувати прості практичні завдання, орієнтуючись на конкретні предмети та ситуації. Вони ще не здатні до абстрактного мислення, тому розуміють світ через образи та конкретні приклади. Поступово зростає їхня здатність до логічних операцій, таких як порівняння, узагальнення та класифікація, що дозволяє розвивати уяву та творче мислення.

Логічне мислення дозволяє дитині структурувати інформацію, виявляти причинно-наслідкові зв'язки між подіями та явищами, здійснювати аналіз ситуацій. Завдяки цьому дитина навчається приймати рішення, визначати послідовність своїх дій, а також коригувати свої помилки. Програми, орієнтовані на розвиток логічного мислення, включають ігри, завдання на порівняння, категоризацію, підрахунки, що дозволяють дитині вчитися робити обґрунтовані висновки і розв'язувати різноманітні проблеми [3].

Творчість у дитячому віці має велике значення для формування креативних здібностей, що дозволяють у майбутньому не тільки вчитися новому, але й розв'язувати нестандартні завдання. Уява допомагає дітям створювати ментальні образи, що є основою для розвитку творчих ідей та унікальних рішень. Ігрові завдання, наприклад, моделювання ситуацій, розповіді за картинками чи фантазування, сприяють активізації уяви і стимулюють дитину до створення нових образів.

Однією з найбільш важливих умов для розвитку мислення є створення сприятливого освітнього середовища, це середовище має бути інклюзивним, цікавим і різноманітним. Ігри, навчальні вправи, цікаві завдання, які стимулюють цікавість та розвивають когнітивні навички, повинні бути організовані так, щоб відповідати віковим особливостям дітей. Використання методів, які поєднують навчання і гру, дозволяє зробити процес розвитку мислення природним і органічним, а також забезпечує дитині можливість експериментувати та набувати досвіду. Батьки є першими вчителями і можуть впливати на формування розумових здібностей своїх дітей через спільні ігри, бесіди, а також через підтримку вчителів і педагогів. Спільна праця батьків і педагогів створює єдину платформу для розвитку дитини, яка включає як домашнє середовище, так і навчальний процес у дитячому садку чи школі.

Розвиток мислення у дітей — це не лише накопичення знань, але й формування вміння використовувати ці знання в реальному житті. Здатність до самостійних дій, здатність робити логічні висновки, розв'язувати проблеми, критично оцінювати ситуації і знаходити оптимальні шляхи розв'язання завдань — це основні елементи, які допомагають дитині

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

розвиватися не лише інтелектуально, але й соціально, емоційно. Тому розвиток мислення є важливою складовою частиною загального процесу виховання, яка закладає основу для успішного навчання та адаптації в майбутньому.

Дослідження психіки і мислення дошкільників є основою для розуміння процесів розвитку дитини в цей період. Фізичний, нервовий, мовленнєвий, когнітивний, емоційний та соціальний аспекти взаємопов'язані між собою та забезпечують загальний розвиток особистості. Психофізіологічний розвиток дошкільників визначає їхню здатність адаптуватися до нових умов, взаємодіяти з оточенням, а також вивчати та освоювати навички, які впливають на їхнє майбутнє навчання та соціалізацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бартків О., Семенов О. Інтегроване навчання дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. Луцьк : ОПП Ю. Мажула, 2022.
2. Залізник А. Рухлива гра як засіб формування фізичних якостей у дітей дошкільного віку. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. 2023. №1(9). С.
3. Клак В. О. Вікові та індивідуально-психологічні особливості дошкільників у контексті розвитку мислення. Психологічний часопис. 2019. № 7. С.
4. Кононко О.Л. Психолого-педагогічні аспекти розвитку дитини раннього віку: навч.посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2018.
5. Кузьменко І. Основи критичного мислення дітей старшого дошкільного віку: сутність феномену, особливості формування. Гуманізація навчально-виховного процесу. 2023. №1 (103). С.
6. Лісовець О.В. Становлення та виховання у дошкільників самостійності як провідної риси особистості. Соціально-моральне виховання дошкільника: навч.-метод. посіб. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2020.
7. Усик Д. Б. Психологічні особливості саморегуляції поведінки у старшому дошкільному віці (результати експериментального дослідження). Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. 2016. Вип. 3(2). С.

МАРЧИК МИХАЙЛО ЄВГЕНОВИЧ

здобувач вищої освіти

**ВСП «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки Українського державного
університету науки і технологій»**

РЕДЬКІНА ГАННА МИХАЙЛІВНА

к. політ. н., доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук

Дніпровський державний технічний університет

ДОЦІЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ У ПРОФЕСІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасному світі професійна діяльність вимагає не лише високих теоретичних знань, а й розвинутих здібностей, які дозволяють успішно реалізовувати себе в обраній сфері. Здібності є індивідуально-психологічними особливостями людини, що визначають її готовність і здатність ефективно виконувати певні види діяльності. Здібності є і вродженими, і набутими психічними характеристиками особистості, які визначають її здатність до успішного виконання діяльності. Вони охоплюють різноманітні психофізіологічні, когнітивні, емоційні, мотиваційні аспекти, що забезпечують ефективність діяльності людини в певних умовах. Важливою характеристикою здібностей є їхня гнучкість: в процесі навчання і професійної діяльності можна удосконалювати і розвивати нові здібності.

Професійне середовище є одним із значимих чинників, що впливають на розвиток здібностей. Успішне виконання професійних обов'язків передбачає постійне вдосконалення знань, умінь та навичок, адаптацію до нових умов і викликів. Розвиток здібностей у професійному середовищі не обмежується здобуттям спеціальних знань чи технічних умінь. Це багатогранний процес, який містить когнітивні, соціальні, емоційні та мотиваційні аспекти. Доцільність розвитку здібностей полягає у прагненні людини до самореалізації, досягнення професійних вершин та конкурентоспроможності на ринку праці. Безперервний процес розвитку здібностей допомагає підвищити якість професійної діяльності, покращити рівень самосвідомості. Важливим є вміння застосовувати здібності у змінних умовах, адаптувати їх до нових завдань та ефективно взаємодіяти з іншими людьми [1, с.97]. Розвиток здібностей у професійному середовищі є складним, але необхідним процесом, що вимагає глибокого розуміння його природи та методів, які можуть сприяти особистісному та

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

професійному зростанню. У професійному середовищі здібності є основою для досягнення високих результатів у роботі. Вони формують основу для успішної адаптації до швидко змінюваних умов праці, впливають на здатність вирішувати складні проблеми, ефективно взаємодіяти з колегами і керівництвом. Для досягнення професійного успіху людина повинна вміти застосовувати здібності в практичній діяльності, що підвищує її продуктивність і приносить користь організації. Здібності не є статичними і потребують постійного розвитку. Розуміння важливості розвитку здібностей є ключовим елементом у досягненні професійних цілей і кар'єрного росту [2, с.232].

В професійному середовищі для ефективної діяльності слід володіти різними здібностями. Кожен тип здібностей впливає на специфіку роботи, рівень виконання завдань:

1. Інтелектуальні здібності – здатність до логічного мислення, аналізу ситуацій, вирішення складних завдань. Містять здатність до обробки великої кількості інформації, критичного мислення, ухвалення рішень, що відповідають умовам і цілям діяльності [1, с.97].

2. Комунікативні здібності. Вміння ефективно спілкуватися усно і письмово є критичним у професійному середовищі. Комунікативні здібності містять в собі здатність висловлювати думки, вміння слухати інших, адаптувати стиль спілкування в залежності від аудиторії, розв'язувати конфлікти, будувати конструктивні стосунки на роботі.

3. Креативні здібності. Містять в собі здатність знаходити нові підходи до виконання завдань, створювати нестандартні ідеї для вирішення проблем. Креативність допомагає у вирішенні складних завдань, у пошуку інноваційних рішень.

4. Лідерські здібності. Це здатність керувати командою, приймати важливі рішення, мотивувати інших до досягнення спільних цілей. Лідерські здібності є важливими для керівників і для працівників, які можуть бути лідерами у проектах.

5. Емоційна інтелігентність. Це здатність розпізнавати і усвідомлювати свої емоції та емоції інших людей, управління ними для створення позитивного робочого середовища. Висока емоційна інтелігентність дозволяє краще працювати в команді, бути більш стійким до стресів та ефективно вирішувати міжособистісні конфлікти.

Розвиток здібностей є ключовим фактором для досягнення успіху на професійному шляху і для окремої особистості, і для організації. Доцільність має такі аспекти:

1. Підвищення конкурентоспроможності. При високій конкуренції на ринку праці особистість, яка працює над розвитком здібностей, має більше шансів на професійний успіх.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

2. Поліпшення результативності праці. Розвиток професійних здібностей безпосередньо впливає на ефективність виконання завдань, що дозволяє підвищити продуктивність та досягти кращих результатів.

3. Задоволення потреб роботодавців. Сучасні організації шукають працівників, які здатні адаптуватися до нових умов, освоювати нові технології.

4. Особистісний розвиток. Для більшості людей професійний розвиток не обмежується лише кар'єрним зростанням. Це є можливістю самореалізації, досягнення особистих цілей, почуття задоволення від досягнутих результатів.

5. Гнучкість у роботі. Сучасний ринок праці вимагає швидкої адаптації до нових технологій і змінюваних умов. Розвиваючи здібності, особистість стає більш гнучкою, здатною швидко освоювати нові навички і методи роботи, що надає їй конкурентну перевагу.

Існує багато різноманітних методів розвитку здібностей, серед яких:

1. Навчання та підвищення кваліфікації. Це участь у тренінгах, семінарах, курсах, де можна отримати нові знання та навички.

2. Самоосвіта. Вдосконалення через читання спеціалізованої літератури, проходження онлайн-курсів, самостійне вивчення нових тем є важливою частиною розвитку здібностей.

3. Практичний досвід. Нічого не замінить реального досвіду. Чим більше людина працює над різними завданнями, тим краще розвиваються її здібності.

4. Менторство та коучинг. Ментор, досвідчений фахівець може передати знання, допомогти з кар'єрними порадами і вирішити конкретні професійні завдання.

5. Обмін досвідом. Робота в команді й спільне обговорення складних питань дозволяє не лише отримати нові знання, але й зрозуміти підходи інших людей до вирішення завдань.

Розвиток здібностей у професійному середовищі є важливим і необхідним етапом для досягнення успіху в будь-якій сфері діяльності. Доцільність розвитку здібностей у професійному середовищі є очевидною: це допомагає працівникам бути конкурентоспроможними на ринку праці, знижує ризики професійного вигорання, дозволяє адаптуватися до нових технологій і методів роботи, забезпечує особистісний розвиток, що приносить задоволення від виконаної роботи. Люди, які постійно працюють над здібностями, досягають високих професійних результатів, отримують можливість самореалізації й вдосконалення. Вибір методів розвитку здібностей залежить від індивідуальних цілей і вимог професії, важливим є поєднання теоретичних знань з практичним досвідом, участь у тренінгах, менторських програмах, обмін досвідом з іншими фахівцями. Це надає

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

можливість розширювати горизонти знань, адаптуватися до професійного середовища. Розвиток здібностей у професійному середовищі є необхідним для досягнення високих результатів у роботі й важливим елементом самореалізації й вдосконалення особистості. Підвищення рівня здібностей забезпечує професійний успіх і розвиток внутрішнього потенціалу, що позитивно впливає на загальну ефективність роботи і якість життя.

Список використаних джерел:

1. Розвиток університетів: теоретичні та методичні засади забезпечення синергії соціальних і інституційних трансформацій вищої освіти, науки та економіки: монографія / Ю.Мелков та ін. ; за ред. Ю.Мелкова. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 102 с.
2. Хміль І.Ю., Сергієнко Т.В. Розвиток meta та soft skills майбутніх фахівців у закладах вищої медичної освіти. Інноваційна педагогіка. 2024. № 74. С.231-235.

РЯБІК ПАВЛО ВАСИЛЬОВИЧ

Доцент, кандидат технічних наук, магістр психології

КОРЖОВ АРТЕМ ОЛЕКСІЙОВИЧ

здобувач освіти бакалавра другого курсу

ННІ «Український державний хіміко-технологічний університет»

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНЦІВ

Вже третій рік Україна знаходиться в умовах війни з Росією. За три роки кожен українець, так чи інакше, на своєму особистому досвіді відчув вплив жахливих реалій збройної агресії Російської Федерації. І звісно, що події війни: масові обстріли, арт-обстріли та бойові дії, не могли не торкнутись психологічного здоров'я громадян.

Кожного дня українці стискаються зі стресовими ситуаціями, що виснажують та підривають їх психологічну стійкість. Регулярні пробудження посеред ночі через вибухи, масові обстріли під час навчання, роботи, розваг, новини про кількість постраждалих, постійне занепокоєння за дітей та близьких, загибель близьких, досвід вимушеного переміщення, досвід перебування під завалами, досвід життя під окупацією – все це невід'ємні елементи життя українського населення. Постійна збудженість нервової системи

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

через такі стресові обставини можуть викликати низку психологічних проблем, серед яких: депресія, тривожність, панічні атаки, посттравматичний стресовий розлад(ПТСР) та комплексний посттравматичний стресовий розлад(КПТСР), що можуть негативно впливати як на ритм життя(на якість роботи, навчання, відносин з людьми), так і на фізичний стан(психосоматичні захворювання).

За статистичними даними експерименту, що був проведений через рік після початку війни, серед дорослих українців 14,4% страждали на ПТСР, 8,9% - на КПТСР, 44,2% - розглядали у собі прояви депресії, 23,1% - прояви тривожності.[1.] За оцінками ж Всесвітньої організації охорони здоров'я майже 10 мільйонів українців можуть страждати від різних психічних розладів, майже 4 мільйони з яких – помірні та важкі випадки.[2.] Що стосовно найуразливішої частини населення: дітей, які знаходяться в самому початку формування психологічної стабільності, то за оцінками дитячого фонду ЮНІСЕФ 1,5 мільйона дітей мають ризик різних психологічних захворювань.[3.] І як показує практика минулих подібних конфліктів психологічні захворювання мають довготривалі перспективи і наслідки, як для дітей, так і для дорослих.

Наслідки від психологічних захворювань можуть бути різними в залежності від критичності зовнішнього впливу та індивідуальних особливостей. В першу чергу ПТСР, депресія та тривожність впливають на психологічні ресурси: людина може відчувати апатію, стати більш дратівливою, втратити уважність, мати проблеми із сном та зосередженням, постійно перейматися з невідомих причин, а також страждати від панічних атак, тощо.[4.] Також люди, з психічними негараздами, рідше звертають увагу на своє здоров'я, рідше відвідують лікарів й більш схильні до паління, алкоголю, наркотиків. Однак по-справжньому небезпечними є саме психосоматичні проблеми викликані такими захворюваннями. Психологічні розлади погіршують результати лікування хронічних хвороб, збільшують на 50% смертність від раку й на 67% – від серцевих захворювань. Також ці розлади здатні викликати низку нових проблем із фізичним здоров'ям: серцево-судинні хвороби, діабет, артрити, астми, гастрити та виразки шлунку.[5.]

Отже через збройну агресію психологічне здоров'я українців значно погіршилось, а розповсюдженість психічних хвороб загрожує майбутніми соціальними проблемами в різних сферах життя громадян, тому вже зараз кожному з нас потрібно навчитись правильно заспокоювати себе, відволікати. Для цього кожному українцю слід навчитись технік заземлення.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Техніки заземлення – це інструменти, що допомагають полегшити ваш стан, впорядкувати думки в моменти стресу і тривоги. Вони служать м'яким нагадуванням про те, що потрібно залишатися зосередженим і допомагають відновити зв'язок з сьогоденням і вивести з панічної атаки, спогадів посттравматичного стресового розладу, небажаних спогадів, тривожних емоцій або дисоціації. Простіше кажучи, техніки заземлення можна назвати «техніками відволікання».[6.]

Найвідоміші вправи для заземлення:

- Дихання по квадрату

Під час виконання цієї вправи вам потрібно за 4 секунди робити вдих, затримувати дихання протягом 4 секунд, протягом 4 секунд робити видих і знову затримувати дихання на 4 секунди, і т.д., доки ви остаточно не відчуєте спокій.

- 5-4-3-2-1

Суть вправи полягає у зосередженості на ваших відчуттях: вам треба назвати п'ять речей, які ви можете бачити, чотири звуку, які ви можете почути, три речі, запах яких ви можете відчути, дві речі, яких ви можете торкнутись й одну, смак якої можете спробувати.

- Опис

Максимально детально описати середовище навколо, вас: кімнату, предмети що в ній знаходяться, звуки, запахи, температуру. Також гарним варіантом вправи є детальний опис якогось буденного зайняття(готування страви наприклад).

- Фізичне заземлення

Присідання, нахили, стиснення кулаків й пальців ніг, холодна або тепла вода на руки, дотики до різних предметів – це також ефективні методи заспокоєння, повернення себе у стан «тут і зараз».

Методів заземлення існує велика кількість, тому кожен зможе знайти собі ту, що більше до вподоби. Але варто відзначити, що в разі довготривалого використання різних методик заземлення без наявного результату слід в першу чергу звернутись до лікаря.

Отже, звертаючи увагу на серйозність й поширеність різних психологічних розладів серед українського населення(ПТСР, депресія, тривожність), першочерговим завданням фахівців соціогуманітарних наук є популяризація методик «відволікання», впровадження в навчальні заклади базового курсу психології, на яких будуть обговорювати психічні проблеми та вчити методів заземлення. Головним ж завданням соціогуманітарних наук є

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

розвиток соціально-психологічної галузі, розширення кількості її спеціалістів, шляхом заохочення молоді до навчання у галузях психології та соціології. Адже нові спеціалісти будуть готові до нових психологічних викликів соціуму, а збільшення кількості психологів та психіатрів полегшить громадянам доступ до якісного лікування.

Список використаних джерел:

1. Wang, S., Barrett, E., Hicks, M. H., Martsenkovskyi, D., Holovanova, I., Marchak, O., Ishchenko, L., Haque, U., & Fiedler, N. (2024). Associations between mental health symptoms, trauma, quality of life and coping in adults living in Ukraine: A cross-sectional study a year after the 2022 Russian invasion. *Psychiatry research*, 339, 116056. URL: <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2024.116056> (дата звернення 07.05.2025)
2. Amid a year of relentless war, WHO Regional Director for Europe strengthens commitment for mental health services during visit to Ukraine URL: <https://www.who.int/europe/news/item/16-02-2023-amid-a-year-of-relentless-war--who-regional-director-for-europe-strengthens-commitment-for-mental-health-services-during-visit-to-ukraine> (дата звернення 07.05.2025)
3. War in Ukraine pushes generation of children to the brink, warns UNICEF URL: <https://www.unicef.org/press-releases/war-ukraine-pushes-generation-children-brink-warns-unicef> (дата звернення 08.05.2025)
4. Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад. URL: <https://moz.gov.ua/uk/scho-treba-znati-pro-posttravmatichnij-stresovij-rozlad> (дата звернення 08.05.2025)
5. Вплив війни на психічне здоров'я — колосальний, — Віктор Ляшко. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vpliv-vijni-na-psihichne-zdorovya-kolosalnij-viktor-lyashko> (дата звернення 08.05.2025)
6. Техніки заземлення: що це, кому потрібні, як робити? URL: <http://gimnasia.dn.ua/?p=19207>

РЯБОКОНЬ МАКСИМ СЕРГІЙОВИЧ

здобувач вищої освіти

**ВСП «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки Українського державного
університету науки і технологій»**

РЕДЬКІНА ГАННА МИХАЙЛІВНА

к. політ. н., доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук

Дніпровський державний технічний університет

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Розвиток професійних здібностей є невід'ємною складовою становлення фахівця у будь-якій галузі. Сучасні дослідження свідчать про те, що динаміка розвитку здібностей має мультифакторний характер і визначається складною взаємодією вроджених задатків, сформованих компетенцій та зовнішніх чинників професійного середовища. Актуальність дослідження цієї проблематики зумовлена зростаючими вимогами до адаптивності фахівців в умовах стрімких технологічних та соціально-економічних змін. Сучасна психологія праці розглядає професійні здібності як динамічну систему, що зазнає якісних і кількісних змін у процесі професіогенезу особистості. Професійні здібності є індивідуально-психологічними властивостями особистості, що відрізняють одну людину від іншої, мають відношення до успішності виконання діяльності та є результатом як вродженої схильності до певного виду діяльності, так і результатом відповідного досвіду.

Вивченням динаміки професійних здібностей займалися численні вітчизняні та зарубіжні науковці. Особливо цінним є дослідження Г.Костюка про взаємозв'язок навчання та розвитку здібностей. Костюк стверджує, що зміст і методи навчання повинні орієнтуватися не стільки на наявний рівень розвитку здібностей, скільки на зону найближчого розвитку [1, с.318]. Такий підхід відкриває простір для активного формування професійних здібностей через спеціально організоване навчання та практичну діяльність.

Аналіз досліджень дозволяє виокремити етапи розвитку професійних здібностей:

1. Етап професійного самовизначення та початкового формування здібностей. На цьому етапі відбувається усвідомлення власних схильностей та потенціалу, формування професійної мотивації. Саме на цьому етапі актуалізуються задатки, які згодом трансформуються у базові професійні здібності. Характерною особливістю є нестабільність проявів здібностей та їхня недостатня інтеграція у цілісну систему.

2. Етап інтенсивного розвитку професійних здібностей. Цей період пов'язаний з активним професійним навчанням та початком трудової діяльності. На цьому етапі спостерігається найбільш інтенсивна динаміка розвитку здібностей, формуються міжфункціональні зв'язки між різними компонентами системи здібностей.

3. Етап стабілізації та оптимізації професійних здібностей. Характеризується досягненням певного рівня майстерності, автоматизацією професійних навичок та формуванням індивідуального стилю діяльності.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

4. Етап трансформації та творчого переосмислення професійних здібностей. На цьому етапі фахівець виходить за межі стандартних алгоритмів діяльності, здатний модифікувати існуючі та створювати нові способи вирішення професійних завдань.

Сучасні дослідження вказують на наявність специфічних механізмів, що забезпечують динаміку розвитку професійних здібностей. Виділяють такі ключові механізми:

1. Операціоналізація – перетворення загальних здібностей у спеціальні професійні вміння через включення у конкретні види діяльності. Цей механізм забезпечує трансформацію потенційних можливостей у реальні компетенції.

2. Інтеграція – об'єднання окремих здібностей у цілісні функціональні системи, що забезпечують виконання складних професійних завдань.

3. Компенсація – відшкодування недостатньо розвинених здібностей за рахунок більш розвинених.

4. Адаптація – пристосування здібностей до нових умов професійної діяльності.

5. Акомодация – зміна структури здібностей під впливом нових професійних вимог.

Динаміка розвитку професійних здібностей визначається комплексом внутрішніх та зовнішніх факторів. До ключових внутрішніх факторів Н.Пов'якель відносить: мотиваційно-ціннісні орієнтації особистості; рівень загального інтелектуального розвитку; індивідуально-типологічні особливості нервової системи; здатність до саморегуляції та самоорганізації. Серед зовнішніх факторів найбільш значущими є: характер професійних вимог та завдань; особливості професійного середовища; наявність системи професійного навчання та підвищення кваліфікації; соціальна підтримка професійного розвитку [2, с.254].

Практичне застосування знань про динаміку розвитку професійних здібностей реалізується у розробці ефективних стратегій оптимізації:

1. Проактивний розвиток здібностей – цілеспрямоване формування здібностей, які є необхідними у майбутньому професійному контексті. Підхід базується на прогнозуванні змін у професійній діяльності та випереджаючому розвитку відповідних компетенцій.

2. Метакогнітивний підхід – розвиток здатності усвідомлювати власні когнітивні процеси та ефективно керувати ними. Саме метакогнітивні навички забезпечують гнучкість та адаптивність професійних здібностей.

3. Трансферний підхід – розвиток здатності переносити сформовані здібності з однієї сфери діяльності в іншу. Навички трансферу є ключовими для формування транспрофесіоналізму – здатності ефективно діяти на межі різних професійних сфер.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

4. Екосистемний підхід – створення сприятливого середовища для розвитку професійних здібностей, що включає систему взаємодії, підтримки та оцінки. Саме екосистема професійного розвитку визначає потенціал розкриття індивідуальних здібностей.

Окрему увагу варто приділити сучасним програмам розвитку професійних здібностей: програми когнітивного тренінгу, спрямовані на розвиток базових інтелектуальних функцій; симуляційні технології, що дозволяють формувати здібності в умовах, максимально наближених до реальної професійної діяльності; системи менторства та коучингу, орієнтовані на індивідуалізацію процесу розвитку здібностей; методики розвитку емоційного інтелекту як важливої складової професійних здібностей у сучасному світі.

Аналіз досліджень дозволяє стверджувати, що динаміка розвитку здібностей у процесі професійного розвитку є складним, нелінійним процесом, що характеризується якісними і кількісними трансформаціями. Розвиток професійних здібностей проходить через послідовні етапи, кожен з яких має специфічні особливості та визначається дією різних механізмів.

Ключовими закономірностями цього процесу є:

- 1) нерівномірність розвитку різних компонентів професійних здібностей;
- 2) гетерохронність – різночасовість і різнотемповість формування здібностей;
- 3) компенсаторність – можливість відшкодування недостатньо розвинених здібностей за рахунок більш розвинених;
- 4) інтегративність – об'єднання окремих здібностей у функціональні системи вищого порядку.

Розуміння цих закономірностей дозволяє розробляти ефективні стратегії оптимізації розвитку професійних здібностей, що відповідають сучасним вимогам й індивідуальним особливостям фахівців. Перспективними напрямками досліджень є вивчення впливу цифрової трансформації на динаміку розвитку професійних здібностей, дослідження механізмів міждисциплінарного трансферу здібностей, розробка індивідуалізованих програм розвитку професійного потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К., 1989. 608 с.
2. Пов'якель Н.І. Професіогенез мислення психолога-практика в системі вищої школи : монографія. К. : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. 298 с.

СЛПАК СВІТЛАНА МИХАЙЛІВНА

магістрантка I курсу освітньо-наукової програми

ПІСОЦЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ

кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та практичної психології

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

**УЗАЛЕЖНЕНА ПОВЕДІНКА ЯК ФОРМА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ:
КЛІНІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИПАДКІВ СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ**

Анотація. У статті розглядається узалежнена поведінка як форма психологічного захисту у військовослужбовців в умовах стресових ситуацій. Наведено клінічні випадки, що ілюструють прояви цієї поведінки та її вплив на психологічний стан особистості. Розширено аналіз теоретичних підходів та додано інформацію про стратегії психологічної допомоги.

Ключові слова: узалежнена поведінка, психологічний захист, військовослужбовці, клінічний аналіз, стрес, адаптація, психологічна допомога, ПТСР.

Узалежнена поведінка виступає специфічною формою адаптації до стресових умов, що часто виявляється серед військовослужбовців, особливо в умовах бойових дій. В умовах постійної загрози, фізичного та психоемоційного виснаження, особистість формує специфічні механізми психологічного захисту, що дозволяють тимчасово знижувати інтенсивність внутрішньої напруги. Одним із таких механізмів є узалежнена поведінка — спосіб організації внутрішнього життя, при якому домінує уникнення афекту через надконтроль, емоційне дистанціювання та домінування когнітивного над емоційним.

Згідно з сучасними психодинамічними підходами, узалежнена поведінка — це не просто особистісна риса, а функціональний компонент захисту, що виконує стабілізаційну роль в умовах надмірного стресу. Військовослужбовці, які демонструють ознаки узалежненої поведінки, зазвичай уникають глибоких емоційних переживань, відмовляються від близьких стосунків та утримуються від вираження сильних емоцій, таких як гнів, страх чи печаль. Такий стиль поведінки у короткостроковій перспективі може зберігати адаптивність, однак у довготривалій перспективі — поглиблює ізоляцію, сприяє соматизації та виникненню афективних розладів.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Феномен узалежненої поведінки тісно пов'язаний із концепцією психологічної травми та посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Травматичні події, особливо ті, що пов'язані з загрозою життю, можуть призводити до глибоких змін у функціонуванні особистості. Узалежнена поведінка, в цьому контексті, розглядається як один із способів, яким особистість намагається впоратися з наслідками травми [3, с. 47].

Важливо також враховувати роль соціального контексту у формуванні та підтриманні узалежненої поведінки. Військова культура, з її акцентом на дисципліні, силі та емоційному контролі, може сприяти розвитку узалежнених стратегій. Водночас, відсутність належної підтримки та розуміння з боку оточення може ускладнювати процес адаптації та відновлення після травматичних подій. Крім того, доступність психоактивних речовин або азартних ігор може стати додатковим фактором ризику для розвитку залежностей у військовослужбовців [4, с. 25].

Типовими проявами узалежненої поведінки є:

- ✓ емоційне відсторонення;
- ✓ надмірний контроль емоцій;
- ✓ гіперрефлексія та логіко-раціональний стиль мислення;
- ✓ уникнення інтимності та емоційного включення у стосунки;
- ✓ жорстка самодисципліна при внутрішньому конфлікті.

Крім цих загальних проявів, узалежнена поведінка може набувати специфічних форм, таких як:

Алкогольна залежність: регулярне та надмірне вживання алкоголю для зниження тривоги, пригнічення емоцій або полегшення засинання. Алкоголь може стати засобом "самолікування" від симптомів ПТСР або інших психологічних проблем.

Наркотична залежність: вживання наркотичних речовин (наприклад, опіоїдів, стимуляторів) із метою досягнення ейфорії, знеболювання або тимчасового відключення від реальності. Наркотики можуть давати ілюзію контролю над емоціями та переживаннями.

Ігрова залежність: патологічна схильність до азартних ігор або комп'ютерних ігор, що призводить до значних фінансових, соціальних та емоційних проблем. Ігри можуть стати способом втечі від реальності, компенсації почуття безсилля або пошуку гострих відчуттів, яких бракує у повсякденному житті.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Ці прояви можуть варіюватися за інтенсивністю та комбінацією, залежно від індивідуальних особливостей особистості, специфіки пережитого досвіду та наявності супутніх розладів.

Випадок 1. Сержант І., 32 роки, після ротації з зони бойових дій звернувся зі скаргами на постійну втому, апатію, труднощі у стосунках із дружиною та дітьми. Під час клінічного інтерв'ю було виявлено, що він систематично уникає будь-яких розмов про події на фронті, натомість раціоналізує свою поведінку, намагаючись «не навантажувати інших». При психологічному тестуванні простежується домінування захисного механізму емоційного витіснення та реактивного формування, типовими є також прояви гіперконтролю. Сержант демонструє яскраво виражену емоційну стриманість, що межує з алекситимією [5, с. 45]. Крім того, було виявлено ознаки алкогольної залежності – регулярне вживання алкоголю у великих кількостях для зняття напруги та полегшення засинання. У цьому випадку, узалежнена поведінка проявляється у формі емоційного відсторонення, раціоналізації та алкогольної залежності, що ускладнює його адаптацію до цивільного життя та призводить до проблем у сімейних стосунках.

Випадок 2. Старший лейтенант П., 28 років. Під час індивідуальної психологічної консультації повідомив про труднощі з прийняттям емоційних рішень та сильний дискомфорт у міжособистісних стосунках. У повсякденному житті уникає обговорення особистих проблем, схильний до ригідного планування та обмеження емоційних контактів. У процесі обстеження виявлено перевагу логіко-раціонального мислення, відсутність емоційного контакту із власними переживаннями. Узалежнена поведінка виконує функцію уникнення емоційної болісності, пов'язаної із досвідом втрат бойових товаришів [2, с. 23]. Також було виявлено ознаки ігрової залежності – проведення значної кількості часу за комп'ютерними іграми, що призводить до соціальної ізоляції та проблем на роботі. Тут, узалежнена поведінка проявляється через уникнення емоційної близькості, надмірну когнітивну обробку інформації та ігрову залежність, що перешкоджає нормальному функціонуванню у міжособистісних відносинах та професійній діяльності.

Випадок 3. Солдатка Н., 26 років, саперна рота. Відзначає, що після повернення із зони бойових дій не відчуває емоцій, почала уникати друзів і родичів. Її поведінка стала надмірно раціоналізованою, вона вважає, що «емоції – це слабкість». Спостерігається обмеження діапазону емоційних реакцій, труднощі у вираженні емпатії, глибока недовіра до оточення. Психологічне обстеження показало виражену деперсоналізацію та когнітивну домінацію над

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

емоційною сферою, що відповідає критеріям узалежненої поведінки як захисного механізму в посттравматичному періоді [1, с. 67]. Крім того, було виявлено ознаки наркотичної залежності – періодичне вживання стимуляторів для підвищення енергії та концентрації, а також снодійних для боротьби з безсонням. У цьому випадку, узалежнена поведінка виступає як захист від повторної травматизації, але призводить до соціальної ізоляції, емоційного збіднення та наркотичної залежності.

Випадок 4. Капітан Р., 40 років. Протягом десяти років служби неодноразово проходив ротації. За власними словами, завжди діє раціонально, емоції не вважає корисними у військовому середовищі. У розмові — сухий, лаконічний, уникає зорового контакту. У процесі діагностики виявлено ознаки функціонального розладу сну, соматизації у вигляді шлунково-кишкових порушень. Незважаючи на відсутність скарг на психологічний стан, об'єктивно прослідковується глибоке виснаження емоційної сфери та ознаки хронічного стресу. У цьому випадку, хронічна узалежнена поведінка призвела до соматичних проявів та загального виснаження організму. Додатково, було виявлено ознаки проблемної ігрової поведінки – регулярні ставки на спорт, що призводять до значних фінансових втрат та напруженості у відносинах з близькими.

Аналіз наведених випадків демонструє, що узалежнена поведінка може мати різні прояви та наслідки для військовослужбовців. Хоча вона може бути адаптивною в умовах екстремального стресу, у довгостроковій перспективі вона часто призводить до психологічних, соціальних та фізичних проблем. Важливо зазначити, що узалежнена поведінка, особливо у формі алкогольної, наркотичної та ігрової залежностей, може маскувати глибинні психологічні травми, ускладнювати процес відновлення та мати руйнівні наслідки для життя військовослужбовців.

Іноземні дослідження підтверджують зазначені спостереження. Так, дослідження американського психіатра Б. Колка доводить, що уникнення емоцій і тілесна відстороненість є типовими захисними реакціями у ветеранів бойових дій, що зіткнулися з ПТСР. За його даними, емоційне блокування виконує адаптивну функцію в умовах виживання, однак у мирний період воно стає джерелом психічних і соматичних розладів [2, с. 214].

Подібні результати були отримані в межах дослідження, проведеного британським Міністерством оборони, що засвідчило високий рівень використання захисних механізмів уникнення та інтелектуалізації, а також проблем, пов'язаних з алкоголем та азартними іграми, серед військовослужбовців із бойовим досвідом, особливо в контексті повторного

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

розгортання (redeployment) [1, с. 179]. Ці дослідження підкреслюють транскультурну природу узалежненої поведінки та її значущість у контексті психологічної допомоги військовослужбовцям.

Психологічна допомога військовослужбовцям із узалежненою поведінкою має бути комплексною та індивідуалізованою. Важливими компонентами є:

Психоедукація: Надання інформації про узалежену поведінку, її причини та наслідки, а також про конкретні форми залежностей (алкогольна, наркотична, ігрова).

Психотерапія: Застосування методів, спрямованих на опрацювання травматичного досвіду, розвиток емоційної регуляції та покращення міжособистісних стосунків (наприклад, когнітивно-поведінкова терапія, терапія прийняття та відповідальності, терапія травми). Для лікування залежностей можуть бути використані специфічні методи, такі як мотиваційне інтерв'ювання, терапія, орієнтована на рішення, та програма «12 кроків».

Групова терапія: Створення простору для обміну досвідом та підтримки між військовослужбовцями з узалежненою поведінкою. Групова терапія може бути особливо корисною для подолання почуття ізоляції та стигми, пов'язаних із залежностями.

Медикаментозна терапія: У деяких випадках може бути доцільним застосування медикаментозної терапії для полегшення симптомів відміни, зниження тяги до речовин або лікування супутніх психіатричних розладів (наприклад, депресії, тривожних розладів).

Соціальна підтримка: Залучення сім'ї та близьких у процес відновлення. Важливо надати підтримку не лише військовослужбовцю, але й його родині, яка також може страждати від наслідків узалежненої поведінки.

Узалежнена поведінка є неоднозначним, але функціональним механізмом психологічного захисту, що дозволяє військовослужбовцям тимчасово зберігати контроль у стресових умовах. Її клінічні прояви — емоційна відстороненість, домінування логічного над емоційним, уникнення близьких стосунків — мають адаптивну функцію під час бойових дій. Водночас, у постстресовий період вони можуть перешкоджати повноцінній адаптації та призводити до різноманітних психологічних і соціальних проблем. Раннє виявлення, комплексна діагностика та своєчасне надання кваліфікованої психологічної допомоги є критично важливими для мінімізації негативних наслідків узалежненої поведінки та сприяння психологічному благополуччю військовослужбовців.

Список використаних джерел:

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

1. Jones, N., et al. Psychological adjustment following deployment to Iraq: a longitudinal study of UK military personnel. *British Journal of Psychiatry*, 2013. 202(1). P. 64-70.
2. Kolk B. *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma*. New York: Viking, 2014. 379 p.
3. Абдрыхімов Р.А. Особливості психологічного захисту в учасників бойових дій із клінічними проявами посттравматичного синдрому й частковою втратою зору внаслідок бойової травми. *Медицина сьогодні і завтра*. 2018. № 1. С. 45–50. URL: <https://msz.knmu.edu.ua/article/view/340>
4. Козира П. Механізми психологічного захисту в генезі психологічної дезадаптації у співробітників МВС України – учасників АТО. *Психіатрія, неврологія та медична психологія*. 2016. № 1. С. 23–28. URL: <https://periodicals.karazin.ua/pnmp/article/view/8333>
5. Кузнєцова К.Є. Трансформація механізмів психологічного захисту особистості в умовах воєнного стану. Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра спеціальності «Психологія». Національний авіаційний університет. Київ, 2024. С. 43. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/64363>

ТУХОВСЬКА ДІАНА ВІКТОРІВНА

студентка юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

«ЕФЕКТ ДЕЖАВІЮ» ЯК ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ

Людська свідомість — одна з найскладніших і найменш вивчених сфер психології. Щодня ми покладаємося на власну пам'ять, щоб орієнтуватися в реальності, ухвалювати рішення, формувати досвід. Однак іноді вона підкидає нам парадокси, які важко пояснити логікою. До прикладу в кожній людини в житті було відчуття, що даний момент вже траплявся раніше, включно з діями, людьми й власними думками, хоча свідомо є розуміння, що це неможливо.

Таке відчуття називають «Ефектом дежавю», який в перекладі з французької мови буквально означає «вже бачив». Його суть полягає в тому, що це відчуття виникає тоді, коли

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

людина вже бачила щось, що бачить або переживає зараз, у поєднанні зі знанням того, що насправді цього не бачила, — саме тому воно так застає багатьох людей зненацька. Вважається, що це еквівалент невеликого мозкового «збою», коли два потоки думок зіштовхуються [1].

Вперше згадав концепцію дежавю Святий Августин, стародавній філософ, ще у 400 році нашої ери, описавши її як «хибні спогади». Значно пізніше, у 1890 році, термін дежавю вперше вжив французький філософ Еміль Буарак. У науковому середовищі цю фразу вперше застосував невролог Ф. Л. Арно, запропонувавши використати її на засіданні Медико-психологічного товариства [1].

Цікавим прикладом, який описує даний ефект є сцена з кінофільму «Матриця», в якому головний персонаж бачить, як чорна кішка двічі підряд проходить повз одне і те ж саме місце. Він відчуває дежавю та говорить про це. Інші герої миттєво насторожуються тому, що в правилах фільму це вважається «збоєм у системі» — зміною у штучно створеній реальності. Така інтерпретація збігається з поширеною в психології гіпотезою про те, що дежавю може бути нетривалим порушенням у роботі пам'яті або сприйняття, коли мозок помилково розпізнає нову інформацію як вже знайому [2].

До нашого часу вчені так і не дійшли остаточної думки щодо причин, що викликають «ефект дежавю», існує декілька найбільш визнаних причин, які намагаються пояснити виникнення. Одна із них роздвоєного сприйняття, яка припускає, що дежавю виникає, коли людина мимовільно сприймає об'єкт або ситуацію, якій не приділяє великої уваги то вдруге побачене буде здаватися новим, але з відчуттям ніби це вже відбувалось. До прикладу, людина проходила повз вивіску і не звернула великої на неї уваги і повертаючись назад виникає відчуття, що ви вже це бачили, хоча у вас немає чіткого спогаду [3].

Виділяють причину, яка пояснює даний ефект як результат збою в роботі мозку, коли виникає короткотривала суперечність між зонами, які відповідають за відтворення спогадів і поточних подій. Вчені порівнюють це з невеликим електричним імпульсом, які подібні до тих, що відбуваються при нападі епілепсії. У момент дежавю обидві ділянки активуються одночасно і мозок помилково ідентифікує подію як пережиту, хоча вона нова для людини [3].

Ще одна поширена думка виникнення пов'язує дежавю з особливостями обробки та відтворення спогадів. Науковці вважають, що відчуття «вже баченого» може виникати тоді, коли поточна ситуація нагадує людині про щось, що вона колись пережила, але не зберегла у

**ХІІ Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

свідомій пам'яті. Американська дослідниця дежавю, професорка психології Університету штату Колорадо Енн Клірі, здійснила низку експериментів, які підтверджують цю гіпотезу. У своїй праці вона дійшла висновку, що дежавю часто з'являється у відповідь на нові ситуації, які мають схожі риси до тих, що траплялись раніше, навіть якщо людина не здатна чітко пригадати, коли саме це відбулося. До прикладу, в перший день на новій роботі, потрапивши до незнайомого офісу, ви раптом відчуваєте, що вже тут бували. Дерев'яний стіл, кімнатна рослина, розміщення вікон і м'яке світло – все це видається знайомим. І хоча це ваш перший візит, таке розташування предметів могло колись з'явитися у вашому досвіді — в дитинстві, уві сні або в іншому, забутому місці. Навіть якщо свідомо ви цього не пам'ятаєте, ваш мозок зчитує подібність і подає сигнал «вже бачив». Таким чином, дежавю може бути викликане спрацьовуванням підсвідомої пам'яті, коли мозок реагує на знайомі елементи, не маючи змоги точно відтворити їхнє походження [3].

Отже, феномен дежавю залишається загадкою для сучасної науки, незважаючи на численні дослідження та теорії. Його тлумачать як наслідок короткочасного збою у функціонуванні мозку, неусвідомленого відтворення подібного досвіду чи розбіжності в обробці сенсорної інформації. Кожна з цих гіпотез акцентує складність процесів сприйняття, пам'яті та свідомості взагалі. Хоч науковці ще не дійшли згоди щодо природи цього явища, дежавю нагадує нам про те, наскільки багато ще потрібно дослідити у роботі мозку.

Список використаних джерел

1. Deja Vu: Its Meaning and Why We Experience It URL: <https://www.verywellmind.com/what-is-deja-vu-why-do-we-experience-it-5272526#citation-2>
2. Дежавю: як наука пояснює цей феномен та чи є від нього користь URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c72p5epvv6no>
3. Таке вже було? 4 теорії, як наука пояснює дежавю URL: <https://life.pravda.com.ua/health/teoriji-viniknennya-dezhavyu-306569/>

ФЛЮВА О. Є.

Кандидат психологічних наук, доцент

РАЗДОРСЬКА І. Ю.

студентка 4 курсу групи ДМП-ПС-21

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТИЛІВ ПОВЕДІНКИ ПОДРУЖЖЯ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ ТА РІВНЯ ЗАДОВОЛЕНOSTІ ШЛЮБОМ

Шлюб є однією з провідних форм міжособистісної взаємодії, що охоплює емоційне, соціальне та побутове партнерство. В умовах динамічних суспільних змін подружні стосунки нерідко зазнають впливу стресових чинників, серед яких конфлікти мають особливе значення. Стиль поведінки партнерів у конфліктних ситуаціях може як загострювати взаємні протиріччя, так і сприяти зміцненню емоційної близькості й задоволеності шлюбом. У цьому контексті вивчення взаємозв'язку стилів поведінки у конфліктах і рівня задоволеності шлюбом є надзвичайно актуальним. Попри наявність численних досліджень окремих аспектів подружньої взаємодії, питання про специфіку зв'язку між конкретними стилями поведінки у конфліктах та задоволеністю шлюбом залишається відкритим. Це зумовлює необхідність проведення комплексного емпіричного дослідження, що дасть змогу глибше зрозуміти характер цих взаємозв'язків.

Метою даної роботи є теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення взаємозв'язку стилів поведінки подружжя у конфліктних ситуаціях та рівня їх задоволеності шлюбом. Гіпотеза полягає в припущенні, що у парах, де домінують конструктивні стратегії (співпраця, компроміс), рівень емоційної близькості та задоволеності шлюбом є вищим, ніж у парах, де переважають деструктивні стратегії (уникнення, суперництво, пристосування).

За методикою К. Томаса «Опитувальник стилів поведінки в конфліктних ситуаціях» домінуючими стилями в подружніх парах виявилися компроміс (7,43) і співпраця (6,8). Найменш вираженим був стиль конкуренції (4,15), що свідчить про низьку схильність до домінування. Середні значення отримали уникнення (5,43) і пристосування (6,21).

У парах зі стажем до 5 років переважають менш конструктивні стратегії – уникнення (23,3%), пристосування (23,3%) і конкуренція (20%), що може вказувати на ще не сформовані навички конструктивної взаємодії. Натомість у парах зі стажем понад 5 років частіше застосовуються компроміс (56,25%) і співпраця (31,25%). У досвідченіших парах стиль конкуренції зустрічається значно рідше (2,81 проти 4,86; $t = 2,59$; $p = 0,01$), а компроміс – частіше (8,87 проти 6,6; $t = -4,38$; $p < 0,001$), що свідчить про зростання готовності до взаємних поступок. Уникнення більш властиве менш досвідченим парам (5,9 проти 4,56; $t = 2,12$; $p = 0,03$), що може вказувати на емоційну незрілість або невпевненість у стосунках.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Хоча за стилями «співпраця» та «пристосування» статистично значущих відмінностей не виявлено, у парах зі стажем понад 5 років фіксується тенденція до вищого рівня співпраці. Питання впливу стадії розвитку сім'ї на стиль пристосування потребує подальшого дослідження: через обмежену вибірку не вдалося врахувати специфіку етапу «розширення» сімейної системи.

Методика В. П. Левковича дозволила виявити як загальний рівень конфліктності у шлюбі, так і його прояви в окремих сферах подружньої взаємодії. Найбільш проблемними виявилися такі аспекти: взаєморозуміння, інформованість, культура спілкування, стосунки з родичами та дозвілля. Статеві зумовлених відмінностей у рівні конфліктності (між чоловіками та жінками) не виявлено ($p > 0,05$).

Пари з меншим шлюбним стажем мають статистично вищий рівень конфліктності в більшості сфер: інформованість ($p = 0,001$), родинні стосунки ($p = 0,003$), культура спілкування ($p = 0,001$), матеріальні потреби ($p = 0,02$), ролі ($p = 0,03$), особистісні якості ($p = 0,003$), взаєморозуміння ($p = 0,007$), я-концепція ($p = 0,01$), пізнавальні потреби ($p = 0,02$). Натомість у сфері дозвілля не зафіксовано статистично значущих відмінностей ($p = 0,94$), що може свідчити про відносно схожий рівень задоволеності цією сферою незалежно від тривалості шлюбу.

Аналіз за методикою А. Н. Волкової показав, що шкала особистісної ідентифікації з партнером (6,67) має найвищий середній показник, що свідчить про важливість психологічної єдності та спільних цінностей. Високими також були показники батьківсько-виховної функції (6,19), емоційно-психотерапевтичної підтримки (6,03) та зовнішньої привабливості партнера (6,09). Інтимно-сексуальна сфера виявилася найменш значущою (4,34).

Порівняння пар за тривалістю шлюбу не виявило статистично значущих відмінностей. Водночас у парах без дітей виявлено вищу соціальну активність ($t = 2,06$; $p = 0,045$) та домагання в цій сфері ($t = 3,25$; $p = 0,002$), що може бути пов'язано з меншим обсягом сімейних обов'язків і більшими можливостями для самореалізації.

Аналіз за методикою «Шкала взаємної адаптації в парі» Г. Спанієра показав значущі відмінності між парами, які перебувають у шлюбі до 5 років і більше 5 років. Пари з тривалим шлюбом мали вищі показники за всіма шкалами: загальна адаптація, згода в парі, задоволеність шлюбом, згуртованість та емоційне вираження. Всі ці відмінності мали високу статистичну значущість ($p < 0,001$). Низькі показники згоди, адаптації та задоволеності шлюбом можуть виступати значущими факторами, що сприяють виникненню конфліктних

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

ситуацій у подружжі, зниженню ефективності спілкування та здатності до взаємного врахування потреб, що, відповідно, впливає на задоволеність шлюбом.

Для перевірки гіпотези про взаємозв'язок конструктивних або деструктивних стратегій поведінки та рівня емоційної близькості та задоволеності шлюбом було проведено кореляційний аналіз, що показав відсутність відхилень у нормальності розподілу досліджуваних змінних. Подальший аналіз здійснювався за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона.

Кореляційний аналіз виявив, що стиль співпраці має найсильніший позитивний зв'язок із шкалою конфліктності ($r = 0,65$), що свідчить про його ефективність у забезпеченні адаптації, задоволеності шлюбом та конструктивного вирішення труднощів. Позитивна кореляція також встановлена для стилю компромісу ($r = 0,44$), який сприяє збереженню гармонії у взаєминах. Натомість уникнення ($r = -0,46$) та конкуренція ($r = -0,34$) мають негативні зв'язки з показниками шлюбної адаптації, що вказує на їхню деструктивність у вирішенні конфліктів. Стиль пристосування показав слабкий негативний зв'язок ($r = -0,24$), що свідчить про його обмежену ефективність або ситуативний характер.

Кореляційний аналіз між стилями поведінки в конфліктних ситуаціях і показниками шлюбної адаптації показав, що стиль співпраці виявляє найсильніший позитивний зв'язок з усіма шлюбними змінними: адаптацією ($r = 0,67$), згодою в парі ($r = 0,63$), задоволеністю шлюбом ($r = 0,67$), згуртованістю ($r \approx 0,65$) та емоційним вираженням ($r \approx 0,66$). Крім того, стратегія компромісу демонструє стійкі помірні позитивні зв'язки ($r \approx 0,35-0,46$) з усіма вказаними показниками. Натомість уникнення має помірно виражені негативні кореляції з усіма шлюбними характеристиками (r від $-0,45$ до $-0,51$), що може свідчити про його деструктивний характер: ухилення від конфліктів не розв'язує проблем, а лише знижує якість стосунків. Стратегія суперництва також демонструє негативні зв'язки з досліджуваними показниками ($r \approx -0,31$ до $-0,39$), що має негативний вплив на задоволеність шлюбом. Пристосування ж виявилось майже некорельованим із досліджуваними показниками ($r < 0,23$), що може свідчити про його невиражений або ситуативний вплив на якість взаємин.

Результати кореляційного аналізу частково підтвердили гіпотезу: конструктивні стратегії (співпраця, компроміс) пов'язані з вищою емоційною близькістю та задоволеністю шлюбом, тоді як деструктивні стилі (уникнення, суперництво) – із зниженням шлюбної

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

адаптації. Стиль пристосування не виявив значущих зв'язків, що може свідчити про його нейтральну або ситуативну роль у взаємодії подружжя.

Література:

1. Василенко І. А. Особливості стосунків подружжя у сім'ях різного типу за задоволеністю шлюбом // Габітус. 2021. Вип. 24(2). С. 20–24
2. Сім'я і сімейні відносини в Україні : сучасний стан і тенденції розвитку : колективна монографія. Київ : ТОВ «Основа-Принт», 2009. 248 с.
3. Федоренко Р. П. Психологічний аналіз подружніх взаємин на різних стадіях функціонування сім'ї : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 332 с.
4. Фещенко А., Можаровська Т. В. Дослідження рівня благополуччя подружжя з різним досвідом тривалості шлюбних відносин // Наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету. 2017. Вип. 9. С. 114–117.

ХАРУТА КРИСТИНА ЛЕОНІДІВНА

Український державний університет науки та технологій
ННІ « Український хіміко-технологічний університет»

КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВА ТЕРАПІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ У СТАНІ ВІЙНИ

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, майже кожен громадянин відчув тяжкий вплив війни на психічне здоров'я. Війна завдала також руйнівного удару на психоемоційний стан людей – збільшилася кількість тривожних та депресивних станів, психосоматичних проявів, неконтрольованої агресії, насильства, схильності до зловживання алкоголем і наркотичними засобами, суїцидальних думок, що супроводжуються переживанням втрати: близьких, дому, ідентичності. За цей час можна було спостерігати різні реакції людей на війну. В однієї частини населення була реакція “тікай” – вони іммігрували за кордон, в іншій частині - “бий” - багато українців звернулись у військкомат, щоб захищати свою країну. У когось була реакція “завмири”, вони ховались в домівках в надії, що все скоро завершиться. Такі події накладають свій відбиток не тільки на психоемоційний стан людини, а й на його поведінку в цілому.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Питання поведінки, її різноплановість та залежність від обставин були добре описані біхевіористами Д. Б. Уотсон, Е. Торндайк і Ф. Б. Скіннер. [3,с.60] Саме біхевіоризм поклав початок для когнітивно-поведінкової терапії, яка на разі є однією із найпопулярніших серед психологів.

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) або когнітивно-біхевіоральна терапія — це комплекс методів терапії психічних розладів (включаючи залежності, психози, депресію та тривожні розлади), що базуються на використанні знань, отриманих з наукової психології. Ці методи психотерапії дотримуються відносно стандартизованих протоколів. Вони часто оцінюють прогрес клієнта протягом усього процесу терапії та використовують принципи доказової медицини.

Когнітивна терапія була розроблена Аароном Беком у Університет Пенсільванії на початку 1960-х років як структурований, короткостроковий, орієнтований на сьогодення вид психотерапії, призначений для діагностики та психотерапевтичної допомоги при депресивних розладах.. Основною метою когнітивної терапії стало рішення актуальних проблем клієнтів і розв'язання проблемних ситуацій шляхом зміни дисфункціонального, спотвореного мислення та поведінки., А.А. Бек та його послідовники протягом багатьох років успішно застосовували когнітивну терапію, адаптувавши її для діагностування і подолання цілої низки психічних розладів. [2,с58].

На разі у нашому становищі це найактуальніший підхід. Можливість надати першу необхідну психологічну допомогу людині у стресовій ситуації дає змогу не «закріпити» травматичний досвід та позбавити у подальшому від тяжкого переживання травм. Оскільки кожна особистість сприймає ситуації з суб'єктивних інтерпретацій. Різні люди по-різному «бачать», інтерпретують ситуації, у яких вони діють. Існує внутрішня мінливість особистих актуалізованих у конкретних ситуаціях схем інтерпретації, що є причиною того, що люди неточно прогнозують власну майбутню поведінку. [1,с.70]

Українські науковці також активно вивчають когнітивно-поведінкову терапію та застосування її в практичній діяльності. Понад 330 українських терапевтів уже пройшли спеціальну підготовку й працюють з людьми, що пережили травму війни. Крім того, українські психологи активно співпрацюють з колегами з інших країн, що дозволяє обмінюватися досвідом та вдосконалювати методики КПТ. Комплексне лікування травм від війни має поєднувати увесь спектр допомоги, включаючи за необхідністю медичне лікування.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Основні методи КПТ:

Аналіз думок і переконань: психолог-терапевт допомагає побачити негативне мислення. Використовуються техніки, які допомагають клієнтові навчитися думати позитивно, а також відслідковувати власні думки, що допомагає контролювати себе.

Техніки поведінкової активації: ці методи вчать змінювати дії для кращого настрою, тобто змінювати звичну поведінку на бажану. До них входить ставити цілі та займатися релаксацією.

Рациональне планування: психолог-консультант вчить клієнта мислити логічно та приймати здорові рішення. Які допомагають перевіряти свої думки, та не фантазувати катастрофічних подій.

КПТ довів свою ефективність у психотерапії різних психічних розладів. Цей підхід може бути використаний, як самостійний метод терапії або в поєднанні з іншими формами терапії, які дозволяють знизити бар'єр психоемоційного збудження особистості.

Методи когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) у роботі з психотравмою:

1. Експозиційні методи: включають поступове і систематичне викладення клієнта психотравматичним подіям, допомагаючи йому зменшити чутливість до страху або тривоги.
2. Релаксаційні техніки: включають методи глибокого дихання, прогресивної м'язової релаксації та медитації для зменшення напруження та тривожності.
3. Розуміння і зміна когнітивних патернів: клієнт навчається розпізнавати негативні міркування та змінювати їх на більш реалістичні та позитивні.
4. Вивчення стресових реакцій та їх регулювання: клієнт під наглядом психолога навчається розпізнавати фізіологічні ознаки стресу та використовувати техніки регуляції. [4, с.71].

Отже, беручи до уваги усе вищевикладене, можна зробити такий висновок, що когнітивно-поведінкова терапія наразі, у стані війни є надзвичайно актуальною, оскільки розрахована на швидкий вплив на клієнта. Методики, вправи та техніки КПТ направленні на активне включення клієнта у співпрацю з психологом. Ця терапія довела свою ефективність як самостійно, так і у поєднанні з іншими методиками, а також психіатрією та іншими спеціалістами направлені на відновлення та реабілітацію особистості. Також важливою відзнакою цього виду терапії є постійний контроль прогресу, що допомагає клієнтові побачити наочно та зосередитись на власних результатах.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Список використаних джерел

1. Варій М. Й. Загальна психологія . Навчальний посібник / 2-ге видан., випр. і доп. – електронне4 К.: «Центр учбової літератури», 2007.- 968 с
2. Когнітивна терапія: повний посібник: Пер. з англ. - М: ТОВ "І.Д. Вільямс", 2006. - 400с.:
3. Євдокімова О. О. Історія психології : навч. посіб. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. 2-ге вид. допов. Харків, 2020. 320 с.
4. Ріццо, А. А., Граап, К. М., Перлман, К., Маклей, Р. Н., Ротбаум, Б. О., Регер, Г. М. & Bordnick, P. S. (2019). Віртуальний Ірак/Афганістан: рандомізований контрольований випробування експозиційної терапії з використанням віртуальної реальності для лікування ПТСР, пов'язаного з бойовими діями. журнал о Консультування та клінічна психологія, 87 (7), 635-646.

ЧИЖИК ТЕТЯНА ОЛЕГІВНА

здобувачка на бакалаврському рівні юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДУМКА ЯК ПРОЯВ СВІДОМОГО І НЕ СВІДОМОГО У ПСИХІЦІ ЛЮДИНИ

Людська психіка є надзвичайно складним і багатограним механізмом, у якому органічно взаємодіють свідоме та несвідоме. Одним із найважливіших проявів цієї взаємодії є думка — процес, завдяки якому ми здатні усвідомлювати не лише себе, а й інших, а також світ, що нас оточує. Водночас думка може бути як чітко сформульованою й повністю усвідомленою, так і прихованою, несвідомою, залишаючись непомітною для нас, але водночас істотно впливаючи на нашу поведінку. Важливо зазначити, що саме цей несвідомий аспект думки може визначати багато наших рішень і вчинків, навіть без явного усвідомлення з нашого боку. Таким чином, розуміння думки як прояву як свідомого, так і несвідомого дозволяє значно глибше усвідомлювати природу людського мислення, мотивації та процесу прийняття рішень, відкриваючи нові горизонти для самопізнання та розвитку.

Цей глибинний підхід до розуміння думки як двоїстого явища особливо актуалізується, коли ми замислюємося над її роллю у формуванні нашої суб'єктивної

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

реальності. Ми живемо у світі думок, а не реальності. Сідні Бенкс якось сказав: «Думка це не реальність, але саме завдяки думці створюється наша реальність» [1]. Думка — це складний психічний процес, який, без сумніву, включає аналіз, синтез, порівняння та узагальнення інформації, що надходить як із зовнішнього світу, так і з внутрішньої пам'яті людини. Важливо зазначити, що в свідомості думка проявляється у вигляді уявлень, суджень і рішень, тоді як на рівні несвідомого вона може виражатися через імпульси, інтуїцію, сновидіння та автоматичні реакції, які часто залишаються поза свідомим контролем. Залежно від контексту, думка може бути як логічною і цілеспрямованою, так і мимовільною, інтуїтивною, що інколи важко піддається усвідомленню і аналізу.

Щоб краще зрозуміти цю складну природу думки, звернімося до філософського контексту її осмислення, який формувався впродовж століть. Слід згадати, що ще в античні часи філософи, такі як Платон і Аристотель, досліджували природу мислення. Платон вважав, що мислення є функцією душі, яка існує незалежно від тіла. Аристотель, навпаки, розглядав душу як форму тіла, а мислення — як одну з її функцій. У XVII столітті Рене Декарт представив дуалістичну концепцію, стверджуючи, що розум і тіло є двома окремими субстанціями. Його знамените висловлювання «*Cogito, ergo sum*» («Я мислю, отже, я існую») підкреслює важливість мислення в людському існуванні.

Із розвитком психологічної науки інтерес до природи мислення не згас, а навпаки — поглибився. У XIX столітті Вільям Джеймс досліджував взаємозв'язок між свідомим і несвідомим, акцентуючи увагу на тому, що багато психічних процесів відбуваються поза межами свідомості. Його дослідження сприяли розвитку функціоналізму, який зосереджувався на тому, як психічні процеси допомагають людям адаптуватися до навколишнього середовища.

Варто згадати, що Юнг вважав, що інтеграція свідомого та несвідомого через процес індивідуалізації є ключем до особистісного розвитку [2].

Тим часом, як Еріх Нойман, послідовник Юнга, розробив концепцію осі Его-Самості, яка описує розвиток особистості через інтеграцію свідомого та несвідомого. Він підкреслював важливість культурних та міфологічних факторів у формуванні свідомості [3].

Усе це свідчить про те, що сприйняття реальності залежить не лише від об'єктивних умов, а й від індивідуальних психічних процесів, які можуть кардинально різнитися. Кожен з нас сприймає світ по-своєму, і це сприйняття може суттєво відрізнятися від того, як його бачать інші. Наприклад, ви можете сидіти в кав'ярні, переживаючи екзистенційну кризу, яка

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

триває вже чверть життя, відчуваючи стрес і невпевненість у своєму майбутньому. Водночас, поряд з вами людина щасливо насолоджується свіжозвареним напоєм, спокійно спостерігаючи за навколишнім світом. Хоча ви обидва знаходитесь в одній кав'ярні, відчуваєте той самий аромат і оточені тими ж незнайомцями, ваші внутрішні світи можуть бути абсолютно різними. Багато з нас переживають схожі події або перебувають у тому ж місці в один і той же час, але сприймають реальність зовсім по-різному.

Це суб'єктивне сприйняття реальності прямо пов'язане з тим, як функціонує наше мислення — свідоме й несвідоме. Свідоме мислення проявляється через цілеспрямований аналіз і раціональне опрацювання інформації. У такому стані людина керується логікою, знаннями та правилами, чітко усвідомлюючи свої дії. Наприклад, студент, розв'язуючи математичну задачу, послідовно використовує формули, правила та теореми. Він аналізує кожен крок і контролює весь процес мислення — це яскравий приклад активного функціонування свідомості.

На противагу цьому, несвідоме мислення, на відміну від свідомого, відбувається без нашого контролю. Часто ми навіть не усвідомлюємо, що наш мозок продовжує працювати над певною проблемою, навіть коли ми вже перестали активно шукати її розв'язання. Яскравим прикладом цього є ситуація, коли рішення складної задачі раптово виникає у сні. Це свідчить про те, що несвідоме мислення продовжувало обробляти інформацію, і результат цього процесу став доступним лише пізніше.

Особливою формою несвідомого мислення є інтуїція. Інтуїція — це прояв несвідомої роботи психіки, коли людина приймає правильне рішення без логічного обґрунтування. Вона базується на глибинному аналізі досвіду на несвідомому рівні, коли мозок «відчуває» закономірності і миттєво генерує оптимальну поведінку.

Отже, як свідоме, так і несвідоме мислення виконують важливі функції у житті людини. Думка існує як прояв свідомого й несвідомого, оскільки це забезпечує адаптацію до середовища, автоматизацію дій, захист психіки та економію ресурсів. Свідоме мислення допомагає приймати раціональні рішення, як-от під час співбесіди, коли людина контролює відповіді та поведінку. Несвідоме, своєю чергою, дозволяє виконувати знайомі дії автоматично — наприклад, керувати авто без особливих зусиль. Воно також виконує захисну функцію, приховуючи травматичні спогади, що можуть впливати на поведінку, хоча людина їх не усвідомлює. Крім того, несвідоме забезпечує ефективну роботу організму, обробляючи велику кількість інформації без участі свідомості — як-от у процесі дихання чи ходьби.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Враховуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що думка як прояв свідомого і несвідомого є фундаментальним елементом психіки людини, що забезпечує адаптацію, захист і ефективне функціонування в реальному світі. Її розуміння відкриває шлях до глибшого пізнання себе, мотивацій і механізмів прийняття рішень.

Список використаних джерел:

1. Джозеф Нгуєн: Не вірте всьому, що думаєте. Чому ваше мислення це початок і кінець страждання. Київ: Видавництво Ростислава Бурлаки, 2023. - 168 с.
2. Two Essays on Analytical Psychology URL:
https://en.wikipedia.org/wiki/Two_Essays_on_Analytical_Psychology?utm_source=chatgpt.com
3. Erich Neumann (psychologist) URL:
https://en.wikipedia.org/wiki/Erich_Neumann_%28psychologist%29?utm_source=chatgpt.com

ЮХИМОВИЧ ЮЛІЯ СЕРГІЇВНА

Здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

**ЕКЗИСТЕНЦІЙНА САМОТНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН У
ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ**

Підлітковий вік є критичним етапом становлення особистості, що супроводжується інтенсивним розвитком самосвідомості, емоційної сфери та пошуком смислу життя. У цей період підлітки стикаються з глибинними внутрішніми запитаннями, такими як: «Хто я?», «Чому я один?» або «Яке моє місце у світі?». Саме ці питання часто спричиняють феномен, який у психології позначається як екзистенційна самотність — глибоке переживання відчуження, ізоляваності та усвідомлення неповторності власного існування. На відміну від соціальної самотності, яка пов'язана з відсутністю міжособистісних контактів, екзистенційна самотність є індивідуальним внутрішнім досвідом, що формується незалежно від зовнішніх обставин. Вона поглиблюється в умовах соціальної нестабільності, таких як війна, кризи, міграція чи втрата значущих зв'язків.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Актуальність вивчення цього феномену посилюється в умовах війни в Україні, коли підлітки вимушені адаптуватися до радикально зміненого середовища, що провокує посилення відчуття ізолюваності, втрати контролю над життям і невизначеності майбутнього. Американський екзистенційний психолог Ірвін Ялом трактує екзистенційну самотність як фундаментальну даність буття, що вимагає від людини особистісного зростання через осмислення власного існування. Цей підхід знаходить своє відображення у підлітковому досвіді — у прагненні бути почутим, прийнятим, а водночас у потребі дистанціюватися для формування індивідуальної ідентичності.

У межах нашого дослідження було проаналізовано підходи до розуміння екзистенційної самотності в працях В. Франкла, Р. Мея, І. Ялома, а також вітчизняних дослідників, які розглядали це явище у контексті психічного розвитку особистості. Зокрема, за Франклом, відчуття самотності виникає на ґрунті втрати смислу життя, що є типовим у періоди кризи ідентичності. У підлітковому віці такі переживання стають інтенсивнішими через природну потребу в сепарації від дорослих, пошуку власного шляху та формуванні автономії. Водночас невідповідність до глибоких екзистенційних запитів може спричинити внутрішню дезінтеграцію, що проявляється у тривожності, депресивних станах, емоційній нестабільності. Особливу роль у подоланні екзистенційної самотності відіграє здатність суб'єкта до рефлексії та смислової інтеграції досвіду. Наративні підходи, зокрема концепція «життєвої історії» (Папуча М. В., Чепелева Н. В., Максименко С. Д., Бахтін М. М.) вказують на важливість осмислення власних переживань через створення індивідуального наративу, який дає змогу структурувати досвід і знайти в ньому сенс. Діалог, як інструмент відкритого самовираження і рефлексії, виступає ефективним способом зменшення відчуття ізолюваності, відкриваючи доступ до нових смислів та внутрішніх ресурсів. У цьому контексті доречно згадати концепцію діалогу М.М. Бахтіна, яка розглядає діалог як екзистенційну форму співбуття, що дозволяє не лише «бути з іншим», але й «бути почутим» у своїй унікальності.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що екзистенційна самотність у підлітковому віці є багатогранним феноменом, що формується на перетині особистісного розвитку, соціального контексту та глибинного осмислення буття. Її розуміння є важливим для розробки ефективних підходів до психоемоційної підтримки молоді, яка перебуває в умовах кризової реальності. Психотерапевтичні стратегії, що базуються на наративній рефлексії,

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

діалозі та створенні безпечного простору для вільного висловлення, є перспективними в роботі з підлітками, які переживають стан екзистенційної самотності. Подальші дослідження мають бути спрямовані на адаптацію таких підходів до освітнього і соціального середовища, що дозволить інтегрувати їх у системну підтримку психічного здоров'я підлітків.

Список використаних джерел:

1. Папуча М.В. Проблеми психології переживання: монографія. Ніжин: Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2019. 191 с. URL: http://www.ndu.edu.ua/storage/2021/zahal_psy_lib/Монографія%20
2. Максименко С. Д. Переживання негативних психічних станів особистістю: метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: КММ, 2011. 184 с.
3. Чепелєва Н. Перспективи психологічної герменевтики // Психол. перспективи. – 2002. – Вип. 2. – С. 11–20.
4. Франкл У. Людина у пошуках сенсу. 1990. 405–482 с.

ЯТЧУК МАРІЯ СЕРГІЇВНА

доктор психологічних наук

**ПРОФІЛАКТИКА НЕГАТИВНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ ОСІБ, ЯКІ
ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ТА ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ**

Актуальною залишається проблема негативних змін особистості засуджених в установах виконання покарань. Негативні зміни відбуваються в особистості жінок, чоловіків, неповнолітніх під час відбування покарання у виправних колоніях (позбавлення волі), виправних центрах (обмеження волі), виховних колоніях (позбавлення волі). Саме негативні трансформації особистості осіб в умовах позбавлення та обмеження волі перешкоджають успішності процесів виправлення та ресоціалізації засуджених, зумовлюють повторні злочини та ін.

Обмірковування результатів наукових досліджень [1], власного досвіду служби в установах виконання покарань вказує на те, що варто виокремити етапи та напрями

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

профілактики негативних трансформацій особистості засуджених під час відбування ними покарання у місцях позбавлення та обмеження волі.

Першим етапом профілактики негативних трансформацій засуджених є психологічне вивчення особистості осіб, які відбувають покарання у місцях позбавлення та обмеження волі. Психодіагностика особистості за допомогою відповідних методик. Спостереження за поведінкою засуджених у місцях їх проживання та під час роботи. Експертна оцінка засуджених з боку начальника відділення соціально-психологічної служби, чергового помічника начальника установи, заступника чергового помічника начальника установи, молодших інспекторів відділу нагляду і безпеки, майстрів. Анкетування за допомогою анкет, розроблених психологом відділу соціально-виховної та психологічної роботи.

Другий етап профілактики негативних трансформацій особистості осіб, які відбувають покарання у місцях позбавлення та обмеження волі – це індивідуальні бесіди психолога відділу соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими.

Третій етап профілактики негативних трансформацій особистості засуджених передбачає читання лекцій, що розкривають специфіку окремих психологічних феноменів, їх значення для людини та спрямовані на позитивні зміни особистості засуджених.

Четвертий етап профілактики негативних трансформацій засуджених полягає у використанні психологічних тренінгів, що мають на меті гармонізацію особистості та її позитивну динаміку під час відбування покарання в умовах установ виконання покарань.

Серед напрямів профілактики негативних трансформацій особистості засуджених варто виокремити наступні.

1. Профілактика негативних трансформацій мотиваційної сфери засуджених. Психологічне вивчення мотивів засуджених (мотивація на досягнення успіху, мотивація на уникнення невдач). Індивідуальні бесіди, що передбачають з'ясування причин та мотивування до позитивних змін мотиваційної сфери. Лекції, що пояснюють суть мотивації, її роль у житті людини, як підвищити рівень мотивації досягнення успіху, як долати труднощі. Психологічні тренінги («Моя мотивація», «Я і досягнення») навчають засуджених тому як запобігти негативним змінам мотиваційної сфери у сучасних умовах.

2. Профілактика негативних трансформацій емоційної сфери засуджених. Психологічне дослідження емоційної сфери засуджених (агресивність, депресія, тривожність, суїцидальні наміри тощо). Індивідуальні бесіди, що мають на меті з'ясувати причини негативних емоційних станів та сприяти їх нейтралізації. Лекції, що розкривають

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

суть емоцій (позитивні та негативні), їх роль у житті, як долати негативні емоційні стани. Психологічні тренінги («Моя агресія», «Я і позитивні емоції», «Ні депресії») спрямовані на профілактику негативних змін емоційної сфери, а саме: агресії, депресії та ін.

3. Профілактика негативних трансформацій вольової сфери засуджених. Вивчення психологом вольової сфери особистості засуджених (саморегуляція тощо). Бесіди, що проводяться індивідуально для вивчення стану вольової регуляції. Лекції, що розкривають суть феномену волі, поняття вольових якостей особистості, їх значення для особистості засуджених. Психологічні тренінги («Моя воля», «Я і вольові якості», «Моя саморегуляція») покликані забезпечити профілактику негативних змін вольової сфери.

4. Профілактика негативних трансформацій комунікативної сфери засуджених. Дослідження психологом комунікативної сфери особистості засуджених (уміння спілкуватись, уміння уникати суперечок, конфліктність, толерантність тощо). Бесіди проводяться індивідуально для з'ясування стану комунікативної сфери особистості. Лекції, що розкривають суть феномену комунікація, конфліктність та профілактика конфліктної поведінки. Психологічні тренінги («Я і неконфліктне спілкування», «Моя толерантна поведінка») мають на меті профілактику негативних змін комунікативної сфери.

5. Профілактика негативних трансформацій ціннісно-смислової сфери засуджених. Психологічне вивчення цінностей засуджених (цінності особистості та сенс життя). Індивідуальні бесіди, що передбачають з'ясування причин негативних змін та мотивування до позитивних змін ціннісно-смислової сфери. Лекції, що розкривають суть поняття цінності, сенс життя, їх роль у житті. Психологічні тренінги («Мій сенс життя», «Цінності мого життя») навчають засуджених тому як запобігти негативним змінам ціннісно-смислової сфери під час відбування покарання в установ виконання покарань.

6. Профілактика негативних трансформацій оціночної сфери засуджених. Перший етап – психологічне вивчення самооцінки засуджених (адекватна, неадекватна занижена або неадекватна завищена). Другий етап – індивідуальні бесіди під час яких вивчаються причини неадекватної самооцінки та надаються поради як себе вести, що доцільно робити. Третій етап – лекції, що пояснюють поняття самооцінки, її роль у досягненні успіху в житті. Психологічні тренінги («Моя адекватна самооцінка», «Я і самооцінка») спрямовані на гармонізацію самооцінки засуджених.

Враховуючи викладене вище, варто зазначити, що питання використання технік психотерапії (когнітивної психотерапії, гештальт-терапії, психосинтезу, арт-терапії,

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

позитивної психотерапії тощо) під час роботи з особами, які відбувають покарання у місцях позбавлення та обмеження волі, є актуальним та потребує подальшого опрацювання і впровадження у практику.

Список використаної літератури

1. Топоркова І. В. Психологічні особливості особистості засуджених. *Проблеми сучасної психології*, 2018. № 1 (13). С. 176–183. URL: <http://journalsofznu.zp.ua/index.php/psych/article/view/952/909.pdf>

Секція 3. Публічне управління і місцеве самоврядування. Політологія.

БОДРЯГО ЄЛИЗАВЕТА АЛЬБЕРТІВНА

аспірантка спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ГЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК

Геологічні пам'ятки є важливою складовою природної спадщини, проте їхнє збереження та популяризація потребують ефективних міжнародних підходів і стратегій, зокрема із використанням досвіду країн, що вже впровадили успішні моделі геоконсервації. Геологічна пам'ятка – це невідновлюваний природний ресурс, на який впливають людські та природні фактори (наприклад, вивітрювання, ерозія, зміна клімату). Антропогенні фактори можуть призвести до часткової або повної втрати геологічних об'єктів, спричиненої бурхливим та не завжди раціональним розвитком міст, вандалізмом, контрабандою, відсутністю належного правового захисту, міжнародних угод, браком досвіду та нерозумінням важливості геологічної спадщини вітчизняними органами публічного управління [1]. Однією з потужних асоціацій зі збереження геологічної спадщини на міжнародному рівні є ProGEO.

ProGEO - назва Європейської асоціації з охорони геологічної спадщини, являється неурядовою організацією та була заснована в 1993 році після створення Європейської робочої групи зі збереження у сфері «Наук про Землю» у 1988 році в Нідерландах. ProGEO здебільшого активно працює в європейських країнах, але наразі має представників на всіх континентах і працює по всьому світу [1]. ProGEO забезпечує потужний голос на користь збереження геологічних об'єктів і є організацією в галузі охорони природи та ключовою платформою для обговорення, консультування та впливу на політиків всього світу [1]. Основною метою є обстеження, каталогізація та створення комп'ютерної бази даних геологічних та природних пам'яток у кожній країні. Також до компетенцій ProGEO віднесено розробку та впровадження інструментів, пов'язаних з туристичними аспектами використання геооб'єктів для їхньої промоції та збереження для майбутніх поколінь; підготовку та відбір об'єктів для включення до європейських та світових списків;

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

розроблення та впровадження правової бази для захисту геологічної спадщини від пошкодження та руйнування.

В умовах інтенсивної господарської діяльності людини багато геологічних об'єктів частково зруйновано, а деякі повністю зникли. До таких прикладів можна віднести геосайт Ріо-Ранчо [2], унікальне затоплення озера Педдер і втрату цінних форм рельєфу річки Гордон [3].

Цікавими є приклади використання та збереження геологічних пам'яток у США. Великий каньйон річки Колорадо в Арізоні та Єллоустонський національний парк є найкращими прикладами дбайливого ставлення до геологічної спадщини Землі.

У роботі «Геоспадщина в Європі та її збереження / Geoheritage in Europe and its conservation» [4] охарактеризовано досвід Румунії у цій сфері. Природоохоронний рух у Румунії зародився наприкінці XIX століття, ініційований переважно біологами та художниками. Вони зосередили свої зусилля на вивченні та описі багатой природної спадщини країни. Було створено кілька природоохоронних асоціацій, а науковці наполегливо працювали над впровадженням спеціального закону для охорони природи, який був прийнятий 07 липня 1930 року. У результаті дії цього закону, у 1935 році в горах Ретезат було засновано перший національний парк. Першим офіційно охоронюваним геологічним об'єктом стали базальтові колони Детуната (Західні Карпати, округ Альба) у 1938 році [4].

Отже, міжнародні організації повинні бути більш активними у визначенні стратегій і цілей у сфері георізноманіття та біорізноманіття та відігравати більш активну роль в їх реалізації. Таким чином, ефективне управління у сфері збереження геологічної спадщини буде позитивно впливати на реалізацію національної екологічної політики в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The ProGEO simple guide «Geodiversity, Geoheritage & Geoconservation»
<https://www.progeo.ngo/>
2. GutierrezDomech R. Protecting the Cuban Geological Heritage / GutierrezDomech R. // The Open Geology Journal. — 2010. — № 4. — p. 1—14. 18 Examples of geoparks and geoconservation strategies from the Southern Umbro-Marchean Apennines (Central Italy) / Aringoli D., Farabollini P., Materazzi M. [and other] // Geology of the Adriatic area GeoActa. — 2010. — № 3. — p. 153—166

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

3. Pemberton M. Conserving geodiversity, the importance of valuing our geological heritage. National Conference, Geological Society of Australia Inc [Internet]. 2001. Available from: https://dpiipwe.tas.gov.au/Documents/geocon_abstract.pdf. [Accessed: 2019-December-14]

Wimbledon, W.A.P., Smith-Meyer, S. Geoheritage in Europe and its conservation [Електронний ресурс] / W.A.P. Wimbledon, S. Smith-Meyer ; under the editorial direction of Alexandru Andrasanu. – [s.l.] : [s.n.], [s.a.]. – Режим доступу:
https://www.academia.edu/10715957/Geoheritage_in_Europe_and_its_conservation_Romania

ГУБАРЄВА АНАСТАСІЯ ІГОРІВНА

здобувачка вищої освіти група МЕТ-22-1д

ЯКУНІНА АЛЛА ОЛЕКСАНДРІВНА

к.іст.н., доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук
Дніпровського державного технічного університету

**ЗМІНА БАЛАНСУ СИЛ У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ:
НАСЛІДКИ ДЛЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА**

З початку нинішнього століття світова політична арена переживає глибокі трансформації. Однополярна модель, що домінувала після розпаду СРСР і піднесення глобального лідерства США, поступово втрачає свої позиції, поступаючись місцем багатополарності. Такі держави, як Китай, Індія, росія, Туреччина, Саудівська Аравія та інші впливові гравці регіонального рівня, дедалі активніше залучаються до формування нового світового порядку. Ці зміни мають далекосяжні наслідки для міжнародної безпеки, дипломатії, економічної взаємозалежності та способів співпраці між країнами.

Історично важливий принцип балансу сил у міжнародних відносинах сьогодні зазнає значних змін. Біполярна система епохи холодної війни змінилася однополярним світом під егідою США, проте вже у другому десятилітті XXI століття почала формуватися нова конфігурація влади. Китай, завдяки стрімкому економічному зростанню та модернізації збройних сил, став серйозним конкурентом США на глобальній арені, просуваючи ініціативу "Один пояс – один шлях". росія намагається відновити свій геополітичний вплив через втручання на пострадянському просторі, зокрема анексію Криму та війну проти України, а також шляхом зміцнення своїх позицій на Близькому Сході. Водночас Сполучені Штати

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

стикаються зі зростаючими внутрішніми політичними та економічними труднощами, що обмежує їхню здатність одноосібно підтримувати світове лідерство.

Ці зрушення породжують нові виклики для міжнародної безпеки. Традиційні міждержавні конфлікти еволюціонують у гібридні війни, що включають кібератаки, дезінформаційні кампанії, економічний тиск та використання проксі-сил. Війна в Україні, яка триває з 2014 року та переросла у повномасштабне вторгнення росії у 2022 році, стала показовим прикладом руйнування попередніх систем безпеки, що склалися після Другої світової війни. Цей конфлікт продемонстрував обмежену ефективність міжнародних організацій, таких як ООН, у запобіганні агресії та захисті міжнародного права.

Окрім традиційних загроз безпеці, зростає актуальність нових – глобальних пандемій, змін клімату, нестабільності на енергетичних ринках, міграційних криз. Вони вимагають не лише військових рішень, а й глибокої дипломатичної взаємодії, координації зусиль між міжнародними організаціями та регіональними платформами. На цьому тлі спостерігається посилення ролі нових об'єднань, таких як БРІКС, Шанхайська організація співробітництва (ШОС), АСЕАН, які прагнуть запропонувати альтернативні підходи до глобального управління безпекою та економікою.

В сучасних умовах особливого значення набуває геоекономіка. Вплив держав на міжнародну політику визначається вже не лише військовою міццю, але й економічною інтеграцією, контролем над ресурсами та технологічними досягненнями. Санкційна політика Заходу щодо росії, з одного боку, та ініціативи Пекіна щодо створення альтернативної фінансової інфраструктури, з іншого, свідчать про перенесення протистояння в економічну сферу.

Важливим елементом політичного впливу стає також "м'яка сила" – поширення культурних, освітніх та інформаційних цінностей. Держави активно інвестують у міжнародні медіа, освітні програми, обміни студентами та гуманітарні проекти. Така стратегія дозволяє формувати позитивний імідж на довгострокову перспективу та створювати сприятливі умови для реалізації зовнішньополітичних інтересів без прямого примусу.

Отже, зміна балансу сил у світовій політиці має багатогранний вплив. Вона ускладнює традиційні методи підтримання миру, призводить до зростання нестабільності, але водночас відкриває нові можливості для налагодження співпраці. Виникає потреба в переосмисленні ролі глобальних та регіональних інститутів, активізації багатосторонньої дипломатії, зміцненні міжнародного права та просуванні інклюзивних моделей безпеки. Лише через

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

постійний діалог та солідарність між країнами можна забезпечити сталий розвиток і мирне майбутнє.

Список використаних джерел

1. Глобалізація та виклик концепції балансу сил – <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/16616>.
2. Геостратегічна роль Східної Азії в системі міжнародної безпеки – <https://hvylya.net/analytics/208498-geostrategichna-rol-shidnoaziyskogo-regionu-v-sistemi-mizhnarodnoji-bezpeki>.
3. Як змінився баланс сил на Близькому Сході у 2024 році – <https://dif.org.ua/article/yak-zminivsya-balans-sil-na-blizkomu-skhodi-v-2024-rotsi>.
4. Глобальний баланс сил і суперництво США та Китаю – <https://sinologist.com.ua/globalnyj-balans-syl-otsinka-vplyvu-supernytstva-mizh-ssha-i-kytayem-na-ukrayinu-ta-tajvan>.
5. Зміна пріоритетів у системі міжнародної безпеки – <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/zmina-prioritetiv-u-sistemi-mizhnarodnoi-bezpeki-pid-vplyvom>.

КАРІМОВ ГЕННАДІЙ ІВАНОВИЧ

к.е.н., зав. кафедри менеджменту

КАРІМОВ ІВАН КАБІДЕНОВИЧ

к.ф.-м.н., зав. кафедри математичного моделювання та системного аналізу

ЛИСЕНКО АНДРІЙ ВІКТОРОВИЧ

аспірант кафедри менеджменту

Дніпровський державний технічний університет

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОСНОВА СУСПІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Останніми роками українські ВНЗ приймають дуже активну участь в житті суспільства, що є певною відповіддю на виклики воєнного часу і значною мірою спрямовано на різноманітну волонтерську діяльність. Проте, засади формування суспільного

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

університету (Civic universities) передбачають суттєве переформатування принципів діяльності закладу, зокрема, зацікавленість та активну участь у цьому процесі всієї університетської спільноти (адміністрації, викладачів та здобувачів освіти), як одного з важливих елементів такого процесу [1]. У загальному вигляді сутність процесу полягає у інтеграції університету в життя громади. Таким чином, суспільний (прогромадський) університет – це заклад вищої освіти, який має високий рівень соціальної відповідальності, інтегрований у громаду, працює разом з громадою і для громади - на перше місце виходить участь у суспільному житті, яка ґрунтується на фактологічному аналізі потреб міста, громади, спільно та з врахуванням думок місцевої громади. Що, власне, і відображено у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні - “соціально відповідальна вища освіта України” [2].

Разом з тим, підґрунтя її територіальної основи на всіх рівнях в Україні почало формуватися ще у 2014 році, коли Уряд схвалив основний концептуальний документ - Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [3]. 12 червня 2020 року Уряд затвердив новий адміністративно-територіальний устрій базового рівня. Відповідно до розпоряджень Кабінету Міністрів, після місцевих виборів в Україні буде 1469 територіальних громад, які покриватимуть усю територію країни [4].

У методиці формування спроможних територіальних громад, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України, дається таке визначення спроможної територіальної громади: «територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці» [5]. Найважливішим аспектом у становленні та розвитку об'єднаної територіальної громади є формування бачення її майбутнього із рівним доступом до послуг, високою якістю життя та комфортними і безпечними умовами проживання. Для цього необхідно здійснювати розумне планування та накладати його на територію ОТГ, тобто здійснювати одночасне просторове планування новоствореної громади. Планування у системі місцевого управління все більше стає інструментом підвищення конкурентоспроможності територій і регіонів, засобом згуртування різних суб'єктів територіального розвитку навколо нових цінностей і довгострокових пріоритетів. Така

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

активізація планувальної діяльності з одного боку є закономірним етапом розвитку регіонів та окремих територій, з іншого – намаганням регіонів знайти адекватні інструменти, які б допомагали відповісти на виклики сучасного світу, коли істотно пришвидшуються різноманітні зміни, в тому числі політичні, економічні, соціальні, технологічні, екологічні. [6]

Досягти цих завдань об'єднаній територіальній громаді має допомогти прогромадський університет (особливо актуально у випадку градоутворюючого, єдиного у місті закладу вищої освіти), який (не відкидаючи загальних характеристик суспільного ВНЗ) згідно до концепції «Universities as urban ‘anchor’ institutions» трансформується у «якірну» організацію ОТГ:

- Організації – якорі: важливі для економіки та громади.
- Мають міцні стосунки з іншими установами, організаціями, компаніями міста.
- Створюють позитивні екстерналії (зовнішні ефекти) за культурними, соціальними, економічними, інфраструктурними, екологічними та іншими напрямками життєдіяльності громади міста, регіону. [7]

Свідома реалізація такої інтеграції дозволяють отримати успішно функціонуючий прогромадський університет, як невід'ємний елемент спроможної територіальної громади з яких і формується добробут міста, регіону та держави.

Список використаних джерел:

1. Оржель Олена. Роль університету у контексті суспільних трансформацій. Прогромадський університет. Київ: МОН. 2024. 37 с.
2. Нужна С. А., Карімов Г. І., Молчанов В. О. Підвалини формування суспільного університету. *Перспективи стабільного економічного розвитку та соціальних комунікацій в умовах сучасних викликів: вітчизняні реалії та світовий досвід*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Кам'янське, 24-25 квітня 2025 р.). Кам'янське : ДДТУ, 2025. С. 166-168.
3. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядження Кабінет Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 30. С. 18.
4. Портал «Децентралізація». URL: <https://decentralization.gov.ua/about> (дата звернення: 15.04.2025).

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

5. Методика формування спроможних територіальних громад. Постанова Кабінету Міністрів України від 08 квітня 2015 року № 214.

6. Карімов Г. І., Кукса Ю. А. Вплив децентралізації влади на напрямки місцевого розвитку. *Освіта і наука в Україні: шляхи розвитку та напрямки взаємодії* : матеріали XII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Харків, 04 – 05 грудня 2020 року). Харків: НП «ЦНТ», 2020. С. 48-51.

7. The Foundational Role of Universities as Anchor Institutions in Urban Development. A report of national data and survey findings. By Debra Friedman, David Perry & Carrie Menendez. ProGov21: Progressive Local Government For the 21st Century. 36 p. URL: <https://progov21.org/Download/Document/R97N94> (дата звернення: 24.05.2025).

СОРОКІНА НАТАЛІЯ ГРИГОРІВНА,

Доктор наук з державного управління, професор

ГУРЖІЙ ОЛЕКСАНДР ЄВГЕНОВИЧ,

здобувач вищої освіти спеціальності D4 Публічне управління та адміністрування

НТУ «Дніпровська політехніка»,

**ГЕНДЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІДЕРСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА СУЧАСНІ
УПРАВЛІНСЬКІ ТЕОРІЇ ТА ПРОЦЕСИ**

У будь-якому людському суспільстві, де існують різноманітні групи, природним явищем на певному етапі розвитку є поява лідера, що пояснює стійкий інтерес науковців до цієї теми. Новим у розробці цієї проблеми є вивчення її гендерного аспекту. Актуальність проблеми зростає у зв'язку з характерним для сучасного суспільства процесом вирівнювання соціальних прав чоловіків і жінок, що призводить до зміни традиційних уявлень лідерської ролі.

Гендерні дослідження лідерства аналізують відмінності у стилях управління чоловіків і жінок, гендерні стереотипи та бар'єри, що впливають на кар'єрне зростання. У сучасному світі такі дослідження відіграють ключову роль у формуванні ефективного управління, допомагаючи органам публічної влади будувати більш збалансовані команди.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Дослідники, як правило, використовують чотири основні підходи для вивчення впливу гендеру на лідерство. Перший підхід ґрунтується на тому, що лідерство біологічно детерміноване, тобто, вроджене, і може спостерігатися тільки у чоловіків. Другий підхід визнає роль соціалізації в цьому процесі та досліджує поняття гендерної ролі, як одного з визначальних чинників лідерства. Третій підхід включає цілу низку факторів, серед яких і ідентифікація, що формує гендерну роль та впливає на ефективність керівництва. Четвертий підхід визначає відмінності у тому, як саме чоловіки і жінки досягають лідерства [1, с. 22].

Згідно з дослідженнями, існують відмінності у стилях лідерства: жінки більш схильні до використання демократичного стилю лідерства, тоді як чоловіки частіше використовують підхід, що тяжіє до авторитарного [4, с. 59]. Крім того, жінки частіше стикаються з невидимими бар'єрами «скляної стелі» для кар'єрного зростання. Також спостерігається феномен «скляної скелі», коли жінки частіше призначаються на керівні посади під час кризових ситуацій, зокрема організаційних криз, що підвищує ймовірність їхньої професійної невдачі.

Гендерні дослідження сприяють створенню нових теорій лідерства, які враховують гендерні аспекти та підкреслюють важливість гендерної різноманітності, роблять управлінські підходи більш сучасними. Вони збагачують управлінські теорії, додаючи такі поняття, як емоційний інтелект, соціальна відповідальність та емпатія, що розвиває більш ефективне та гуманне лідерство. Зокрема, гендерні дослідження відіграли важливу роль у розширенні нашого розуміння трансформаційного лідерства, виявивши упередження, підкресливши важливість різноманітних лідерських якостей та стилів.

Враховуючи гендерні відмінності, важливо розглянути теорію вражаючого керівництва (*impression management*), яка вивчає спосіб впливу на інших людей та формування у них належного враження про себе за допомогою слів, жестів, дій і поглядів. Одним із проявів такого керівництва є інграціяція (автори Е. Джоунс, Р. Лайден, Т. Мітчелл) – здатність людини бути привабливою для інших людей. Людину, яка викликає таке ставлення в оточуючих, називають інграціатором, а об'єкт інграціяції – мішенню. Вважається, що інграціяція може допомогти жінкам – лідерам зрівняти свої шанси з чоловіками, зокрема, у встановленні добрих взаємовідносин з підлеглими [2, с. 96].

Згідно з теорією гендерного відбору лідерів, яку розробили Дж. Боумен та С. Суттон, суспільство, як в організаціях, так і в особистому житті, має різні очікування від лідерів чоловічої та жіночої статі. Це означає, що від жінок, які хочуть зайняти керівні посади, вимагається значно вищий рівень компетентності [2, с. 97]. Це призводить до того, що жінок-

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

лідерів в суспільстві значно менше, оскільки їм доводиться долати додаткові перешкоди, щоб досягти успіху в порівнянні з чоловіками.

Теорія токенізма (token), розроблена Р. Кентер, свідчить, що на групову динаміку впливає пропорція представників різних культурних категорій в групі (зокрема, по гендерній або расовій приналежності). В асиметричній групі її представники, які складають більшість з якоїсь із зазначених ознак, отримали назву «домінанти», а ті, хто кількісно лише символічно були представлені в групі, отримали назву «токенів» (символів) [2, с. 97]. Компанії з гендерно збалансованим керівництвом показують вищі результати та продуктивність. Багато міжнародних організацій запроваджують гендерні квоти для забезпечення рівного представництва.

Ми погоджуємося з думкою Іоффе М., який зазначає, що недостатнє представництво жінок у керівному апараті в органах публічної влади, не відповідає засадам паритетної демократії, а також ослаблює результативність і дієвість публічного управління [3, с. 4]. В той же час, слід звернути увагу, що з кожним роком зростає вплив жінок на керівних позиціях в управлінні, політиці та бізнесі. Вони активно залучаються до роботи у владних структурах, беручи участь у формуванні управлінських та політичних рішень. Також варто відзначити, що жінки складають значну частину працездатного населення.

Отже, гендерний підхід у вивченні лідерства набуває все більшої важливості, оскільки визнає рівну роль жінок і чоловіків в управлінні. Однак цей підхід ще не повністю увійшов в управлінську культуру суспільства, що уповільнює розвиток демократичних цінностей і гендерної свідомості.

Список використаної літератури

1. Весельська А. Гендерний аспект лідерства: теоретичний аналіз. *Наука і освіта*. 2014. 5(122). 19-24.
2. Загурська С. Гендерний підхід у вивченні політичної діяльності та лідерства. *Освіта регіону*. 2012. 3. 95-99.
3. Іоффе М. В. Гендерні особливості розвитку лідерства в сфері публічного управління в сучасних децентралізаційних умовах. *Публічне управління та адміністрування*. 2024. №13. 1-4. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-13-02-04>.

4. Костюк І. В., Стадник В.В. Гендерні аспекти лідерства у сфері управління. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. 2. 57-61. DOI: 10.31891/2307-5740-2019-268-2-57-61

ШЕЛОМОВСЬКА ОКСАНА МИКОЛАЇВНА

к.н. з держ.упр., доцент, доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук
Дніпровський державний технічний університет

**ПІВНІЧНО-АТЛАНТИЧНА РАДА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО
ВРЯДУВАННЯ**

Північноатлантична рада (North Atlantic Council, NAC) є ключовим органом ухвалення рішень у рамках Північноатлантичного альянсу. Вона є постійнодіючою інституцією, яка забезпечує політичну координацію між усіма членами НАТО та здійснює контроль за політичними та військовими аспектами, які стосуються питань безпеки та впливають на всіх членів Альянсу. Північноатлантична рада є єдиним органом у структурі НАТО, створеним безпосередньо Вашингтонським договором, підписаним 4 квітня 1949 року. У Статті 9 зазначено, що Рада має бути заснована для виконання завдань Договору та організації консультацій між державами-членами. Рада повинна мати змогу швидко скликатися в будь-який час і створювати необхідні допоміжні структури, зокрема Комітет оборони, який отримав завдання розробити рекомендації для реалізації положень Статей 3 і 5, присвячених питанням реагування на збройний напад [1].

Перша сесія Північноатлантичної ради відбулася у Вашингтоні 17 вересня 1949 р.. Участь у ній взяли представники держав, які підписали Північноатлантичний договір, а саме: Бельгія, Канада, Данія, Франція, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Велика Британія та Сполучені Штати Америки.

Відповідно Final Communiqué of the first Session of the North Atlantic Council (Terms of Reference and Organisation), передбачалося, що Північноатлантична рада повинна складатися з міністрів закордонних справ країн-членів НАТО, а у разі їхньої неможливості бути присутніми – ці функції виконують уповноважені представники, призначені відповідними урядами. Дипломатичні представники країн Альянсу, за потреби, могли діяти від імені своїх

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

урядів для забезпечення можливості негайного скликання Ради у будь-який час. Засідання Північноатлантичної Ради мають скликатися її Головою для проведення регулярної сесії щороку, а також в інший час, коли більшість учасників вважає це необхідним. Позачергові сесії можуть бути ініційовані на запит будь-якої Сторони за умов дотримання положень статей 4 і 5 Договору. Головування в Раді має здійснюватися по чергово між Сторонами в алфавітному порядку згідно з англійською мовою, починаючи зі Сполучених Штатів. Кожна Сторона перебуває на посаді від початку однієї регулярної річної сесії до моменту передачі головування наступному Голові на черговій річній сесії. Якщо якась Сторона відмовляється від виконання функцій Голови, ця роль переходить до наступної за алфавітним порядком Сторони [2].

У 1952 році Північноатлантична рада ухвалила рішення про заснування постійного політичного представництва держав-членів в штаб-квартирі НАТО, яка на той час розташовувалася в Парижі. До складу цієї структури увійшли представники країн-членів при НАТО. Рада почала проводити свої засідання щотижня на рівні послів (постійних представників), а кілька разів на рік — на рівні міністрів оборони, закордонних справ і керівників держав. У 1967 році штаб-квартира НАТО разом із Північноатлантичною радою була перенесена до Брюсселя, Бельгія, де вона функціонує й дотепер.

Сьогодні Північноатлантична рада є вищим політичним органом, який виконує керівну роль у функціонуванні НАТО. Усі головні стратегічні та оперативні рішення Альянсу приймаються через діяльність цього органу. Її компетенції охоплюють кілька ключових напрямів, які можна умовно групувати за такими категоріями:

- політичне керівництво, що передбачає відповідальність за розробку політичної стратегії НАТО; формування позицій Альянсу щодо актуальних міжнародних подій, криз та збройних конфліктів; ухвалення рішення про розгортання військових операцій під керівництвом НАТО;
- колективна оборона — ухвалення рішення про застосування п'ятої статті Вашингтонського договору, яка регулює механізми колективної оборони в разі збройного нападу на одного з членів Альянсу; координація заходів реагування та планування оборонних операцій;
- Контроль за військовим плануванням — затвердження ключових стратегічних оборонних документів; ухвалення рішень щодо оборонних бюджетів, стандартів та розвитку спроможностей держав-членів; узгодження розподілу обов'язків між країнами-членами.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

- управління кризовими ситуаціями та місіями – ініціювання миротворчих і стабілізаційних операцій, здійснення моніторингу глобальної безпекової ситуації та вироблення реакції НАТО на виклики; розвиток співпраці з ООН, ЄС та іншими міжнародними структурами в сфері безпеки;

- розширення Альянсу – розгляд і прийняття рішень щодо вступу нових членів, формування критеріїв для країн-кандидатів, а також оцінка їх відповідності нормативам НАТО;

- Відносини з партнерами – визначення і затвердження політики співпраці з країнами-партнерами, розробка програм співпраці (наприклад, "Партнерство заради миру" або індивідуальні плани співробітництва), а також організація діалогу і консультації з питань безпеки та оборони;

- протидія сучасним і майбутнім загрозам – затвердження політик, спрямованих на боротьбу з кіберзагрозами, гібридними війнами, тероризмом і дезінформацією; стимулювання впровадження передових технологій і обміну розвідувальною інформацією серед членів Альянсу.

Таким чином, Північноатлантична рада виступає ключовим органом у забезпеченні політичної згуртованості, оперативної інтеграції та стратегічної адаптації НАТО до сучасних викликів міжнародної безпеки. Компетенція Північноатлантичної ради реалізується через низку ключових напрямів, які можна умовно поділити на такі категорії:

- політичні консультації, що включають обговорення внутрішньої та зовнішньої політики країн-членів у сфері безпеки, а також узгодження їхніх дій ще до реалізації;

- реагування на кризи, оскільки саме рада виступає оперативним центром для координації дій у разі конфліктів або нестабільності в будь-якому регіоні та ухвалює рішення про розгортання сил або надання технічної чи матеріальної допомоги;

- підтримка демократичних стандартів і реформ, де рада координує зусилля із впровадження демократичного цивільного контролю над збройними силами та сприяє інституційним реформам у країнах-партнерах;

- оборонне планування та модернізація, що передбачає затвердження загальної архітектури сил НАТО, прийняття рішень щодо закупівель, реалізації спільних проєктів та обміну технологіями;

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

- громадська дипломатія та стратегічна комунікація, включаючи затвердження інформаційної політики Альянсу, координацію заходів протидії дезінформації та підвищення обізнаності населення країн-членів про діяльність НАТО.

Особливість Північноатлантичної ради полягає в функціонуванні на декількох рівнях та універсальності форматів її засідань. На рівні постійних представників засідання проходять як мінімум раз на тиждень, а іноді й частіше, у штаб-квартирі НАТО в Брюсселі; на рівні міністрів закордонних справ та міністрів оборони – кілька разів на рік (двічі на рік для міністрів оборони і тричі для міністрів закордонних справ); на рівні глав держав і урядів зустрічі організовуються під час самітів НАТО. Частота засідань варіюється залежно від потреби Альянсу в обговоренні міжнародних подій і процесів.

На засіданнях Північноатлантичної ради головує Генеральний секретар НАТО, а за його відсутності – заступник Генерального секретаря. Генеральний секретар керує обговореннями, проте не має права голосу. Посол із найтривалішим терміном служби в Раді здобуває титул декана Ради, що переважно є церемоніальною функцією, однак він може виконувати додаткові функції, зокрема організовувати засідання та вести дискусії під час вибору нового Генерального секретаря. Під час засідань міністрів закордонних справ міністр однієї з держав Альянсу стає почесним президентом, призначення якого є дійсним протягом року і відбувається за принципом ротації відповідно до англійського алфавіту. Кожна країна-член володіє єдиним голосом, а всі рішення Північноатлантичної ради приймаються виключно на основі консенсусу, тобто за повної домовленості між учасниками. Рішення Ради зберігають однакову силу та значимість незалежно від рівня, на якому вони ухвалюються. Рада видає декларації і комюніке, в яких міститься роз'яснення політики і рішень Альянсу [3].

Постійні представники в Північноатлантичній раді мають ранг посла, а в роботі йому допомагає національна делегація у складі дипломатичного персоналу та радників з питань безпеки. Вони діють від імені своїх урядів, інформуючи щодо позиції і політичних рішень свого керівництва і роз'яснюючи їх колегам, разом з якими засідають в раді. Відповідно, вони звітують своєму національному керівництву щодо поглядів і позицій інших урядів, інформуючи свої столиці про перебіг подій і тримаючи їх у курсі процесу досягнення консенсусу з вагомих питань або з тих аспектів, де позиції національних урядів не збігаються. Кожна країна, представлена в Раді або в будь-якому з її підпорядкованих комітетів, зберігає повний суверенітет і відповідальність за власні рішення.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Отже, Північноатлантична рада, як головний політичний орган ухвалення рішень у структурі НАТО, виконує ключову функцію у сфері глобального врядування, насамперед у питаннях безпеки, стабільності та міжнародної співпраці. Її діяльність є прикладом інституційного механізму, здатного забезпечувати ефективну координацію між державами-членами в умовах складного і мінливого міжнародного середовища. Північноатлантична рада виступає центральною платформою для формування спільної політичної позиції Альянсу, функціонує як інструмент оперативного реагування на сучасні виклики безпеки, активно залучена до формування стратегічного бачення міжнародної безпеки та розвитку партнерств із країнами-партнерами та ін. Загалом, Північноатлантична рада становить один із прикладів ефективної колегіальної форми врядування в міжнародних інституціях, поєднуючи політичну вагу міждержавного форуму з гнучкістю механізмів кризового реагування. Її діяльність сприяє підтриманню балансу сил, забезпеченню стабільності та впровадженню норм міжнародного порядку, що базується на правилах, і тим самим робить вагомий внесок у формування сучасної архітектури глобального врядування і світового порядку.

Список використаних джерел:

1. Північноатлантичний договір. URL:
https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_17120.htm.
2. Final Communiqué of the first Session of the North Atlantic Council - (Terms of Reference and Organisation). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17117.htm.
3. North Atlantic Council (NAC). URL:
https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_49763.htm?selectedLocale=en.

Секція 4. Філософія. Соціальні комунікації.

АСТАПОВА-ВЯЗЬМІНА ОЛЕНА ІГОРІВНА,

кандидат філософських наук, доцент, професор кафедри
філософських і політичних наук,

Черкаський державний технологічний університет

GPT І Я: ЧИ МОЖЛИВИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ ДІАЛОГ?

З моменту появи у вільному доступі з 30 листопада 2022 року GPT-бот досліджують фахівці різних галузей, зокрема математики, лінгвісти, філософи, нейробіологи, психологи тощо. Мовна модель аналізується з позицій коректності текстів, що генеруються штучним інтелектом (ШІ), можливості доступу до актуальної інформації, можливості виконувати творчі завдання, проблем помилкових рішень, що нею пропонуються, достовірності отриманої інформації; чат-бот може написати текст, перекласти його, формулювати запитання та відповідати на них.

А що напише GPT-бот у відповідь на запитання: яка твоя картина світу? Наскільки адекватною буде його епістема, згадуючи термінологію М.Фуко? Наприклад, Джон Маккарті (John McCarthy), автор терміну «штучний інтелект», в своїй роботі «Some Philosophical Problems from the Standpoint of Artificial Intelligence» стверджує, що деякі із найважливіших традиційних філософських проблем виникають в штучному інтелекті. На думку автора, комп'ютерна програма, що може розумно діяти в світі, повинна мати загальне уявлення про світ, в термінах якого вона інтерпретуватиме свої дані. Відповідно, проектування такої програми потребує принципових установок щодо того, що таке знання і в який спосіб воно набувається [1].

Дослідник зауважує на понятті «розумна сутність», що має уявлення про світ чи є моделлю світу. Розумна сутність є такою, якщо у неї є адекватна модель світу (інтелектуальний світ математики, розуміння своєї мети та інших ментальних процесів); вона є кмітливою і може дати відповідь на доволі широкий спектр запитань; за необхідності вона може отримувати додаткову інформацію із зовнішнього світу; вона може виконувати певні дії у зовнішньому світі залежно від цілей та фізичних можливостей [1].

Однак, коли йдеться про діалог, то останній розуміється не просто як обмін думками, ідеями, це, перш за все, форма пошуку істини, про що свідчать філософські концепції від

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Сократа до Гадамера. Діалог передбачає відкритість, взаємність, етичність, а проблема Іншого, одна з артикульованих в сучасній філософії, по-різному розгортається у філософській діалогічній філософії М.Бубера, християнському екзистенціалізмі Г.Марселя, феноменологічній етиці Е.Левінаса.

Наприклад, в діалозі, як його розуміє М.Бубер, наголошується не на вживанні окремих слів, а на парі слів: Я-Ти, Я-Воно. Мислитель артикулює на основній меті філософії – висвітлити подвійність позиції Я і Ти, що, власне, і розкриється в досвіді діалогу. В «Двох образах віри» М.Бубер виокремлює сфери, в межах яких вибудовується світ відносин Я-Ти. Філософ зауважує на мовленні, в житті з природою, де відносини ще не досягають рівня мовлення; в житті з людьми відносини відкриті і оформлюються в мовленні; в житті з духовними сутностями відносини відкривають себе, породжуючи мовлення [2].

GPT-бот є генеративною лінгвістичною моделлю, але моделлю, яка не має досвіду, свідомості, вона оперує імовірнісними структурами мови, а не сенсом чи смислом в людському розумінні, модель лише симулює мовлення, але не думає, що й створює ілюзію діалогу. GPT не може висловити власну внутрішню позицію, однак може провокувати мислення, наприклад, ставити запитання, в результаті маємо асиметричний діалог, що розгортається в площині людина-алгоритм. Безперечно, як інструмент GPT-бот є корисним у вирішенні певних задач, але спілкування з ним ілюструє не взаємне спілкування, а інструментальну форму самодіалога. Допмагаючи усвідомити межі мови, мовлення, альтернативних форм міркувань, чат GPT чітко окреслює питання демаркації мислення та симуляції мислення, яке ще має бути вирішеним.

Список використаних джерел:

1. McCarthy J., Hayes P. Some Philosophical Problems from the Standpoint of Artificial Intelligence. URL: <https://web.archive.org/web/20130825025836/http://www-formal.stanford.edu/jmc/mcchay69.pdf>
2. Buber M. Two Types of Faith. – Syracuse University Press. 2003. 240 p.

КРАВЦОВ ЮРІЙ

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук
Дніпровського державного технічного університету

**ЕТИЧНО-ГРОМАДЯНСЬКИЙ СТАН ЛЮДИНИ ЯК ДУХОВНЕ ПІДґРУНТЯ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Феномен громадянського суспільства дотепер залишається одним із проблематичніших як для усвідомлення, так і для реалізації. Явище громадянського суспільства починає складатися у Європі лише за умов звільнення людини, особистості від тотального диктату релігійної ідеології, коли місце Бога в усіх ключових рішеннях стосовно самої людини та держави займає вільна особистість із сильною волею та достатнім творчим потенціалом.

Чи можливо якимось чином розглянути складові такої таємничо-складної освіти, як духовність першої чверті ХХІ ст.?

Особливу увагу, на наш погляд, необхідно приділити головним конструктам, що формують фундамент духовності. І насамперед це призначення історичної пам'яті та критичного мислення. Втрата цілісного простору культурно-історичної пам'яті є значною перешкодою для реалізації повноцінного міжкультурного діалогу.

Однак для того, щоб заклик до діалогу культур не перетворився на чергове благо, але порожнє побажання і навіть не став новим ідеологічним камуфляжем, що приховує під прекрасними словами погані справи, потрібно подолати ту соціальну нерівність, яка пронизує все сучасне людство. Тому фундаментальним принципом нової парадигми соціального знання має стати ідея глобальної соціальної демократії.

Одним із основоположників принципу критичного мислення є американський філософ, реформатор освіти та педагог початку ХХ століття Джон Дьюї («Як ми думаємо» (1910), який використовував термін «рефлексивне мислення», пов'язав критичне мислення із традицією раціонального дослідження, пов'язаного із сучасною наукою.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Специфіку критичного мислення дуже точно відзначивши американський педагог Чарльз Темпл: « Критичне мислення передбачає ввічливий скептицизм, сумніви в загальноприйнятих істинах, постійне запитання: «А що, якщо?» Критичне мислення – це не окрема навичка чи навичка, а поєднання багатьох навичок» [1, с. 39].

Не менш важливим, на наш погляд, є питання і про філософську грамотність. Філософська культура в першу чергу, опирається на правильність суджень, а це сьогодні надзвичайно рідкісна властивість, і є багато невірних людей, «майже нездатних відрізнити правду від брехні». Володарі «неправильного» розуму пояснюватимуть усі криво та косо, у них немає твердої впевненості у засвоєних істинах, оскільки вони змушені прийняти ці істини випадково, а не глибокими знаннями; або, навпаки, уперто стоять на своєму і не слухають нічого, що могло б збити їх зі шляху; вони сміливо говорять про те, чого не знають і що можливо, ще ніхто не зрозумів... Тому «неправильність розуму» є основною причиною більшості помилок, які ми робимо у повсякденній житті: безпідставні зварювання, поспішні рішення, необдумані починання.

Трапилось так, що сьогодні гуманітарія втрачає свою значимість під тиском домінування суто прагматичних орієнтацій, які раптом виявилися поширеними не лише на рівні буденної свідомості, а й мистецтві, науці, медицині та в системі освіти. Саме цей дисбаланс призводить до абсурду сучасної технології, коли могутні технічні засоби розповсюджують банальності, малоцінну та беззмістовну інформацію. Особливо це питання актуальне у технічних ВНЗ, де через переважання технічних дисциплін потрібна професійна комунікативна підготовка.

Однак, на нашу думку, відповіді на запитання «Хто я», «У якій країні я живу?», «Можу я щось змінити?» можуть виникнути, якщо майбутньому інженеру дати можливість познайомитися з філософією Платона, Канта чи Гегеля, з Хайдеггером. Значна частина студентів, яких не цікавитиме питання навколишнього світу та місця людини в ньому, є саме тією аудиторією, яка потребує роз'яснення реального стану промов і тих питань, про які говорити філософія.

Сьогодні ми вже визнаємо, що критичне мислення за своєю природою вимагає, наприклад, систематичного спостереження за мисленням. Мислення слід аналізувати та оцінювати на предмет ясності, точності, актуальності, глибини, широти та логічності. Ми знаємо, що критичне мислення за своєю природою вимагає, наприклад, визнання того, що кожен аргумент є точкою зору. [1, с. 45].

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

На думку Іммануїла Канта громадянське суспільство, коли визначає етично-громадянський стан суспільства. Більше того, надалі він небезпідставно пише, що будь-яка політична спільнота є бажаною лише коли у ній душі людей підкорюються саме законам доброчесності, бо тоді зникає примус як такий.

Не випадково існує ще одне формулювання категоричного імперативу, у якому кожна людина повинна діяти із глибоким розумінням того, що людина завжди є метою і ніколи не може бути засобом. Тут поєдналося усе – свобода, відповідальність, справедливість та гуманізм, що вкрай доречно при розгляді такої проблеми, як громадянське суспільство.

Список використаних джерел:

1. Темпл Ч. (2002) Розвиток критичного мислення за допомогою читання та письма у вищій освіті: стратегії використання в будь-якій предметній області: проект РКМКП. Нью-Йорк: Інститут відкритого суспільства. 46 с.

КОСТЮК СТЕПАН ВОЛОДИМИРОВИЧ

науковий співробітник відділу стародавньої історії
Тернопільського обласного краєзнавчого музею

МІЖНАЦІОНАЛЬНЕ ПОБРАТИМСТВО: СОЦІОПРОПАМ'ЯТНИЙ АСПЕКТ

Упродовж побутування людства найвартіснішими постають воля, незалежність, самостійність. Щоправда, завважену суспільно-особистісну триєдність потрібно виборювати.

Реалії особливо останнього триріччя «загострили» чуття відповідальності української нації перед сьогоденням. Відповідно, змінився вектор виховного процесу – задля мирного майбутнього. Будь-які просвітницькі проекти наповнюють свідомість соціуму потребою вироблення засобів самозбереження.

Серед напрацьованого, особливою енергетикою пам'яті єдності постало проєкспонування впродовж березня-квітня 2025 року у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї мандрівної фотовиставки «З Україною в серці». Вражає преамбула: «В боях в Україні загинули більше 8 (станом на час експонування) десятків білоруських добровольців, які воювали в різних формуваннях у складі ЗСУ.

Через постійні переслідування режимом Лукашенка родичів білорусів, які воюють в Україні, імена та інші обставини смерті деяких добровольців на прохання рідних не

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

розголошуються». Фотовиставка «З Україною в серці» присвячена Героям, які віддали своє життя в Україні за європейський вибір, європейські цінності, принципи демократії в боротьбі проти російської імперії від початку російсько-української війни. Зокрема, пошановано: Павла Суслова (позивний «Волат»), Павла Горбача («Борт»), Дмитра Апанасовича («Терор»), Івана Марчука («Брест»), Данила Ляшука («Моджахед»), Олексія Іванова («Якуб»), Андрія Кравченка («Зубр»), Євгена Логінова («Мальдер»), Костянтина Дзюбайла («Фенікс»), Олександра Стасевича («Локі»), Василя Грудовика («Атом»), Мирослава Лазовського («Миш»), Василя Парфенкова («Сябро»), Вадима Шатрова («Папік»), Миколу Ільїна, Михайла Шавельського («Юнгер»), Іллю Хренова («Литвин»), Едуарда Лобова («Адольф»), Олеся Черкашина («Тарас»), Віталія Тіліженка («Кекс»), Максима Стефаняка («Стефан»), Марію Зайцеву («Одіссея»), Дмитра Рубашевського («Ганс»), Михайла Жизневського, Олексія Скоблю («Тур») [1].

Відкриття експозиції (21 березня) благословив митрофорний протоієрей УГКЦ (Тернопільсько-Зборівська архієпархія), пластун, доктор літургійних наук о. Андрій Говера. Духовну складову зібрання збагатили слова капелана, волонтера о. В. Андрухіва, «Владики» - військовослужбовця ЗСУ, духівника УНСО.

Присутні військовослужбовці та представники місцевої влади, викладачі та студенти Галицького коледжу ім. В'ячеслава Чорновола, технічного фахового коледжу Тернопільського національного технічного університету ім. Івана Пулюя осмислено сприйняли роздуми учасників російсько-української війни: Богдана Бутковського – голови Тернопільської обласної ради, Віктора Козорога – голови Тернопільської районної ради.

Сутність побратимського чуття внесли виступи очільника благодійного фонду «Вільна Білорусь», куратора виставки Олексія Францкевича, білоруського воїна «Юрася».

Змовлене іноземною військовослужбовицею («Goga»), іншими бажаючими – суголосьне пропам'ятному незабуттю.

Зворушливе дійство візуалізовано презентацією відеоролика – білоруські бійці-патріоти оповідають особисті мотиви підтримати Україну.

Камерний хор «Бревіс» Тернопільської обласної філармонії «збудив» прагнення жити, перемогти, відродити рідну землю.

Символічною свічею пам'яті постали зустрічі-спілкування. Зацікавленими слухачами зголосилися: учні Курівецької гімназії імені Миколи Бенця Тернопільської міської громади Тернопільського району Тернопільської області (04 квітня). Учні Тернопільської

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

загальноосвітньої школи № 24 (09 квітня, 10-А клас, 10-Б клас; 14 квітня, 7-А клас, 7-Б клас, 6-Б клас), 16 квітня, (7-Г клас). Також присутніми були студенти Тернопільського вищого професійного училища ресторанного сервісу і торгівлі [2].

Нехай запропонований авторський акровірш постане поминально-пропам'ятною вдячністю славним білорусам-Героям:

Святу свободу, мир заповімо ми,
Явивши слід борні на вічний спомин –
Благословить життєвий здвиг Всевишній!
Радітимемо побратимству завше,
лише імперію рашистів подолавши!..

Висновки. Російсько-українська війна систематично збагачує, на превеликий жаль, фондову збірку Тернопільського обласного краєзнавчого музею [3].

Список використаних джерел:

1. З Україною в серці: Календар перекидний. 2025.
2. ТОКМ. Книга обліку масових заходів. 2025.
3. Фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею.

РЯБА ОЛЬГА СЕРГІЙВНА

здобувачка вищої освіти спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»

РЕВУЦЬКА СВІТЛАНА КАЗИМИРІВНА

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри філології та перекладу

**Навчально-науковий інститут економіки і торгівлі імені Михайла Туган-
Барановського Криворізького національного університету**

ОСОБЛИВОСТІ ОРАТОРСЬКОГО СТИЛЮ ЄЛИЗАВЕТИ II

Мистецтво переконання, є наріжним каменем людської комунікації з давніх часів. Від давньогрецьких ораторів до сучасних політиків, майстерність слова завжди відігравала ключову роль у формуванні суспільної думки та історії. Однією з найвідоміших фігур, яка втілила в собі найвищі стандарти ораторського мистецтва, була королева Єлизавета II. Її промови, звернення були сповнені мудрості, дотепності та емоційної глибини, стали взірцем для багатьох поколінь ораторів: «У своїй комунікативній поведінці королева Британії прагне до підтримання у свідомості народу позитивного образу монарха, демонструючи такі

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

домінантні риси, як аристократизм, патріотизм, вірність традиціям, дотримання правил королівського етикету, силу духу» [1].

У публічних виступах, тронних промовах королева дотримувалася таких основних принципів ораторського мистецтва:

– ясність і простота. Незважаючи на складні політичні ситуації, королева завжди прагнула висловлюватися ясно і зрозуміло. Вона уникала складних термінів і довгих речень, роблячи свої промови доступними для широкої аудиторії.

– емоційність. Її виступи були пронизані щирістю та емоційністю. Королева вміла знаходити потрібні слова, щоб викликати у слухачів співпереживання та співчуття.

– оптимізм. Навіть у найскладніші часи королева випромінювала оптимізм і віру в майбутнє. Її позитивний настрій надихав і зміцнював дух нації, зокрема її промова 2020 року під час пандемії коронавірусу має оптимістичний початок: «Навіть у найтемніші ночі все ще є надія на новий світанок» [2].

– традиції та історія. У своїх промовах Єлизавета II часто зверталася до історії та традицій британського народу. Це допомагало їй тримати міцний зв'язок між монархією та народом упродовж десятиліть: «Ми маємо вчитися в нашої історії. У ній багато постійних, незмінюваних цінностей, які пройшли випробування часом і досвідом. Об'єктивність і співчуття, справедливість і толерантність – це саме ті артефакти минулого, які можуть вести нас через усі наступні роки» [2].

– персоналізація. Королева вміла персоналізувати свої виступи, звертаючись до конкретних людей і подій. Це робило її мову більш живою, залишало слід у людській пам'яті. Наприклад, різдвяна промова 2022 року, у якій через особисту історію, присвяту коханому Філіпу, достукалася до серця тих, хто втратив близьку людину. У промові 2020 року – подяка медпрацівникам, волонтерам.

Найбільш поширеними у її промовах є такі риторичні прийоми: повтори, риторичні питання, протиставлення, апеляція до цінностей тощо. Королева часто використовувала повтори ключових слів і фраз для посилення ефекту і кращого запам'ятовування «Ми досягнемо *успіху* – і цей *успіх* буде належати кожному з нас» [2]. Прийом протиставлення допомагав їй підкреслити важливість певних ідей і створити контраст між різними поняттями. Задаючи риторичні запитання, королева залучала аудиторію в діалог і стимулювала їхню мисленнєву діяльність. Метафори та порівняння, яскраві образи робили її мову більш виразною. Королева завжди зверталася до фундаментальних цінностей

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

британського суспільства, таких як єдність, свобода і справедливість, сімейні цінності. У її промовах часто використовується займенник «ми», що дає відчуття спільності, підтримки слухачеві: «І коли прийде мир, пам'ятайте, що саме ми, діти сучасності, маємо зробити світ кращим і щасливішим», «ми об'єднуємося», «Ми досягнемо успіху», «ми роздумаємо не лише про минулий рік», «Ми можемо осмислити майбутнє» [2].

Ораторський стиль Єлизавети II залишив глибокий слід в історії і продовжує впливати на сучасну риторичку. Її вміння поєднувати традиції і сучасність, емоційність і раціональність, стало взірцем для багатьох ораторів. Сьогодні, коли інформаційний простір переповнений різноманітними повідомленнями, здатність говорити ясно, просто і переконливо стає все більш цінною.

Список використаних джерел:

1. Народовська О., Чава Г. Особливості лексико-граматичних конструкцій у різдвяних промовах королеви Єлизавети II. *Knowledge, Education, Law, Management* 2020 № 5 (33), vol. 3. С.52-58. URL: <https://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/2089>
2. Слова підтримки та любові. 6 найкращих промов королеви Великої Британії Єлизавети II. URL: <https://www.wonderzine.me/wonderzine/life/life/12475-slova-pidtrimki-ta-lyubovi-6-naykraschih-promov-korolevi-velikoyi-britaniyi-elizaveti-ii>
3. Талавіра, Н. М. Різдвяне звернення британської королеви у 2020 році в новинних статтях: моделі трансформації. *Нова філологія*, (83), С.251-256. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/2030807>
4. Хмельницька В/ Про війну, коханого чоловіка Філіпа і своє правління: відомі висловлювання королеви Єлизавети. URL: <https://tsn.ua/lady/news/obschestvo/pro-viynu-kohanogo-cholovika-filipa-i-svoye-pravlinnya-vidomi-vislovyuvannya-korolevi-yelizaveti-ii-2076487.html>

ХМЕЛЮК АЛЬОНА ВАСИЛІВНА

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та обліку,

ЦВЯЧОК СТЕПАН АНДРІЙОВИЧ

здобувач гр. ОП-24-1д

Дніпровський державний технічний університет

**АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ
ДОБРОЧЕСНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Корупція як багатовимірне суспільне явище чинить негативний вплив на всі сфери життєдіяльності, зокрема на освіту. У середовищі закладів вищої освіти вона проявляється у формі академічного плагіату, підтасування результатів, хабарництва тощо. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання формування культури доброчесності, що передбачає дотримання етичних норм, правових принципів та моральної відповідальності всіма учасниками освітнього процесу [1].

Антикорупційна політика в сфері освіти спрямована не лише на покарання, але й на профілактику корупційних ризиків. Науковці визначають її як систему цілеспрямованих заходів, спрямованих на створення середовища нетерпимості до проявів нечесної поведінки. Основні елементи цієї політики охоплюють [2]:

- правове регулювання (закони, кодекси доброчесності);
- організаційні механізми (антикорупційні комітети, системи моніторингу);
- просвітницькі заходи (лекції, тренінги, курси).

Згідно з Законом України «Про освіту», академічна доброчесність є невід'ємним компонентом освітньої діяльності [1]. Вона охоплює такі принципи як:

- самостійність у виконанні робіт;
- достовірність джерел;
- повага до авторського права;
- нетерпимість до фальсифікацій та маніпуляцій.

Зміцнення академічної доброчесності потребує поєднання правових, освітніх та мотиваційних інструментів, включаючи [3]:

- створення ефективної політики внутрішнього контролю;
 - забезпечення прозорості оцінювання;
 - заохочення участі студентів у формуванні антикорупційної культури.
- Системна робота з формування культури доброчесності передбачає:
- інтеграцію етичної освіти до навчальних програм;
 - залучення студентів до антикорупційних ініціатив;
 - партнерство із громадянським суспільством та міжнародними організаціями.

Проблема корупції в освітній сфері, зокрема у вищій освіті, набуває особливої актуальності в умовах трансформації українського суспільства. Вищі навчальні заклади, як суб'єкти публічного управління, зобов'язані впроваджувати ефективні механізми

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

запобігання корупції та забезпечення академічної доброчесності. Прикладом такої роботи є досвід Дніпровського державного технічного університету (ДДТУ), що впроваджує комплексну політику відповідно до антикорупційного законодавства України.

Антикорупційна програма ДДТУ визначає ключові поняття, принципи та цілі університетської політики щодо запобігання корупції [4]. Програма ґрунтується на Законі України «Про запобігання корупції» та включає комплекс норм, що регламентують:

визначення корупційних правопорушень та корупційних ризиків;

правила етичної поведінки;

процедури декларування;

умови запобігання конфлікту інтересів

Університет також передбачає проведення антикорупційної експертизи внутрішніх документів та системний моніторинг виконання програми.

На практичному рівні ДДТУ реалізує низку заходів:

план антикорупційних дій, спрямований на нейтралізацію ризиків;

контроль конфлікту інтересів, зокрема у випадках родинних зв'язків на посадах прямого підпорядкування;

моніторинг звернень студентів, зокрема щодо ймовірних правопорушень викладачами;

інформаційна відкритість, включаючи рубрику «Запобігання проявам корупції» на сайті університету;

роз'яснювальна та навчальна робота – семінари, телефони довіри, скриньки звернень.

Окремий інституційний інструмент забезпечення доброчесності – Комісія з питань академічної доброчесності, створена відповідно до внутрішнього Положення ДДТУ. Комісія має повноваження:

приймати та розглядати заяви щодо порушень академічної доброчесності;

формувати пропозиції щодо притягнення до відповідальності;

забезпечувати дотримання законодавства і норм етичної поведінки

Університет передбачає чітко визначену систему відповідальності:

для працівників – дисциплінарна, адміністративна або кримінальна відповідальність, а також позбавлення наукових ступенів чи звань;

для студентів – повторне проходження курсу, позбавлення стипендії, відрахування тощо.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Антикорупційна політика ДДТУ є багаторівневою, системною та інтегрованою в загальну стратегію розвитку університету. Її ефективність забезпечується інституційною структурою, чіткою нормативною базою та залученням усіх учасників освітнього процесу до дотримання принципів прозорості й доброчесності.

Разом з тим, доцільним є подальше вдосконалення внутрішньої культури повідомлення про порушення, впровадження системи електронного контролю процедур оцінювання та розширення співпраці з національними та міжнародними антикорупційними організаціями.

Корупція в освіті підриває довіру до інституцій та знижує якість підготовки фахівців. Формування доброчесного освітнього середовища є не лише етичною вимогою, а й необхідною умовою сталого розвитку суспільства. Реалізація ефективної антикорупційної політики має ґрунтуватися на засадах етичності, відповідальності, прозорості та участі всіх учасників освітнього процесу. Здобувачі освіти мають стати не лише об'єктами, а й активними суб'єктами формування культури доброчесності.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (дата звернення: 01.05.2025)
2. Семигіна Т.В. Соціальна доброчесність та освіта: на шляху до європейських стандартів // Вісник НАДУ. — 2020. — № 3. — С. 78–84 U4 Anti-Corruption Recourse Centre URL: <https://www.u4.no>
3. Положення про академічну доброчесність Дніпровського державного технічного університету. URL: <https://surl.li/dswpqd> (дата звернення: 01.05.2025)
4. Антикорупційна програма Дніпровського державного технічного університету. URL: <https://surl.li/omgsuf> (дата звернення: 01.05.2025)
5. Khmelyuk A. Kalistratov M. Corruption in Ukraine: manifestations and Ways to overcome it. The XIII International Scientific and Practical Conference "Modern ways of development of science and the latest theories", December 11-13, 2023, Madrid, Spain. P.36-38.

Секція 6. Історія та право

ГЕСЦЬ І.В.

к.юр.н., доцент кафедри політології, права та філософії

ХОМІНЕЦЬ Т.В.

студентка 3-го курсу

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Як зазначено в Юридичній енциклопедії, права людини є визначальними засадами правового статусу особи, належать людині від народження, а тому є природними і невідчужуваними. Без цих прав людина не може існувати як повноцінна суспільна істота. Права людини є необхідним елементом громадянського суспільства і правової держави [1].

Одним із основоположних джерел міжнародного права, на якому базуються більшість конституційних положень не лише України, а й інших держав світу, є Загальна декларація прав людини, ухвалена та проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 р. Вона ухвалена у формі резолюції, тому не має обов'язкового характеру, а лише рекомендаційний [2].

Реалізація захисту прав людини трактується як створення умов для здійснення цих прав. Тобто, прописавши цей обов'язок, держава зобов'язала себе створити конкретні установи для захисту прав людини, серед яких: суди усіх інстанцій, прокуратура, інститут Уповноваженого Верховної Ради з прав людини тощо.

М. В. Ковалів у своїй праці підкреслює ключові процеси визнання і реалізації прав людини в умовах сьогочасного суспільства. Науковець дійшов висновку, що існує прямий зв'язок між розвитком держави, суспільства та організаційно-правового механізму забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина, і такий зв'язок «виражається в тому, що в тоталітарній державі з нестабільною політичною і економічною обстановкою не може бути досконалого організаційно-правового механізму забезпечення захисту прав людини» [3, с. 75].

До проблем реалізації прав людини в Україні належать: низька правова культура, слабкий виховний вплив суспільства, порушення правопорядку, дисбаланс влади,

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

непрофесійність управління, слабкість громадського контролю, корупція та відсутність взаємної відповідальності між державою і громадянами [4].

Проблема забезпечення політичних прав залишається актуальною. В Україні діє багато законів, що регулюють їх реалізацію, проте відсутнє законодавство щодо права на мирні зібрання. Конституційний Суд України наголошує на необхідності повного врегулювання цих правовідносин. Зокрема, Суд зазначив: «Право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, закріплене в статті 39 Конституції України, є однією з конституційних гарантій права громадянина на свободу свого світогляду і віросповідання, думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір, права на вільний розвиток своєї особистості тощо» [5, с. 31].

Захист прав людини – це найвища цінність, історично невід’ємні права громадян, що одночасно акцентують увагу на цінності людини, а також необхідності її підтримки у складних обставинах, обмеженні впливу громадян на стратегію і тактику вирішення збройного конфлікту, зокрема завдяки унеможливленню прийняття суб’єктивних рішень чи неефективних дій громадян [6].

Висновки:

1. Права людини є фундаментальними та невідчужуваними, а їхній захист – основа правової держави.
2. В Україні, попри наявність законів, існують проблеми з їх реалізацією, зокрема корупція, слабкий громадський контроль та відсутність законодавчого врегулювання окремих прав.
3. Конституційний Суд наголошує на необхідності вдосконалення правового механізму, зокрема щодо політичних прав. Забезпечення прав людини залишається ключовим завданням держави.
4. Держава має визнавати людину найвищою соціальною цінністю, легалізувати, легітимізувати, охороняти, захищати її права і свободи, гарантувати їх реальне здійснення.

Список використаних джерел:

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Українська енциклопедія, 2002. Т. 4: Н-П. С. 720

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

2. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 15.04.2025).
3. Ковалів М. В. Захист прав і свобод людини та громадянина як одне із завдань держави. Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції : матеріали доп. учасників VII-го Всеукр. круглого столу. Львів : Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2021. С. 74–77.
4. Сущенко В. М. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. Том 129. 2012. № 2. С. 29–30.
5. Пильгун Н.В., Рощук М.В. Реалізація принципу верховенства права як необхідна умова побудови правової держави. Юридичний вісник: Повітряне і космічне право. 2012. № 4. С. 30–35.
6. Гришук О. В. Конституційні цінності: філософські та судові аспекти : монографія. Вид. 2-е доопр. і доповн. Київ : Ваїте, 2020. 530 с.

ДОНЧЕНКО СВІТЛАНА ПАВЛІВНА

д. іст. наук, професор кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук

Дніпровського державного технічного університету

ВЕРЕСЕНЬ 1917 Р.: ПОДІЇ В УКРАЇНІ. З'ЇЗД НАРОДІВ У КИЄВІ

Після Лютневої революції 1917 р., в Україні розгортається процес створення незалежної держави, першим державним органом якої була Центральна Рада, створена 3-4 березня того ж 1917 р.

Члени Центральної Ради були представлені декількома партіями, в яких не було єдиного політичного спрямування. Крім того, найвидатніша фігура того часу М. Грушевський починав як кадет, потім увійшов до складу Товариства українських поступовців, деякий час був з соціалістами-федералістами, згодом став есером. Саме М. Грушевський став виразником ідей Центральної Ради.

Ідея скликання з'їзду народів росії належала Центральній Раді. Те, що саме до Києва мали приїхати представники народів, не випадковість. У результаті певної політичної лібералізації ще за царювання Олександра І спочатку до Харкова, а потім до Києва – як основних осередків культурного і наукового життя України – почали проникати західноєвропейські теорії. Зокрема німецької національної ідеології Шеллінга, Гегеля, Фіхте,

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

французького соціолога Робера де Лямене, польського вченого Іоахіма „Лелевеля, пізніше французького соціаліста Прудона, ліберальної європейської історіософії Гізо, Макалея, теорія національного самовизначення Брюнчлі, які впливали прямо чи опосередковано на вироблення теоретичних концепцій українськими мислителями, які прагнули віднайти власне бачення долі українського народу, принципи української державності, місце України у слов'янській сім'ї народів. Під впливом зазначених факторів домінуючою серед інших політико-правових концепцій з національного питання стала федералістична концепція [1, с.82].

8 вересня 1917 р. розпочався 3'їзд народів. До президії було обрано почесного голову – М. Грушевського, за голів – К. Бахмана (латиш), І. Барташвілі (грузин), В. Бельського (литовець), М. Шрага (українець) [4].

На з'їзді обговорювалися питання автономії і федерації національних держав. Єдиними, хто виступив за абсолютну незалежність, були поляки. Представник польського демократичного централу Кнолль, заявив, що поляки прагнуть самостійності польської держави [4].

З'їзд працював з 8 по 15 вересня 1917 р. В останній день було ухвалено декілька постанов і резолюцій. Одна із них «Про загальнодержавну мову і мови краєві», в якій зазначалося: «З моменту революції всі мови республіки стали рівноправними й тому... назавжди повинна бути забезпечена повна свобода всіх мов в приватних і приватно-церковних стосунках...» [5, арк. 6].

Крім вищезгаданої, ухвалили також постанови «Про раду національностей», «Про установчі збори», «Про мирову конференцію», «Про сучасний момент», «Про громадянство» та інші [5, арк. 2].

Також були прийняті окремі резолюції: стосовно білорусів, козацтва, Латвії, литовського питання тощо [2].

На засіданні Малої Ради наприкінці вересня Генеральний Секретаріат виголосив декларацію, в якій оприлюднив головні принципи і план своєї роботи на найближчий час: «Це перше всього – домагання об'єднання всієї нашої землі і всього українського народу в автономну одиницю в межах російської федеративної республіки. Друге – участь української делегації в мирній конференції. Третє – забезпечення прав національних меншостей, цей благородний принцип, який без ніякого домагання з боку зародився і вийшов од українського громадянства та демократичних органів України, принцип, котрий ні разу з

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

нашого боку не порушувався. Нарешті – ідея Української Установчої Ради, котра виросла з розвитком діяльності і впливу Української Центральної Ради, а скріпла після З'їзду Народів у Києві» [3].

Цікаво, що при обговоренні декларації як українські соціал-демократи, так і фракція української трудової партії, соціалістів-революціонерів та соціал-демократів (меншовиків) підтримали її. Соціалісти-федералісти також позитивно поставилися до проголошених ідей. А. Ніковський зачитав «формулу» своєї фракції: «Фракція соціалістів-федералістів вважає, що прочитана декларація Генерального Секретаріату являється формулою тих поглядів, та національно-політичних домагань, котрі ставить в своїй діяльності Центральна Рада. Окрім того, бачимо в цій декларації намір безпосередньо приступити до здійснення волі українського народу та охопити всі ділянки нашого національно-політичного, економічного та культурного життя, керуючись принципами справжнього демократизму. Разом з тим, Генеральний Секретаріат, не мирячись з тим обмеженням, які поставила урядова «Інструкція», має дбати про негайне затвердження інших секретарств. Тому фракція соціалістів-федералістів вітає цей свідомий, твердий і ясний план роботи та кличе українське громадянство прийти йому на поміч словом і ділом» [6].

І якщо М. Грушевський і українські ліберали спочатку були прибічниками автономії України, розуміючи наслідки одноразового розриву, особливо, в економічному житті, то вже на початку 1918 р. у IV Універсалі, М.Грушевський виступає як самостійник, оголошуючи Україну незалежною..

Список використан джерел:

1. «В багатьох газетах з'явилися статті...». ЦДІА України м. Київ. Ф. 838. Оп. 2. Од.зб. 1141. арк. 1.
2. Нова Рада. 1917. 17 вересня.
3. Нова Рада. 1917. 1 жовтня.
4. Придніпровський край. 1918. 2 липня (19 червня).
5. Протокол з'їзду представників національностей, що прагнули до федеративної перебудови держави, скликаного Центральною Радою. (6 – 15 вересня 1917). ЦДАВО України. Ф. 1115. Оп. 1. Од.зб. 7. 6 арк.
6. Протоколи і журнали засідань Генерального Секретаріату. ЦДАВО України. Ф. 1063. Оп. 3. Од.зб. 1. 150 арк.

ГАРБАЗЕЙ ДМИТРО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

к.ю.н., доцент кафедри історії та права

Черкаського державного технологічного університету

ПРОФІЛАКТИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА (СОЦІОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Обравши курс на євроінтеграцію, Україна, як держава-учасник міжнародних договорів, взяла на себе зобов'язання щодо дотримання та захисту прав людини. Невід'ємною складовою таких прав є заборона будь-яких форм насильства, у тому числі такого, яке вчиняється на ґрунті сімейних відносин. Важливим кроком у цьому напрямі є прийняття 06 грудня 2017 р. Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [1, с.150], у зв'язку із чим до КК України внесено суттєві зміни й доповнення. Так, у випадку вчинення умисного систематичного фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи – настає кримінальна відповідальність за ст. 126-1 «Домашнє насильство» [1, с.151].

Проблема домашнього насильства та запобігання їй обговорюється давно, особливо з моменту прийняття Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», однак вчені та практики прийшли до висновку, що існуючі законодавчі норми не виконували належно свої функції, а з метою дотримання міжнародних стандартів, сьогодні ця тема знову активно обговорюється у суспільстві і не дарма, адже за статистикою, яку оприлюднили під час голосування за Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2], понад 3 мільйони дітей в Україні щороку спостерігають за актами насильства у сім'ї або є їхніми вимушеними учасниками, а майже 70% жінок піддаються різним формам знущань і принижень. Щорічно близько 1500 жінок, і ця тенденція збільшується за останні три роки, помирають від рук власних чоловіків. Діти скривджених матерів у 6 разів схильніші до суїциду, а 50% – до зловживань наркотиками. Майже 100% матерів, які зазнали насильства,

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

народили хворих дітей – переважно з неврозами, заїканням, енурезами, церебральним паралічем, порушенням психіки [3].

З позиції кримінології, для профілактики та зменшення рівня злочинності необхідно визначитися з основними причинами та умовами цього явища. Це стосується й домашнього насильства. Статистика свідчить, що здебільшого постраждалими від домашнього насильства є люди похилого віку, діти та жінки. Опитування останніх, свідчить, що серед головних причин знущання над ними стали: алкоголізм або пияцтво когось із членів родини; безкарність, невизнання законом насильства в родині злочином (опитування проводилося до прийняття нового закону); більше половини опитаних (54,3%) відзначили, що великий вплив на формування агресивної поведінки справляє виховання батьків, а також жорстокість, пережита або бачена в дитинстві [4]. Про останню причину наголошують й психологи, зокрема, якщо взяти історію абсолютно кожної людини, хто виявляв будь-яке насильство по відношенню до інших людей, то ці люди самі опинялися колись жертвами якогось насильства по відношенню до себе, починаючи з дитинства. Варто зауважити, що основні причини вчинення домашнього насильства криються в психологічній природі як «тирана», так і жертви. Щодо поведінки останніх, то серед причин того, що постраждалі не звертаються до правоохоронних органів, є – страх помсти з боку «кривдника», страх знечестити сім'ю, відчуття особистої вини, почуття сорому, низька самооцінка, самопожертва заради дітей, фінансова залежність тощо.

Знаючи основні причини та умови вчинення домашнього насильства варто зосередити увагу на заходах його запобігання і, особливо, профілактики. Якщо аналізувати запобіжні заходи за характером спрямування, то основну роль відведено правовим. Ними є законодавчі норми, що встановлюють відповідальність для кривдника у разі вчинення домашнього насильства, зокрема, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст. 173-1), Кримінальний кодекс України (ст. 126-1 «Домашнє насильство»).

До перспективних напрямів профілактики домашнього насильства, на думку вчених та практиків варто приділяти наступним аспектам:

1) популяризація здорового способу життя з метою зменшення рівня вживання алкогольних напоїв;

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

2) популяризація нетерпимості домашнього насильства, та інформування громадян через всі можливі засоби комунікації, куди можна та треба звертатися у разі існуючої проблеми [5].

Крім того, має проводитися роз'яснювальна робота через засоби масової інформації стосовно існуючих правових заходів впливу на домашніх «тиранів», а саме, що таке домашнє насильство з точки зору закону; які існують норми закону щодо цього питання; у якому разі вони застосовуються; які права та обов'язки поліцейських, які виїжджають на виклик щодо вчинення домашнього насильства; які необхідно чинити дії з метою притягнення кривдника до кримінальної відповідальності тощо;

3) увага державних органів має спрямовуватися на психологічну допомогу та роботу як з жертвами, так і кривдниками, адже агресивна, жорстока поведінка в родині базується, в першу чергу, на психологічних чинниках [5].

Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству спрямовані на його відвернення та припинення (заборонний і обмежувальний приписи, взяття на профілактичний облік кривдника). Вочевидь, за допомогою цих заходів подолати домашнє насильство – це закореніле, вікове явище неможливо. Лише один аргумент: за даними дослідження, проведеними криміналістами та психологами, залежно від стану матеріального становища ті сім'ї, в яких було вчинене насильство, розподілилися так: низьке або дуже низьке – 70%; з середнім достатком – 27%; заможні – 3% [4]. Отже, суттєве зменшення домашнього насильства пов'язано з подоланням бідності, яка в Україні поширюється.

Таким чином, профілактика домашнього насильства повинна проводитися спеціально уповноваженими на те органами спільно з органами Національної поліції України не лише із жертвою, а й з кривдником, який теж підсвідомо страждає та потребує психологічної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Запорожець А.А. Криміналізація домашнього насильства – новела кримінального законодавства України. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 148–154.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
3. Постол О.І. Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2019/9_2019/26.pdf

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

4. Чернета С.Ю. Соціально-правові чинники протидії домашньому насильству URL: <http://lib.ndu.edu.ua:8080/dspace/bitstream/123456789/1622/1/psyconf.pdf#page=43>

5. Якимова С.В., Джепа І.І. Тезисний огляд кримінально-правових платформ щодо протидії домашньому насильству. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/53841/2/2020_Iakimova_S_V-Tezysnyi_ohliad_kryminalno-pravovykh_231-233.pdf

ДЕМБИЦЬКА АНАСТАСІЯ СЕРГІЇВНА

здобувачка вищої освіти 2 курсу

КАРПЕНКО РОМАН ВАЛЕРІЙОВИЧ

к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА
БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Одним із ключових елементів правового регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища є закріплення конституційного права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Це право визначене статтею 50 Конституції України та деталізується у спеціальному законодавстві. Воно гарантує можливість проживати у такому природному середовищі, яке не створює ризиків для здоров'я людини, забезпечує задоволення її життєвих потреб та зобов'язує державу і суб'єктів господарювання дотримуватись норм екологічної безпеки. Сутність цього права полягає у низці юридичних можливостей: право на проживання у середовищі, що відповідає вимогам екологічної безпеки; право звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування з вимогою усунення порушень екологічного законодавства; право вимагати дотримання екологічних норм іншими особами; а також право на судовий захист у разі порушення.

Важливою складовою реалізації цього права є інститут відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення екологічного законодавства. Така шкода може стосуватись як здоров'я громадянина, так і його майнових інтересів. Відповідно до чинного законодавства України, шкода підлягає повному відшкодуванню. Це охоплює компенсацію витрат на лікування, відшкодування втраченої працездатності, недоотриманих прибутків, а також витрат на відновлення природного середовища до придатного для використання стану. Компенсація може здійснюватись через оформлення листка непрацездатності, встановлення інвалідності, призначення соціально-економічних пілг, страхування ризиків та за рішенням суду. Особливу відповідальність за заподіяну

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

шкоду несуть власники джерел підвищеної екологічної небезпеки, якщо вони не доведуть, що шкода настала з незалежних від них причин [1, с. 86].

Окреме значення у сфері екологічної безпеки має правовий режим екологічної інформації. Законодавство України визнає за громадянами право на вільний доступ до екологічної інформації, яка охоплює широкий спектр відомостей про стан довкілля: стан землі, вод, повітря, лісів, флори та фауни, рівень забруднення, наявність шкідливих факторів, загрозу надзвичайних ситуацій, екологічні прогнози та стратегії, державні програми, витрати на охорону природи тощо. Відповідно до статті 25 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», така інформація може надаватись у письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій формі. Джерелами цієї інформації виступають державні кадастри, моніторингові системи, бази даних, реєстри, звітність уповноважених органів, а також громадські організації [2, с. 15].

Контроль і нагляд у сфері охорони навколишнього природного середовища є інструментами забезпечення реалізації екологічного законодавства. Згідно зі статтями 34–35 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», контрольні функції покладено на центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у цій сфері. Крім того, виконавчі органи місцевого самоврядування також здійснюють екологічний контроль. Завданням цього контролю є недопущення порушень екологічного законодавства усіма суб'єктами — як фізичними, так і юридичними особами, незалежно від форм власності та підпорядкування [3, с. 9].

Право громадян на безпечне довкілля є важливою складовою системи екологічної безпеки України. Його реалізація передбачає як гарантування доступу до екологічної інформації, так і можливість захисту прав через суд або інші законні механізми. Ефективність такого захисту залежить від взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування, громадськості та суб'єктів господарювання, що повинні діяти у межах екологічного законодавства. Особливого значення набуває доступ громадян до екологічної інформації як засобу громадського контролю за станом довкілля та діяльністю суб'єктів господарювання. Відкритість і достовірність екологічної інформації є запорукою ефективного реагування на екологічні загрози та основою для прийняття зважених управлінських рішень.

Отже, забезпечення права на безпечне довкілля потребує системного підходу, в якому мають взаємодіяти правові, інституційні та інформаційні інструменти, а також відповідальність усіх учасників екологічного правовідносин. Подальший розвиток законодавства у цій сфері має бути спрямований на удосконалення механізмів реалізації права, підвищення ефективності контролю та посилення гарантій його судового захисту.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Список використаних джерел:

1. Голов О. В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах воєнного стану. 2024. С. 97
2. Денисенко К. В. Проблеми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. С. 323-327.
3. Корольова В. В. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в системі особистих немайнових прав фізичної особи. Legal Bulletin 2022. С. 37-41.

КАРПЕНКО РОМАН ВАЛЕРІЙОВИЧ

к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ПРИРОДНИХ РОСЛИННИХ
РЕСУРСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН**

Відновлення природних рослинних ресурсів здійснюється власниками та користувачами земельних ділянок, включаючи орендарів, на території яких розташовані об'єкти рослинного світу. Для забезпечення цього процесу застосовуються різні підходи, зокрема сприяння природному відтворенню рослинного покриву, здійснення штучного оновлення рослинних ресурсів, а також заходи щодо запобігання деградації природних рослинних угруповань.

Масштаби та методи реалізації заходів з відтворення природних рослинних ресурсів визначаються відповідно до спеціальних проєктів, які проходять затвердження в уповноважених державних органах, відповідальних за регулювання у сфері природокористування. Проєкти містять детальний опис робіт, що необхідно виконати для збереження рослинного світу, з урахуванням екологічних особливостей конкретних територій. Також під час розробки таких документів враховуються наукові дослідження щодо відновлення природних екосистем, що дозволяє досягти максимальної ефективності заходів [1, с.21]. Здійснення заходів з відтворення рослинного світу повинно відповідати чинному законодавству та екологічним нормам, а також не становити загрози для здоров'я людини або стану довкілля. У цій сфері особливого значення набувають такі процеси, як

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

інтродукція нових видів рослин, їх акліматизація в природних умовах України, селекційна діяльність, а також збереження та створення ботанічних колекцій.

Згідно з положеннями статті 33 Закону України «Про рослинний світ», переселення видів рослин у нові місцевості, де вони раніше не зростали (процес інтродукції), та їх акліматизація можуть проводитися фізичними або юридичними особами лише після отримання спеціального дозволу. Такий дозвіл видається відповідними органами державної влади у сфері охорони довкілля за результатами наукових досліджень та висновків спеціалізованих установ, включаючи карантинну службу [2].

Процедура проведення інтродукції та акліматизації дикорослих рослин регулюється спеціальним нормативним актом – Положенням про інтродукцію та акліматизацію рослин. Цей документ розробляється та затверджується відповідним центральним органом виконавчої влади, який відповідає за охорону навколишнього природного середовища. Перед остаточним затвердженням положення підлягає обов'язковому погодженню з Національною академією наук України, а також з Головною державною інспекцією з карантину рослин України.

Окремі положення законодавства регулюють питання селекції дикорослих рослин, що передбачає здійснення заходів щодо покращення їхніх характеристик у природних умовах. Впровадження селекційних методів до певних видів рослин, а також їх подальша інтродукція на нових територіях допускається лише за наявності відповідних дозволів, які видають уповноважені державні органи. Це забезпечує контрольоване поширення змінених видів та попереджує можливі екологічні ризики [4, с.439].

Ботанічні колекції, що містять зразки різних видів рослин, відіграють важливу роль у наукових дослідженнях, навчальному процесі, культурно-освітній діяльності та природоохоронній сфері. До таких колекцій належать ботанічні сади, дендрарії, оранжереї, гербарії, банки насіння та інші спеціалізовані зібрання рослин. Вони підлягають обов'язковому державному обліку, оскільки становлять значну цінність для науки, екологічного збереження та розвитку біорізноманіття.

Процедура створення, ведення обліку, поповнення, зберігання та використання ботанічних колекцій чітко регулюється нормативними актами. Також передбачено правові норми щодо торгівлі, пересилання, імпорту та експорту рослинних колекцій за межі України. Всі відповідні правила затверджуються центральним органом виконавчої влади, який здійснює контроль у сфері охорони навколишнього середовища, за погодженням з Головною

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

державною інспекцією з карантину рослин, Державною митною службою та іншими компетентними органами [3, с.142].

Отже, правове забезпечення відтворення природних рослинних ресурсів в Україні є комплексною системою норм, спрямованих на збереження, регулювання та контроль за використанням рослинного світу. Законодавство передбачає механізми сприяння природному та штучному відновленню рослинного покриву, запобігання негативним впливам господарської діяльності, а також визначає порядок проведення інтродукції, акліматизації та селекції рослин. Особлива увага приділяється охороні ботанічних колекцій, які мають наукову та екологічну цінність, і державному контролю за їх створенням, зберіганням та використанням. Всі ці заходи реалізуються через систему нормативних актів, які затверджуються спеціально уповноваженими органами влади у співпраці з науковими установами, що забезпечує ефективне регулювання відтворення рослинних ресурсів та їх збереження для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Гавриш Н.С. Правовий режим ґрунтів в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.06. Одеса, 2018. 41 с
2. Закон України «Про рослинний світ» - Офіційний портал Верховної Ради України – URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text>
3. Лісова Т.В. Деякі теоретичні питання відновлення земель. Проблеми законності. 2018. Вип. 143. С. 140–150.
4. Тарнавська М.І. Правове регулювання охорони рослинного та тваринного світу України крізь призму адаптації вітчизняного законодавства до права ЄС. 2016. С. 434-441.

КВІТЧИНСЬКА АНАСТАСІЯ ОЛЕГІВНА

здобувачка освіти

ЗБОРЕЦЬ СВІТЛАНА ВІКТОРІВНА

кандидат історичних наук, викладач історії

комунального закладу “Ліцей №16” Кам'янської міської ради

ПОСТАТЬ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ У ПОЛІТИЦІ ПАМ'ЯТІ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Ім'я гетьмана Івана Мазепи (1639–1709) вже понад три століття залишається предметом палких дискусій і суперечок, а в контексті новітньої історії незалежної України набуває особливої символічної ваги. На тлі зростаючого тиску російської пропаганди та маніпуляцій історичними фактами, в українському суспільстві з новою силою актуалізується питання історичної пам'яті. У цьому процесі ключову роль відіграє державна політика пам'яті — інструмент, від якого значною мірою залежить формування колективного уявлення про минуле. Відтак постає необхідність осмислити, наскільки ефективно українська влада впродовж останніх трьох десятиліть додала імперські стереотипи, зокрема міф про Мазепу-зрадника, закріплений радянською та російською історіографією.

Отже, метою дослідження стало з'ясування місце постаті Івана Мазепи у політиці пам'яті української держави у 1991–2024 рр.

Завдання статті є такими:

- охарактеризувати стан вивчення теми, залучені джерела та методологічну основу дослідження;
- розглянути історичне підґрунтя міфологізації постаті Івана Мазепи та оцінки його діяльності сучасними дослідниками;
- визначити основні етапи політики пам'яті в Україні у роки незалежності та їх особливості;
- визначити зміст політики пам'яті перших президентів України стосовно І. Мазепи та проблеми її реалізації;
- з'ясувати місце постаті І. Мазепи в історичній політиці від президентства В. Ющенка та його наступників.

Проблема роботи полягає у неефективності впливу президентів (1991-2024) на формування політичної пам'яті щодо постаті гетьмана Івана Мазепи.

Іван Мазепа (1639-1709)- гетьман Війська Запорозького, про якого складено найбільше історичних міфів, найгучнішим з яких виявився міф про “зрадника”. Мазепа отримав цей статус після підписання договору із Карлом XII у жовтні 1708 року. Ця подія стала причиною його демонізації у Російській імперії, яка тримається і надалі серед суспільства. Таврування Мазепи як зрадника обернулося й його відлученням від церкви, що додало образу винятково негативних рис.[4] Тобто ця особистість та її діяльність розглядалися суто з позиції російської імперії та її політики, де не було місця самостійній українській державі. В історичній політиці більшовиків цей міф знайшов вдале продовження, адже проекти суверенних республік у складі СРСР були лише проєктами, і будь який натяк на державницьку діяльність українських гетьманів псувало політику кремля та провідну роль «старшого брата» - російського народу у розвитку України.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Негативний образ Мазепи, крім теми зради, доповнювала історія з відлученням від церкви – анафемою, що часто некоректно називають «церковним прокляттям» - два несумісні поняття у цьому визначенні. Анафема остаточно демонізувала Мазепу, викреслювала його із суспільства, що навіть у комуністичні часи згадувалося як крайня межа морального падіння гетьмана. У вересні 2018 р., коли було надано автокефалію Православній церкві в Україні, представник Вселенського Патріархату при Всесвітній раді церков у Женеві, підтвердив, що анафема, яка була накладена церквою 1708 року на гетьмана Івана Мазепу, є недійсною, духовенство Вселенського патріархату її ніколи не визнавало [5].

Своєрідною аксіомою є те, що усі міфи про Мазепу містять його негативний образ, а його найвідомішою характеристикою є «зрадник» [6; 10], що зробило його таким собі «антигероєм» української історії. З таким баченням Мазепи як «зрадника» українці зустріли незалежність у 1991 р., засвоївши міфи попередніх майже трьох століть. Ці міфи створювала і транслиувала влада - російська імперська, пізніше – радянська тоталітарна. Термін політика пам'яті не вживався тією владою, але насамперед саме політика держави визначала і впливала на історичну пам'ять. Проголосивши незалежність, український народ, нарешті отримав можливість говорити і писати про своє минуле, і дати відповідь на питання, хто кого «зрадив».

Політика пам'яті- це сукупність соціальних практик, спрямованих на репрезентацію (чи модифікацію) певних образів минулого (образів спільного минулого), актуалізованих сучасним політичним контекстом. Політика пам'яті стосується передусім інтерпретації минулого й вибудовується з огляду на конкретні внутрішні та зовнішні чинники функціонування держави та характер політичної влади. Предмет політики пам'яті є подвійним, та передбачає, з однієї сторони, конструювання певної спільної пам'яті, як системи колективних уявлень про минуле, з іншої – цілеспрямований вплив на індивідуальну пам'ять кожного громадянина. [4, с.246]

Питання періодизації політики пам'яті в Україні досліджували такі учені як А. Киридон [4], Я. Грицак [3], В. Бабка [1-2], С. Набок [7] та інші. Саме їх дослідження було узагальнено для характеристики етапів історичної політики української держави у 1991–2024 рр. Усі дослідники відзначають обумовленість політики пам'яті в Україні протягом 1991 – 2024 рр. президентськими термінами, тобто характером влади та її історичною політикою.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Політика пам'яті держави виявилася занадто залежною від політичних проблем України. З одного боку – від 1991 року і першого президента Л. Кравчука було визначено генеральні пріоритети у дослідженні минулого, з іншого – формування олігархічних груп, залежних від московського керівництва, гальмувало формування не тільки незалежної України, а й незалежного погляду на її історію. Особливість політики пам'яті в Україні у тому, що вона виявилася напівзалежною від окремих президентів і фактично роки їх президентства стали етапами цієї політики. Це відноситься і до постаті І. Мазепи.

У роки президентства Л. Кравчука та Л. Кучми було створено можливості у дослідженні дискусійних питань для науковців, але на рівень суспільства, меморіальних заходах це відбивалося слабо. Це доводить відсутність масштабних наукових та меморіальних проєктів, які б ініціювала держава, хоча заповідник Гетьманська столиця з центром у Батурині було започатковано ще у 1993 р. [8-9] Фактично протягом 1991 – 2004 рр. поєднувалися радянські та українські національні моделі пам'яті про Мазепу.

Новим етапом у дослідженні постаті Мазепи та вшанування його пам'яті стало президентство В. Ющенка у 2004 – 2010 рр. та ініційоване ним святкування 300-річчя від підписання українсько-шведського договору та смерті І. Мазепи. [11] Те, українське суспільство, зокрема місцеві органи влади не готові до визнання діяльності Мазепи, довели дискусії навколо відзначення цих дат, а також фінансова складова політики В. Ющенка, коли поспіхом витрачалися кошти на будівництво об'єктів національного заповідника Гетьманська столиця. Страждала якість, а відтак – і довіра до діяльності влади. Разом з тим, особиста участь Ющенка у просуванні заходів сприяла поживленню досліджень. Саме вони створили підґрунтя для появи інших місць пам'яті, пов'язаних з Мазепою. Це стосується тих регіонів, місць, де він народився, жив, з якими пов'язані не тільки роки гетьманування. Саме глибокі наукові розвідки дозволили зруйнувати образ гетьмана – «зрадника», а амбітного політика, цікавої особистості, не позбавленої складних рис. Проблема залишається у тому, що наукові дослідження не знайшли широкого сприйняття частиною українського суспільства.

Також деяких складнощів додало те, що у роки президентства В. Януковича відбулося повернення до російськоцентричної політики пам'яті, відновлення радянських міфів, що призвело до замороження й багатьох проєктів у Батурині, відсутність уваги до постаті Мазепи на рівні дат і подій. Новий етап відродження національної історії внаслідок Революції гідності та відповідних дій П. Порошенка назавжди скасували повернення до спотвореного бачення минулого та діяльності Мазепи, а початок війни з росією, її повномасштабне вторгнення довели необхідність глибокого вивчення важливих постатей української історії. Політика пам'яті держави сьогодні полягає у захисті і збереженні історичної і культурної спадщини, пов'язаної з І. Мазепою, адже знана її частина опинилася під загрозою.

У перспективі наших досліджень – вивчення шкільних підручників доби

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

СРСР та незалежної України з метою порівняння постаті І. Мазепи, проведення опитування серед різних груп населення, щоб з'ясувати поточне ставлення до особистості відомого українця, який для багатьох залишається невідомим.

Список використаних джерел:

1. Бабка В. Історична пам'ять як фактор політичного впливу в незалежній Україні: Дис. ... політ. іст. наук. Ніжин, 2016.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Babka_Volodymyr/Istorychna_pamiat_iak_faktor_politychnoh_o_vplyvu_v_nezalezhnii_Ukraini.pdf?
2. Бабка В. Політика пам'яті: спроба теоретичного синтезу, моделі впровадження та роль у перехідному суспільстві. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. № 6 (74). С.201–215. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/babka_polityka.pdf
3. Грицак Ярослав. Нові повороти в українській політиці пам'яті [Текст виступу при врученні премії Антона Гінделі, 28 жовтня 2010 р., Відень]. 2 грудня 2010 р. URL: https://zaxid.net/novi_povoroti_v_ukrayinskiy_polititsi_pamyati_n111751
4. Киридон А. Політика пам'яті в Україні (1991–2015 рр.). Україна-Європа-Світ: збірник наукових праць. 2015. №2. С. 244-250.
<http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25124/1/Kyrydon.pdf>
5. Коваленко О. Панахида по Мазепі: чому гетьман Скоропадський чинив спротив. 5 жовтня 2018. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/10/5/153094/>
6. Кочергін І. Міф 16. Іван Мазепа – зрадник URL: <https://www.libr.dp.ua/?do=ukrainica&lng=1&id=8&idg=73>
7. Набок С. Держава і політика пам'яті: досвід чотирьох президентів України. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 5 (55). С. 393 –421.39
8. Постанова КМУ від 14 червня 1993 р. N 445 «Про державний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/445-93-%D0%BF#Text>
9. Постанова КМУ від 17 серпня 2002 р. N 1123 «Про затвердження Комплексної програми збереження пам'яток Державного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» і розвитку соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури смт Батурина». *Верховна Рада України*. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1123-2002-%D0%BF#Text>

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/410-2008-%D0%BF#Text>

10. Таїрова-Яковлєва Т.Г. Іван Мазепа / пер. з рос.: Ю. А. Мицик, І. Ю. Тарасенко.

Харків: Фоліо, 2018. 315 с

11. Указ Президента України. Про відзначення 300-річчя подій, пов'язаних з воєнно-політичним виступом гетьмана України Івана Мазепи та укладенням українсько-шведського союзу. Документ 955/2007, поточна редакція.

Прийняття від 09.10.2007. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/955/2007#Text>

КУЗНЕЦОВА ЛЮДМИЛА ВАЛЕРІЇВНА

к.ю.н., доцент, доцент кафедри історії та права

Черкаського державного технологічного університету

СОЦІОЛОГІЧНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Проблема насильства в сім'ї є актуальною у всьому світі, у кожній країні. Міжнародна спільнота вже досить тривалий час намагається виробити ефективні та універсальні засоби протидії насильству в сім'ї, одним з яких є розробка й прийняття відповідного нормативно-правового забезпечення. Останнім часом активізувалась європейська спільнота щодо вироблення ефективного нормативно-правового забезпечення попередження насильства в сім'ї.

Ст. 3 Конституції України [1] проголосила людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Згідно зі ст. 28 Основного Закону кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Основними напрямами реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є:

- 1) запобігання домашньому насильству;
- 2) ефективне реагування на факти домашнього насильства шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 3) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством;
- 4) належне розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки [2].

Сучасним глобальним викликом стає проблема насильства, насамперед щодо дітей. У суспільстві насильство щодо дітей часто розглядається або як заборонена тема, або як загальноприйнята норма, або як необхідна форма дисципліни. Про випадки насильства щодо дітей рідко стає відомо. В результаті інформація про випадки насильства щодо дітей залишається мізерною, складає лише так би мовити верхівку великого айсберга. Представляючи свою доповідь на Генеральній Асамблеї ООН 2015 року, Пауло Серджіо Пинеїро, незалежний експерт, якому доручено здійснити Дослідження ООН з питань насильства щодо дітей, зауважив: «Дітям набридло чути, що вони - «наше майбутнє». Вони хочуть насолоджуватися своїм дитинством без насильства і вже зараз». Головний висновок Дослідження ООН з питання насильства щодо дітей досі є надзвичайно актуальним: «Ніяке насильство щодо дітей не може бути виправдане, але всім проявам насильства щодо дітей можна запобігти» [3, с.203].

Домашнє насильство є одним із найпоширеніших та найгрубіших порушень конституційних прав і свобод людини, яке завдає безпосередньої шкоди здоров'ю і добробуту постраждалих осіб та має вагомі негативні наслідки для всього суспільства, які вимірюються матеріальними втратами. Економічних втрат унаслідок домашнього насильства зазнають різні представники суспільства, включаючи самих постраждалих осіб, членів їхніх сімей, роботодавців, які несуть збитки внаслідок непрацездатності працівників, які постраждали від домашнього насильства, а також бюджети як місцевого, так і державного рівнів та економіка країни у цілому.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Домашнє насильство – це загальна проблема, а також одна з найбільш розповсюджених у світі форм порушення прав людини. Воно вважається серйозною проблемою в кожній країні, де ведеться систематичний статистичний облік.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр>
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
3. Коломоець О. Д. Світовий досвід протидії насильству в сім'ї. *Наукові записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. Серія “Юридичні науки”. № 1. 2020. Т. 24 (63). С. 202–208.
4. Котляр Д.О., Кузнецова Л.В. Деонтологічні аспекти проблематики домашнього насильства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 657-659.

ЛАРЧЕНКО МАРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

к.ю.н., доцент, доцент кафедри кібербезпеки та математичного моделювання

Національного університету «Чернігівська політехніка»

**ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З
ВІДКРИТИМ КОДОМ В ДЕРЖАВНИХ СТРУКТУРАХ**

У сучасному світі розвиток інформаційних технологій стрімко трансформує всі сфери суспільного життя, зокрема державне управління. Одним із ключових напрямів цифровізації є впровадження програмного забезпечення з відкритим кодом (open-source software, OSS) у роботу органів державної влади та підприємств критичної інфраструктури. Відкритий код дозволяє забезпечити більшу гнучкість, зменшити витрати на ліцензування, уникнути технологічної залежності від окремих постачальників та підвищити рівень прозорості інформаційних систем. Однак одночасно з цими перевагами виникають низка правових проблем, які стосуються імпорту, використання, ліцензування, безпеки та контролю над програмним забезпеченням, що поширюється на умовах відкритих ліцензій.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Особливе значення ця проблематика набуває в умовах війни та зростання кіберзагроз, коли використання недослідженого або неконтрольованого програмного забезпечення може становити загрозу національній безпеці. Крім того, більшість відкритого ПЗ створюється за межами України, що ускладнює правове регулювання у разі виникнення порушень або кіберінцидентів.

Метою цієї статті є аналіз правових проблем, пов'язаних з імпортом та використанням програмного забезпечення з відкритим кодом в державному секторі, дослідження нормативно-правової бази України, міжнародного досвіду та формулювання пропозицій щодо удосконалення правового регулювання у цій сфері.

Програмне забезпечення з відкритим кодом визначається як таке, що поширюється на умовах ліцензії, яка дозволяє користувачам переглядати, змінювати, копіювати, поширювати та створювати похідні продукти. Основними правовими ознаками відкритого ПЗ є: 1) доступність вихідного коду; 2) відсутність обмежень на використання програмного продукту з боку будь-якої особи чи організації; 3) вільне поширення з обов'язковим зазначенням умов ліцензії; 4) наявність ліцензійної угоди, що регулює права та обов'язки сторін.

Серед найбільш поширених ліцензій, які застосовуються до відкритого ПЗ, слід згадати GNU General Public License (GPL), MIT License, Apache License, BSD License. Ці ліцензії мають суттєві відмінності щодо прав на модифікацію, вимог до розкриття змін, обмежень на використання у комерційних цілях тощо. Правовий статус такого ПЗ в межах національних юрисдикцій визначається нормами авторського права та договірного права, а також принципами міжнародного приватного права. Приклади використання open-source ПЗ в українських державних установах наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Приклади використання програмного забезпечення з відкритим кодом

№	Державна установа / сектор	Програмне забезпечення з відкритим кодом	Призначення / приклад використання
1	Міністерство оборони України	Linux (Debian, Astra Linux, Ubuntu)	Робота внутрішніх серверів та безпечних робочих станцій
2	Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП)	Ubuntu, PostgreSQL, Moodle	Кіоски самообслуговування, електронний документообіг, навчальні сервіси
3	Кабінет Міністрів / держ. органи	СЕД «АСКОД», PostgreSQL	Електронний документообіг, бази даних
4	Міністерство цифрової трансформації України	Node.js, PostgreSQL, Docker, Kafka	Сервіси «Дія», урядові API, внутрішні реєстри

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

5	Державні закупівлі (Prozorro)	Повністю open-source архітектура (код на GitHub https://github.com/openprocurement)	Прозорі державні закупівлі, електронна взаємодія з бізнесом
6	Університети та наукові установи	Linux, Moodle, Nextcloud, LibreOffice	Навчальний процес, внутрішні сервери, облік та документообіг
7	Кіберполіція та МВС	ELK stack (Elasticsearch, Logstash, Kibana)	Аналіз кіберінцидентів, візуалізація логів
8	Держспецзв'язку, криптозахист	GnuPG, OpenSSL, OpenVPN	Захищене шифрування та підписування даних, VPN-з'єднання
9	Платформа для навчання держслужбовців (Edera)	Moodle, інші фреймворки з відкритим кодом	Проведення онлайн-курсів, тестування
10	Система цифрової взаємодії між пацієнтами, лікарями, медичними закладами та НСЗУ (eHealth)	Розробник системи eHealth, публікує частину open-source модулів https://github.com/edenlabllc	Успішне впровадження open-source підходу у масштабному державному проєкті

У контексті імпорту відкритого ПЗ слід розуміти не лише фізичне чи електронне завантаження програм з іноземних серверів, а й його правове впровадження в державну ІТ-інфраструктуру. Тут постають такі ключові проблеми.

1. *Юрисдикційна невизначеність.* Оскільки велика частина відкритого ПЗ створюється або підтримується іноземними суб'єктами, держава-споживач не завжди може ефективно застосувати до них свої правові норми. У разі порушення безпеки, недостовірності коду чи поширення через ПЗ шкідливого функціоналу виникає питання: хто несе відповідальність і за яким правом?

2. *Відсутність контролю за походженням та модифікаціями.* Відкрите ПЗ може змінюватися будь-якою особою з доступом до коду. Це створює серйозні ризики для безпеки в умовах використання такого ПЗ у державному управлінні, зокрема у сфері оборони, зв'язку, е-урядування. Проблема ускладнюється через відсутність правового механізму перевірки ланцюга внесених змін до коду.

3. *Ліцензійні ризики при використанні відкритого ПЗ.* Державні структури часто стикаються з труднощами у дотриманні умов відкритих ліцензій. Оскільки open-source ліцензії, зокрема GNU GPL, можуть мати "вірусний" характер (тобто вимагати поширення похідного ПЗ на тих самих умовах), державні установи можуть неусвідомлено порушити авторське право, оприлюднивши або модифікувавши код без дотримання умов.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

В Україні немає чіткого механізму правової експертизи ліцензій відкритого ПЗ при його закупівлі або впровадженні. Внаслідок цього може бути порушено міжнародне авторське право, держава наражається на позови або претензії у межах іноземної юрисдикції, неможливо забезпечити належне управління ризиками відповідальності.

Крім цього, державне використання open-source ПЗ несе ризик кіберзагроз, пов'язаних із: 1) вразливостями у коді, які не виявлені вчасно через відсутність централізованого аудиту; 2) закладеним зловмисним функціоналом, зокрема бекдорами; 3) використанням несертифікованих бібліотек або модулів з ризикованих джерел.

У структурі інформаційної безпеки держави важливе місце займає система нормативних документів з технічного захисту інформації (НД ТЗІ), яка регламентує порядок використання програмно-технічних засобів для обробки, передачі та зберігання інформації з обмеженим доступом. Центральною інституцією, що координує політику у сфері технічного захисту інформації, виступає Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (Держспецзв'язку). Саме вона визначає вимоги до сертифікації засобів криптографічного та технічного захисту, а також програмного забезпечення, що використовується у державному секторі.

Проте чинне нормативно-правове регулювання у цій сфері має низку істотних прогалин, які стосуються, зокрема, використання програмного забезпечення з відкритим вихідним кодом. Відповідно до чинних процедур, сертифікації підлягають лише ті програмні продукти, що офіційно закуповуються централізовано, або використовуються в інформаційно-телекомунікаційних системах, які обробляють інформацію з обмеженим доступом, зокрема службову чи конфіденційну. Водночас, значна кількість програм з відкритим кодом, які фактично застосовуються в органах державної влади, місцевого самоврядування, в освітніх та наукових установах, не потрапляє до сфери дії чинних стандартів технічного захисту інформації.

Це означає, що у випадку, якщо таке програмне забезпечення впроваджується самостійно окремими установами, без централізованої процедури затвердження або погодження з Держспецзв'язку, воно може залишатися повністю поза контролем органів, відповідальних за забезпечення інформаційної безпеки держави. Наразі в Україні відсутній єдиний державний реєстр дозволеного до використання у державному секторі програмного забезпечення з відкритим кодом. Відповідно, кожна установа має право самостійно визначати перелік застосовуваних рішень, покладаючись лише на власну оцінку їхньої доцільності, технічної сумісності та безпечності.

Подібна практика створює ризиковану ситуацію, за якої поширюється використання неперевіраних або потенційно уразливих програмних рішень. За відсутності вимог до перевірки ланцюгів довіри у відкритому програмному забезпеченні, а також механізмів централізованого аудиту безпеки, існує ймовірність використання змінених чи модифікованих версій ПЗ, які можуть містити вразливості або шкідливі закладки. Оскільки розробники такого ПЗ можуть бути анонімними

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

або діяти за межами української юрисдикції, унеможлиблюється ефективний правовий захист у разі заподіяння шкоди.

Крім того, використання відкритого ПЗ без нормативного супроводу унеможливорює встановлення юридичної відповідальності у випадках інцидентів, пов'язаних з витоком або компрометацією інформації. Відсутність визначених правил і процедур для оцінки безпечності відкритого коду призводить до ситуації, коли навіть критично важливі компоненти державних інформаційних систем можуть будуватися на основі рішень, які не проходили жодної державної верифікації.

Таким чином, наявна правова прогалина щодо використання відкритого програмного забезпечення в контексті НСТЗІ не лише суперечить базовим принципам інформаційної безпеки, але й створює передумови для системної вразливості у державному секторі. На цьому тлі особливої актуальності набуває необхідність розробки нормативної бази, що забезпечить визначення критеріїв безпечності open-source програм, процедур їх попереднього тестування, сертифікації або хоча б реєстрації. Крім того, доцільним є запровадження відкритого державного реєстру дозволених до використання open-source продуктів, що пройшли перевірку на відповідність вимогам національного законодавства у сфері технічного захисту інформації.

Деякі держави вже запровадили чітку політику щодо використання відкритого ПЗ у держсекторі. Так, Франція, Німеччина та Італія – мають *white-lists* дозволеного open-source ПЗ з попереднім аудитом безпеки. США мають урядовий документ (Federal Source Code Policy), що вимагає оприлюднення частини коду, створеного за державні кошти, а також передбачає повторне використання open-source рішень.

У Європейському Союзі питання правового регулювання та безпечного впровадження відкритого програмного забезпечення (open source software, OSS) у публічному секторі є частиною ширшої політики цифрової трансформації та цифрового суверенітету. Однією з ключових інституційних ініціатив у цьому напрямі є Open Source Observatory (OSOR) – платформа, започаткована Європейською Комісією у межах програми ISA² (Interoperability Solutions for European Public Administrations) [1].

Open Source Observatory (OSOR) функціонує як інформаційно-аналітичний хаб, який збирає, систематизує та поширює кращі практики, політики, приклади проєктів і аналітичні матеріали щодо впровадження відкритого ПЗ у публічному секторі країн-членів ЄС. Однією з головних цілей OSOR є сприяння інтеграції OSS-рішень у державне управління із дотриманням високих стандартів правової відповідності та інформаційної безпеки.

З правової точки зору OSOR розглядає open-source не як технічний феномен, а як соціально-правову модель взаємодії, яка вимагає інституціоналізації відповідних норм у національному законодавстві. На платформі OSOR регулярно публікуються керівництва для розробників та

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

замовників програмного забезпечення щодо ліцензування, сумісності ліцензій та уникнення юридичних колізій. Також розміщуються методичні документи, які пояснюють правовий зміст найпоширеніших open-source ліцензій (GNU GPL, MIT, Apache, BSD тощо) та їх вплив на державне регулювання. Ще одну частину становлять рекомендації щодо включення вимог до OSS у державні закупівлі, зокрема у контексті дотримання принципів прозорості, недискримінації та ефективного використання бюджетних коштів та політики кібербезпеки, які стосуються процесу перевірки open-source рішень перед їх використанням у критичних інфраструктурах або захищених інформаційних системах [2].

Варто звернути увагу, що Європейська Комісія у 2020 році затвердила «Open Source Software Strategy 2020–2023», яка містить прямі положення про обов'язковість оцінки безпечності open-source рішень перед їх імплементацією, а також закликає до створення відкритих реєстрів схвалених ПЗ для державних установ [3]. У межах цієї стратегії ЄС робить наголос на “inner source” моделі, коли державні установи обмінюються кодом між собою через спільні репозиторії, а не лише залучають зовнішні OSS-проекти. Це дозволяє підтримувати контроль над якістю, прозорістю змін і юридичною сумісністю використовуваних компонентів [1].

Таким чином, ініціатива OSOR виконує подвійну функцію: з одного боку, вона сприяє популяризації відкритих технологій у державному секторі, з іншого – формує правову культуру відповідального використання open-source у контексті дотримання принципів кібербезпеки, прав інтелектуальної власності та регуляторної відповідності. Такий підхід може служити зразком для країн, які лише формують політику у цій сфері, зокрема й для України, яка наразі не має цілісного підходу до правового супроводу відкритого ПЗ у державному управлінні.

Усі ці підходи можуть бути використані як модель для створення української системи оцінки і впровадження open-source ПЗ.

Зокрема, з метою правового упорядкування імпорту та використання open-source ПЗ в державному секторі доцільним є:

- 1) прийняти нормативно-правовий акт (підзаконного або законодавчого рівня), який регламентує впровадження ПЗ з відкритим кодом в органах державної влади;
- 2) створити реєстр рекомендованого open-source ПЗ, що пройшло безпековий аудит;
- 3) запровадити обов'язкову юридичну експертизу умов ліцензій відкритого ПЗ, яке планується використовувати у держсекторі;
- 4) розробити інструкції щодо внутрішнього контролю за дотриманням ліцензійних вимог, включаючи навчання відповідальних ІТ-фахівців;
- 5) забезпечити гармонізацію українського законодавства у сфері авторського права з вимогами щодо open-source ліцензій, як-от GNU GPL, MIT, Apache тощо.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Таким чином, використання програмного забезпечення з відкритим кодом у державному секторі України – це не лише стратегічна можливість зменшити витрати і забезпечити технологічну незалежність, а й складне правове завдання. Необхідно створити збалансовану нормативну базу, яка б забезпечувала одночасно правову визначеність щодо умов використання, безпековий контроль та захист авторських прав і дотримання міжнародних зобов'язань.

У майбутньому саме чітка регламентація імпорту та використання open-source рішень дозволить державі ефективно інтегрувати сучасні технології без шкоди для безпеки та законності.

Список використаних джерел:

1. European Commission (2020). *The European Commission adopts its new Open Source Software Strategy 2020–2023*. URL: https://commission.europa.eu/news/european-commission-adopts-its-new-open-source-software-strategy-2020-2023-2020-10-21_en
2. European Commission (2021). *Commission Decision on the open source licensing and reuse of Commission software* (2021/C 495 I/01). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A32021D1209%2801%29​;contentReference\[oaicite:7\]{index=7}](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A32021D1209%2801%29​;contentReference[oaicite:7]{index=7})
3. European Commission (2020). *Open Source Software Strategy 2020-2023*. URL: https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies/digital-services/open-source-software-strategy_en

ЛУНЯК ЄВГЕН МИКОЛАЙОВИЧ,
доктор історичних наук, доцент, капітан ЗСУ
КРИЛЕНКО ІВАН МИХАЙЛОВИЧ,
кандидат історичних наук, доцент, полковник ЗСУ
БОЛГАРИНА ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,
лейтенант ЗСУ
**ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА В КОНТЕКСТІ НАВЧАЛЬНО-
ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗСУ**

В умовах теперішньої російсько-української війни, що розпочалася з анексії Криму та вторгнення на Донбас у 2014 р., а з 2022 р. набула повномасштабного характеру, особливого значення набувають зміцнення та підтримання високого морального духу в силах оборони України. З цією метою досить часто використовується апелювання до звитяг українського народу в історичному

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

контексті. Наше минуле тут може надати надзвичайно багатий матеріал для прикладів мужності, героїзму, професіоналізму та стійкості українських воїнів за понад тисячолітній період, починаючи з часів Давньоруської держави й закінчуючи актуальними подіями оборони України від російської агресії. Серед найяскравіших етапів в історії українського війська, безумовно, можна виділити давньоруський (IX-XIII ст.) та козацький (XV-XVIII ст.) періоди, добу визвольних змагань українського народу 1917-1922 рр., національно-визвольну боротьбу в часи Другої світової війни 1939-1945 рр. та повоєнні роки (до середини 1950-х рр.).

Кожен з цих етапів містить безліч героїчних подій та образів нашої військової історії, здатних надихати нинішнє покоління захисників України на боротьбу за збереження її державного суверенітету та територіальної цілісності. Втім, за нашими спостереженнями, саме доба козацтва має певну унікальність у порівнянні з іншими періодами вітчизняної історії.

По-перше, це пов'язано з майже абсолютно позитивним ставленням у нашому суспільстві до поняття «козак» та діяльності українського козацтва в історичному ракурсі загалом. Апелювання до козацького походження бачимо, наприклад, в одному з головних символів нашої країни – державному гімні України («Душу й тіло ми положим за нашу свободу, і покажем, що ми, браття, козацького роду»). Також, згідно ст. 20 Конституції України, передбачено, що в майбутньому має бути створено Великий Державний Герб України з урахуванням малого Державного Герба України (тризуба) та герба Війська Запорозького (козака з самопалом).

Сила-силенна народних прислів'їв та приказок пов'язана з козацьким минулим («Герпи, козаче, отаманом будеш»; «Козацькому роду нема переводу»; «Козак – душа правдива»; «Де козак, там і слава»; «Береженого Бог береже, а козака – шабля»; «Турок чи козак?»). Годі й казати, що козацтво прославляється й оспівується в багатьох зразках усної народної творчості, а також у безлічі витворів образотворчого, літературного, музичного мистецтва та кінематографії. Рідний і позитивний для більшості українців образ козака став уособленням найкращих чеснот воїна: любові до своєї землі, сили духу, воїнської доблесті та майстерності. Називаючи чоловіка

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

козаком, а жінку козачкою, ми вкладаємо в ці слова глибоку повагу, й таке звернення для нашої традиційної культури є проявом похвали.

Зауважимо, що таке ставлення до образу козака є унікальним саме для української культури. В інших країнах, де це слово також є відомим, ставлення до цього поняття може докорінним чином відрізнятися від нашого. Наприклад, у Франції слово «козак (*cosaque*)» переважно асоціюватиметься з поняттями «грубіян, нахаба, хам» і буде пов'язане в першу чергу з подіями наполеонівських війн та захопленням Парижа російськими військами, в складі яких було кілька козачих полків, які головним чином належали до донського козацтва. Вислів «*à la cosaque*» у французькій мові означає робити щось грубо, нахабно, брутально.

По-друге, козацький період нашої історії, що тривав близько трьох століть, є неймовірно багатим на яскраві події та постаті, які можуть використовуватися з метою унаочнення стійкості, мужності, героїзму та відданого служіння Батьківщині. В цьому контексті можна згадати імена видатних полководців цього часу: Дмитра Вишневецького-Байди, Семерія Наливайка, Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Максима Кривоноса, Івана Богуна, Івана Сірка, Петра Дорошенка, Івана Мазепи, Максима Залізняка, Івана Гонти та ін. Цей період характеризується відновленням державності на українських землях, яка занепала після ліквідації Галицько-Волинського князівства в 1340 р. Та й, власне кажучи, уявлення про Україну, як окрему державу, формується в козацьку добу, а саму Україну дуже часто називають «козацькою країною» чи «землею козаків». *Ucraina terra cosaccorum est.*

Не буде перебільшенням сказати, що однією з потужних підвалин для відновлення України, як незалежної держави, став так званий «козацький міф», який є об'єднувальним феноменом від Карпат і до Донбасу. Звичайно, годі й говорити, що елітою, державотворчою силою та захистом України в XVI-XVIII ст., насамперед, було саме козацтво. Довгий час існування козацького ладу в Україні, який, хоч і в трансформованому вигляді, але дожив до сьогодення, вигідно відрізняє цей період, від скажімо доби Української революції чи Другої світової війни, які були, безумовно, яскравими та багатими на події й дійових осіб, але в історичному розрізі досить короткочасними.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

У свою чергу, варто підкреслити, що лідери як Української революції, так і українських національно-визвольних змагань часів Другої світової війни постійно зверталися до козацької історії й традицій, черпаючи звідти поняття, атрибути, символіку. Згадаймо, що офіцерський корпус в період революції називався старшинським, відновлено козацькі звання й ранги: козак, гайдамака, хорунжий, осавул, сотник, полковник, отаман, гетьман тощо. Звернення «пан». Для певних угруповань використовувалися назви «курінь», «сотня», «кіш». Також в цей період відновлено традиції козацьких прізвищ, яка особливо чітко закріпилася в діяльності ОУН-УПА у формі псевдо, які приховували справжню особистість їхнього носія з метою конспірації. Так серед псевдонімів головнокомандувача УПА в 1943-1950 рр. Романа Шухевича можемо згадати такі імена, як «Білий», «Дзвін», «Степан», «Чернець», «Чух», «Тур», «Тарас Чупринка».

По-третє, доба козацтва не завершилася через чітко вимальовану поразку. Тим цей період вигідно відрізняється від, скажімо, доби Київської Русі, коли великокнязівська держава була знищена внаслідок монголо-татарської навали в 1237-1241 рр. Поразок зазнали й визвольні змагання українського народу часів революції та Другої світової війни. До того ж давньоруська історія є постійним джерелом зазіхань з боку кремлівських ідеологів, які постійно наголошують, що саме Москва стала спадкоємицею Київської Русі після її занепаду через Батиєву навалу. В цьому зв'язку можна згадати, як 29 травня 2017 р., перебуваючи з візитом у Парижі, на зустрічі з президентом Франції Еммануелем Макроном російський диктатор Володимир Путін згадав, що стосунки Росії і Франції розпочалися ще у середині XI ст. з одруження «русской» княжни Анни Ярославни з королем Генріхом I. Тобто намагання перетягнути давньоруську історію на сучасну Росію. У відповідь на це Макрон заявив, що Анна Київська є важливою фігурою французько-українських відносин. Також в контексті намагання привласнити собі давньоруську спадщину можна згадати помпезне відкриття грандіозного пам'ятника Володимиру Великому в Москві 4 листопада 2016 р. Цілком очевидно, що в Москві цей великий князь київський ніколи не був, та й сама Москва почала утворюватися більш ніж через століття після його смерті. На відміну від історії Київської Русі, як фундаменту своєї

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

державності, діяльність українського козацтва для кремлівських ідеологів є не такою привабливою.

За нашими спостереженнями, діяльність українського козацтва викликає більший інтерес з боку військовослужбовців, ніж інші періоди вітчизняної історії. Так при опитуваннях особового складу підпорядкованих підрозділів відмічалася зацікавленість у глибшому ознайомленні з яскравими сторінками минулого українського козацтва, що проявлялася у бажанні ознайомитися з тематичною науково-популярною літературою, взяти участь у навчальних екскурсіях по місцях козацької слави, бути присутнім на відповідних заняттях. Серед науково-популярною літератури, яка має ходження на фронті, особливо можна виділити праці відомих істориків-козакознавців Тараса Васильовича Чухліба та Євгена Васильовича Букета [1; 2].

Значення козацького періоду в історії українського війська знайшло своє відображення й у деяких керівних документах ЗСУ. Так в «Етосі Піхотинця», затвердженому Командуванням Сухопутних військ 27 лютого 2025 р., всіляко підкреслюється значення давніх традицій для становлення української армії. В тексті документу, зокрема, йдеться: «Піхота є найдавнішим родом військ. У княжі часи піхота була основою війська. Організація, озброєння та воєнне мистецтво українського княжого війська не поступалося бойовими якостями європейській піхоті. Цінність княжої піхоти виявилася в їх успішній боротьбі проти загарбників – хозарів, печенігів, половців та прашурів московитів.

Наступною віхою розвитку української піхоти була піхота козацького війська. На гербі і печатці Війська Запорозького зображений піший козак, озброєний вогнепальною зброєю! Взірцем воїна для тогочасної Європи була саме українська козацька піхота» [3].

Важливе місце приклади козацької історії займають і в системі підготовки сучасних військових лідерів. Один з найвідоміших дослідників проблем військового лідерства в Україні Андрій Олександрович Вітченко в своїй статті «Духовний потенціал військового лідерства» з приводу теперішнього перебігу російсько-української війни зауважує таке: «На заваді агресивним планам рашистів лежать

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

волелюбність і мужність українців, козацький дух захисників України, що живиться як патріотичними почуттями, так і передовими ідеями, людиноцентричними інноваціями західного світу» [4].

Таким чином, можна зробити висновок, що історія українського козацтва посідає унікальне місце в процесі навчально-виховної роботи в ЗСУ, має практично невичерпний потенціал для розгляду та вивчення, а також відіграє вкрай важливу роль у зміцненні та посиленні бойового духу воїнів і підготовці сучасних військових лідерів. Не відкидаючи інших періодів історії українського війська (княжого, революційного, доби Другої світової війни) і залучаючи їхні приклади для роботи, діяльність і постаті козацтва повинні якнайширше використовуватися у військовій освіті, оскільки вони мають абсолютно позитивне сприйняття в українському суспільстві й добре сприймаються військовослужбовцями ЗСУ.

Список використаних джерел:

1. Чухліб Т.В. Донеччина Та Луганщина. Козацькі Землі України (XVI - XVIII ст.). К.: Інститут Історії України НАН України, 2014. 106 с.
2. Букет Є. В. 30 війн із Заклятим сусідом. К.: Markobook, 2023. 135 с.
3. Етос Піхотинця. Затв. Командуванням Сухопутних військ ЗСУ 27.02.2025
4. Вітченко А. О. Духовний потенціал військового лідерства. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2024. Вип. 2. С. 25-39.

ПЕРЕВЕРЗЕВА ВАЛЕРІЯ ЛЕОНІДІВНА

здобувачка вищої освіти 2 курсу

КАРПЕНКО РОМАН ВАЛЕРІЙОВИЧ

к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

**ПРАВО ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І
ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН**

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Кожна фізична особа має право на безпечне довкілля, яке не шкодить її життю та здоров'ю. Це право охоплює також доступ до правдивої та достовірної інформації про стан навколишнього середовища, зокрема щодо якості харчових продуктів та предметів побуту. Важливою складовою цього права є можливість збору та поширення такої інформації. Окрім того, кожен має право на безпечні продукти споживання, що включають харчові продукти та побутові речі, які не несуть загрози для здоров'я.

Діяльність, що призводить до забруднення чи знищення довкілля, є незаконною та підлягає припиненню. Як фізичні, так і юридичні особи зобов'язані уникати негативного впливу на природу. Якщо така діяльність відбувається, кожен громадянин має право вимагати її припинення. У випадку відмови від виконання вимог, за рішенням суду може бути примусово зупинена будь-яка діяльність, що завдає шкоди довкіллю. Законодавство України забезпечує правовий захист громадян в питаннях охорони навколишнього середовища, гарантуючи ефективні механізми для відновлення порушених екологічних прав через судовий процес [4, с.38].

Захист довкілля також включає право кожної особи на доступ до екологічної інформації. Це означає можливість вільно отримувати, використовувати, зберігати та поширювати інформацію про стан природного середовища. Законодавство України забезпечує громадянам право на доступ до інформації про забруднення, кліматичні зміни та інші екологічні загрози. Крім того, право на інформацію стосується не лише фізичного стану природи, але й аспектів, які впливають на здоров'я населення, таких як якість продуктів харчування або рівень токсичності в побутових речах. Це право є важливим для забезпечення прозорості в питаннях екології і для зміцнення взаємодії між державою та громадянами [3].

Збереження здоров'я людини також залежить від належних умов праці, навчання та проживання. Охорона навколишнього середовища є важливою умовою, яка сприяє збереженню життєвих умов людини, тому держава вживає заходи для мінімізації негативного впливу екологічних факторів на здоров'я. Це охоплює як превентивні заходи щодо захисту від забруднення, так і заходи, спрямовані на мінімізацію ризиків інфекційних захворювань.

Для забезпечення належного рівня здоров'я населення необхідно створення відповідних умов життя, що включають доступ до якісних продуктів харчування, одягу, житла, а також медичних і соціальних послуг. Це передбачає забезпечення кожному

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

громадянину мінімального рівня доходів, включаючи заробітну плату, пенсії та стипендії, які повинні відповідати науково обґрунтованим медичним, фізіологічним і санітарним вимогам [1, с.108].

Згідно з Законом України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року, держава гарантує споживачам права на вибір і придбання товарів, що забезпечують рівень споживання, достатній для підтримки здоров'я. Це включає право на отримання товарів належної якості та безпеки, відшкодування збитків у випадку неналежної якості товарів, а також компенсацію за моральну і матеріальну шкоду, завдану небезпечними для здоров'я та життя товарами. Держава також має обов'язок захищати інтереси споживачів та створювати умови для реалізації їх прав у цій сфері.

Право на безпечне навколишнє середовище також включає в себе гарантії щодо забезпечення безпечних і здорових умов праці, проживання та навчання. Це є важливим елементом загального права на екологічно чисте середовище, яке має безпосередній вплив на фізичне та психологічне благополуччя людини. Створення таких умов вимагає впровадження відповідних норм і стандартів, що регулюють діяльність у сфері житлово-комунальних послуг, трудової діяльності та освіти, що забезпечують охорону здоров'я на кожному етапі життєдіяльності громадян [4, с.39].

Верховна Рада України затверджує медичні, фізіологічні та санітарно-гігієнічні норми, які визначають мінімальні вимоги до рівня життя населення. Для забезпечення здоров'я та високої працездатності, а також профілактики травматизму, професійних захворювань і отруєнь, розробляються санітарно-гігієнічні стандарти, що регулюють умови виробничих процесів, використання техніки, будівництва та інші аспекти, що можуть впливати на здоров'я людини. Закон України «Про охорону праці» визначає основні принципи реалізації права на охорону життя і здоров'я під час трудової діяльності, що забезпечує належний рівень безпеки для працівників і їхнє право на здорові умови праці [2].

Отже, право людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля є основоположним елементом гарантування її благополуччя та якості життя. Це право включає доступ до інформації про стан навколишнього середовища, забезпечення безпеки харчових продуктів, товарів побутового призначення та умов праці. Законодавчі ініціативи, спрямовані на охорону здоров'я населення, створення безпечних умов для життя, а також захист від забруднення та інших екологічних загроз, є важливими механізмами реалізації цього права. Держава, відповідно до законодавства, має обов'язок забезпечити мінімальні соціальні

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

стандарти, що сприяють захисту здоров'я громадян та підтримці їхнього гідного рівня життя в умовах екологічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Васильчук Л. Б., Бисага Ю. М. Реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні : монографія. Ужгород : Видавничий центр ДВНЗ«Ужгородський національний університет», 2019. 208 с.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 41, ст.546
3. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/25>
4. Корольова В. В. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в системі особистих немайнових прав фізичної особи. LegalBulletin. 2022. № 3.С. 37–41.

ТОДОРОВ ІГОР ЯРОСЛАВОВИЧ

д.іст.н., професор кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій

Ужгородського національного університету

**НЕОБХІДНІСТЬ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ ТИМЧАСОВО
ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ**

Російська агресія проти України, що триває з 2014 року, створила реальність новітнього колоніалізму в центрі Європи. Крим, Донбас, частини Запорізької та Херсонської областей стали об'єктами політики імперського типу, що включає зміну демографічного складу, насадження чужої ідентичності, знищення українських інституцій та символів. У цьому контексті деколонізація постає як стратегічна та моральна необхідність — процес очищення територій не лише від військової присутності РФ, а й від ідеологічних, правових і культурних нашарувань колоніального режиму.

Окупація українських територій має всі ознаки класичного колоніалізму: заміщення адміністрації (російська влада запроваджує власні «уряди», підконтрольні Кремлю); мілітаризація суспільства (примусова мобілізація населення, мілітаризація освіти й

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

пропаганда «російського патріотизму»); демографічна інженерія (масове переселення росіян на окуповані території, депортація українців, особливо дітей); знищення української ідентичності (заборона української мови, переслідування церков, культурних діячів, шкіл, нищення книг). Ці дії порушують Женевські конвенції, Статут ООН і є проявами колоніального панування, замаскованого під «реінтеграцію історичних земель».

У сучасному розумінні деколонізація означає зокрема правову детоксикацію. Усунення всіх норм, інститутів та актів, запроваджених під російською окупацією; інституційну люстрацію, відновлення українських органів влади, очищення адміністрацій від колаборантів. Також йдеться про культурну реабілітацію. Тобто, відновлення української мови, освіти, медіа, символіки. Необхідна декомунізація і дерусифікація публічного простору, повернення до автентичної української спадщини. Важлива і гуманітарна реінтеграція: робота з травмованими спільнотами, психологічна підтримка, перехідне правосуддя. Певна нормативна база в Україні вже створена [1].

Механізми деколонізації після деокупації. Україна має вже сьогодні готуватися до реалізації комплексної програми деколонізації. Національна стратегія деколонізації можлива з участю істориків, правників, соціологів, культурологів. Потрібна інвентаризація збитків, документація культурних, освітніх і демографічних втрат. Для цього важлива міжнародна підтримка з залученням ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, ОБСЄ в моніторингу та оцінці деколонізаційного процесу.

Водночас практика свідчить, що певні кроки можна робити і в умовах триваючої окупації. Був знайдений оригінальний, але юридично обігнатований підхід. Наприкінці лютого 2025 р. Верховна Рада прийняла Закон про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни найменування місцевих загальних судів». Цим закономзагалом перейменовано 106 судів як на підконтрольній, так і на окупованій території. Зокрема, змінені назви 8 з 9 районих судів у Донецьку: Будьонновський на Богодухівський, Ворошиловський на Юзівський, Калінінський на Калинівський, Кіровський на Рутченківський, Куйбишевський Смолянінівський, Ленінський на Олександрівський, Петровський на Вознесенський, Пролетарський на Чумаківський [2]. Автор понад 35 років тому, наприкінці радянської «перебудови», ініціював перейменування центрального району в Донецьку на честь засновника міста Юзовка вельського підприємця Джона Хьюза [4]. Питання намагалися вирішити демократичним шляхом, а саме проведенням опитування під

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

час голосування на виборах до Верховної ради УРСР. Жодна запропонована пропозиція не набрала більше 50% голосів і район відповідно залишився Ворошиловським. Крім того в Автономній Республіці Крим змінені найменування Кіровського суду на Іслямтерецький, Красногвардійського на Курманський, Ленінського на Єдикуйський, Первомайського на Джурчанський, Советського на Ічкінський; в місті Севастополі Гагарінського суду на Західний, Ленінського на Центральний, Нахімовського на Корабельний; в Луганській області: Новопсковського суду на Айдарський, Краснодонського на Сорокинський, Первомайського на Сокологірський тощо[2]. Принципово важливо, що пропозиції щодо перейменування зазначених судів викладено з урахуванням проведених консультацій із Радою суддів України, місцевими та апеляційними загальними судами відповідних областей, військово-цивільними адміністраціями, Уповноваженим із захисту державної мови в Україні, Українським інститутом національної пам'яті, представництвом Президента України в Автономній Республіці Крим. Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу визнав положення такими, що регулюються національним законодавством країн-членів Європейського Союзу та не підпадають під дію міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції [3]. Отже, юридично закріплена таким чином деколонізація назв районів та міст на тимчасово окупованих територіях є слушною та актуальною. Зміна найменування окремих місцевих загальних судів, перелік яких визначається в додатку до Закону, є важливим кроком, спрямованим на прискорення процесів деколонізації.

Деколонізація тимчасово окупованих територій України — це більше, ніж питання державного суверенітету. Це акт історичної справедливості, гуманітарного відновлення і геополітичної безпеки. Без деколонізації будь-яка деокупація ризикує перетворитися на тимчасове адміністративне управління без глибинного відновлення національного суверенітету. Російська колоніальна політика має бути викрита, подолана і не мати місця у XXI столітті.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/317-19>; Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2704-19>; Закон України «Про засудження та

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

- заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії». [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо зміни найменувань місцевих загальних судів [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/193-20>
3. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни найменування місцевих загальних судів. [Електронний ресурс]. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/45356?fbclid=IwY2xjawH7Gg1leHRuA2FlbQIxMAABHTbULwjFGs_PLyjNg_u4wRBP4fZSjfoxI3ElVxs_7QJfLXezK4NgThfMeA_aem_0AuKdtofbs3zRrh5wodLpg
4. Тодоров І. Кто за Юзовку? // Вечерний Донецк. 1990. 2 марта.

ТОЛСТОЙ ВІКТОР ВОЛОДИМИРОВИЧ

аспірант кафедри електроенергетики, електротехніки та електромеханіки

ЯРОШЕВСЬКА ТАМАРА ВАСИЛІВНА

доктор юридичних наук, професор кафедри соціально-психологічних та гуманітарних наук

Дніпровського державного технічного університету

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ШІ

(МОДЕЛЬ, АЛГОРИТМИ, ТВОРИ, ПРОДУКТИ) В УКРАЇНІ

Право інтелектуальної власності (ІВ) на штучний інтелект (ШІ) є новою та важливою темою в правознавстві. ШІ швидко розвивається, і разом з ним постають нові питання щодо регулювання прав на продукти, створені або частково створені за допомогою ШІ. В Україні питання інтелектуальної власності на ШІ не мають окремого регулювання і базуються на загальних нормах законодавства в галузі інтелектуальної власності. У цій доповіді ми розглянемо основні аспекти права

інтелектуальної власності на ШІ в Україні, зокрема авторське право, патентне право, товарні знаки, а також майбутні законодавчі ініціативи.

Закон України Про авторське право і суміжні права лише розглядає ШІ як окрему програму: комп'ютерна програма - набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером (настільним комп'ютером, ноутбуком, смартфоном, ігровою приставкою, смарттелевізором тощо), які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату, зокрема операційна система, прикладна програма, виражені у вихідному або об'єктному кодах [1].

Відповідно до ч. ч. 3, 4 ст. 8 цього Закону України до предмета видання включені неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою (програмами). Неоригінальними ці об'єкти є тому, що вони генеруються комп'ютерною програмою самостійно, без участі особи у її створенні, без творчого підходу, після автоматичного аналізу певних даних — фото та відео (ШІ). Результати діяльності таких програм охороняються правом особливого роду (*sui generis*) — у результаті створення неоригінального об'єкта особисті немайнові права не виникають, адже ці права можуть виникнути лише у фізичної особи. Втім деякі суб'єкти (автори комп'ютерної програми) можуть користуватися правом особливого роду на такий неоригінальний об'єкт і мати певний обсяг майнових прав.

Аналіз досліджень (законодавства) та публікацій.

1. Авторське право в Україні

- ШІ як автор: В Україні авторське право на твори належить лише фізичним особам. Якщо твір або продукт створений лише ШІ, він не підпадає під правову охорону за авторським правом.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

- Співавторство: У разі, коли людина бере участь у процесі створення продукту за допомогою ІІІ, авторське право може бути надане людині, що здійснила творчий внесок.
- Використання матеріалів для навчання ІІІ: Важливим є питання використання авторських матеріалів для навчання моделей ІІІ, оскільки таке використання може порушувати авторські права без згоди правовласників.

2. Патентне право

- ІІІ як винахідник: В Україні винахідниками можуть бути лише фізичні особи. ІІІ не може бути визнано винахідником, і відповідно не може бути заявлено на патент.
- ІІІ як інструмент: Якщо людина використовує ІІІ для створення нового технічного рішення, то патент на таке рішення може бути виданий на ім'я цієї людини чи компанії.

3. Товарні знаки

- Генерація брендів за допомогою ІІІ: ІІІ може допомогти в генерації назв брендів, логотипів, але право на реєстрацію товарного знаку може мати лише фізична або юридична особа.
- Правовий захист товарних знаків: Реєстрація товарного знаку здійснюється на ім'я особи чи компанії, яка подає заявку. Це дозволяє захистити бренд від порушень.

4. Бази даних та алгоритми

- Бази даних для навчання ІІІ: Бази даних, на основі яких тренуються моделі ІІІ, можуть захищатися за авторським правом або через права на бази даних, якщо вони мають оригінальність.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

- Алгоритми ШІ: Алгоритми, які використовуються для навчання та роботи ШІ, можуть захищатися як комерційна таємниця або за допомогою патентного права, якщо вони мають технічну новизну.

5. Законодавчі ініціативи

- Адаптація до Європейських норм: Україна активно працює над адаптацією національного законодавства до європейських стандартів у сфері цифрових технологій, зокрема у контексті регулювання ШІ.
- Можливе регулювання ШІ: В Україні активно обговорюється створення нормативно-правових актів для визначення правового статусу контенту, створеного ШІ. Ці ініціативи можуть бути частиною ширшої стратегії цифрової трансформації країни.

Висновки.

1. В Україні наразі немає спеціальних норм щодо інтелектуальної власності на продукти, створені ШІ й вони регулюються загальними нормами законодавства.
2. Твори, створені ШІ без участі людини, не охороняються авторським правом в Україні.
3. Патентне право України не визнає ШІ як винахідника, що означає, що патенти можуть бути надані лише фізичним особам.
4. Алгоритми та бази даних для навчання ШІ можуть бути охоронюваними правами інтелектуальної власності, але захист їх правового статусу потребує уточнень у законодавстві.
5. Україна має потенціал для розвитку законодавства, яке б чітко регулювало права на продукти, створені за допомогою ШІ.

Пропозиції та подальші перспективи.

1. Створення окремого законодавства для ШІ: рекомендується розробити спеціалізовані нормативно-правові акти, що стосуються прав інтелектуальної власності на твори, створені ШІ.

2. Регулювання використання авторських матеріалів для тренування ШІ: потрібно розробити чіткі правила щодо використання авторських творів для навчання моделей ШІ.
3. Забезпечення правового захисту ШІ як генерованого контенту: оскільки ШІ здатний створювати новий контент, важливо визначити чітке правове регулювання його захисту, що включає визначення співавторства чи власності.
4. Міжнародна співпраця: Для розвитку інтелектуальної власності на ШІ доцільно співпрацювати з міжнародними організаціями, такими як Всесвітня організація інтелектуальної власності (WIPO), для уніфікації стандартів і норм [2].

Список використаних джерел:

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01 грудня 2022 р. № 2811-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-IX#Text>.
2. Alexander Cuntz, Carsten Fink, Hansueli Stamm. Artificial Intelligence and Intellectual Property. An Economic Perspective. Economic Research Working Paper. 2024. №77. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4757971

ШКЛЯЄВ ДАНИЛО ВОЛОДИМИРОВИЧ

здобувач вищої освіти 2 курсу

КАРПЕНКО РОМАН ВАЛЕРІЙОВИЧ

к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОДООХОРОННИХ ЗОН ТА ВОДНО-БОЛОТНИХ УГІДЬ ЯК СКЛАДОВИХ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

В умовах глобальних кліматичних змін та антропогенного навантаження на довкілля, питання охорони водних ресурсів набувають дедалі більшої актуальності. Водоохоронні зони та водно-болотні угіддя є важливими елементами екологічної мережі України. Вони виконують низку функцій: забезпечують чистоту водних об'єктів, підтримують гідрологічний баланс, сприяють збереженню біорізноманіття. Ефективне правове регулювання цих територій є запорукою сталого розвитку та охорони довкілля.

Законодавче визначення та значення водоохоронних зон Відповідно до Водного кодексу України, водоохоронні зони – це території вздовж водних об'єктів, призначені для захисту вод від забруднення, засмічення та виснаження. У межах цих зон встановлюються прибережні захисні смуги, у яких забороняється розорювання земель, застосування агрохімікатів, будівництво та інші види діяльності, що можуть негативно вплинути на якість води.

Водно-болотні угіддя як об'єкти міжнародної охорони Україна є учасницею Рамсарської конвенції 1971 року, яка визначає міжнародні критерії щодо охорони водно-болотних угідь. На сьогодні в Україні налічується 50 Рамсарських об'єктів. Ці території мають важливе значення для міграції птахів, очищення води, збереження флори і фауни. Екологічна мережа України та інтеграція водних об'єктів Відповідно до Закону України «Про екологічну мережу України», водно-болотні угіддя та водоохоронні зони є складовими елементами екомережі. Вони утворюють природні коридори, що забезпечують з'єднання між екологічно цінними територіями, зокрема з Європейською екологічною мережею Natura 2000. Проблеми правозастосування Серед основних проблем – нечіткість у визначенні меж водоохоронних зон, слабкий контроль за їх дотриманням, відсутність дієвих механізмів притягнення до відповідальності. Крім того, спостерігається конфлікт між нормами водного, земельного та містобудівного законодавства, що ускладнює впровадження охоронних заходів.

Напрями вдосконалення правового регулювання Пропонується: внести зміни до Водного кодексу щодо конкретизації процедур встановлення меж водоохоронних зон; посилити міжвідомчу координацію у сфері охорони водних ресурсів; забезпечити інтеграцію екологічного моніторингу з геоінформаційними системами; підвищити екологічну свідомість громадян шляхом освіти та залучення до моніторингових програм.

Висновки. Водоохоронні зони та водно-болотні угіддя є незамінними складовими екологічної мережі України. Їх ефективна охорона можлива лише за умов удосконалення

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

правового регулювання, міжгалузевої взаємодії та активної участі громадськості. Гармонізація українського законодавства з вимогами ЄС стане важливим кроком до збереження водних екосистем і забезпечення сталого розвитку держави.

Список використаних джерел:

1. Водний кодекс України від 06.06.1995 р. №213/95-ВР
2. Закон України «Про екологічну мережу України» від 24.06.2004 р. №1864-IV
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. №1264-XII
4. Рамсарська конвенція про водно-болотні угіддя від 02.02.1971 р. URL : zakon.rada.gov.ua
5. Кисіль І.І. Екологічне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2021.
6. Природоохоронні території України: навч. посіб. / за ред. В.І. Андрюка. К.: Ліра-К, 2020.

ЯЩУК ОЛЕГ

здобувач вищої освіти (PhD)

ЯРОШЕВСЬКА ТАМАРА

доктор юридичних наук, професор кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук,

Дніпровський державний технічний університет

**ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ВИНАХОДИ У
СФЕРІ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ (НА ПРИКЛАДІ СИСТЕМ КЕРУВАННЯ
АСИНХРОННИМИ ГЕНЕРАТОРАМИ ВІТРОВИХ ЕЛЕКТРОТАНЦІЙ)**

Сучасна енергетична сфера активно розвивається в напрямку альтернативних джерел енергії, зокрема використання вітрових електростанцій, що є перспективним напрямком для України. Науково-технічні розробки, такі як створення енергоефективних систем релейно-векторного керування асинхронними генераторами, мають високий потенціал для патентування. Проте в Україні існують певні особливості, що потребують уваги з погляду права інтелектуальної власності.

По-перше, патентування технічних рішень у сфері вітроенергетики вимагає ретельного аналізу винаходу за критеріями патентоздатності: новизна, винахідницький рівень та промислова придатність. Особливо складним є питання доведення винахідницького рівня, що передбачає аналіз

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

чинного рівня техніки та демонстрацію суттєвих відмінностей запропонованого технічного рішення. Наприклад, у випадку розробки систем релейно-векторного керування заявнику необхідно довести, що саме його рішення забезпечує підвищену енергоефективність або стабільність роботи генераторів порівняно з відомими аналогами.

Практика патентування в Україні свідчить про необхідність ретельної підготовки заявок. Часто виникає ситуація, коли заявники не повною мірою використовують можливості, надані чинним законодавством. Відсутність достатньої кваліфікації заявників у питаннях складання патентної заявки та опису технічного рішення може призводити до втрати можливості отримати правову охорону винаходу або зменшує ефективність захисту патентних прав. У таких випадках, особливо у високотехнологічних галузях, рекомендовано залучати спеціалістів у сфері патентознавства, які допоможуть сформулювати опис винаходу, що відповідатиме всім критеріям патентоздатності.

Крім того, актуальним є питання визначення винаходів як службових, що додатково впливає на правовий статус винаходу. Як зазначає співавтор у своїй дисертації «Право на службовий винахід» [2] та статті «Поняття службового винаходу» [3], чинне українське законодавство потребує удосконалення щодо чіткого визначення умов, за яких винахід визнається службовим, а також механізмів компенсації працівникам за використання створених ними винаходів. Невизначеність цих аспектів може спричиняти конфліктні ситуації, особливо в інноваційних галузях, таких як вітрова енергетика.

По-друге, для успішної комерціалізації винаходів у сфері альтернативної енергетики важливим є ефективний захист прав інтелектуальної власності не лише в Україні, але й за її межами. Зважаючи на міжнародний характер інноваційних технологій у сфері вітрової енергетики, українським винахідникам варто звертати увагу на міжнародні процедури патентування, такі як процедура відповідно до Договору про патентну кооперацію (Patent Cooperation Treaty – PCT) [4]. Оформлення міжнародних заявок дозволяє отримати пріоритет та тимчасовий захист одночасно в багатьох країнах, що значно підвищує конкурентні переваги українських розробок на міжнародному рівні.

Водночас слід звернути увагу на проблеми, що виникають через недостатню інформованість розробників щодо міжнародних аспектів патентування. В результаті винахідники часто обмежуються виключно національними патентами, що звужує можливості для міжнародної комерціалізації винаходів та призводить до економічних втрат.

Таким чином, для ефективного захисту та реалізації потенціалу винаходів у сфері альтернативної енергетики необхідно активізувати роботу з підвищення правової свідомості серед розробників, розширити доступ до спеціалізованих патентних послуг та розвивати механізми підтримки міжнародного патентування українських інноваційних технологій.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Список використаних джерел:

1. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 р. №3687-XII: станом на 10 квітня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>
2. Ярошевська Т.В. Право на службовий винахід: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03 –цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Київ: Київський університет ім. Тараса Шевченка, 2009. 201 с.
3. Ярошевська Т.В. Поняття службового винаходу. *Право України*. 2005. №6. С. 84–86.
4. International Patent System (Patent Cooperation Treaty – PCT). World Intellectual Property Organization. URL: <https://www.wipo.int/pct/en/> (дата звернення: 18.04.2025).

ЯРОШЕВСЬКА ТАМАРА ВАСИЛІВНА

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри соціально-психологічних і
гуманітарних наук

Дніпровський державний технічний університет

**ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В
УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

В умовах війни в Україні все частіше підіймаються питання гендерної рівності на різних рівнях і в різних сферах, таких як право, соціологія, економіка, політика та військова справа. Соціальна рівність між жінками та чоловіками закріплена законодавчо в багатьох країнах, включаючи Україну. Однак реальна ситуація з гендерним паритетом ще потребує покращення. Жінки наразі отримують менш відповідальні посади та зарплату, ніж чоловіки, й менш представлені в органах влади. Крім того, вимушена міграція працездатних жінок з дітьми за кордон через широкомасштабну агресію Росії проти України ставить додаткові виклики. Включення цих питань у державні програми є надзвичайно важливим як для захисту прав людини, так і для економічного розвитку України. Основними напрямками державної гендерної політики є сприяння розвитку гендерної демократії та правове регулювання гендерних відносин у суспільстві.

Рівність між чоловіком і жінкою – це одночасно і привілей, і цінність будь-якого суспільства. І хоча в різних країнах це питання вирішується по-різному, проте напрям до

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

подолання гендерної дискримінації залишається єдиним. Інтеграція України в ЄС є однією з головних стратегічних цілей нашої держави. Це означає послідовну орієнтацію на чинну у країнах ЄС модель ринкової економіки, перевагами якої є принцип гендерної рівності, високий рівень гуманітарної сфери, соціальних норм, системи соціального захисту та ефективний захист прав працівників.

Навіть в умовах війни Україна працює над досягненням гендерної рівності та приведенням вітчизняного законодавства у відповідність до європейських норм. Позитивним є те, що за останні кілька років у нашій державі відбулися суттєві зміни у сфері подолання гендерної дискримінації. Зокрема, розширилися можливості для жінок-військовослужбовців, була ратифікована Стамбульська конвенція, досягнуто прогресу у питаннях рівних прав чоловіків і жінок щодо догляду за дітьми. Однак залишається проблема з реалізацією виборчих прав жінок, які змушені перебувати за кордоном.

Так, на сьогодні у зв'язку зі збройною російською агресією та нападу на нашу державу велика кількість жінок вимушено перебувають за кордоном і частина з них не повернеться до повоєнних виборів і ця категорія виборців має отримати можливість голосувати за кордоном. Проте ті жінки, що повернуться, не зможуть реалізувати своє виборче право, оскільки за виборчим законодавством України, балотуватися до парламенту можуть лише громадяни, які проживали в Україні не менше п'яти років і протягом цього терміну перебували за кордоном не більше дев'яносто днів поспіль. Щоб усунути цей недолік, потрібно внести зміни до виборчого законодавства та розширити перелік випадків, які не будуть вважатися порушенням цих норм.

У соціально-трудових відносинах гендерна нерівність переважно проявляється через необґрунтовану різницю в оплаті праці та можливостях кар'єрного зростання між чоловіками та жінками. Вона також відображається у безпідставних відмінностях в умовах праці та організації робочого часу та у нерівних можливостях отримання професійної освіти, підвищення кваліфікації й перепідготовки та здобуття практичного досвіду.

Однією з причин такої ситуації є нерівномірний розподіл домашніх обов'язків, що часто змушує жінок обирати або переходити на менш оплачувану роботу з метою мати більше вільного часу для сімейних справ. Це відбувається через стійкий гендерний стереотип, згідно з яким саме жінки повинні піклуватися про дім та дітей. Як наслідок, жінки заробляють менше й витрачають удвічі більше часу на домашню роботу порівняно з чоловіками. В умовах війни в Україні ця тенденція значно загострилася через зростання

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

кількості та складності побутових проблем, таких як відсутність електрики, Інтернету, зв'язку, води, пошкодження житла тощо. Це змушує жінок віддавати пріоритет справам виживання, що часто веде до відмови від кар'єрного розвитку та інших форм самореалізації. Особливо це стосується сімей, що залишилися в Україні й де чоловіки мобілізовані, зазнали тяжких поранень або загинули.

Щодо впровадження державою гендерних стратегій, то потрібно звернути увагу і на позитивні результати. Так, в умовах війни в Україні органи влади спільно з міжнародними партнерами та громадськими організаціями активізували роботу щодо допомоги постраждалим унаслідок війни та забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків, зокрема: запроваджено рівні можливості для осіб обох статей на догляд за дітьми в особливий період; ухвалено Державну стратегію забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків до 2030 року; розпочато проєкт «Women for Ukraine» для допомоги жінкам, які втратили роботу чи дохід внаслідок збройного конфлікту, знайти нові можливості для працевлаштування чи кар'єрного зросту. Також до позитивних змін у сфері гендерної рівності щодо оплати праці можна віднести ініціативу Олени Зеленської, завдяки якій Україна стала офіційною учасницею міжнародної програми «Партнерства Біарриц», спрямованої на забезпечення рівних можливостей та прав для осіб обох статей.

Однак, у зв'язку з повномасштабною російською агресією та поширенням бойових дій на значні території, сотні тисяч працездатних жінок з дітьми змушені були мігрувати з України до інших країн. Це призвело до того, що потенціал такої міграції став значно більшим, ніж трудові переміщення, які переважали у довоєнні роки. Таким чином, основними стратегічними завданнями для України стали стримування російської агресії, відновлення територіальної цілісності, збереження державного суверенітету та створення умов для повернення громадян додому. Через людські втрати на війні, особливо серед працездатних чоловіків, в Україні варто очікувати збільшення значення жіночої праці.

Безсумнівно, війна викликає потребу в забезпеченні гендерної рівності на ринку праці. У цьому контексті важливим є розроблення державних програм, які нададуть жінкам можливість здобути новий досвід і знання, а також отримати моральну підтримку в процесі перекваліфікації та освоєння нових професій. Таке сприяння і відповідне професійне спрямування дозволять жінкам отримувати гідну заробітну плату. Гендерна рівність у сфері зайнятості допоможе покращити якість і умови життя українців, підвищити ефективність повоєнного відновлення і сприятиме стабілізації економіки.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Оцінюючи в цілому систему гендерного законодавства, серед позитивних рис можна відмітити й конституційне закріплення принципу рівності статей, і наявність спеціального гендерного закону. Гендерне законодавство України загалом може бути визначене як збалансоване. Проте, проблеми у сфері розширення цих прав залишаються не до кінця вирішеними.

Серед основних рекомендацій щодо подолання гендерної дискримінації можна виділити наступні: виділення достатнього фінансування на гендерні програми; подолання гендерного розриву в оплаті праці; вивчення позитивного міжнародного та європейського досвіду у сфері гендерної правотворчості для удосконалення законодавства України у відповідній сфері; внесення змін до чинного законодавства у сфері виборчого права; подолання гендерних стереотипів у суспільстві; створення умов для повернення наших жінок з вимушеної міграції на Батьківщину [1, с. 220-222].

Список використаних джерел:

1. Ярошевська Т.В. Гендерна рівність в умовах воєнного стану в Україні. *Соціологія права*. 2024. № 3-4 (48-49). С. 217-223.

Секція 6. Економіка і менеджмент

БУДЬКО ОКСАНА ВОЛОДИМИРІВНА

д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів та обліку

ВЕРЕЩАКА ОЛЕКСАНДРА АНДРІЙВНА

здобувач першого (бакалаврського) рівня

Дніпровський державний технічний університет

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій та цифровізації економіки особливого значення набувають безготівкові розрахунки. Вони виступають не лише зручним засобом розрахунків між суб'єктами господарювання, а й інструментом ефективного управління фінансовими ресурсами. У зв'язку з тенденціями до мінімізації використання готівки, все більше підприємств та установ переходять на електронні форми платежів, що забезпечує підвищення прозорості фінансових операцій, зменшення витрат на їх здійснення та підвищення рівня контролю.

Безготівкові розрахунки є складовою частиною грошового обігу, що охоплює розрахунки через банківську систему із застосуванням різних платіжних інструментів – платіжних доручень, акредитивів, інкасо, платіжних карток тощо. Правильна організація та ведення обліку таких операцій має важливе значення для забезпечення достовірності бухгалтерської інформації, що використовується для прийняття управлінських рішень.

Безготівкові розрахунки в Україні регулюються Законом України «Про платіжні послуги» [1]. Він встановлює правила проведення платіжних операцій, визначає види платіжних послуг і вимоги до їхніх постачальників, а також регулює роботу платіжних систем і використання електронних грошей в Україні. Закон також описує права та обов'язки учасників ринку та заходи нагляду за їхньою діяльністю.

Форми безготівкових розрахунків наведені у табл. 1.

Переваги безготівкових розрахунків полягають у тому, що вони забезпечують підвищення економічної ефективності та прозорість фінансових операцій. Також вони сприяють зниженню витрат на обробку готівки, мінімізації ризиків крадіжок і шахрайства, а також дозволяють автоматизувати облік і контроль фінансових потоків. Окрім того, цифрові

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

платежі створюють умови для розвитку електронної комерції, стимулюючи інновації у банківському секторі.

Достовірний облік безготівкових розрахунків є важливим для забезпечення фінансової прозорості, достовірності звітності та дотримання податкового законодавства. Він дозволяє точно відображати грошові потоки, запобігати фінансовим зловживанням і забезпечує ефективне управління ресурсами підприємства.

Таблиця 1

Форми безготівкових розрахунків

Форма розрахунків	Характеристика
Платіжні доручення	Платник ініціює переказ коштів на рахунок отримувача
Платіжні вимоги-доручення	Ініціатива отримувача коштів погоджена з платником
Акредитиви	Форма оплати з високим рівнем гарантії
Інкасові доручення	Автоматичне списання коштів з рахунка на користь кредитора або постачальника у рамках затверджених домовленостей
Електронні платежі	Оплата за допомогою банківських карт, мобільних додатків або електронних гаманців
Чек	Письмове розпорядження платника банку виплатити певну суму пред'явнику

Джерело: складено за [2]

Облік безготівкових розрахунків є важливою складовою облікової системи підприємства. Він базується на документальному підтвердженні всіх операцій, що здійснюються через банківські установи, зокрема оплат постачальникам, надходжень від покупців, перерахування податків та заробітної плати. Усі операції фіксуються у відповідних бухгалтерських реєстрах на підставі банківських виписок та платіжних документів.

Основне завдання обліку безготівкових розрахунків полягає у забезпечення точного відображення руху коштів на рахунках підприємства, своєчасне визнання доходів і витрат, а також контроль за розрахунками з контрагентами. Такий облік сприяє прозорості фінансової діяльності, дає змогу уникнути зловживань і підтримує належну фінансову дисципліну. Важливо також дотримуватись вимог національних стандартів бухгалтерського обліку та податкового законодавства щодо оформлення й реєстрації безготівкових платежів.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Облік безготівкових розрахунків на підприємстві здійснюється через відображення всіх грошових операцій, що проходять через банківські рахунки. Основним джерелом інформації для обліку є виписки з банку та первинні документи, що підтверджують платіж (платіжні доручення, заяви на перекази тощо). Всі операції фіксуються в облікових регістрах відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку, зокрема, із використанням рахунку 31 «Рахунки в банках».

Особливістю безготівкових розрахунків є їх документальне підтвердження, автоматизована обробка, а також відсутність фізичного переміщення грошових коштів. Це забезпечує вищу безпеку операцій, зручність контролю за платежами та можливість швидкого аналізу стану розрахунків з контрагентами. Крім того, облік безготівкових розрахунків передбачає точне ведення розрахунків за договорами, своєчасне відображення заборгованостей, коректне нарахування податкових зобов'язань та узгодження залишків за рахунками з банківськими даними.

Належна організація обліку безготівкових розрахунків передбачає вчасне виявлення проблем та їх вирішення. Однією з основних проблем бухгалтерського обліку безготівкових операцій є несвоєчасне відображення операцій, що призводить до викривлення фінансової звітності. Вирішити це можна шляхом автоматизації обліку та налагодження оперативного обміну інформацією з банком.

Ще одна поширена проблема полягає у невідповідності платіжних документів первинним обліковим формам. Її можна уникнути завдяки регулярному внутрішньому контролю правильності оформлення документів.

Помилки при визначенні належних рахунків обліку або неправильна класифікація операцій також впливають на точність даних. Це потребує підвищення кваліфікації бухгалтерського персоналу та впровадження чітких облікових політик.

Крім того, недостатній контроль за дебіторською і кредиторською заборгованістю призводить до втрат. Рішенням цієї проблеми є ведення достовірного аналітичного обліку та регулярна звірка взаєморозрахунків з контрагентами.

Таким чином, організація обліку безготівкових розрахунків на підприємствах є важливим елементом фінансового контролю, який забезпечує ефективність і прозорість фінансових операцій. Впровадження сучасних інформаційних технологій і дотримання нормативних вимог дозволяють значно підвищити точність і оперативність обліку

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

безготівкових розрахунків, що, у свою чергу, сприятиме фінансовій стабільності та розвитку підприємства.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про платіжні послуги» від 30.06.2021 р. № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
2. Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг: затв. постановою Правління Національного банку України №163 від 29.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

ДЕЛЕНГІВСЬКА ДАРИНА АНДРІЙВНА

Здобувач вищої освіти

ВСП “Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ”

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯЄВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ: БАЛАНС МІЖ ПІДТРИМКОЮ ТА ОБМЕЖЕННЯМИ**

Війна в Україні стала не лише трагедією національного масштабу, але й безпрецедентним викликом для її економіки. В умовах бойових дій, руйнування інфраструктури, масової міграції та зовнішніх шоків роль держави в регулюванні економічних процесів набула критичної ваги. Однак, перехід до післявоєнного відновлення вимагатиме переосмислення цих регуляторних механізмів, пошуку оптимального балансу між необхідною підтримкою та стимулюванням вільної ініціативи. Ця теза розглядає ключові аспекти державного регулювання економіки в умовах війни та окреслює можливі підходи до формування ефективної регуляторної політики на етапі післявоєнного відновлення, наголошуючи на необхідності гнучкого та зваженого підходу.[2]

В умовах активної фази війни державне регулювання економіки неминуче набуває рис централізації та адміністративного контролю. Головним завданням стає забезпечення обороноздатності країни, підтримання критичної інфраструктури та задоволення базових потреб населення. Це передбачає запровадження військового стану з відповідними

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

обмеженнями на економічну діяльність, мобілізацію ресурсів, пряме державне замовлення, фіксування цін на стратегічно важливі товари та послуги, валютні обмеження та контроль за експортом та імпортом. Такі заходи, хоч і є необхідними для виживання держави в екстремальних умовах, несуть у собі ризики спотворення ринкових механізмів, зростання корупції, зниження ефективності розподілу ресурсів та пригнічення підприємницької ініціативи.[1]

Водночас, навіть в умовах війни, держава має знаходити можливості для підтримки функціонування бізнесу, який не задіяний безпосередньо у військових потребах, але забезпечує зайнятість та сплачує податки. Програми релокації підприємств з зони бойових дій, спрощення регуляторних процедур для критично важливих галузей, надання пільгових кредитів та грантів можуть допомогти зберегти економічний потенціал країни та запобігти тотальній руйнації господарських зв'язків. Міжнародна фінансова допомога також відіграє важливу роль у підтримці макроекономічної стабільності та фінансуванні першочергових державних видатків.[3]

Перехід до післявоєнного відновлення економіки України є складним та багатогранним процесом, який вимагатиме кардинальної зміни підходів до державного регулювання. На цьому етапі на перший план виходять завдання відновлення зруйнованої інфраструктури, залучення інвестицій, стимулювання економічного зростання, створення нових робочих місць та повернення біженців. Надмірне адміністративне втручання та збереження жорстких обмежень, які були виправдані в умовах війни, можуть стати серйозною перешкодою на шляху до швидкого та сталого відновлення.[3]

Одним з ключових завдань держави на етапі відновлення є створення сприятливого інвестиційного клімату. Це передбачає не лише гарантування безпеки інвестицій та захисту прав власності, але й дерегуляцію економіки, зменшення адміністративного тиску на бізнес, забезпечення прозорості та передбачуваності регуляторної політики, боротьбу з корупцією та реформування судової системи. Залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій є критично важливим для фінансування масштабних проєктів з відновлення інфраструктури, модернізації промисловості та розвитку нових технологій.

Водночас, держава не може повністю відмовитися від регуляторної функції. Вона має відігравати активну роль у визначенні стратегічних пріоритетів відновлення, спрямуванні інвестицій у ключові галузі економіки, забезпеченні соціального захисту населення,

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

мінімізації негативних наслідків війни (таких як розмінування територій, екологічні проблеми), а також у створенні рівних умов конкуренції та запобіганні монополізації ринків. Оптимальний баланс між підтримкою та обмеженнями в державному регулюванні економіки на етапі післявоєнного відновлення може бути досягнутий шляхом застосування гнучких та адресних інструментів.[2]

Замість тотального контролю та адміністративного втручання, держава має зосередитися на створенні сприятливих рамок для економічної діяльності, стимулюванні інновацій та підприємництва, підтримці малого та середнього бізнесу, а також на забезпеченні ефективного функціонування ринкових механізмів.

Важливим аспектом є також залучення громадянського суспільства та бізнес-асоціацій до процесу формування та реалізації економічної політики. Діалог між державою та стейкхолдерами дозволить враховувати різні точки зору, виявляти потенційні проблеми та знаходити найбільш ефективні рішення. Прозорість та публічність у прийнятті регуляторних рішень сприятимуть підвищенню довіри до держави та зменшенню корупційних ризиків.

Таким чином, державне регулювання економіки в умовах війни є необхідним інструментом для забезпечення виживання та функціонування держави. Однак, перехід до післявоєнного відновлення вимагає переосмислення ролі держави та пошуку оптимального балансу між підтримкою та обмеженнями. Ефективна регуляторна політика на цьому етапі має бути спрямована на створення сприятливого інвестиційного клімату, стимулювання економічного зростання, забезпечення соціальної справедливості та інтеграцію України у світову економіку. Гнучкий, адресний та прозорий підхід до державного регулювання, заснований на діалозі з бізнесом та громадянським суспільством, стане запорукою успішного та сталого післявоєнного відновлення України.

Список використаних джерел:

1. Покровська Н.М. (2022). Концептуальні засади післявоєнного відновлення України, економічні аспекти. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, Т. 4(274). С. 41-47. DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-274-4-41-47.-URL/https://economic-prostir.com.ua/wp-content/uploads/2025/04/199-249-254-pokrovska.pdf>
2. Шостак, І. (2024). Концепція ESG як вектор запровадження інноваційних технологій. Економіка та суспільство, 762. DOI-URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-89>

3.SCIENCE OF THE 21ST CENTURY: SEARCHES, PROBLEMS, DEVELOPMENT PROSPECTS Proceedings of the XXVII International Scientific and Practical Conference Paris, France July 09-12, 2024-URL/<https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2024/07/SCIENCE-OF-THE-21ST-CENTURY-SEARCHES-PROBLEMS-DEVELOPMENT-PROSPECTS.pdf>

ЗАВЕРБНИЙ АНДРІЙ СТЕПАНОВИЧ

д. е. н., професор, професор кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності,

ГАДИК ВАЛЕРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

студентка кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності ,

Національний університет «Львівська політехніка»

**ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ НОВОЇ
УПРАВЛІНСЬКОЇ ПАРАДИГМИ В БІЗНЕСІ**

У сучасному діловому середовищі відбуваються кардинальні трансформації, спричинені діджиталізацією, глобальними процесами, посиленням конкурентної боротьби та зростанням непередбачуваності. За таких обставин класичні управлінські моделі з вертикальною ієрархією та довготривалим стратегічним плануванням демонструють зниження результативності і не відповідають вимогам часу. Натомість набувають поширення еластичні, адаптаційні методології, серед яких проєктний менеджмент займає провідну позицію. Це вже не просто набір інструментів, а ціла філософія управління, яка потребує перегляду ролей співробітників, їх відповідальності, способів комунікації та навіть корпоративної культури. Проєктний менеджмент стає ключовим елементом нового підходу до управління в бізнесі. Тому вивчення даної теми актуальне не тільки для економіки чи менеджменту, але й для розуміння соціальних та гуманітарних змін в організаціях.

Інститут управління проектами визначає проєктний менеджмент як комплексне застосування професійних навичок, спеціалізованих знань та методологічних інструментів для досягнення конкретних проєктних цілей. Цей підхід охоплює систему взаємопов'язаних принципів, процедур і політик, що супроводжують проєкт на всіх етапах його життєвого циклу – від моменту зародження до успішного завершення [1].

У бізнес–середовищі проєкт являє собою чітко окреслену серію заходів, спрямованих на створення унікального продукту чи послуги в межах визначеного бюджету та часових

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

рамок, що вимагає скоординованої роботи кількох учасників. Ефективна реалізація проєктів забезпечується завдяки чіткому розподілу ролей між керівником проєкту, який спрямовує всі процеси та керує ресурсами, членами команди, які безпосередньо виконують завдання, та зацікавленими сторонами, що мають інтерес у кінцевому результаті. Сучасний проєктний менеджмент значно спрощується завдяки спеціалізованому програмному забезпеченню, яке інтегрує діаграми, дошки планування та календарі для візуалізації процесів і часових рамок [2].

Згідно з посібником PMBOK Інституту управління проєктами, життєвий цикл проєкту складається з п'яти послідовних фаз.

1. Ініціювання проєкту – є відправною точкою, на якій абстрактна ідея набуває конкретного значення та управлінської форми. Основна мета ініціації — визначити доцільність реалізації проєкту та сформулювати його загальне бачення. На цьому етапі розробляється бізнес-кейс, який обґрунтовує потребу у проєкті, розраховує потенційну вигоду, витрати та ризики. Далі створюється статут проєкту — формальний документ, що офіційно санкціонує існування проєкту і надає керівникові повноваження використовувати ресурси організації. Водночас визначаються ключові зацікавлені сторони (стейкхолдери), їхні інтереси та рівень впливу.

2. Планування – найважливіший і водночас найбільш складний етап, адже він визначає траєкторію розвитку всього проєкту. У процесі планування формується дорожня карта, яка деталізує обсяг робіт, ресурси, бюджет, строки, ризики та методи контролю. Розробляються технічні вимоги, що відповідають очікуванням замовника та кінцевих користувачів. Особливу увагу приділяють графіку виконання завдань (наприклад, за методом критичного шляху), а також плану комунікації, який забезпечує злагоджену взаємодію між учасниками. Цілі формуються за принципами SMART (конкретні, вимірювані, досяжні, релевантні, обмежені в часі) або CLEAR (співпраця, обмеженість, емоційність, наочність, гнучкість), що сприяє більш точному фокусуванню зусиль команди.

3. На етапі виконання проєкт вступає в активну фазу реалізації. Команда виконує завдання відповідно до затвердженого плану, використовуючи ресурси та дотримуючись строків. Визначну роль відіграє керівник проєкту, який організовує робочі процеси, підтримує мотивацію учасників, вирішує поточні проблеми та забезпечує ефективну взаємодію між усіма зацікавленими сторонами. Успішне виконання залежить також від

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

якості командної роботи, управління змінами та адаптації до непередбачених обставин. Злагодженість дій на цьому етапі безпосередньо впливає на досягнення проєктних цілей.

4. Моніторинг, контролювання, регулювання відбуваються паралельно з виконанням і є запорукою успішного управління. Фаза передбачає постійне відстеження ключових показників ефективності (KPI), контроль строків, витрат, якості та ризиків. Здійснюється порівняння фактичних результатів з плановими, що дозволяє своєчасно виявляти відхилення і вживати регуляторні дії. Моніторинг і контроль дають змогу зберігати проєкт у межах запланованих параметрів та забезпечують прозорість для замовника і керівництва.

5. Закриття проєкту – завершальна фаза, на якій підводяться підсумки реалізування. Вона включає формальне завершення робіт, передавання готового продукту або послуги замовнику, а також розірвання контрактів із зовнішніми підрядниками та постачальниками. Обов'язковим елементом є рефлексивна зустріч команди (lessons learned), на якій аналізуються досягнення, помилки, труднощі та успішні практики, що можуть бути корисними для майбутніх проєктів. Складається підсумковий звіт, у якому фіксуються всі ключові аспекти виконання, управління ресурсами, комунікації та ризиками [3].

Тож, успішно впроваджений проєктний менеджмент надає організаціям значні стратегічні переваги, оптимізуючи використання бюджету та часу через чітке планування й контроль. Структурований підхід підвищує продуктивність команди, створюючи дорожню карту та оптимізовані робочі процеси, що позитивно впливає на якість кінцевого продукту. Професійне управління проєктами забезпечує своєчасну ідентифікацію та мінімізацію ризиків, запобігаючи негативним наслідкам ще до їх виникнення. Централізоване управління суттєво покращує комунікацію з усіма зацікавленими сторонами, від інвесторів до постачальників, гарантуючи врахування їхніх інтересів. Орієнтація на результати, що відповідають або перевищують очікування клієнтів, підвищує їхню загальну задоволеність і лояльність до компанії. Навіть у галузях, де проєктний підхід традиційно не застосовується, як–от металургія, впровадження проєктного менеджменту для модернізації виробничих ліній, оптимізації логістичних процесів чи впровадження екологічних ініціатив може призвести до значного підвищення рівня ефективності та конкурентоспроможності підприємства. Розглядаючи традиційні безперервні процеси через призму проєктів з конкретними цілями та термінами, навіть консервативні галузі можуть досягти інноваційних проривів та адаптуватися до сучасних ринкових викликів.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Список використаних джерел:

1. Importance of Project Management: A Path to Success. Invensis Learning Blog. URL: <https://www.invensislearning.com/blog/importance-of-project-management/>
2. What is project management?. Adobe for Business. URL: <https://business.adobe.com/blog/basics/what-is-project-management>
3. 5 Phases of Project Management Process – A Complete Breakdown. Kissflow: AI-Powered Low-Code Application Development Platform. URL: <https://kissflow.com/project/five-phases-of-project-management>

КАРАВАН НАТАЛІЯ АНАТОЛІЇВНА

к.екон.н., декан факультету економіки та соціальних комунікацій

ПРОДАН ВЕРОНІКА ЛЕОНІДІВНА

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного технічного університету

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У сучасному світі розвиток технологій та глобальні інтеграційні процеси суттєво впливають на підходи до управління організаціями. Менеджмент більше не обмежується лише локальним ринком чи традиційними методами. Глобалізація відкриває нові ринки, але водночас вимагає від управлінців здатності працювати у мультикультурному середовищі, адаптувати стратегії до специфіки різних країн і швидко реагувати на зміни у світовій економіці. Усе це зумовлює необхідність перегляду традиційних моделей менеджменту, пошуку нових підходів до керівництва, комунікації та стратегічного планування.

Ключовим чинником трансформації управлінських процесів стає цифровізація. Використання цифрових технологій дозволяє автоматизувати рутинні завдання, оптимізувати внутрішні процеси та значно скоротити час, необхідний для аналізу інформації та ухвалення рішень. Завдяки сучасним програмним продуктам — таким як ERP-системи, CRM-платформи, хмарні сервіси, бізнес-аналітика та інструменти штучного інтелекту — керівники отримують доступ до актуальних даних у режимі реального часу. Це дає змогу не

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

лише контролювати ситуацію в компанії, а й оперативно реагувати на зміни, ризики чи нові можливості. Цифрові інструменти також підвищують прозорість процесів управління, полегшують комунікацію між різними відділами, сприяють кращому плануванню та дозволяють будувати прогнози на основі даних (data-driven decision making). Крім того, вони забезпечують більш тісну взаємодію з клієнтами та партнерами завдяки автоматизованим каналам обслуговування, цифровому маркетингу та аналітиці поведінки користувачів.

Глобалізація вимагає нових підходів до міжкультурного менеджменту та розширення ринків. У сучасному світі глобалізація стала одним із найпотужніших чинників, що формують середовище функціонування бізнесу. Компанії дедалі частіше працюють на кількох ринках одночасно, мають мультикультурні команди, партнерів з різних країн та клієнтів з усього світу. Це створює нові можливості — але водночас і виклики для управлінців. Новою компетентністю лідера стає міжкультурний менеджмент. В умовах глобалізації керівникам необхідно вміти: працювати з людьми різних культур, релігій, цінностей і стилів комунікації; усвідомлювати особливості національного менталітету та враховувати їх у процесі прийняття рішень; запобігати культурним конфліктам і формувати інклюзивну корпоративну культуру, де кожен працівник відчуває себе прийнятим і цінним. Новим викликом для стратегічного планування стає розширення ринків. Глобалізація відкриває доступ до нових споживачів, але вимагає: глибокого аналізу ринку (конкуренції, купівельної спроможності, місцевих звичок і регуляторних норм); адаптації маркетингових стратегій і продуктів до локального контексту; побудови гнучких логістичних ланцюгів і налагодження ефективної міжнародної співпраці.

Ключовими факторами конкурентоспроможності стають інноваційність та підприємницьке мислення. Саме інноваційність слід розглядати як стратегічну перевагу. При цьому, інновації — це не лише технологічні розробки, а й нові бізнес-моделі, процеси, методи обслуговування клієнтів, форми комунікації тощо. Компанії, які впроваджують інновації, мають можливість: виходити на нові ринки; створювати унікальні продукти та послуги; оптимізувати витрати; підвищувати якість обслуговування; адаптуватися до змін зовнішнього середовища швидше за конкурентів. Підприємницьке мислення — це здатність бачити можливості там, де інші бачать лише ризики, виявляти ініціативу, швидко приймати рішення та діяти з орієнтацією на результат. В сучасних організаціях все частіше цінується внутрішнє підприємництво (intrapreneurship) — коли працівники поведуться як підприємці всередині компанії: пропонують нові ідеї, запускають проекти, беруть на себе

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

відповідальність. Такий підхід сприяє: підвищенню мотивації персоналу; швидкому впровадженню змін; більш гнучкому реагуванню на виклики; розвитку самоорганізованих команд, здатних працювати автономно. Менеджер нового покоління має не просто контролювати процеси, а ініціювати зміни, створювати середовище, де нові ідеї не лише вітаються, а й реалізуються. Це передбачає: зменшення бюрократії; заохочення експериментів; швидке прототипування та тестування ідей; підтримку креативних команд.

Сучасне бізнес-середовище характеризується не лише конкуренцією за ресурси та клієнтів, а й зростанням очікувань суспільства щодо поведінки компаній та їх керівництва. Усе частіше успіх організації визначається не лише фінансовими показниками, а й тим, наскільки вона є етичною, прозорою та соціально відповідальною. У сучасному менеджменті це означає: прийняття рішень, що враховують не лише інтереси бізнесу, але й вплив на людей, суспільство та довкілля; відмову від маніпуляцій, корупції та непрозорих схем; чесне ставлення до співробітників, партнерів і споживачів.

Таким чином, основними напрями розвитку сучасного менеджменту є: цифровізація; формування нових підходів до міжкультурного менеджменту та розширення ринків; інноваційність та підприємницьке мислення; реалізація заходів по формуванню сильної етичної позиції та соціальної відповідальності.

КЛИНОВИЙ ДМИТРО ВІТАЛІЙОВИЧ

Кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, доцент

Провідний науковий співробітник відділу просторового розвитку та якості життя

Інституту демографії та проблем якості життя НАН України

ПЕТРОВСЬКА ІРИНА ОЛЕГІВНА

Кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, доцент

Завідувачка кафедри публічного управління, туризму та готельно-ресторанної справи

Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського

**ЕКОФАСИЛІТАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОГО
ПОЛУСУБ'ЄКТА У ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОМУ ПАРТНЕРСТВІ**

У публічно-приватному партнерстві (далі ППП) управлінський полісуб'єкт можна охарактеризувати з позицій психології управління як динамічну сукупність зацікавлених сторін – учасників ППП, які перебувають у суб'єкт-суб'єктних відносинах, будучи

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

поєднаними спільними інтересами й цілями розвитку господарства територіального утворення. Фахівцями зазначається, що сутність полісуб'єкта, як певної «колективної особистості», здатної до цілеспрямованої діяльності у напрямі досягнення спільних цілей, знаходить прояв у здатності до творчої активності, до усвідомлення системи відносин між суб'єктами, до утворення загального смислового простору, а також у здатності перетворювати навколишній світ й себе самого, виступати як цілісний суб'єкт, розбудовуючи суб'єкт-суб'єктні відносини з іншими спільнотами, тобто групами зацікавлених сторін [1, с. 253-254]. Чим тісніша організована така міжгрупова взаємодія, тим кращими будуть її результати [2, с. 31].

В основу алгоритмізації процесу формування комунікаційного простору взаємодії зацікавлених сторін в організації просторового розвитку варто покласти теоретико-методологічні підходи формування та функціонування управлінського полісуб'єкта, як «колективної особистості», викладені, зокрема, у роботі відомого представника української школи екофасилітації, як методу консультування та організації взаємодії у колективах П.В.Лушина [3, с. 220-233]. Так, згідно з цими підходами, управлінський полісуб'єкт формується та функціонує наступним чином через шість основних стадій:

Перша стадія взаємодії зацікавлених сторін носить назву «директивності» і знаходить свій прояв в ідентифікації «директивним» способом проблемного питання та ініціації однією зі сторін виходу на смислові рівні взаємодії у вирішенні проблемного питання, зачіпаючи при цьому інтереси інших зацікавлених сторін. Продуктами діяльності сторін на першій стадії є сформульовані проблеми і наміри однієї або кількох сторін вирішити їх шляхом партнерських взаємодій.

Друга стадія розвитку колективного суб'єкта – «конфронтації/антагонізму». Вона розуміється як створення необхідних умов для майбутнього розподілу відповідальності та має місце під час з'ясування готовності потенційних учасників до реальної співпраці. На цій стадії, як правило, формуються та знаходять своє відображення в певних конкретизованих намірах протиріччя між зацікавленими сторонами. На цій стадії формуються наміри сторін, які не обов'язково вступають у прямий конфлікт, але залишаються на рівні зафіксованих, тим чи іншим чином, пропозицій сторін здійснити певні дії (запити, оферти, заборони тощо), а отже виступають потенційним джерелом конфліктів. На стадії конфронтації частими, хоча і необов'язковими бувають конфлікти між сторонами (владою і населенням, бізнесом і владою, бізнесом і населенням), які вимагають вирішення на наступних стадіях.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Третя стадія «фасилітації/ використання» починається тоді, коли з'являються ознаки формування нового колективного суб'єкта, який є здатним до вироблення, на основі розгляду позицій сторін, шляхом аналізу і співставлення між собою різних точок зору на вирішення сформульованої проблеми, конкретного управлінського рішення. Наприклад – на основі конкурсного аналізу різних варіантів проєктних пропозицій (оферт) щодо застосування відповідних територіальних ресурсів для забезпечення розвитку територіального утворення може відбуватися формування бачення загальної рамки форсайт-проєкту і відбір проєктів для наступного уречевлення їх у майстер-плані просторового розвитку. Дуже важливою, для успішного протікання стадії фасилітації, є наявність відповідного фізичного або ж цифрового простору (офісу, коворкінгу, хабу, електронно-інформаційної платформи) для ефективної і продуктивної взаємодії зацікавлених сторін, а також кваліфікованого модератора (фасилітатора, коуча, арбітра, медіатора) цього процесу.

Четверта стадія – «кооперації/співпраці» відбувається у формі організованого, колективно спрямованого процесу щодо визначення спільного смислового поля діяльності, укладання та реалізації партнерських угод між сторонами публічно-приватного партнерства, або формуванням спільнот групової ідентичності (спільних підприємств, проєктних компаній тощо). Цей етап супроводжується уточненням позиції кожного партнера, прийняттям її іншими. На цій стадії конкретизуються, організовуються, забезпечуються ресурсами та реалізуються різноманітні проєкти і програми, пов'язані з просторовим розвитком. Продуктом діяльності на цій стадії виступають розроблені та реалізовані події, проєкти і програми, уречевлені, зокрема, у розробленому майстер-плані розвитку території.

П'ята стадія – «розширення можливостей/підпорядкування» по факту є однією із завершальних і характеризується, в загальному випадку, підготовкою до завершення роботи над продуктом діяльності/творчості управлінського полісуб'єкту, у якості якого можна розглядати конкретні результати реалізації форсайтів, майстер-планів, програм, проєктів та окремих заходів, пов'язаних із просторовим розвитком. На цій стадії розширюється, у т.ч. за рахунок споживачів проєктних продуктів, коло зацікавлених сторін, тобто у процес діяльності полісуб'єкту, в якості споживачів, залучається фактично вся громада територіального утворення, активізуються економічні процеси – виробництво і реалізація на ринку товарів і послуг, споживання їх населенням тощо.

Шоста стадія «завершення/індиферентності» є завершальною стадією партнерства. Вона може характеризуватися як повним завершенням партнерських відносин, за умов

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

виконання всіх завдань попередніх етапів, так і їх продовженням на наступному циклі розвитку територіального утворення, з розробкою нової візії форсайту, з подальшим майстер-плануванням просторового розвитку тощо. Дуже важливим наслідком цієї стадії є відслідковування змін росту, об'єктивний перерозподіл ролей між учасниками партнерських відносин, усвідомлення досвіду партнерства тощо. Усвідомлення досвіду нової, полісуб'єктної ідентичності учасниками партнерства веде до розширення його потенційних меж в наступному. Як варіант, колективний управлінський полісуб'єкт розпадається для того, щоб виникнути з новими учасниками і на нових смислових рівнях.

Висновки. Ідентифіковано полісуб'єкт управління територіальним утворенням, з позицій психології управління, як сукупність зацікавлених сторін, що виступають у якості колективної особистості-управлінця, яка напрацьовує та впроваджує управлінські рішення. Деталізовано алгоритм формування комунікаційного простору взаємодії стейкхолдерів за стадіями директивності, конфронтації/антагонізму, фасилітації/використання, кооперації/співпраці; розширення можливостей/підпорядкування та завершення/індиферентності згідно з екофасилітативним підходом до організації полісуб'єктної взаємодії зацікавлених сторін у публічно-приватному партнерстві.

Список використаних джерел:

1. Клиновий Д.В. Сталі фінанси: теорія, методологія, практика/ за ред. д.е.н., проф. І.К.Бистрякова. Київ: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2022. 440 с.
2. Безгін К.С., Ушкальов В.В. Збірка полісуб'єкта спільного створення інноваційних цінностей. Економіка і організація управління, 2021, № 3, с. 28-39.
3. Лушин П. В. Личностные изменения как процесс: теория и практика. Одесса : Аспект, 2005. 334 с.

КОРЕНЮК ПЕТРО ІВАНОВИЧ

проф., д.е.н., професор кафедри менеджменту

ПРОДАН ВОЛЬДЕМАР ДМИТРОВИЧ

здобувач вищої освіти

Дніпровського державного технічного університету

**ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ**

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

У сучасному світі банківський сектор перебуває в постійному стані трансформації під впливом таких факторів, як стрімкий розвиток цифрових технологій, глобалізація, зростаюча конкуренція, динаміка фінансових ринків і непередбачувані економічні виклики. Зовнішнє середовище стає більш нестабільним і складним для прогнозування, що вимагає від банків не тільки оперативного реагування, а й гнучкої, адаптивної моделі управління всіма ресурсами, зокрема людським капіталом.

У контексті сталих змін інноваційні підходи до управління персоналом набувають особливої актуальності. І саме людський ресурс виступає рушійною силою змін і одним із головних факторів конкурентоздатності банків як підприємств. Як показує світовий досвід, традиційні HR-практики вже не здатні повною мірою забезпечити ефективність управління персоналом в умовах діджиталізації та постійного оновлення вимог до професійних навичок працівників. Виникає об'єктивна потреба у впровадженні новітніх технологій та прийняття нестандартні управлінські рішення, які мають носити в переважній більшості креативний характер.

Інноваційне управління персоналом дозволяє банківським установам не лише підвищити ефективність кадрових процесів, а й створити адаптивне середовище, у якому співробітники готові до змін, мотивовані на результат і лояльні до організації. Це критично важливо для банків, які прагнуть зберегти свої позиції на ринку та забезпечити сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

Одним із ключових напрямів сучасного менеджменту є впровадження новітніх методів роботи з кадрами, що дозволяють підвищити ефективність трудової діяльності, адаптивність та мотивацію працівників. В кінцевому результаті має бути реалізований креативний потенціал працівників на основі використання їхніх професійних здібностей при умові створення банком можливостей реалізації даних здібностей під призою моральної та матеріальної мотивації. Так, в таблиці 1 проілюстровано основні інноваційні підходи до управління персоналом.

Таблиця 1. Інноваційні напрямки управління персоналом

Джерело: побудовано автором

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Напрямок HR-менеджменту	Тренди управління людськими ресурсами у 2024 році
Цифровізація HR-процесів	Використання HRM-систем, автоматизація рекрутингу, електронні платформи для співробітників
Аналітика персоналу (People Analytics)	Прогнозування плинності кадрів, оцінка ефективності команд, data-driven рішення
Розвиток талантів і навчання	Впровадження e-learning, мікронавчання, індивідуальні траєкторії розвитку працівників
Гібридні та віддалені формати роботи	Створення гнучких моделей зайнятості, управління віртуальними командами
Employee Experience (досвід працівника)	Фокус на корпоративну культуру, wellbeing-програми, цифрова взаємодія в середині компанії
Інклюзивність і різноманіття	Формування політик DEI (diversity, equity, inclusion), безпечне середовище для всіх
Штучний інтелект в HR	Використання чат-ботів для первинного відбору, автоматизовані опитування, AI-аналітика
Корпоративна соціальна відповідальність	Залучення персоналу до соціальних ініціатив, сталий розвиток як частина корпоративної стратегії

По-перше, це підвищення здатності працівників оперативно адаптуватися до змін у регуляторному середовищі, фінансових технологіях та клієнтських запитах, що є вкрай актуальним для банків. Висока гнучкість персоналу дає змогу швидко реагувати на нові виклики, зберігаючи стабільність операційної діяльності.

По-друге, важливим напрямом є зростання продуктивності праці завдяки цифровізації процесів, оптимізації ролей у команді та впровадженню індивідуальних підходів до мотивації співробітників. Сучасні банки прагнуть створити такі умови, в яких працівники зможуть ефективно розвиватися, постійно підвищуючи свою кваліфікацію за рахунок впровадження різних тренінгів, менторських програм, тощо.

Сучасні підходи до управління HR-процесами в банківському секторі набувають принципово нового значення, адже саме персонал є основою стійкого розвитку та

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

конкурентних переваг фінансової установи. Впровадження інноваційних інструментів у систему управління кадрами спрямоване на вирішення низки стратегічно важливих завдань.

Особливу увагу приділено формуванню аналітичного, стратегічного та креативного мислення в персоналу — як необхідної умови для прийняття ефективних рішень в умовах невизначеності. Створення сприятливого, інноваційного клімату в колективі сприяє зростанню командної згуртованості та розвитку культури відкритості до змін.

Ключовим аспектом є також орієнтація HR-системи не лише на досягнення цілей банку, але й на задоволення потреб працівників, що дозволяє підвищити рівень лояльності, залученості та довгострокового професійного зростання в межах організації.

Особливу актуальність набуває впровадження цифрових технологій і HR-аналітики, які дозволяють не лише оперативно реагувати на зовнішні зміни, а й підвищувати внутрішню ефективність. Використання спеціалізованих платформ таких, як: SAPSuccessFactors, Workday, BambooHR, дозволяє автоматизувати підбір, адаптацію, оцінку результатів праці, навчання та розвиток працівників. Також популярними стають аналітичні системи, що дають змогу прогнозувати плинність кадрів, визначати рівень залученості персоналу та приймати обґрунтовані управлінські рішення на основі даних (data-drivenHR). У банках ці технології сприяють зниженню операційних витрат, пришвидшенню комунікацій та формуванню прозорості корпоративної культури.

Такі рішення дають змогу оптимізувати процеси підбору кадрів, прискорити адаптацію нових працівників, а також забезпечити персоналізацію програм навчання і розвитку. В результаті банки скорочують витрати на управлінські процеси, мінімізують ризики помилок у прийнятті кадрових рішень та підвищують рівень залученості працівників, що в умовах жорсткої конкуренції є вагомою перевагою для стійкого зростання та стратегічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Чернікова, Н. М., Вороніна, В. Л., & Чеботарьов, К. Г. (2023). Інноваційні підходи в управлінні HR-процесами на вітчизняних підприємствах. *Трансформаційна економіка*, (3 (03)), 70-75.
2. Обіход, С. В. (2024). Інноваційні підходи до управління персоналом як фактор конкурентоспроможності у контексті глобальної нестабільності. *Економіка, управління та адміністрування*, (1 (107)), 3-9.
3. Свіргун, В. (2022). Інноваційні підходи управління персоналом.

ЛОСЬ ДІАНА В'ЯЧЕСЛАВІВНА

здобувачка вищої освіти,

БУРБЕЛА А.Л.

Викладач кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Ринок інвестиційного страхування життя в Україні перебуває на етапі становлення та поступового здобуття довіри серед населення. Порівняно з іншими напрямками страхування, його частка залишається незначною, що пояснюється впливом соціально-економічних та політичних чинників. Інвестиційне страхування життя розглядається як перспективний фінансовий інструмент, який об'єднує в собі класичне страхування та інвестування коштів. Головною метою даного виду страхування є забезпечення фінансової безпеки громадян та створення можливості для накопичення капіталу через інвестиційні механізми.

Найважливішим фактором розвитку інвестиційного страхування життя є зацікавленість населення у збереженні та примноженні своїх фінансових ресурсів. Іншими словами, інвестиційне страхування життя виступає як засіб акумуляції вільних коштів громадян із можливістю їх зростання. Для успішного розвитку таких програм важливо, аби вони відповідали очікуванням та потребам населення у сфері накопичення та заощаджень. Головними причинами створення громадянами заощадження є забезпечення фінансової стабільності у майбутньому, підготовки до великих витрат чи інвестицій, формування резерву на непередбачені ситуації, фінансування освіти дітей або накопичення пенсійного капіталу для комфортного життя після виходу на пенсію.

В Україні страхування життя поділяється на декілька основних класів, зокрема класичне страхування життя, страхування до шлюбу або народження дитини, інвестиційне страхування життя, безперервне страхування здоров'я та пенсійне страхування. Особливої уваги заслуговує інвестиційне страхування життя, яке поєднує захист життя та здоров'я із можливістю інвестування коштів, що відкриває перспективу отримання додаткового прибутку.

Участь у договорі страхування життя беруть кілька сторін. По-перше, це страховик - компанія, що має ліцензію на здійснення страхової діяльності. Саме вона бере на себе

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

зобов'язання здійснити виплату у разі настання страхового випадку. По-друге, страхувальник - особа, яка укладає договір і сплачує страхові внески. Це може бути як фізична, так і юридична особа. По-третє, застрахована особа - людина, життя чи здоров'я якої підлягає страхуванню та вигодонабувач - це особа, яка має право на отримання виплати у разі настання страхового випадку. Перед тим як підписати договір страхування життя, важливо відповідально поставитися до вибору страхової компанії, перевірити наявність у неї відповідної ліцензії та ознайомитися з репутацією. Варто зазначити, що ціна страхового полісу визначається за кількома критеріями, серед яких вік і стать застрахованої особи, її стан здоров'я, наявність шкідливих звичок, професійна діяльність, розмір страхової суми, перелік ризиків, що покривається, та тривалість договору. У деяких випадках компанія може вимагати проходження медичного обстеження [4].

Накопичувальне страхування життя в Україні має низку переваг, які роблять його привабливим інструментом фінансового планування. Поєднуючи захист життя та здоров'я з можливістю накопичення капіталу, цей вид страхування забезпечує фінансову підтримку у випадках втрати працездатності або смерті застрахованої особи. Додатковими перевагами є можливість отримання інвестиційного доходу, податкових пільг при довгострокових договорах, а також індексація страхових сум для збереження реальної вартості грошей на момент виплати. Водночас, існують і певні недоліки, які слід враховувати при виборі цього фінансового продукту. Зокрема, дострокове розірвання договору може призвести до втрати частини накопичених коштів через застосування податків та можливих штрафів. Крім того, обов'язковість регулярних внесків на тривалий період може стати фінансовим тягарем у разі зміни життєвих обставин. Також варто звернути увагу на можливі обмеження щодо страхування певних категорій осіб та ризику, пов'язані з інвестуванням коштів у національній валюті, що може призвести до знецінення накопичень у разі інфляції [3].

Серед провідних компаній, що працюють на ринку інвестиційного страхування життя в Україні, можна виділити такі як ТАС, Уніка Життя, PZU Україна Страхування життя, ARX Life, MetLife та Граве Україна страхування життя, що візуально зображено на рис. 1.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

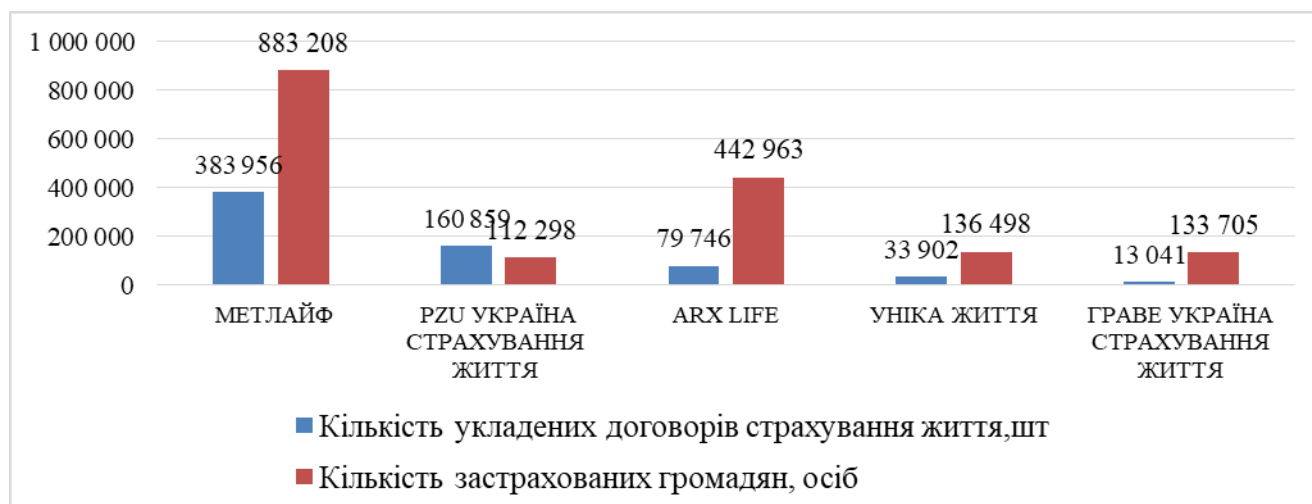

Рис. 1. Кількість укладених договорів страхування життя та кількість застрахованих осіб в розрізі найбільших компаній в Україні зі страхування життя станом на 30 грудня 2024 року [1,2].

Спостерігаємо, що найвищі показники продемонструвала компанія MetLife, яка уклала 383 956 договорів та застрахувала 883 208 осіб. Це свідчить про високу довіру з боку клієнтів та значну частку на ринку. Інші компанії мають суттєво нижчі показники. Наприклад, ARX Life уклала 79 746 договорів при 442 963 застрахованих, що вказує на використання групових програм страхування. PZU Україна Страхування життя демонструє більш збалансований підхід із 160 859 договорами та 112 298 застрахованими особами. У компаній Уніка Життя та Граве Україна страхування життя спостерігається протилежна тенденція: при відносно невеликій кількості договорів 33 902 і 13 041 відповідно вони охоплюють 136 498 та 133 705 осіб, що також свідчить про ефективне використання групових форм страхування.

Таким чином, дані свідчать про значну диференціацію ринку страхування життя в Україні, а також про домінування окремих компаній, які не лише залучають більше клієнтів, але й демонструють ефективне використання групових форм страхування.

Отже, ринок інвестиційного страхування життя в Україні має значний потенціал, але його розвиток стримується низкою проблем - від економічної нестабільності до недостатньої фінансової грамотності населення та недовіри до страхових компаній. Для подолання цих бар'єрів необхідним є комплексний підхід, що передбачає вдосконалення законодавчої бази, державну підтримку у вигляді податкових стимулів, а також активне впровадження

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

цифрових технологій та інноваційних страхових рішень. Підвищення рівня обслуговування клієнтів і впровадження освітніх програм з фінансової грамотності здатні суттєво покращити ситуацію.

Список використаних джерел:

1. Кількість договорів страхування. Рейтинг компаній страхування життя за 12 місяців 2024р. URL: <https://forinsurer.com/ratings/life/24/12/8>
2. Кількість застрахованих. Рейтинг компаній страхування життя за 12 місяців 2024р. URL: <https://forinsurer.com/ratings/life/24/12/21>
3. Плюси та мінуси накопичувального страхування життя. *Гаразд*. URL: <https://harazd.bank.gov.ua/article/strahuvanna/vidi-strahuvanna/plusi-ta-minusi-nakopichuvalnogo-strahuvanna-zitta>
4. Страхування життя – що потрібно знати, перш ніж оформлювати договір? *Гаразд*. URL: <https://harazd.bank.gov.ua/article/strahuvanna/vidi-strahuvanna/strahuvanna-zitta-so-potribno-znati-pers-niz-oformluyati-dogovir>

ЛЮБИТОВ ДМИТРО ЮРІЙОВИЧ

здобувач факультету економіки та менеджменту, спеціальність 073 «Менеджмент»

Дніпровський державний технічний університет

**СКЛАДНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІД ЧАС
ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

1. Війна як фактор дестабілізації ринку праці

Збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася у 2014 році та набула повномасштабного характеру у 2022 році, спричинила масштабну дестабілізацію внутрішнього ринку праці. Унаслідок бойових дій багато підприємств вимушено припинили діяльність, частина з них була зруйнована або переміщена. Значно зменшився попит на певні професії, особливо у сферах, пов'язаних із туризмом, обслуговуванням та легкою промисловістю. Натомість інші галузі, такі як логістика, медицина та військова промисловість, потребують великої кількості спеціалістів, яких на внутрішньому ринку не

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

вистачає. Така ситуація формує асиметрію між попитом і пропозицією робочої сили, що ускладнює планування кадрової політики.

2. Мобілізація та ротація кадрів

У зв'язку з необхідністю захисту державного суверенітету Україна проводить загальну мобілізацію, в результаті чого значна частина працездатного населення, особливо чоловіків, віком від 18 до 60 років, призивається до лав Збройних Сил. Це зменшує кількість працівників у ключових сферах економіки, включаючи промисловість, інженерні професії, будівництво та енергетику. Крім того, постійна ротація кадрів — через поранення, загибель, демобілізацію чи звільнення за станом здоров'я — призводить до необхідності постійного перекваліфікування та адаптації нових працівників. Також відчувається дефіцит керівних кадрів, адже частина управлінців також бере участь у військових діях.

3. Вимушена міграція та втрата людського капіталу

Масштабне переміщення населення внаслідок бойових дій створило серйозну загрозу для збереження кадрового потенціалу України. За даними міжнародних організацій, понад 6 мільйонів українців перебувають за кордоном у статусі тимчасового захисту або біженців. Більшість з них — жінки, молоді фахівці, особи з вищою освітою та досвідом роботи. Частина з них уже інтегрувалися в економіки країн перебування, і їхнє повернення залишається під питанням. Така втрата висококваліфікованого людського капіталу ускладнює процес відновлення країни, знижує інноваційний потенціал та послаблює конкурентоспроможність українського бізнесу в майбутньому.

4. Проблеми адаптації внутрішньо переміщених осіб

Внутрішньо переміщені особи (ВПО), змушені покинути місце проживання через війну, стикаються з низкою проблем при спробах інтегруватися у нові регіони. Вони потребують житла, роботи, соціального захисту та психологічної підтримки. У багатьох випадках їм доводиться змінювати професію або починати кар'єру з нуля, що пов'язано зі значними труднощами. Деякі регіони України, які приймають значну кількість ВПО, не мають достатньої інфраструктури та ресурсів для ефективної інтеграції таких осіб у місцевий ринок праці. Як наслідок, частина переселенців залишається без роботи або працює не за фахом, що не дозволяє повністю реалізувати їхній потенціал.

5. Порушення освітнього процесу та підготовки нових кадрів

Освітній процес в Україні зазнав значних змін і втрат. Через бойові дії частина навчальних закладів була зруйнована або евакуйована, інші — перейшли на дистанційну

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

форму навчання. Такі умови не дозволяють повноцінно готувати фахівців, особливо у сферах, де необхідна практична підготовка: медицина, інженерія, аграрна справа, ІТ тощо. Крім того, зростає кількість студентів, які переривають навчання або виїжджають за кордон, щоб отримати освіту там. Це призводить до зниження якісного рівня молодих спеціалістів, які можуть поповнити кадровий резерв у майбутньому. Також варто враховувати психологічний тиск на студентів і викладачів, що негативно впливає на навчальний процес.

6. Необхідність державної політики з підтримки кадрів

В умовах війни особливої актуальності набуває державна політика щодо підтримки, збереження та відновлення кадрового потенціалу. Серед необхідних заходів — реалізація програм професійної перекваліфікації та перепідготовки працівників, стимулювання повернення спеціалістів із-за кордону, створення умов для працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, підтримка малого і середнього бізнесу, а також цифровізація процесів пошуку роботи. Не менш важливим є розвиток інститутів менторства, наставництва та соціального супроводу для фахівців, які вперше виходять на ринок праці або змінюють спеціальність. Лише цілісна та системна політика може забезпечити збереження кадрового потенціалу як основу для економічного відновлення та розвитку України в післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Міністерство економіки України. Огляд ринку праці в умовах воєнного стану. Київ : Мінекономіки, 2023. 42 с.
2. Міжнародна організація праці. Вплив війни в Україні на ринок праці. Женева : МОП, 2023. 28 с.
3. Державна служба статистики України. Демографічна ситуація в Україні у 2023 році. Київ : Держстат, 2024. 35 с.
4. Світовий банк. Оцінка втрат людського капіталу в Україні внаслідок війни. Вашингтон : Світовий банк, 2023. 50 с.
5. Міністерство освіти і науки України. Звіт про стан освіти в умовах воєнного стану. Київ : МОН, 2023. 40 с.
6. Національний інститут стратегічних досліджень. Проблеми відновлення кадрового потенціалу України. Київ : НІСД, 2023. 60 с.

МЕЛЬНИК ЯНА МИХАЙЛІВНА,

здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні

ТКАЧУК НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ФІНТЕХ-КОМПАНІЇ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

У сучасних умовах цифрової трансформації фінансовий сектор зазнає суттєвих змін під впливом інноваційних технологій. Активно розвиваються дистанційні канали обслуговування, альтернативні платіжні рішення та нові формати взаємодії з клієнтами. На цьому тлі вагомої популярності набувають фінтех-компанії, які завдяки використанню цифрових технологій роблять фінансові послуги зручнішими, доступнішими та швидшими. Їх активна поява та розвиток стимулюють посилення конкуренції на фінансовому ринку, одночасно відкриваючи нові можливості для співпраці з традиційними банківськими установами.

Фінтех (англ. FinTech - Financial Technologies) слід розглядати як сукупність сучасних технологічних рішень, що дозволяють фізичним особам та бізнесу здійснювати фінансові операції дистанційно, безпосередньо через мобільні додатки, онлайн-платформи та інші цифрові сервіси. Такий підхід забезпечує споживачам фінансових послуг гнучкість, швидкість і доступ до широкого спектру інноваційних сервісів без необхідності особистого візиту до банківських установ [2].

Фінтех-компанії - це інноваційні організації, які використовують цифрові технології для надання фінансових послуг, зокрема в сферах платежів, кредитування, управління активами, страхування, цифрової ідентифікації тощо. Їх поява стала серйозним викликом для традиційних банків, які обмежені великими витратами на утримання фізичної інфраструктури, зарегульованістю та застарілими ІТ-системами. Водночас, фінтех-компанії забезпечують споживачам більш швидкі, зручні та персоналізовані послуги [4].

Особливої популярності фінтех-компанії набули у сфері мобільних платежів та цифрових банків. Наприклад, британський Monzo чи український Monobank забезпечують користувачам миттєве відкриття рахунків, зручні мобільні додатки та вигідні умови обслуговування, що дозволяє успішно конкурувати з класичними банками.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Разом з тим, фінтех-компанії зазвичай не володіють широкою клієнтською базою, великими обсягами капіталу та високим рівнем довіри, характерним для традиційних банківських установ. Це спричиняє появу нових моделей взаємодії між банками та фінтехами, коли конкуренція поступається місцем комплементарній співпраці. Банки інтегрують фінтех-рішення у свої сервіси або інвестують у перспективні стартапи через корпоративні венчурні фонди. Зокрема, у світі активно розвивається модель Banking-as-a-Service (BaaS), за якої банки надають свою інфраструктуру стороннім фінтех-компаніям через відкриті API. Це дозволяє фінтехам створювати власні фінансові сервіси без потреби отримання повної банківської ліцензії, а банкам — зберігати клієнтів і нарощувати власні екосистеми [1].

Значну роль у регулюванні взаємодії банків та фінтех-компаній відіграють національні регулятори. З метою стимулювання розвитку інноваційних проєктів без шкоди для фінансової стабільності, впроваджуються так звані «пісочниці» (Regulatory Sandboxes) - спеціальні регуляторні середовища, у межах яких фінтех-компанії можуть тестувати нові продукти та послуги в обмеженому колі споживачів і контрольованих умовах без повного дотримання усіх нормативних вимог. Це дозволяє виявити можливі ризики, перевірити функціональність та безпеку сервісу до його офіційного запуску на ринку. Так, Національний банк України у 2022 році започаткував Regulatory Sandbox, у рамках якого схвалюються фінтех-ініціативи в сферах платежів, цифрової ідентифікації та відкритого банкінгу [3].

Загальносвітові тенденції свідчать про стрімке зростання фінтех-сектору. За даними аналітичної платформи Statista та CB Insights, обсяг інвестицій у фінтех-компанії у світі зріс із 92,2 млрд дол США у 2020 році до 164,1 млрд дол у 2022 році, а на 2024 рік прогнозується досягнення обсягів у 170 млрд дол США. В Україні також спостерігається активізація цього ринку: так станом на початок 2024 року діяло близько 235 фінтех-компаній, основна частина яких спеціалізується на здійсненні цифрових платежів, онлайн-кредитуванні, організації маркетплейсів та фінансовій аналітиці (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники розвитку фінтех-компаній в Україні та світі у 2020-2024 рр.*

Показники	Роки				
	2020	2021	2022	2023	2024
Обсяг світових інвестицій у фінтех, млрд дол США	92,2	133,0	164,1	158,0	170,0
Темп росту до попереднього року, %	-	44,3	23,4	-3,7	7,6
Кількість фінтех-компаній у світі, од.	12000	14100	16500	17 800	19 200

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Темп росту до попереднього року, %	-	17,5	17,0	7,9	7,9
Кількість фінтех-компаній в Україні, од.	165	185	210	225	235
Темп росту до попереднього року, %	-	12,1	13,5	7,1	4,4

*Примітка. Складено автором на основі офіційних даних [3].

Аналіз наведених у табл. 1 даних свідчить про стійку тенденцію до зростання кількості фінтех-компаній та обсягів їх інвестицій. Найвищий темп приросту обсягів інвестицій спостерігався у 2021 році (44,3%), а найнижчий — у 2023 році (–3,7%). Найвищий темп приросту кількості фінтех-компаній в Україні був зафіксований у 2022 році (13,5%).

Така динаміка розвитку фінтех-сектору обумовлюється не лише потребами споживачів у доступних, швидких і персоналізованих фінансових послугах, а й розвитком цифрових технологій, зростанням ролі Big Data, блокчейн-рішень, штучного інтелекту та кібербезпеки в наданні фінансових послуг фінтех-компаніями.

Підсумовуючи вищевикладене відзначимо, що фінтех-компанії відіграють важливу роль у розвитку ринку фінансових послуг в Україні та світі. Вони виконують подвійну роль на фінансовому ринку, виступаючи як конкуренти і як потенційні партнери традиційних банків у здійсненні деяких фінансових послуг. Взаємодія між банками та фінтех-компаніями сприяє формуванню нових бізнес-моделей, трансформації фінансових послуг і забезпеченню ширшого їх асортименту для задоволення найрізноманітніших потреб споживачів. Подальший розвиток ринку фінансових послуг значною мірою залежатиме від здатності банків та фінтех-компаній ефективно інтегрувати інноваційні технології в процес надання фінансових послуг, зберігаючи при цьому стабільність і довіру клієнтів.

Список використаних джерел

1. Банкінг як послуга: що таке BaaS та чому цей тренд набирає обертів у світі? URL: <https://fintechinsider.com.ua/banking-yak-posluga-shho-take-baas-ta-chomu-czej-trend-nabyraye-obertiv-u-sviti/>.
2. Кльоба Л. Г., Добош Н. М., Сорока О. П. Впровадження фінансових технологій – стратегічний напрям розвитку банків. *Ефективна економіка*. 2020. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8577>.
3. Financial innovations and Regulatory Sandbox. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/fintech-sandbox>
4. Що таке фінтех і як він впливає на ваше життя вже сьогодні? URL: <https://epravda.com.ua/projects/fintech/2018/12/05/641431/>.

МОЛДОВАНУ ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності

«Менеджмент», група МЕН-22-1д

ЧЕРНЯВСЬКА ІРИНА МИХАЙЛІВНА

к.е.н., доцент кафедри менеджменту

Дніпровського державного технічного університету

ВІД ІДЕЇ ДО БІЗНЕСУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЧЕРЕЗ ГЛИБОКЕ РОЗУМІННЯ КЛІЄНТА

У світі, де кожную хвилину народжуються тисячі бізнес-ідей, лише одиниці перетворюються на успішні підприємства. Ключова відмінність між ними часто полягає не в якості продукту чи обсягах фінансування, а в глибинному розумінні того, хто саме стане першим і основним клієнтом.

З метою підвищення власних *soft skills* щодо командної роботи, лідерства, креативності, критичного мислення, а також поглиблення *hard skills*, втілення свого бажання розвиватися в професійному напрямку, ми навчаємось у формі неформальної освіти. Одним із вдалих засобів навчання і розвитку фахових компетентностей є проходження навчальних курсів на освітніх он-лайн платформах. Зокрема, на платформі Prometheus, яка є найбільшою українською платформою професійного розвитку, де, у тому числі безкоштовно, представлено онлайн-курси від найбільших роботодавців України та найкращих світових університетів [1].

Метою даної статті є необхідність поділитися досвідом, який набуто під час проходження курсу МІТ «Підприємництво: Хто ваш клієнт?». Курс МІТ надає не лише знання, але й практичні інструменти, які вже зараз допомагають українським підприємцям будувати стійкий бізнес у складних умовах [2].

Отже, пройшовши зазначений курс, мною було відкрито системний підхід до визначення цільової аудиторії, який радикально відрізняється від традиційних маркетингових стратегій. Ця теза розкриває, як трансформувалось моє розуміння бізнесу та які практичні інструменти можуть допомогти українським підприємцям у сучасних умовах. На початку курсу мене вразила проста, але глибока ідея: «Клієнт купує не продукт, а вирішення своєї проблеми». Це принципово змінює підхід до бізнес-планування. Замість

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

того, щоб починати з технічних характеристик продукту, МІТ пропонує стартувати з вивчення «болю» потенційних клієнтів. Наприклад, коли команда одного з успішних стартапів МІТ розробляла інноваційний медичний пристрій, вони витратили три місяці на спілкування з лікарями та пацієнтами, перш ніж створити перший прототип. Це дозволило їм уникнути дорогої помилки – створення продукту, який нікому не був потрібний. Окрему увагу в курсі приділено концепції «Jobs to be Done» (JTBD). Вона пояснює, що клієнти «наймають» продукти для виконання певної «роботи». Наприклад, люди купують не свердла, а отвори у стінах. Цей підхід особливо актуальний для українських умов, де ресурси обмежені, а конкуренція висока. Як показав досвід одного з київських стартапів, що займається доставкою їжі, переорієнтація з «швидкої доставки» на «зручний спосіб годувати сім'ю під час відключень світла» дозволила їм значно розширити аудиторію. Важливим відкриттям для мене стало розуміння різниці між TAM (загальний доступний ринок), SAM (доступний ринок) та SOM (обслуговуваний ринок). Курс навчив, що більшість стартапів помиляються, коли орієнтуються на величезні цифри TAM. На практиці ж, особливо в умовах української економіки, критично важливо правильно визначити свій SOM – ту частину ринку, яку ви реально можете охопити на старті. Наприклад, розглядаючи ринок онлайн-освіти, загальний ринок України може становити мільйони користувачів, але реальна цільова аудиторія для стартапу може обмежуватися кількома тисячами спеціалістів певної галузі.

Найціннішим аспектом курсу стали практичні методи проведення клієнтських інтерв'ю. На відміну від традиційних опитувань, методика МІТ акцентує на відкритих питаннях, які допомагають виявити справжні потреби, а не просто підтвердити припущення засновників. З особистого досвіду переконалася в ефективності цього підходу, коли допомагала малому бізнесу з продажу екологічних товарів. Виявилося, що клієнти цінують не стільки екологічність, скільки можливість купувати товари без пластикової упаковки під час війни, коли сміття не вивозиться регулярно. Курс також навчає аналізувати невдачі. Наприклад, історія стартапу з розробки мобільного додатку для фітнесу показала, що їхня помилка полягала не в якості продукту, а в тому, що вони намагалися охопити занадто широку аудиторію. Після переорієнтації на вузьку нішу – жінок 30-45 років, які відновлюються після пологів – бізнес став прибутковим.

Досвід МІТ та власні спостереження привели до кількох ключових висновків. По-перше, успішний бізнес починається не з продукту, а з розуміння клієнта. По-друге, в

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

українських умовах особливо важливо враховувати контекст – війну, економічну нестабільність, зміни в поведінці споживачів. По-третє, постійний діалог з клієнтами має бути не етапом, а постійним процесом у бізнесі. Найважливішим є усвідомлення того, що підприємництво це не про те, щоб знайти клієнтів для свого продукту. Це про те, щоб створити продукт для своїх клієнтів. І саме цей підхід, поєднаний з системними методами МІТ, дозволяє перетворити ідею на стабільний бізнес, особливо в складних умовах сучасної України.

Перспективи подальшого дослідження Ця теза відкриває широкі можливості для подальших досліджень, зокрема: адаптація методів МІТ до специфіки українського малого бізнесу; вплив війни на зміни у поведінці споживачів; оптимізація процесів клієнтських досліджень для стартапів з обмеженими ресурсами.

Список використаних джерел:

1. Українська платформа професійного розвитку *Prometheus*. URL: <https://prometheus.org.ua/>.
2. Онлайн-курс «Підприємництво: Хто ваш клієнт?» на українській платформі професійного розвитку *Prometheus*. URL: https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+ENTREPRENEURSHIP101+2021_T2.

НЕКЛЕСА АНТОН ВОЛОДИМИРОВИ

здобувач освіти

БЕЗДІТКО ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА,

викладач математики

комунального закладу «Ліцей №16» Кам'янської міської ради

**СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЛОГІСТИЦІ: ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ
ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАВОК**

У сучасних умовах глобалізації логістика відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності бізнес-процесів. Цим питанням активно займаються такі експерти, як Джон Девіні (Deloitte) [1], Саманта Лі (Forbes) [2], Євген Крикавський (Львівська політехніка) [3] та Марія Гарсія (World Bank) [4]. Однак традиційні методи управління ланцюгами поставок часто виявляються недостатньо гнучкими для адаптації до швидких змін ринку. Впровадження інноваційних технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн та інтернет речей (IoT), відкриває нові можливості для оптимізації

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

логістичних процесів. Сучасна логістика стикається з низкою викликів: коливання попиту, екологічні вимоги, нестабільність глобальних ланцюгів поставок після пандемії COVID-19 та війни в Україні. Традиційні системи, засновані на ручному управлінні, часто не встигають реагувати на ці зміни. Наприклад, згідно з даними World Bank (2023), 60% компаній Європи зіткнулися із затримками через застарілі логістичні моделі [4].

Згідно з дослідженням Крикавського Є.В. [3, с. 78-85], традиційні системи управління ланцюгами поставок потребують модернізації. Автор наголошує на важливості інтеграції сучасних технологій для підвищення ефективності логістичних процесів. Дослідження компанії Deloitte (2023) показують, що використання AI у логістиці дозволяє знизити витрати на 15–20% завдяки прогнозуванню попиту та автоматизації маршрутизації [1]. Технологія блокчейн, як зазначає Forbes (2024), підвищує прозорість ланцюгів поставок, зменшуючи ризики шахрайства [2]. Окрім технологій AI та блокчейн, все більше значення набувають:

- роботизовані склади (наприклад, Amazon використовує понад 200 000 роботів Kiva для сортування вантажів, що скорочує час обробки замовлень на 50%);
- дрони-доставка. Проєкт UPS Flight Forward у США вже сертифікований для комерційного використання;
- Big Data аналітика для прогнозування ризиків (компанія Maersk інтегрує дані про погоду, політичну ситуацію та курс валют у свої логістичні алгоритми).

Метою є дослідження впливу сучасних технологій на ефективність логістики та визначити перспективи їх застосування в Україні. Наприклад, розвиток IoT-рішень для сільськогосподарської логістики (Україна — лідер експорту зернових).

Основними результатами дослідження є:

- Штучний інтелект дозволяє аналізувати великі обсяги даних для оптимізації складських запасів і маршрутів доставки. Приклад: компанія Nova Poshta впровадила чат-бота з NLP для обробки 80% запитів клієнтів, що знизило навантаження на кол-центр на 30% [6].
- Блокчейн забезпечує безпеку та відстеження товарів на кожному етапі ланцюга поставок. Український стартап AgriChain використовує блокчейн для відстеження постачання зерна від ферми до порту, усуваючи посередників [5].
- IoT-датчики дають можливість моніторингу стану вантажів у реальному часі (наприклад, температура для холодового ланцюга). Використання електричних вантажівок (DHL в Європі зменшив викиди CO₂ на 15% за 2 роки). Як зазначає Крикавський Є.В. [3, с. 112-120], впровадження IoT-технологій дозволяє суттєво

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

підвищити якість моніторингу вантажів. Для України актуальність — розвиток альтернативних видів палива.

Як висновок можна зазначити, що впровадження цифрових технологій у логістику є необхідним кроком для підвищення конкурентоспроможності підприємств. Українські компанії мають активно адаптувати світовий досвід, зокрема через державні програми підтримки інновацій.

Список використаних джерел

1. Deloitte. (2023). AI in Logistics: Trends and Forecasts. [Електронний ресурс]. URL : <https://www.deloitte.com/global/en/services/consulting/services/engineering-ai-data.html> (дата звернення 27.04.2025)
2. Forbes. (2024). Blockchain for Supply Chain Transparency. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.forbes.com/sites/joemckendrick/2018/03/19/5-reasons-to-blockchain-your-supply-chain/?ctpv=searchpage> (дата звернення 27.04.2025)
3. Крикавський Є.В. (2022). Логістика і управління ланцюгами поставок. Львів: Видавництво Львівської політехніки. — 320 с.
4. World Bank. (2023). Global Logistics Trends Report. [Електронний ресурс]. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/trade/complex-world-logistics-improvements-require-measurement-and-strategy> (дата звернення 27.04.2025)
5. AgriChain. (2024). Blockchain in Agriculture: Case Study. [Електронний ресурс]. URL: <https://agrichain.com.ua/> (дата звернення 27.04.2025)
6. Nova Poshta. (2023). Annual Report on AI Implementation. [Електронний ресурс]. URL: <https://novaposhta.ua/ai-report-2023> (дата звернення 27.04.2025)

РИБКА НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

викладач економічних дисциплін

**ВСП «Горохівський фаховий коледж Львівського національного університету
природокористування»**

**ЗОНИ ВІЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА, ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Ринкова економіка вимагає підвищення ступеню інтегрованості країни у світовий господарський комплекс. А це, зокрема, потребує масштабної технологічної та структурної перебудови, що у свою чергу потребує притоку іноземних інвестицій. Саме тому один з перспективних та ефективних шляхів досягнення цього пов'язаний з використанням можливостей вільних економічних зон (ВЕЗ), що визначаються як частина національної території, економічний потенціал якої орієнтований на вирішення комплексу завдань, які вирізняють цю частину території країни із загального ряду, і спрямовані на вирішення проблеми оптимального розміщення продуктивних сил в країні в цілому та інтеграції її у світове господарство.

В умовах воєнного стану для запобігання виникненню економічної кризи та обмеження наявних ресурсів доцільно передбачити розробку пріоритетних інвестиційних програм, для реалізації яких зробити вибір територій, які мають для цього найбільш сприятливу інфраструктуру та гео економічні фактори, що забезпечить прискорений їх розвиток та досягнення потрібних результатів. За рахунок концентрації коштів, матеріальних, кадрових, науково-технічних та інноваційних ресурсів, ВЕЗ здатні відігравати роль центрів зростання, які у подальшому ініціюють активізацію економіки країни в цілому. Створення вільних економічних зон є також одним із елементів перенесення ваги управління соціально-економічними процесами на регіональний рівень і являє собою одну із форм забезпечення ефективності територіально-господарської організації економіки, що цілком співпадає з загальнодержавним підходом щодо відбудови економіки України. Україна має вигідне географічне положення, пов'язане з її близькістю до світових ринків, зокрема, європейських: у тому числі, центрально- та західноєвропейського, до значних постачальників сировини. В країні наявна розвинута система транспортних комунікацій та суттєві власні природні багатства: Україна краще забезпечена найважливішими сировинними ресурсами, ніж такі великі європейські держави, як, наприклад, Німеччина, Франція, Італія.

За структурою зайнятості в Україні наявні підприємства сільськогосподарські, переробні, промислові, будівництва та транспорту.

Спеціальні економічні зони виконують важливу роль опорних центрів, оскільки: розташувавшись на території, в надрах якої є важливі сировинні ресурси вони мають перспективу промислового розвитку, в тому числі експортно-спроможних виробництв; у зв'язку з особливо сприятливими транспортними умовами вони забезпечують транзитні зв'язки між великими територіально-господарчими комплексами в рамках кооперації їх

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

підприємств, що сприяє розвитку промисловості; виходячи з розвинутої ринкової інфраструктури, що включає в себе митниці, які входять до єдиної системи держмитконтролю України, він має тісні зв'язки з оточуючою територією у виробничій, організаційній, господарській і торговельно-розподільчій сферах.

На території України також створені спеціальні економічні зони (СЕЗ), на території яких як і на територіях пріоритетного розвитку встановлений спеціальний пільговий митний та податковий режим діяльності, затверджено перелік пріоритетних видів діяльності на території СЕЗ.

До них відносяться: сільське господарство; видобуток вугілля, нафти і газу; видобуток кольорових металів, піску, глини; розробка кам'яних кар'єрів; харчова, текстильна, шкіряна, деревообробна і паперова промисловість; коксохімія; виробництво гумових і пластмасових виробів; металургія і металообробка; виробництво машин, електричного, електронного, транспортного устаткування; виробництво електроенергії, газу і води; будівництво.

Станом на лютий 2022 року в Україні було створено 7 спеціальних економічних зон:

- СЕЗ «Донецьк» (площа – 466 га, термін дії – 60 років);
- СЕЗ «Азов» (площа – 315 га, термін дії – 60 років);
- СЕЗ «Закарпаття» (площа – 737 га, термін дії – 30 років);
- СЕЗ «Миколаїв» (площа – 865га, термін дії – 30 років);
- СВЕЗ «Порто-Франко»(площа – 32 га, термін дії – 25 років);
- СЕЗ «Порт Крим» (площа – 27 га, термін дії – 30 років);
- СЕЗ «Рені» (площа – 94 га, термін дії – 30 років).

Вільні економічні зони можуть стати реальними епіцентрами технологічного прориву на якісно новий, сучасний рівень виробництва конкурентоспроможної продукції, сприяти її участі у міжнародному поділі праці як виробника високотехнологічної продукції, так як Україна має широкі можливості створення вільних економічних зон науково-технологічного характеру.

Відмінна риса цього типу вільних економічних зон полягає у тому, що метою їх створення є мобілізація усіх доступних матеріальних та трудових ресурсів для прискорення передачі нових високих технологій у сільське господарство та промисловість, забезпечення нових робочих місць, диверсифікація економіки у регіоні і у країні в цілому.

Обов'язковою умовою створення науково-технологічних вільних економічних зон є наявність у регіоні значного науково-технологічного потенціалу. Вигідне, з точки зору

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

транспортних перевезень, геополітичне розташування України зараз не використовується в повній мірі, у зв'язку з воєнним станом. Тому, у подальшому, рішення про створення зовнішньоторговельних зон доцільно розглядати у взаємозв'язку з питаннями щодо створення та розвитку міжнародних транспортних коридорів, як основних об'єднуючих елементів у складі цих коридорів. Транспортний коридор Балтика – Чорне море та Євро-Азійський транспортний коридор, як єдине ціле залучать в Україну потужні транзитні потоки, включаючи зв'язки Південної Азії та Африки з Європою, зв'язки Близького Сходу з Європою, зв'язки Середньої Азії з Європою та створять одну з найбільш перспективних для України транспортних артерій міжконтинентального значення [1, с.217].

У складі цих коридорів потенційно можуть бути розташовані декілька вільних зон. Зокрема, це стосується утворення ВЕЗ «Інтерпорт-Ковель» у Волинській області, яку називають новим центром для нової Європи. Через транспортно-складський центр цього «порту» на суші підуть потоки вантажів з усієї Європи. У центрі буде проводитися комплексна обробка, перевалка з одних видів транспорту на інші, включаючи й перехід з вузьких європейських залізничних шляхів на широкі вітчизняні. Окрім того буде організовано зберігання вантажів та виконання багато інших послуг.

У складі транспортних коридорів ЄС №№ 3, 5, 7, 9 можуть бути розташовані декілька вільних зон. Зокрема, це проекти створення ВЕЗ «Мостиська», ВЕЗ «Жовква», ВЕЗ «Яворів» у Львівській області та інші.

За попередньою оцінкою потенційні можливості по залученню додаткових міжнародних транспортних потоків дадуть можливість надання достатніх та якісних послуг і приведенням транспортної інфраструктури у відповідність з міжнародними вимогами, перевезення можуть бути збільшені в декілька разів. Відповідно зростуть і валютні надходження в державний та місцеві бюджети, суми яких за попередніми розрахунками може досягти декількох мільярдів американських доларів.

Світовий досвід у цій сфері свідчить, що поряд зі значними успіхами ВЕЗ є і невдалі спроби. Так, неефективними виявились ВЕЗ, створені у Польщі та Індії. Основними причинами цього є певні прорахунки що були допущені ще на стадії проектування.

Список використаних джерел:

1. Кандиба А.М. Зовнішньоекономічна діяльність в агропромисловому комплексі. Київ, 2023. 198 с.
2. Мозговой О.М. Фондовый рынок. Київ, 2022. 316 с.

РУДЕНКО ОЛЕКСАНДР ВАДИМОВИЧ

здобувач третього (аспірантського) рівня освіти, 073 «Менеджмент»,

ЯРОШЕВСЬКА ТАМАРА ВАСИЛІВНА

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри соціально-психологічних і
гуманітарних наук,

Дніпровський державний технічний університет

ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УПРАВЛІННІ ІТ ПРОЄКТАМИ

Розвиток цифрових технологій, зростання числа стартапів і активна цифровізація бізнесу призвели до стрімкого збільшення кількості ІТ-проектів, в яких ключову роль відіграють нематеріальні активи — програмне забезпечення, алгоритми, бази даних, інтерфейси, бренди тощо.

В умовах жорсткої конкуренції та глобального обміну знаннями захист ІС стає найважливішим фактором забезпечення конкурентоспроможності ІТ-компаній. Порушення у сфері інтелектуальних прав (копіювання, незаконне поширення, патентні суперечки та ін.) можуть спричинити серйозні фінансові втрати, втрату ділової репутації, а в ряді випадків — припинення діяльності бізнесу.

Особливо гостро проблема постає перед стартапами та малими ІТ-компаніями, які не завжди мають ресурси для повноцінного правового захисту своїх розробок. Також необхідно враховувати, що в команді над проєктом можуть працювати підрядники, фрілансери, співробітники з різних країн, що ускладнює регулювання прав на ІС та потребує чітко прописаних договірних відносин.

Крім того, через глобальний характер ІТ-проектів та розповсюдження продуктів через Інтернет, постає питання транскордонного захисту ІС, що вимагає знання міжнародного законодавства та практики.

Таким чином, актуальність теми обумовлена необхідністю системного підходу до управління ІС в рамках ІТ-проектів. Це не лише юридичний обов'язок, а й стратегічний інструмент, що забезпечує захист інновацій, фінансову безпеку компанії та її довгострокову стійкість на ринку.

1. Особливості управління ІТ-проектами та захист ІС

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Управління IT-проектами включає планування, організацію, контроль та завершення проектів, спрямованих на розробку інформаційних систем та програмного забезпечення. На кожному етапі життєвого циклу проекту необхідно враховувати аспекти захисту ІС:

- **Ініціація та планування:** визначення об'єктів ІВ, що підлягають захисту, та розробка стратегії управління ними.
- **Виконання:** укладання договорів з розробниками, що включають положення про передачу прав на ІС.
- **Моніторинг та контроль:** забезпечення дотримання умов договорів та запобігання витоку інформації.
- **Завершення:** реєстрація прав на створені об'єкти ІС та їх комерціалізація.

2. Механізми захисту інтелектуальної власності в IT-проектах

Юридичні методи

- **Договірне регулювання:** включення до контрактів положень про передачу прав на ІВ, умов використання та відповідальності за порушення.
- **Нормативно-правова база:** дотримання вимог національного та міжнародного законодавства у сфері ІС.

Технічні заходи

- **Системи контролю доступу:** обмеження доступу до конфіденційної інформації.
- **Шифрування даних:** захист інформації від несанкціонованого доступу.

Управлінські стратегії

- **Політики безпеки:** розробка внутрішніх документів, що регламентують поведінку з об'єктами ІВ.
- **Навчання персоналу:** підвищення поінформованості співробітників про важливість захисту ІС.

3. Міжнародний досвід та нормативна база

Міжнародні угоди, такі як Угода з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності (TRIPS), визначають стандарти охорони ІС. У рамках програми «Обрій 2020» Європейського Союзу розроблено правила управління правами ІС для цифрових інновацій, спрямовані на покращення захисту та комерціалізації результатів досліджень та розробок.

В Україні діє низка нормативно-правових актів, що регулюють сферу ІС, включаючи Конституцію України, Цивільний кодекс України, Закони України: «Про авторське право та суміжні права», «Про захист прав на винаходи та корисні моделі» та інші.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Отже, захист інтелектуальної власності (ІВ) в управлінні ІТ-проектами відіграє ключову роль у забезпеченні правової безпеки, комерційної стійкості та технологічного розвитку компанії. В умовах цифровізації економіки, високої конкуренції та глобального обміну знаннями грамотне управління ІС стає невід'ємним елементом стратегії будь-якого ІТ-бізнесу.

По-перше, інтелектуальна власність є цінним нематеріальним активом, який формує значну частину ринкової вартості ІТ-продукту. Недотримання правил її захисту може призвести до витоку інформації, судових розглядів, втрати унікальності товару і, як наслідок, зниження конкурентоспроможності підприємства.

По-друге, під час реалізації ІТ-проекту всіх етапах — від ідеї до комерціалізації — необхідно чітко визначати права результати інтелектуальної діяльності, встановлювати відповідальність сторін і використовувати правові механізми захисту. Це досягається за допомогою ретельно укладених договорів (NDA, ліцензійні угоди, договори на створення програмного забезпечення), застосування технічних заходів (шифрування, контроль доступу), а також розробки внутрішніх регламентів та навчання персоналу.

Крім того, міжнародний та національний досвід наголошує на важливості інституційного підходу до захисту ІС. Компанії, що діють на міжнародному ринку, повинні враховувати норми міжнародних угод (наприклад, TRIPS) та адаптуватися до різних правових систем, щоб забезпечити надійний захист своїх прав у різних юрисдикціях.

Захист інтелектуальної власності — це не лише правова необхідність, а й стратегічний інструмент, що дозволяє ефективно керувати інноваціями, підвищувати інвестиційну привабливість проекту та мінімізувати юридичні ризики. Комплексний підхід, що поєднує юридичні, технічні та управлінські заходи, дозволяє формувати міцний фундамент для довгострокового успіху ІТ-проектів.

СМАГЛЮК АЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА

викладач технологічних дисциплін

**Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж економіки і технологій НУ
Чернігівська політехніка»**

**ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ І ПЛАТФОРМ ДЛЯ
КЕЙТЕРИНГОВИХ ПОСЛУГ ПІД ЧАС ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ**

У період післявоєнного відновлення економіки України одним із пріоритетних завдань стає підвищення ефективності та конкурентоспроможності бізнесу в різних

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

галузях, зокрема у сфері гостинності та кейтерингових послуг. В умовах зростаючої конкуренції, нестабільності попиту та зміни споживчих потреб особливого значення набуває впровадження інноваційних технологій, серед яких важливе місце посідають мобільні додатки та онлайн-платформи.

Кейтерингові послуги, як важливий сегмент ресторанного бізнесу, активно трансформуються під впливом цифровізації. Традиційні моделі організації харчування поступово поступаються місцем більш гнучким та технологічним рішенням, що забезпечують не лише зручність для споживачів, але й оптимізацію бізнес-процесів. Використання мобільних додатків дозволяє автоматизувати процеси замовлення, комунікації з клієнтами, управління логістикою, контролю запасів та обробки зворотного зв'язку [1, с. 42].

Серед ключових переваг мобільних додатків для кейтерингових послуг варто відзначити можливість персоналізації сервісу. Завдяки інтеграції з CRM-системами, додатки можуть зберігати історію замовлень, вподобання клієнтів, а також пропонувати індивідуальні пропозиції чи бонуси. Це сприяє підвищенню лояльності гостей та стимулює повторні звернення. Окрім того, онлайн-платформи дозволяють масштабувати бізнес, виходити на нові ринки, залучати корпоративних клієнтів, організовувати події різного формату та рівня складності.

В умовах відбудови економіки актуальними є рішення, що дозволяють швидко адаптуватися до змін попиту та забезпечують гнучкість бізнес-моделі. Наприклад, мобільні додатки можуть поєднувати функції бронювання послуг, вибору меню, інтеграції з платіжними системами, системами доставки та обліку продукції. Це дозволяє не лише зменшити витрати на обслуговування замовлень, а й підвищити їхню якість завдяки мінімізації людського фактора [2, с. 117].

Досвід країн Європейського Союзу свідчить, що цифрові рішення для кейтерингових послуг активно підтримуються як на рівні приватних інвестицій, так і за допомогою державних грантів та програм розвитку малого бізнесу. В Україні ж, попри зростаючий інтерес до впровадження інновацій, цей процес потребує більшої уваги з боку держави, зокрема щодо створення сприятливих умов для цифровізації малого та середнього бізнесу, а також підтримки стартапів у сфері харчування.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Важливою складовою розвитку мобільних платформ для кейтерингу є питання кібербезпеки та захисту персональних даних споживачів. З огляду на збільшення обсягів онлайн-замовлень, цифрова безпека стає критичним аспектом довіри клієнтів до сервісу. Тому впровадження стандартів захисту даних, регулярні аудити систем, навчання персоналу правилам кібергігієни мають стати обов'язковими елементами стратегії кожного кейтерингового бізнесу, що прагне розвиватися в умовах цифрової трансформації.

Окремої уваги потребує підготовка кадрів, здатних ефективно використовувати мобільні додатки та платформи у своїй діяльності. Це стосується як управлінського, так і операційного персоналу, для яких важливими є знання основ цифрової аналітики, інтерфейсів керування замовленнями, CRM-систем, основ кібербезпеки та клієнтського сервісу.

Таким чином, перспективи використання мобільних додатків і платформ у сфері кейтерингових послуг під час відновлення економіки України пов'язані з комплексним підходом: впровадженням технологій, залученням інвестицій, підготовкою кадрів та створенням сприятливого середовища для розвитку інноваційних бізнес-моделей. Цифрові рішення стають не просто інструментом оптимізації, а ключовим фактором стійкості та конкурентоспроможності кейтерингових підприємств на сучасному етапі.

В умовах відбудови країни мобільні додатки та онлайн-платформи здатні не лише задовольнити потреби споживачів, але й забезпечити розвиток малих і середніх підприємств, стимулювати інноваційність, відкривати нові ринки та формувати сучасну екосистему харчових послуг, що відповідає викликам часу.

Список використаної літератури

1. Карпова Г.І. Цифровізація кейтерингових послуг: міжнародний досвід та українські перспективи. *Вісник Харківського національного університету харчування та торгівлі*. 2023. №2. С. 40–45.
2. Петренко Л.М. Мобільні додатки як інструмент розвитку малого бізнесу в індустрії гостинності. *Науковий журнал «Готельно-ресторанний бізнес»*. 2022. №4. С. 115–120.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

ТКАЧЕНКО ІРИНА ПЕТРІВНА

к.е.н., доцент кафедри фінансів та обліку

Дніпровського державного технічного університету

ВЕЛЕГУРА КАРИНА ВІТАЛІЇВНА

Здобувачка 2 курсу , група – ОП-23-1д

Дніпровський державний технічний університет

ОБЛІК НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

У сучасному економічному середовищі, яке стрімко трансформується під впливом цифровізації, глобалізації та інтелектуалізації бізнес-процесів, значення нематеріальних активів (НМА) постійно зростає. Якщо раніше основним джерелом вартості підприємств вважалися матеріальні ресурси, то нині дедалі більше компаній формують свою ринкову цінність за рахунок інтелектуальної власності, брендів, репутації, програмного забезпечення та інших нематеріальних активів.

Ключові слова: нематеріальні активи, облік, оцінка, амортизація, облікова політика.

Постановка проблеми. У сучасних умовах інноваційного розвитку економіки нематеріальні активи стають ключовим чинником формування вартості підприємств. Проте їх облік і відображення у фінансовій звітності залишається складним завданням через специфіку таких активів — відсутність фізичної форми, складність у визначенні вартості та обмеженість терміну використання. Це породжує низку проблем, пов'язаних із визнанням, оцінкою, амортизацією та списанням НМА.

Метою статті є дослідження теоретичних засад і практичних аспектів обліку нематеріальних активів відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку [1, 2, 3] та Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), а також виявлення основних проблем і шляхів їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії та методології обліку нематеріальних активів зробили такі науковці, як А. Мазаракі, Л. Сук, О. Кириленко та інші. Їхні дослідження окреслюють важливість чіткої регламентації обліку НМА, проте залишаються відкритими питання щодо практичного застосування методик їхньої оцінки, амортизації та відображення у фінансовій звітності. Особливу актуальність

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

набуває питання гармонізації національних стандартів обліку з вимогами МСФЗ, оскільки це впливає не лише на якість звітності, а й на інвестиційну привабливість компаній [4].

У цифрову епоху нематеріальні активи — знання, технології, бренди, патенти, ліцензії — стали основним ресурсом підвищення вартості підприємств та їхньої конкурентоспроможності. Проте нормативна база щодо їх обліку часто виявляється застарілою, що ускладнює достовірне відображення реальної фінансової ситуації підприємства. Проблеми, пов'язані з класифікацією, визнанням, оцінкою та амортизацією нематеріальних активів, безпосередньо впливають на точність фінансової звітності, а відтак — і на прийняття управлінських рішень.

Результати дослідження свідчать, що якісний облік нематеріальних активів є необхідною умовою прозорості та достовірної фінансової звітності підприємств. Це сприяє підвищенню інвестиційної привабливості, зміцненню конкурентоспроможності та ефективному управлінню ресурсами. Ключові напрями вдосконалення системи обліку НМА представлені на рис.1.

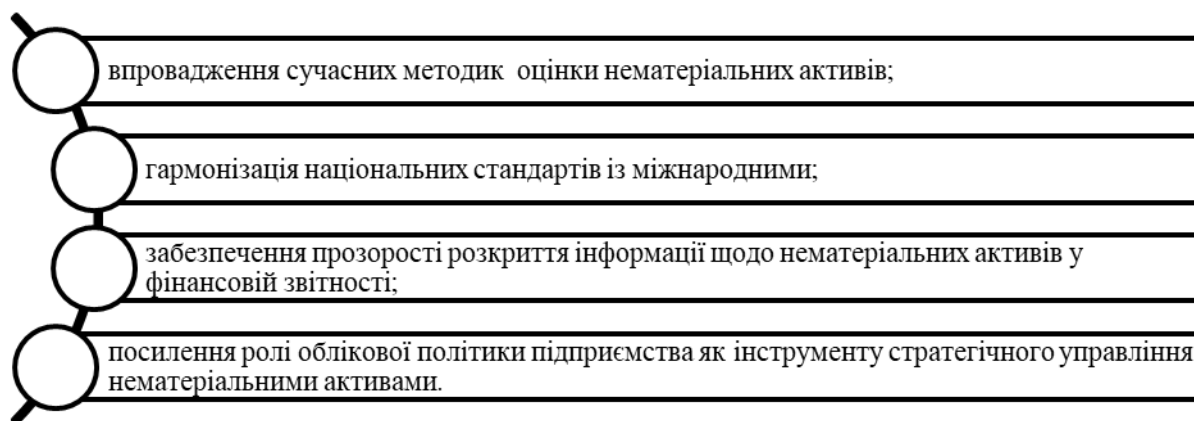

Рис. 1 - Напрями вдосконалення системи обліку НМА

У контексті цифровізації економіки, правильний облік і управління нематеріальними активами стає не просто технічним завданням, а важливим стратегічним ресурсом, що забезпечує стійкий розвиток бізнесу.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

2. Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку нематеріальних активів. Наказ міністерства фінансів України від 16.11.2009 № 1327. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1327201-09#Text>.

3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 122 «Нематеріальні активи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1018-10#Text>

4. Уманців Г. В. Облік об'єктів інтелектуальної власності : монографія / Г. В. Уманців, І. К. Шушакова. – Київ: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2020. – 432 с. URL: <https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/b3bdd919ba3dd06e433c68fa18ab11c9.pdf>

ФОМЕНКО ВАЛЕРІЙ СЕРГІЙОВИЧ

Аспірант кафедри Економічної теорії та міжнародних економічних відносин

ЧАЛА ВЕРОНІКА СЕРГІЇВНА

Доктор економічних наук, професор

**Український університет науки та технологій. ННІ «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури»**

**СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ**

У сучасних умовах структурної трансформації глобальної економіки креативна складова поступово перетворюється на самостійну рушійну силу інноваційного зростання. В країнах Європейського Союзу креативні індустрії відіграють дедалі важливішу роль у формуванні ВВП, зовнішньоекономічної діяльності, зайнятості та регіонального розвитку [1]. Для України, яка прагне інтегруватися до спільного європейського ринку, розвиток креативної економіки набуває не лише економічного, а й соціокультурного значення. Саме тому особливу наукову цінність становить вивчення соціокультурних чинників, які впливають на рівень зовнішньоекономічної активності креативного сектору.

Метою цієї роботи є дослідження зв'язку між соціокультурними вимірами країн та їх обсягами зовнішньої торгівлі у сфері креативних індустрій. Обґрунтування цієї залежності дає змогу

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

краще зрозуміти, які культурні характеристики створюють сприятливе середовище для розвитку творчих бізнесів та міжнародної кооперації.

Теоретичне підґрунтя дослідження базується на міждисциплінарному поєднанні підходів культурної економіки, інституціоналізму та теорії міжнародної торгівлі. Як основну соціокультурну модель застосовано модель вимірів національної культури Гірта Хофстеде, яка дозволяє кількісно оцінити такі показники, як індивідуалізм, дистанція влади, мотивації, уникнення невизначеності, довгострокова орієнтація та потурання [3].

Метою дослідження було виявлення потенційної залежності між соціокультурними характеристиками країн та їхньою зовнішньоекономічною активністю у сфері креативної економіки. Аналітичну базу сформовано на основі даних за 2023 рік щодо обсягів експорту та імпорту креативних товарів і послуг, оприлюднених на платформах Eurostat та UNCTAD [1,4]. До вибірки увійшли 27 держав-членів Європейського Союзу, а також Україна, що дало змогу сформулювати релевантну порівняльну матрицю. Культурні профілі країн визначено на основі шести індикаторів моделі Г. Хофстеде: дистанція влади, індивідуалізм, мотивація, уникнення невизначеності, довготривала орієнтація та потурання.

Методологія включала побудову лінійної регресії між кожним із культурних показників та чотирма залежними змінними – експортом і імпортом креативних товарів і послуг відповідно. Для кожної пари змінних обчислено коефіцієнт детермінації (R^2), що дозволяє оцінити силу лінійного зв'язку.

Отримані значення коефіцієнта детермінації у всіх категоріях виявилися низькими: найвищий показник – $R^2 \approx 0,189$ спостерігається у зв'язку між показником уникнення невизначеності та імпортом креативних послуг. Для решти змінних коефіцієнти перебували в межах 0,05–0,10. Це свідчить про слабку силу прямолінійної кореляції між культурними характеристиками суспільства та зовнішньоекономічною активністю у креативному секторі, що не дозволяє говорити про однозначну залежність у межах обраної методики. Разом із тим, такі результати не заперечують наявності зв'язку, а радше вказують на складніший характер взаємодії досліджуваних змінних, який може проявлятися в інших математичних формах або через інші опосередковані чинники.

Таким чином, результати аналізу створюють підґрунтя для кількох аналітичних висновків. По-перше, соціокультурні індикатори у їхньому класичному розумінні не виявляють лінійної залежності з обсягами торгівлі у креативній сфері в межах міжкраїнового зрізу. По-друге, культурні характеристики, ймовірно, впливають на креативну економіку опосередковано, через інші інституційні та структурні фактори, зокрема, інвестиції в освіту, розвиток цифрової інфраструктури, підтримку малого бізнесу та наявність ефективних креативних кластерів. По-третє, можлива наявність нелінійних або комбінованих залежностей, які не відображаються в однофакторних лінійних моделях. У цьому контексті, сформульовано обґрунтовану аналітичну гіпотезу про

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

наявність складніших, імовірно, нелінійних або опосередкованих взаємозв'язків, які не виявляються в межах класичних лінійних підходів.

З урахуванням отриманих результатів, дослідження потребує подальших кроків у вигляді розширення інструментарію наукового аналізу. Насамперед це передбачає застосування альтернативних типів регресійних моделей (логарифмічних, степеневих, мультирегресійних), що дозволять точніше виявити характер залежності між культурними змінними та економічною поведінкою. Крім того, перспективним напрямом є кластеризація країн за культурно-економічними типами, що дасть змогу уникнути ефекту усереднення у великій вибірці та виявити зв'язки в межах окремих груп. Додатковим аналітичним ресурсом можуть слугувати альтернативні соціокультурні моделі, зокрема модель Інглхарта–Вельцеля.

Для України, яка перебуває на етапі структурної трансформації та прагне інтеграції до спільного ринку ЄС, результати дослідження мають важливе прикладне значення [2]. Вони підкреслюють доцільність розгляду соціокультурного середовища як чинника економічної спроможності, зокрема в креативному секторі. Формування ефективної державної політики у сфері креативної економіки має поєднувати культурні, інституційні та інноваційні аспекти, орієнтуючись на європейські підходи до розвитку креативного підприємництва, партнерства та цифрових екосистем.

Список використаних джерел

1. Джерела Євростату. Товари та послуги культурних і креативних індустрій за країнами ЄС, 2022. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/statistical-themes> (дата звернення 01.05.2025)
2. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. Стратегія розвитку культури України до 2030 рр. URL: <https://www.culturestrategyukraine.org/> (дата звернення 01.05.2025)
3. Хофстеде Г. Інструмент для порівняння країн. URL: <https://www.theculturefactor.com/country-comparison-tool> (дата звернення 01.05.2025)
4. UNCTAD. Статистика за міжнародною торгівлею креативних товарів та послуг. URL: https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.CreativeServ_Indiv_Tot (дата звернення 01.05.2025)

AITUGANOVA LIUDMYLA

student of the group MEN 22-1d

LEVCHUK KATERYNA OLEKSANDRIVNA

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management

Dniprovsky State Technical University

MIGRATION PROCESSES WITHIN UKRAINE AND THEIR IMPACT ON THE LABOUR MARKET

The large-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, which commenced on 24 February 2022, resulted in the deaths and injuries of civilians in various regions of the country, the destruction of many critical infrastructure facilities and disruption of their functioning, and massive destruction of civilian objects. The aforementioned actions resulted in large-scale migration. According to the forecasts of the EU Council, the ongoing conflict in Ukraine has the potential to result in a population decline of 24-33% over the course of the hostilities [1].

According to official data, since the commencement of the active phase of Russia's armed aggression, the population of Ukraine has decreased by 6.7 million people. The gender and age structure of the population has undergone significant changes, characterized by a decline in the proportion of young people under the age of 20 and women of reproductive age [1].

The predominant forms of migration evident within the Ukrainian context at present encompass both international migration and internal migration. According to the International Organization for Migration (IOM), internal migration within Ukraine has affected approximately 8 million people.

It is evident that internal migration constitutes a significant factor in the employment structure of disparate regions throughout Ukraine. The migration of individuals from one geographical area to another gives rise to alterations in the composition and credentials of the workforce, as well as in the sectoral configuration of the economy.

The positive aspects of this phenomenon include the provision of labour resources is a key element in the functioning of the economy. Regions characterized by high economic growth and labour demand have the capacity to attract migrants from other regions, thereby filling vacancies and supporting production. This is of particular importance for specialized industries or those encountering a shortage of skilled workers.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

The labour market has become more flexible. The phenomenon of internal migration has been demonstrated to facilitate a more efficient distribution of labour resources across various regions, thereby responding to fluctuations in labour demand. The migration of individuals to regions offering more favourable employment prospects has been demonstrated to contribute to a reduction in unemployment, particularly in specific areas, whilst concurrently providing staffing resources in other regions.

The objective is to stimulate innovation and entrepreneurship. The integration of migrants into a new socio-cultural environment is often accompanied by the transfer of novel knowledge, skills and an entrepreneurial spirit. The integration of these communities into the local economy has the potential to stimulate new business ventures and innovation across a range of sectors.

The phenomenon of demographic rejuvenation has been observed. In regions experiencing an ageing population, the inflow of young migrants can serve as a partial compensatory mechanism for the natural decline in the working-age population, thereby supporting economic activity.

A salient disadvantage is the overloading of infrastructure. Regions that receive a significant number of migrants may face challenges in terms of social infrastructure, including housing, transportation, education, and healthcare, which can potentially lead to social tensions.

The labour market is experiencing heightened levels of competition. In certain economic sectors, the influx of migrants may result in heightened competition for employment opportunities, which could potentially culminate in a decline in wages for unskilled workers.

The phenomenon of skilled workers emigrating from the country has been observed. Regions that experience a significant outflow of population, especially of young people and skilled professionals ('brain drain'), may lose their economic potential and face shortages of personnel in key industries.

The sectoral structure is imbalanced. The migration of a considerable number of individuals to specific economic sectors, such as construction and agriculture, has the potential to result in a disproportion in the sectoral composition of employment within the regions that receive migrants. This phenomenon can consequently give rise to a deficit of labourers in other sectors.

The internal migration in Ukraine that has been prompted by the substantial incursion of Russian military forces should be regarded as one of the primary factors influencing the present social and economic circumstances in the regions that are hosting IDPs.

The escalation in internal migration has given rise to a number of issues, including but not limited to the provision of temporary accommodation and the social protection of internally

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

displaced persons. Other salient concerns encompass employment opportunities and the full realization of the human resources potential of these populations.

The most significant pressure on the labour market is observed in the central and western regions, where a considerable number of IDPs have relocated. In the Dnipropetrovska, Kyivska, Kharkivska and Zaporizka oblasts, the concentration of internally displaced persons (IDPs) has a significant impact on social security and employment. In these regions, unemployment and competition in the labour market have increased [1].

Historically, western regions such as Ivano-Frankivsk, Volyn and Lviv have traditionally experienced a surplus of labour. Within the Ivano-Frankivsk region, the supply of labour far exceeds the demand for it by a factor of 329.

The results of the eighteenth nationwide survey, entitled 'Psychological Markers of War', indicate that among internally displaced persons (including those who have changed their place of residence), 43% of respondents are working as usual, 17% are working remotely or partially, and 29% are not working at the time of the survey. Concurrently, among those who did not change their place of residence, the unemployment rate was 52%, 21% of respondents continued to work as usual, and almost 19% worked remotely or partially [5].

Within the regional context, a substantial discrepancy is evident in the employment status of respondents. Among respondents residing in the East, the unemployment rate is the highest (44%), while the rate in the West remains the lowest (30%). Conversely, in Ukraine, the proportion of individuals engaged in conventional employment remains the highest in the Western region (47%), whereas in the Eastern region, this proportion stands at 21%. Concurrently, the proportion of individuals engaged in remote or part-time work varies geographically, with 14% of the Western population and 27% of the Eastern population falling into this category. In the Southern regions, the shares of employment (in the usual mode) and unemployment are distributed in almost equal proportions (35% and 36%, respectively). In the central regions, the proportion of employed individuals is notably higher (41%) compared to the proportion of unemployed individuals (32%) [5].

The challenging nature of the present labour market situation necessitates a suitable response from local governments and military administrations, aimed at addressing the prevailing challenges and devising effective measures.

References

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

1. The impact of migration on the socio-economic situation in Ukraine : analytical report / [V. Potapenko, A. Holovka, O. Valevskyi et al.. URL https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-01/ad_mihratsia_gotove_03_01_2023.pdf
2. Labour force of Ukraine 2022. Statistical collection. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. 215 p.
3. Tarasovsky Yu. There are 11.7 million economically active people in Ukraine. Forbes Ukraine. URL: <https://forbes.ua/news/v-ukraini-117-mln-ekonomichno-aktivnikh-osibpratsyuyut-blizko-93-mln-doslidzhennya-06072023-14650>.
4. International Labor Organization. Statistics on Labor Productivity. URL: <https://ilostat.ilo.org/topics/labour-productivity/>
5. Eighteenth international national study “Psychological markers of war” of the sociological group “Rating” 8–9 June 2022 URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/vosemnadcatyy_obschenacionalnyy

PRODAN WOLDEMAR

student of the group MEN 21-1d

LEVCHUK KATERYNA OLEKSANDRIVNA

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management

Dniprovsky State Technical University

**CAREER EFFECTIVENESS AS A SYNERGY OF PERSONAL RESOURCES AND
MARKET OPPORTUNITIES**

In contemporary society, the development of a career has become a significant aspect of life. The opportunities for achieving career goals have undergone significant changes in recent years. Historically, professional careers were predicated on conditions such as long-term and stable employment, guaranteed salary, and commitment to the profession and organization. Contemporary employment trends include the prevalence of temporary contracts, part-time employment, frequent job or career changes, and concurrent employment with multiple organizations.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

A career is defined as a professional path that is pursued with the objective of achieving success, ascending the hierarchical structure of one's chosen field, and attaining a position that is held in high esteem by society. In the domain of occupational psychology, a career is conceptualized as a series of actions undertaken by an individual throughout their working life, encompassing experience and activity.

The attainment of success in career development is contingent upon a combination of factors that ensure sustainable professional growth and facilitate the achievement of personal objectives. The primary factors contributing to this phenomenon include motivation, goal setting, self-education and skill development, establishing diverse connections and contacts, optimizing productivity and efficiency, and demonstrating readiness for change.

It is challenging to envision efficacious work that is not driven by the subject's intrinsic interest in the outcomes of their endeavours. Conversely, such interest frequently results in the emergence of a more motivated individual who exhibits superior professional efficiency in comparison to their less motivated and potentially more capable colleagues. The correlation between an individual's activity and their motivation is well-documented, with the motives of a professional's activity becoming a significant component in the analysis of professional effectiveness.

The establishment of clear goals constitutes an essential preliminary measure in the direction of success. It is imperative to formulate goals in accordance with the SMART principle (specific, measurable, achievable, relevant and time-bound). This approach enables the user to concentrate their efforts on specific tasks and evaluate their progress. Furthermore, the periodic review and updating of goals in response to novel challenges or opportunities is instrumental in maintaining a course towards success.

It is imperative to acknowledge the significance of ongoing learning and the continuous development of professional competencies for the attainment of a fruitful career trajectory.

In the contemporary era, the world is undergoing rapid transformation. Consequently, technologies that were once relevant may, in the present context, be rendered obsolete. The capacity to maintain currency in one's expertise, coupled with the ability to swiftly adapt to novel circumstances, confers a substantial competitive advantage. The capacity to adapt and the ability to swiftly acquire new competencies are instrumental not only in maintaining a competitive edge but also in advancing within one's chosen career trajectory.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

The establishment of professional connections has been demonstrated to facilitate the identification of novel prospects, the acquisition of pertinent information, and the attainment of mentorship assistance. Interacting with individuals who have experience and achievements in the same field has been shown to accelerate career development. The role of the mentor is also of significance, as mentors are able to share their knowledge and experience, thus helping the mentee to avoid common errors.

The effective utilization of time and resources is imperative for attaining professional success. The proper organization of the workflow, the ability to prioritize tasks and focus on the main goals helps to achieve results faster and better. Productivity is not merely a matter of the number of tasks completed; it is also contingent on the quality of those tasks and their alignment with strategic objectives.

It is evident that a high degree of flexibility is an important trait that successful people possess. The contemporary labour market is undergoing rapid transformation, rendering those who possess the capacity to embrace novel challenges and respond expeditiously to evolving circumstances significantly advantaged. Successful professionals are always ready to take risks, undertake new tasks and projects, as this helps them expand their horizons and develop. The capacity to swiftly acquire new competencies and to adapt to novel circumstances is instrumental in averting career stagnation and ensuring sustainable professional development.

References

1. Levchuk K.O. BUILDING STRONG LEADERS IN EDUCATION: KEYS TO SUCCESS IN A CHANGING WORLD. Development of the main directions of social sciences and humanities: problems and proceedings of the XI All-Ukrainian Scientific and Practical conference with international participation, Kamianske, 16-17 May 2024. Dniprovsky State Technical University. Kamianske, 2024. P 228-232
2. Levchuk K.O. Tracking the career growth of graduates as a tool for improving the quality of education. Innovations and integration of digital trends in the educational space into the knowledge economy: materials of the All-Ukrainian scientific and pedagogical advanced training in economic sciences, 30 October-1 December 2023 - Lviv-Torun: Liga-Press, 2023 p.100-103

Секція 7. Філологія

БАРЛІТ ЛІЛІЯ МИКОЛАЇВНА

здобувачка вищої освіти спеціальності «Філологія»

РИБАЛКА НАТАЛЯ ВІКТОРІВНА

старший викладач кафедри філології та перекладу

Навчально-наукового інституту економіки і торгівлі імені Михайла Туган-

Барановського

Криворізького національного університету

СТІЙКІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Вивчення іноземної мови тісно пов'язане з розвитком здатності ефективно спілкуватися цією мовою, а для цього потрібно мати необхідні знання, вміння та навички, пов'язані з лексикою, вимовою, граматикою та іншими аспектами мови як системи.

Лексична компетентність визначається як здатність особи ефективно формулювати власні думки та інтерпретувати мовлення інших, спираючись на комплекс взаємопов'язаних навичок, знань і усвідомлення лексичних одиниць. Ця компетентність охоплює як лексичні елементи (стійкі вирази, фразеологізми, колокації, окремі слова), так і граматичні (артиклі, займенники різних типів, питальні слова, тощо).

Опанування іноземної мови, як і будь-яка інша ціль, супроводжується певними труднощами, значною мірою пов'язаними з мотивацією. На початкових рівнях (Elementary та Pre-Intermediate), коли активний словниковий запас становить 600-1500 лексичних одиниць, студенти зазвичай демонструють високий ентузіазм. Вони охоче запам'ятовують нові слова, вивчають їхнє значення в контексті та вчаться використовувати в мовленні. Однак, досягнувши певного рівня, коли студенти вже можуть вільно спілкуватися на побутові теми (сім'я, хобі, робота, подорожі, новини), їхній прогрес у розвитку лексичної компетентності часто сповільнюється. Вони стають менш зацікавленими у вивченні складнішої, академічної лексики, яка часто виходить за межі їхнього словникового запасу рідною мовою. Тому, розвиток лексичної компетентності на рівні володіння мовою Upper-Intermediate та Advanced, стає складним завданням, що вимагає творчого підходу.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Особливу складність становить опанування ідіом, розуміння та правильне використання яких значно сприяє розвитку лексичної компетентності студента. Вільне та доречне використання цих стійких виразів, значення яких не впливає з окремих слів, є показником високого рівня володіння мовою [2].

Стійкі словосполучення становлять невід'ємну частину будь-якої мови та є ключовим елементом лексичної компетенції мовця. Стійкі словосполучення відображають мовні звички носіїв, дозволяють уникати штучного, неприродного мовлення і роблять комунікацію природною. Досі не існує єдиного, загальноприйнятого визначення цього терміна, бо вони є багатогранними та можуть змінюватися залежно від контексту.

Хоча такі словосполучення не рідно становлять складність для тих, хто вивчає іноземну мову, причиною цього є їх культурна зумовленість, адже для розуміння таких одиниць недостатньо знати окремі слова, а потрібно мати розширений кругозір та чіткі знання про реальність носіїв мови, яку вивчаєш. Саме ці позамовні чинники формують смислове наповнення і метафоричні забарвлення. Також основні проблеми у міжкультурній комунікації виникають не лише через мовні відмінності, а передусім через розбіжності у культурному досвіді та світоглядних установах мовців. Носії мови вільно й несвідомо користуються усталеними виразами, не замислюючись над їх будовою, тоді як для іноземців це може бути проблемою та джерелом непорозуміння. Саме тому постає потреба чітко розрізняти різновиди стійких словосполучень аби краще розуміти їх.

Стійкі словосполучення – це усталені мовні конструкції, у яких іменник та дієслово утворюють єдине смислове ціле. Такі поєднання не можна вільно змінювати або замінювати іншим дієсловом. Стійкі словосполучення часто мають переносне значення, яке не завжди можна зрозуміти, спираючись лише на значення окремих слів. Зокрема, такі лексичні словосполучення є у кожній мові, але їх неможливо перекласти дослівно за допомогою словника. Варто зазначити класифікацію кількох основних груп стійких словосполучень:

1. Вільні словосполучення. Загальний зміст стійких словосполучень зрозумілий як сума значень кожного із частин його слів. Такі словосполучення – це просто синтаксичні словосполучення, у яких можна легко замінити кожен із компонентів. Наприклад: *ein starker Kaffee* – міцна кава, *grünes Gras* – зелена трава, *einen Brief bekommen* – отримати лист, *ein Buch lesen* – читати книгу.

2. Стійкі словосполучення або їх ще називають «**колокації**» допомагають людям економно, а значить і зручно, передати стандартну інформацію в певному контексті. Стійким

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

словосполученням не властиві образність та емоційна експресивність, вони не виражають ставлення мовця до предмета мовлення та часто номінують лише одне поняття [1, с. 2]. Наприклад: *die Zähne putzen* – чистити зуби, *eine Rede halten* – виголосити промову, *eine Entscheidung treffen* – ухвалити рішення, *einen Antrag stellen* – подавати заяву.

3. **Фразеологізми (ідіоми).** Можна сказати, що це фіксовані вирази, значення яких неможливо зрозуміти, виходячи лише з окремих слів, тому значення ідіоми можна зрозуміти лише, знаючи його. Його неможливо просто вивести із суми значень окремих слів виразу або замінити той чи інший компонент фразеологізму близьким за значенням словом, включно з артиклями та числом іменника. Наприклад: *ein alter Hase* – вбити двох зайців; *kalte Füße bekommen* – злякатися, передумати щось робити; *auf Wolke sieben* – бути на сьомому небі від щастя; *die Daumen drücken* – тримати кулачки.

Якщо з вільними словосполученнями все зрозуміло, то особливої уваги заслуговує розмежування стійких словосполучень і фразеологізмів. Для того, щоб чітко їх відокремити варто звернутися до кількох ознак. Перш за все, колокації мають буквально значення, тобто їхній зміст зрозумілий без додаткового тлумачення в той час, як фразеологізми мають образний, переносний сенс, який безпосередньо не витікає з окремих слів. Також колокації не можна скоротити до одного слова, бо вони передають певний сенс лише у стійкому поєднанні. У випадку фразеологізмів, навпаки, можлива синонімічна заміна, щоб передати загальний зміст [3, с. 196]. Крім того, у колокаціях кожен компонент зберігає свою граматичну й лексичну структуру, а фразеологізми функціонують як неподільна одиниця, бо їх частини не розглядаються окремо.

Таким чином можна дійти висновку, що стійкі словосполучення, як одиниці мовної системи, займають проміжну позицію між вільними конструкціями та фразеологізмами. Їхня особливість полягає у фіксованості компонентів та частковій або повній відсутності можливості варіативності. Водночас саме фразеологізми є найвиразнішими носіями ідіоматичності, оскільки реалізують значення, які не зводяться до суми значень окремих слів. Подальше вивчення стійких словосполучень, зокрема в контрастному аспекті, сприятиме кращому засвоєнню мовних одиниць у процесі вивчення іноземної мови і дозволить глибше досягнути закономірності їхнього функціонування у мові загалом, розширити свій лексичний запас та досягти високого рівня володіння іноземною мовою.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Список використаних джерел:

1. Галянт Г. В. Фразеологічні одиниці в детективному жанрі (на матеріалі детективних творів А. Крісті). *Закарпатські філологічні студії*. №3. 2018. С. 105–110.
2. Гладка О.В. Особливості розвитку іншомовної лексичної компетентності студентів-філологів. *Наукові записки. Сер.: Філологія*. № 165. С. 466–469. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/710561.pdf>
3. Левченко О., Лотоцька Н. Розмежування понять фразеологізм та колокація в сучасному мовознавстві (на матеріалі корпусу текстів Романа Іваничука). *Актуальні питання іноземної філології*. №10. Луцьк, 2019. С. 193–199.

ВАЛУЄВА НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

к.філол.н., доцент кафедри філології та мовних комунікацій

Дніпровського державного технічного університету

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ

Відображення соціального світу в процесі міжмовної комунікації є одним із суттєвих соціолінгвістичних аспектів перекладу. Як показують сучасні дослідження, на перекладацьку діяльність та на результат перекладу впливають різні соціальні чинників, тобто вони є соціально детермінованими.

Вивченням різних аспектів співвідношення та взаємодії мови й суспільства/ культури займається соціолінгвістика, адже дослідження перекладу як соціально-детермінованого явища неможливе без виявлення істотних ознак перекладу, що входять до компетенції соціолінгвістики. Виходячи із соціолінгвістичних засад, для теорії перекладу важливим є дослідження мови як соціально-культурного утворення: в мові існують різного роду варіативності, пов'язані із суспільним життям (соціальні, професійні та інші відмінності між людьми). Будь-який перекладач, навіть найпрофесійніший, стикається з труднощами перекладу, тому що йому необхідно ввести текст в інше культурне середовище з іншим запасом фонових знань. Перекладачеві при цьому необхідно відтворити стиль оригіналу і не втратити національну стилістичну манеру. «Результати лінгвокультурологічних та соціолінгвістичних досліджень є важливим внеском у створенні теоретичних засад сучасного перекладознавства та формування професійної компетенції перекладача-практика, оскільки

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

перекладач, як відомо, є посередником не лише між носіями різних мов, але і представниками різних культур» [1].

Завдання перекладу – передача соціальних реалій вихідної культури, відображення соціальної диференціації суспільства через соціальну диференціацію мови. Проблема перекладу соціокультурних реалій пов'язана з пошуком функціональних аналогів. Слід зазначити, що чим більше дистанція між культурами, тим складніше це завдання.

У порівняльному лінгвокраїнознавстві реаліями слід вважати слова, що позначають предмети або явище, пов'язані з історією, культурою, економікою та побутом певної країни, вони можуть повністю або частково відрізнятися від лексичних понять та слів інших мов. Так, співвіднесення політичних реалій, що стосуються проявів європейської демократії, не представляє особливих труднощів, і французьке *Sénat* легко співвідноситься з англійським *Senate*, незважаючи на істотну різницю політичного устрою країн і моделей формування парламенту. Часто при відтворенні вихідної реалії перекладачі використовують аналоги – лексичні одиниці, що описують схожі явища побуту двох країн і у певному контексті цілком можуть замінювати один одного. Наприклад, словосполучення *high school* прийнято перекладати як середня школа, хоча це школа для старшокласників з 9 по 12 клас, *daycare center* часто перекладають як «дитячий садок», хоча в Амерці, на відміну від України, немає системи дошкільної освіти з програмою навчання та виховання, обов'язковою для всіх регіонів.

Інша ситуація з передачею реалій між культурами, віддаленими одна від одної, наприклад такими, як українська й китайська. В таких випадках для передачі іншомовної реалії потрібен детальний соціокультурний коментар («басянчжао» – традиційний китайський стіл для бенкету, розрахований на 8 чоловік [2]). Проблемним аспектом у перекладі художніх творів можуть бути реалії духовної культури. Для їх передачі використовують такі прийоми: примітка, культурологічний коментар, загальний опис або ж взагалі використання калькування без будь-яких пояснень. Через помилкові переклади міфологічних реалій, релігійних понять та народних звичаїв втрачаються інтертекстуальні зв'язки, які є основною рисою національних літератур.

При співставленні мов і культур можливо виокремити:

- 1) реалії, властиві лише одному мовному колективу, і відсутні в іншому (Am. *drug store*; *Yellow Pages*);

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

- 2) реалії присутні в обох мовних колективах, але в одному з них вони не відзначаються спеціально (clover leaf – укр. автодорожня розв'язка у вигляді конюшининого листа);
- 3) у різних суспільствах подібні функції здійснюються різними реаліями (функціональна подібність різних реалій): soda fountain – кафе-морозиво;
- 4) подібні реалії мають різні функції. Так, cuckoo's call «кукування зозулі» в народних повір'ях американців передбачає, скільки років залишилося дівчині до весілля, в слав'янській — скільки років лишилося жити.

Діяльність перекладача спрямована на подолання лінгвоетнічного бар'єру, по обидві сторони якого комуніканти розділяє не лише відсутність спільної мови, але і те, що пов'язують з поняттям етносу: відмінності в культурах та національній психології, недостатня поінформованість у питаннях поточного життя чужої країни тощо [1].

Отже, соціальна обумовленість є невід'ємною складовою мови, яка має бути збережена в перекладі. Соціальна варіативність мови проявляється, насамперед, у мовленні персонажів художніх творів, а також в авторському мовленні. Маркерами соціальної обумовленості виступають спеціальні мовні засоби, які представлені в різних соціальних ситуаціях, зумовлених різними типами соціальних взаємин у суспільстві: класовими, професійними, пов'язаними із середовищем проживання та рівнем освіти, приналежністю до певної групи населення, а також з віком комуніканти. До таких мовних засобів відноситься спеціальна лексика: жаргонізми, арготизми, терміни, діалектизми, архаїзми, професійна лексика тощо; особливі синтаксичні конструкції і навіть фонетичні засоби, що маркують мовлення (наприклад, особливості мовлення іноземця у художньому творі). Пошук відповідників, що відображають адекватну соціальну картину в перекладі, є одним із найскладніших практичних завдань перекладознавства.

Наведемо декілька прикладів етнографічно національно-маркованих одиниць, пов'язаних з кулінарією: animal crackers (дитяче печиво у вигляді маленьких фігурок тварин, coffee cake (невеликий торт із розтопленим цукром зверху, який люди їдять із кавою, cream puff (тістечко з начинкою зі збитих вершків або заварного крему. Ряд суспільно-політичних національно маркованих одиниць з різних сфер суспільного життя: backwoodsman (мешканець глибинки, віддаленої від населених пунктів, blue book (зошит із синьою обкладинкою, який використовується в американських коледжах для написання відповідей на екзаменаційні запитання) cloverleaf (транспортна розв'язка на перетині магістральних доріг, dog tag (невеликий шматок металу, який солдати носять на шийі, на якому написано їхні

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

ім'я, група крові тощо) [3]. У наведених прикладах під час перекладу застосовують описовий переклад для пояснення американських реалій. Отже, перекладачу, відведена роль “посередника” між двома соціокультурними спільнотами: він повинен виявити значення національно-маркованих лексичних одиниць, сформоване у свідомості носіїв однієї мови і детерміноване національними особливостями однієї культурної традиції, і представити його в тлумаченні, розрахованому на сприйняття іншомовним комунікантом, “обтяжене” іншою національною традицією [2].

До завдань теорії перекладу входить і розроблення соціальної норми перекладу, зведення норм і правил, за допомогою яких суспільство детермінує поведінку перекладача. Ці норми і правила можуть змінюватися і не збігатися в різних культурах. Найяскравішим прикладом варіативності соціальної норми є вимоги до перекладу Біблії. Вимога суворого буквального перекладу зі збереженням усіх елементів «священного тексту», що висувалася церквою в епоху Середньовіччя, змінилася пізніше увагою до суті біблійного тексту та вимогою перекладу «від смислу до смислу».

Висновок. Відображення соціального світу у процесі міжмовної комунікації є однією із істотних соціолінгвістичних аспектів перекладу. Ця проблема характеризується двома основними аспектами: перший безпосередньо пов'язаний з передачею у тексті перекладу соціальних реалій вихідної соціокультурної системи, а другий – з опосередкованим відображенням соціальної диференціації суспільства через соціально обумовлену диференціацію мови.

Список використаних джерел:

1. Капуш А. Лінгвокультурні та соціокультурні аспекти перекладу у сфері фахової комунікації. Режим доступу: URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32608641.pdf>
2. Хижа І.П. Лексико-стилістичні особливості літературних текстів Мо Яня Режим доступу: URL: <file:///E:/Users/User/Downloads/215>
3. Разумна К.А. Американська національно маркована лексика в англійськомовних газетних та журнальних текстах: кластерний аналіз. Режим доступу: URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/15018/3/MLF_2022_2_49-56.pdf

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

КОБЗЕЙ НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

к.філол.н., доцент кафедри філології та перекладу

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

МЕЛЬНИЧУК ТЕТЯНА СТЕПАНІВНА

студентка IV курсу спеціальності

«Германські мови та літератури (переклад включно)»

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ У СФЕРІ ТРАНСПОРТУВАННЯ
НАФТИ ТА НАФТОПРОДУКТІВ**

Україна – це стратегічна транзитна держава, яка може забезпечувати транспортування нафти і газу до Європи та має важливе інфраструктурне значення для енергетичної безпеки цього регіону. Після 2022 року питання власної енергетичної незалежності стало критично важливим для нашої держави. Ми шукаємо альтернативні джерела постачання газу та нафтопродуктів, модернізуємо власні трубопроводи, розвиваємо реверсне постачання з ЄС.

У стані війни актуальними стають проблеми цифровізації контролю трубопроводів, захисту від диверсій чи пошкоджень інфраструктури, переорієнтації системи транспортування у зв'язку з європейським вектором інтеграції. Без якісної допомоги перекладачів Україна не обійдеться, синхронізуючись з Європейським енергетичним співтовариством та запроваджуючи процеси декарбонізації транспортування, водневої енергетики, екологічної безпеки трубопроводів.

Технічний переклад – це специфічний і висококваліфікований вид перекладу, особливо в таких галузях, як нафтогазова промисловість. Він має кілька ключових особливостей: високий рівень термінологічної точності (одне неправильне слово може спричинити технічну помилку, аварію або фінансові втрати, особливо це стосується найменування приладів: pipeline inspection gauge (PIG) – не «свиня», а «очисний скребок трубопроводу»; типів нафтопродуктів: crude oil, condensate, light / heavy oil – кожен має окрему специфікацію; одиниць вимірювання: галони, барелі, фунти, PSI тощо – вимагають точного перерахунку), формалізований синтаксис (часто використовуються пасивні конструкції, дієприкметники, інфінітиви, а перекладач зберігає нейтральний, чіткий і стислий стиль: The pipeline is to be flushed before reactivation – перед повторним запуском трубопровід необхідно промити), вузька спеціалізація перекладача (важливо не лише знати мову, а й орієнтуватися в технологіях транспортування, буріння, зберігання, очищення).

Переклад англomовних термінів у сфері транспортування нафти та нафтопродуктів має низку лінгвістичних і галузевих особливостей, зумовлених як технічним характером лексики, так і відмінностями у терміносистемах англійської та української мов. Йому властива термінологічна точність, тому при перекладі слід використовувати уніфіковані галузеві терміни, які зафіксовані в технічних регламентах, стандартах, глосаріях компаній тощо (pipeline – нафтопровід, tanker truck –

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

автоцистерна). Англійські тексти містять велику кількість аббревіатур (API, BBL, LNG, FPSO). Не всі з них мають усталені українські відповідники, тому їх слід транслітерувати з поясненням (API / American Petroleum Institute – Американський інститут нафти). Технічні терміни часто мають відмінне значення у загальній і професійній лексиці (crude – нафта-сирець, а не «грубий», head – у контексті «pressure head» перекладається як напір).

Слід пам'ятати, що англомовні словосполучення не завжди калькуються (pipeline integrity – цілісність трубопроводу (а не «інтеграція»), tank farm – резервуарний парк (а не «ферма баків»). З розвитком індустрії з'являються нові терміни, які іноді ще не мають точного українського відповідника (smart pig – інтелектуальний зонд для обстеження труб, digital twin – цифровий двійник – віртуальна модель об'єкта).

У сучасних українських технічних документах часто вживають англіцизми без перекладу (наприклад, pipeline inspection, offloading terminal), особливо в міжнародному контексті. Але в офіційних перекладах бажано використовувати адаптовані українські терміни.

Неточний переклад у сфері транспортування нафти та нафтопродуктів може мати серйозні наслідки, оскільки ця галузь пов'язана з технічно складними процесами, безпекою, екологією та міжнародними контрактами. Помилка перекладача може призвести до неправильного монтажу, перевищення межі тиску в трубопроводі, несправності обладнання. Скажімо, плутанина в перекладі «nominal pressure» (номінальний тиск) і «maximum pressure» (максимальний тиск) спричинить аварію трубопроводу. Переклад помилкових значень у планах реагування на надзвичайні ситуації (emergency response plans) може призвести до розливів, вибухів, забруднення ґрунтів і води. У міжнародних контрактах терміни мають чітке юридичне значення, а їх неправильна інтерпретація може коштувати судових справ, фінансових втрат, розірвання угоди.

Помилки в перекладі технічної документації, стандартів, звітів (особливо ISO, API) ускладнюють процес управління ризиками, аудиту, сертифікації. Спотворене значення галузевих термінів може завадити ефективній комунікації з партнерами, неправильно сформулювати технічні завдання, викликати недовіру. Саме тому точність перекладу у галузі транспортування нафти та нафтопродуктів є критично важливою, бо від неї залежить фізична безпека людей та об'єктів, екологічна відповідальність, успішність міжнародних угод, економічна ефективність компаній.

КОВЕНЬ ІРИНА ВАЛЕРІЇВНА

студентка IV курсу спеціальності

«Германські мови та літератури (переклад включно)»

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

КОБЗЕЙ НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

к.філол.н., доцент кафедри філології та перекладу

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ, ЩО КЛАСИФІКУЮТЬ НАФТОПРОДУКТИ ТА ПОЗНАЧАЮТЬ ЇХ ЗБЕРІГАННЯ

Питання зберігання нафти та нафтопродуктів є надзвичайно актуальним для України – з кількох ключових причин. По-перше, далось в знаки геостратегічне розташування нашої країни на перехресті шляхів між Європою та нафтовидобувними країнами Каспійського регіону та Близького Сходу. Воно зумовило наявність транзитної інфраструктури (нафтопроводи, термінали), потребу в резервному зберіганні пального, участь у європейських енергетичних проєктах. По-друге, у нас функціонують державні та приватні нафтобази для зберігання бензину, дизелю, мазуту; великі резервуарні парки біля НПЗ (наприклад, Кременчуцький нафтопереробний завод); стратегічні запаси пального, які, на жаль, з 2022 року стали критичними. Навіть більше, з початком повномасштабного вторгнення зберігання пального набуло стратегічного значення: створюються розосереджені склади для захисту від обстрілів, частина інфраструктури зруйнована, тож зростає потреба в нових системах зберігання, підвищилась увага до стандартизації, безпеки, перекладу документації.

Потреба України у точному перекладі та впровадженні термінології, що описує класифікацію і зберігання нафтопродуктів критично важлива для її енергетичної безпеки, міжнародного партнерства, інтеграції в європейський ринок, успішного функціонування транспортувально-зберігальної інфраструктури. Саме тому перекладацькі інтенції вимагають уважності, розуміння технічного контексту та адаптації до стандартів ДСТУ, ISO, API тощо. Така термінологія, як правило, відображає фізико-хімічні властивості речовин, умови їх зберігання, а також регуляторні вимоги. Вона охоплює широкий спектр назв, що класифікують нафтопродукти за фракцією (*gasoline, diesel, kerosene*), призначенням (*lubricants, feedstock*), властивостями (*light, heavy, refined, residual*) та походженням (*crude oil, shale oil*). Труднощі їх перекладу полягають в тому, що деякі з них мають умовний або метафоричний характер (*sweet, sour*) і потребують семантичної адаптації, а не буквального перекладу.

Терміни, що номінують зберігання нафтопродуктів, об'єднуються у великі тематичні групи: види сховищ і резервуарів (*tanks, tank farms, floating roof tanks*), умови зберігання (*inert atmosphere, temperature-controlled storage*), стандарти безпеки (*spill containment, fire protection*) тощо. Часто в цій сфері англійська термінологія переважає кількісно і є більш точною, а українська має деяку термінологічну прогалину, особливо в перекладі з ISO/API. У таких випадках перекладач повинен орієнтуватися на офіційні джерела, використовувати галузеві глосарії, застосовувати описовий або функціональний переклад.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Переклад аналізованої лексики вимагає не лише знання англійської мови, а й глибокої фахової обізнаності, точного володіння терміносистемами та вміння застосовувати трансформації, які відповідають галузевому стандарту. Адже неточність у таких перекладах може призвести до технічних помилок, порушення безпеки або юридичних наслідків.

Для перекладу термінів, пов'язаних із класифікацією та зберіганням нафтопродуктів, доцільно застосовувати низку перекладацьких трансформацій, які забезпечать їх точність, зрозумілість і відповідність для професійного українського дискурсу. Найефективнішими із них є калькування, транскодування, модуляція, описовий переклад, конкретизація, узагальнення та адаптація. Наприклад: для перекладу фрази *Floating roof tank* / *резервуар із плаваючим дахом* використано описовий переклад, *Crude oil storage* / *зберігання сирої нафти* – калькування, *Petroleum stockpiles* / *стратегічні запаси нафтопродуктів* – модуляцію та конкретизацію тощо.

Підсумовуємо, що, у сфері перекладу нафтогазової термінології недостатньо дослівного перекладу. Застосування перекладацьких трансформацій необхідне для збереження технічної точності, стилістичної відповідності та нормативного узгодження з українською термінологією. Такий підхід зменшує ризики непорозумінь, технічних помилок та юридичних проблем.

КУЗЬМЕНКО НАТАЛЯ ВІКТОРІВНА

к.пед.н., доцент кафедри філології та мовних комунікацій

ЛЕОНІДОВ ДМИТРО ЮРІЙОВИЧ

здобувач гр.ФІЛ-22-1д

Дніпровського державного технічного університету

**ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕКЛАМНИХ СЛОГАНІВ
АВТОМОБІЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ**

У сучасному глобалізованому світі рекламний дискурс відіграє важливу роль у формуванні комунікаційних стратегій міжнародних брендів. Особливої уваги заслуговують рекламні слогани, які є стислими, емоційно насиченими текстами, покликаними передати суть бренду, викликати асоціації та стимулювати інтерес споживача. У межах рекламного дискурсу автомобільна тематика вирізняється своєю складністю та багатошаровістю, що зумовлює її особливу значущість як об'єкта лінгвокультурного дослідження.

Рекламні слогани автомобільної тематики є багатими на метафори, емоційні апеляції та культурно зумовлені образи. Вони поєднують у собі технічну інформацію з естетичними та психологічними елементами. Такий синтез вимагає від перекладача не лише мовної

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

компетентності, а й глибокого розуміння культурного контексту цільової аудиторії. Зокрема, під час перекладу виникає потреба адаптувати слогани до національних мовних норм, менталітету, системи цінностей і навіть емоційних очікувань споживачів.

Крім того, автомобільна реклама є однією з найбільш комерційно значущих сфер, де ефективність слогану прямо впливає на імідж бренду та рівень продажів. У зв'язку з цим дослідження стратегій перекладу слоганів набуває не лише теоретичної, а й практичної цінності. Вивчення таких прикладів дозволяє простежити, як відбувається перенесення культурних концептів через мову та які засоби використовуються для збереження або адаптації оригінальних образів.

1. "Feel the Power, Experience the Thrill" [1] - "Відчуй потужність, насолоджуйся драйвом"

У цьому слогані використано сильні емоційні звороти, що акцентують на потужності і захоплюючих відчуттях. *"Power"* і *"Thrill"* передають відчуття сили та адреналіну. Слово *"драйв"* є адаптацією, оскільки воно активно використовуване в українській мові для позначення позитивних емоцій, пов'язаних з автомобілями. Вибір цього слова зумовлений його популярністю та емоційною насиченістю, що є важливим для автомобільної реклами, адже такі слогани сприяють формуванню іміджу автомобіля як джерела емоцій та захоплення.

2. "Unleash the Beast, Enjoy the Ride" [1]- "Відчуй потужність, насолоджуйся поїздкою" У оригіналі використано метафору *"Beast"* для позначення потужного, майже нестримного автомобіля, що асоціюється з тваринною силою. Однак через культурні особливості української мови та можливу негативну коннотацію *"звір"* було замінено на більш нейтральний *"потужність"*. Оскільки в українській культурі більш прийнятною є асоціація з технічною потужністю, було обрано слово *"потужність"*, яке підкреслює ефективність і перевагу автомобіля без втрати значення. Також слово *"поїздка"* замінює *"ride"*, що дає більш лаконічну та зрозумілу формулювання.

3. "Rev up your life" [1] - "Додай обертів своєму життю"

Фраза *"Rev up"* у буквальному перекладі означає збільшення обертів двигуна, що є поширеним терміном у автомобільній лексиці. У перекладі ми зберігаємо цей образ, використовуючи *"додати обертів"*, що ідеально відображає асоціацію з життєвим драйвом і рухом вперед. Це також є добрим прикладом креативної гри зі словами: перекладач зберігає і

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

метафоричне значення, і специфічний контекст автомобільної тематики, що робить рекламний слоган ефективним у цільовому культурному контексті.

4. "Driving thrills, guaranteed" [1]- "Гарантований драйв за кермом"

В оригіналі використано слово *"thrills"*, що передає відчуття збудження і захоплення. Для української аудиторії, щоб зберегти емоційну насиченість, ми використовуємо слово *"драйв"*, яке є широко впізнаваним в автомобільній рекламі. *"Guaranteed"* тут передає високу впевненість у якості і надійності автомобіля, що в українському контексті також є звичним у рекламних слоганах. Стилистичне спрощення допомагає створити лаконічний і динамічний образ, що відповідає швидкому сприйняттю реклами.

5. "Unleash your inner speed demon" [1]- "Відчуй адреналін швидкості"

В оригіналі використано слово *"demon"*, що має явно негативну конотацію у багатьох культурах. Хоча це слово в англomовному контексті використовується для посилення емоційного ефекту, в українському контексті ця метафора може викликати асоціації з чимось агресивним або навіть небезпечним. Тому ми замінили *"demon"* на *"адреналін"*, що зберігає ідею захоплюючого і енергійного водіння, але без негативного підтексту. Вибір *"швидкості"* підкреслює саме динамічний аспект автомобіля, а не його агресивну природу.

Ефективна перекладацька стратегія в межах рекламного дискурсу передбачає адаптацію, а не дослівний переклад. Лінгвокультурна відповідність сприяє збереженню маркетингового впливу, особливо у випадках з метафорами, сленгом і емоційними формулами. Аналіз доводить, що перекладач виступає не лише мовним посередником, а й культурним медіатором.

Список використаних джерел:

1. Durable. [Електронний ресурс] URL: <https://durable.co/slogan-generator/car-slogan-ideas> (дата звернення: 05.05.2025)

ЛИСОГОР МАРІЯ ЮРІВНА

здобувач вищої освіти

ПОКУЛЕВСЬКА АННА ІГОРІВНА

к.філ.н., доцент

Навчально-науковий інститут економіки і торгівлі імені Михайла Туган-

Барановського Криворізького національного університету

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ
ТВОРУ РЕБЕККИ КВАН «МАКОВА ВІЙНА»**

Власні назви утворюють певну особливу лексичну групу, яка часто відображає унікальність тексту. Однак водночас такі мовні одиниці викликають низку труднощів для перекладачів. Ця галузь є вагомою складовою перекладознавства та потребує ретельної уваги. Проблемою також може стати відсутність універсальних і чітко сформованих стандартів відтворення даної лексики. Існує чимало думок та правил щодо цієї теми. Проте часто можна зустріти декілька варіантів перекладу тієї самої мовної одиниці. Загалом, проблема досягнення адекватного відтворення власних назв вже неодноразово ставала підґрунтям для наукових досліджень [2].

Способи ведення власних назв в текст не є універсальними для усіх стилів. До того ж відповідно до стилю змінюється і функціонування даних лексичних одиниць. Наприклад, особливості використання та перекладу власних назв у художньому творі є складними. Тим паче актуальним та важливим є дослідження онімів у жанрі фентезі. Автор оригінального твору намагається за допомогою їх введення у текст передати традиції, притаманні певній культурі, надати власним назвам статусу ключового сюжетного елементу або підсилити важливе стилістичне навантаження. Оніми, що з'являються у фентезійних романах, покликані надати читачу уявлення про той удаваний світ, який намагається створити автор. Імена та прізвища героїв відображають загальну атмосферу, різноманітні географічні назви описують території, де відбуваються події, а назви міфічних істот доповнюють загальне уявлення. Тож перед перекладачем виникає низка труднощів щодо відтворення усіх цих мовних елементів і збереження атмосфери та світу автора оригіналу.

Усі, зазначені вище, власні назви присутні у творі Ребекки Кван «Макова війна». Проаналізувавши оригінал твору [5], його переклад німецькою мовою Міхаелі Лінк [4] та переклад українською мовою Ганни Литвиненко [3], можна виокремити основні способи відтворення онімів для кожної мови перекладу.

Одним з найпоширеніших способів передачі власних назв у художній літературі є транслітерація. Її використання фахівцем забезпечує відтворення графічної форми мовних одиниць. Таким чином перекладач досягає максимального наближеного відтворення тексту. Цей спосіб характерний для фентезі, перш за все, через те, що оніми у таких текстах часто вигадані автором і не мають вже усталених еквівалентів у мові перекладу. Яскравим

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

прикладом вживання транслітерації може стати переклад імені *Rin* німецьким словом *Rin*. Як можемо побачити у процесі перекладу власна назва передалася чітко по літерах. Таким самим чином фахівець відтворює інші імена героїв німецькою мовою: *Fang*, *Liew*, *Runin*, *Jiang*, *Nezha*, *Kitay*, *Venka*, *Kesegi* та *Tobi*. Аналогію можна простежити і в перекладі українською мовою: *Tobi* – *Тобі*, *Kesegi* – *Кесегі*, *Venka* – *Венка*.

Таким способом перекладають не тільки антропоніми (імена людей), але й назви країн, міст, водойм, гір тощо. Наприклад, способом транслітерації у творі було передано більшість топонімів. Відтворення німецькою мовою таких географічних назв, як *Nikan*, *Tikany*, *Sinegard* також демонструє повне збереження графічної форми. Для українського перекладу часто характерною є транслітерація з вилученням або додаванням однієї літери. Даний вид передачі лексичних одиниць необхідний при роботі зі специфічними формами написання в англійській мові або для уникнення порушень усталених правил правопису української мови [1, с. 99]. У творі «Макова війна», відтворюючи таким чином топоніми, скоріш за все перекладач хотів відобразити культурні особливості. Це демонструють наступні приклади: *Nikan* – *Нікань*, *Kukhonin* – *Кукхонін*, *Wudang* – *Вудан*, *Chaghan* – *Чагхань*. Ще одним способом відтворення онімів у художній літературі є транскрибування. Однак в англо-німецькому та англо-українському перекладі творів жанру фентезі такий метод майже не поширений.

Для відтворення власних назв також використовують сам переклад. Тобто фахівець не тільки відображає графічну або звукову структуру лексичної одиниці, а займається пошуком вдалого відповідника у мові перекладу. Якщо розглядати відтворення онімів у жанрі фентезі, то варто зазначити, що спеціалісти часто вдаються до перекладу для підкреслення детермінантної ознаки героїв або відображення рис їх характеру [1, с. 101]. Приклади такого відтворення онімів часто зустрічаються як у німецькому, так і в українському перекладі художнього твору. Переклад можемо побачити навіть у передачі назви твору. Українською *Poppy War* було відтворено як *Макова війна*. Німецький переклад *Im Zeichen der Mohnblume* не відображає оригінал слово в слово, але зберігає метафоричне навантаження. До того ж у самому тексті твору неодноразово зустрічається переклад лексичної одиниці *Poppy War* за допомогою прийому калькування – *Mohnkriege*. Даний прийом перекладач застосовував і для відтворення наступних прикладів: *Red Emperor* – *Roten Kaisers*, *Warring States* – *Streitenden Reiche*. Дані лексичні одиниці зберігають стилістичне навантаження, без якого читачу складно відчувати атмосферу уявного світу. Використання транслітерації або транскрибування

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

в цьому випадку є недоречним. Переклад за допомогою калькування можна простежити і на прикладі таких власних назв: *White Tiger* – *der weiße Tiger*, *Black Tortoise* – *die schwarze Schildkröte*, *Azure Dragon* – *der blaue Drache*. Перекладаючи імена цих богів, фахівець доповнює уявлення читача про магічний світ. Аналогічно перекладено ці лексичні одиниці українською мовою: *Red Emperor* – *Червоний Імператор*, *Warring States* – *Ворожі Держави*, *White Tiger* – *Білий Тигр*, *Black Tortoise* – *Чорна Черепаха*, *Azure Dragon* – *Блакитний Дракон*.

У процесі дослідження особливостей перекладу онімів у творі Ребекки Кван «Макова війна» було встановлено, що власні назви у художньому тексті виконують не лише номінативну, але й культурну, символічну та стилістичну функції. Велика кількість труднощів виникає у процесі перекладу жанру фентезі. Тож фахівцю слід відтворити зміст такого твору, а також зберегти стилістичне навантаження для відображення вигаданого автором світу.

Проаналізувавши оригінал твору та його переклад українською і німецькою мовами, можна зробити висновок, що найпоширенішими способами відтворення онімів є транслітерація та сам переклад (зокрема, калькування). Перший виступає інструментом збереження ідентичності власних назв, а другий є засобом передання стилістичного навантаження і культурної глибини тексту. Подальші наукові дослідження можуть бути зосереджені на порівняльному аналізі перекладу власних назв у трилогії романів Ребекки Кван.

Список використаних джерел:

1. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний аналіз) : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2003. 448 с.
2. Поліщук Л. П., Пушкар Т. М. Складнощі перекладу власних назв у художньому творі. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2024. Вип. 36. С. 223–226.
3. Ребекка Кван. Макова війна / пер. з англ. Г. Литвиненко. Видавництво «Жорж», 2021. 496 с.
4. Rebecca Kuang. *Im Zeichen der Mohnblume* / Michaela Link. Blanvalet, 2020. 672 p.
5. Rebecca Kuang. *Poppy War*. HarperCollins Publishers, 2018. 544 p.

ОРЄХОВ В.В.

кандидат філологічних наук

Хмельницький інститут соціальних технологій Університету «Україна»

НЕОЛОГІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Утворення неологізмів – постійне і закономірне явище в процесі розвитку мови. Воно відбувається з різною інтенсивністю, прискорення утворення неологізмів припадає на періоди змін в історії суспільства. Такі зміни можуть бути викликані різними чинниками: прогресом в технічному, культурному розвитку або, рідше, негативними явищами – катаклізмами, епідеміями, війнами тощо.

Мовні новотвори в українській мові, починаючи з 2014 року, часто обумовлювались російською військовою агресією проти України. Вже тоді виникли такі неологізми, як *зелені чоловічки* – так звана самооборона Криму, яка складалася з перевдягнених військових РФ, *сепар* (*сепар*, *сепаратор*) – індивід, який підтримує створення в Україні так званих народних республік та їх подальший вихід зі складу України, *колоради* – сепаратисти в Україні, колаборанти, які маркували себе чорно-жовтою (чорно-помаранчевою) смугастою «георгіївською стрічкою», *Луганда* і *Донбавбе* – саркастичні назви терористичних організацій «ЛНР» та «ДНР», *кіборги* – українські військові, які здійснювали героїчну оборону Донецького аеропорту, та ін.

Особливо активно неологізми почали виникати три роки тому, коли РФ розпочала вже повномасштабну війну проти України. Журналістами агенства АрміяInform навіть було створено невеликий словник новітньої лексики, що заявилася з 24 лютого 2022 року [1]. В ньому, зокрема, представлено 25 неологізмів, 9 нових словосполучень та 9 слів, які отримали нові значення. Звичайно, що це далеко не повний перелік неологізмів, нові слова, в тому числі й на воєнну тематику, з'являються постійно.

За походженням неологізми воєнного часу можна розподілити на лексичні, коли в мові з'являється нове слово, та семантичні, коли слово старе, відоме, але набуває нового значення [4, с. 118]. Серед лексичних неологізмів є чимало слів, пов'язаних з назвами різних типів озброєння, наприклад: *байрактарити*, *енлоїти*, *джавелінити*, *стінгерити*, *хаймарсити*. Значення цих лексем, попри відмінності форми, є значною мірою схожим: "нищити ворога, ходити на полювання, партизанити" [1].

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Серед лексичних неологізмів можна також виділити слова, пов'язані з сучасною російською шовіністичною ідеологією, що й стала причиною вторгнення РФ в Україну. Ця ідеологія дістала назву *рашизм*, і, згідно тлумачення, поданого в "Великій Українській Енциклопедії", являє собою "маніпулятивну, популістську квазіідеологію і практику політичного режиму РФ кінця 20 – початку 21 ст., основу якої становлять суміш великоросійського шовінізму і реакційного православ'я, ідеалізація та спроба відтворення радянського минулого, месіанське уявлення про «богообраність» та особливу цивілізаційну місію російського народу в сучасному світі" [2]. На основі цієї рашистської ідеології було сформовано й сучасний вектор російської геополітики – "*русский мир*" – "неоімперська геополітична, геокультурна та великодержавна ідеологічна доктрина Російської Федерації з елементами етнонаціоналізму та месіанізму, розроблена з метою формування ставлення російського населення щодо ідейних засад існування та розвитку російського суспільства" [2].

Іншу частину новоутворень складають неологізми семантичні. Тут також можна виокремити низку семантичних груп. Найперше – це назви різного озброєння, як: *град* – реактивна система залпового вогню, *сушка* – літак-винищувач, *пташка* – дрон або безпілотний літальний апарат тощо; назви на позначення бойових дій: *дзеркальна тиша*, *дискотека*; назви на позначення наявності/відсутності загрози авіаційного чи ракетного удару: *тривога* – підвищена небезпека через наближення ворожої ракети або безпілотника, *чисте небо* – відбій повітряної тривоги і т.д.

Певна кількість семантичних неологізмів базується на цифрах, математичних знаках і за походженням є одиницями професійного жаргону військовослужбовців ЗСУ: *нуль* – перша лінія розмежування, *двохсотий* – вбитий у бою, *трьохсотий* – поранений у бою, *плюс* – згода, підтвердження, все добре, *плюс-плюс* – пречудово і под. [5].

Неологізми воєнного періоду утворюються за допомогою різних морфологічних способів словотворення, переважно префіксального, основоскладання та словоскладання: *задвохсотити*, *затрьохсотити* – завдати втрат ворогові: поранити чи ліквідувати; *літакопад* – безперервне збивання російських літаків військами протиповітряної оборони України; *потерьнет* (за зразком *іхтамнет*) – пропагандистське твердження про буцімто відсутність бойових втрат у лавах російських окупаційних військ і т.д. [3].

Також продуктивним є і синтаксичний спосіб творення термінів – у вигляді словосполучень або речень: *завести трактор* – застосувати найбільш неочікуваний

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

аргумент, найнесподіваніший засіб для боротьби; *Доброго ранку/вечора, ми з України* – нагадування про себе та свою проукраїнську позицію [1].

Певною неологічною тенденцією на рівні орфографії стало написання назви країни-агресора та її політичних діячів, що підтримують вторгнення РФ в Україну, з малої літери: *росія, рф, путін, лавров* і т. под. Якщо утворення лексичних неологізмів обумовлюється як завданням найменування нового явища, поняття, так і наміром дати явищу або поняттю більш виразну, експресивну назву, то зазначене орфографічне явище виникло виключно з метою надання оцінної характеристики представникам злочинної російської влади. Попри значну виразність, потужність експресивного навантаження, дане орфографічне явище не вкладається у норми правопису сучасної української літературної мови і матиме тимчасовий характер.

Отже, неологізми української мови воєнного періоду утворюються різними способами, від набуття старим словом нового значення (семантичні неологізми) до творення морфологічним та синтаксичним способами.

Дещо окремо слід розглядати неологічне явище на рівні орфографії, що полягає в написанні з малої літери назви країни-агресора та провідних носіїв рашистської ідеології і не є нормативним в українській мові.

Список використаних джерел

1. АрміяInform представляє словник неологізмів української мови. АрміяInform. URL: https://armyinform.com.ua/2022/07/20/armiyainform-predstavlyaye-slovnyk-neologizmiv-ukrayin-skoyi-movy/?fbclid=IwAR3dAgMt97PuBusFAtE6kFyqIQ_9F_gg1-l4P8Qg432SMS0PoStSlbTR-T9I (дата звернення: 02.05.2025).
2. Велика Українська Енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%A0%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%B7%D0%BC> (дата звернення: 03.05.2025).
3. Кремінь Т. Новітні сленгізми-неологізми – мовне віддзеркалення війни. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3490258-novitni-slengizmineologizmi-movne-viddzerkalenna-vijni.html> (дата звернення: 05.05.2025)
4. Мосієнко А.К. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фонетика. К. «ЗНАННЯ», 2010. 270 с.
5. Chas.news. URL: <https://chas.news/not/scho-oznachae-450-ta-inshii-viiskovii-sleng>.

ОСТАПЕНКО СВІТЛАНА АНАТОЛІВНА

к.пед.н., доцент, завідувач кафедри філології та перекладу

КРАВЦОВ ЄГОР СЕРГІЙОВИЧ

здобувач вищої освіти спеціальності «Філологія»

Навчально-науковий інститут економіки і торгівлі імені Михайла Туган-

Барановського

Криворізького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СЛЕНГУ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Сленг є однією з найбільш виразних та динамічних форм мови, яка активно змінюється та адаптується відповідно до соціальних та культурних змін. Сленг, будучи важливим елементом мовної системи, має свою функцію в комунікації, культурі та соціальній ідентичності. Він є свідченням змін у мовному середовищі, впливає на мовні норми і може відігравати ключову роль у формуванні мовної особливості певних груп людей. Мовні контактні зони, глобалізація та технології зумовлюють постійну еволюцію сленгу, роблячи його важливою складовою сучасної мови.

Як зазначає Е. Парtridge, сленг – це «лексика, що відрізняється від літературної мови та часто слугує для вираження групової ідентичності або створення особливого стилістичного ефекту» [6].

О. Глазова акцентує увагу на тому, що «сленг є важливою мовною інновацією, яка відображає зміни у суспільстві та культурі. Його використання дозволяє мовцям більш точно й емоційно виражати свої почуття та ставлення до того чи іншого явища» [1]. Вона вважає, що сленг також може служити засобом створення ідентичності не тільки в межах соціальних груп, але й на рівні окремих індивідумів, які таким чином демонструють свою унікальність.

Переклад сленгу з англійської на українську мову є складним процесом, який вимагає від перекладача глибоких знань як обох мов, так і культурних особливостей кожної з них. Оскільки сленг відображає специфічні соціальні, культурні, вікові чи навіть професійні контексти, перекладач має враховувати ці аспекти при виборі методу перекладу. Існують різні способи передачі англійських сленгових виразів на українську, серед яких найбільш поширеними є описовий переклад, транскрипція, калькування та використання аналогів.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Описовий переклад є особливо ефективним для виразів, які не мають точного аналогу в мові перекладу або є занадто специфічними для культури оригіналу. Наприклад, англійський сленговий вираз "*bite the bullet*" (буквально «кусати кулю») означає «подолати труднощі», «пережити болісний момент». В українському перекладі це може бути передано як «змиритися з ситуацією» чи «пережити складний період». Описовий переклад застосовується, коли немає точного аналогу або еквівалента у цільовій мові. Перекладач пояснює сенс виразу, передаючи його значення за допомогою простих або розгорнутих пояснень.

Коли англійські сленгові вирази є частиною глобальної культури і не мають відповідників в українській мові, використовується метод **транскрипції** або **транслітерації**. Транскрипція передбачає передачу звучання слова, тоді як транслітерація передає його написання. Наприклад, англійське сленгове слово "*hipster*" може бути відтворене в перекладі на українську як «хіпстер», що є транслітерацією англійського слова. Це слово не має прямого українського еквівалента, тому перекладач використовує цей метод, зберігаючи звучання. Транскрипція і транслітерація – це методи передачі слів іноземної мови без зміни їх написання чи вимови.

Іншим методом є **калькування**, коли частини слова чи виразу відтворюються дослівно, що дозволяє створити нові слова, зрозумілі для носіїв цільової мови. Наприклад, англійське "*website*" (вебсайт) в українській мові може бути переведено як «вебсайт», а можна застосувати кальку: «сайт в інтернеті» або «веб-сторінка», щоб розшифрувати значення. Калькування передбачає переклад окремих частин слова або виразу дослівно. Це дозволяє створити відповідник, що звучить природно в мові перекладу.

У тих випадках, коли точний лексичний відповідник відсутній, перекладач може звернутися до **методу аналогу**. Це дозволяє знайти найбільш доцільний вираз або синонім, який передає схожий сенс у контексті. Наприклад, англійське слово "*broke*" (побите, зламане) в контексті фінансів може бути перекладено як «без грошей» чи «на міліні». В українській мові немає прямого сленгового виразу, що відповідає "*broke*", тому перекладач обирає більш поширений аналог, який відповідає соціальному контексту. Метод аналога застосовується тоді, коли немає точного лексичного відповідника в цільовій мові, і перекладач вдається до виразу, який найбільш точно передає значення оригіналу у відповідному контексті.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Іноді вибір відповідника в перекладі залежить від контексту. Лексема може мати кілька варіантів перекладу, і вибір конкретного залежить від стилю, тону і культурних особливостей. Наприклад, англійський вираз *"to hit the sack"* (лягти спати) може бути перекладений як «ліг спати», «пішов до ліжка» або «заснув». Вибір варіанту залежить від контексту і стилю тексту. Метод варіантних відповідників передбачає наявність кількох можливих перекладів, і вибір одного з них залежить від контексту, стилю та тональності тексту.

Іноді перекладач може використовувати методи компенсації, коли певна частина інформації передається в іншій частині тексту. Наприклад, англійське *"a dime a dozen"* (щось дуже поширене і дешеве) може бути перекладене українською як «на кожному кроці» або «як трави після дощу», що надає виразу більшого емоційного забарвлення та природності для українського читача. Компенсація полягає в тому, щоб передати інформацію, яка була втрачена або недоступна в перекладі, через інші засоби, наприклад, додавши емоційні або контекстуальні елементи.

Переклад сленгу – це не лише лексична задача, а й культурна, соціальна і емоційна. Використання різноманітних методів перекладу дозволяє зберегти оригінальну атмосферу і експресивність, передати глибину змісту та забезпечити адекватність. Вибір конкретного методу залежить від багатьох факторів, серед яких особливості тексту, культурний контекст і цільова аудиторія. Успішний переклад сленгу вимагає від перекладача не лише високої мовної майстерності, а й чутливості до соціокультурних нюансів, які визначають спосіб використання сленгу в різних мовах та культурах.

Основні методи, такі як описовий переклад, транскрипція, калькування, аналоги, перестановка та заміна, дають перекладачеві інструменти для адекватної передачі сленгових виразів. Однак жоден метод не є універсальним, і перекладач повинен обирати той, який найбільше відповідає специфіці кожного окремого випадку. Для досягнення максимальної точності та збереження експресивності оригіналу важливо вміло комбінувати методи і враховувати соціокультурний контекст як мови оригіналу, так і цільової мови.

Список використаних джерел:

1. Глазова О. С., Николів І. В. Переклад англійського молодіжного сленгу українською мовою. Харків : Основа, 2017. 145 с.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

2. 100 Most Common Slang Words for Everyday Situations. URL: <https://englishanyone.com/most-common-slang-words-used-everyday/>
3. Coleman J. The Life of Slang. Oxford : Oxford University Press, 2012. 368 p.
4. Morin A. Teen Slang Words in 2024: A Dictionary for Parents. Parents. URL: <https://www.parents.com/teen-slang-dictionary-for-parents-8547711>
5. Onyshchenko I. A. The Principal Ways of English Slang Translation and Its Analysis. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. № 22. 2012. С. 162–166 URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/8308/1/40.pdf>
6. Partridge E. Slang To-Day and Yesterday. London : Routledge, 1933. 488 p.

ПАРФЬОНОВА ЯНА СЕРГІЇВНА

здобувачка вищої освіти спеціальності «Філологія»

РЕВУЦЬКА СВІТЛАНА КАЗИМИРІВНА

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри філології та перекладу

Навчально-науковий інститут економіки і торгівлі імені Михайла Туган-

Барановського Криворізького національного університету

(м. Кривий Ріг, Україна)

ОБРАЗ ПРОМЕТЕЯ У ТВОРАХ АНГЛІЙСЬКИХ РОМАНТИКІВ

Прометей справді вічний образ у світовій літературі, а прометеїзм як символічне вираження служіння людям, правді, красі є наскрізним мотивом літературного розвитку. У різні часи міф про Прометея приваблював письменників багатою символікою та різнобарв'ям ідей, закладених у ньому. І при цьому на першому плані, як правило, були ідеї тираноборства, свободоловства, непокори і гуманізму.

Прометей – титан-борець, персонаж античної міфології, образ якого став вічним і продовжив жити у світовій культурі та літературі. Вперше міф про Прометея був зафіксований у поемі Гесіода «Теогонія», і саме з його ім'ям пов'язана поява світоглядного терміна «прометеїзм», що символізує торжество думки та істини, мудрість, гідність, жертвність та незалежність. У тлумачних словниках Прометей тлумачиться у двох значеннях як «один із титанів, який викрав у Зевса вогонь для людей» і як «Символ людини, яка прагне робити добро» [2, с. 1159].

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

В інтерпретації Джоржа Байрона Прометей зображений, перш за все, як титан, який в добу Ренесансу розумівся як особа, якій притаманні велич, міць, геніальність і обдарованість, тож до Прометея автор звертається: «Титане!», «А що дістав за те, Титане?» [1]. Також він – втілення романтичного індивідуалізму, гордості та гідності. Письменник дотримується першого значення, показуючи сильну особистість, здатну протистояти жорстокості світу і несправедливості божественних сил, які замислили людину спочатку недосконалою і заважають їй досягти істини. У поемі Дж. Байрона Прометей демонструє перевагу сили духу та прагнення пізнання над негараздами та життєвими випробуваннями.

Прометей у драмі Персі Біші Шеллі «Звільнений Прометей» – втілення єдності людини із силами стихії. Саме в цьому, на думку поета, є справжня свобода. Тільки тіло може бути закутим у ланцюги, тоді як дух завжди залишається вільним, і саме торжество духу знаменує собою руйнування кайданів, які стримують тіло. Його Прометей протиставляється класичному есхілівському образу Прометея і зображений як алегоричний образ єдності та дозріваючого бунту, активний прояв якого призведе його до становлення суспільства з процвітаючими ідеями рівності, його звільнення від гніту єдиновладдя, він не кориться Зевсові, його вчинки відповідають його ідеалам.

Прометей М. Шеллі – богоборчий образ вільного творця, збірний надтип вченого-ентузіаста, амбіції якого настільки високі, що йому дозволено втручатися у світовий порядок. Аналогічно давньогрецькому Прометею, герой Мері Шеллі прагне виконання божественної місії і виявляється покараним за егоїстичне бажання кинути виклик вищим силам, проте покараний аж ніяк не безвинно. На відміну від попередніх образів, він не є людинолюбцем і не переслідує гуманістичних ідеалів – саме так романістка бачила «сучасного Прометея», характерного для епохи Першої Промислової революції. Розвиваючи головні прометеївські мотиви свободи і волі, таємних знань, творчості та творення, Мері Шеллі по-новому використовує його смислові та структурні можливості, переосмислює образ Прометея і показує неабияку романтичну особистість, вільного творця та генія-бунтаря, близького за поетикою мілтонівському Сатані чи Фаусту Гете.

Отже, бачимо, що у романтичній традиції відбувається переосмислення античного образу Прометея, а сам міф зазнає видозміни і трактується по-різному.

Романтики наголошують насамперед на бунтарстві Прометея, богоборстві, творчому потенціалі особистості титану, і навіть з його уподібненні людині, характерному античного антропоцентризму. Романтична традиція більш глибоко та різнобічно розкриває конфлікт

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Прометея з вищими силами, зображуючи його одночасно і як жертвовну натуру, що страждає на благо людства, і як егоїстичного честолюбця, який сліпо прямує до своїх прагнень.

Список використаних джерел:

1. Байрон Дж. Прометей. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1546>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов.ред. В.Т. Бусел. К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Оксень А. «Франкенштейн» Мері Шеллі: взаємодія готичного і романтичного в романі. *Вісник Житомирського державного університету. Випуск 60. Філологічні науки*. 2011. С.212–217. URL: http://eprints.zu.edu.ua/7435/1/60_48.pdf

ПАРХОМЕНКО СОФІЯ ВАЛЕНТИНІВНА

здобувачка вищої освіти спеціальності «Філологія»

РИБАЛКА НАТАЛЯ ВІКТОРІВНА

старший викладач кафедри філології та перекладу

**Навчально-наукового інституту економіки і торгівлі імені Михайла Туган-
Барановського
Криворізького національного університету**

**ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКЛАДАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ**

В умовах цифровізації та зміни поведінки студентів традиційні стратегії викладання іноземних мов дедалі більше втрачають свою ефективність. Сучасний студент є експертом в епоху, зосереджену на інтерактивності, візуальних посібниках та швидкому зворотному зв'язку. У цьому контексті впровадження гейміфікації, тобто використання ігрових механік, стандартів та дизайну в негейміфікованій формі навчального процесу, набуває дедалі більшого значення. У викладанні іноземної мови гейміфікація відкриває нові можливості для підвищення мотивації, покращення когнітивного інтересу та розвитку мовних навичок.

Наукові дослідження показали, що ігрові елементи сприяють інтересу до вивчення мови, знижують стрес під час мовних вправ та створюють корисну екосистему для вивчення нового контенту. В ігровому форматі студенти частіше взаємодіють один із одним,

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

проявляють ініціативу, змагаються або співпрацюють, що сприяє покращенню їхніх міжособистісних та лінгвістичних комунікативних навичок.

Міжнародна практика демонструє яскраві приклади гейміфікації у викладанні німецької мови як іноземної. У Нігерії гейміфікація використовується як метод подолання низької мотивації до вивчення німецької мови. У роботі Oyedele O. та Ayankunle M. описано, як ігрові елементи впливають на підвищення активності студентів та формування позитивного ставлення до предмету [2]. В Естонії, згідно з магістерським дослідженням Veeleid M.-L., було створено гейміфіковані навчальні модулі на теми „Freizeit“ та „Umwelt“, адаптовані до рівнів A2.2–B1.1 [3]. У Німеччині вже стала поширеною практика використання платформ Kahoot, LearningApps та Classcraft для формування інтерактивних мовних ситуацій.

Використання гейміфікації авжеж має як переваги, так і обмеження. З одного боку, вона сприяє розвитку внутрішньої та зовнішньої мотивації, розширює словниковий запас та граматику, сприяє розвитку лінгвістичної інтуїції. З іншого боку, ефективне впровадження гейміфікованого методу вимагає значних зусиль з боку вчителя: удосконалення навчальних матеріалів, підбір ігор, відповідних темі та рівню групи, та технічної підтримки. Існує також ризик надмірної зосередженості на розважальній складовій уроку на шкоду змістовній складовій.

Для українських реалій особливо важливо враховувати цифрову грамотність студентів, доступ до технічних засобів та специфіку освітнього середовища. Позитивним є те, що більшість студентів мають досвід використання онлайн-ресурсів і швидко орієнтуються в інтерфейсах таких платформ, як Kahoot, Quizlet, Wordwall, LearningApps. Їх можна ефективно застосовувати для вивчення та повторення лексики, закріплення граматики, створення діалогічних ситуацій або проведення мовних квестів.

Окрім цифрових інструментів, варто звернутися й до офлайн-гейміфікації: настільні та карткові ігри, рольові ситуації, командні завдання, які можна організовувати навіть за умов обмежених ресурсів.

На сьогоднішній день у навчанні дорослих за допомогою ігор виділяють два основні напрямки:

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

- психотехнічні ігри — це групові вправи, спрямовані на тренування та розвиток когнітивних здібностей, таких як увага, пам'ять, уява тощо;
- соціально-психологічний рольовий тренінг.

Іншими словами, існують ігри, які зосереджені на розвитку індивідуальних психічних функцій та ігри, які моделюють соціальні ситуації для розвитку навичок міжособистісної взаємодії.

Під психотехнічними іграми в освітньому процесі також розуміють ігри, спрямовані на підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності учнів, на засвоєння одержуваних знань, на підвищення інтересу до предмета, що вивчається, за допомогою впливу на психіку людини, що здійснюється під час проведення гри [1].

Наприклад, вивчаючи тему «Beruf», можна використовувати рольову гру, в якій кожен студент виконуватиме завдання певної професії та взаємодіятиме з іншими в змодельованому середовищі, такому як співбесіда, робочий день або презентація послуг тощо. Для теми «Reisen» ефективними та доцільними можуть бути квести із завданнями, які необхідно виконати під час «подорожі»: від бронювання готелю до навігації по залізничному вокзалу.

Такі формати навчання дозволяють розвивати функціональні мовні навички, необхідні для спілкування в реальному житті, адже у процесі навчання іноземної мови психотехнічні ігри відіграють ключову роль у:

- формуванні внутрішньої репрезентації навчальної ситуації, що сприяє кращому розумінню та засвоєнню матеріалу;
- інтеграції дидактичних принципів через постановку навчальних завдань, які стимулюють узгодженість когнітивних, моторних та мовленнєвих навичок;
- активізації процесу засвоєння лексико-граматичного матеріалу шляхом інтенсивного тренування його практичного застосування.

Таким чином, гейміфікація, як інструмент модернізації освітнього процесу, має значний потенціал для підвищення якості викладання німецької мови як іноземної в Україні. Її раціональне та адаптоване впровадження може стати ефективною відповіддю на виклики сучасної освіти, забезпечуючи не лише знання, але й мотивацію до постійного саморозвитку.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Список використаних джерел:

1. Олександренко Е. Ігри на уроках іноземної мови як один із засобів креативного методу навчання. URL: <https://naurok.com.ua/igri-na-urokah-inozemno-movi-yak-odin-iz-zasobiv-kreativnogo-metodu-navchannya-416984.html>
2. Oyedele O., Ayankunle M. Die Einführung von gamification im daf unterricht an der obafemi awolowo universität, ile-ife, Nigeria. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi - Studien zur deutschen Sprache und Literatur*. No. 47. 2022. P.189-209. URL: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1995146>
- Veeleid M.-L. Gamifizierte Unterrichtseinheiten für den Unterricht Deutsch als Fremdsprache auf dem Niveau A2.2–B1.1. Tartu. 2021. 91 p. URL: <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/07f7ad68-6a7b-4fed-90d2-aea3964e87a8/content>

РИБАЛКА НАТАЛЯ ВІКТОРІВНА

старший викладач кафедри філології та перекладу

БЄЛЯЄВА ЮЛІЯ ДМИТРІВНА

здобувачка вищої освіти спеціальності «Філологія»

**Навчально-наукового інституту економіки і торгівлі імені Михайла Туган-
Барановського
Криворізького національного університету**

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЙОМИ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Науково доведено, що вивчення іноземних мов позитивно впливає на роботу мозку. Це своєрідне тренування для розуму, яке покращує пам'ять, уважність, концентрацію і здатність до багатозадачності. Люди, які володіють кількома мовами, як правило, швидше вирішують проблеми та виявляють більшу гнучкість у мисленні.

Увага, пам'ять і мотивація – три ключові психологічні процеси, які відіграють важливу роль в освоєнні мови і на сьогоднішній день вже існує безліч психологічних методів і прийомів, які можуть допомогти спростити та покращити процес вивчення іноземної мови, а також полегшити запам'ятовування інформації [3]. Розглянемо деякі з них:

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

1) Прийом «Ефект авторства»

Для запам'ятовування людині краще дається та інформація, яку вона створила самостійно. Так, написаний власноруч твір запам'ятається швидше і точніше, ніж чужий завчений текст. Річ у тім, що в процесі створення власного продукту мозок працює активніше і швидше, внаслідок чого інформація засвоюється ефективно і точно.

Так наприклад, якщо вам потрібно вивчити 10 - 20 нових слів можна скласти власну невелику розповідь із включенням цих слів, а потім її вивчити. Окрім лексичного матеріалу, цим прийомом можна користуватися і при вивченні граматики. Наприклад, вивчаючи минулий час, можна складати власні приклади із використанням даної граматичної структури або якщо потрібно вивчити саме дієслова і людина володіє певними граматичними знаннями, то можна ці дієслова вводити в різні граматичні конструкції, часові форми, розширюючи речення від простого до більш складного. Таким чином буде відбуватися запам'ятовування потрібних слів одночасно із повторенням або закріпленням інших правил [2].

2) Прийом «Ефект незавершеної дії» полягає в тому, що "недороблену" роботу людина запам'ятовує краще, ніж завершену. Якщо в якийсь момент напруженої роботи Вам довелося відволіктися, через певний час Ви все ще пам'ятатимете, чим займалися. У ситуації ж, коли робота доведена до кінця, через певний час інформація стирається з пам'яті. З цієї ж причини після складання іспиту або практичної роботи студент практично миттєво забуває інформацію, яку вчив кілька ночей. Тому щоб інформація залишалася в голові надовго, вона повинна зберігати актуальність. Наприклад, щойно натрапивши на найцікавіший момент у досліджуваній статті, варто закінчити роботу, зробити паузу, а коли досягається бажаний рівень володіння іноземною мовою, слід продовжити дивитися серіали або читати книги в оригіналі. Так зберігається можливість самовдосконалюватися, а також не втрачаються навички оперування іноземною мовою.

3) Прийом «Закон інтересу» пояснюється тим, що легко запам'ятати лише те, що насправді викликає інтерес. Наприклад, можна прийти в магазин і забути купити сіль, проте не забути про шоколадку. Усе тому, що шоколад у поточний момент викликає більший інтерес і потребу, ніж сіль. Тому і вивчення іноземної мови потрібно зробити цікавим. Для цього варто обрати спосіб, який викликатиме задоволення. Вивчення необов'язково має включати використання тільки підручника, осягайте мовні навички за допомогою фільмів, серіалів, книг, ігор або пісень цією мовою.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

4) Прийом "списаної ручки"

У навчальних закладах часто викладачі зобов'язували студентів списати десятки ручок. Докучливі лекції та швидкі диктанти створювалися не з метою завантажити учнів, а для того, щоб увімкнути в роботу візуальну та механічну пам'ять одночасно. Принцип використання даного прийому у жодному разі не полягає в тому, щоб писати про все, що спаде на думку. Так ми ризикуємо перевантажити себе непотрібними відомостями. Рекомендується записувати лиш те, що складно піддається вивченню, наприклад: незрозумілі слова, складні речення тощо, або головну інформацію у вигляді тез.

5) Прийом "Об'єм пам'яті"

Вчені доводять, що методи вивчення "1000 слів за добу" недієві. У день людині бажано вивчати 5-10 одиниць інформації за підхід. Таким чином, мозок не буде перевантажений інформацією, і зможе адекватно запам'ятати слова. Потрібно мати за мету якість, а не кількість.

6) Метод асоціацій або мнемотехніка, суть якого полягає в тому, що до будь-якого складного слова, що вивчається, підбирається асоціація, яка допоможе його запам'ятати [1].

Один із способів використання: асоціювати незрозумілі іноземні слова зі зрозумілими українськими. Наприклад: німецьке дієслово *angeln*, що означає *ловити рибу*, можна легко і швидко запам'ятати, представивши зображення рибачка у костюмі ангела; англійський іменник *a cup* (*чашка*) можна вивчити, асоціюючи його як капає вода з крану в цю чашку тощо.

Другий спосіб: пов'язувати слова з навколишніми предметами. Можна додатково на початковому етапі також прикріпляти стікери на них із їх назвами, написаними іноземною мовою, наприклад на предмети меблів.

7) Прийом «Результат механічних дій»

Рух сприяє зміцненню пам'яті. Дуже часто, вивчаючи дієслова, можна поєднувати їх із виконанням цієї дії, наприклад: *run / laufen* – *бігати*, *jump / springen* – *стрибати*, *go / gehen* – *ходити*, *sing / singen* – *співати*, *dance / tanzen* – *танцювати* тощо, поєднуючи їх навіть з прикметниками, такими як: *quick / schnell* (*швидко*), *slow / langsam* (*повільно*), *high / hoch* (*високо*) та ін. Для зовсім маленьких учнів часто застосовується для цього гра «Робот», який виконує вказані команди іноземною мовою, або озвучує їх, коли хтось інший виконує. Також учні несвідомо користуються цією технікою, заучуючи новий вірш, вони пересуваються

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

кімнатою, при цьому кожен їхній новий крок супроводжується новим рядком. Кровообіг мозку в цьому процесі поліпшується, через що процес запам'ятовування прискорюється.

Як застосовувати: варто спробувати переміщатися кімнатою, заучуючи інформацію, виконуючи при цьому нескладні дії. Рухи тіла мають бути елементарними, оскільки для деяких людей може спрацювати побічний ефект: відтворювати інформацію вони зможуть лише при виконанні тих самих дій, які здійснювали під час заучування.

Таким чином можна зробити висновок, що використання психологічних прийомів та методик можуть зробити процес вивчення іноземної мови більш ефективним та приємним, адже використання психологічних аспектів є ключем до успішного досягнення результатів, а мотивація та емоційний стан можуть змінити відношення до навчання та вивести його на новий рівень.

Список використаних джерел:

1. Рибалка Н.В. Особливості застосування мнемотехніки при вивченні лексичного матеріалу на заняттях з німецької мови. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. № 2 (20). 2020. С. 290–298.
2. Рибалка Н.В. Технологія креативне письмо у процесі навчання німецькій мові. *Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики*: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. 28 квітня 2023 р. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2023. С. 91-93
3. Череповська Т.В., Падура М.Ф. Психологічні умови успішного вивчення іноземної мови. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького*. № 2(37). Т. 10. Ч. 5, 2008. С.215–221. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologichni-umovi-uspishnogo-vivchennya-inozemnoyi-movi/viewer>

РОМАНЮХА МАРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

к.філол.н., доцент кафедри філології та мовних комунікацій

Дніпровський державний технічний університет

**МОВНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАУКОВОГО ЗНАННЯ В
АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОМУ ТЕКСТІ**

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

У сучасному світі, де доступ до інформації є критично важливим, здатність ефективно комунікувати складні наукові концепції широкій аудиторії набуває особливого значення. Науково-популярні тексти відіграють ключову роль у цьому процесі, виступаючи мостом між академічною сферою та суспільством. Однак, перетворення високоспеціалізованого наукового дискурсу на зрозумілий і захопливий матеріал для нефахівців вимагає застосування специфічних лінгвістичних стратегій.

У цій роботі ми проаналізуємо і систематизуємо мовні механізми, що забезпечують ефективне перенесення наукових ідей у сферу популярного знання, а також визначення їхнього впливу на сприйняття та засвоєння інформації читачем.

Серед комунікативних стратегій популяризації наукової інформації виділимо наступні:

- Спрощене подання фізичних ознак (розміру, ваги, форми), опису процесів
- Імітація живого діалогу “на рівних”
- Контрастні мовні засоби, обмануте очікування
- Автоматизація сприйняття тексту
- Уповільнення сприйняття тексту

Стратегія спрощеної презентації фізичних ознак (розміру, ваги, форми) та опису процесів спрямована на те, щоб зробити складні наукові поняття доступними для непідготовленої аудиторії, використовуючи аналогії та порівняння з повсякденними явищами. Замість точних наукових термінів і числових даних, які можуть відлякати читача, автор застосовує спрощені образи:

*DNA shows great promise for sating the world's voracious appetite for data storage. The technology requires new tools and new ways of applying familiar ones. But don't be surprised if one day the world's most valuable archives find a new home in a **poppy-seed-sized collection** of molecules [1].*

.Імітація живого діалогу «на рівних» як стратегія допомагає створити враження неформального, дружнього спілкування між автором і читачем, що робить текст більш привабливим та менш "науковим". Автор відмовляється від суворої академічної манери, прагнучи до діалогу, де читач відчуває себе рівноправним співрозмовником, а не пасивним слухачем. Використовується звернення до читача (займенники "ви", "ми", риторичні питання), розмовні інтонації (використання вставних слів, звернень, вигуків, що створюють ілюзію живої розмови), запрошення до роздумів (заохочення читача до співучасті у процесі пізнання: "А тепер подумайте, що станеться, якщо...":

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

*Simulations using cold dark matter have been extremely successful at replicating patterns seen in the large-scale clustering of galaxies, as well as in the cosmic microwave background, the leftover light from about 380,000 years after the big bang. But the predictions of these simulations for **galaxy-scale goings-on** have proved somewhat harder to reconcile with astronomical observations* [2].

Використання контрастних мовних засобів передбачає зіставлення протилежних понять, образів або ідей для створення емоційного та інтелектуального впливу на читача. Контраст допомагає підкреслити важливість явища, виділити ключові моменти та зробити інформацію більш запам'ятовуваною.

Автоматизація сприйняття тексту спрямована на те, щоб зробити процес читання максимально легким і безперешкодним, дозволяючи читачеві швидко засвоювати інформацію без зайвих зусиль. Вона досягається за рахунок продуманої структури та візуального оформлення тексту.

Уповільнення сприйняття тексту – ця стратегія, на противагу автоматизації, має на меті спонукати читача затриматися на певних фрагментах тексту, осмислити їх глибше та насолодитися процесом пізнання. Вона використовується для підкреслення важливості певних ідей, створення емоційного зв'язку або заохочення до роздумів:

Imagine traveling to the moon only to realize you're allergic to it. One astronaut did.

Lunar dust is, at least according to some NASA experts, the number one challenge facing missions to the moon. That may be hard to believe, but only if you know nothing about moon dust. Here's the 411: it's both wildly sharp and incredibly powdery, which turns out to be a terrible combination [3].

Ці стратегії часто використовуються в комбінації, щоб створити ефективний та захоплюючий науково-популярний текст, який не тільки інформує, а й надихає читача на подальше вивчення науки.

Список використаних джерел:

1. Ionkov L., Settlemeyer B. DNA the ultimate data storage solution. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/dna-the-ultimate-data-storage-solution>
2. Rocks, Rockets And Robots: The Plan To Bring Mars Down To Earth. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/dna-the-ultimate-data-storage-solution>
3. Imagine traveling to the moon only to realize you're allergic to it. One astronaut did. URL: <https://www.popsci.com/story/science/weirdest-thing-moon-dust-singing-colossi-netflix-goat>.

РУДЮК ДАНИІЛ ВАСИЛЬОВИЧ

ОПП «Креативна та цифрова культура», 2 курс

КРУТЬКО ТЕТЯНА ВАЛЕРІЙВНА

к. філол. н., доцент, доцент кафедри іноземних мов

Національного університету водного господарства та природокористування

СПОРТИВНИЙ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРС: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ

У широкому розумінні спортивний дискурс розглядають як усю пов'язану зі спортом комунікацію й концептуальну картину світу (Л. С. Козуб, О. В. Бабенко). Особливості спортивного інтернет-дискурсу продовжують перебувати у фокусі уваги вітчизняних та закордонних дослідників, серед яких О. В. Бабенко, В. В. Максимчук, О. О. Шекера та інші.

Досліджуючи інтернет-дискурс спортивних ЗМІ, О. В. Бабенко, О. О. Шекера пропонують визначення спортивного інтернет-дискурсу як мовлення (в усній чи письмовій формі), котре передає змістовність, що визначає спортивну діяльність (дискурс як процес), та сукупність створених текстів в яких репрезентована ця суть (дискурс як результат), тобто сукупність мовних творів, що були зафіксовані письмово або на пам'ять [1, с. 178].

Суб'єктами спорту О. В. Бабенко, О. О. Шекера називають мовні особистості, які реалізують свою потребу у фізичному самовдосконаленні і вербалізують свої наміри в спортивній професійно-структурованій мові, котра містить в собі елементи педагогічного, медичного, юридичного та рекламного дискурсів [1, с. 179].

Спортивний інтернет-дискурс аналізується як мовлення суб'єктів спорту – трьох груп мовних особистостей, які по-різному вербалізують свої комунікативні наміри. Перша група – спортсмени і їх безпосереднє оточення – тренери, судді, адміністратори – структурують свою промову з метою досягнення спортивного результату; друга – вболівальники і глядачі – емоційно оцінюють дії і результати підготовленості безпосередніх учасників спортивної події; третя – спортивні коментатори і спортивні журналісти – фіксують і описують хід події для віртуальних вболівальників (телеглядачів, радіослухачів і читачів) [1, с. 178].

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Жанр спортивного коментаря є вербальною рефлексією спортивної події, мовною особистою ознакою спортивного коментатора, чия комунікативна поведінка характеризується модальною модеративністю, наявністю когнітивної та аксіологічної компетентності, дескриптивністю та презентаційністю, що проявляються в обов'язковій образності висловлювання [1, с. 179].

Коментування спортивних подій вимагає майстерності і віртуозності у володінні мовою. Тому не дивно, що окремі коментатори, завдяки своїм незабутньо-яскравим репортажам про спортивні змагання, стали по-справжньому легендарними, культовими особистостями, імена яких асоціюються у вболівальників із певним видом спорту. Так, за словами Едріана Бьорда, британська публіка стоячи аплодувала англійським коментаторам Джону Арлотту та Річі Бернаду після завершення їхнього репортажу зі змагання з крикету [2, с. 59].

Мова вболівальників – це мова учасників, залучених до змагання. До типів тексту в мові уболівальників належать такі висловлювання, як скандування, віршики та короткі вигуки. Спілкування між уболівальниками включає такі форми, як програми змагань, спеціальні офіційні журнали, що пишуться вболівальниками для вболівальників, а також дискусійні форуми в соціальних медіа, блогах, YouTube.

Список використаної літератури

1. Бабенко О. В., Шекера О. О. Спортивний інтернет-дискурс як предмет лінгвістичного дослідження. Молодий вчений. 2017. Вип. 11. С. 178–181.
2. Beard A. The language of sport. London : Routledge, 1998. 117 p.

СІНЄГІНА ЄЛИЗАВЕТА АНАТОЛІЇВНА

здобувачка вищої освіти спеціальності «Філологія»

РИБАЛКА НАТАЛЯ ВІКТОРІВНА

старший викладач кафедри філології та перекладу

**Навчально-наукового інституту економіки і торгівлі імені Михайла Туган-
Барановського**

Криворізького національного університету

ПЕРЕКАЗ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Метод переказу вважається найбільш ефективним під час вивчення іноземних мов, слугуючи у якості засобу покращення розуміння, засвоєння та запам'ятовування. Його ефективність полягає в здатності одночасно розвивати різні аспекти навчання, зокрема, такі як: пам'ять, володіння лексикою та граматиною. Методика переказу часто стає в пригоді й у випадку, коли учні залучаються до обробки, інтерпретації та відтворення змісту матеріалу, який потребує якісного запам'ятовування, і не обов'язково іноземною мовою.

Сутність переказу полягає у тому, що людина самостійно відтворює прочитаний або почутий матеріал власними словами, розвиваючи здатність логічного мислення та передавання змісту, водночас зберігаючи логічну послідовність та структуру [2, с. 129]. Відтворювати переказ також можна і письмово, таким чином, це також стимулює розвиток мовлення і письма в один і той же самий час. Тому, можна сказати, що переказ – не лише просте повторення, а й процес активної розумової діяльності, котрий спонукає до взаємодії з текстом і сприяє опануванню іноземних мов.

Увага – надважливий компонент для збереження інформації в довготривалій пам'яті, адже саме під час переказу і здійснюється переміщення інформації з короткочасної пам'яті в довготривалу. Для пригадування потребується сфокусована увага, неодноразове пригадування та маніпулювання мовними структурами, які допомагають утриманню інформації в пам'яті [2, с. 132].

Неодноразовий переказ матеріалу, наприклад, з художньої літератури, допомагає ширшому опануванню іноземної лексики, зокрема, сталих фраз та фразеологізмів, притаманних певній культурі [4, с. 42]. Також важливою особливістю переказу є його роль у формуванні навичок практичного використання мови, адже після кожного переказу відбувається краще запам'ятовування вже знайомих мовних елементів та структур, що призводить до кращого застосування словникового запасу та навичок в режимі реального часу, наприклад, під час спілкування.

Завдяки багатьом дослідженням, де переказ використовувався у сфері освіти, було встановлено, що відтворення інформації власними словами розглядається як ключовий спосіб розвитку монологічного мовлення у тих, хто вивчає іноземні мови. Цей метод навчає працювати з різними типами інформації, виокремлювати з них ключові моменти та трансформувати її у логічно-послідовний текст [4, с. 39]. Саме тому переказ сприяє розвитку мовлення та покращує здатність формулювати та обґрунтовувати власні думки.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

За результатами дослідження, проведеного в школах штату Екіті, учні, які використовували стратегії усного навчання, в які було включено і переказ, показали значно кращі результати з таких предметів, як основи природничих наук та технологій [1, с. 75]. Цей метод викликав в учнів особливу зацікавленість у навчанні, коли вони мали можливість перетворити надану інформацію власними словами, застосовуючи також метод розповіді, щоб пов'язати її з власними досвідами. Як наслідок, переказ мотивував учнів до кращого запам'ятовування і був одним із найефективніших засобів, що сприяв якіснішому навчанню з різних дисциплін [1, с. 76].

У схожому дослідженні, від Пеллегріні та Гальда, розповідається про поєднання методу переказу з використанням рольових ігор під час навчання. Дослідники також наголошують на ще одній особливості переказу – його колективний аспект. Переказ може відтворюватися оповідачем, в той час, як слухач намагається запам'ятати та виокремити для себе найголовнішу інформацію з матеріалу. Лише завдяки правильній комунікації між слухачем та оповідачем, даний метод може найкраще сприяти на процес навчання [3, с. 201].

Багато різних наукових досліджень підтверджують і високий потенціал переказу для вдосконалення навичок володіння іноземною мовою, особливо з погляду вимови, швидкості мовлення та загального розуміння. Наприклад, в дослідженні Амелії та Абідін, де метод переказу використовувався під час навчання учнів у Південній Кореї, продемонстрували значне покращення усного мовлення та вимови [3, с. 201]. Було виявлено, що ті, хто навчався складати та переказувати тексти, перевершили результати тих, хто навчався в класичному форматі навчання. Дане дослідження вказує на тісний зв'язок між ефективністю методу переказу та розвитком усного мовлення [3, с. 200].

З висновків цих досліджень лише підтверджується факт про те, що процес переказу найкраще стимулює розвиток пам'яті, систематизації, генералізації та інтерпретації інформації, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та вибудовування змісту у структурованій послідовності [4, с. 41].

Підсумовуючи, хочеться сказати, що переказ є ефективним засобом вивчення іноземних мов та наочним показником дослівності переказу, розуміння, послідовності відтворення, інтерпретації чи адаптування тексту; наскільки добре було запам'ятовано зміст, проявлено творчий підхід для відтворення необхідної інформації чи просто відбувалося заучування готового тексту.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Список використаних джерел:

1. Cong Wang. The study of using retelling strategy to improve college students' listening skill. *International Journal of New Developments in Engineering and Society*. Vol.1. No.4, 2017. P.39-42. URL: <https://francispress.com/uploads/papers/ShEhlTIt09xc7Ixvdgn23kVijMi93uPc1GgfjUjV.pdf>
2. Morrow Lesley Mandel. Retelling stories as a diagnostic tool. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED293098.pdf#page=137>
3. Praneetponkrang Sasitorn. The use of retelling stories technique in developing English speaking ability of grade 9 students. *Advances in Language and Literary Studies*. Vol. 5. No. 5. 2014. P. 141-154. URL: <https://www.aiac.org.au/journals/index.php/all/article/view/513/427#>
4. Rifiyanti Hafizah, Hidayat Syamsu. Exploring the significance of storytelling and retelling activities in English language learning. *Tamaddun life*. Vol. 23 (1). 2024. P.135-148. URL: <https://jurnal.fs.umi.ac.id/index.php/tamaddun-life/article/view/647/468>
5. Susilo Ridho, Marbun Rismaya, Sy.Husin. The use of retelling story to improve students' ability in speaking. URL.: <https://jurnal.untan.ac.id/index.php/jpdpb/article/viewFile/14612/12984>

УДОВІЧЕНКО ГАННА МИХАЙЛІВНА

к.пед.н., доцент, доцент кафедри філології та перекладу

ДЕНИСЕНКО МИХАЙЛО ВОЛОДИМИРОВИЧ

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «Філологія»

Навчально-науковий інститут економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

Криворізького національного університету

**ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В ПРОЦЕСІ
ВІДТВОРЕННЯ СКОРОЧЕНЬ ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРУ ТА ТЕКСТОВИХ
ПОВІДОМЛЕНЬ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Абревіатури набули широкого використання в SMS-повідомленнях (SMS – Short Message Service), системі, призначеній для надсилання та отримання текстових повідомлень через мобільне з'єднання. Ці повідомлення містять як літери, так і цифри. Оскільки користувачі

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Інтернету, які часто мають знання математики, вони привносять формули та символи в цифровий дискурс, скорочуючи спілкування: *PMJI* – *Pardon My Jumping In*, *PGY* – *Post Graduate Year*, *PGY-1*, *PGY-2*. Числа використовуються математично для передачі лексичної інформації про події, наприклад, «24/7» означає весь час (двадцять чотири години на добу, сім днів на тиждень) [5].

Існують тисячі скорочень, таких як аббревіатури чату: *B4* – *раніше*, *4ever* – *назавжди*; *B4N* – *до побачення*; *100S* – *сотні*, *2DAY* – *сьогодні*, *F2F* – *face to face* [4]. Типові приклади скорочень англійських SMS: *AAF* – *як друг*; *AAR* – *за будь-якою ставкою*; *AFAIK* – *наскільки я знаю*; *CIA* – *готівкою наперед*, *CM* – *подзвони мені*, *DK* – *не знаю*, *EMA* – *(яка твоя) адреса електронної пошти*; *HRU?* – *Як справи?*; *NC* – *Без коментарів*, *NP* – *Без проблем*, *YW* – *Ні за що* [5, с. 138].

Н. Глушук припускає, що «мова SMS, сформована на основі аббревіатур і умовних позначень, сьогодні претендує на єдину мову, яка б об'єднала всі країни і народи, про давню мрію людей» [2]. Під час онлайн-спілкування користувачі обмінюються повідомленнями, використовуючи короткі фрази, лаконічні вирази та навіть емодзі, щоб передати емоції. Це створює нову мову, побудовану на графічних символах і словах. Символічні зображення швидко поширюються, ставши частиною інтернет-сленгу. З часом сленгові слова втрачають свій емоційний вплив і стають частиною повсякденного словника. Вони перетворюються на ключові слова зі специфічними характеристиками, такими як стислість, чіткі голосні та приголосні звуки та чіткі склади. Інтернет-спільнота обирає аббревіатури, щоб впоратися зі швидким потоком інформації, оскільки складання довгих речень із ретельно побудованими фразами займає багато часу [4].

Задля перекладу аббревіатур та умовних скорочень перекладачі вдаються до перекладацьких трансформацій. Розглянемо найпоширеніші з них.

1. Калькування

Ця трансформація передбачає дослівне перекладання елементів скорочення з мови-джерела мовою-реципієнтом: *GTG* (*Got To Go*) – *Мушу йти*; *IDK* (*I Don't Know*) – *Я не знаю*; *ICYMI* (*In Case You Missed It*) – *Якщо ти це пропустив*; *NSFW* (*Not Safe For Work*) – *Небезпечно відкривати на роботі*; *FYI* (*For Your Information*) – *Для твоєї інформації*.

2. Транскрипція/Транслітерація

Ця трансформація полягає в переданні звучання скорочення за допомогою алфавіту цільової мови: *USB* (*Universal Serial Bus*) – *ЮСБ*; *Wi-Fi* (*Wireless Fidelity*) – *Вай-Фай*; *GPS* (*Global*

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Positioning System) – *Джі-Пи-Ес* (супутникова система навігації); *SMS* (*Short Message Service*) – *СМС* (система коротких повідомлень); *CD* (*Compact Disc*) – *СД* (компакт-диск).

3. Описовий переклад

Цей метод полягає у розгорнутому описі або адаптації змісту скорочення, яке не має прямого еквівалента: *TL;DR* (*Too Long; Didn't Read*) – *Текст занадто довгий, тому я його не читав* або *Занадто багато тексту, суть коротко*; *BFF* (*Best Friend Forever*) – *Найкращий друг, з яким дружитимеш усе життя*; *TTYL* (*Talk To You Later*) – *Поговоримо пізніше, коли буде можливість*; *STFU* (*Shut The F Up*) – *Будь ласка, припини говорити* (ввічливий варіант) або *Припини нести дурниці*; *FTW* (*For The Win*) – *Це беззаперечно найкращий вибір* або *Щось, що принесе перемогу*; *TMI* (*Too Much Information*) – *Занадто багато особистих або непотрібних подробиць*; *IRL* (*In Real Life*) – *Не у віртуальному світі, а в реальному житті*.

Транслітерація застосовується до окремих слів (термінів), а калькування та експлікація – до термінологічних словосполучень. Калькування використовується, коли компоненти фраз уже існують у термінологічній системі цільової мови. Експлікація передбачає розшифровку та пояснення скорочень. Наприклад, *e-cash* – *електронна готівка* (*електронна валюта*), *e-data* – *електронні дані* (*електронна інформація*), *IP Address* – *адреса Інтернет-протоколу* (*адреса комп'ютера в мережі*), *PC* – *Personal Computer* (*персональний комп'ютер*) [1]. Метод калькування застосовується, коли компоненти фрази вже відомі в термінологічній системі цільової мови. Експлікація аббревіатур передбачає декодування та надання пояснень, таких як *VR* – *віртуальна реальність* (*світ, створений за допомогою комп'ютерної техніки*), та *DEL* – *delete* (*клавіша, що призначається для ліквідації знака*) [3].

Ключовою проблемою сучасної української мови є звичка перекладати терміни дослівними перекладами з іноземних мов, особливо в комп'ютерній техніці, де домінуючими стали англіцизми. Наприклад, *масштабування зображення* стає *масштабуванням*, *ковзання* перетворюється на *перемішування*, а *чергування* перекладається як *переживання*. Терміни, що вживаються в жаргоні часто походять від професійних термінів, запозичених з англійської мови, наприклад *gatover* (несанкціоноване завершення роботи комп'ютерної програми) і *mail* (електронна пошта) [4].

Проаналізувавши інтернет-тексти, стає зрозуміло, що вони мають специфічну структуру з численними термінами, включаючи багатозначні аббревіатури. При перекладі онлайн-текстів зазвичай використовуються транслітерація та експлікація. Для вибору відповідного методу перекладу необхідно враховувати такі фактори, як зручність вимови та написання

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

українською мовою, а також усталену традицію перекладу цієї аббревіатури іншими мовами. Поширені проблеми перекладу включають надмірне використання методу кальки та насичення текстів Інтернету жаргоном.

Список використаних джерел:

1. Англійські скорочення і аббревіатури в англійській мові. Englishdom. URL: <https://www.englishdom.com/ua/blog/anglijski-skorochnnyya-ta-abreviaturi/>
2. Англійські скорочення в інтернет-просторі і мобільних текстових повідомленнях. URL: <https://7000.kiev.ua/?s=card%2F28042>
3. 50 найпопулярніших англомовних скорочень у переписці. BUKI. URL: <https://buki.com.ua/news/50-populyarnix-skorocen-u-perepisci-angliiskoyu-na-vsi-vypadki-zittya/>
4. Беляєва Т. М. Переклад англійських аббревіатур в інтернет-просторі: проблеми та підходи. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/83548/5/Lisovenko_abbreviations.pdf.pdf
5. Кириченко О. А., Лісовенко Д. В. Способи перекладу англійських скорочень в інтернет-просторі та мобільних текстових повідомленнях. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/2_2021/part_2/9.pdf

ЯГІДКА АНТОН ЮРІЙОВИЧ

здобувач вищої освіти спеціальності «Філологія»

РИБАЛКА НАТАЛЯ ВІКТОРІВНА

старший викладач кафедри філології та перекладу

Навчально-наукового інституту економіки і торгівлі імені Михайла Туган-

Барановського

Криворізького національного університету

**СУЧАСНІ РЕСУРСИ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАВИЧОК АУДІЮВАННЯ У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ**

Аудіювання є важливим компонентом процесу вивчення іноземних мов, оскільки воно допомагає розвивати здатність розуміти мову на слух, що є ключовим у спілкуванні. Для покращення цієї навички сучасні технології пропонують різноманітні ресурси, які можна використовувати як на

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

заняттях у навчальних закладах, так і на курсах або індивідуальних заняттях з репетитором, а також для самостійного вивчення іноземної мови і кожен з яких має свої унікальні особливості, переваги та недоліки. Розглянемо деякі з них:

1. Подкасти є одним із найпопулярніших ресурсів для аудіювання. Вони дозволяють слухачам зануритися в мову носіїв на різноманітні теми.

-Плюси: легкий доступ через мобільні пристрої, широкий вибір тем, можливість слухати будь-де.

-Мінуси: складність розуміння для початківців через швидкий темп мовлення, відсутність візуальної підтримки.

-Для кого підходять: учням із середнім та високим рівнем володіння іноземною мовою, дорослим студентам та професіоналам [1].

2. Відео на YouTube та інші освітні платформи пропонують різноманітні аудіовізуальні матеріали для вивчення німецької мови. Так на сайті німецької телерадіокомпанії *Deutsche Welle* є адаптовані тексти, новинні аудіозаписи в уповільненому темпі, тематичні словники та інші ресурси, корисні тим, хто навчається сприймати на слух реальну німецьку мову.

-Плюси: можливість бачити візуальну підтримку, яка допомагає краще зрозуміти зміст; матеріали розроблені для різних рівнів.

-Мінуси: можлива велика кількість реклами, не завжди систематизований контент.

-Для кого підходять: учням з будь-яким рівнем володіння мовою, особливо початківцям [2].

3. Мовні додатки (*LingQ, Babbel*, і т.д.) пропонують інтерактивні методи навчання через аудіоуроки та діалоги.

-Плюси: можливість інтерактивного навчання, адаптовані до рівня студента матеріали, інтеграція вправ на розуміння тексту.

-Мінуси: обмеженість контенту в безкоштовних версіях, не завжди є автентичні тексти.

-Для кого підходять: учням з початковим і середнім рівнем [3].

4. Аудіокниги – ресурс для розвитку аудіювання, який дозволяє слухачам тренуватися на повних текстах творів.

-Плюси: можливість слухати в зручний час; розвиток не лише аудіювання, а й навичок перекладу; поповнення словникового запасу.

-Мінуси: потрібен високий рівень мовної компетентності, необхідний для розуміння складних літературних творів.

-Для кого підходять: студентам-філологам та шанувальникам літератури з високим рівнем володіння іноземною мовою.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

5. Платформи для онлайн-уроків із носіями мови. Такі ресурси, як *italki* або *Preply*, дозволяють учням практикувати аудіювання в реальних умовах під керівництвом носіїв мови.

-Плюси: можливість безпосереднього спілкування з носієм, наявність індивідуальних уроків.

-Мінуси: вартість занять може бути високою, потреба у стабільному інтернеті.

-Для кого підходять: студентам із середнім та високим рівнем знань, які хочуть покращити свої навички спілкування.

6. Сайти з інтерактивними вправами пропонують інтерактивні вправи на аудіювання з детальними поясненнями та прикладами. Так, наприклад, портал *GermanPod101* пропонує користувачам із усього світу більш ніж 1400 аудіо- та відео-уроків німецької мови в найцікавішому форматі, адже окрім аудіозаписів із докладними транскриптами і перекладами, користувачам також доступні словники, тестові завдання та багато іншого.

Портал *Slow German* – це дуже цікавий ресурс журналістки Аннік Рубенс для людей, які вивчають німецьку мову. На даному сайті можна знайти аудіозаписи на німецькій мові різної тематики та самостійно регулювати швидкість говоріння на них, щоб не упустити деталі в процесі аудіювання. Крім того, аудіо доповнені повними транскриптами з перекладами та поясненням слів.

Автентичну методику вивчення німецької мови пропонує портал *Yabla*, на якому можна вчити мову за відео з двомовними субтитрами та інтегрованими словниками. Завдяки інтерактивним субтитрам і різноманітній спрямованості відеоматеріалів цей сайт чудово підійде користувачам із різним мовним рівнем.

-Плюси: адаптовані до рівня вправи, можливість зворотнього зв'язку.

-Мінуси: не завжди враховуються реальні життєві ситуації.

-Для кого підходять: учням із початковим і середнім рівнем, а також для самостійного навчання.

Не слід забувати і про те, що аудіювання вивчає здатність розуміти на слух усне мовлення, яке також включає розуміння акценту, інтонації, швидкості мовлення та вокабуляру, тому також можна дивитися відеозаписи передач німецького телебачення найрізноманітнішої тематики, документальні фільми, випуски новин, серіали або інтерв'ю тощо.

Отже, аудіювання – це ключова навичка для досягнення високого рівня володіння іноземною мовою, оскільки вона дозволяє учням не лише вивчати нові слова та фрази, а й розуміти контекст. Застосування сучасних сервісів для розвитку аудіювання є ефективним інструментом для стимулювання мотивації вивчення іноземної мови, підвищення мовленнєвої активності та покращення якості освітнього процесу в цілому, адже вони підходять для різних рівнів знань та вікових груп в залежності від цілей навчання та бажаного результату.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Список використаних джерел:

1. Буранова А. Використання подкастів на заняттях німецької мови під час навчання аудіювання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 38. Том 1, 2021. С. 134-140. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/38_2021/part_1/22.pdf
2. Кушнір С. Розвиток умінь аудіювання та говоріння на уроці німецької мови в старшій школі за допомогою YouTube відео. *Openings*. Vol. 13(1). 2022. Р. 47-65. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bf76b4b7-b4fe-4297-bc5f-81202389d2ed/content>
3. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах: Колективна монографія / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2015. 444 с.

ARTEMENKO SOPHIA KYRYLIVNA

higher education student majoring in Philology

RYBALKA NATALIA

Senior Lecturer at the Department of Philology and Translation

**Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Educational and Scientific Institute of Economics and Trade of
Kryvyi Rih National University**

**MIND MAP AS AN EFFECTIVE TOOL IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE
LEARNING**

Learning a language is a long process that involves the acquisition of vocabulary, grammatical structures and the development of speech skills, and also requires active mental activity, constant practice and a meaningful approach to the processing of language material. It sounds complicated, but with the development of technology, many tools and methods have emerged for effective foreign language learning that help you to develop all the necessary skills faster. These methods and tools greatly simplify the process and facilitate the processing of new material, and one of them is the 'Mind map' method.

A mind map (also known as an intelligence map) is a simple, organic way to organize ideas, concepts, tasks and other information without limiting yourself to a linear structure. The centre of

the map usually contains the main idea or goal, from which branch lines diverge to related topics and specific examples [3].

A mind map is a universal method used in various fields, in particular, it is quite useful and convenient in learning a foreign language, because with the help of mind maps, you can work on receptive activities such as listening and reading, which are aimed at perceiving information by writing down key words or phrases in the form of a branched network from the main topic, especially when the next task is to reproduce what you have heard or read [2].

This approach is even more effective in the process of developing speaking skills. While learning a foreign language, we need to absorb a large amount of new information, and in the process of perceiving it, we not only read or listen to it, we also form our own attitude to the new material. We automatically classify what we learn into useful and unnecessary, interesting and boring, new and already known, etc. Thus, to the volume of information received, new information is added as a result of our rethinking. In order to use the information effectively, it needs to be structured and transformed into a form that is easy to digest. This approach allows to highlight the main things and discard the secondary ones. This is especially useful in situations where, for example, you need to retell a text in your own words without first writing down what you plan to express your thoughts. In such cases, the mind map method helps to isolate and structure the information received, which is extremely important in oral communication. After all, when retelling a text, it is important not only to reproduce the content, but also to do so spontaneously, in the course of speaking and without written support. Mind maps provide a visual representation of the logic of the presentation - in the form of a diagram with key words and ideas that serve as guidelines for building a coherent monologue.

The value of using a mind map is that, while speaking, the student, focusing on key concepts, builds sentences independently, relating them to the context. Unlike the traditional method, when the story is fully recorded and ready-made phrases are learnt, this approach stimulates the development of flexible thinking. The absence of pre-prepared sentences promotes language autonomy, encourages spontaneous formulation of statements and, as a result, actively develops lively, natural speech.

Mind maps can also be an effective tool for memorizing new vocabulary and then adding it to an active vocabulary. Visually placing words in the context of a topic or situation helps you better understand their meaning, establish associations, and increase the likelihood of using them in your own speech. In addition, you can add pictures or symbols to mind maps that are associated with

new words or text content, which in turn further activates visual memory and promotes deeper learning.

To master vocabulary effectively, you should use mind maps, creating a network around the main concept, supplementing it with symbols and images that affect our perception, because our brain perceives everything by sight by 50%, so visualizing information is an extremely powerful tool for replenishing foreign language vocabulary [2].

It should also be added that this method is suitable for adults as well as children and teenagers. The latter can find it particularly difficult to learn a language, especially at school, where students are usually required to memorize material. In addition, the development of speaking skills is often neglected in schools. Even if time is allocated to it, outdated methods are usually used that do not take into account the modern needs and interests of students. In this context, the mind mapping method can solve several important problems at once:

1. **Increasing student motivation.** Since a mind map is created individually, each student has the opportunity to be creative in structuring the material.

2. **Development of speaking skills.** Using their own mind maps, students gradually learn to formulate thoughts quickly, logically and without excessive stress. This helps to move from rote learning to consciously forming statements, promoting natural speech production.

3. **Development of logical thinking.** Working with mind maps develops the ability to generalize, establish cause and effect relationships and build a logical sequence of information.

This format of working with educational material promotes independence, active involvement in the learning process and forms a positive attitude towards learning a foreign language, and therefore is much more effective than simple mechanical memorization of texts or lists of words.

Thus, the mind mapping method is a powerful, versatile and extremely effective tool in the process of learning a foreign language. Its use contributes to the development of speaking skills, as well as the formation of communicative competence, logical thinking and linguistic autonomy. Intelligence cards help structure information, simplify vocabulary learning, improve memory and encourage active mental activity of any learner, because due to their visual nature and individual approach, they are effective in teaching both children and adults.

References:

1. Kalenyk, M. V., Shatova, O. D. (2022). *Mind-map tekhnolohiia yak odna z form rozvyvaiuchoho navchannia* [Mind-map technology as a form of developmental learning]. *Suchasni*

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

problemy eksperymentalnoi, teoretychnoi fizyky ta metodyky navchannia fizyky: materialy VIII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu, m. Sumy, 24–26 zhovtnia 2022 r. / za red. S. O. Lebedynskoho. Sumy: IPF NAN Ukrainy. PP. 32–33. Available at: https://fizmat.sspu.edu.ua/images/NAUKA/SPETF/materiali_konferenciyi_spetfmnf_2022_56a5b.pdf#page=33. [in Ukrainian]

2. Korol, S. (2019). *Rozvytok inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentsii maibutnikh vchyteliv inozemnoi movy za dopomohoiu metodu intelekt-kart* [Development of foreign language communicative competence of future foreign language teachers using the method of intelligence cards]. *Molod i rynok*. Vol. 3 (170). PP. 86–90. [in Ukrainian]

3. Tikhonova, M. E. (2022). *Rozshyrennia movnoho zapasu u vykladanni inozemnykh mov u tekhnichnomu VNZ za dopomohoiu mind map* [Expanding vocabulary in teaching foreign languages in a technical university using a mind map]. Kharkiv. PP. 249–250. Available at: <https://api.dspace.khadi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/448f0bd8-a15c-4e57-8017-5cfaf533eade/content>. [in Ukrainian]

BOIKO LIUBOV

Cand. Sc. (Philology), Assoc. Prof.

Kherson Educational-Scientific Institute,

Admiral Makarov National University of Shipbuilding,

**ONLINE ENVIRONMENT OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING FOREIGN
LANGUAGE COMMUNICATION SKILLS**

The online environment has been an effective tool for developing foreign language communication skills in modern education. Given the growing digitalization of the educational process, especially after the COVID-19 pandemic, and after the beginning of the large-scale intervention of the Russian army in the territory of Ukraine, online platforms have become an integral part of students' language training in our country. These events forced a lot of secondary and higher educational institutions to transfer their educational process to a remote form.

Videoconferencing services like Zoom, Google Meet, and Microsoft Teams have become an everyday necessity for both teachers and students. Among these effective tools in the online environment, an important place is occupied by the Zoom platform, which provides the possibility

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

of live communication in real time. Thus, some researchers confirm by their survey that 100% of the respondents used Zoom to develop speaking skills [1].

The function of the Breakout rooms allows the teacher to organize pair or group work, where students can make up dialogues, discuss the given tasks, which develop dialogic speech and communication skills. The experience of using Breakout rooms has shown that the optimal number of group members is 2 or 3 students. It is advisable to assign students to rooms during the lesson, not in advance, because some students may have technical or other difficulties, and they may miss the lesson, which will not allow their partners to show the result. The time of staying in the rooms is also announced before their opening, depending on the complexity of the task. The teacher can control communication in the rooms by joining each room, or he/she can make announcements simultaneously in all rooms, with a warning about the end of the allotted time. It is advisable to divide students according to their level of language proficiency, but later, when working in rooms, it is possible to assign students with different levels of language proficiency into the same room, when they take on different roles. Students can also choose their partner(s) based on their preferences. This function helps to create an atmosphere of “language environment” and individualized learning. The function of screen sharing allows both teachers to demonstrate educational videos, audio and textual material, while students can share their homework exercises, presentations or videos, acquiring the presentation skills. This function supports visual perception, which is especially useful for explaining grammar or vocabulary.

The availability of interactive whiteboards and chat features allows you to combine different elements of learning, increasing their effectiveness. One can write words, phrases, examples, or translations in the chat. Reactions allow providing feedback even when the microphones are off. In addition, the function of recording classes allows students to repeat the material and analyze their speech errors, which is especially important for developing foreign language competence. All this makes Zoom a universal tool for organizing a full-fledged language environment in a remote format. With the help of this interactive educational resource, students can develop their speech skills, vocabulary, grammatical structures, and intercultural competence.

To make students stay motivated in learning online, the learning process should not be aimed at studying grammar or vocabulary of a foreign language, but at learning communicative competence, i.e. the ability to use the language correctly in relevant real-life communication situations [2]. The communicative approach is very important; it is realized through online communication, participation in virtual discussions, language clubs, and project activities.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Studies show that students are more interested if an online course has online communication tools, "icebreakers" (exercises to speed up the acquaintance of participants) and group tasks [3]. Zoom supports the use of polls, games, and more. This makes classes more dynamic and engaging for students.

Thus, the online environment has its advantages, including accessibility to a large number of digital resources, flexibility of learning, and individualization of the pace and content of the learning process, and stimulation of independent cognitive activity. At the same time, there are some problems which include technical difficulties (unstable Internet connection, lack of necessary equipment), low student motivation, overload of teachers with the tasks he/she was used to doing much faster in the real classroom, and the need for digital literacy among teachers.

References:

1. Zayarna I. Zoom as a tool of Web-based Teaching of Foreign Languages to Students of Higher Educational Establishments in Ukraine. *Information Technologies and Learning Tools*. 2021. No 83. С.152-163. URL: <https://www.researchgate.net/publication/352923182>
2. Вдовін В. В. Комунікативний підхід як оптимальний засіб вивчення іноземної мови у ВНЗ. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. No 586. С.15-20. URL: https://vlp.com.ua/files/07_36.pdf
3. Martin, F., Bolliger, D. U. Engagement matters: student perceptions on the importance of engagement strategies in the online learning environment. *Online Learn*. 2018. No 22, P. 205–222. doi: 10.1186/s12913-016-1423-5

Секція 9. Педагогіка

АНДРЕЙКО ВІТАЛІЙ ІВАНОВИЧ

канд. іст. наук, декан факультету історії та міжнародних відносин

ГАСИНЕЦЬ ЯРОСЛАВА СТЕПАНІВНА

канд. біол. наук, декан біологічного факультету

ОСТАПЕЦЬ ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

докт. політ. наук, декан факультету суспільних наук

СТАРОСТА ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

докт. пед. наук, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ТА ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Належна мотивація є важливим чинником ефективної діяльності людини. Академічна мотивація визнається ключовим чинником результативності навчання студентів (P.N. Nguyen et al., 2020) [4]; високо мотивовані студенти активно навчаються і мають гарне самопочуття (Y. Kotera et al., 2023) [3].

Мотивацію розуміють як рушійну силу навчальних цілей студентів, видів діяльності, якими вони вирішили займатись для досягнення цих цілей, а також інтенсивність, з якою вони беруть участь у діяльності (E. Gonzalez-Gascon, & M. Aljaro Palacios, 2010) [2, с. 187]. Академічну мотивацію поділяють на два типи: внутрішню та зовнішню академічну мотивацію (P.N. Nguyen et al., 2020) [4]. У формуванні зовнішніх чинників академічної мотивації важливу роль відіграють рекомендації Стандарту (2015) [5, с. 11] щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG-2015): студентоцентроване навчання і викладання, повага і врахування різноманітності студентів та їх потреб, уможливлення гнучкі навчальні траєкторії; врахування та використання різних способів надання освітніх послуг; гнучкість використання різноманітних педагогічних методів тощо.

Дане повідомлення висвітлює результати дослідження мотивації навчання на прикладі студентів соціогуманітарних та природничих спеціальностей.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Емпіричне дослідження проводили на базі Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (далі УжНУ). До анонімного онлайн опитування в Google Forms протягом 2020-2024 рр. долучили 2897 студентів двадцяти факультетів, зокрема: 745 студентів біологічного факультету (далі БФ), 363 студентів факультету суспільних наук (далі ФСН), 110 студентів факультету історії та міжнародних відносин (далі ФІМВ). Питання анкети наведено в [1]. Відповіді респонденти надавали за п'ятибальною шкалою рівня мотивації – від 1 (низький рівень) до 5 (високий рівень). Проводили розрахунок окремих видів мотивації, а саме: ВМ/ІМ – внутрішня мотивація/intrinsic motivation; ЗПМ/ЕРМ – зовнішня позитивна мотивація/external positive motivation; ЗНМ/ЕНМ – external negative motivation. Для математичного опрацювання результатів використовували комп'ютерну програму IBM SPSS Statistics 23. Опитування окремих років сумували, аби збільшити обсяг вибірки. Розглянемо отримані дані на прикладі відповідей респондентів зазначених трьох факультетів порівняно з середніми показниками по УжНУ. У табл. 1 наведено деякі статистичні показники опитування студентів – обсяг вибірки, середнє значення показника мотивації за п'ятибальною шкалою, середньоквадратичне відхилення. Отримані результати свідчать, що показники мотивації окремих факультетів та УжНУ узгоджуються між собою щодо тенденції зростання ЗНМ < ЗПМ < ВМ, а також позитивно, що найбільші показники має внутрішня мотивація, а найменші негативна у кожному випадку (рис. 1):

- УжНУ – ЗНМ (М=2,50) < ЗПМ (М=3,60) < ВМ (М=3,96);
- БФ – ЗНМ (М=2,58) < ЗПМ (М=3,75) < ВМ (М=4,01);
- ФІМВ – ЗНМ (М=2,38) < ЗПМ (М=3,28) < ВМ (М=3,71);
- ФСН – ЗНМ (М=2,44) < ЗПМ (М=3,50) < ВМ (М=3,97).

Таблиця 1

Деякі статистичні показники опитування респондентів

Мотивація	Група респондентів	N	M/Mean	MSD
Внутрішня мотивація	Біологічний факультет	745	4,01	1,0268
	Факультет історії та міжнародних відносин	110	3,71	1,2694
	Факультет суспільних наук	363	3,97	1,1106
	УжНУ	2897	3,96	1,1011
Зовнішня позитивна	Біологічний факультет	745	3,75	0,9453

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

мотивація	Факультет історії та міжнародних відносин	110	3,28	1,0135
	Факультет суспільних наук	363	3,50	0,9986
	УжНУ	2897	3,60	1,0157
Зовнішня негативна мотивація	Біологічний факультет	745	2,58	1,2605
	Факультет історії та міжнародних відносин	110	2,38	1,1153
	Факультет суспільних наук	363	2,437	1,2767
	УжНУ	2897	2,497	1,2703

Позначення: N – обсяг вибірки; M/Mean – середнє значення; MSD – середнє квадратичне відхилення/Mean squared deviation.

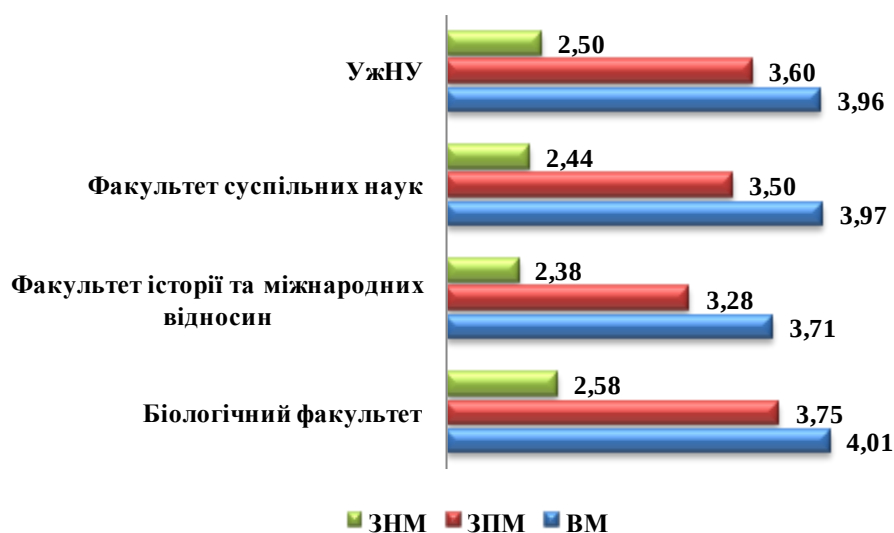

Рис. 1. Середні значення показників ВМ, ЗПМ та ЗНМ респондентів.

Таблиця 2

Результати розрахунку t-критерію для незалежних вибірок щодо мотивації навчання

№	Вид мотивації	Незалежні вибірки	t	Df	Sig.	MD
1	ВМ	БФ-ФІМВ	2,850	853	0,004	0,3089
2		БФ- ФСН	0,586	1106	0,558	0,0396
3		ФІМВ-ФСН	-2,153	471	0,032	-0,2693
4	ЗПМ	БФ-ФІМВ	4,827	853	0,000	0,4706
5		БФ-ФСН	4,003	1106	0,000	0,2468
6		ФІМВ-ФСН	-2,052	471	0,041	-0,2238
7	ЗНМ	БФ-ФІМВ	1,601	853	0,110	0,2033

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

8		БФ- ФСН	1,776	1106	0,076	0,1439
9		ФІМВ-ФСН	-0,439	471	0,661	-0,0594

Позначення: t – t-критерій; df – ступені вільності; Sig. – значущість (двостороння/2-tailed); MD – середня різниця/Mean Difference.

Розрахунок t-критерію ($p \leq 0,05$) наведено для незалежних вибірок (табл. 2). Для порівнюваних випадків показників ВМ та ЗПМ (п. 1, п. 3-п. 6) (табл. 2) спостерігаємо статистично значущі відмінності ($p \leq 0,05$) між вибірками, а для п. 7-п. 9 такі відмінності відсутні.

Таким чином, отримані результати окремих факультетів та УжНУ узгоджуються між собою щодо тенденції посилення показників окремих видів мотивації навчання студентів ЗНМ < ЗПМ < ВМ. Позитивно, що найбільші значення має внутрішня мотивація навчання, яка є визначальною для ефективного та комфортного освітнього середовища, реалізації студентоцентрованого навчання.

Список використаних джерел:

1. Староста В.І. Мотивація навчання студентів та аспірантів до і під час ускладнених умов (пандемія Covid-19, воєнний стан в Україні). *Науковий журнал Хортицької національної академії*. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота) : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2024. Вип. 2(11). С. 105-116. DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2024-11-1>.

2. [Gonzalez-Gascon E., & Aljaro Palacios M.](#) Exploring relationships between blended learning and self-regulated learning. The role of academic motivation. 3rd International Conference of Education, Research and Innovation (ICERI). Madrid, Spain (nov 15-17, 2010). P. 1687-1697. URL : <https://library.riated.org/view/GONZALEZGASCON2010EXP>.

3. Kotera, Y., Taylor, E., Fido, D., Williams, D., Tsuda-McCaie, F. Motivation of UK graduate students in education: self-compassion moderates pathway from extrinsic motivation to intrinsic motivation. *Current psychology*, 2023. Vol. 42. Issue 12. P. 10163-10176. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02301-6>. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000698063400001>.

4. Nguyen, P.N., Huu, N.N., Quang, H.N., & Ngo, T.V. Intrinsic and Extrinsic Academic Motivation of Students in Teacher Education University of Ho Chi Minh City, Vietnam.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

International journal of education sciences, 2020. Vol. 31. Issue 1-3. P. 51-55.
DOI: <https://doi.org/10.31901/24566322.2020/31.1-3.1144>. URL:
<https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000590560400005>

5. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Kyiv: CS Ltd., 2015. 32 p. URL:
http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf.

ВЯЛОВ ДАВИД ЮРІЙОВИЧ

здобувач освіти

БЕЗДІТКО ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА,

викладач математики

комунального закладу «Ліцей № 16» Кам'янської міської ради

**ДОСЛІДЖЕННЯ НЕОБХІДНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕМАТИКИ В ЖИТТІ
ЛЮДИНИ**

Математика – це фундаментальна наука, яка виникла до часів нашої ери. Математика є однією з найпоширеніших наук: її вивчають у всьому світі, у різноманітних навчальних закладах. Найголовнішим є те, що математика – це наука, яка використовується завжди в житті людей різного віку: дітей, підлітків, дорослих. Без неї неможливо уявити наше звичайне повсякденне життя під час процесу навчання, роботи, шопінгу тощо. Навіть виконання таких процесів, як перегляд прогнозу погоди або будь-якого повідомлення в якомусь месенджері, приготування страв і перегляд телевізійних новин не обійдеться без використання математики.

Усім людям доводиться використовувати математику протягом усього свого життя. Скоріш за все, не існувало б сучасного суспільства на Землі, якщо не було б математики, оскільки завдяки ній наш світ зміг дійти до розвитку усіх технологій, які вже існують у всьому світі на даний момент. Такий висновок зроблений на основі того, що дуже велика кількість різних дій потребують чіткого алгоритму та виконання певних інструкцій.

Вивчення математики не лише необхідне навіть для звичайного повноцінного людського життя, але й для покращення функціоналу мозку людини, що дозволяє використовувати логіку з набагато більшою ефективністю. Це було доведено дослідженням,

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

проведеним доктором зі Стенфордського університету Танею Еванс та її колегами. В її дослідженні було продемонстровано, що ті діти, які гарно знають математику, мають можливість краще залучати різні ділянки мозку. Для виконання цього дослідження було взято 43 дитини, віком від 8 до 14 років. Протягом певного періоду дітям надавали для виконання тести різних типів, які були пов'язані зі завданнями на читання, пам'ять, знання математики й перевірку IQ. Після цього виконувалося сканування мозку дітей, коли вони перебували в стані спокою. Було визначено 3 області мозку, які передбачають покращення вивчення математики: задню тім'яну кору, вентро-скронеvu потиличну кору та префронтальну кору. Крім того, Еванс виявила, що зв'язки між цими трьома областями мають дуже велике значення. Дослідники виявили, що успіхи в математиці пов'язані з тим, наскільки гарно ці області формують зв'язки між собою. Одним з найголовніших висновків цього дослідження було те, що якщо знати, як влаштований мозок дітей, то можна навіть покращити їхні здібності до успішного вивчення математики [1].

Те, як області можуть бути пов'язані і які з них передбачають покращення вивчення математики представлено на рис. 1.

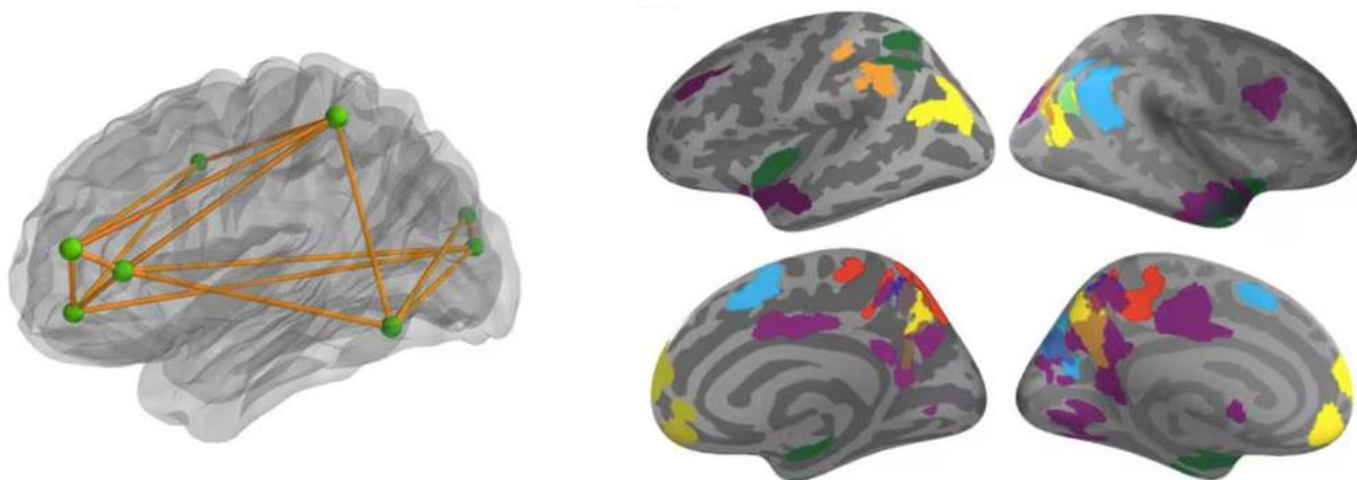

Рисунок 1 – Дані досліджень

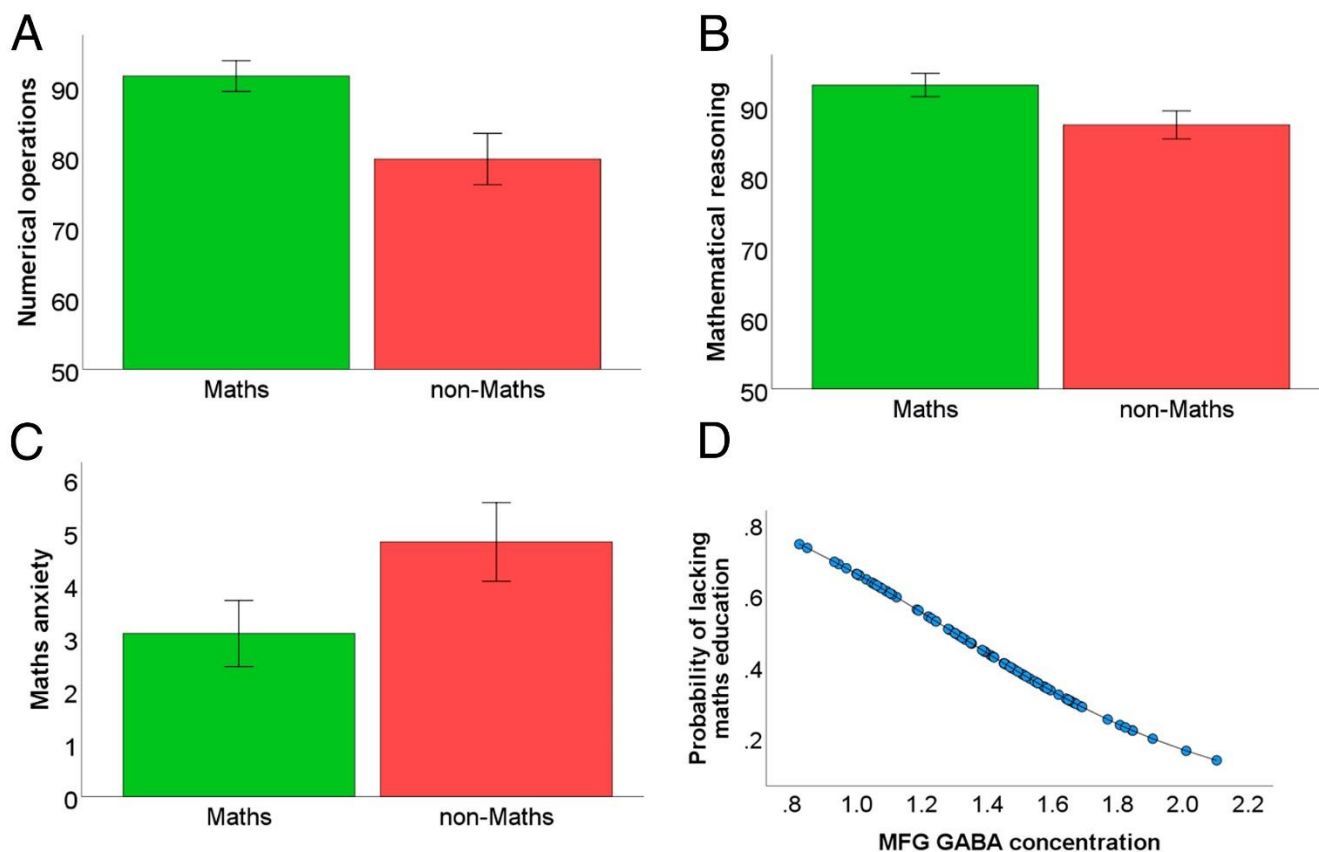
Окрім того, також було проведене ще одне дуже важливе дослідження науковцями та дослідниками в Оксфордському університеті, яке було також пов'язане із впливом математики на людський мозок. Це дослідження дало можливість показати, що підлітки, які кидають вивчення математики у 16-річному віці, мають доволі негативні наслідки для когнітивного розвитку, порівняно з тими, хто ж продовжує в цьому самому віці вивчення математики. Для проведення цього дослідження брали участь більше, ніж 130 студентів,

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

віком від 14-ти до 18-ти років. Студентів, яким було більше 16-ти років, запитали, чи кинули вони вивчення математики. А молодших учасників віком до 16-ти років запитували з приводу того, чи планують вони у майбутньому перестати вивчати математику. Вчені на основі концентрації хімічних речовин у мозку кожного студента змогли виявити тих, хто кинув вивчення математики до 16-ти років і хто продовжував вивчати її після шістнадцятиріччя.

У тих, хто кинув вивчення математики у підлітковому віці, було спостережено зменшення гамма-аміномасляної кислоти, хімічної речовини, яка має дуже важливе значення для можливості змінення мозку під впливом нового досвіду та встановлення нових нейронних зв'язків. Це зменшення гамма-аміномасляної кислоти було виявлено в тій ділянці мозку, яка підтримує здібності вирішувати проблеми, вивчати математику, навчатися, а також впливає на пам'ять. Професор з Оксфордського університу Рой Коен Кадош, який брав участь у цьому дослідженні, підтвердив, що є велика різниця в розумових здібностях між тими підлітками, які кинули вивчення математики у шістнадцятирічному віці та тими, хто продовжив вивчення цієї науки в цьому ж віці. Припинення вивчення математики в такому віці має доволі негативні наслідки для розумової роботи мозку [2].

Схема дослідження представлена на рис. 2.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Рисунок 2 – Схема досліджень

На даному зображенні показано поведінкову характеристику на основі GABA для визначення того, чи вистачає студенту математичної освіти на даний момент. У цілому, результати поведінкової характеристики показали гірші результати тих студентів, які кинули вивчення математики у шістнадцятирічному віці, на відміну від тих підлітків, які продовжили вивчення математичної науки у цьому віці. Крім того, можна побачити на даних діаграмах, що ті студенти, які не кинули вивчення математики у шістнадцятиріччі, краще справляються з математичними розрахунками (діаграма 'A'), на відміну від інших. Також показано, що ті учні, які не кинули вивчення математичної науки у шістнадцятирічному віці, мають кращу здібність до математичних міркувань, що в свою чергу є важливим методом вирішування проблем (діаграма 'B'). Також сильно важливою проблемою є те, що ті підлітки, які перестали вивчати математику в шістнадцять років, мають більшу математичну фобію. Математична фобія – це відчуття тривоги, яка проявляється під час розв'язання різноманітних проблем, які також пов'язані з математикою (діаграма 'C'). Ще треба додати, що ті студенти, які не кинули вивчення математики у шістнадцять років, мають менші проблеми зі концентрацією на відміну від тих, хто кинув здобувати математичну освіту у шістнадцять років (діаграма "D") [2].

Окрім усіх цих вищезазначених важливих досліджень, в яких розповідається про важливість вивчення математики для людей, також є багато інших дослідів, які були проведені з метою визначення впливу математики на різноманітні людські навички, пам'ять тощо. Наприклад, одне з досліджень журналу Nature Neuroscience чітко підтверджує судження про те, що вивчення математики та вирішення різних математичних задач сприяє тому, що у дітей починає покращуватися пам'ять. Крім цього, ще було доведено, що у дітей під час цього розвивається й допитливість. Допитливість у навчанні є однією з важливих складових чудового навчання. Наприклад, якщо дитина матиме допитливість тільки до одного шкільного предмета, то вона намагатиметься вивчати його по максимуму, читаючи та запам'ятовуючи всю цікаву інформацію по кожній темі. Вона матиме велике бажання для вивчення нової інформації, що сприятиме лише дуже позитивним результатам у галузі навчання й отриманні нових безцінних знань. Це дає змогу дитині мати чудову можливість у майбутньому за допомогою своїх знань, які містяться в її голові, вступити до найкращого вищого навчального закладу, оскільки допитливість у навчанні може побороти будь що: лінь, апатію до здобуття нових знань у різних науках, тощо. Більш того, можна сказати, що вивчення математики сильно допомагає під час навчання й допомагає добре розуміти інші

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

предмети також, оскільки багато речей у нашому світі засновано саме на математичних законах. Як вже було згадано, вивчення математики сприяє розвитку пам'яті, уваги та концентрації. Відповідно, завдяки розвитку цих важливих навичок, дитина зможе навчатися краще та більш захоплено. Зрозуміло, що й дорослі люди, маючи гарні пам'ять, увагу та концентрацію, зможуть навчатися швидше, що зможе сприяти навіть знаходженню гарної та високооплачуваної роботи, що є дуже актуальним та важливим фактором для повноцінного та комфортного життя у наш час [3].

Загалом, можна прийти до висновку, що вивчення математики може мати великий, а крім цього й важливий вплив на життя людини, що може його істотно покращувати. Математика розвиває мозок людини, розвиває такі важливі навички, як пам'ять, концентрацію, увагу. Вивчення математики сприяє розвитку допитливості, що так само сприяє і покращенню навчання. Люди, які вивчали математику протягом всього підліткового віку, мають кращу здібність до математичних міркувань і, відповідно, це допомагає вирішенню виникаючих проблем у повсякденному житті, що є важливим фактором для полегшення життя у дорослому віці. Математика дуже цікава та корисна під час вивчення. Треба розуміти, що математика - це не тільки шкільний предмет, але й частина нашого життя. Саме завдяки цій науці ми можемо зробити наше життя цікавішим та доступнішим [4].

Список використаних джерел:

1. Кевін Гарнетт (2015). This is your brain on math. URL:<https://www.bostonglobe.com/ideas/2015/09/17/this-your-brain-math/WMrjRMlIyyBmtJCLhb5m2FM/story.html> (дата звернення: 05.05.2025).
2. Джордж Захаропулос, Франческо Селла та Рой Коен Кадош (2021). The impact of a lack of mathematical education on brain development and future attainment. URL:<https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.2013155118> (дата звернення: 05.05.2025).
3. Шаочжен Цінь, Сухьон Чо, Тяньвень Чен, Міріам Розенберг-Лі, Девід Гірі та Вінод Менон (2014). Hippocampal-neocortical functional reorganization underlies children's cognitive development. URL:<https://www.nature.com/articles/nn.3788#citeas> (дата звернення: 05.05.2025).
4. Для чого потрібна математика в житті та як пояснити це дитині? URL: <https://mathema.me/batky/matematyka-v-zhytti-lyudyny/> (дата звернення: 05.05.2025).

КУПНА ОКСАНА ВЯЧЕСЛАВІВНА

доктор філософії (Ph.D), викладач кафедри природничих наук та здоров'язбереження
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Актуальність теми зумовлена помітним зниженням рівня фізичної активності серед студентської молоді, зростанням психоемоційного напруження, пов'язаного зі стресами навчального процесу, цифровим перевантаженням, а також впливом зовнішніх чинників, зокрема війни в Україні, соціальної нестабільності, внутрішнього переміщення та невизначеності майбутнього, що в сукупності формує серйозні ризики для фізичного, психічного та соціального здоров'я молодого покоління.

Як відомо, здоров'язбережувальна компетентність є невід'ємною складовою життєвої та професійної компетентності майбутніх фахівців, оскільки вона забезпечує здатність відповідально ставитися до власного здоров'я, зберігати і підтримувати його в умовах професійної діяльності, приймати усвідомлені рішення щодо здорового способу життя, ефективно протистояти стресам і викликам сучасного світу, а також створювати безпечне і здоров'язбережувальне середовище у своїй професійній сфері.

Мета дослідження – проаналізувати основні сучасні виклики, що постають у процесі формування здоров'язбережувальної компетентності студентів, а також окреслити можливі шляхи їх подолання.

Наукові пошуки засвідчують, що теоретико-методологічні засади формування здоров'язбережувальної компетентності ґрунтуються на компетентнісному, особистісно орієнтованому та системному підходах, які передбачають цілісне інтегрування знань, умінь, цінностей і поведінкових практик, спрямованих на збереження здоров'я. У студентському віці здоров'язбереження розглядається як активний процес усвідомленого ставлення до власного фізичного, психічного та соціального благополуччя, що виявляється у відповідальному виборі здорового способу життя, здатності протистояти шкідливим впливам, ефективно організовувати навчальну та побутову діяльність.

Сучасні виклики для збереження здоров'я студентської молоді мають комплексний характер і охоплюють як фізичну, так і психоемоційну сфери життя. Розглянемо їх детальніше.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Зниження рівня рухової активності серед студентської молоді значною мірою зумовлене тривалим перебуванням за гаджетами – смартфонами, ноутбуками, планшетами, – як у навчальних цілях, так і для дозвілля. Постійне використання цифрових технологій сприяє формуванню малорухомого способу життя, зменшує час, який студенти приділяють фізичним вправам, активному відпочинку, прогулянкам на свіжому повітрі, що, у свою чергу, негативно позначається на стані опорно-рухового апарату, серцево-судинної системи, зору та загальному тонусі організму.

Сидячий спосіб життя та відсутність сталих спортивних звичок є одними з найпоширеніших негативних тенденцій у способі життя сучасних студентів. Більшість часу вони проводять у навчальних аудиторіях, бібліотеках або за комп'ютерами, що призводить до гіподинамії – недостатньої фізичної активності. При цьому регулярні заняття спортом або хоча б щоденна рухова активність часто не є частиною їхньої повсякденної рутини, що зумовлено як браком мотивації, так і нестачею часу, інфраструктури або звички з дитинства. Такий спосіб життя підвищує ризики розвитку хронічних захворювань, погіршення психоемоційного стану та зниження загальної працездатності.

Порушення режиму харчування і сну є поширеною проблемою серед студентської молоді, що безпосередньо впливає на їхнє фізичне та психічне здоров'я. Нерегулярне, часто неповноцінне харчування, переважання фаст-фуду, перекусів «на ходу» та надмірне вживання кави або енергетиків призводить до дефіциту необхідних поживних речовин, зниження імунітету та порушення обміну речовин. Одночасно із цим студенти часто нехтують повноцінним сном через навчальне навантаження, нічне користування гаджетами або участь у соціальному житті, що спричиняє хронічну втому, зниження концентрації уваги, емоційну нестабільність і високий рівень стресу.

Надмірне інформаційне навантаження та цифрова залежність стали характерними рисами студентського життя в умовах цифровізації освіти та постійного доступу до інтернет-ресурсів. Студенти щодня стикаються з великими обсягами навчальної, професійної та побутової інформації, яку необхідно оперативно опрацювати, що часто призводить до когнітивного перевантаження, зниження продуктивності та швидкої втомлюваності. Паралельно з цим формується залежність від цифрових пристроїв, зокрема соціальних мереж, стримінгових сервісів і месенджерів, що поглинає вільний час, порушує режим дня, ускладнює концентрацію уваги та сприяє розвитку тривожних розладів і емоційного виснаження.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Проблема зростання рівня тривожності, депресивних станів і стресу серед студентської молоді останніми роками набула особливої гостроти, що значною мірою зумовлено воєнними подіями в Україні, втратою домівок, зміною звичного соціального оточення, розривом зв'язків із близькими та загальною невизначеністю майбутнього. Ці фактори спричиняють глибокі психологічні травми, формують відчуття небезпеки, безсилля та емоційного вигорання. У студентів спостерігаються порушення сну, зниження навчальної мотивації, апатія, труднощі в соціальній адаптації, що ускладнює не лише освітній процес, а й процес особистісного розвитку та самореалізації в цілому.

Аналіз освітнього середовища ЗВО з точки зору здоров'язбереження показує, що сучасні умови навчання часто не сприяють збереженню фізичного та психічного здоров'я студентів. Перевантаженість навчального процесу, орієнтація на теоретичні знання замість практико-орієнтованих дисциплін знижує можливості для розвитку необхідних для здоров'я навичок. Нерегулярна або формальна фізкультурна підготовка, яка часто обмежується лише мінімумом, не забезпечує студентам достатньої рухової активності. Крім того, відсутність системної психоемоційної підтримки студентів у межах університетів не дає можливості для ефективного подолання стресу та емоційних труднощів, що виникають під час навчання, посилюючи ризики розвитку тривожних і депресивних станів.

Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності студентів включають інтеграцію здоров'язбережувального компонента в фахові дисципліни, що допомагає студентам не лише здобувати теоретичні знання, а й розвивати практичні навички для збереження здоров'я. Психолого-педагогічний супровід, тренінги зі стресостійкості та арт-терапія формують емоційну стійкість, а цифрові ресурси підтримують процес здорового способу життя. Важливу роль у цьому процесі відіграють куратори, тьютори та психологи, які надають індивідуальну емоційну підтримку.

Отже, здоров'я студентської молоді є важливим індикатором якості сучасної освіти, а його збереження вимагає комплексного підходу до формування здоров'язбережувальної компетентності. Ефективними рішеннями сучасних проблем є інтеграція здоров'язбережувальних компонентів у навчальні дисципліни, психолого-педагогічний супровід, а також використання цифрових ресурсів для підтримки здорового способу життя. Формування цієї компетентності є міждисциплінарним і соціально відповідальним завданням для всієї освітньої спільноти.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Список використаних джерел:

1. Упатова І. П., Дехтярьова О. О., Борзик О. Б. Здоров'язбережувальне освітнє середовище як умова реалізації здоров'язбережувальної освіти. *Вісник науки та освіти : журнал*. Вип. № 3(9) 2023. Київ, 2023. С. 588-601.

МАЛЯР ЛЮБОВ ВАСИЛІВНА

канд. пед. наук, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи

СТАРОСТА ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

докт. пед. наук, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ:

ПОГЛЯДИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ

Перехід від шкільного навчання до навчання у вищій школі є важливим і часто складним етапом у становленні особистості майбутнього фахівця. Успішна адаптація до нових умов навчання, академічних вимог, соціального середовища та самостійного способу життя є визначальним чинником особистісних та професійних досягнень студентів, їхньої академічної успішності та психологічного благополуччя. Особливої уваги цей процес набуває у контексті підготовки майбутніх вихователів, професійна діяльність яких вимагає високого рівня самоорганізації, емпатії та здатності до швидкої адаптації в мінливих педагогічних ситуаціях. Важливість дослідження проблем адаптації студентів до навчання у вищій школі відображена у численних наукових працях, зокрема таких дослідників: Berry J.W. (1997) [4], M. Wei et al. (2008) [5], A. Yerken, L.A. Nguyen Luu (2022) [6], В. Староста та О. Попадич (2018, 2019) [2, 3] та ін.

Проте процес адаптації до навчання у вищій школі може супроводжуватися низкою проблем, серед яких: труднощі в організації самостійної навчальної діяльності, недостатність сформованих навичок пошуку академічної інформації та здатності критичного мислення, ускладнене налагодження контактів з новими одногрупниками та викладачами, а також психологічний дискомфорт, пов'язаний зі зміною звичного способу життя та підвищеним рівнем відповідальності. Ці чинники можуть негативно впливати на мотивацію студентів, їхню академічну успішність та емоційний стан. Отже, важливо виявляти погляди студентів

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

щодо різних аспектів освітнього процесу, що відповідає вимогам студентоцентрованого підходу [1].

Дане повідомлення висвітлює результати емпіричного дослідження щодо можливих проблем адаптації студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта».

Емпіричне дослідження проведено на базі Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (далі УжНУ). До анонімного онлайн опитування в Google Forms протягом 2023-2024 рр. долучили 384 студентів двадцяти факультетів, в т.ч. 30 студентів факультету суспільних наук спеціальності 012 «Дошкільна освіта» (далі ДО). Питання анкети; «Які причини найбільше сповільнюють Вашу адаптацію до навчання в університеті?». Відповіді респонденти надавали за п'ятибальною шкалою: 1 (категорично НЕ погоджуюсь), 2 (скоріше НЕ погоджуюсь), 3 (наполовину), 4 (скоріше погоджуюсь), 5 (цілком погоджуюсь).

Для математичного опрацювання результатів використовували комп'ютерну програму IBM SPSS Statistics 23. У табл. 1 наведено відповіді (у %) за п'ятибальною шкалою.

Таблиця 1

Відповіді (у %) респондентів на питання анкети щодо причин сповільнення адаптації до навчання

Причини, які найбільше сповільнюють адаптацію до навчання	Респонденти	Відповіді за п'ятибальною шкалою				
		1	2	3	4	5
1. Власна неорганізованість та лінощі	012 ДО	13,3	6,7	43,3	23,3	13,3
	УжНУ	15,9	13,3	26,6	25,8	18,5
2. Хвилювання під час відповіді	012 ДО	10,0	6,7	26,7	30,0	26,7
	УжНУ	8,9	9,9	23,4	28,6	29,2
3. Напруга, втомлення від занять	012 ДО	3,3	16,7	33,3	36,7	10,0
	УжНУ	9,1	12,8	24,7	30,5	22,9
4. Складність навчання за даною спеціальністю	012 ДО	13,3	6,7	50,0	23,3	6,7
	УжНУ	15,9	15,4	32,6	24,5	11,7
5. Слабка шкільна підготовка	012 ДО	13,3	16,7	33,3	23,3	13,3
	УжНУ	23,7	16,1	25,5	20,1	14,6
6. Нерозуміння вимог викладачів	012 ДО	3,3	26,7	36,7	20,0	13,3

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

	УжНУ	20,3	20,1	28,9	19,5	11,2
7. Брак навчальної літератури	012 ДО	20,0	16,7	36,7	23,3	3,3
	УжНУ	28,1	20,1	24,2	18,8	8,9
8. Недостатній інтерес до обраної спеціальності	012 ДО	36,7	3,3	20,0	30,0	10,0
	УжНУ	40,1	16,4	16,9	16,7	9,9

Отримані результати (табл. 1) розподілено на дві групи: перша містить суми відсотків відповідей на питання «категорично НЕ погоджуюсь» та «скоріше НЕ погоджуюсь», друга – суму відсотків на питання, які охоплювали відповіді «наполовину», «скоріше погоджуюсь», «цілком погоджуюсь». Тобто, респонденти першої групи негативно оцінювали пропонувану в анкеті відповідь, а другої групи – наполовину чи переважно погоджувались із пропонованими причинами (рис. 1).

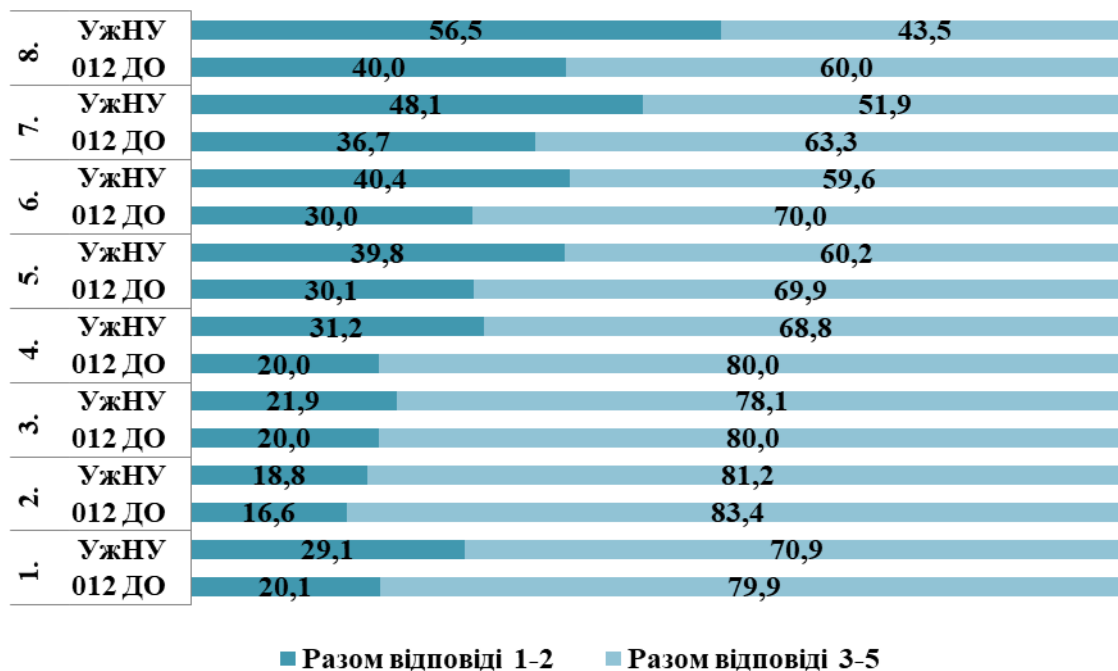

Рис. 1. Відповіді у % (разом відповіді 1-2 б: «категорично НЕ погоджуюсь» та «скоріше НЕ погоджуюсь», разом відповіді 3-5 б: «наполовину», «скоріше погоджуюсь», «цілком погоджуюсь») студентів УжНУ та ДО за результатами опитування 2023-2024 н. р.

Спостерігаємо подібні тенденції зміни отриманих результатів для респондентів УжНУ та ДО, наприклад, серед причин, які найбільше сповільнюють адаптацію, студенти називають:

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

1. Власна неорганізованість та лінощі (ДО – 79,9%, УжНУ – 70,9%);
2. Хвилювання під час відповіді (ДО – 83,4%, УжНУ – 81,2%);
3. Напруга, втомлення від занять (ДО – 80,0%, УжНУ – 78,1%);
4. Складність навчання за даною спеціальністю (ДО – 80,0%, УжНУ – 68,8%),

Таким чином, проведене емпіричне дослідження упродовж 2023-2024 н. р. на основі онлайн опитування студентів УжНУ, в т.ч. спеціальності 012 «Дошкільна освіта», засвідчило, що отримані результати узгоджуються між собою. З нашого погляду, такий самоаналіз має важливе значення для всіх респондентів УжНУ, зокрема, також спеціальності 012 «Дошкільна освіта» як майбутніх вихователів, оскільки свідчить про належне критичне мислення та здатність до саморефлексії молодих людей.

Список використаних джерел:

1. Староста В.І. Студентоцентроване дистанційне навчання в ускладнених умовах (пандемія Covid-19, воєнний стан в Україні). *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету»*, 2023. Вип. 14. С. 63-77. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2023.146>. URL: <https://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/457>.
2. Староста В. І., Попадич О. О. Деякі чинники адаптації студентів-першокурсників в умовах класичного університету. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*, 2018 Vol. 6. No. 2. pp. 16-26. ISSN: 2521-1234 online. URL: <http://ojs.mdpu.org.ua/index.php/itse/article/view/2456> (<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/23225>).
3. Староста В. І., Попадич О. О. Мотивація навчальної діяльності студентів-першокурсників у процесі їх адаптації в умовах класичного університету. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2019. Вип. 2(45). С. 173-177. ISSN 2524-0609 (<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24913>).
4. Berry J.W. Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 1997. Vol. 46, N 1, P. 5-34. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>. URL : <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-0012947766&origin=inward&txGid=e34eb1a6aa249791e86a4662429b4a85>.
5. Wei M., Ku T.Y., Russell D.W., Mallinckrodt B., Liao K.Y.H. Moderating effects of three coping strategies and self-esteem on perceived discrimination and depressive symptoms: A minority stress model for Asian international students. *Journal of Counseling Psychology*, 2008.

Vol. 55, P. 451-462. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0012511>. URL :
<https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000268074000003>

6. Yerken A., Nguyen Luu L.A. A stepping stone to the «West»: Academic adaptation of international students from post-Soviet countries in Hungary. *International Journal of Intercultural Relations*, 2022. Vol. 89. P. 183-194. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2022.06.005>. URL :
<https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85133816716&origin=inward&txGid=5eb14890f928984d55d0eb3c4ec43f3f>

МАМИЧЕНКО СЕРГІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

доктор філософії, доцент кафедри педагогіки

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Одним із напрямів модернізації, реформування та впровадження новітніх технологій у сфері освіти є дистанційне навчання, яке довело свою спроможність забезпечувати безперервність та якість освітнього процесу навіть у найскладніших умовах. Для України цей крок став не стільки інноваційним, скільки вимушеним. Першим серйозним викликом став карантин, запроваджений у 2020 році через пандемію COVID-19. Освітня система була змушена оперативно адаптуватися до нових реалій, коли навчальні заклади припинили очне навчання, а вчителі, учні та батьки опинилися перед необхідністю освоювати цифрові платформи, методики дистанційної взаємодії та нові формати оцінювання. Попри початкові труднощі, цей період став важливим поштовхом до цифровізації освіти.

Другим, ще більш болісним етапом стала повномасштабна війна, яка розпочалася у лютому 2022 року. Бойові дії, окупація територій, руйнування навчальних закладів, вимушене переміщення дітей та педагогів спричинили колосальні труднощі у сфері освіти. У таких умовах дистанційне навчання стало не просто альтернативою, а єдиною можливістю продовжувати освітній процес для мільйонів учнів. Онлайн-платформи, цифрові ресурси, відеуроки, мобільні додатки – усе це допомогло зберегти освітній зв'язок між учителями та учнями навіть за відсутності фізичної безпеки.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Попри всі складнощі, дистанційна форма освітнього процесу сьогодні є найбільш обґрунтованою та безпечною. Вона дає змогу поєднувати синхронний та асинхронний режими навчання шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій [1, с. 76].

Як влучно зауважує колектив науковців (В. Гетта, С. Єрмак, Г. Джевага Г, А. Коляда, Н. Носовець, І. Повечера, О. Шульга) головною перевагою дистанційної форми навчання вважається незалежність її від часу та простору, а також її екстериторіальність, тобто відсутність прив'язки до території, що особливо актуально для України в умовах війни [2, с. 112].

У світлі актуальності проблеми, далі розглянемо основні особливості педагогічної діяльності в умовах дистанційного навчання.

Першим і, мабуть, найбільшим викликом для педагогів був необхідний перехід до нових технологій і платформ. Багато вчителів, особливо старшого віку, не мали досвіду роботи з онлайн-засобами навчання. Це вимагало не тільки технічної підготовки, але й психологічної готовності до нових умов. Проблеми зі швидким освоєнням різних інструментів онлайн-освіти стали загальними для багатьох педагогів, особливо в умовах обмеженого часу на навчання і пристосування. Однак цей перехід також став можливістю для розвитку цифрових навичок як у педагогів, так і у учнів. Протягом кількох місяців стало очевидно, що онлайн-формат має низку переваг, таких як доступність матеріалів в будь-який час, можливість працювати в індивідуальному темпі, гнучкість у плануванні навчального процесу.

Друга особливість полягає в умовах взаємодії з учнями в онлайн-форматі. Усім відомо, що під час традиційних уроків в класі педагоги могли безпосередньо спостерігати за емоційним станом учнів, коригувати їхню поведінку та динаміку навчання, а також створювати атмосферу, що сприяє розвитку творчості та колективної взаємодії. В онлайн-форматі ця взаємодія часто обмежена лише за допомогою тексту чи відеоконференцій, що ускладнює процес встановлення емоційного контакту.

Для того, щоб підтримувати ефективний зв'язок з учнями, педагогам доводиться використовувати додаткові технології для створення більш інтерактивного середовища. Використання відеозаписів, чатових платформ, віртуальних класів і тестів стало необхідністю для забезпечення активної участі учнів у навчальному процесі. Однак варто зазначити, що в умовах онлайн-навчання є і свої переваги. Зокрема, учні можуть самотійно

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

працювати над матеріалами в зручний для них час, що дозволяє зробити навчання більш персоналізованим. Крім того, вчителі можуть легко давати зворотний зв'язок, завдяки доступу до електронних записів уроків і домашніх завдань.

До третьої особливості належить потреба в адаптації методик і підходів до дистанційного навчання. Педагоги змушені були переосмислити свої традиційні методи навчання. Замість класичних лекцій та групових вправ вони почали впроваджувати нові форми і методи, які відповідають вимогам онлайн-формату. Важливою частиною цього процесу стало інтегрування різноманітних цифрових інструментів і платформ. Інтерактивні вправи, відеоуроки, вебінари, онлайн-дискусії стали важливими складовими педагогічної діяльності.

Отже, педагогічна діяльність в умовах дистанційного навчання вимагає значної адаптації та застосування нових підходів. Зміни, які відбулися у педагогічній практиці через використання цифрових технологій, є як викликом, так і можливістю для розвитку як педагогів, так і учнів. Важливою умовою успішного дистанційного навчання є здатність педагогів підтримувати емоційний зв'язок з учнями, створювати інтерактивне середовище та враховувати індивідуальні потреби кожного учня.

Список використаних джерел:

1. Жукова А. Особливості педагогічної діяльності вчителів опорних закладів – навчально-виховних комплексів у рамках дистанційного навчання / А. Жукова, І Марчук. Молодь і ринок. 2024. № 9. С. 75–79. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.312259>
2. Гетта В. Г., Єрмак С. М., Джевага Г. В., Шульга О. М., Повечера І. В., Носовець Н. М., Коляда А. М. Дистанційне навчання: дидактика, методика, організація : монографія. 2017. 286 с.

МАТВІЄНКО С. І.

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної освіти,

Ніжинський державний університет

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО
МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ**

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Інтеграція освіти України до міжнародного простору зумовлює необхідність реформування усіх її ланок, у тому числі – вищої школи. Зростаючі суспільні запити та конкуренція на ринку праці окреслюють потребу в якісній підготовці фахівців, здатних реалізовувати свій особистісний і професійний потенціал, бути творчим, креативним.

Майбутній вихователь дітей дошкільного віку під час навчання у вузі має реалізувати себе як фахівець, озброєний необхідними компетенціями, знаннями, навичками професійної діяльності, набутих шляхом здобуття педагогічної освіти. Зміст підготовки майбутнього фахівця дошкільної освіти передбачає ряд дисциплін художньо-естетичного циклу, до яких належить і «Теорія і методика музичного виховання». З тим, опанування даного освітнього компоненту програми професійної підготовки не повинно зводитися до засвоєння теоретичних знань або вивчення здобувачами вищої освіти особливостей діяльності музичного керівника при відвідуванні ЗДО. Для успішної реалізації завдань музичного розвитку дошкільників важлива готовність вихователів до такої діяльності.

Викладачу вишу важливо створити систематичну інтеграцію музичного мистецтва в освітній простір, вчити студентів використанню сучасних інноваційних технологій, які базуються на музичному матеріалі тощо. Окресленням особливостей підготовки майбутніх вихователів до музичного виховання дітей у ЗДО обумовлюється *актуальність даної статті*.

Виклад основного матеріалу. У процесі вузівської підготовки майбутній фахівець дошкільної освіти набуває необхідних теоретичних і методичних знань та, що найважливіше, у цей період відбувається становлення його особистості, розвиток творчого потенціалу тощо. Нам імпонує думка, висловлена Т. Фасолько, Г. Чорною, Н. Фроленковою стосовно того, яку роль у вузівській підготовці майбутнього вихователя відіграє інтеграція наукових знань з практикою; використання форм практичної роботи, орієнтованої на набуття необхідних вмінь та навичок, заходи, що сприяють формуванню в студентів стійкої мотивації до подальшої роботи з дітьми дошкільного віку [4, с. 663].

Дослідниця С. Матвієнко вказує на те, що вихователь спільно з музичним керівником ЗДО має сприяти забезпеченню реалізації у межах вікових можливостей дітей ряду завдань, зокрема: формування засад музичної культури, розвиток музичних здібностей дітей з метою становлення творчої особистості дитини [3, с. 14].

С. Смолук, аналізуючи специфіку процесу фахової підготовки майбутнього вихователя

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

ЗДО зазначає, що на сьогодні традиційну (класичну) освіту якісно перевищує використання у виші інноваційних технологій. Дослідниця розглядає кілька таких технологій:

– тренінгові технології – зорієнтовані на концептуалізацію практичного досвіду студентів й актуалізацію нагромаджених теоретичних знань (модифікації: тематичні й комплексні тренінги, аналіз конкретних ситуацій, ігрова технологія);

– програмоване навчання – спрямоване на засвоєння (запам'ятовування) добре структурованих і логічно побудованих фреймів, що супроводжуються покроковим контролем і підкріпленням;

– мультимедійні технології, у яких низку функцій викладача виконують технічні засоби навчання (надання інформації повідомлювального, довідкового й ілюстративного плану, динамічна візуалізація змісту, виконання вправ і тестових завдань, ведення обліку тощо).

Цю ж думку підтримує й М. Вацьо, конкретизуючи процес професійної підготовки вихователів стосовно музичного виховання дошкільників. На думку дослідника, саме використання інноваційних освітніх технологій, що є визнаними в світовій освітній практиці, дозволяють сформувати в майбутнього вихователя соціально активну позицію, креативність [1, с. 80].

М. Вацьо виокремлює низку методів і підходів, які дозволяють підвищити ефективність підготовки майбутніх вихователів до проведення форм та заходів музично-виховної роботи з дошкільниками у ЗДО, зокрема:

- навчання через гру – проведення з дітьми музично-дидактичних та інших видів ігор, а також використання ігрового підходу у роботі з дошкільниками;
- практичні заняття з дітьми – доцільно використовувати під час перебування студентів у ЗДО. Отримані на практиці знання та уміння дозволятимуть студентам застосовувати музичні методики в освітньому процесі;
- музичні майстер-класи – своєрідне середовище для занурення у практичний досвід музичного виховання. такі форми роботи можуть проводити професійні музиканти-педагоги, допомагаючи студентам набувати музичних навичок, наприклад – гри на нескладних музичних інструментах, проводячи вокальні тренування та ритмічні вправи [1, с. 81].

Можна зазначити, що вищезазначена професійна підготовка повинна базуватися на тому, щоб залучати здобувачів освіти до самостійної творчої роботи, яка дозволить розширити музичний світогляд студента, ознайомити його з новаціями в музично-вихованій

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

практиці ЗДО шляхом самоосвіти.

Ефективність самотійної роботи напряду залежить від методики її організації. Вона має бути органічним продовженням аудиторної роботи, поглиблювати теоретичні знання, сприяти набуттю здобувачем освіти знань з методики проведення окремих елементів музично-виховної роботи, яка може здійснюватися музичним керівником і вихователем спільно (наприклад, розучування таночків на заняттях), а також тільки вихователем у самотійній музичній діяльності дітей (наприклад, гра на саморобних музичних інструментах, закріплення вивченої пісні тощо).

Висновок. Проблема, що аналізується у статті, безперечно, потребує подальших розробок, які базуються на новаціях як у педагогіці вищої школи, так і стосовно тих позитивних змін, що відбуваються у музично-виховній практиці ЗДО. Сучасний вихователь – це педагог, озброєний знаннями та вміннями щодо виховання в дітей творчості, прагнення відкривати для себе світ в його красі та різноманітності. Саме такий орієнтир закладається й стосовно процесу музичного виховання, опанування методичних засад якого передбачено у змісті професійної підготовки вихователя ЗДО.

Список використаних джерел:

1. Вацьо М. Сучасні педагогічні технології підготовки майбутніх вихователів до музичного виховання дітей дошкільного віку. *Інновації в дошкільній і початковій освіті*. 2024. №1. С. 77-84.
2. Матвієнко С.І. Музичне виховання дошкільників в умовах передшкільної освіти. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія "Психолого-педагогічні науки"*. 2021. №3. С. 14-21.
3. Смолюк С. В. Використання інноваційних технологій навчання в процесі фахової підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2022. Вип. 48, т. 2. С. 223–226.
4. Фасолько Т.С., Чорна Г.В., Фроленкова Н.О. Інноваційні підходи у професійній підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2022. № 2(7). С. 659-669.

МОЗГАЛЬОВ АНДРІЙ

аспірант кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті

КІЗИМ СВІТЛАНА

к.п.н., доцент кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Сучасні українські реалії вносять значні корективи в освітній процес вищих навчальних закладів. Спочатку складна карантинна ситуація, потім російська військова агресія зумовили потребу використання новітніх педагогічних прийомів. Такі завдання повністю вирішує змішане навчання. Не зважаючи на те, що дане питання неодноразово розглядалось науковцями педагогічної галузі, змішане навчання в контексті формування цифрової компетентності майбутніх фахівців і досі залишається мало вивченим. Зазначене визначає актуальність даної статті.

У концепції нової української школи провідне місце відводиться формуванню цифрової компетентності. Вона визначається як «впевнене та водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні». Вона включає «інформаційну й медіа грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці», а також «розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо)» (Концепція, 2016).

Необхідність формувати цифрову компетентність, враховуючи STEAM, задекларована у «Цифровому порядку денному України 2020» (Цифровий, 2020), де наголошується на цифровізації освіти. Відповідно вищим педагогічним навчальним закладам необхідно оптимізувати навчальний процес з метою підвищення цифрової компетентності майбутніх фахівців без збільшення часового навантаження на студента.

Тлумачення поняття «цифрова компетентність» у наукових джерелах є досить різноплановим, що пояснюється швидким розвитком інформаційних технологій. Вітчизняні та зарубіжні науковці займаються вивченням специфіки та особливостей «цифрової компетентності». Серед них К. Ала-Мутка, М. Лещенко, А. Мартін, Дж. Малах, Н. Морзе, Дж. Стоммел, С. Скотт, Я. Топольник, А. Феррарі, R. Vuorikari, L. Brande, Y. Punie та ін..

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

На переконання Н. Волкової, О. Лебідь цифрова компетентність включає інформаційну й медіа грамотність, знання основ програмування, алгоритмічне мислення, роботу з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеки, розуміння етики роботи з інформацією. Ця компетентність передбачає також критичне і впевнене використання інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією в професійній діяльності, публічному просторі та приватному спілкуванні (Волкова,& Лебідь 2021).

Цифрова **компетентність** включає також додаткові знання, уміння, навички, серед них – технічні навички роботи з цифровими пристроями, здатність застосовувати вказані ресурси в освітньому процесі, здатність аналізувати, планувати та керувати навчальним процесом за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. У більш широкому сенсі цифрова компетентність може розглядатись як здатність використовувати цифрові ресурси, хмарні технології, мобільні пристрої, фотоматеріали та відеофрагменти представлені у цифровій формі, картографічні та графічні матеріали, текстові документи, навчальні матеріали, «статистичні та динамічні моделі, об'єкти віртуальної реальності та інтерактивного моделювання», а також «створювати й ефективно використовувати у професійній діяльності можливості цифрового освітнього середовища та всіх його складників» (Волкова, & Лебідь, 2021:163). Вважаємо, що майбутній фахівець повинен критично оцінювати цифрові ресурси, бути ретельно ознайомленим із етичними та соціальними аспектами їх використання.

Формування цифрової компетентності фахівців в умовах змішаного навчання може здійснюватись **за декількома напрямами**: розроблення освітніх програм і критеріїв оцінювання з орієнтацією на високий рівень офф-лайн і он-лайн підготовки до професійної діяльності відповідно до вимог сучасного ринку праці. Наступний напрям передбачає впровадження в освітню практику елементів штучного інтелекту, гейміфікації, віртуального тьюторства; розширення каналів зв'язку зі студентами (zoom-конференції, googl-meet конференції, googl-class room, skype, соціальні мережі, електронна пошта тощо); орієнтацію на сучасні концепції електронного (Mobile-Learning, Smart e-Learning) та змішаного (blended learning) навчання тощо. Важливою складовою підготовки майбутніх фахівців вважаємо особистісний саморозвиток на основі новітніх досягнень в галузі цифрових технологій.

Аналіз наукових праць показав, що успішність формування цифрової компетентності залежить від реалізації дидактичних принципів, покликаних регулювати даний навчання в

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

умовах певного навчального закладу: науковості, послідовності, свідомості, доступності, наочності, оптимізації навчання, зв'язку теорії та практики та контролю і корекції знань.

За сучасних реалій формування цифрової компетентності здійснюється переважно в умовах змішаного навчання, що поєднує традиційне, онлайн та самостійне навчання. Змішане навчання (англ. blended learning) – це якісно новий підхід до навчання, який передбачає використання новітніх інформаційних технологій, реорганізацію освітнього процесу та професійний розвиток. В процесі змішаного навчання частина пізнавальної діяльності студентів відбувається на заняттях під безпосереднім керівництвом викладача, а інша – під час самостійної роботи з цифровою інформацією. В своїй основі змішане навчання ґрунтується на: дистанційному навчанні (Distance Learning), навчанні засобом Інтернету (Online Learning), навчанні в аудиторії (Face-to-face Learning).

Сутність змішаного навчання полягає в інтеграції кращих інноваційних і традиційних форм навчання, які надають можливість майбутнім фахівцям самостійно навчатися, контролювати час, темп і місце навчання.

Існує декілька моделей змішаного навчання: ротаційна, гнучка, особистісно орієнтована, модель збагаченого віртуального середовища. Кожний навчальний заклад самостійно вирішує за якою моделлю навчатиме студентів, при цьому залучення онлайн лекцій, інформаційних ресурсів, поєднання співпраці та самостійного навчання також вважається різновидом змішаного навчання.

Змішаному навчанню передувало **дистанційне навчання**. В довідниковій літературі дистанційне навчання трактується як сукупність інформаційних технологій та методик викладання, які передбачають здобуття освіти без фізичної присутності здобувачів у навчальному закладі (Вонк, 2006). Особливістю дистанційного навчання є синхронний режим, який дозволяє здобувачам освіти наживо, разом з викладачем, працювати відповідно до розкладу занять, встановленим закладом освіти. Головними характеристиками дистанційного навчання є інтерактивна взаємодія викладача та студентів у процесі навчання із виділенням часу для самостійного опрацювання матеріалу та консультаційним супроводом протягом навчання.

Переваги **дистанційного навчання** полягають у широкому застосуванні інтерактивних технологій, ефективному застосуванні принципу наочності, можливості досягати результативності навчання за рахунок економії часу на транспорт для прибуття до

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

навчальних аудиторій, можливості залучати до освітнього процесу фізично віддалених студентів, викладачів та фахівців-практиків.

Недоліками дистанційної освіти є потреба у постійному енергозабезпеченні, надійному технічному оснащенні, інтернеті, оновленому методичному забезпеченні. Також дистанційне навчання передбачає перепідготовку викладачів та оволодіння ними знаннями інформаційних технологій, уміннями та навичками емоційної, візуальної і психологічної комунікації із учасниками освітнього _процесу. Важливого значення набуває і **медіа грамотність**, рівень якої вимірюється за такими критеріями: розуміння медіа (пасивне розуміння впливу медіа на суспільство); використання медіа (активне розуміння – використання обладнання, програмного забезпечення й додатків); комунікація (взаємодія з іншими – пошук та обробка інформації, використання соціальних мереж); стратегія (ефективне використання медіа – досягнення цілей та освітніх результатів за допомогою засобів масової інформації (Барановська, 2020).

Важливою умовою формування цифрової компетентності в процесі змішаного та дистанційного навчання є створення у вищих навчальних закладах цифрового освітнього середовища, залучення майбутніх фахівців до вивчення та використання сучасних та програмних засобів, вебресурсів і вебтехнологій в процесі навчання у вищих навчальних закладах. Серед них: інтернет-ресурс MOZAIK Education, вебдодаток Edmodo, LearningApps.org, Moodle, Google Classroom та ін.. Вчені зазначають, що «сучасні технічні засоби, що використовуються у процесі дистанційного навчання допомагають пошуку інформації, дозволяють поглибити знання» (Мозгальова & Мартинюк&Бондарчук, 2022).

Отже, сучасна дійсність визначає необхідність формування цифрової компетентності в процесі змішаного та дистанційного навчання. Успішність цього процесу забезпечується систематичністю, безперервністю та цілісністю процесу підготовки майбутніх фахівців до цифрової трансформації. Майбутньому вчителю необхідно розуміти важливість цифрового освітнього середовища, умінь аналізувати інформацію, працювати в мережевих педагогічних спільнотах, здійснювати підвищення цифрової компетентності шляхом самоосвіти на онлайн-курсах.

Список використаних джерел

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

1. Барановська І.Г., & Мозгальова Н.Г., (2020) Медіаграмотність—життєво необхідна компетентність майбутніх учителів ХХІ століття. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я*. Харків, 2020. Ч. II. С. 34-37.
<https://www.kpi.kharkov.ua/archive/microcad/2020/%D0%4.pdf>
2. Волкова Н., & Лебідь О., (2021) Формування цифрової компетентності у майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. № 78. С.161-166. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.78.28>
3. Концепція «Нової Української Школи», (2016). URL: <https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/>
4. Цифровий порядок денний України, (2020). URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>
5. Мозгальова Н.Г., & Мартинюк А.А., & Бондарчук О.П. (2022) Дистанційне навчання у формуванні фахової компетентності музикантів. *Наукові перспективи*. №1 (19). С.498-506.
DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)-498-506](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)-498-506)
6. Bonk C.J. The Handbook of Blended Learning: Global erspectives, Local Designs Pfeiffer, 2006. 624 p. , с. 34

САБОДАШКО ІРИНА ВАСИЛІВНА

аспірантка кафедри педагогіки та інноваційної освіти

ГОРОХІВСЬКА ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

докт. пед. наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»

**ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ В КОНТЕКСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ**

З розвитком технологій сучасне суспільство потребує змін у вдосконаленні багатьох сфер, зокрема й освіти. Одним з елементів, що суттєво впливають на продуктивні зміни в освіті є імерсивні технології. Зважаючи на це сьогодні імерсивні технології (зокрема і технології віртуальної реальності) та можливості їх застосування в освітньому процесі є об'єктом педагогічного дискурсу вітчизняних та зарубіжних науковців.

Проблеми застосування технологій віртуальної реальності в освітньому процесі знайшли своє відображення у працях вітчизняних науковців, серед яких – Н. Бабюк [1], В. Волинець

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

[3], Н.Гнедько [4], О.Гриб'юк [5], В.Климнюк [6] та ін. Під технологіями віртуальної реальності автори розуміють інноваційні системи, створені за допомогою комп'ютерних технологій. У таких середовищах люди можуть взаємодіяти або один з одним, або з об'єктами, що містяться у цьому середовищі.

Зокрема В.Волинець наголошує на перспективності впровадження технологій віртуальної реальності в освітній процес та пропонує виокремити основні переваги застосування таких технологій в сфері освіти. До таких переваг авторка зараховує:

- **наочність.** Віртуальний простір відкриває нові можливості і дає змогу детально розглянути об'єкти і процеси, які неможливо або дуже складно простежити в реальному світі. Наприклад, анатомічні особливості людського тіла, робота різних механізмів, польоти в космос, занурення на сотні метрів під воду тощо;
- **зосередженість.** У віртуальному світі на людину практично не впливають зовнішні подразники, тому є можливість цілком сконцентруватися на матеріалі і краще засвоїти його;
- **залучення.** Віртуальна реальність сприяє гейміфікації процесу навчання. Значну частину інформації можна подати в ігровій формі. Таким чином «суха» теорія набуває більшої наочності, стає зрозумілішою і набагато цікавішою, що сприяє ще більшому залученню учнів до навчання та підвищенню ефективності освіти;
- **безпека.** У віртуальному середовищі можливо без будь-яких ризиків проводити складні операції, відточувати навички управління транспортом, експериментувати, не заподіявши при цьому шкоди собі та іншим;
- **ефективність.** Спираючись на проведені експерименти, можна стверджувати, що результативність навчання із застосуванням VR на 10% вище від класичного формату [3, с. 42].

Водночас В.Климнюк досліджує можливості впровадження технологій віртуальної реальності в освітню галузь. Науковець зазначає, що «віртуальна реальність на сучасному етапі може стати необхідною формою, яка може значно підвищувати ефективність навчального процесу. Під час розробки та впровадження елементів віртуальної реальності у мультимедійні навчальні комплекси необхідно враховувати можливості закладу вищої освіти, професійний рівень розробників та час, відведений на реалізацію віртуальної реальності у навчальний процес» [6, с. 212]. Ми поділяємо думку науковця, зокрема щодо врахування багатьох чинників, які необхідно брати до уваги для того, щоб успішно імплементувати технології віртуальної реальності в освіту, оскільки, станом на зараз заклади

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

освіти зустрічаються із багатьма труднощами, серед яких: недостатнє фінансування, складні умови праці у зв'язку з війною тощо.

Разом з тим предметом досліджень таких вітчизняних авторів, як Ю. Богачков, О. Гриб'юк, Н. Дементієвська, С. Литвинова, О. Соколюк, Н. Сороко, О. Слободяник, П. С. Ухань [2] є розробка методичних рекомендацій та виокремлення аспектів, необхідних для успішної підготовки учителя до діяльності з технологіями доповненої та віртуальної реальності, зокрема: необхідним є придбання спеціального обладнання (VR-окуляри) та створення освітнього контенту; перед початком уроку з метою безпечного використання VR-технологій обов'язковим є інструктаж для учнів; особливої важливості набуває підбір правильних методів навчання тощо [2, с. 27-28].

Отже, аналізуючи вітчизняні праці науковців щодо можливостей застосування технологій віртуальної реальності в освітньому процесі, варто зазначити, що можливості використання різновидів імерсивних технологій на уроках є актуальним питанням, що стало предметом низки досліджень, зокрема неабияка увага авторів зосереджена на таких питаннях: переваги застосування технологій віртуальної реальності на уроках; можливості впровадження VR-технологій в освітній процес; створення методичних рекомендацій щодо особливостей застосування таких технологій на уроках тощо. Однак, незважаючи на широку палітру досліджень щодо можливостей використання технологій віртуальної реальності в освітньому процесі, проблеми, пов'язані з підготовкою фахівців для створення VR-контенту; підготовкою учителів до застосування технологій віртуальної реальності; розробкою доступних сервісів технологій віртуальної реальності; розробкою методичних рекомендацій щодо особливостей застосування технологій віртуальної реальності для вчителів гуманітарних та математично-природничих галузей тощо потребують додаткової уваги. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні методики застосування технологій віртуальної реальності при навчанні дисциплін гуманітарного циклу.

Список використаних джерел:

1. Бабюк Н. П. Аналіз можливостей використання технологій віртуальної реальності в освітньому процесі. Комп'ютерні ігри та мультимедіа як інноваційний підхід до комунікації : матеріали II Всеукраїнської науково-технічної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів (м. Одеса, 29–30 вересня 2022 р.). Одеса, 2022. С. 9–11. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/35816/111836.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (дата звернення 01.05.2025).

**ХІІ Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

2. Використання засобів доповненої та віртуальної реальностей в навчальному середовищі закладів загальної середньої освіти : методичні рекомендації / С. Г. Литвинова, Н. В. Сороко, Ю. М. Богачков, О. О. Гриб'юк, Н. П. Дементієвська, О. М. Соколюк, О. В. Слободяник, П. С. Ухань / за наук. ред. С. Г. Литвинової. Київ : ІЦО НАПН України, 2023. 74 с.

3. Волинець К. Використання технологій віртуальної реальності в освіті. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2021. Вип. 2. С. 40–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2021_2_7 (дата звернення 02.05.2025).

4. Гнедько Н. М. Формування готовності майбутніх учителів до використання засобів віртуальної візуалізації у професійній діяльності : автореф. доктор філософії пед. наук : 13.00.04. Рівне, 2015. 292 с.

5. Гриб'юк О. Педагогічне проектування компонентів віртуальної і доповненої реальності КОМСДН у процесі дослідницького навчання учнів предметів природничо-математичного циклу у закладах загальної середньої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 83. С.78–93.

6. Климнюк В. Є. Віртуальна реальність в освітньому процесі. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2018. № 2. С. 207–212.

ЧУПАНДІНА ГАЛИНА ВАСИЛІВНА

аспірантка, спеціальність 231 Соціальна робота

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

МОЖЛИВОСТІ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З ВИСОКОФУНКЦІОНАЛЬНИМ АУТИЗМОМ

Потреба у пошуку нових інструментів розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з високофункціональним аутизмом стає дедалі очевиднішою. Незважаючи на те, що такі діти не виявляють інтелектуальної недостатності, вони нерідко зіштовхуються з труднощами в розпізнаванні та вираженні емоцій, встановленні контактів і взаємодії з оточенням. Традиційні інструменти не завжди є ефективними, особливо з огляду на сенсорну вразливість, підвищену тривожність таких дітей та їхню потребу у чітко структурованому середовищі. У цьому контексті технології віртуальної реальності (VR) надають нові

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

можливості для педагогів, психологів, соціальних педагогів і батьків, оскільки сприяють підтримці емоційного розвитку дитини, формуванню навичок саморегуляції, а також забезпечують безпечне занурення в змодельовані соціальні ситуації, адаптовані до її індивідуальних потреб.

VR (virtual reality, віртуальна реальність) – це цифрове середовище, яке імітує реальний або уявний світ і дозволяє користувачеві взаємодіяти з ним за допомогою спеціального обладнання. Використання VR-технологій дозволяє створювати безпечне, контрольоване і візуально насичене середовище, в якому дитина може вивчати соціальні ситуації через симуляцію.

Питання доцільності використання VR у роботі з дітьми з аутизмом вже частково досліджувалося T. Allen, S. Chapman, N. Didehbani, M. Kandalaft, D. Krawczyk [1], які довели ефективність віртуальної реальності у навчанні соціальному пізнанню, формуванні соціальних і емоційних навичок, а також у покращенні загального соціального функціонування дітей з високофункціональним аутизмом. Ці результати підтверджують також дослідження L. Asunción, L. Lorenzo, P. Jorge, R. Rosabel [2], що підкреслюють потенціал VR у розвитку емоційної сфери дітей із розладами аутичного спектра.

Узагальнюючи наукові напрацювання вчених, можемо стверджувати, що VR – це прогресивний інструмент, який дає можливість дітям з високофункціональним аутизмом, зануритися у модельовані ситуації без страху за негативну оцінку чи наслідки, а також дозволяє відпрацювати соціальні та емоційні навички у власному темпі.

Сценарії, які відтворюються у VR-середовищі, можуть включати моделювання побутових або міжособистісних ситуацій: спілкування з однолітком, очікування в черзі, участь у спільній грі, вирішення конфліктів. Кожна симуляція дозволяє дитині в безпечний спосіб «прожити» соціальну взаємодію, отримати зворотний зв'язок, повторити ситуацію, відпрацювати реакції. У поєднанні з підтримкою дорослого (психолога або тьютора) такі тренування дають змогу не лише навчити дитину шаблонам поведінки, а й розвинути рефлексію, емоційне самопізнання, здатність до співпереживання.

Однією з важливих переваг VR є можливість персоналізації. Сценарії можуть бути адаптовані під індивідуальні потреби дитини: рівень складності, тривалість, сенсорне навантаження.

Особливого значення VR набуває в умовах війни й посттравматичного досвіду, коли діти з високофункціональним аутизмом стикаються з новими викликами – зміною оточення,

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

втратою стабільності, підвищеним рівнем страху. Віртуальна реальність у такому випадку виступає своєрідною «тренувальною зоною» для адаптації до нових соціальних умов без надмірного стресу.

Разом із тим, варто враховувати етичні й технічні аспекти впровадження VR у роботу з дітьми з високофункціональним аутизмом. Використання технології повинно супроводжуватися професійною підтримкою та не замінювати живої емоційної взаємодії. VR – це лише доповнення до комплексної роботи, яке може забезпечити результативність процесу розвитку соціально-емоційних навичок дітьми з високофункціональним аутизмом, але не має ставати її єдиним інструментом.

Отже, віртуальна реальність є перспективним інструментом розвитку соціально-емоційних навичок дітей з високофункціональним аутизмом. Вона дозволяє поєднувати структурованість, безпечність і варіативність сценаріїв, що критично важливо для навчання дітей із подібними особливостями розвитку. Подальші дослідження мають бути спрямовані на впровадження VR-практик в освітньо-розвивальне середовище та вивчення їх ефективності у розвитку соціально-емоційних навичок з аутизмом.

Список використаних джерел:

1. Kandalaft, M. R., Didehbani, N., Krawczyk, D. C., Allen, T. T., & Chapman, S. B. (2013). Virtual reality social cognition training for young adults with high-functioning autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(1), 34–44.
2. Lorenzo, G., Lledó, A., Pomares, J., & Roig, R. (2016). Design and application of an immersive virtual reality system to enhance emotional skills for children with autism spectrum disorders. *Computers in Human Behavior*, 55, 248–263.

Статті

**за результатами роботи Круглого столу «Суспільні
виміри трансформаційних змін
в геополітичному просторі» та секцій конференції**

БОГОМАЗ КОСТЯНТИН ЮХИМОВИЧ

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри соціології
Дніпровський державний технічний університет

ВОЄННІ РЕАЛІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасний розвиток громадянського суспільства в Україні характеризується зростанням ролі та активності громадських організацій, волонтерських об'єднань та інших інституцій, що сприяють демократизації та розвитку суспільства. В той же час, є виклики, пов'язані з рівнем довіри до держави та забезпеченням ефективної взаємодії між громадянським суспільством та владою.

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки [1] та плани її реалізації залишаються важливою складовою частиною державної політики щодо підтримки інститутів громадянського суспільства (ІГС), демократичних процесів у країні. Нині здійснюються заходи з імплементації цієї Стратегії у кількох напрямках: «Забезпечення ефективних процедур громадської участі у формуванні та реалізації державної політики на національному та регіональному рівнях, розв'язання питань місцевого значення», «Створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку інститутів громадянського суспільства», «Стимулювання участі інститутів громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України», «Створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці».

1. Опис досліджуваної проблеми. В геополітичному просторі України з початком повномасштабної війни трансформаційних змін набули деякі суспільні механізми соціальних комунікацій.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

2. Мета дослідження. Досліджуючи соціальні процеси, які зазнали кардинальних змін саме з 24 лютого 2022 року, наука соціологія активізує розвиток суспільно значущих напрямів комунікацій в нових реаліях воєнного буття.

3. Гіпотеза. Особливого значення, за моєю гіпотезою, набувають емпіричний і деякі уявно-логічні методи спостереження за процесами, які відбуваються вже третій рік поспіль в реаліях воєнного часу, та їх відображення в формі літописних публікацій у співтворчості з представниками різних прошарків українського суспільства. Отож, якщо змінюються реалії життя цілого народу, то мають з'являтися і нові методи відображення цих нових реалій у широкому загалі.

II. Ключові знахідки під дослідницької роботи.

1. Доказовою базою правильності цієї гіпотези може слугувати мій власний досвід публікацій у формі інтерв'ю з професором Дніпровського Державного технічного університету, завідувачем кафедри соціології Костянтином Юхимовичем Богомазом в збірках-літописах воєнного часу "З Україною в Серці" і "Незламні Звички". Ці дослідницькі матеріали були надруковані завдяки нашій співпраці з відомою українською письменницею-психологинєю Кірою Дегліною в її "Авторській Майстерні".

2. Так, в збірці-літопису "З Україною в Серці" (2023 рік видання, 38 співавторів) висвітлена реальна подія: спецоперація ЗСУ під назвою "Бойовий Петриківський птах", яка була організована разом з майстрами Петриківського розпису представниками Петриківської територіальної громади, депутатом якої є голова громадської організації "Петриківське Земляцтво", професор нашого університету, завідувач кафедри соціології, мій науковий керівник Костянтин Юхимович Богомаз.

22 січня 2023 року весь світ облетів сюжет ТСН "Бойовий витвір мистецтва": про гвинтокрил в ріднім небі, розмальований мальвами та червоною калиною - символами України. І саме цей подвиг земляків був відображений в нашому актуальному дослідницькому інтерв'ю, яке можна сміливо назвати науково-творчою знахідкою нового часу на українському годиннику.

3. Зовсім інший аспект висвітлений у збірці "Незламні Звички" (2024 рік видання, 48 співавторів).

Цього разу завдяки організаційній підтримці завідувача кафедри соціології, професора Костянтина Юхимовича Богомаза інформацію для актуального інтерв'ю щодо підтримки студентської молоді під час війни в Україні, особливо студентів з родин

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

учасників бойових дій (до яких я також належу), в повному обсязі надали проректор з навчально-методичної роботи, доцент Олена Леонідівна Глущенко, декан факультету економіки і соціальних комунікацій, доцент Наталія Анатоліївна Караван, доцент кафедри соціології Ганна Михайлівна Редькіна, яка очолює психологічну службу університету, створену за ініціативи ректора ДДТУ, професора Віталія Михайловича Гуляєва.

Також до початку конференції на основі інтерв'ю, опублікованого в збірці "Незламні Звички", за допомогою інформаційної служби ДДТУ під керівництвом Миколи Миколайовича Чехути створено відеокліп, який буде представлений учасникам "Круглого столу".

Ідея створення відеокліпу була всебічно підтримана моїм науковим керівником професором Костянтином Юхимовичем Богомазом.

III. Висновки.

1. Результати досліджень.

Вважаю, що така форма досліджень є актуальною саме зараз тому що:

- по-перше, в збірках-літописах достовірно, "з перших вуст", висвітлюються реальні події, що відбуваються під час війни;
- по-друге, задіяний широкий контингент учасників цих творчих проєктів: 86 співавторів з різних куточків України і Світу, що надає надзвичайного спектру розголосу цим дослідженням;
- по-третє, завдяки передачі цих збірок до бібліотечного фонду ДДТУ з цими матеріалами матимуть можливість ознайомитися усі бажаючі студенти нашого університету. А також під час цієї конференції до цих досліджень зможуть долучитися усі її учасники.

2. Take-home message.

Аналізуючи основні аспекти інтерв'ю "Моя університетська СІМ'Я" та "Бойовий Петриківський птах", можна зробити деякі висновки щодо соціально-політичної складової в цій публіцистично- дослідницьких студентських роботах.

По-перше, ці творчі роботи мають прикладне значення, тому що дають можливість спостерігати реальні події, які відбуваються у суспільстві саме зараз, під час війни. Колись всі ці історії ввійдуть у воєнний літопис нашого народу. А поки ми знаходимось в

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

епіцентрі військових подій, важливу мотиваційну роль відіграють такі позитивні сюжети про взаємодію між фронтом і тилом.

По-друге, ми реально "пропускаємо крізь себе" процеси у суспільстві, які відбуваються поруч з нами на наших очах.

Так в контексті інтерв'ю в збірці "З Україною в Серці" єдиним фронтом виступають депутати Петриківської територіальної громади (в числі яких і наш професор Богомаз!), митці і військові, яких об'єднала не тільки воєнна задача, а й висока духовна ціль.

По-третє, завдяки історичним порівнянням встановлюється зв'язок між усіма поколіннями, які мешкали колись і проживають зараз на українській території і де з рідної землі піднімається Дух Козацтва, надаючи сил її захисникам. Це свідчить про важливу виховну роль сюжету "Бойовий Петриківський птах".

В-четвертих, підтверджується в реальних обставинах тісний зв'язок між соціологією, політологією, історією, філософією, етнографією, економікою та іншими спорідненими науками про суспільство.

По-п'яте, сама форма інтерв'ю підсилює позитивну психологічно-емоційну складову цієї соціально-політичної події, встановлюючи глибинні взаємозв'язки між її учасниками. Це дає наснагу триматися всім нам в складних воєнних обставинах і посилює оптимістичний настрій.

В-шостих, слід відзначити факт, що збірки "З Україною в Серці" і "Незламні Звички" - це міжнародний проєкт, в якому прийняли участь багато учасників з різних країн світу, замовивши від декількох до десятків екземплярів для передачі захисникам на фронт, а також рідним і друзям в різних куточках планети, робимо висновок, що ці інтерв'ю прочитають тисячі людей на землі. Тобто цей "Петриківський птах" вже став символом незламності і креативності українців, полетівши до друзів-європейців і за океан. Ми також передали декілька екземплярів на фронт: моєму батькові лейтенанту Ігору Єгельському, сусіду сержанту Тимуру Коновалову та їхнім побратимам. Маємо добрі відгуки від друзів-однодумців, в тому числі і в Німеччині, де я перебуваю у зв'язку з війною.

В-сьомих, гроші від реалізації кожної збірки йдуть на потреби ЗСУ, тобто це конкретний волонтерський проєкт допомоги нашим захисникам з практичною економічною складовою.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Тож робимо висновок, що цей проєкт у формі серії інтерв'ю можна визнати позитивно-перспективним методом науково-публіцистичного дослідження в нових суспільно-політичних реаліях українського життя. Головне, що ця невимушена і оптимістична форма розповіді про війну дає можливість нам почуватися впевненіше, попри всі іспити долі.

Планом Ukraine Facility передбачається, що розроблення планових документів, реалізація проєктів відновлення України відбуватиметься через залучення і консультації з громадянським суспільством. Обов'язковим є дотримання принципів прозорості та підзвітності за використані у відновленні кошти. З метою забезпечення прозорого й демократичного процесу відновлення країни Планом передбачено запуск модуля eDem екосистеми DREAM. Зазначається, що відповідно до рекомендацій Ради Європи цей модуль розроблений з урахуванням чотирьох рівнів громадської участі та міститиме повідомлення про події, інтерактивне подання інформації та публічні презентації ідей проєктів, які є ключовими для активізації залучення громадян. Також передбачається подання пропозицій, що дає змогу громадським організаціям вносити свої ідеї, підвищуючи якість проєктів відновлення.

Список використаних джерел

1. Арістова А.В. Феномен релігійної девіації: теоретичні нариси. Київ : Інтерсервіс, 2017. 180 с
2. Говорун Т.В. Гендерна психологія : навчальний посібник/ Т.В. Говорун, О.М. Кікінеджи. К. : Академія, 2004, 250 с.
3. Єнін М.Н. Девіантна поведінка / Соціологія : терміни і поняття. За заг. ред. В.М.Пічі. Львів : Новий Світ. 2000, 2018. С.123.
4. Конспект лекцій з дисципліни "Психологія девіантної поведінки", укладач кандидат соц. наук, доцент Єрмакова Т.Г. Кам'янське : ДДТУ, 2019, 87 с.
5. Матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю "Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи" (м. Кам'янське, ДДТУ, 1-2 червня 2023 р.)
6. Максимова Н.Ю. Психологія девіантної поведінки : навчальний посібник/ Н.Ю. Максимова. К. : Либідь, 2011. 520 с.
7. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О.М.Степанов. К. : Академвидав, 2006. 424 с.

БОРЕЦЬ СВІТЛАНА ВІКТОРІВНА,

кандидат історичних наук, викладач історії

ЯКОВЧУК ЕВЕЛІНА ІГОРІВНА,

здобувачка освіти

комунального закладу «Ліцей № 16» Кам'янської міської ради

ЗАХІД ОЧИМА СХОДУ: ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ СВІТ В ІСЛАМСЬКИХ ВІЗІЯХ XIX СТ.

З плинином історії люди звикли бачити характеристики Сходу у роботах відомих Західних істориків, авторів путівників чи у художніх доробках європейських письменників. А як же Східний світ сприймав європейську культуру, звичаї та традиції, що значно відрізнялися від їхніх побутових, а була й моральних принципів?

Стаття присвячена характеристиці поглядів відомих мусульманських діячів – арабського священика з Єгипту Ріфа'а ат-Тахтаві (1801–1873) та турецького письменника і громадського діяча Наміка Кемаля (1840–1888), – на Захід, західноєвропейський світ.

Обрання теми цієї статті обумовлено нижче зазначеними чинниками. Стало цікавим не тільки те, як відбувалося знайомство європейців із східною культурою, а як Схід, зокрема його ісламська частина, сприймав Захід, його культуру і цінності. Поняття, яке відображає візії Сходу на Захід отримало назву «оксиденталізм», яке пропонується для осмислення у цьому дослідженні. Видається актуальним звернутися до періоду XIX ст., коли західні і східні держави, їх населення отримали можливість ширшого знайомства. Враховуючи, що мусульманська громада стала сьогодні частиною населення більшості країн Західної Європи і точаться дискусії про її майбутнє у цих країнах, відбувається загострення ситуації на Близькому Сході, наявна значна мусульманська громада в Україні, обрання теми статті є важливим не тільки у науковій, а й суспільній площині.

Отже, об'єктом дослідження були відносини ісламського Сходу та Західної Європи у XIX ст., а предметом – західноєвропейський світ у візіях відомих представників ісламської культури та суспільно-політичної думки XIX ст. – арабського священика з Єгипту Ріфа'а ат-Тахтаві та турецького письменника Наміка Кемаля.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Метою роботи стала характеристика поглядів на західноєвропейську цивілізацію ат-Тахтаві і Кемаля, – у двох дискурсах – арабському (єгипетському) та турецькому, та з'ясувати особливості цих візій.

Безперечно, ці діячі не залишалися поза увагою дослідників, насамперед зарубіжних, та саме порівняльних студій обмалъ, що підсилю актуальність обраної теми.

Для того, щоб з'ясувати зміст двох мусульманських дискурсів або вимірів – арабського (єгипетського) та турецького у баченні Заходу представниками східної культури, основу джерельної бази склала їх писемна спадщина: у ат-Тахтаві це надзвичайно насичені записи про подорож до Франції протягом 5 років – у 1826-1831 рр., у Кемаля – публіцистичні та літературні твори, у яких також відбився особистий досвід знайомства із Парижем і Лондоном у 1868-1870 рр.

Османська імперія у відносинах з країнами Заходу / Західної Європи. Слід звернутися до історичної спадщини двох регіонів для точного аналізу витоків зацікавлення Заходу Сходом.

Вивчаючи шкільний матеріал, присвячений XIX ст. в історії східних народів і держав, їх відносинам із Заходом, країнами Європи, мали місце приклади, коли країни Сходу використовували європейський досвід для модернізації держави і суспільства.

Протягом XIX ст. Османська імперія пережила також значні зміни як у внутрішній, так і зовнішній політиці, зокрема відбулося зближення її влади з провідними країнами Західної Європи, насамперед, Великою Британією і Францією. Подією, яка зміцнила ці відносини, стала Кримська війна 1853–1856 рр. Зміни також знайшли втілення у період Танзимату, який тривав у 1839–1876 рр. – від спроб осучаснення, оновлення імперії до ухвалення першої конституції в Османській державі .

Якщо політична еліта дуже обережно ставилася до проникнення європейських ідей до країни, то інтелектуальна частина турків знайшли у європейській спадщині ідеї для натхнення. Так, коли йдеться про Мустафу Кемаля Ататюрка як фундатора Турецької республіки, проголошеної у 1923 р., то необхідно згадати турецьких інтелектуалів, ідеї яких надихнули «батька турків» на реформи. До них належали Ібрагім Шинасі, Алі Суаві, Зія-бей, а також Намік Кемаль, постать якого стала предметом нашої уваги.

Ослаблення влади Стамбула за участі західноєвропейських держав відбувалося протягом усього XIX ст. і значно посилило відцентрові тенденції, їх проявом стало арабське відродження, або нахда, що охопило арабські регіони імперії, зокрема Єгипет.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Франція в описах і враженнях Р. ат-Тахтаві. Пропонуючи почати характеристику бачення Заходу з ат-Тахтаві, пояснюємо це хронологічним чинником: арабський учений народився майже за сорок років до Кемалю, прожив довше життя.

Ріфа`а Рафі ат-Тахтаві був мусульманським вченим із збіднілої, але знатної родини з Тахти у Верхньому Єгипті. Символічним можна вважати і те, що ат-Тахтаві народився у 1801 р., коли армія Наполеона залишила Єгипет [10, с.13]. До подорожі до Франції, він виховувався та зростав у середовищі традиційної арабської культури, був релігійно ангажованим та заглибленим у вивчення Корану, який знав напам'ять [42, с. 396]. На початок подорожі ат-Тахтаві було 25 років – вік не юний, але сприятливий для сприйняття нового. Він був священиком мечеті Аль-Азхар в Каїрі, при університеті, де отримав освіту.

Ат-Тахтаві, повернувшись додому, прагнув втілити в життя досвід французів у різних сферах. Провідні позиції посіла сфера освіти, пов'язана із створенням центру з перекладу європейських творів на арабську мову для їх вивчення і використання. У 1835 р. він запропонував Мухаммеду Алі заснувати першу школу сучасних мов в Єгипті, яка спочатку називалася «Школа для перекладачів, а пізніше – «Школа мов» [10, с.32].

Напрямку з перекладацькою діяльністю були пов'язані інші сфери, адже, перш ніж поширювати європейський досвід, необхідно було його пояснити, поширити.

Загалом політичне життя як предмет інтересу арабського священика посідало вагоме місце у його нотатках. Ат-Тахтвві описав політичну і державну структуру Франції, приділив увагу республіканським інституціям, насамперед парламенту, намагаючись максимально точно передати їхню суть.

Підсумовуючи, можна відзначити, що паризький досвід ат-Тахтаві допоміг йому сформувати громадянські зобов'язання, спрямовані на те, щоб вивести Єгипет із культурної та соціальної відсталості. Його погляди втілюють інтелектуальну допитливість і відкритість до Заходу та до всіх його досягнень в найширшому сенсі, що характеризувало багатьох арабських учених і мислителів того часу.

Намік Кемаль та його пошуки стосовно модернізації Османської імперії за європейськими зразками. Намік Кемаль народився в Текірдазі у 1840 р. в культурній, освіченій родині, чоловіки якої багато років служили на різних рівнях в Османській імперії.

Його справжнє ім'я – Мехмет Кемаль. Він почав використовувати ім'я «Намік», запозичивши його з поезії [10, с.172]. Він отримав гарну освіту у приватних учителів. Після

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

смерті матері він з дідом Абдул Латіфом-пашею у 1853 році поїхав спочатку до Карса, потім до Софії (була центром Румелії, європейських володінь Османської держави). Тут він продовжив свою освіту, беручи уроки у приватних вчителів, зокрема удосконалив знання перської та арабської мов, почав писати поезії, зацікавився суфізмом.

За 3 роки, проведені в Парижі та Лондоні, він ближче познайомився із західною культурою, особливо з літературою, театром. Пост-європейський період був періодом у житті, в якому політика і література були щільно переплетені. Його твори, романи та п'єси варто розглядати з політичної перспективи.

Кемаль доклав значних зусиль для розвитку національної самосвідомості, і саме цьому слугувало його сприйняття європейського досвіду, не маючи можливості втілити ідеї у політичній площині, головним полем для їх реалізації він обрав літературу, слово і театр.

Він ввів у турецьку поезію і літературу нові теми і поняття, такі як «батьківщина», «свобода», «нація», «право», «закон», «справедливість», «рівність», «братерство». Ці поняття є основоположними для розуміння західноєвропейського світу, і їх значення оцінив Н. Кемаль та його однодумці, хоча вони наповнювали ці поняття тим змістом, який не суперечив їх уявленням про державу у мусульман.

Твори Кемаля, які містять ці категорії, - перший історичний турецький роман «Чезмі», п'єса «Батьківщина або Сілістра» [5] та інші.

Аналізуючи творчість Кемаля, європейські впливи варто вважати прикладом його ставлення до західноєвропейської культури та її представників, де провідну роль посіли французькі письменники і філософи, особливо Монтеск'є, Руссо, Вольтера, Гюго. Захоплення спадщиною французьких просвітників поєднує його з ат-Тахтаві.

Умови життя і діяльності ат-Тахтаві та Н. Кемаля визначалися значними політичними, суспільними, соціально-економічними та культурними змінами у Єгипті та Туреччині, загалом Османській імперії. Відносини Османської імперії із державами Західної Європи у XIX ст. мали суперечливий характер, зважаючи на втрату контролю над частиною регіонів, зокрема Єгиптом. Колоніальна політика європейських держав зумовлювала як спротив, так і наслідування їх досвіду.

Ат-Тахтаві і Кемаль (який був лібералом) зберігали вірність ісламу, хоча не виключали творче використання досвіду західноєвропейської культури. Арабський дискурс у поглядах на західну Європу мав різні прояви, де єгипетський – один з них. Його представник – Р. ат-Тахтаві був захоплений побаченням у Франції, але обирав для запозичення тільки те,

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

що не суперечило мусульманській традиції. Особливість турецького дискурсу, який досліджується через погляди і діяльність Кемаля, визначається тим, що турки-османи були титульною нацією, яка в особі своїх провідних діячів почала усвідомлювати необхідність оновлення Османської держави.

Західноєвропейські, у першу чергу французькі, досягнення сприймалися комплексно у ат-Тахтаві, якого цікавило усе – від містобудування до медицини. Кемаль був орієнтований на суспільно-політичні ідеї та літературне життя. Те, що викликало подив у ат-Тахтаві, очевидно не було новиною для Кемаля, який зростав у не такому замкненому середовищі, а рівень знайомства з європейською культурою був ширшим, традиційні звички мали відмінності у арабів-єгиптян та турків. Як особистість Кемаль формувався у більш європеїзованому середовищі. Варто підкреслити, що священик ат-Тахтаві був дуже відкритим, допитливим у сприйнятті західноєвропейської культури, де все викликало подив, але не все сприймалося як досвід для запозичення.

З погляду ставлення до цінностей суспільно-політичного змісту, то вони викликали в обох представників традиційного східного суспільства високу оцінку: так, на більш радикальні кроки у запозиченні ідей свободи, рівності був готовий Кемаль, але й категорії справедливості, рівності перед законом усіх членів суспільства були близькі ат-Тахтаві. Для обох діячів роль взірця у сприйнятті досягнень стала Франція; особистий досвід знайомства з якою мали обидва.

Наукові та літературні твори обох інтелектуалів зазнали західноєвропейського впливу. Особливо це помітно у літературній творчості Кемаля. Літературу він вважав інструментом вестернізації турецького суспільства.

Можливості впровадити європейські ідеї на єгипетському чи турецькому ґрунті: були у ат-Тахтаві, практично відсутні у Н. Кемаля, який більшу частину життя перебував в опозиції до центральної влади. Власне ця практична реалізація ідей дозволяє зрозуміти ставлення до Заходу з боку обох діячів.

Усвідомлення досягнень західної цивілізації мало слугувати модернізації рідного для них суспільства, з яким вони не збиралися поривати.

Західні досягнення і цінності непросто сприймалися в ісламському світі, Та попри перешкоди, погляди, творчість, діяльність ат-Тахтаві і Кемаля мали значний вплив на розвиток єгипетського і турецького суспільства, їх модернізацію, формування засад, які

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

визначили погляди їх наступників, зокрема МустафиКемаля Ататюрка, засновників арабської держави у Єгипті, арабському світі загалом.

Список використаних джерел

1. Якубович М. Коран. Переклад смислів українською мовою / Переклад з арабської Михайла Якубовича. К.: ДУМУ «УММА» 2017. 608 с. URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Yakubovych_Mykhailo/Preslavnyi_Koran_Pereklad_s_tmysliv_ukrainskoju_movoiu.pdf (дата звернення: 18.12.2024).
2. Гаспринський І. Молла Аббас. Вибрані літературні твори. Київ: Майстер Книг, 2024. 256 с
3. Гаспринський І. Французькі листи. Повісті та оповідання. Т.1. (Зібрання творів) / Перекл. В. Верховець. Харків: Фоліо, 2023. 384 с.
4. Оповідання турецьких письменників [Пер. з тур. І. С. Щербини]. Київ: Радянський письменник, 1955.
5. Kemal Namik. Motherland, or Silistra. National Romanticism: The Formation of National Movements, traduit par Ahmet Ersoy, Central European University Press, 2007. URL: <https://books.openedition.org/ceup/2391> (дата звернення: 10. 12.2024).
6. Kemal Namik. Ottoman History. National Romanticism: The Formation of National Movements, traduit par Ahmet Ersoy. Central European University Press, 2007. URL: <https://books.openedition.org/ceup/2268> (дата звернення: 10. 12. 2024).
7. Khalidi A.-S., Khalidi T. Memoirs of an Early Arab Feminist: The Life and Activism of Anbara Salam Khalidi. Pluto Press, 2013. URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctt183p4ww> (дата звернення: 10. 12. 2024).
8. Namik Kemal: Extract from the Journal Hürriyet / Kurzman Charles, ed. Modernist Islam, 1840–1940. A Sourcebook (Oxford: Oxford University Press, 2002), P. 147-148 (дата звернення: 10. 12. 2024).
9. Hürriyet gazetesi. Sayı 1–50 (1868–1869). Tüm koleksiyon. Sürgünde muhalefet: Namık Kemal'in Hürriyet gazetesi 1. cilt (1868–1869). URL: https://www.vbky.com.tr/media/t1/001/612/532/104/namik_kemal_surgunde_muhalefet_hurriyet_2cilt.pdf (дата звернення: 10. 12. 2024).
10. Rifa'a at-Tahtawi. An Imam in Paris. Account of a Stay in France by an Egyptian Cleric (1826–1831) / transl. Daniel L. Newman. 2011. 416 p. URL:

<https://books.google.com.ua/books?id=VTkhBQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 10. 12. 2024).

МУСІЄЦЬ ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА

к.е.н., професор кафедри міжнародних фінансів

РЯБЕЦЬ ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

Аспірант

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНИЙ СИСТЕМИ: ЗМІСТ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Постановка проблеми. Як і всі галузі глобальної економіки, фінансова сфера на сучасному етапі розвитку зазнає цифрової трансформації (діджиталізації), одним з найбільш помітних проявів якої є так звана фінансово-технологічна революція, або, як її ще називають фінтех-революція. Як свідчить аналіз, цілком справедливим буде твердження про те, що саме фінтех-революція стала тим аспектом цифровізації фінансової галузі, який привернув до себе найбільшу увагу дослідників та практиків. Можна навіть сказати, що фінтех-революція затьмарила собою цифровізацію фінансової галузі в цілому, в результаті чого цифрова трансформація фінансового сектора як комплексне явище вивчалася недостатньо. Як наслідок, у сучасній літературі не представлено єдиного підходу щодо розуміння сутності та природи цифровізації фінансової галузі. З теоретичної точки зору це ускладнює аналіз трансформацій, що відбуваються, а з практичної – перешкоджає розробці ефективних стратегій для акторів фінансового ринку в умовах цифрової трансформації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню цифрової економіки та розвитку в її рамках фінансової сфери присвячували свої наукові дослідження та праці як іноземні, так і вітчизняні науковці. Так, В. Бігрейв і Д. Тіммонс [1], К. Фрімен і Л. Соїт [2], Ф. Пісарідес [3], вказували на те, що в глобальній цифровій економіці, доступ до фінансів є критичним фактором, що забезпечує економічне зростання. Інновації у фінансовій сфері, як відзначають у своєму доробку М. Бернер і М. Плоуф [4], сприяють оптимізації фінансового посередництва і, у свою чергу, стимулюють економічне зростання. Опису та характеристики фінтех-революції присвячували свої праці П. Гомбер, П. Кауфман [9], І. Лі [10] та ін.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Водночас загальноприйнятого розуміння категорії цифровізація, насамперед, фінансового ринку, досі так і не було запропоновано.

Мета дослідження. Ідентифікувати сутність цифрової трансформації фінансового ринку та визначити властиві їй ознаки та особливості.

З методологічної точки зору наше дослідження побудовано на уявленні про три різновиди інновацій: технологічних, організаційних та маркетингових. У статті проводиться розгляд того, як ці види інновацій представлені у фінтеху і як вони підсилюють одна одну.

Виклад основного змісту. На сучасному етапі розвитку поширене уявлення про те, що фінансово-технологічна революція дійшла свого логічного завершення, через що може здатися, що задекларована нами мета дослідження позбавлена актуальності. Однак це не так. Агресивна експансія інноваційних фінансово-технологічних корпоративних структур на фінансовий сектор (а саме в ній і полягав основний зміст фінтех-революції) справді, на думку експертів, не вдалася (якщо розуміти під цим нездатність фінтех-компаній витіснити з глобального фінансового ринку традиційні фінансові установи), однак фінансову сферу вона не оминула безслідно. В наш час основні досягнення цієї революції успішно освоюються фінансовими організаціями та багато в чому визначають вектор подальшої еволюції фінансової індустрії. Саме тому ми вважаємо за необхідне уточнити природу цифровізації глобальних фінансів.

Як було зазначено вище, говорити про абсолютний провал фінансово-технологічної революції можна тільки в тому випадку, якщо вважати її успіхом повне заміщення фінтехом традиційної фінансової галузі (саме такими були настрої серед ентузіастів фінтеха). Проте інновації часто формують завищені очікування, і фінтех не став винятком. Насправді ж вони доповнюють галузь, підвищують її ефективність і впроваджуються у бізнес-моделі традиційних компаній. Саме так, зокрема, відбулося і з електронною комерцією: у 90-х роках минулого століття, коли аналітики надавали прогнози щодо повного заміщення нею традиційної торгівлі. Однак цього досі ще так і не сталося. У результаті свого розвитку традиційна та електронна торгівля сформували ефективний симбіоз, а на глобальному ринку зараз представлені торгові підприємства з різними пропорціями традиційних та електронних інструментів у своїй діяльності. Цілком ймовірно, саме так відбуватиметься і з фінансовою індустрією: фінтех «збагатить» її і підвищить її ефективність, але не витіснить традиційні фінансові структури, а частково інтегрується в них і займе ті ніші, які традиційними фінансовими інститутами не охоплюються. Саме це дає нам можливість вважати фінансово-

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

технологічну революцію лише одним із проявів (етапів) діджиталізації глобального фінансового сектору. Отже, можна говорити не про провал фінтех-революції як такої, а саме про провал пов'язаних з нею завищених очікувань, що у жодному разі не знижує актуальність досліджень, спрямованих на виявлення природи цифрових фінансів.

Аналіз сутності цифрової трансформації фінансів дозволить нам зрозуміти, в яких напрямках еволюціонуватиме фінансова галузь. На наш погляд, у цифровій трансформації фінансової галузі можливим є виокремлення двох компонент: перша з них пов'язана із виходом технологічних компаній на ринок фінансових послуг (фінтех революція- вторгнення інноваційних технологічних компаній на фінансовий ринок (пріоритет технології)), а друга – з цифровізацією традиційних фінансових організацій, освоєнням ними інноваційних цифрових технологій з метою підвищення ефективності та гнучкості своєї діяльності (пріоритет фінансові послуги). У сукупності ці дві складові згенерували синергетичний ефект, що дозволяє імплементувати на фінансовому ринку інноваційні моделі діяльності, до яких залучаються як інноваційні фінансові компанії, так і традиційні.

Зробимо акцент на тому, що цифровізація фінансової галузі супроводжується взаємопроникненням традиційних та цифрових інструментів організації фінансової діяльності. Банки освоюють цифрові технології, але одночасно і фінтех-компанії отримують банківські ліцензії. Цей процес повністю співпадає з тим, що відбувалося раніше в ході розвитку електронної комерції: традиційні магазини починали розвивати інтернет-продажі, тоді як електронні магазини будували власні склади та точки видачі замовлень, щоб забезпечити належний рівень обслуговування споживачів.

Технологічна складова цифровізації фінансового ринку включає наступні особливості цифрових фінансів:

1. Віртуалізація фінансових організацій – надання активам та бізнес-процесам цифрової форми. Банківські офіси замінюються веб-сайтами та мобільними застосунками, фінансові інструменти набувають електронного формату (електронні гроші, криптовалюта, токени), взаємодія з клієнтами та контрагентами переноситься в інформаційний та віртуальний простір.

2. Розумна автоматизація – заміщення співробітників фінансових організацій роботами, здатними забезпечувати взаємодію з партнерами та за потреби приймати самостійні фінансові рішення. До цієї ж категорії можна віднести «великі дані» – збір та обробку великого обсягу інформації про учасників ринку фінансових послуг.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

3. Технології розподіленої взаємодії - інструментарій, що створює можливість для віддаленої та/або децентралізованої взаємодії учасників фінансових відносин. Сюди можна віднести технології віддаленої аутентифікації, або розподілений реєстр.

Організаційна складова полягає в рекоординації – переформатуванні моделей взаємодії між учасниками фінансової діяльності, системи зв'язків між ними, створення нових способів узгодження інтересів суб'єктів господарювання на фінансовому ринку. Проявом цієї рекоординації служить, зокрема, децентралізація, реалізована в моделі криптовалют. Ще один приклад – «випрямлення» та оптимізація взаємодій між учасниками фінансових операцій завдяки двостороннім платформам. Сюди ж можна віднести створення нових каналів збуту та фінансових продуктів, зокрема, через сторонні цифрові надбудови. Нарешті, ще одним яскравим прикладом є формування партнерських екосистем [5].

Маркетингова складова може бути представлена наступними особливостями:

1. Додаткова корисність (utility) – нові цифрові фінансові інструменти, сервіси та процеси ефективно задовольняють потреби учасників фінансової діяльності в порівнянні з традиційними, створюють їм додаткову цінність. Наприклад, токени на основі блокчейна дозволяють реалізовувати розумні контракти. Що дуже важливо, ця цінність може створюватися як для вже функціонуючих учасників, так і для нових, що дозволяє залучити їх до системи створення цінності і тим самим забезпечити рекоординацію. Додаткова цінність може створюватися за рахунок конвергенції різних фінансових продуктів, тобто на основі організаційного та/або маркетингового, а не технологічного інструментарію. Додаткова корисність може бути реалізована як на рівні компанії, так і на рівні продукту. У разі продукту він просто доповнюється іншими сервісами та опціями, тоді як на рівні компанії додаткова корисність втілюється у розвитку додаткових продуктів та сервісів, тобто у фінансіалізації нефінансових компаній та універсалізації фінансових організацій.

2. Універсалізація (universalization) – цифрова фінансова організація прагне охопити якнайбільше видів потреб та запитів клієнтів, тобто запропонувати їм максимальну кількість різноманітних продуктів і послуг задля збільшення своєї вигоди. Вона являє собою, таким чином, широку диверсифікацію асортименту продуктів та сервісів, що здійснюється як самостійно, так і із залученням зовнішніх партнерів (у рамках екосистеми) або іншого способу організації партнерських відносин. На наш погляд, варто зауважити, що універсалізація реалізується в двох напрямках: з одного боку, фінансові організації розширюють свій набір сервісів, виходячи в тому числі і на ринок нефінансових продуктів, а

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

з іншого боку, нефінансові компанії пропонують фінансові сервіси, прагнучі максимізувати свій прибуток, у тому числі стаючи каналом продажів для фінансових компаній. Фінансові послуги, таким чином, є елементом асортименту нефінансових організацій, що представляє собою один із проявів типової для сучасного етапу розвитку глобальної економіки тенденції до фінансіалізації господарської діяльності [6].

3. Всюдисутність (ubiquity) – фінансова організація намагається через аналіз великого обсягу даних про споживачів виявити максимальну кількість потреб клієнтів, визначити їх з найбільшою можливою точністю та задовольнити їх, тобто проникнути в максимальну кількість сфер життєдіяльності людини і дістатися до потреб кожного окремого клієнта.

4. Зручність (usability) – споживання фінансових послуг повинно бути ти максимально комфортним для людини і здійснюватися з мінімальними зусиллями. У певному сенсі цифрові фінансові послуги наближаються в цьому відношенні до традиційних грошей: для використання грошей не потрібно ніякої спеціальної підготовки, жодної додаткової взаємодії з фінансовою організацією та вчинення додаткових операцій (на відміну від банківських переказів із тривалим заповненням реквізитів та банківських карток з пін-кодом). Цифрові платіжні сервіси пропонують зараз співставний рівень зручності: для оплати достатньо піднести смартфон до терміналу або лише ввести номер телефону одержувача платежу. Крім того, в окремих випадках ці послуги можуть бути навіть зручнішими за традиційні гроші, оскільки плата з рахунку клієнта може списуватися в автоматичному режимі після ідентифікації клієнта на пункті оплати.

Таким, чином, з урахуванням наведеної інформації, маркетинговий аспект цифрового перетворення фінансів можна представити як 4U.

Варто зазначити, наявні сьогодні тенденції не є принципово новими. Аналогічні явища та процеси спостерігалися і до фінансово-технологічної революції. Зокрема, Western Union, телеграфна компанія США (рік заснування 1851), ще у 40-х рр XX ст запропонувала послугу грошових переказів, що можна розглядати одночасно як впровадження інноваційної технології передачі фінансової інформації (тобто як ранню стадію інформатизації – попередниці цифровізації) і одночасно як вихід нефінансової компанії на ринок фінансових послуг. Далі лізинг та факторинг, що набули великого поширення та популярності після Другої світової війни, являють собою ні що інше, як рекоординацію: перехід від двох двосторонніх відносин до тристоронніх. На наш погляд, можна відзначити і те, що перехід фінансових операцій у віртуальний простір почав відбуватися на етапі зародження так званої

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

інтернет-економіки [7]. Однак досягнутий сьогодні рівень розвитку інформаційних та організаційних технологій у поєднанні зі зміною споживчих звичок дозволяє максимально повно реалізувати ці тенденції. Саме зараз дані явища проявляються особливо яскраво і створюють синергетичний ефект, коли розробка нових технологій веде до трансформації моделей взаємодії та фінансіалізації та, навпаки, фінансування породжує нові моделі взаємодії та попит на технології.

Наведені вище вектори цифрової трансформації фінансової індустрії тісно взаємопов'язані між собою. Універсалізація потребує формування та розвитку навколо фінансової організації хмари супутніх сервісів, рекоординація веде до підвищення ролі управління взаємодією, а додаткова корисність дозволяє створювати додаткову цінність та залучати до взаємодії нових учасників. В силу цього фінансові організації еволюціонують у платформи (майданчики для взаємодії учасників фінансового ринку) та екосистеми (хмари супутніх сервісів навколо базової компанії). Фактично екосистема також є різновидом платформи, оскільки в її рамках забезпечується взаємодія користувачів, з одного боку, і провайдерів супутніх сервісів з іншого боку. Дана взаємодія побудована навколо базової компанії або продукту, формується так звана індустрія відкритого банківського обслуговування (open-banking).

Механіка відкритого банківського обслуговування включає авторизованих сторонніх постачальників (TPP), які функціонують від імені банківських клієнтів, пропонуючи два основні види послуг:

- Інформаційний сервіс про облікові записи (AIS): послуга надає клієнтам доступ і можливість консолідувати інформацію, таку як баланси на рахунках та історію операцій, з усіх їхніх банківських рахунків на одній централізованій платформі.

- Послуги ініціації платежів (PIS): через PIS клієнти можуть безперешкодно здійснювати онлайн-платежі без необхідності вводити вручну дані платіжної картки. Натомість вони авторизують безпечні платіжні операції безпосередньо зі своїх банківських рахунків.

Індустрія опен-банкінгу все ще перебуває на ранніх етапах свого становлення, демонструючи при цьому високу динаміку розвитку і експертами очікується, що найближчим часом вона сприятиме інтеграції трансформаційних зміни в глобальний фінансовий сектор, зокрема у сферу фінансових послуг. У міру того, як опен-банкінг набуває все більшого поширення, аналітики ринку прогнозують появу інноваційних рішень та

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

сервісів, практична імплементація яких забезпечить покращення легкості, зручності та безпеки управління фінансами, як ніколи раніше. Водночас можна вже зараз стверджувати, що опен-банкінг застосунки вже не є технологією далекого майбутнього; вони вже присутні на ринку та активно розвиваються.

Як показує аналіз, цифровізація глобального фінансового сектору багато в чому відбувається в тих же напрямках, у яких відбувається цифровізація інших сфер господарської діяльності. Екосистеми, платформи, рекоординація, розумна автоматизація - всі ці явища присутні і в інших галузях глобальної економіки. Навіть наведена універсалізація властива не лише фінансовому сектору (як ми зазначали, нефінансові компанії також активно диверсифікуються). Зрештою, навіть двокомпонентна модель цифрової трансформації (вторгнення технологічних компаній на фінансовий ринок та впровадження цифрових інструментів традиційними фінансовими організаціями) теж не є унікальною. Відповідно до такої ж моделі, наприклад, відбувається цифрова трансформація транспортного сектора (де ІТ-компанія Uber здійснила атаку на сегмент таксі, тоді як традиційні транспортні оператори, такі як Укрзалізниця, активно впроваджують цифрові інструменти у своїй діяльності). Ймовірно, не буде помилковим твердження, що маркетингова модель 4U характеризує цифрові фірми в цілому, а не тільки фінансові організації [8]. Особливості цифрової трансформації фінансового ринку полягають переважно в тому, що вони є конкретизацією загальних трендів цифрового перетворення стосовно сутності фінансової діяльності.

Щодо рекоординації моделей взаємодії між учасниками фінансового ринку, то варто зазначити, що вона спричинює важливі наслідки. У ряді випадків вона означає зниження або повне усунення гарантій, які традиційні банки, виконуючи роль ключового елемента фінансової системи, зазвичай, надавали власникам і одержувачам коштів. Вся відповідальність за прийняті рішення перекладається на самих учасників фінансових операцій, як це відбувається при використанні фінансових двосторонніх платформ. Причому ця фактична відсутність зобов'язань охоплює не лише сферу вкладів та позик, а й грошовий обіг. Оператори криптовалютних систем не несуть жодних зобов'язань перед користувачами щодо підтримки курсу криптовалюти, забезпечення її ролі як платіжного засобу і навіть щодо її функціонування. Все віддано на саморегулювання, що, з одного боку, є сильною стороною криптовалют (немає централізованого інституту, який може нав'язати свої рішення

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

власникам цифрових активів), але, з іншого боку, позбавляє криптовалюту стабільності та надійності.

Вважаємо, що, відштовхуючись від уявлення про зниження зобов'язань фінансових організацій перед своїми клієнтами та користувачами, ми можемо говорити про формування феномену гнучких (нестандартних, нестійких) фінансів та про флексибілізацію глобального фінансового ринку, що ставить абсолютно нові виклики перед регуляторами. Недостатньо розглянути переваги гнучких фінансів (дати повний хід саморегулюванню - свого роду фінансовому *laissez faire*) і пов'язані з ними ризики (піти в іншу крайність – «зарегулювати» фінансову галузь настільки, що весь потенціал інноваційних фінансових інструментів буде ліквідовано). Необхідно вирішити набагато складніше завдання. Потрібно ретельно ідентифікувати позитивні аспекти фінтеху та гнучких фінансів, створити стимули для їх розвитку і запровадити бар'єри на шляху реалізації загроз для учасників фінансового ринку та для суспільства в цілому, пов'язаних з флексибілізацією фінансової галузі. Зокрема, йдеться про розробку механізмів розподілу вигід та ризиків у рамках гнучкої моделі фінансових відносин.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Ідентифікований та наведений нами комплекс специфічних ознак цифрових фінансів показує, що цифрова трансформація фінансової галузі не зводиться виключно до розширення застосування інформаційних технологій. Трансформацій зазнає як система взаємодії учасників фінансового ринку, так і моделі пропозиції та споживання фінансових продуктів та сервісів. Врахування цих «нетехнологічних» аспектів цифровізації фінансів дозволяє не тільки краще зрозуміти сутність процесу цифровізації, але й ефективніше розробляти нові цифрові фінансові продукти та послуги з урахуванням потреб та запитів клієнтів, можливостей конкретної фінансової організації та поведінкових аспектів. Цифрову трансформацію фінансового ринку можна вважати проявом цифрової трансформації світової економіки. У фінансах реалізуються тенденції, що притаманні глобальній цифровізації в цілому. Більше того, у сфері фінансів проявляються ті ж особливості, що характерні для еволюції глобальної економічної системи. Підсумовуючи, можна констатувати, що цифровізація фінансової галузі є результатом поєднання двох тенденцій: активного вторгнення на фінансовий ринок інноваційних технологічних компаній та опанування традиційними фінансовими організаціями інноваційних цифрових технологій. У сукупності це веде до технологічної (переведення діяльності у віртуальний простір і в цифровий формат, застосування розумної

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

автоматизації (розподілена взаємодія)), організаційної (рекоординація, тобто перескладання ланцюжків створення цінності) та маркетингової (створення додаткової корисності, універсализація діяльності, всюдисутність та зростання зручності) трансформації фінансових організацій.

Список використаної літератури

1. Bygrave W., Timmons J. Venture capital at the crossroads. Boston, M. A.: *Harvard Business School Press*, 1992. 368 p.
2. Freeman C., Soete L. The economics of industrial innovation. London, The M. I. T. Press Publ., 1997. 470 p.
3. Pissarides F. Is lack of funds the main obstacle to growth? EBRD's experience with small- and medium-sized businesses in central and eastern Europe. *Journal of Business Venturing*, 1999, 14 (5–6), pp. 519–539. 10.
4. Bernier M., Plouffe M. Financial innovation, economic growth, and the consequences of macro prudential policies. *Research in Economics*, 2019, 73, pp. 37–173. Режим доступу <https://doi.org/10.1016/j.rie.2019.04.003> (дата звернення 01.05.2025)
5. Leong C., Tan B., Xiao X., Ter Chian Tan F., Sun Y. (2017). Nurturing a FinTech ecosystem: The case of a youth microloan startup in China. *International Journal of Information Management*, vol. 37, pp. 92–97. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijinfomgt>. (дата звернення 02.05.2025)
6. Fine B. The material and culture of financialisation. *New Political Economy*, 2017 vol. 22, no. 4, pp. 371–382. DOI: <https://doi.org/10.1080/13563467.2017.1259299>.
7. Ginartlis J. Financial services in the virtual world. *The Geneva Papers on Risk and Insurance*, 2001 vol. 26, no. 2, pp. 184–205. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-0440.00107>
8. Porter M.E., Heppelmann J.E. How smart, connected products are transforming competition. *Harvard Business Review*, 2014, vol. 92, no. 11, pp. 64–88
9. Gomber P., Kauffman R.J., Parker Ch., Weber B.W. On the Fintech revolution: Interpreting the forces of innovation, disruption, and transformation in financial services. *Journal of Management Information Systems*, 2018, vol. 35, no. 1, pp. 220–265. DOI: <https://doi.org/10.1080/07421222.2018.1440766>
10. Lee I., Shin Y.J. Fintech: Ecosystem, business models, investment decisions, and challenges. *Business Horizons*, 2018, vol. 61, no. 1, pp. 35–46. DOI: 10.1016/j.bushor.2017.09.003

ОДЯКОВА АНГЕЛІНА АНДРІЙВНА

здобувач магістерського рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ВАСИЛЬЧЕНКО ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА

доктор психологічних наук, доцент кафедри психології

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ПАВЛЕНКО ОЛЕГ ВОЛОДИМИРОВИЧ

магістр з фізичної терапії та ерготерапії, кінезіолог

ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини Україна»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СКРИНІНГУ ТРАВМАТИЧНИХ СПОГАДІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Анотація. Стаття присвячена розробці психодіагностичної методики «Скринінг травматичних спогадів», спрямованої на виявлення особливостей функціонування пам'яті та емоційної обробки травматичних подій у військовослужбовців. Актуальність методики зумовлена зростаючою кількістю військових із симптомами посттравматичних розладів, а також потребою в ранньому виявленні порушень, пов'язаних із травматичним досвідом.

У статті розглядається науково-практичне підґрунтя вивчення травматичних спогадів військовослужбовців, акцентуючи увагу на сучасних концепціях інтрузій, флешбеків та механізмах порушення й відновлення пам'яті після психотравмуючих подій. Здійснено міждисциплінарний аналіз вітчизняних та зарубіжних підходів до розуміння феномену травматичної пам'яті в контексті посттравматичного стресового розладу, особливо в умовах бойового досвіду. Представлено психоедукаційні й психотерапевтичні стратегії, що спрямовані на інтеграцію травматичного досвіду в наративну структуру особистості, з урахуванням когнітивних, емоційних та соматичних проявів травми. Особлива увага приділена методам стабілізації, реконструкції та переробки травматичних спогадів, зокрема моделі EMDR як інструменту активізації адаптивної обробки інформації.

У розробленій профілактичній програмі основна увага приділяється використанню супровідних методів, які дозволяють глибше розкрити зв'язок між тілесними, психофізіологічними та когнітивними аспектами пережитої травми. Програма охоплює кінезіологічний аналіз м'язового напруження як відображення емоційного стресу, сомато-психічну взаємодію як показник психосоматичних процесів, а також нейрофізіологічні механізми ноцицепції, що беруть участь у формуванні та актуалізації травматичних спогадів. Програма базується на сучасних наукових підходах і є практично орієнтованою для фахівців у галузі психотравматології.

Ключові слова: пам'ять; військова травма; травматичні спогади; скринінг; реконструкція спогадів; адаптація та реабілітація військових, психотравматологія, кінезіологія, десенсибілізація та репроцесинг.

Вступ. Психологічна допомога військовослужбовцям, які пережили травматичний досвід, є однією з ключових складових їхнього відновлення і соціальної адаптації. Особливо важливою є робота з травматичними спогадами, адже вони можуть

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

залишати глибокий слід на психічному здоров'ї та емоційному стані військових, порушуючи нормальне функціонування пам'яті та когнітивних схем. Поширення посттравматичних стресових розладів серед учасників бойових дій підкреслює важливість раннього виявлення симптомів та розробки ефективних інструментів для психодіагностики й терапії.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні спричинила безпрецедентне зростання кількості військовослужбовців, які зазнали психотравмуючих подій різного ступеня інтенсивності та тривалості. Досвід бойових дій, втрата побратимів, постійна загроза життю, фізичні поранення, соціальна ізоляція та порушення звичних моделей взаємодії з навколишнім світом створюють потужне навантаження на психіку. У цьому контексті однією з найсерйозніших загроз для психічного здоров'я військових є посттравматичний стресовий розлад, що безпосередньо пов'язаний із функціонуванням пам'яті, зокрема її інтрузійними формами, флешбеками та фрагментарністю збережених образів.

На сучасному етапі наукового розвитку постає нагальна потреба в інструментах раннього виявлення, скринінгу та подальшої профілактики та корекції травматичних спогадів, що можуть зумовлювати хронічні розлади адаптації, соматизацію, афективну нестабільність та зниження соціального функціонування. Незважаючи на значний обсяг досліджень, проведених у сфері психотравматології, проблема інтеграції травматичних спогадів у цілісну наративну структуру особистості військовослужбовця, яка б дозволяла зберігати ідентичність, функціональність та емоційну стабільність, залишається недостатньо вирішеною.

Метою статті є розробка методики, що дозволяє кількісно оцінити вплив травматичних спогадів на різні сфери життя військових та сприятиме розробці індивідуальних програм реабілітації та підтримки.

Теоретичне підґрунтя. У сучасному науковому дискурсі питання роботи з травматичними спогадами, зокрема у військовослужбовців, активно досліджується як українськими, так і зарубіжними авторами. Аналіз наукових джерел демонструє багатовекторний підхід до вивчення механізмів функціонування травматичної пам'яті, ролі інтрузій, флешбеків, а також до формування ефективних моделей психотерапевтичної та психоедукаційної допомоги особам, які пережили бойовий досвід.

У вітчизняній науковій літературі особливу увагу приділено феномену флешбеків як ключовому симптому ПТСР. Зокрема, у дослідженні О. Борисової (2023) інтрузії аналізуються як ядерна ознака посттравматичного розладу, що тісно пов'язана з порушеннями інтеграції травматичного досвіду в структуру особистісної пам'яті. Авторка демонструє, що спогади, які не були адаптивно оброблені, залишаються в сенсорній формі, що проявляється у вигляді фрагментарних, емоційно насичених образів, які неконтрольовано прориваються у свідомість. Такі положення корелюють із концепцією подвійного кодування К. Брюїна, Т. Далгліша та С. Джозефа (1996), які описали розщеплення між вербально доступною (C-reps) та ситуаційно активованою (S-reps) пам'яттю. Саме дисбаланс між цими типами репрезентацій пояснює домінування флешбеків та труднощі з інтеграцією травматичного епізоду у наративну структуру "Я".

У наступних роботах Борисова (2024) висвітлює психоедукаційний підхід як основу для зниження симптоматики ПТСР та створення умов для подальшої терапевтичної інтеграції. Модель «Архів пам'яті» є прикладом когнітивно-структурованої психоедукації, спрямованої на усвідомлення природи травматичних реакцій та активізацію внутрішніх ресурсів. Автор вказує, що психоедукація не замінює

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

терапії, але створює когнітивний фундамент для більш глибокої переробки травматичного досвіду. Такий підхід перегукується з моделлю Д. Герман (1992), яка наголошує на послідовності фаз психотерапії – відновлення безпеки, реконструкція травматичної історії та формування нового зв'язку з собою і соціумом. У цьому контексті психоедукація виконує роль стабілізаційного етапу, що підвищує терапевтичну ефективність подальшого втручання.

Дослідження О. Кокуна (2016, 2018) акцентують увагу на адаптаційних механізмах і стресостійкості військовослужбовців, підкреслюючи важливість міжособистісної підтримки та емоційної регуляції. Водночас в роботах О. Блінова (2022) простежується тенденція до вивчення організаційно-психологічних та технологічних засад психологічної допомоги, включно з реконструкцією травматичних спогадів, що співвідноситься з ідеями ван дер Колка (1994), який підкреслює, що травма вкорінюється не лише в пам'яті, а й у тілі, спричиняючи соматичні, емоційні та поведінкові порушення. Він також наголошує, що вербальні методи можуть бути недостатніми без тілесно-орієнтованого підходу, що включає нейрофізіологічну інтеграцію досвіду [20].

У свою чергу, Ф. Шапіро (2001), розробивши метод EMDR, обґрунтовує, що деструктивна пам'ять не була оброблена адаптивною інформаційною мережею і залишається у "замороженому" стані. Її метод дозволяє активізувати природні механізми переробки, зменшуючи емоційну насиченість травматичних спогадів та переводячи їх у наративно інтегровану форму, що узгоджується з ідеями М. Конвея (2000), що описав Self-Memory System як механізм, що об'єднує минулий досвід і актуальну ідентичність. В умовах травми цей механізм порушується, що призводить до фрагментації автобіографічної пам'яті та втрати часової перспективи. Саме це зумовлює появу флешбеків, гіперпильності та емоційної дезорієнтації, описаних у роботах Ч. Моргана III (2004), а також дослідженнях Д. Шактера (2001), який виділив "гріхи" пам'яті, зокрема нав'язливість і викривлення.

Д. Рубін, Д. Бернтсен та М. Боні (2008) запропонували модель, що пояснює ПТСР як порушення у функціонуванні пам'яті, де травматичні спогади зберігають свою емоційну інтенсивність і не піддаються згасанню. Їхня теорія підкріплюється емпіричними даними про центральність травматичних подій у структурі ідентичності, що дозволяє прогнозувати ризик хронізації ПТСР.

Українські дослідження є продовженням та адаптацією провідних зарубіжних концепцій, у контексті російсько-української війни, акцентуючи на актуальності інтегративного, мультидисциплінарного підходу до допомоги військовим із травматичним досвідом.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ф. Бартлетт вважається засновником конструктивного підходу до пам'яті. У своїй праці "Запам'ятовування" (1932) він ввів поняття "схема" як ментальна структура, що впливає на те, як особа сприймає, кодує, зберігає та пригадує інформацію.

Ф. Бартлетт наводить приклад знаменитого експерименту "Війна привидів", в якому учасники читали незнайому історію з культури північноамериканських індіанців, а потім переказували її з пам'яті. Згодом спогади зазнавали трансформації: незрозумілі або незвичні елементи змінювалися на більш знайомі, відбувалося узагальнення, скорочення та адаптація під культурні очікування респондента, що стало доказом того, що пам'ять не є точним відображенням реальності, а є реконструкцією, що базується на існуючих знаннях, досвіді та уявленнях [8]. У контексті ПТСР це означає, що військові

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

можуть з часом змінювати або спотворювати свої спогади відповідно до нових переконань, провини, сорому чи потреб у самооправданні.

М. Конвей є одним із ключових дослідників у галузі когнітивної психології пам'яті. Його модель "системи самопам'яті" (Self-Memory System, SMS), запропонована спільно з Д. Рубіном [12], пояснює, як автобіографічна пам'ять структурується та підтримує особистісну ідентичність.

За М. Конвеєм [11], пам'ять не є пасивним архівом, а є активною конструкцією, що постійно взаємодіє із цілями, цінностями й переконаннями особистості. SMS складається з двох підсистем: бази автобіографічних знань (autobiographical knowledge base) та робочого Я (working self). Перша містить події життя, організовані за рівнями узагальнення (від "життєвих періодів" до "специфічних подій"), друга – активний компонент, який коригує пам'ять відповідно до поточних цілей та мотивацій. Саме через таку взаємодію певні спогади можуть набути статусу "само-дефінітивних" (self-defining memories), тобто таких, що суттєво формують Я-концепцію.

У випадках пережитої травми, зокрема у військових, такі спогади часто стають центральними, домінуючи над іншими і переплітаючись із самооцінкою, майбутнім плануванням і поведінкою. М. Конвей підкреслює, що порушення балансу між робочим Я та автобіографічною базою призводить до ригідності, втрати когнітивної гнучкості та появи ПТСР-подібних симптомів.

Д. Рубін, Д. Бернтсен та Е. Боалс [17] проводили дослідження, що стосуються зв'язку між характеристиками автобіографічної пам'яті й розвитком посттравматичного стресового розладу. Вони розробили шкалу «Centrality of Event Scale» (CES), яка дозволяє оцінити, наскільки подія стала центральною для особистої ідентичності людини.

Їхні результати показали, що спогади про травматичні події, які інтегруються в систему Я (тобто розглядаються як критично важливі для розуміння себе, життя і світу), є сильним предиктором симптомів ПТСР. Висока оцінка за CES корелює з частотою нав'язливих спогадів, кошмарів, емоційної дестабілізації та уникання [9].

Також автори відзначають, що травматичні спогади можуть бути не лише мимовільними, але й викликатись свідомо. Обидва типи (вольові й автоматичні) мають подібну емоційну інтенсивність і потенціал для викликання дискомфорту. Результати є основою для глибокого скринінгу не лише об'єктивних характеристик пам'яті, але й суб'єктивної оцінки значущості події в життєвій історії людини.

Ч. Морган [16] вивчав вплив екстремального стресу на пам'ять у контексті військової підготовки та бойових дій. Його унікальні польові експерименти з американськими солдатами, які проходили через симуляцію захоплення в полон (Survival, Evasion, Resistance, and Escape – SERE training), виявили ключові механізми деформації пам'яті під впливом сильного стресу.

Дослідження Ч. Моргана показали, що екстремальний стрес значно впливає на гіпокамп – ділянку мозку, відповідальну за формування контексту та просторової організації спогадів, а також на амігдалу – центр емоційної пам'яті, що призводить до фрагментації спогадів, зниження їхньої точності та підвищення навіюваності. Важливо, що такі зміни мають не лише тимчасовий, а й пролонгований характер, що підтверджує складність посттравматичних розладів у військових.

Крім того, Ч. Морган продемонстрував, що навіть короткотривалий, але дуже інтенсивний стрес може мати такий самий вплив на пам'ять, як і довготривалі бойові дії, що має значення для скринінгу військових після навчань, місій або служби в умовах підвищеної небезпеки.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Д. Шактер, професор Гарвардського університету, запропонував концепцію "семи гріхів пам'яті" [18] – когнітивних схильностей і помилок, які проявляються як при нормальному, так і патологічному функціонуванні пам'яті. У цій моделі пам'ять описується як адаптивна система, яка схильна до системних помилок, що є ціною ефективності.

Сім "гріхів" включають:

1. Минущість (transience) – зменшення доступності спогадів із часом.
2. Неуважність (absent-mindedness) – недбале кодування через розсіяність уваги.
3. Блокування (blocking) – тимчасова неможливість пригадати відому інформацію.
4. Неправильне приписування (misattribution) – помилкове джерело пам'яті.
5. Навіюваність (suggestibility) – спотворення під впливом зовнішніх чинників.
6. Упередженість (bias) – переколювання спогадів відповідно до поточних переконань.
7. Наполегливість (persistence) – нав'язливі спогади, типові при ПТСР.

Саме останній гріх – наполегливість – має безпосереднє відношення до травматичних спогадів військових. Д. Шактер вказує, що нав'язливі спогади є проявом порушеного регулювання емоційного й когнітивного компонентів пам'яті, коли механізми придушення спогадів виявляються неефективними.

Проблематика травматичних спогадів у військовослужбовців займає центральне місце у сучасній психотравматології. Травматичні спогади (ТС) – це інтенсивні, емоційно насичені епізоди пам'яті про події, пов'язані з реальними або потенційними загрозами життю, які не піддаються звичайній когнітивній інтеграції та часто проявляються у вигляді флешбеків, нічних жахів або нав'язливих образів [10].

Одним з ключових понять у контексті дослідження ТС є дихотомія між експліцитною (декларативною) та імпліцитною (сенсорно-емоційною) пам'яттю. Як показали дослідження Ж. Леду [15], після пережитої травми імпліцитні сліди пам'яті можуть бути автоматично активовані під дією тригерів, минаючи контроль з боку префронтальної кори, що створює фізіологічне "повторне проживання" події без когнітивного усвідомлення.

Модель подвійного представлення травми (Dual Representation Theory), розроблена К. Брюїном, Т. Далгліш та С. Джозефом [10], постулює існування двох паралельних систем репрезентації: Verbally Accessible Memory (VAM) і Situationally Accessible Memory (SAM). У військових із ПТСР відбувається домінування SAM, що активується при мінімальному нагадуванні, тоді як VAM – що забезпечує контекстуалізацію подій – блокується.

Серед військовослужбовців ТС мають специфічні форми: висока фрагментарність, порушення часової послідовності, дезорганізація контексту і високий ступінь фізіологічного збудження при пригадуванні [17]. Варто зазначити, що за даними американських досліджень, понад 30% ветеранів бойових дій мають симптоми ПТСР, у структурі якого домінує компонент нав'язливих спогадів (APA; VA/DOD).

Не менш важливим є вплив когнітивного стилю та нейропсихологічних особливостей на процес кодування та збереження травматичних епізодів. Дослідження Л. Єлінек та ін. [14] свідчать, що ветерани з підвищеною тривожністю демонструють тенденцію до надто загальної автобіографічної пам'яті (Overgeneral Memory), що може бути формою психологічного захисту.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Таким чином, скринінг ТС у військових має враховувати як особливості пам'яті (сенсорна, емоційна, автобіографічна), так і когнітивно-емоційний фон пацієнта, нейропсихологічні особливості, наявність ПТСР та супутніх станів.

Дослідження травматичних спогадів та особливостей пам'яті у військових в українській науковій традиції є пріоритетним напрямом прикладної військової та клінічної психології, що особливо актуалізувався з початком бойових дій на Сході України у 2014 році. В умовах війни психологічна наука в Україні отримала новий імпульс для розвитку, і низка українських науковців зробила суттєвий внесок у теоретичне осмислення, емпіричне вивчення та психокорекційну роботу з травматичними спогадами військовослужбовців.

О. Борисова зробила значний внесок у дослідження бойового травматизму, психологічних наслідків участі у війні та особливостей пам'яті в умовах посттравматичних розладів. О. Борисова [1] зазначає, що психіка військовослужбовця, який пережив бойову травму, зазнає глибоких змін, що насамперед виявляється у функціонуванні пам'яті. Автор наголошує, що під впливом надсильного стресу відбувається своєрідна фрагментація спогадів – вони втрачають хронологічну цілісність, а деякі компоненти повністю блокуються. При цьому травматичні епізоди зберігаються у вигляді яскравих, нав'язливих образів і тілесних відчуттів, які можуть несвідомо активуватися через зовнішні тригери [3].

О. Борисова [2] звертає увагу на необхідність психотерапевтичного підходу, який враховує не лише симптоми ПТСР, а й глибинну зміну наративної структури особистості. Автор пропонує інтегрувати методи реконструкції життєвої історії та тілесно-орієнтовану терапію для повторного пережиття та трансформації травматичного досвіду. На її думку, ключем до відновлення є відтворення цілісного «Я-наративу», в якому травма займає не центральне, а інтегроване місце.

О. Кокун [5] підкреслює, що у військових, які пережили бойовий шок, спостерігається гіперфункція окремих каналів пам'яті, що виявляється у формі флешбеків, нічних кошмарів та соматичних реакцій. Такі прояви є наслідком порушеної інтеграції події в довготривалу наративну пам'ять.

Дослідник аналізує механізми адаптації та відновлення після бойових дій. Він вводить поняття «травматичного зміщення хронотопу», за яким часові та просторові параметри спогаду залишаються закріпленими у минулому, і військовий несвідомо продовжує жити в подіях бою. На думку автора, зміщення хронотопу потребує глибокої психокорекції із застосуванням когнітивно-поведінкових, наративних та групових методів [6].

Організаційні ресурси, за О. Бліновим [4], слід розглядати як систему форм, засобів і умов, що забезпечують ефективність психологічного відновлення. До системи входять матеріальні, кадрові, інституційні та нормативно-правові елементи, які взаємодіють між собою на різних етапах реабілітаційного процесу. Матеріальні ресурси охоплюють забезпечення відповідної інфраструктури, наявність фінансування, доступ до сучасного психологічного інструментарію. Людський потенціал у такій системі має не менш важливе значення: йдеться не тільки про професійну підготовку фахівців, а й про їх особистісну готовність до роботи в умовах підвищеної емоційної напруги.

Автор підкреслює доцільність поетапного підходу до реабілітації, який охоплює підготовку військовослужбовців до служби в екстремальних умовах, психологічний супровід під час бойових дій, після повернення з фронту, під час перебування у госпіталях та на етапі повернення до цивільного життя. Такий поетапний процес дозволяє своєчасно виявляти психотравматичні фактори, а також формувати

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

індивідуальні програми реабілітації, адаптовані до особистісних особливостей військових.

О. Блінов [4] акцентує увагу на специфіці роботи з пораненими військовими, особливо з тими, хто зазнав серйозних фізичних ушкоджень або втратив здатність до самостійного життя. У таких випадках психологічна допомога має бути максимально персоналізованою, з урахуванням не лише фізичного стану особи, а й її суб'єктивного сприйняття втрат. Успіх психологічної реабілітації, за словами дослідника, визначається не лише зовнішніми показниками, як соціальна адаптація чи працевлаштування, а й внутрішнім відчуттям гармонії, зменшенням рівня тривожності, наявністю життєвих цілей і відновленням смислу життя.

Методологія методики. «Скринінг травматичних спогадів» ґрунтується на численних психотерапевтичних і психологічних концепціях, що стосуються травматичного стресу, механізмів пам'яті, емоційної регуляції, соціальної адаптації та когнітивних процесів. Її основна мета – визначити вплив травматичних переживань на спогади військових, а також взаємозв'язки між когнітивними, емоційними та соціальними аспектами адаптації після бойових дій.

Основною методологічною основою є теорія когнітивної реконструкції, яка стверджує, що спогади, особливо ті, що пов'язані з травмуючими подіями, можуть бути суб'єктивно реконструйовані людиною на основі її поточних когнітивних схем. Військовий стрес може порушити нормальне функціонування когнітивних схем, що призводить до викривленого сприйняття спогадів і формування посттравматичних симптомів. Звідси виникає необхідність у психокорекції та зміні когнітивних перекручувань, щоб допомогти особі адаптуватися до нової реальності [7].

Методика спирається на теоретичні засади ПТСР, який є основною формою психічної реакції на травматичний досвід. ПТСР описує порушення, які виникають після пережитих травм, таких як бойові дії. Основні симптоми ПТСР включають повторювані спогади про травму, уникання ситуацій, що нагадують про неї, і надмірну емоційну реакцію.

Когнітивні й емоційні компоненти ПТСР дозволяють зрозуміти механізми, через які травматичний досвід впливає на поведінку, емоції і когнітивні процеси індивіда. Для цього важливо вивчити, як особа переживає і обробляє травму, а також які стратегії регуляції емоцій і пам'яті використовуються для адаптації до травматичного досвіду.

Методика ґрунтується також на принципах когнітивно-поведінкової терапії, зокрема на концепціях про роль когнітивних модифікацій та їх вплив на емоційний стан. Згідно з теорією, людина може неусвідомлено змінювати своє сприйняття подій на основі травматичного досвіду, що в свою чергу призводить до розвитку негативних емоцій і поведінкових реакцій. Військові, які пережили бойові дії, можуть створювати негативні когнітивні патерни (наприклад, спотворене сприйняття часу, майбутнього чи соціальних взаємин), що ускладнює їхню адаптацію до мирного життя.

Одним із центральних аспектів методики є дослідження стресових ситуацій, з якими стикаються військові після повернення з бойових дій. За Р. Лазарусом та С. Фолкман [13], стрес є результатом взаємодії між індивідом та його оточенням, коли ситуація оцінюється як загроза, а ресурси для її подолання обмежені. У цьому контексті стрес у військових проявляється в переживанні травматичних спогадів і пов'язаних з ними емоцій.

Методика спирається на соціальну теорію адаптації, яка досліджує, як індивіди адаптуються до нових умов після пережитого стресу. Військові часто стикаються з труднощами у відновленні нормальних соціальних зв'язків після бойових дій, що може

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

проявлятися у відчуженні від родини, друзів та соціального оточення. Труднощі можуть бути пов'язані з негативними переживаннями і стратегіями уникання або ізоляції.

Важливою є ідея соціального конструктивізму, згідно з якою людина формує своє сприйняття реальності через взаємодію з іншими людьми. Для військових, що пережили бойові дії, це може означати формування нових схем соціальних взаємин, а також переоцінку своєї ролі в суспільстві після повернення додому.

Ще одна ключова теоретична основа методики – це нейропсихологічні теорії пам'яті та когнітивної обробки інформації, що описують, як травма може впливати на механізми зберігання та відтворення спогадів. Військові часто відчують порушення в структурі пам'яті, таке як фрагментовані або модифіковані спогади про бойові події, що може бути наслідком стресу та травми, які впливають на механізми консолідації пам'яті.

Важливим аспектом методики є дослідження часової перспективи, яку запропонував Ф. Зимбардо [21]. Теорія вивчає, як люди сприймають свій минулий, теперішній і майбутній досвід. Для військових, які пережили бойові дії, їхнє сприйняття часу часто змінюється: вони можуть «застрягти» в минулому або бути надмірно зосереджені на поточному моменті, що заважає їм планувати майбутнє.

Методика також враховує концепцію емоційного інтелекту, яка полягає в здатності індивіда розпізнавати і управляти своїми емоціями, а також емоціями інших людей. Для військових, які пережили бойові дії, важливо оцінити рівень емоційної регуляції та здатність до соціальної взаємодії, оскільки порушення в цих сферах можуть ускладнити процеси адаптації та реабілітації.

Структура методики: методика складається з 6 шкал:

- I. Функціонування пам'яті (Пам'ять)
- II. Емоційне переживання спогадів (Емоції)
- III. Комунікація та соціальна адаптація (Соціум)
- IV. Дієздатність та рівень активності (Активність)
- V. Орієнтування в часі та просторі (Орієнтація)
- VI. Візія майбутнього (Майбутнє)

Інструкція: Перед початком роботи з методикою психологу необхідно створити спокійну, довірливу атмосферу. Скажіть респондентові, що він братиме участь у дослідженні, яке допоможе краще зрозуміти, як травматичний досвід впливає на його пам'ять, емоції, активність, соціальну взаємодію, орієнтацію в реальності та бачення майбутнього. Поясніть, що методика не передбачає правильних або неправильних відповідей – важлива лише щирість. Попередьте, що у дослідженні немає оцінювання його особистості, відповіді використовуються лише для глибшого розуміння внутрішнього стану. Зазначте, що опитування складається з 30 тверджень, на які потрібно відповісти «Так» або «Ні» (кожна відповідь «Так» оцінюється в 1 бал).

Попросіть респондента відповідати чесно. Уточніть, що навіть якщо щось здається дрібницею, але все ж мало місце, слід відповідати «Так». За потреби, поясніть, що відповідь «Так» стосується факту наявності досвіду, а не його сили чи частоти. Якщо виникає сумнів, обговоріть це разом, щоб знайти найбільш точну відповідь. Наголосіть, що під час опитування важливо бути уважним до своїх відчуттів та, якщо якесь запитання викликає емоційну реакцію, зупиніться та обговоріть це.

Стимульний матеріал методики:

- I. Функціонування пам'яті (Пам'ять)
 - 1. Чи часто Ви забуваєте важливі події, які відбулися після травматичних подій?
 - 2. Чи виникають у Вас раптові спогади про бойові дії без видимого тригера?
 - 3. Чи уникаєте Ви ситуацій або людей, які нагадують Вам про травматичні події?

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

4. Чи відчуваєте труднощі із запам'ятовуванням нової інформації?
5. Чи є у вас спотворені або фрагментовані спогади про бойові події?
- II. Емоційне переживання спогадів (Емоції)
6. Чи супроводжуються спогади про бойові дії сильним емоційним дискомфортом?
7. Чи відчуваєте Ви страх або тривогу при згадуванні бойових подій?
8. Чи відчуваєте Ви злість або агресію через минулі події?
9. Чи відчуваєте Ви провини або сором через свої дії або бездіяльність під час війни?
10. Чи маєте Ви труднощі з контролем своїх емоцій під час спогадів про бойові події?
- III. Комунікація та соціальна адаптація (Соціум)
11. Чи відчуваєте Ви відчуженість Від своєї родини або друзів?
12. Чи уникали Ви контактів із близькими через свої переживання?
13. Чи маєте Ви труднощі в побудові нових соціальних зв'язків?
14. Чи здається Вам, що оточуючі не можуть вас зрозуміти?
15. Чи уникаєте Ви соціальних заходів, навіть якщо вони вам цікаві?
- IV. Дієздатність та рівень активності (Активність)
16. Чи маєте Ви труднощі з мотивацією до виконання звичних справ?
17. Чи відчуваєте Ви хронічну втоми або слабкість?
18. Чи маєте Ви труднощі з концентрацією уваги під час виконання завдань?
19. Чи здається Вам, що ви втратили контроль над своїм життям?
20. Чи уникаєте Ви фізичної активності через психологічний стан?
- V. Орієнтування в часі та просторі (Орієнтація)
21. Чи буває у Вас відчуття, що Ви «застрягли» в минулому?
22. Чи відчуваєте Ви труднощі з орієнтуванням у часі (наприклад, забуваєте дати)?
23. Чи плутаєте Ви події з різних періодів життя?
24. Чи здається Вам, що минуле впливає на Ваші теперішні рішення занадто сильно?
25. Чи відчуваєте Ви складність у сприйнятті навколишнього середовища?
- VI. Візія майбутнього (Майбутнє)
26. Чи у Вас є відчуття, що майбутнє не має сенсу?
27. Чи важко Вам будувати плани навіть на короткий період?
28. Чи уникаєте Ви розмов про своє майбутнє?
29. Чи здається Вам, що Ваші перспективи дуже обмежені?
30. Чи відчуваєте Ви безнадійність щодо свого майбутнього?

Обрахунок балів та інтерпретація: Кожна шкала має 5 питань. Максимальна сума балів у кожній шкалі – 5. Загальна максимальна кількість балів – 30.

Інтерпретація результатів:

0–5 балів – низький рівень впливу травматичних спогадів.

6–10 балів – помірний рівень впливу.

11–15 балів – високий рівень впливу.

16–20 балів – значний рівень впливу, необхідність психологічної допомоги.

21–30 балів – критичний рівень впливу, рекомендована спеціалізована допомога.

Також можна аналізувати окремі шкали, щоб визначити, які саме аспекти травматичних спогадів впливають на респондента найбільше.

Інтерпретація шкал:

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

I. Функціонування пам'яті. Високий рівень у цій шкалі вказує на порушення когнітивних процесів, що може проявлятися у вигляді дисоціативної амнезії, флешбеків, труднощів із запам'ятовуванням нової інформації, а також уникання нагадувань про травматичні події.

II. Емоційне переживання спогадів. Високий бал сигналізує про емоційну гіперактивність, що включає виражені реакції страху, тривоги, злості, провини, що впливає на емоційну регуляцію та загальний психічний стан.

III. Комунікація та соціальна адаптація. Високий рівень вказує на проблеми з міжособистісною взаємодією, відчуття ізоляції, недовіру до соціального оточення, труднощі у побудові нових соціальних зв'язків.

IV. Дієздатність та рівень активності. Високий показник свідчить про зниження загальної мотивації, порушення активності, труднощі у виконанні щоденних завдань, фізичну та психоемоційну виснаженість.

V. Орієнтування в часі та просторі. Високий рівень у цій шкалі асоціюється з дезорієнтацією у реальності, ретроспективним мисленням, що може спричиняти дисоціативні епізоди.

VI. Візія майбутнього. Високий бал свідчить про втрату смислу життя, песимістичне бачення майбутнього, відчуття безнадійності та обмежених перспектив.

Методи математичної статистики для перевірки надійності результатів:

Для оцінки надійності методики можна застосувати коефіцієнт внутрішньої узгодженості (Кронбаха α). Його значення вище 0,7 вказує на високу надійність шкал.

Для перевірки валідності можна використати факторний аналіз, що допоможе визначити, чи групуються питання у відповідні шкали. Критерій Кайзера-Майєра-Олкіна (КМО) має бути вищим за 0,6.

Статистичний аналіз даних передбачає розрахунок середнього значення, стандартного відхилення та нормальність розподілу за критерієм Шапіро-Вілка. Кореляційний аналіз (коефіцієнт Пірсона або Спірмена) допоможе виявити взаємозв'язки між шкалами.

Для аналізу групових відмінностей можна застосувати тест Стюдента або дисперсійний аналіз ANOVA, що дозволить виявити значущі розбіжності між групами військових з різним рівнем травматизації.

Супроводжуючі методи при дослідженні.

1. *Кінезіологія*, що вивчає рухи людського тіла та їх взаємодію з нервовою, м'язовою та скелетною системою. Вона надає важливу інформацію про те, як фізичні рухи і напруження в тілі можуть бути пов'язані з емоційними та психологічними станами. Військові, які пережили травму, часто мають фізіологічні реакції, такі як напруга в м'язах, зниження гнучкості або біль у суглобах, що є наслідками тривалого стресу та травм.

Фізіологічний компонент стресу у військових можна пояснити через концепцію кінезіології, яка вказує на те, що стрес може проявлятися через напруження м'язів і обмеження рухливості тіла. Тіло реагує на стрес з допомогою автоматичних рефлексів, які з часом можуть сформувати стійкі патерни напруження, що, в свою чергу, призводить до больових синдромів, таких як хронічні болі в спині, головний біль, напруга в шиї тощо. Оцінка фізіологічних проявів через шкалу «Активність» дозволяє з'ясувати, як фізичне функціонування і рухова активність військових змінюються після травматичного досвіду.

Кінезіологічні підходи також підкреслюють важливість тілесних терапій, таких як вправи для релаксації м'язів або зміна патернів рухів, для полегшення травматичних

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

симптомів і підтримки психічного здоров'я. Військові, які мають фізіологічні блоки, часто відчують, що їхні тілесні стани віддзеркалюють їхній емоційний і психологічний стан, що робить важливим комплексний підхід до їхнього лікування.

2. *Сомато-психічна взаємодія.* Сомато-психіка – це концепція, що досліджує взаємодію між фізичним тілом і психологічними процесами. Вона підкреслює, як психічні травми, зокрема стрес і тривога, можуть проявлятися через фізичні симптоми, і навпаки, як фізичні травми можуть впливати на психічний стан. Військові, які пережили бойові дії, часто відчують посттравматичні порушення в тілі, які можуть бути виражені через головний біль, болі в шиї, спині або шлунково-кишкові проблеми. Симптоми можуть бути фізичними проявами психічних стресів і тривоги.

Використання такого підходу в поєднанні з методикою дозволяє звернути увагу на взаємозв'язок між фізичним болем і емоційним дискомфортом, що дає змогу більш комплексно оцінювати стан військових. Наприклад, у військових, які пережили травматичні події, болі в тілі можуть бути не лише результатом фізичних ушкоджень, але й психосоматичними відображеннями їхнього емоційного стану (страху, тривоги, гніву).

Зокрема, оцінка больових симптомів у військових дозволяє виявити приховані психосоматичні порушення, що часто є наслідком хронічного стресу або ПТСР. Тому шкали, що включають оцінку фізичного стану, повинні враховувати як тіло, так і психічні аспекти досвіду.

3. *Неврологія та ноцицепція: роль у формуванні травматичних спогадів.* Ноцицепція – це процес сприйняття та передачі больових відчуттів через нервову систему. Вона має важливе значення в контексті травматичних переживань, оскільки біль є однією з основних форм реакції на травму, що може супроводжуватися змінами у функціонуванні мозку та нервової системи. У військових, які пережили бойові дії, ноцицепція може бути пов'язана з хронічним болем, а також з порушенням зв'язку між фізичними і психологічними аспектами травми.

Ноцепція також відіграє роль у формуванні травматичних спогадів, оскільки больові відчуття можуть бути зв'язані з конкретними травматичними подіями. Згідно з нейропсихологічними дослідженнями, біль може стати стимулом для виникнення спогадів про травматичні події, які відновлюються кожного разу, коли виникають больові відчуття або їхні передвісники.

Такий механізм є важливим для розуміння того, чому військові, які пережили травму, можуть знову переживати спогади про бойові дії або інші травматичні події, що може проявлятися у вигляді болю в певних ділянках тіла, що активує в мозку асоціативні зв'язки з подіями війни, спричиняючи повторне переживання травматичних спогадів. Оцінка аспектів у рамках шкали «Пам'ять» дає змогу виявити, як фізичний біль пов'язаний з когнітивними процесами і формуванням спогадів про бойові події.

4. *Психофізіологічний аспект і адаптація до стресу.* Дослідження психофізіологічної адаптації вказують на те, що стресові ситуації, такі як бойові дії, можуть призводити до постійного активації фізіологічних механізмів, що супроводжуються змінами в роботі серцево-судинної, нервової і м'язової системи. Тіло постійно знаходиться в режимі «боротьби або втечі», що впливає на фізичний і психологічний стан військових.

Тим часом, відновлення після травми включає в себе не лише емоційне, але й фізіологічне відновлення, яке часто вимагає втручання на рівні тілесних реакцій. Методика дозволяє оцінити, як змінюється психофізіологічний стан військових і як ці зміни впливають на їхню здатність адаптуватися до мирного життя.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

5. *Метод десенсибілізації та репроцесингу за допомогою рухів очей (EMDR – Eye Movement Desensitization and Reprocessing)*. Під час EMDR-сесії фахівець просить військового зосередитись на обраному травматичному спогаді, включаючи образ, негативну когніцію, тілесні відчуття та афективну реакцію. Після цього запускається серія білатеральної стимуляції, протягом якої військовий слідкує за рухом пальців терапевта або отримує альтернативні сенсорні стимули. Процес супроводжується «вільними асоціаціями», що спонтанно виникають у психіці клієнта. Важливим є те, що терапевт не втручається в цей внутрішній процес, а лише періодично зупиняє сесію для уточнення змін у переживаннях клієнта.

Механізм дії EMDR, згідно з теоретичною концепцією Ф. Шапіро [19], спирається на Адаптивну Систему Обробки Інформації (Adaptive Information Processing – AIP). Система забезпечує інтеграцію нової інформації у вже наявні когнітивні та емоційні схеми. Травма порушує цю здатність, залишаючи у психіці нефільтровані фрагменти досвіду, які при активації (нагадування, схожі ситуації) викликають реакції тривоги, флешбеки, соматичні симптоми або дисоціацію. EMDR дозволяє переписати цей «травматичний запис» шляхом активації природної інтеграційної здатності мозку.

На нейрофізіологічному рівні дослідники пов'язують дію EMDR із процесами, що відбуваються під час швидкого сну (REM-фази), коли також спостерігаються характерні рухи очей. Імовірно, ці рухи сприяють перерозподілу емоційної активності в мозку, особливо між мигдалевидним тілом, гіпокампом і префронтальною корою, що відповідають за емоції, пам'ять і когнітивний контроль відповідно. Таким чином, EMDR може активувати механізми нейропластичності та сприяти зниженню емоційної заряду спогаду, зберігаючи при цьому змістовну частину досвіду.

Ф. Шапіро [19] запропонувала чітку протокольну структуру EMDR, яка включає вісім основних фаз: від збору анамнезу до повторного оцінювання результатів після завершення терапії. У процесі терапії клієнт поступово переходить від негативних оцінок себе, пов'язаних із травмою (наприклад, «Я безпорадний», «Я в небезпеці»), до позитивних когніцій («Я вижив», «Я контролюю ситуацію»), що сприяє трансформації самосприйняття та зменшенню симптомів ПТСР.

Ефективність EMDR була підтверджена численними емпіричними дослідженнями. Американська психологічна асоціація (APA), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) та Міжнародне товариство з вивчення травматичного стресу (ISTSS) офіційно визнали метод як доказовий для лікування посттравматичного стресового розладу. Особливо цінним EMDR є в роботі з військовими, адже дозволяє досягнути значного зниження симптоматики навіть за відносно короткий термін, у порівнянні з традиційними методами когнітивної терапії.

Окремої уваги заслуговує гуманістичний аспект підходу Ф. Шапіро. У центрі її концепції – ідея цілісності людини, де навіть найболючіший досвід може бути інтегрований у життєву історію як джерело сили, саморозуміння та відновлення. EMDR не виключає емоційного болю, а створює безпечний простір для його трансформації, підтримуючи автономність, внутрішні ресурси та відновлення гідності особистості.

Таким чином, метод EMDR є не лише ефективним клінічним інструментом, а й цілісним підходом, що поєднує психотерапевтичну науку, нейропсихологію, гуманістичну етику та глибоке розуміння механізмів адаптації після травми. Він відкриває шлях до відновлення для тих, чий досвід війни залишив глибокі сліди в пам'яті та тілі.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Методика в поєднанні з фізичними аспектами допомагає виявити зв'язок між фізичним і психологічним станом, що є важливим для розробки інтервенцій, спрямованих на якісну реабілітацію військових після травматичних переживань.

Профілактична програма травматичних спогадів у військових. На основі представлених теоретичних засад та розробленої методики оцінки травматичних спогадів у військових, профілактична програма ґрунтується на комплексному, багаторівневому підході, що інтегрує когнітивно-поведінкову, соматичну, психофізіологічну й нейропсихологічну перспективи. Програма спрямована не лише на виявлення і зниження інтенсивності травматичних спогадів, а й на зміцнення адаптаційного потенціалу, відновлення функціональних можливостей пам'яті, нормалізацію емоційного реагування, покращення соціальної взаємодії, а також формування конструктивного бачення майбутнього.

Ключовим завданням програми є відновлення цілісного сприйняття власного досвіду, розмежування минулого і теперішнього в уявленні військовослужбовців, що можливо через специфічну психоосвітню та терапевтичну роботу.

Основою першого етапу є стабілізація, яка передбачає зниження симптомів гіперактивації центральної нервової системи. В межах етапу використовуються тілесно-орієнтовані техніки, зокрема методики глибокої м'язової релаксації, дихальні вправи, елементи йоги та нейрокінезіології. Практики дають змогу зменшити фізіологічні прояви тривоги й напруження, що є необхідною умовою для подальшої обробки травматичного досвіду. Значна увага приділяється тілесній саморегуляції через навчання розпізнаванню соматичних тригерів, пов'язаних із травматичними спогадами, та їхньому поступовому нейтралізуванню.

Після стабілізації розпочинається етап інтеграції травматичного досвіду, який є центральним у рамках вторинної профілактики. У цьому блоці слід використовувати методику EMDR (десенсибілізації і репроцесії за допомогою рухів очей), що адаптована під контекст бойових травм. Сеанси спрямовуються на переробку ключових фрагментів травматичної пам'яті шляхом активації міжпівкульної інтеграції, що сприяє зниженню емоційної інтенсивності спогадів. Процес відбувається поступово, в умовах високої безпеки і контролю, з обов'язковим моніторингом фізичних реакцій, зокрема серцевого ритму, напруги в м'язах та дихання, що дозволяє уникнути повторної ретравматизації.

У рамках інтеграційного блоку також застосовуються когнітивно-поведінкові підходи, що дають змогу ідентифікувати дисфункціональні переконання, сформовані внаслідок травматичних подій (наприклад, «я більше не можу довіряти людям», «я нічого не вартий», «я не здатен впоратись з життям»). Після виявлення такі переконання піддаються когнітивній реструктуризації, тобто заміщенню їх більш адаптивними уявленнями про себе, інших та світ.

Особлива роль у програмі відводиться роботі з пам'яттю. Для відновлення когнітивної цілісності та функціональної гнучкості необхідно застосовувати тренінг нейропластичності, який включає вправи на реконструкцію подій, відтворення деталей у контрольованих умовах, логічні й образні завдання, спрямовані на стимуляцію лобових зон кори головного мозку. У випадках дисоціативної амнезії здійснюється поступове повернення втрачених спогадів із чітким маркуванням їхнього місця в хронології життя та формуванням нового наративу, який дозволяє інтегрувати події в загальний життєвий досвід.

Програма також охоплює блок психоосвіти щодо природи травматичної пам'яті, функціонування ноцицепції та впливу тілесних реакцій на психіку. Військовим пояснюється, що багато симптомів не є ознаками психічного розладу, а нормальними

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

фізіологічними реакціями організму на надмірний стрес. Такий підхід сприяє зниженню стигматизації, зміцнює суб'єктну позицію особистості та формує довіру до психотерапевтичного процесу.

У межах блоку соціальної адаптації реалізуються групові інтервенції, спрямовані на відновлення навичок міжособистісної взаємодії, побудову довірливих зв'язків, а також навичок вирішення конфліктів. Групи підтримки дозволяють знижувати відчуття ізоляції, формувати нові соціальні ролі та ідентичності поза контекстом бойових дій, що є важливою умовою для ефективної реінтеграції військових у цивільне середовище.

Окрему увагу програма приділяє формуванню позитивної візії майбутнього. Для цього впроваджуються техніки «майбутнього самопроекування», під час яких військові формулюють життєві цілі, розробляють конкретні кроки до їх досягнення та створюють персональні стратегії подолання труднощів. Працюючи з уявленнями про майбутнє, психолог водночас допомагає ідентифікувати приховані страхи, пов'язані з втратою смислу, та сприяє формуванню надії і внутрішньої мотивації.

Завершальний етап програми присвячений укріпленню досягнутого ефекту та профілактиці рецидиву симптомів. Він включає регулярні психотерапевтичні сесії з відстеженням емоційного стану, тілесних реакцій, рівня активності, соціальних контактів та адаптаційних ресурсів. Формується індивідуальний план психологічного самоогляду, в якому прописуються ефективні стратегії регуляції емоцій, фізичних вправ, практики розвантаження, а також механізми звернення по допомогу.

Програму необхідно реалізовувати на кількох рівнях: індивідуальному, груповому й організаційному. На індивідуальному рівні ключовою є рання психодіагностика з подальшою індивідуалізацією маршруту психологічної допомоги. На груповому – впровадження підтримувальних форматів, спрямованих на нормалізацію реакцій, розвиток безпечної комунікації та формування адекватних стратегій подолання. На організаційному – інтеграція психопрфілактичної роботи в систему військової служби, зокрема через регулярні освітні модулі з функціонування пам'яті, емоційної саморегуляції та стрес-менеджменту. Ефективність програми має оцінюватися як за клінічними показниками (рівень симптоматики ПТСР, інтенсивність флешбеків, наявність дисоціації), так і за когнітивно-емотивними критеріями (ступінь інтеграції спогадів, когнітивна гнучкість, ідентифікація позитивних змін – *post-traumatic growth*). Доцільним є також включення нейропсихологічного моніторингу за допомогою відповідних тестів або, за можливості, методів нейровізуалізації.

Таким чином, профілактична програма роботи з травматичними спогадами військових є комплексною, багатоетапною структурою, яка інтегрує найкращі науково обґрунтовані підходи, враховує як психологічні, так і соматичні складові посттравматичних розладів, а також спрямована на довготривале відновлення функціонування особистості. Програма не лише знижує симптоматику, а й відновлює відчуття ідентичності, безпеки, контролю над власним життям, формуючи основу для повноцінної реінтеграції у суспільство.

Висновки. Враховуючи глибину теоретичних концепцій щодо функціонування пам'яті в умовах психотравматичного досвіду військовослужбовців, методологія дослідження травматичних спогадів побудована комплексною. У розробленій методиці важливим є не лише виявлення наявності травматичних спогадів, а й оцінка їхньої центральності в особистісній ідентичності, інтенсивності емоційного супроводу, типу репрезентації (вербальна чи ситуаційна), когнітивної структури та взаємодії із поточними мотиваційними установками особистості. Обов'язковим компонентом методології є якісне інтерв'ювання з елементами наративного аналізу, що дозволяє

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

простежити, як військовослужбовець конструює зміст свого досвіду, виявляючи зміщення, прогалини, фрагментацію або дисоціацію.

Необхідним елементом дослідження є також скринінг психологічних захворювань, що супроводжують ПТСР (депресивні стани, генералізована тривожність, соматоформні порушення), оскільки саме коморбідність значно підвищує ступінь деструктивного впливу травматичних спогадів на функціонування особистості. Експериментальні умови повинні бути етично обґрунтованими, передбачати можливість екстреної психологічної підтримки у разі повторної актуалізації травми, а всі процедури мають відповідати міжнародним стандартам захисту респондентів. Важливо, щоб у процесі дослідження активно враховувались суб'єктивні характеристики: змістова значущість травматичного досвіду, механізми подолання, рівень толерантності до фрустрації та наявність соціальної підтримки.

Профілактична програма, спрямована на мінімізацію ризиків хроніфікації травматичних спогадів та формування ПТСР у військових, базується на поєднанні когнітивно-поведінкових, нейропсихологічних, психоедукаційних та тілесно-орієнтованих підходах. Центральним завданням програми є поступова інтеграція фрагментованих сенсорно-емоційних вражень у контекстуалізовану, контрольовану й осмислену систему автобіографічних знань. Позитивного результату можна досягти шляхом застосування структурованих інтервенцій, зокрема методів EMDR (десенсибілізація і репроцесінг за допомогою рухів очей), наративної експозиції, переписування травматичного досвіду (written exposure therapy), тренінгів когнітивної реструктуризації, а також методів тілесного заземлення, які допомагають стабілізувати фізіологічну реактивність при актуалізації спогадів.

Перспективи подальших досліджень. Проведене теоретико-методологічне обґрунтування, а також розробка та попереднє планування емпіричної перевірки методики дослідження травматичних спогадів у військовослужбовців засвідчують наукову та практичну доцільність подальшої роботи. Розроблена методика «Скринінг травматичних спогадів» дозволяє комплексно охопити ключові аспекти функціонування травматичних спогадів, зокрема: їх змістовне наповнення, частотність актуалізації, часові особливості, емоційне забарвлення, ступінь інтегрованості в особистісну систему та зв'язок із адаптаційними можливостями особистості. Актуальність дослідження обумовлена високою поширеністю посттравматичних розладів серед учасників бойових дій, необхідністю раннього виявлення порушень у сфері пам'яті та впровадженням ефективних психологічних інструментів для скринінгу, оцінки динаміки стану та планування індивідуалізованого втручання.

Список використаних джерел:

1. Борисова О. Інтрузії у формі флешбеків як ядерний маркер посттравматичного стресового розладу в учасників бойових дій. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. Вип. 18. 2023. С. 10–20.
2. Борисова О. Психоедукація в психореабілітаційному процесі учасників/учасниць бойових дій російсько-української війни: психоедукаційна модель «Архів пам'яті». *Наукові записки. Серія: Психологія 2*. 2024. С. 9–16.
3. Борисова О. Фактори відмінності курсу психореабілітації учасників/учасниць бойових дій від загального курсу психотерапії. *Наукові перспективи. Серія «Психологія»*. № 11(53). 2024. С. 1257–1273.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

4. Блінов О. Організаційні ресурси психологічної реабілітації військовослужбовців. Організаційна психологія. Економічна психологія. №. 1 (25). 2022. С. 16–22.
5. Кокун О. Психологія стресостійкості особистості в умовах воєнних дій. *Психологічний журнал*, 1(3). 2016. С. 7–19.
6. Кокун О. Адаптація та психологічне відновлення учасників бойових дій. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка. 2018. 284с.
7. Одякова А., Васильченко О. Реконструкція травматичних спогадів військовослужбовців. *Психологічна допомога особистості у воєнний період: матеріали VIII Всеукр. психологічних читань «Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів»*, (27 березня). МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Ф-т соц. та психологічної освіти. Умань. 2025. С. 16–20.
8. Bartlett F.. Remembering: A Study in Experimental and Social Psychology. Cambridge: Cambridge University Press. 1932. 317p.
9. Berntsen D., Rubin D. (2006). The centrality of event scale: A measure of integrating a trauma into one's identity and its relation to post-traumatic stress disorder symptoms. *Behaviour Research and Therapy*, 44(2). Pp. 219–231.
10. Brewin C., Dalgleish T., Joseph S. A dual representation theory of posttraumatic stress disorder. *Psychological Review*, 103(4), 1996. Pp. 670–686.
11. Conway M., Pleydell-Pearce C. The construction of autobiographical memories in the self-memory system. *Psychological Review*, 107(2), 2000. Pp. 261–288.
12. Conway M., Rubin D. The structure of autobiographical memory. *In Theories of memory*. Psychology Press. 2019. Pp. 103–137.
13. Folkman S., Lazarus R., Gruen R., & DeLongis A. Appraisal, coping, health status, and psychological symptoms. *Journal of personality and social psychology*, 50(3), 1986. 571p.
14. Jelinek L., Randjbar S., Seifert D., Kellner M., & Moritz S. The Overgeneral Memory phenomenon in Posttraumatic Stress Disorder. *Depression and Anxiety*, 27(6), 2010. 560–564.
15. LeDoux J. The Emotional Brain. New York: Simon & Schuster. 1996. Pp. 155–184.
16. Morgan III, C., Hazlett G., Doran A., Garrett S., Hoyt G., Thomas P., ... & Southwick S. Accuracy of eyewitness memory for persons encountered during exposure to highly intense stress. *International Journal of Law and Psychiatry*, 27(3), 2004. Pp. 265–279.
17. Rubin D., Berntsen D., Bohni M. A memory-based model of PTSD: Evaluating basic assumptions underlying the PTSD diagnosis. *Psychological Review*, 115(4), 2008. Pp. 985–1011.
18. Schacter D. The Seven Sins of Memory: How the Mind Forgets and Remembers. New York: Houghton Mifflin. 2001. 272p.
19. Shapiro F. eye movement desensitization and reprocessing (emdr) therapy: basic principles, protocols, and procedures. *Guilford Press*, 2001. 416p.
20. van der Kolk B. The body keeps the score: Memory and the evolving psychobiology of posttraumatic stress. *Harvard Review of Psychiatry*, 1(5), 1994. Pp. 253–265.
21. Zimbardo P., Sword R., Sword R. *The time cure: Overcoming PTSD with the new psychology of time perspective therapy*. John Wiley & Sons. 2012. 309p.

РЯБЕЦЬ НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

к.е.н, доцент

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

**ЦИФРОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: НОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ
БІЗНЕСУ**

Постановка проблеми. Поняття «глобалізація» традиційно використовується для опису зростаючої взаємозалежності світових економік та культур, планетарної комунікації, а також транскордонного обміну товарами та послугами, технологіями та потоками інвестицій, людськими ресурсами та інформацією. У словнику Вебстера термін "глобалізація" вперше з'явився у 1961 році [1], а з 1980-х років він набув міжнародного поширення [2]. Експерти Міжнародного валютного фонду окреслюють глобалізацію як “поширення за межі національних кордонів тих самих ринкових сил, які століттями діяли на всіх рівнях людської економічної діяльності - на аграрних ринках, в промисловості або у фінансових центрах” [3]. Сьогодні людство є свідком структурної трансформації, в якій традиційні потоки змінили своє місце і адаптувалися до сучасних реалій. Нова епоха глобалізації пропонує безліч можливостей, але також і викликів. З точки зору особливостей, сучасному етапу процесу глобалізації притаманні наступні характеристики: посилення глобальної взаємозалежності [4], майже повна лібералізація ринків, стиснення простору і часу, поява гіперконкурентного ринкового середовища, домінування контрактної культури, революційні інформаційні та технологічні зміни, розвиток глобальної мережі Інтернет [5], становлення глобального громадянського суспільства, а також заподіяння шкоди національним культурним цінностям та суверенітету. Можна сказати, що світ став "глобальним супермаркетом, в якому ідеї та продукти можна знайти всюди та одночасно" [6 с. 41]. Зведена до економічного концепту, глобалізація наприкінці XX - на початку XXI століття має дві основні складові: зниження вартості переміщення матеріальних благ у глобальному масштабі та розвиток комунікації й обмін інформацією в масштабах всього світу (Інтернет, ІТ). Компанії отримали можливість виходити на нові ринки, але водночас стикаються з агресивними глобальними конкурентами, ціновим тиском та підливними цифровими бізнес-моделями. На думку експертів, малий бізнес у світі може стати "мікро-транснаціональним" через взаємодію із такими цифровими платформами, як Amazon, eBay, Alibaba, Facebook, що забезпечить їм можливість конкурувати з постачальниками та клієнтами в інших країнах. Люди приймають безпосередню участь у процесі глобалізації, використовуючи цифрові платформи для

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

пошуку роботи, навчання, презентації талантів і побудови мереж особистих зв'язків. Сучасна версія глобалізації є набагато складнішою і швидшою, ніж та, що була раніше, але водночас переваги і можливості, які вона пропонує для суспільства, є дуже значними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню феномену глобалізації, його сутності, компонент, імперативів та вимірів присвячували свої наукові доробки як представники вітчизняної наукової школи (Д. Лук'яненко, О. Білорус та ін.), так і зарубіжні науковці, міжнародні інституції та агентства. Водночас глобалізація у XXI ст. набуває цифрового характеру за допомогою прискорення і збільшення потоків даних та інформації. Потребує аналізу те, які саме трансформації спричинює цифрова глобалізація, зокрема в структурі ведення бізнесу, контингенті його учасників, моделей діяльності та взаємодії. .

Мета дослідження. Аналіз явища цифрової глобалізації як нової фази в розвитку глобального соціуму, зумовленої еволюцією цифрових технологій і становленням цифрової економіки. Виявлення можливостей, які пропонує епоха цифрової глобалізації для бізнес-середовища.

Виклад основного матеріалу. В даний час світова промисловість зазнає змін революційного масштабу. Враховуючи їх багатогранність, складність та динаміку, К. Шваб охарактеризував їх як «четверту промислову революцію» [7, с. 1], що кардинальним чином відрізняється від всіх попередніх «революційних» переворотів, які мали місце у світовій історії. Сьогодні людство спостерігає вражаючі інновації і потужні технологічні прориви в самих різних сферах науки, техніки, виробництва, управління та бізнесу. Це досягнення в галузі Інтернету речей, віртуального середовища, роботизації і найрізноманітніших технологічних напрямків, наприклад, когнітивних, хмарних, біо- та нанотехнологій. Звичайно, в ході трьох попередніх промислових революцій також виникали нові технологічні рішення (першої революції - парова машина, другої - електрика та третьої - комп'ютер). Але четверта принципово відрізняється від них, по-перше, швидкістю розробки та впровадження інноваційних технологій, а по-друге, планетарним, глобальним характером їх поширення. Четверта промислова революція також пов'язана із становленням Індустрії 4.0, що викликає зміну парадигм – перехід від централізованого до децентралізованого виробництва, яке, до того ж, є ще й максимально інтелектуалізованим. Так, роботизація, на думку експертів, вочевидь, призведе до трансформації як місць виробництва, так і потоків прямих іноземних інвестицій. Крім того, цифрові потоки, масштаби та динаміка яких зростає, сприяють передачі та поширенню інформації та інновацій по всій планеті,

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

розширюючи тим самим можливості залучення всіх охочих у глобальний економічний процес. Ця нова революція дозволяє оптимізувати, здешевити і прискорити виробничий процес, а також трансформує моделі міжособистісної комунікації, спілкування та різного роду взаємодії. Так, промислова революція, що наразі відбувається в ІТ-секторі (IT-processing), комунікаційних технологіях - ІКТ [8], має вплив на організації, що використовують ІТ (установи, фірми, органи влади), та ремодельоє економічне та соціальне життя. Складовою цього процесу є цифрова революція, яка передбачає перехід від механічних та аналогових технологій до цифрових й електронних рішень, імплементуючи на практиці які бізнес прагне виявити нові можливості для генерування прибутку та трансформування власної бізнес-моделі. У цій революції важливе місце займає цифрова економіка, яка базується на цифрових технологіях і в рамках якої формується цифровий бізнес, а знання та ідеї перетворилися на пріоритетний ресурс розвитку [9 с. 16]. На даний момент процес глобалізації не тільки переосмислюється, але й посилюється потоками даних, які включають інформацію, ідеї та інновації. Саме дані та інформація – це основоположні ресурси сучасної цивілізації, які часто порівнюють із «новою нафтою» ХХІ століття. Чим більше накопичується інформації, тим більше якісними і продуктивними можуть стати рішення, що приймаються на її основі. Це, своєю чергою, створює додаткові можливості комерціалізації і монетизації сфери даних. За останнє десятиліття потоки даних на глобальному рівні зробили значний внесок у зростання світового ВВП, а глобалізація даних має більш потужний вплив на економічне зростання, ніж традиційна торгівля товарами. Глобальні потоки даних включають в себе феномени різного порядку, зокрема безпосередньо саму інформацію, засоби пошуку та комунікації, пов'язані з її отриманням, обробкою та зберіганням, різні транзакційні та відеоресурси, внутрішньофірмовий трафік та ін. Величезні потоки даних передаються через кордони, зазнаючи експоненціального зростання, як за різноманітністю, так і за обсягом, а прискорення і збільшення потоків даних та інформації спостерігаються практично повсюдно. У результаті чого глобалізація у ХХІ ст. набуває дійсно цифрового характеру. Цифрова глобалізація - це нова фаза в розвитку глобального світу, що тягне за собою відповідні зміни в структурі ведення бізнесу, в контингенті його учасників, у розширенні економічних можливостей, у тому числі транскордонних відносин і комунікацій.

Для того, щоб проаналізувати та зрозуміти масштаби процесу цифрової глобалізації, на наш погляд, необхідно взяти до уваги всі фактори, які сприяють та транзитують даний

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

процес. Як свідчать результати нещодавніх досліджень, за загальним визнанням, рейтинг сучасних цифрових трансформацій очолюють країни, які можна по-справжньому назвати "глобальними", зокрема Сінгапур, Нідерланди, США, Німеччина, Великобританія, Китай, Ірландія, Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати. Одним із провідних світових інвесторів у цифрові технології по праву вважається сучасний Китай. Він має одну з найрозвиненіших цифрових інвестиційних стартап-екосистем у світі. За останні 10 років Китай подав понад 50000 заявок на отримання патентів, більше 10000 з яких було подано у 2023 році. За 2014–2023 рр. Китай подав понад 38 000 заявок на винаходи генеративного ШІ, для порівняння, США подали всього 6 276 заявок за аналогічний період. Дані патентні заявки відносяться до широкого спектру індустрій – від автономного водіння до поліграфії та управління документами. Так, станом на вересень на вересень 2024 року КНР було розроблено, зареєстровано та надано офіційний доступ авторизованим споживачам до понад 190 моделей сервісів генеративного штучного інтелекту, послугами яких користуються понад 600 мільйонів клієнтів. Водночас, деякі провінції або штати, такі як Каліфорнія або Гуандун, зуміли розвинути міжнародні зв'язки до такого якісного рівня, що перетворило їх на вагомих гравців у світовій економіці. В цілому, найбільш взаємопов'язаними на глобальному рівні виявляються країни з розвинутою економікою. Однак потоки даних приносять значні економічні вигоди і тим країнам, які розташовані на периферії цифровізації [10]. У середині країн, міст, окремі люди спостерігають за можливостями, що генерує цифровізація і так само приймають участь у глобальних потоках, а всесвітня мережа зв'язків дедалі все більше розгортається та розвивається, постійно адаптуючись до вимог ринку.

Динамічний характер процесу глобалізації має серйозні наслідки для економіки та бізнесу, особливо в країнах, що розвиваються. У цих країнах приватні особи та компанії можуть використовувати цифрові платформи, щоб подолати обмеження на своїх локальних ринках і, таким чином, отримати переваги від постачальників, клієнтів, фінансистів і навіть глобальних талантів. Існує реальна можливість того, що будь-яка людина, яка має доступ до глобальної мережі Інтернет та інноваційну ідею, може розпочати бізнес, маючи «доступ до корпоративного програмного забезпечення та потужності хмарних обчислень» [11, с. 56].

Трансформації та інновації в області цифровізації стимулюються очікуваннями споживачів та інвесторів, а також перспективами отримати все більше економічних та соціальних бенефітів. Всесвітнє впровадження цифрових технологій кардинальним чином змінює методи функціонування різного роду організацій, зокрема й бізнес-структур, а

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

перевагами цифрової глобалізації користуються не лише великі корпорації, але й підприємства малого бізнесу. За допомогою збору та обміну інформацією, торгівлі інформаційними ресурсами компанії успішно підвищують свою оперативну ефективність, скорочують маркетингові витрати. Діджиталізація (перехід до цифрового бізнесу), тобто використання цифрових технологій для зміни бізнес-моделі, що забезпечує нові можливості для отримання доходів і створення цінності для споживачів, багато в чому трансформує глобальну економіку. Галузі, а також компанії стикаються з цифровими змінами [12], які передбачають різні процеси, включаючи запуск стартапів, які можуть отримати доступ до глобальних розробок, та малі та середні підприємства, які можуть стати мікро-транснаціональними корпораціями з відповідними правами.

У глобальному масштабі більшість викликів, пов'язаних з національними економіками та їхньою цифровізацією, виникають у міру того, як галузі реагують на нові рішення цифровізації, яким саме чином через впровадження цифрових рішень трансформуються ланцюги створення доданої вартості.

Важливу роль в епоху цифровізації відіграють технології штучного інтелекту. Їх найбільш інтенсивний розвиток відбувається за п'ятьма пріоритетними напрямками, до яких можуть бути віднесені технології комп'ютерного зору і природної мови, роботизована автоматизація процесів, розробка різноманітних віртуальних помічників і розширення машинного навчання. Згідно з прогнозами експертів McKinsey Global Institute (MGI), за умови середньосвітового рівня впровадження технологій штучного інтелекту до 2030 р. вони будуть здатні забезпечити приріст додаткової глобальної економічної активності приблизно на 13 трлн дол. США [11]. Такий високий ступінь впровадження штучного інтелекту пов'язаний насамперед із можливостями його якісного впливу на продуктивність праці та операційні процеси компаній, а також із низкою інших зовнішніх чинників, що безпосередньо впливають на економічне середовище. За прогнозованого розвитку подій, використання штучного інтелекту становитиме близько 1,2% додаткового зростання ВВП на рік. Такий вплив можна порівняти з іншими масштабними технологіями світового рівня і визнання, які періодично виникали в історії людства. Технології штучного інтелекту допомагають компаніям аналізувати великі обсяги даних з метою ідентифікації трендів, прогнозування попиту та генерування й реалізації обґрунтованих стратегічно важливих рішень, що дозволяє проводити більш якісний та глибинний аналіз ринків як окремих країн, так і регіональних інтеграційних угруповань. Також слід зазначити, що завдяки технологіям

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

III компанії можуть пропонувати більш персоналізований підхід до клієнтів, адаптуючи свої продукти та послуги відповідно до їхніх особистих запитів та вподобань.

Впровадження елементів технології штучного інтелекту набуває все більшого поширення серед топ-менеджменту та власників бізнесу, незважаючи на високий рівень витратності, складність практичної імплементації та ризики його використання. До того ж, в ході досліджень, було виявлено, що великі корпорації вдвічі частіше використовують технологій III у своїй діяльності, ніж малі компанії. Експерти оцінюють ступінь впливу III та інших цифрових рішень на економіку як більш потужний, ніж, наприклад, вплив геополітичних ризиків, або зміни клімату [3]. Деякі дослідники вважають, що масове застосування III, автоматизації та роботизації може призвести до суттєвого скорочення робочих місць, що може стати причиною соціальних криз та напруги. Але водночас більшість вчених переконані в тому, що штучний інтелект ще довго не зможе функціонувати без людини. Безсумнівно, що подальший розвиток штучного інтелекту призведе до вимирання певних професій, але в той же час він запустить процес створення та розвитку власних виробничих зв'язків [3].

Загалом, цифрові технології змінюють способи ведення бізнесу, виводячи його на транскордонний рівень, розширюють можливості участі в ньому. Впровадження III у бізнес-процеси може задовольнити три важливі бізнес-потреби: автоматизація бізнес-процесів, отримання актуальної інформації за допомогою аналізу великих даних та взаємодія з клієнтами та співробітниками. Наразі найпоширенішим варіантом використання III є автоматизація цифрових та фізичних завдань. Дана технологія є найдешевшою та порівняно найлегшою для впровадження на практиці, вона також забезпечує швидку та високу віддачу від інвестицій.

Крім того, штучний інтелект має колосальний потенціал для подальшого розвитку. Прогнозується, що глобальний ринок III у період до 2030 року сягатиме 1,85 трильйона доларів США. За підсумками 2023 року у розвиток штучного інтелекту було залучено приватних інвестицій на загальну суму понад 25,2 млрд дол. США, а це майже у дев'ять разів перевищує сукупний обсяг інвестувань у 2022 році та приблизно в 30 разів більше, ніж фіксувалося у 2019 році.

В процесі глобальної цифровізації важливу роль відіграють так звані мікро транснаціональні корпорації. Для зв'язку з клієнтами та постачальниками з інших країн вони використовують потенціал провідних цифрових платформ – Alibaba або Amazon. Причому

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

застосування цифрових платформ дедалі активніше практикується представниками саме малих компаній або стартапів, які досить швидко отримують завдяки цьому унікальну можливість виходу на глобальний рівень комунікацій. Згідно з даними MGB, понад 85% сучасних технологічних стартапів заявляють про свою приналежності до будь-яких сфер транскордонної активності [11]. Використання цифрових платформ кардинальним чином змінює способи ведення бізнесу та саму економіку, сприяючи здобуття нею транскордонної спрямованості. Досягнення цифровізації істотно знижують вартість міжнародних трансакційних і комунікативних проєктів, що сприяє набуттю ринковою системою «прозорості», підвищують її ефективність, активують формування нових глобальних користувальницьких спільнот. Внаслідок чого сфера бізнесу розширює свою потенційну клієнтську базу, використовує ефективні методи для подальшого залучення зацікавлених осіб. Завдяки соціальним мережам та веб-платформам, люди можуть формувати транскордонні зв'язки. Крім того, спостерігається значне зростання ролі засобів медіа у з'єднанні людей на глобальному рівні, розвиваючи нові способи комунікації, навчання та роботи. У суспільстві глобальні цифрові платформи успішно використовуються для навчання, пошуку роботи, створення особистих мереж та демонстрації талантів. На сьогоднішній день міжнародні зв'язки у соціальних мережах нараховують вже понад 3 млрд. учасників. Таким чином, цифрові платформи виступають інструментальною основою нової епохи глобалізації.

Ще одним важливим аспектом цифрової економіки та цифрової глобалізації є електронна комерція. У реаліях нашої сучасності велика частина роздрібного ринку релокується у мережу. Прикладом може служити мережеве функціонування всесвітньовідомої компанії Alibaba, на яку припадає близько 80% всіх роздрібних онлайн-продажів у сучасному Китаї. Електронна комерція – швидка, форма торгових відносин, що динамічно розвивається. Вона революціонізує стратегії продажів, кардинальним чином змінюючи моделі споживчої поведінки.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Цифрова глобалізація - це принципово нова стадія в еволюції глобального світу, становлення якої зумовлене розвитком цифрових технологій, з одного боку, та цифрової економіки - з іншого. Технологічним базисом цифрової глобалізації можна вважати досягнення четвертої промислової революції - роботизацію та інтернет речей, хмарні та когнітивні технології, віртуальну і доповнену реальності, нано- та біотехнології тощо. Цифрова глобалізація нерозривно пов'язана з

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

інноваціями в галузі економіки. Цифрова економіка передбачає трансформацію структури ведення бізнесу, у контингенті його суб'єктів, у розширенні економічних можливостей, зокрема у налагодженні транскордонних відносин і комунікацій. Цифрова глобалізація пропонує безліч можливостей для громадян і компаній, як в межах країни, так і в глобальному масштабі, але також і з точки зору ефективності; однак, водночас це вимагає переоцінки та адаптації існуючих бізнес-моделей, стратегій та операцій. Глобальні потоки даних, торгівля та люди перетнули кордони країн, перетворюючись на глобальний ринок, який можна охопити і проникнути більше легко, незалежно від розміру та сфери діяльності, національності, регіону тощо. Цифровізація глобалізації дає компанії багато переваг, сприяючи оптимізації використанню ресурсів та мінімізації витрат. Наразі глобальні економічні зв'язки цифрового формату істотно розширюються, чому багато в чому сприяють впровадження технології штучного інтелекту, залучення глобальних потоків даних та інформації, використання цифрових платформ і розвиток цифрової комерції.

Список використаної літератури

11. Kumar, V. S. A. (2003). A critical methodology of Globalization: Politics of the 21st Century, Indiana Journal of Global Legal Studies, 10(2), pp. 87-111, retrieved from https://www.jstor.org/stable/10.2979/gls.2003.10.2.87#metadata_info_tab_contents
12. Pooch, M. U., (2016), Driver City-Global Cities as a Literary Phenomenon: Toronto, New York and Los Angeles in a Globalizing Age, Book Chapter 2-Globalization and its Effects, Transcript Verlag, pp. 16-26, retrieved from https://www.jstor.org/stable/j.ctv1wxt87.5?seq=1#metadata_info_tab_contents
13. International Monetary Fund (2008). Globalization: A Brief Overview. Retrieved from: <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2008/053008.htm>, retrieved on March 1st, 2019.
14. Bijker, W. E. (2009). Globalization and Vulnerability: Challenges and Opportunities for SHOT around Its Fiftieth Anniversary, The Johns Hopkins University Press and the Society for the History of Technology, 50(3), pp. 600-612.
15. Abbate, J. (1999). Inventing the Internet, MA: MIT Press, Cambridge, 264, ISBN 0262011827.
16. Popa, I. & Belu, M. (2018). Afaceri Internationale. Tehnica operatiunilor de export import [International business. Techniques of export-import operations], București, Editura ASE [Bucharest, ASE Publishing House].

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

17. Шваб К. Четверта промислова революція. Формуючи четверту промислову революцію. КСД, 2019 416 с.
18. Samans, R. and Davis, N. (2017). “Advancing Human-centred Economic Progress in the Fourth Industrial Revolution: A leadership agenda for G20 governments” (White Paper, G-20 Insights, 2017)
19. Audretsch, D.B. (2003). “Globalization, innovation and the strategic management”, in Brocker, J., Dohse, D. and Soltwede, R. (Eds), Innovation Clusters and Interregional Competition.
20. Stiegler, B. (2016). The Digital, Education and Cosmopolitanism, University of California Press, No. 134, pp. 157-164, available at <https://www.jstor.org/stable/26420557?seq=1>
21. MGI-Digital Globalization. Full Report. Retrieved from <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Business%20Functions/McKinsey%20Digital/Our%20Insights/Digital%20globalization%20The%20new%20era%20of%20global%20flows/MGI-Digital-globalization-Full-report.ashx>
22. Collins, R. (2017). Are you ready for the Second Wave of the Digital Revolution?, Huffington post, Online, Available at https://www.huffpost.com/entry/are-you-ready-for-the-sec_b_10816242?guccounter=1Economic-Progress_220517.pdf.

СОРОКІНА ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

к. соц. наук., доцент кафедри соціально-психологічних і гуманітарних наук

Дніпровський державний технічний університет

**ІНТЕРНЕТИЗАЦІЯ ЯК СУЧАСНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ТЕЛЕБАЧЕННЯ В
УМОВАХ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

У сучасному суспільстві дуже стрімко розвиваються телекомунікаційні технології, які зачіпають всі сфери життєдіяльності людини, трансформують і видозмінюють традиційні засоби масової інформації. Феномен телевізійного мовлення в Інтернеті відноситься до найбільш сучасних тенденцій розвитку засобів масової інформації на початку XXI століття. Інтернет-мовлення – це один із сучасних способів поширення масової аудіовізуальної інформації в мережі Інтернет. На початку XXI століття починають розвиватися інтернет-

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

канали, що поєднують в собі різні форми передачі інформації: текстової, аудіальної та візуальної. Основними характеристиками інтернет-мовлення є глобальне поширення і глобальна аудиторія, довільний час доступу, конвергенція, горизонтальні і вертикальні зв'язки, текстова основа, режим реального часу, нелінійний перегляд програм, динаміка в відеозображенні, багатомовність, необмежений архів інформації, тривалий життєвий цикл програм, паралельні потоки мовлення, необмежена кількість повторів, формат і компресія, додаткові сервіси, реклама як доповнення, персоналізація мовлення, інтерактивність [1].

Процес поширення інтернет-мовлення є наслідком прискореного розвитку комунікацій в постіндустріальному світі. Тим не менш, нові технології не будуть автоматично замінювати старі. Радіомовлення не було замінено телебаченням, кінематограф не замінило телебачення, відеопрокат і відеокасети не знищили кінотеатри. Більше того, практично і радіомовлення, і кіно зберегли свої позиції, незважаючи на активну конкуренцію нових технологій. Очевидно, що інтернет-мовлення ознаменувало новий етап у розвитку Інтернет-ЗМІ: етап розвитку повноцінних мультимедійних сайтів, конвергенції всіх форм подачі інформації на основі інтернет-середовища. Це явище може послужити для народження нових, ще більш технологічних форм збирання, переробки та поширення масової інформації та комунікації.

Довгий час єдиною можливою формою телеперегляду було так зване «лінійне» телеспоживання, яке передбачає перегляд телепередач безпосередньо під час їх виходу в ефір. У таких умовах глядачам доводилося або підлаштовувати свій графік під «сітку мовлення», або пропускати передачі, які цікавлять. У 90-і роки лібералізація та комерціалізація телебачення суттєво змінили «вигляд» телебачення - збільшилася кількість і обсяг мовлення телеканалів, пішли в минуле денні перерви в ефірі, більш різноманітною стала жанрово-тематична палітра телепередач. Все це значно розширило поле глядацької «свободи вибору», проте не відмінило залежності глядача від розкладу телепередач. На початку XXI століття розвиток нових технологій став джерелом кардинальних змін і в способах доставки телевізійного ефіру, і в формах споживання телеконтенту. Цифрові технології зробили можливою повну незалежність телеглядача від сітки мовлення, а заодно і від екрану традиційного домашнього телевізора. Для відображення можливостей нового телеперегляду у професійному середовищі стали використовуватися терміни «нелінійне» телебачення і «нелінійний» телеперегляд. Розвиток на основі цифрових технологій нових способів доставки телевізійного контенту призвів до формування, як мінімум, двох

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

принципових можливостей (форм) «нелінійного» телеспоживання. По-перше, з використанням ресурсів Інтернету, по-друге - послуг операторів платного телебачення. Широкосмуговий доступ в Інтернет суттєво випередив поширення цифрового платного телебачення, і найбільший розвиток отримав перший варіант - «нелінійний» телеперегляд в Інтернеті [2].

Практика споживання телевізійного контенту в інтернеті стала помітним явищем ще в кінці 2000 років, та на протязі всього часу розвивалася, вдосконалювалась і стала надзвичайно популярною на сьогоднішній день. Так за даними дослідження фокус-групи в рамках проекту «Телебачення очима телеглядачів» в 2021 році 69% опитаних відповіли що мають доступ в Інтернет, крім того 40% респондентів використовують Інтернет ще й на роботі.

До звернення за телевізійним контентом до мережі Інтернет тяжіє більшою мірою молодь, переважно чоловіки. За даними дослідження, цю практику освоїв кожен другий городянин у віці від 15 до 25 років (56%) і лише одиниці людей у віці старше 55 років (3%), кожен четвертий чоловік (27%) і лише кожна п'ята жінка (18%). Чоловіки більш впевнено освоюють практики споживання телевізійного контенту в Інтернеті. Для чоловіків характерно використовувати всі наявні можливості і скачування, і онлайн перегляд, жінки найчастіше обмежуються лише онлайн переглядом [44].

Ряди практикуючих телевізійний перегляд в Інтернеті, значно розширилися з розвитком можливості онлайн перегляду. Так, за даними дослідження, на запитання: чи звертаєтесь Ви до мережі Інтернет за онлайн-переглядом? Більшість респондентів відповіло, що звертається, а саме 64%.

На питання: який Ваш мотив звернення за телевізійним контентом до мережі Інтернет?, 35% відповіло, що таким чином заповнюють пропущене по телевізору; 26% опитаних відповіли, що телевізійний контент в режимі онлайн зручний; 23% респондентів сказали, що телеканали далеко не завжди можуть задовольнити потреби; 16% вибір на телеканалах не так уже й великий. (табл.1)

Таблиця 1 – Мотив звернення за телевізійним контентом до мережі Інтернет.

Який Ваш мотив звернення за телевізійним контентом до мережі Інтернет?	%
Заповнюю пропущене по телевізору	35
Телевізійний контент, в режимі онлайн, зручний	26

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Телеканали далеко не завжди можуть задовольнити потреби	23
Вибір на телевізійних каналах не великий	16

За даними нашого дослідження, яке проводилося на тему «Соціальні аспекти розвитку сучасного телебачення» ми з'ясували, що 52% респондентів звертається до мережі Інтернет за онлайн-переглядом. (табл.2)

Таблиця 3.2 – Звернення до мережі Інтернет за переглядом онлайн-телебачення

Чи звертаєтесь Ви до мережі Інтернет за переглядом онлайн-телебачення	%
Так	52
Ні	47

Також нами було досліджено за допомогою чого респонденти дивляться онлайн-телебачення. За допомогою телевізора - 17%, за допомогою комп'ютера дивляться онлайн-телебачення – 25%, ноутбук – 19%, мобільний телефон – 7%, планшет 12%, не дивляться – 20%. (рис. 1)

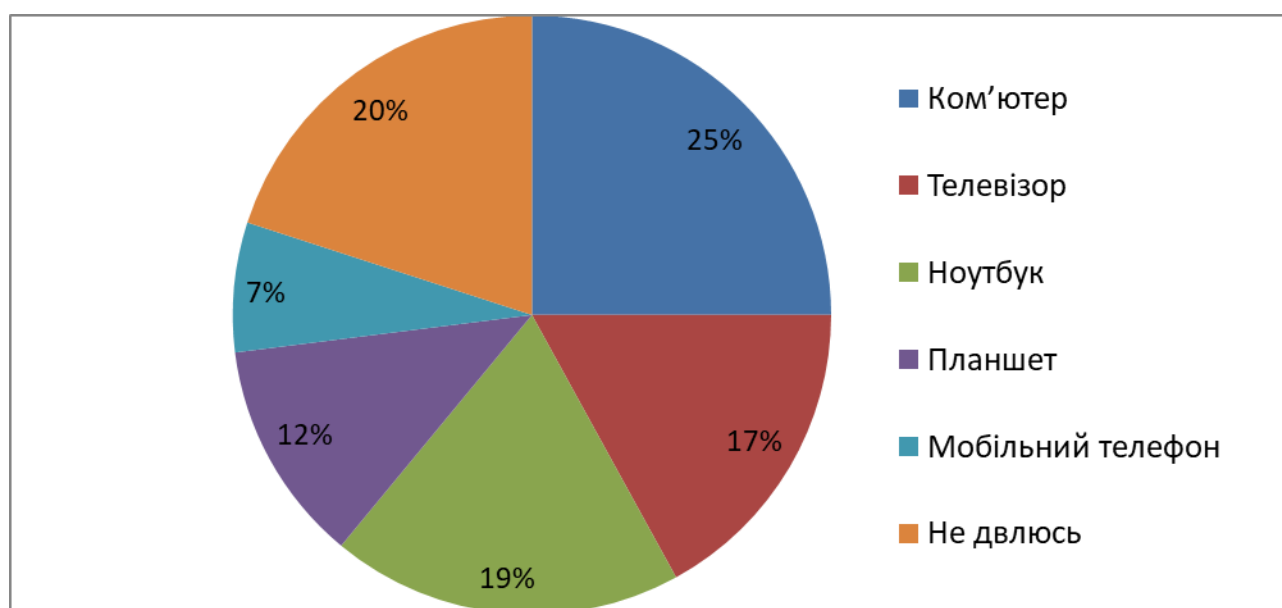

Рисунок 1 – Розподіл за типом онлайн-перегляду телебачення

Дані дослідження поряд з результатами інших соціологічних досліджень, а також досвідом зарубіжних країн, дозволяють висловити деякі міркування щодо того, які перспективи нових форм і традиційного телеперегляду. Безумовно, нові практики будуть розвиватися, залучаючи до своїх рядів нових adeptів. І, найімовірніше, майбутнє нелінійного телеперегляду в суспільстві слід пов'язувати, в першу чергу, з Інтернет-проектами. Проникнення комп'ютерів та Інтернету в будинки наших співгромадян продовжиться в

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

найближчі роки, як і поширення швидкісного доступу в Інтернет. Це означає, наприклад, що з плином часу дивитися телепередачі онлайн зможуть нинішні користувачі, які з причини низькій швидкості доступу або високих тарифів обмежені сьогодні у своєму споживанні Інтернету.

Різноманіття сучасних форм аудіовізуального контенту, який став невід'ємною частиною глобальної мережі Інтернет, не тільки відображає актуальний стан мережних технологій, швидкими темпами наповнюючи простір мережі Інтернет найрізноманітнішим змістом, а й значною мірою впливає на розвиток і організацію мовлення традиційних телеканалів. Інтернетизація телебачення - процес неминучий і вкрай впливовий в тій системі тенденцій, які визначають майбутнє традиційного телебачення.

Обсяг відеоінформації (аудіовізуальної), накопичений в мережі Інтернет на сьогоднішній день багаторазово перевищує хронометраж всіх кінофільмів і телепрограм, створених раніше. Однак і різноманіття форм аудіовізуального контенту в Інтернеті, і їх неузгодженість, мультиформатність - є очевидною ознакою спорадичного накопичення подібного досвіду мовниками та авторами контенту.

Тим не менш, зараз формується нова величезна за масштабом аудіовізуальна середа, частиною якої є телебачення. Тому очевидно, що телебачення виходить в Інтернет не тільки для отримання нового глобального каналу розповсюдження, воно піддається процесу конвергенції з ним. Аудіовізуальні твори, монополією на трансляцію яких до появи Інтернету володіло тільки телебачення, набувають і нову форму, і новий зміст, і нову структуру, піддаючись до істотного впливу нового комунікативного засобу. Певною мірою змінюється форма взаємовідносин аудиторії і сприйманого їй контенту і як наслідок змінюється сама парадигма сприйняття відео в мережі.

Складається ситуація, в якій питання типології та організації проникнення телебачення в Інтернет, питання його присутності у глобальній мережі замикаються на необхідності розуміння загальних закономірностей існування аудіовізуального сегменту глобальної мережі, вивчення і систематизації розрізнених і не взаємопов'язаних аудіовізуальних ресурсів Інтернету.

Тепер вже стає очевидним, що одним з істотних векторів розвитку телебачення в мережі Інтернет є зміна взаємовідносин мовника і споживача телевізійного продукту, виникають передумови нової програмної парадигми, при якій диктат мовника стає вторинним, а самостійність аудиторії, навпаки, зростає до повної свободи. На новій

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

технології інтернет-мовлення реалізуються старі концепції інтерактивного телебачення, не реалізовані на базі аналогових систем. Якщо прагнення до індивідуалізації управління видовищем інтерактивного ефірного телебачення призводило до ефекту усереднення аудиторії, телебачення в Інтернет-технології дає аудиторії незмірно більше можливостей, аж до управління структурою телевізійного видовища, його композицією і змістом [24].

З іншого боку, вже ясно, що простий вихід в Інтернет до повної інтерактивності телебачення не приводить, стає зрозумілим, що принципові зміни в цій області відбудуться не лише на рівні інтерфейсу, але і на рівні самого контенту і самої системи телевізійного мовлення в мережі, поки концепція не перетвориться з паліативу в нову ситуацію, масово-інформаційну, соціальну та естетичну систему.

Сучасні технології доставки аудіовізуального контенту аудиторії вкрай різноманітні, а основним достоїнством інтеграції мережевих технологій і традиційного відео стає його доступність - як в одержанні, так і перегляді. Різноманітність тягне за собою затребуваність і зростаючу популярність. Якщо врахувати, що найбільш розвиваються сегментом мережевих технологій є мобільні сервіси (планшети, смартфони) і з урахуванням їх технічних характеристик, порівнявши за якістю зі стаціонарними пристроями - комп'ютерами і телевізорами - це створює передумови виникнення нового формату відносин з аудиторією, при яких традиційно локалізоване по перегляду телебачення набуває властивостей, що онтологічно характерні для радіо - можливість перегляду у фоновому режимі в будь-який час і в будь-якому місці. Неминуче, що і сама естетика сучасного телебачення, особливо новинних програм, не просто приймає неякісне, але безпосереднє мережеве видовище «з перших рук», а й адаптується до неї, видозмінюючись і модифікуючись разом із зростанням популярності такої форми аудіовізуальної активності користувача. Сучасні дослідження показують, що за останнє десятиліття все більше число глядачів воліють дивитися телепрограми через Інтернет. При цьому динаміка «перетікання» аудиторії, яка звикла до телеперегляду традиційних ефірних, супутникових і кабельних каналів в Інтернеті, неухильно прагне до зростання.

Особливу роль у цьому спонтанному процесі накопичення аудіовізуальної інформації відіграють агрегатори (колектори) відеоконтенту або відеохостінги, що надають будь-якому користувачеві практично необмежений дисковий простір для зберігання і публікації будь-якого відео в мережі Інтернет. Розвивається підкастове мовлення, спочатку як канал

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

соціальних медіа, згодом збільшуючи діапазон аудиторії за рахунок проникнення в нього професійного телебачення і громадського наповнення контенту [2].

Підкастинг є перспективним каналом для великих медійних організацій, коли засоби масової інформації використовують підкасти як засіб для розширення аудиторії і радіостанцій, і телеканалів, і періодичних друкованих видань. Ситуація посилюється і кризою журналістики, падіння рівня довіри до офіційної, інституційної інформації мовника. Особливу роль для споживача набувають «народні підкасти», які реалізують колективні дії громадян або груп громадян, що грають активну роль в процесі збору, публікації та аналізу новин та інформації. Є підстави вважати, що в деяких соціальних сферах «громадянська журналістика» частково витісняє з інформаційного поля журналістику професійну, оскільки за якістю та кількістю інформації конкуренція виникає не тільки між професійними ЗМІ, але між ЗМІ та аудиторією, яка набуває права незалежного автора.

У цій ситуації не дивна та обставина, що всі традиційні ЗМІ - в тому числі і телебачення - прагнуть використовувати нові технології інформації та комунікації у процесі взаємодії з аудиторією, відповідаючи на потребу аудиторії бути активним користувачем, а не пасивним споживачем, підвищуючи свою різноманітність, розширюючи присутність і намагаючись утримати аудиторію, що переходить до мережі Інтернет.

Закономірно, що інформаційна епоха змінює систему взаємовідносин між окремими соціальними групами в масштабах цивілізації. Телебачення міняється відповідно до соціальними та іншими загальнолюдськими процесами і за рахунок зміни технології.

Структура сучасного аудіовізуального контенту складається в певну типологію. Найбільш сформованими для телебачення на сьогоднішній день є три способи організації мовлення: система «телебачення в поєднанні з Інтернет-мовленням», яка залучає до телеперегляд частину аудиторії, яка залишала традиційний ефірний прайм-тайм; система відео за запитом VOD (VideoOnDemand), що забезпечує можливість отримання бажаного контенту за бажанням споживача та Інтернет-телеканал, який реалізує всі перераховані форми доставки контенту аудиторії - розвитку архів телепрограм, потокове мовлення (трансляцію), Інтернет-магазин, який дозволяє придбати бажане відео та підписку на контент, тобто здійснює традиційне мовлення з концепцією, програмною політикою і форматом на новій технологічній базі[3].

Змішане мовлення, яке реалізують телеканали на своїх Інтернет-ресурсах, версифіковані різноманітним мультимедійним контентом створюють динамічний і

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

різноманітний інформаційний потік, який надає аудиторії практично необмежене число засобів задоволення своїх інформаційних потреб. Однак у міру розвитку технології взаємодії з глядачем і поширенням Інтернет-мовлення в самих різних формах проявляються й істотні відмінності Інтернет-мовлення від телебачення в традиційному розумінні. Аналіз думок експертів показує, що телеканали бачать всі підстави для здійснення Інтернет-мовлення і отримують безліч мотивацій для його розвитку, однак на цьому етапі телеканали змушені розвивати його, ґрунтуючись на власному утилітарному поданні та емпіричному досвіді. Інтернет-мовлення телеканалів знаходиться в стадії розвиненого експерименту і пошуку організації оптимальних його форм.

Стає очевидним, що розвиток технологій широкосмугового Інтернету (в тому числі і в мобільних мережах) найближчим часом зітре кордони між якістю мовної глобальної мережі та альтернативними каналами. Це призведе до нового рівня розвитку телевізійного мовлення і дасть йому нові перспективи. Вже зараз телемовці прагнуть, з одного боку, до збільшення користувацьких властивостей свого ресурсу, а з іншого, йдуть шляхом розширення свого базового контентного наповнення. При цьому аудіовізуальна інформація - зміст мовлення телеканалу – стає не превалюючою, а рівноправною частиною інформаційної конвергентної системи Інтернет-порталу.

Вивчення практики Інтернет-мовлення і ресурсів, на базі яких воно здійснюється, показує, що стильові та форматні властивості каналу зберігаються на порталах різною мірою, що свідчить про різноманітність стратегій інтернетизації. Інформаційний вихід в Інтернет, який для телеканалу є чужою естетичної та комунікативної середовищем, за рахунок конвергенції зажадає досягнення гармонії в змісті і форматі самого каналу і його електронній версії. Можна спрогнозувати, що в ході подібного конвергентного перетворення на телебаченні повинен виникнути новий синтетичний продукт, що максимально використовує всі переваги і сильні сторони телебачення з його склалася естетикою і соціальною активністю в поєднанні з технологічними, комунікаційними і соціалізується можливостями Інтернету.

Якщо прогнозувати перспективи розвитку мовлення телевізійних каналів мережі Інтернет, то досить очевидно, що піонером у цій сфері може стати освітнє телебачення, витіснене з телебачення ефірного розвагами, політикою та рейтинговими програмами. У мережевому втіленні в умовах реформування системи освіти саме загальнодоступні інтернет-канали стають найбільш ефективним і затребуваним засобом, який легко інтегрується в

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

систему освіти та викличе активність аудиторії. Вже на цьому етапі розвитку мережевих аудіовізуальних ресурсів зрозуміло, що зростання їхньої популярності -показник сформованої тенденції. Слід врахувати, що це цілком обгрунтоване, оскільки освітнє телебачення в мережі Інтернет, з одного боку, цілком утилітарно і затребуване найбільш радикальної Інтернет-аудиторією (студентський вік), а з іншого - Інтернет-телебачення в усіх формах легко адаптує саме освітню інформацію.

Крім того, є всі підстави прогнозувати, що Інтернет-телебачення і традиційне телебачення в процесі конвергенції перетворюються на особливий тип виробника аудіовізуальної інформації, поширюваної як по федеральних, дециметровому, супутниковим і кабельним каналам, так і через Інтернет. Вже на даному етапі розвитку Інтернет-телебачення формується як принципово новий канал розповсюдження інформації, який бере багато чого від своїх попередників, насамперед ефірного телебачення, але переробляє, виходячи їх специфіки своїх технічних можливостей і середовища поширення.

Доставка сучасного аудіовізуального контенту, його доступність в мережі Інтернет, нові форми взаємодії із споживачем (особливо інтерактивні) справляють істотний вплив і на утримання аудіовізуального контенту, і на його естетику, архітекtonіку, формати і мову. Деякі нові форми відеоконтенту в мережі потроху стають на місце традиційних телевізійних продуктів, що повинні враховувати і виробники телевізійних програм.

Таким чином, традиційне телебачення, розвиваючись у бік збільшення числа каналів при переході на цифрове мовлення, буде змушене запозичувати у Інтернет-мовників їх принципи взаємодії з аудиторією.

Телебачення, як медіа, зазнає все більш жорстку конкуренцію з боку мережі Інтернету і дещо поступається своїми позиціями у все більш насиченому медіапросторі. Проте телебачення залишається лідером серед інших медіа за обсягами споживання і чисельності аудиторії. В свою чергу розвиток мережі Інтернет сприяє відтоку молодшої частини аудиторії від телеекранів, що тягне за собою зміну соціально демографічної структури аудиторії телебачення. Соціально демографічна структура формує загальні тенденції взаємовідносин телебачення та аудиторії в силу відмінностей типів телеперегляду у вікових групах. Зміна складу аудиторії тісно пов'язана з мінливою роллю телебачення в суспільстві і перетворенням цілей телебачення як медіа. Очевидно, що система, що складається зі значної кількості медіа, єдиної аудиторії і обмежена часом медіа споживання, продовжить своє перетворення. У даних умовах телебачення для утримання аудиторії змушене буде все

**ХІІ Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

більшою мірою враховувати інтереси потенційних глядачів, що вже сьогодні проявляється в процесі диверсифікації телевізійних пропозицій.

Розвиток нових технологій незмінно супроводжується зміною медійного простору, в якому існує людина. Поява телебачення істотно знизила популярність друкованих видань та книг. На сьогоднішній день ми є свідками іншого прикладу зміни медіапростору. Неможливо заперечувати той факт, що розвиток нових технологій, зокрема всесвітньої мережі Інтернет, сприяє перерозподілу медійного споживання людини.

Сучасного телебачення включає в себе найновіші інноваційні розробки. Користувачі беруть нові послуги, освоюють технології та застосовують їх у своєму повсякденному житті. Так, поряд з переглядом звичайного телевізора 43% учнів щотижня переглядають телевізійний контент в Інтернеті. Аудиторія демонструє високий інтерес до перегляду телевізійного контенту онлайн. Зараз цей напрямок активно розвивається в медіасфері. Перспективи на майбутнє - інтеграція всіх видів телеспоживання в єдину систему.

Список використаних джерел

1. Балакірева О. М. Роль засобів масової інформації в сучасному житті [Електронний ресурс] / О. М. Балакірева // Інститут соціологічних досліджень імені Олександра Яременка. – 2003. – Режим доступу:
http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/ESPAD/Report_ESPAD_2003_ua.pdf.
2. Лиховид І. Інтернет став основою дозвілля [Електронний ресурс] / І. Лиховид // «День». - № 136, вівторок, 3 серпня 2010. – Режим доступу:
<http://www.day.kiev.ua/290619?idsource=304621&mainlang=ukr>.
3. Скокова Л. Структура і динаміка культурно-дозвіллевих практик населення України / Л. Скокова // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг : У 2-х т. Том 1. Аналітичні матеріали / За ред. д.ек.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2018. – С. 458-470

ТАРАН МАРІЯ ВІКТОРІВНА

вчитель англійської мови

Комунальний заклад "Ліцей №16" Кам'янської міської ради

**ПОГЛИБЛЕННЯ ЗНАНЬ ПРО КУЛЬТУРНИЙ КОД НАЦІЇ
НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Говорячи про почуття приналежності до певної нації, ми, перш за все, приділяємо увагу питанням, які пов'язані з опануванням рідної мови, знанням історії рідного краю, вивченням самобутніх традицій та розвитком різноманітних видів мистецтва. Проте, визнаючи важливість усього вищезазначеного, варто додати до цього списку знання культурного коду, який легко зчитувався нашими предками. Перш за все, це передбачає глибше вивчення будь-яких культурологічних явищ. Наприклад, у багатьох сучасних підручниках є сторінки, присвячені українському традиційному костюму, проте у них не розкривається вишивана сорочка як знаково-комунікативна система. Багато учнів знають, що кожен з елементів вишиванки, від візерунка до кольору ниток, має значення, але мало хто знає яке саме.

У цій роботі ми описуємо досвід впровадження різних видів навчальної діяльності, які зосереджені на ознайомленні з явищами культури як семіотичною системою. Такий цілісний підхід дасть змогу не тільки поверхнево ознайомитися з певними культурними явищами, а й досягнути їхню глибинну сутність. Чим більше інформації учні зможуть винести з аналізу побутових аспектів культури, тим легше їм буде уявити себе на місці своїх пращурів, що сприятиме утворенню міцнішого зв'язку між поколіннями українців.

Задля успішної реалізації нашого задуму був розроблений ряд вправ, який поступово дозволяє учням зануритися у світ див української вишивки. На першому етапі діти знайомляться із символічним значенням найбільш розповсюджених орнаментів. На другому етапі діти вчаться зчитувати з вишитого полотна новий пласт інформації: значення, яке несе у собі колір обраних ниток. На фінальному етапі учням пропонують описати дизайн вишитої сорочки, яку вони хотіли б вишити для своєї близької людини.

Тобто об'єктом нашого дослідження є пласт культурного коду, пов'язаний з елементом традиційного українського костюма – вишиваною сорочкою. Предметом дослідження виступає використання в процесі вивчення іноземної мови вправ, що ґрунтуються на знанні культурного коду нації. Надалі наш досвід може бути використаний викладачами англійської мови при підготовці до занять.

Теоретичний складник нашої роботи базується на ознайомленні із символічним значенням елементів вишивки та побудові вправ, спираючись на ці знання. По-перше, треба ознайомитися зі значеннями найбільш розповсюджених видів орнаменту.

Різноманітні геометричні фігури часто зустрічаються у традиційній українській вишивці. Ромб символізує родючу землю, зокрема поле як результат союзу сонця і землі.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Якщо ромб містить у середині крапку, то значення візерунка набуває додаткового значення й означає вже засіяне поле. Перехрещений ромб позначає поле як власність господаря, тобто додає нові відтінки базовому значенню, підкреслюючи заможність і достаток. Квадрат також позначає землю, але у більш загальному значенні, іноді вказуючи на мир і добробут. Коло – солярний символ, який ще може позначати життєву гармонію, круговерт природних циклів і їхня нескінченність. До знаків вогню та сонця також відносять прямий хрест, тоді як косий хрест асоціюється із місяцем та жіночністю. При накладанні цих двох символів утворюється восьмипроменева зірка – символ поєднання жіночого і чоловічого начал, упорядкованості та гармонії [4; 5].

Додаткову інформацію може містити у собі колір використаних ниток. Білий колір є символом духовної й фізичної чистоти, душевної енергії та оберегом від тяжких думок. Чорний колір вражає своєю багатозначністю. З однієї сторони це колір смутку, але з іншої – мудрості та досвіду поколінь. У певних регіонах вишивка чорним кольором зустрічається навіть на весільних вишиванках, бо цей колір асоціюється із землею, її родючістю та багатством. Варто зазначити ще й те, що природні барвники для чорних ниток як правило отримували з кори дуба та шкаралупи волоського горіха, а ці дерева з давніх-давен являються символами мудрості та сили. Червоний колір – один із найбільш вживаних. Вишитий червоним кольором орнамент міг символізувати як вогонь, силу та кохання, так і кров: кровні узи, пролиту кров полеглих воїнів і т.д. Вірогідно поєднання червоного кольору із синім з'явилося навіть раніше, ніж поєднання червоного з чорним. Вишивка синього кольору, на противагу вогняному червоному, асоціюється із водою, спокоєм і жіночністю. Поєднання цих двох протилежностей в одній вишивці означає їхню гармонію. Сонячну енергію і багатство символізує жовтий колір ниток у вишивці, а життя, молодість, здоров'я та міць – зелений. Попри те, що більшість виробів була створена за допомогою ниток базових кольорів, використання барвників природного походження давало можливість створювати неповторні відтінки та поєднання кольорів [4].

Отримані знання про символічне значення орнаментів та кольорів вишивки послугують основою для вправ.

Практична частина роботи базується на написанні та описі досвіду впровадження вправ, націлених як на поглиблення знань з англійської мови, так і на розширення уявлення учнів про український культурний код.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Перша вправа (Додаток 1) направлена на розвиток навичок аудіювання і являє собою діалог між двома людьми. Учням треба двічі прослухати розмову двох жінок, які обговорюють вибір подарунка, зіставити дві колонки: у першій перераховані види геометричного орнаменту, а в другій – їх символічне значення. Перед виконанням вправи рекомендовано провести словникову роботу та переконатися, що учні розуміють, про яку геометричну форму йде мова. Бажано продемонструвати ілюстрації. Вправа вважається виконаною, коли діти поєднали орнамент із його значенням.

Друга вправа (Додаток 2) направлена на розвиток навичок читання. Учні знайомляться із символічним значенням кольорів вишивки, читаючи текст і виконуючи завдання до нього. Текст доцільно супроводжувати невеликим словником, зважаючи на специфічність теми.

Третя вправа (Додаток 3) направлена на розвиток навичок монологічного мовлення. Опрацювавши попередні завдання, діти отримали необхідну інформацію для розробки дизайну власної вишиванки. Учні мають підготувати невелику доповідь (обсягом від 9 до 10 речень) про вишиванку, яку б вони хотіли подарувати своїй близькій людині. Підготовка до виконання фінальної вправи проходить у два етапи. Спочатку учні отримують видрук з обрисом сорочки, на яких треба схематично зобразити обрані орнаменти. Другим кроком є розбір плану розповіді та ознайомлення із фразами, що пов'язують між собою різні частини тексту. По завершенню підготовчого етапу учні можуть самостійно скласти розповідь про вишиванку і презентувати дизайн своєї вишитої сорочки колективу.

Завершальним кроком є отримання зворотного зв'язку та рефлексія. Учням була надана можливість анонімно висловити свою думку щодо проведення подібних заходів.

За результатами опитування ми вияснили, що більшість учнів вважають подібні заходи корисними, цікавими та навіть необхідними. Під час виконання завдань вони отримали змогу не тільки продемонструвати свої знання з англійської мови, а й розкрити свій творчий потенціал. Тридцять п'ять відсотків респондентів зазначили, що захід був веселим і сприяв емоційному розвантаженню. В одному з коментарів навіть було зазначено, що цей нестандартний урок допоміг учням на певний час відірватися від тривожної реальності та уявити себе на місці власних предків.

Періодичне проведення подібних уроків збільшує рівень зацікавленості у предметі та дозволяє залучити до роботи творчо обдаровану молодь. Єдиною перепорою може слугувати переривання уроку через повітряну тривогу. У такому випадку слід розпочати урок з

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

короткого повторення. Наприклад, якщо заняття було перерване після опрацювання першої вправи (Додаток 1), наступний урок можна розпочати з гри. Вчитель розділяє клас на дві команди, пояснює їм правила, а потім малює на дошці орнаменти. Команда, яка перша називає правильне символічне значення орнаменту, отримує бал. Перемагає команда з найбільшою кількістю балів. Такий вид діяльності допоможе дітям згадати пройдений матеріал та створити позитивну атмосферу у класі.

Впровадження в процес вивчення іноземної мови вправ, що ґрунтуються на знанні культурного коду нації потребує часу і зусиль, проте отримані результати варті затрат. Такий підхід дозволяє глибше, більш детально аналізувати конкретні культурні явища, допомагає учням зрозуміти та відчувати зв'язок зі своїми предками, навчаючи їх вживати спільну мову знаків, старанно вишитих на полотні.

Кожна вишивана сорочка – це маленька історія: побажання здоров'я і добробут від близької людини, оберіг від матері чи сімейний скарб. До виконання вправ більшість дітей зазначала, що для них вишиванка – це символ української самобутності, культурна спадщина або просто стильний одяг. Після того, як діти дізналися, скільки потаємних і дорогоцінних почуттів ховається за кожною вишивкою, за кожним узором, вишита сорочка лягала ближче до серця.

Список використаних джерел

1. Варивончик А. Історіографія та джерельна база розвитку вбрання з використанням вишивки. Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції : зб. наук. праць / упоряд. і відп. ред.: Є. А. Антонович, В. П. Титаренко ; гол. ред. М. І. Степаненко ; НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка [та ін.]. Полтава, 2019. Кн. 3. С. 261–266.
2. Васіна З. О. Український літопис вбрання : книга-альбом. Т. 1 : 11000 років до н.е.– XIII ст. н.е. Київ : Мистецтво, 2003. 448 с.
3. Воропай О. Жіноча сорочка. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис / О. Воропай. Мюнхен, 1966. Т. 2. С. 328–337.
4. Закодована вічність в українських орнаментах : методична збірка / уклад. Т.В. Куракова. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2020. 96 с.
5. Знаки : 155 стародавніх українських вишивок : книга-альбом / уклад. Т.О. Островська. Київ : Соняшник, 1992. 71 с.

6. Струнка М. Л. Народна вишивка. Українознавство / уклад.: В. Я. Мацюк, В. Г. Пугач. Київ, 1994. С. 164–168.

ТКАЧЕНКО ІРИНА ПЕТРІВНА

к.е.н., доцент кафедри фінансів та обліку

Дніпровського державного технічного університету

**РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КОМПОНЕНТА В СИСТЕМІ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Упродовж останніх 20–30 років трансформаційні та глобалізаційні процеси значно активізувалися, спричинивши суттєві зміни в економічній та соціальній сферах. Це зумовило посилення транснаціональної взаємодії в таких галузях, як наука й техніка, інформаційний обмін, торгівля, культура тощо. Водночас загострилися соціально-економічні диспропорції як у межах окремих країн, так і на глобальному рівні. Ці дисбаланси істотно впливають на рівень соціальної безпеки, яка є невід'ємною складовою національної безпеки та важливим чинником забезпечення соціального розвитку.

Основу функціонування соціальної системи, зокрема її регулятивного, життєзабезпечувального та соціалізаційного компонентів, становить подолання вказаних диспропорцій та гармонізація суспільних відносин. Питання соціальної безпеки тривалий час залишалися в центрі наукових дискусій західноєвропейських і американських дослідників. В Україні активне вивчення цієї проблематики почалося лише останні три десятиліття, що підкреслює її важливість та актуальність у сучасних умовах.

Згідно з базовими положеннями Закону України «Про національну безпеку» [1], національна безпека визначається як стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших ключових національних інтересів від реальних і потенційних загроз. Таким чином, забезпечення національної безпеки передбачає охорону життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави. Їх реалізація сприяє збереженню суверенітету, сталому демократичному розвитку країни, створенню безпечного середовища для життя та добробуту громадян.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

У цьому контексті безпека розглядається як досягнення стану захищеності від загроз різного характеру — як актуальних, так і потенційних. Однією з ключових складових національної безпеки є соціальна безпека, що водночас виступає важливим елементом економічної безпеки держави. У загальному розумінні безпека означає такий стан, за якого інтереси особи, суспільства й держави надійно захищені від зовнішніх та внутрішніх викликів.

Актуальні загрози національній безпеці України, а також відповідні цілі, завдання й інструменти захисту національних інтересів визначено у Стратегії національної безпеки України [2]. Цей документ є базовим орієнтиром для формування та реалізації державної політики в сфері національної безпеки.

У Стратегії, затвердженій Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, акцент зроблено на принципі «Безпека людини — безпека країни», який репрезентує гуманістичну парадигму у підходах до безпеки. Вже в першому розділі документа — «Пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики» — визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь, гідність, недоторканність та безпека становлять найвищу соціальну цінність у державі. Втілення цього положення Конституції України є стратегічною метою державної політики в безпековій сфері.

Попри наявність відповідної нормативної бази, в науковій та політичній площині досі не сформовано єдиного тлумачення поняття «соціальна безпека». В українському науковому дискурсі відчувається дефіцит чітких критеріїв оцінки рівня безпеки в цілому та її окремих аспектів, зокрема соціальної безпеки. Відсутня також узгоджена класифікація видів безпеки, їх змістовне наповнення та механізми взаємозв'язку.

У цьому контексті важливим є прагнення до систематизації існуючих теоретичних підходів і концептуальних засад. Першим кроком такого аналізу повинна стати класифікація наявних визначень і результатів, що були отримані у попередніх дослідженнях. Це дозволить забезпечити концептуальну ясність і сприятиме формуванню єдиного наукового підходу до розуміння терміна «соціальна безпека». Сучасні науковці, розглядаючи це поняття, звертають увагу на його багатогранність і складність, що ускладнює вироблення однозначного визначення. На сьогодні офіційне тлумачення терміна «соціальна безпека» відсутнє, однак у змістовому вимірі він охоплює стан захищеності життєво важливих

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

інтересів особистості, громадянина та суспільства, за якого створюються умови для сталого соціального прогресу та економічного зростання.

Соціальна безпека передбачає своєчасне виявлення, попередження й нейтралізацію як існуючих, так і потенційних загроз соціальній сфері, що стосуються, зокрема, соціальної політики, системи пенсійного забезпечення, міграційних процесів, охорони здоров'я, освіти й культурного розвитку.

Відповідно до статті 3 Конституції України [3], людина, її життя і здоров'я, гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Тому забезпечення прав і свобод людини становить головний обов'язок держави. Проблематика соціальної безпеки набула особливої значущості після початку збройного конфлікту на сході України у 2014 році, а її важливість істотно зросла в умовах повномасштабної агресії.

Умови воєнного стану висувають підвищені вимоги до результативності діяльності всіх гілок влади — законодавчої, виконавчої та судової — як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Це зумовлено необхідністю забезпечення державної спроможності гарантувати соціальну безпеку особистості, суспільства та держави загалом. Така здатність є ключовою передумовою формування позитивного іміджу політичної еліти, зростання довіри з боку громадян, а також ефективної реалізації проголошених реформ. У цьому контексті соціальна безпека виступає не лише фундаментом соціального добробуту, але й важливим чинником забезпечення сталого економічного розвитку [4, с. 12].

На нинішньому етапі ринкової трансформації економіки України, що ускладнюється масштабними наслідками збройного конфлікту, національна безпека постає як багатокомпонентна проблема, що включає як теоретичні, так і практичні аспекти, тісно пов'язані із соціальною складовою. В умовах поєднання зовнішніх і внутрішніх трансформаційних процесів, а також з урахуванням викликів у сфері фізичної безпеки населення, питання соціальної безпеки набуває особливої ваги. Це вимагає поглибленого наукового осмислення й впровадження сучасних підходів, принципів і інструментів для зміцнення соціальної стабільності.

Сучасні виклики потребують від держави створення надійної економічної основи для гарантування належного рівня життя громадян, зокрема в умовах значних внутрішніх міграційних переміщень. Особливу увагу слід зосередити на стимулюванні зайнятості, підтримці соціально вразливих груп населення та розробці соціальної політики, орієнтованої

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

на людину як на головну цінність. Це надзвичайно важливо, враховуючи нестабільність, динамічність і низьку передбачуваність глобальних економічних процесів.

Низький рівень економічної безпеки України значною мірою зумовлений обмеженням державних можливостей у реалізації ефективної політики в умовах війни. На ситуацію також негативно впливають високий рівень тінізації економіки, зростання корупційних практик у всіх гілках влади, недосконалість соціальних інститутів та їхня обмежена адаптивність. Наслідками цих чинників є зниження купівельної спроможності населення, істотне відставання України від провідних країн за рівнем оплати праці, зростання безробіття й дефіцит кваліфікованих кадрів, поширення бідності, скорочення народжуваності та зростання смертності. Одночасно суспільство стикається з кризою ціннісних орієнтирів.

Для подолання зазначених загроз держава повинна забезпечити стабільне функціонування основних економічних інструментів — фінансової, бюджетної, податкової, боргової, валютної, банківської, страхової та інвестиційної систем. Поряд із цим, пріоритетним завданням є нарощування людського, інтелектуального, матеріального, військового, енергетичного та технологічного потенціалу. Необхідно мінімізувати відтік капіталу за кордон та посилити контроль за криміногенною ситуацією в країні.

Отже, забезпечення високого рівня соціальної безпеки має стати одним із центральних завдань державної політики. Йдеться про стан захищеності країни від зовнішніх і внутрішніх загроз шляхом гармонізації інтересів держави з потребами внутрішніх та зовнішніх суб'єктів у контексті просторово-часових умов розвитку [5].

Складність завдань, що постали перед українським суспільством у процесі його трансформації відповідно до принципів сталого розвитку, призвела до масштабних політичних, економічних і соціальних змін. Ці зміни суттєво вплинули на стан соціальної сфери, зумовивши необхідність її адаптації до нових умов, особливо з початком повномасштабної війни. В такій ситуації особливої актуальності набуває систематичний аналіз соціальних ризиків і загроз, що виникли внаслідок воєнного стану, а також оцінка їхнього впливу на соціально-економічну динаміку країни та перспективи її післявоєнного відновлення.

Актуальність проблем забезпечення соціально-економічної безпеки держави в умовах війни зростає в контексті стрімких політичних та інформаційних змін, загострення глобальних фінансових і зовнішньоекономічних викликів, активної діджиталізації виробництва, технологічних проривів, посилення євроінтеграційних процесів, а також з

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

урахуванням ускладнення соціальної, економічної та екологічної політики. Ці чинники комплексно ускладнюють забезпечення національної стабільності та вимагають нових підходів до розробки моделі ефективного гарантування соціально-економічної безпеки в умовах воєнного стану.

Питання соціальної компоненти економічної безпеки, а також її основних індикаторів і загроз стали предметом досліджень багатьох науковців, серед яких — О. Барановський, З. Варналій, О. Власюк, В. Геєць, Л. Герасименко, О. Джу́жа, Я. Жалило, Ю. Зайцев, С. Кіреєв, О. Користін, Е. Лібанова, Є. Панченко, В. Савчук, В. Сенчагов, А. Сухоруков. Значну увагу питанням соціальної політики приділили у своїх працях О. Беляєв, М. Диба, В. Кириленко, М. Віннічук. Проте, незважаючи на широту наукових напрацювань, соціальний аспект економічної безпеки залишається недостатньо комплексно дослідженим.

Соціальна безпека, як органічна складова економічної безпеки, перебуває в тісному взаємозв'язку з іншими елементами національної безпеки. Поява нових ризиків у суміжних сферах безпосередньо впливає на параметри функціонування та механізми забезпечення системи соціальної безпеки.

У сучасних умовах держава стикається з викликом досягнення балансу між реалізацією соціальних цілей та необхідністю пошуку достатніх ресурсів для їх забезпечення. Соціальна орієнтація розвитку значною мірою обмежується наявними економічними ресурсами та визначеними державними пріоритетами їхнього розподілу. Разом із тим, соціальний чинник відіграє дедалі важливішу роль у забезпеченні сталого розвитку, стимулюванні економічної активності, підвищенні якості життя та формуванні людського капіталу. Ця тенденція стає особливо помітною в умовах економічної нестабільності та загострення кризових явищ у соціально-економічній сфері.

Досвід подолання світових економічних криз 2008–2009 та 2011–2014 років, збройний конфлікт на сході України, що триває з 2014 року, а також повномасштабна війна, яка розпочалася у 2022 році, виявили наявність глибоких структурних дисбалансів у розвитку економічних, соціальних і політичних процесів. Ці події засвідчили низький рівень стійкості економічної системи України до критичних змін, її обмежену здатність до адаптації та оперативного реагування. У результаті питання економічної безпеки виходить на перший план, набуваючи особливої гостроти як потенційна загроза стабільності державності.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Для запобігання переходу економіки з відносно безпечного стану в зону ризику, науковці визначають основні параметри стратегії економічної безпеки, що включає кілька ключових компонентів, відображених на рисунку 1.1.

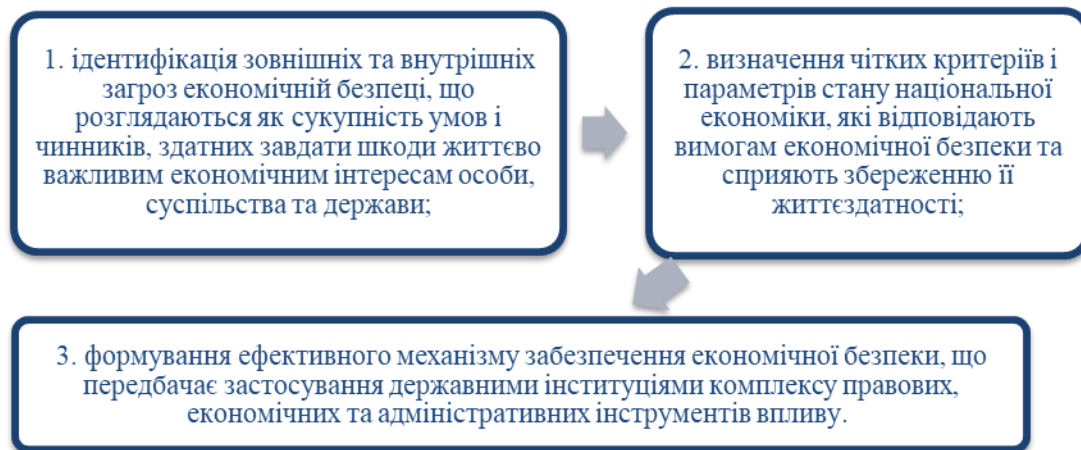

Рис.1 - Параметри стратегії економічної безпеки

Складено автором

Аналіз наукових підходів до трактування поняття економічної безпеки засвідчує існування різноманітних концептуальних позицій, які, попри певні відмінності, об'єднані спільною ідеєю — забезпечення захищеності економічної системи від внутрішніх і зовнішніх загроз та гарантування її сталого функціонування.

У межах загальної теоретичної парадигми економічна безпека розглядається як сукупність заходів і стан економічної системи, що дає змогу захищати життєво важливі інтереси особи, суспільства й держави, а також забезпечувати ефективне реагування на ризики. Зокрема, С. І. Кіреєв акцентує увагу на державотворчому та суверенному аспектах, підкреслюючи роль економічної спроможності у збереженні стабільності та обороноздатності країни. Такий підхід передбачає пріоритет інституційної стійкості та здатності економіки до самозбереження навіть у кризових умовах. Водночас М. М. Єрмошенко інтерпретує економічну безпеку з позицій функціонального стану економічного механізму, головними ознаками якого є збалансованість, стійкість до дестабілізаційних чинників і здатність забезпечувати соціальний прогрес шляхом реалізації національних інтересів [5].

Отже, узагальнюючи наукові підходи, економічну безпеку держави доцільно розглядати як системну здатність економіки ефективно функціонувати в умовах зовнішнього та внутрішнього тиску, захищати стратегічні інтереси, сприяти соціальному розвитку та гарантувати стабільність державних інституцій.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Варто зазначити, що розвиток економічної безпеки є можливим лише за наявності соціально значущих передумов для відтворення суспільного продукту, які формуються в межах складної системи соціальних взаємозв'язків. Ці процеси визначаються структурою суспільства, глибиною соціальних протиріч і спроможністю держави долати їх через механізми економічної політики. В умовах воєнного стану забезпечення належного рівня соціальної безпеки набуває статусу ключового пріоритету державної політики, особливо для країни, яка орієнтується на реалізацію стратегій сталого розвитку та підтримання ефективного функціонування національної економіки.

Визначені інституційні та економічні чинники впливу на соціальну складову економічної безпеки мають тісний взаємозв'язок та об'єднані спільною метою — забезпечення належної якості життя населення як у загальнонаціональному вимірі, так і на рівні кожного громадянина. Відповідно до аналітичного матеріалу, структура соціальної безпеки охоплює три основні елементи: інституційну, економічну та власне соціальну складову. Їхня взаємодія забезпечує формування умов для гідного, стабільного й безпечного життя населення навіть у періоди суспільно-політичних та економічних криз.

Зазначимо, що в науковій літературі представлено низку методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки держави. У межах системи національної безпеки соціальна складова займає провідну позицію (див. рис. 2). Згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженими 29 жовтня 2013 року [6], вона визначається як одна з дев'яти середньозважених ключових компонент економічної безпеки держави і включає 15 індикаторів.

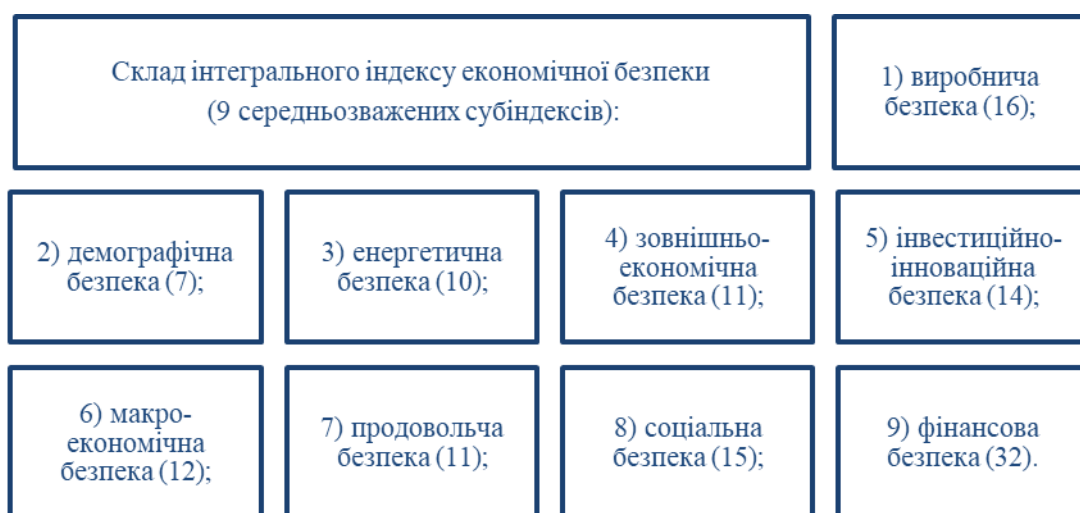

Рис. 2 -Складові інтегрального індексу економічної безпеки

Складено за: [6]

**ХІІ Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Як демонструє рисунок, кожен із субіндексів включає певну кількість індикаторів, що використовуються для оцінювання відповідної складової економічної безпеки. Середньозважений субіндекс «Соціальна безпека» охоплює 15 індикаторів, які комплексно відображають стан соціального захисту в державі, рівень добробуту населення, доступ до основних соціальних послуг, а також ефективність соціальної політики.

Основні індикатори, що мають найбільший вплив на загальне значення цього субіндексу, представлені на рисунку 3. Їхня візуалізація дає змогу простежити динаміку ключових параметрів соціальної безпеки та здійснити якісний аналіз найуразливіших сфер соціального розвитку.

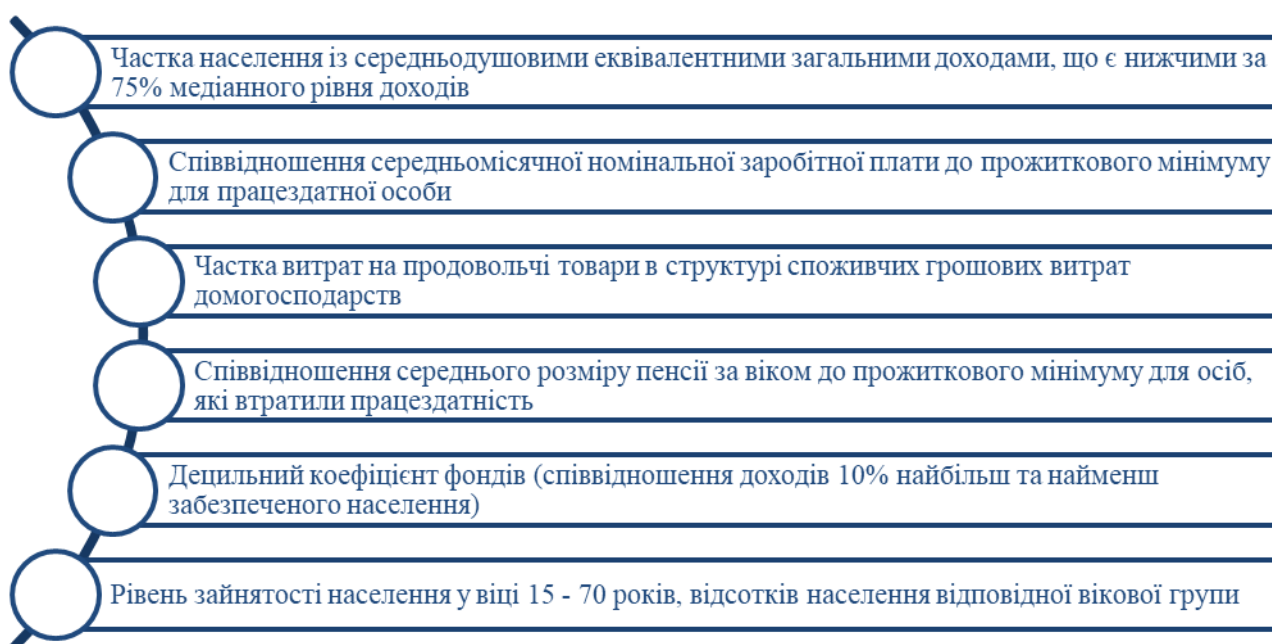

Рис.3 - Ключові індикатори з найбільшим ваговим впливом на рівень соціальної безпеки

Складено за: [6]

Слід зазначити, що індикатори субіндексу «Соціальна безпека» мають відповідні характеристичні ознаки, які дозволяють комплексно оцінювати рівень соціального захисту та добробуту населення. До основних індикаторів належать:

- Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами, нижчими за 75 % медіанного рівня доходів — характеризує рівень поширення відносної бідності в суспільстві та соціальну вразливість окремих категорій громадян.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

- Співвідношення середньомісячної номінальної заробітної плати до прожиткового мінімуму для працездатної особи — відображає купівельну спроможність працюючого населення та його здатність забезпечувати базові життєві потреби.
- Частка витрат на продовольчі товари в структурі споживчих грошових витрат домогосподарств — слугує індикатором рівня добробуту: із зростанням доходів ця частка, як правило, зменшується.
- Співвідношення середнього розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність — є показником соціальної захищеності пенсіонерів і ефективності пенсійної системи.
- Рівень зайнятості населення у віці 15–70 років — визначається як частка осіб цієї вікової категорії, що мають офіційну або фактичну зайнятість, і є важливим критерієм соціальної активності та економічної участі.
- Децильний коефіцієнт фондів — демонструє співвідношення доходів 10 % найбагатшого та 10 % найбіднішого населення й характеризує рівень соціальної нерівності. Чим вищим є цей коефіцієнт, тим більш вираженою є економічна поляризація суспільства.

Децильний коефіцієнт є загальновизнаним показником, що широко застосовується у вітчизняних і міжнародних дослідженнях соціальної безпеки та нерівності. У країнах із розвиненою системою соціального захисту цей індекс зазвичай має нижчі значення, що свідчить про меншу майнову диференціацію.

Ці та інші індикатори формують аналітичну базу для кількісного оцінювання рівня соціальної безпеки та вказують на найбільш чутливі аспекти соціального розвитку, які потребують особливої уваги з боку державної політики, особливо в умовах нестабільного соціально-економічного середовища. Найбільший вплив на загальне значення мають субіндекси фінансової, макроекономічної та виробничої безпеки, які характеризуються найвищими ваговими значеннями. Натомість найменший вплив демонструє субіндекс демографічної безпеки, що має найнижчий коефіцієнт ваги.

Загальна сума усіх вагових значень становить 1, що забезпечує математичну збалансованість інтегрального розрахунку та дає змогу здійснювати об'єктивне порівняння рівня економічної безпеки в динаміці та в міждержавному контексті.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

Таблиця 1.2 - Вагові коефіцієнти для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки

№	Субіндекси економічної безпеки	Значення вагового коефіцієнта
1	Виробнича безпека	0,1218
2	Демографічна безпека	0,0913
3	Енергетична безпека	0,1148
4	Зовнішньоекономічна безпека	0,1095
5	Інвестиційно-інноваційна безпека	0,1089
6	Макроекономічна безпека	0,1224
7	Продовольча безпека	0,1007
8	Соціальна безпека	0,1013
9	Фінансова безпека	0,1294

Складено за: [6]

Отже, соціальну безпеку доцільно визначати як стан розвитку суспільства, за якого досягаються установлені соціальні стандарти, що забезпечують нейтралізацію внутрішніх і зовнішніх загроз у соціальній сфері та гарантують належний рівень життя населення.

Категорію «соціальна компонента», яка останнім часом активно використовується в наукових дослідженнях, слід трактувати як такий стан розвитку держави, за якого забезпечено високий рівень життя населення, задоволення його соціокультурних потреб, а також дотримання прав і свобод людини та громадянина — незалежно від наявності ризиків і загроз економічній безпеці. Подібне розуміння дозволяє формувати інституційні передумови для стабілізації ситуації у сферах зайнятості, освіти, науки, культури, забезпечення базових соціальних гарантій та залучення громадян до активної участі в суспільному житті.

Водночас ключовим завданням державної політики у сфері економічної безпеки є нейтралізація ризиків і загроз, що негативно впливають на соціальну компоненту. Зазначені явища можуть проявлятися як на інституційному, так і на побутовому рівнях. При цьому доцільно розрізняти поняття *ризиків* і *загроз*: перші є первинними, тоді як другі виникають як наслідок реалізації або накопичення сукупності ризиків, що переходять у більш системні форми небезпеки. Перелік актуальних загроз соціальній безпеці України в умовах повномасштабної війни зведено на рисунку 4:

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

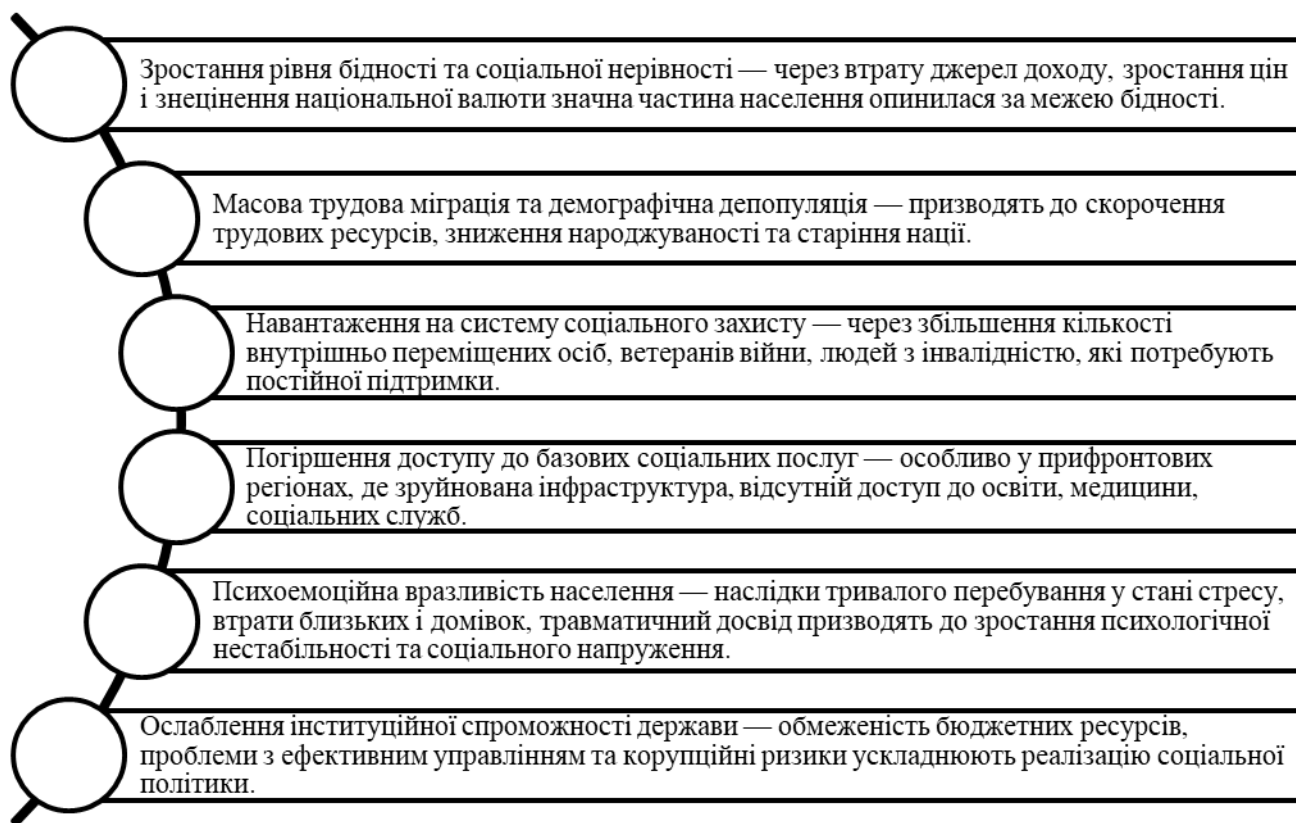

Рис. 4. – Актуальні загрози соціальній безпеці України в умовах повномасштабної війни

Складено автором

Усі ці фактори суттєво знижують потенціал соціальної безпеки та потребують системного підходу до їх подолання, зокрема через підвищення адресності соціальної допомоги, розвиток системи надання соціальних послуг, інвестування в людський капітал і реалізацію цілей сталого розвитку.

В умовах масштабних викликів, спричинених повномасштабною війною, забезпечення соціальної безпеки набуває особливого значення як ключовий чинник стабільності та відновлення держави. Соціальна безпека, як складова економічної безпеки, має стати одним із пріоритетів державної політики у коротко- та довгостроковій перспективі. З метою зміцнення соціального компоненту національної безпеки доцільно реалізувати комплекс взаємопов'язаних заходів (див. рис. 5 та коментарі):

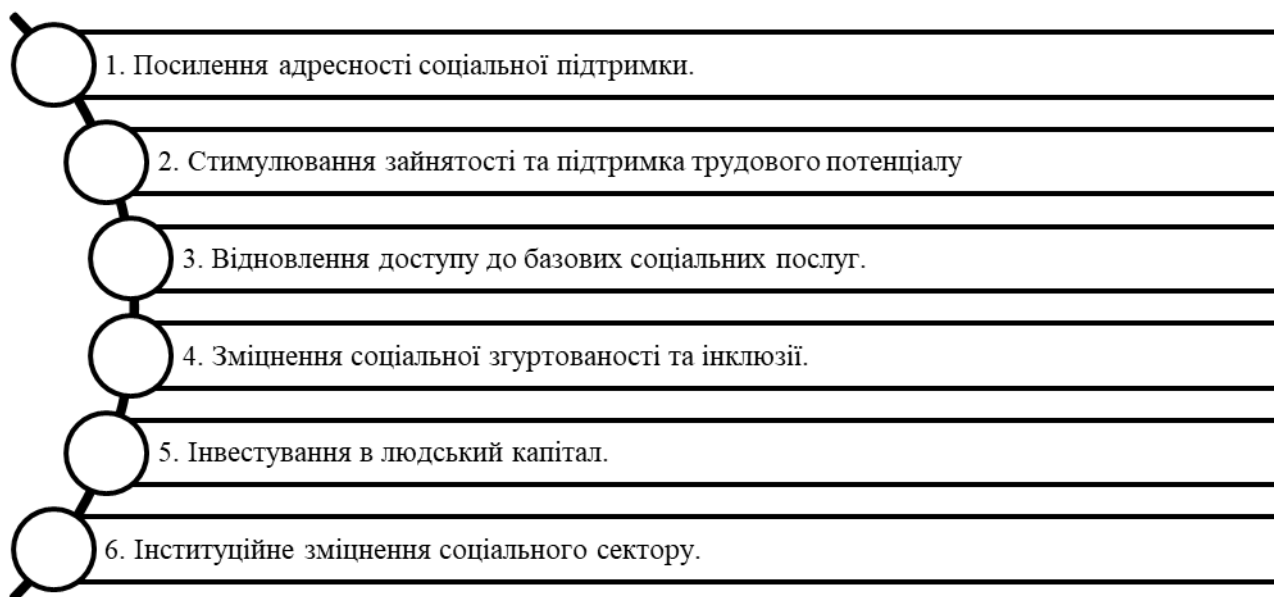

Рис. 5. – Заходи щодо зміцнення соціальної компоненти національної безпеки України
Складено автором

1. Посилення адресності соціальної підтримки. Необхідно реформувати систему соціального захисту з акцентом на адресну допомогу вразливим категоріям населення. Важливо впроваджувати цифрові механізми верифікації доходів і потреб, що дозволить більш ефективно використовувати бюджетні ресурси та оперативно реагувати на зміну соціальної ситуації.

2. Стимулювання зайнятості та підтримка трудового потенціалу. Держава має сприяти створенню нових робочих місць, зокрема через розвиток інфраструктури, підтримку малого та середнього бізнесу, запуск програм професійної перекваліфікації та дистанційного навчання. Особливу увагу слід приділяти молоді, ветеранам і ВПО.

3. Відновлення доступу до базових соціальних послуг. У післявоєнний період ключовим завданням стане реконструкція соціальної інфраструктури (медицина, освіта, соціальні служби) у постраждалих регіонах. Доцільно використовувати мобільні соціальні сервіси, що забезпечуватимуть мінімально необхідний рівень допомоги навіть у віддалених громадах.

4. Зміцнення соціальної згуртованості та інклюзії. Суспільна консолідація є важливим чинником відновлення. Слід розвивати програми соціальної інтеграції ВПО, ветеранів і постраждалих верств через залучення до громадських ініціатив, волонтерства, культурних і освітніх проєктів.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

5. Інвестування в людський капітал. Розвиток освіти, охорони здоров'я, науки та культури має визначатися як довгостроковий пріоритет. Забезпечення доступу до якісних освітніх і медичних послуг сприятиме формуванню якісного людського потенціалу та зменшенню соціального напруження.

6. Інституційне зміцнення соціального сектору. Доцільно здійснити перегляд структури та функцій соціальних інституцій з метою їх оптимізації, підвищення прозорості та ефективності управління. Особливо важливим є впровадження електронних сервісів для забезпечення зручного доступу громадян до соціальних послуг.

У цілому, посилення соціальної складової системи національної безпеки України потребує цілісного міжсекторального підходу, що передбачає не лише реагування на виклики, а й стратегічне бачення розвитку держави на основі соціальної справедливості, солідарності та людської гідності.

Список використаних джерел

1. Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018 року. «Про національну безпеку України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
2. Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020 року Стратегія національної безпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>
3. Конституція України. Документ 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Основи соціальної безпеки : навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад. Кравченко Л. В. — Умань : Візаві, 2022. — 127 с.
5. Вінічук М. В. Соціальна компонента економічної безпеки України: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки) / Вінічук Марія Володимирівна. – Львів, 2016. - 223 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3310>.
6. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 року «Про затвердження Методичний рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>

ХМЕЛЮК АЛЬОНА ВАСИЛІВНА

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та обліку,

ЗАБРОДА ДІАНА РОМАНІВНА

СТОРОЖКО АНГЕЛІНА ОЛЕКСІВНА

ПОЛЛЕ ТЕТЯНА ЮРІВНА

здобувачі гр. ОП-24-1д

Дніпровський державний технічний університет

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТОВАРАМИ: ДИНАМІКА ТА СТРУКТУРА

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації зовнішньоекономічна діяльність є ключовим чинником сталого економічного розвитку держави. Для України, яка перебуває в умовах геополітичної нестабільності та структурних змін економіки, особливого значення набуває аналіз зовнішньоторговельного балансу, як індикатора економічної стабільності, конкурентоспроможності продукції та рівня інтеграції в світовий ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку зовнішньої торгівлі України розглядалися у працях таких дослідників, як В. Гєєць [6], І. Мікерін, С. Кораблін [7]. Серед сучасних досліджень варто відзначити аналітичні звіти Держстату України та публікації вітчизняних економічних інститутів щодо впливу воєнних дій на зміну структури експорту, імпорту, логістики та торговельних партнерів [1-5]. Водночас залишається актуальною потреба в емпіричному дослідженні структурної динаміки зовнішньоторговельного балансу у контексті 2021–2025 років.

Мета статті. Проаналізувати динаміку зовнішньоторговельного балансу України у 2021–2025 роках з урахуванням структурних змін у товарній та географічній структурі експорту й імпорту, а також виявити вплив геополітичних, економічних і цінових факторів на зовнішньоекономічну діяльність держави.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, експорт — це вивезення товарів і послуг за межі національної економіки з метою реалізації на зовнішніх ринках. У макроекономічному контексті експорт: є важливим джерелом валютних надходжень, що впливає на платіжний баланс країни; стимулює виробництво, зайнятість та економічне зростання; визначає ступінь інтеграції країни у світову економіку.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Зауважимо, що в межах цього дослідження аналіз експорту дозволяє оцінити економічну активність України на зовнішніх ринках, а також виявити тенденції змін у структурі експортної продукції.

Відповідно, імпорт — це ввезення товарів і послуг із-за кордону, необхідних для внутрішнього споживання, виробництва або інвестицій. Теоретично імпорт: відображає потреби економіки у товарах, яких бракує або які не виробляються в країні; сигналізує про рівень відкритості ринку, залежність від зовнішніх постачальників; може виступати індикатором інвестиційної активності (через імпорт технологій, обладнання тощо).

Вважаємо, що використання імпорту в аналізі дозволяє простежити структуру внутрішнього попиту та виявити потенційні ризики енергетичної чи технологічної залежності.

Відповідно, сальдо (баланс) зовнішньої торгівлі — це різниця між обсягами експорту та імпорту. Тому: позитивне сальдо (профіцит) вказує на перевищення експортних доходів над імпортними витратами, що зміцнює економіку та валюту; негативне сальдо (дефіцит) може свідчити про перевищення споживання над виробництвом, що створює тиск на платіжний баланс і валютний курс.

У нашому дослідженні сальдо дає змогу оцінити загальну зовнішньоекономічну рівновагу України у досліджуваному періоді та динаміку її порушення в умовах воєнних дій та глобальних викликів. Коефіцієнт покриття імпорту експортом обчислюється як відношення обсягів експорту до імпорту. Він є індикатором зовнішньоторговельної спроможності держави:

- значення > 1 означає здатність країни самостійно фінансувати імпорт через експортні надходження;

- значення < 1 — свідчить про залежність країни від зовнішніх джерел фінансування, включаючи кредити або іноземні інвестиції.

У нашому дослідженні цей показник використано як інтегральний індикатор ефективності зовнішньоекономічної діяльності, особливо важливий в умовах дефіциту торгівлі, фінансової нестабільності або кризи платіжного балансу.

Отже, ці чотири показники в сукупності забезпечують комплексну оцінку зовнішньоекономічної активності, дозволяють виявити структурні проблеми у зовнішній торгівлі, відстежити зміни у міжнародних зв'язках та формувати обґрунтовані прогнози

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

щодо перспектив розвитку експортно-імпоротної політики України. Дані основних показників зовнішньоекономічної діяльності України подано в табл. 1.

Таблиця 1. Динаміка показників зовнішньоекономічної діяльності України

Рік	Експорт (млн \$)	Імпорт (млн \$)	Сальдо (млн \$)	Коефіцієнт покриття	Кількість партнерів
2021	68088.0	72797.0	-4709.0	0.94	227.0
2022	44156.0	55313.0	-11157.0	0.8	226.0
2023	40000.0	54000.0	-14000.0	0.74	220.0
2024	72300.0	100600.0	-28300.0	0.72	202.0
2025 ¹	6288.1	11302.5	-5014.4	0.56	202.0

¹Примітка: дані за 2025 рік наведені за січень–лютий

Як свідчать дані таблиці, найвищий рівень експорту зафіксовано у 2024 році — 72,3 млрд \$, що пояснюється частковим відновленням виробництва та зростанням попиту на агропродукцію. Різке падіння у 2025 році до 6,3 млрд \$ (лише за два місяці) вказує на уповільнення зовнішньоекономічної активності, ймовірно, через логістичні бар'єри, сезонний чинник або зовнішньополітичну нестабільність.

Показник імпорту стабільно перевищував експорт протягом усього періоду. Найвищим був у 2024 році — 100,6 млрд \$, що може свідчити про інтенсивний імпорт енергоносіїв, технологій та сировини для відновлення економіки.

У 2025 році (2 міс.) імпорт склав 11,3 млрд \$, що в перерахунку на рік свідчить про збереження високого рівня залежності України від імпорту.

Баланс зовнішньої торгівлі залишається негативним у всі роки, що свідчить про дефіцит торговельного балансу.

Найбільший дефіцит зафіксовано у 2024 році (–28,3 млрд \$), тобто імпорт перевищував експорт майже в 1,4 раза.

У 2025 році сальдо –5,01 млрд \$, але зауважимо — це лише за 2 місяці року. Якщо тенденція збережеться, річний дефіцит може перевищити показники 2022–2023 років.

У 2021 році коефіцієнт був відносно прийнятним — 0,94 (експорт майже покривав імпорт).

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

З кожним роком показник знижувався, і у 2025 році впав до критичного рівня 0,56, тобто лише 56% імпорту фінансується експортом. Це означає зростання зовнішньої фінансової залежності країни, ймовірно, через запозичення або донорську підтримку.

Зменшення з 227 у 2021 році до 202 у 2024–2025 роках свідчить про звуження географії зовнішньої торгівлі, що зумовлено:

розривом відносин з РФ і Білоруссю;

логістичними обмеженнями через війну;

концентрацією зусиль на ключових ринках (ЄС, США, Китай).

Динамічні зміни обсягу експорту та імпорту представлено на рисунках 1 та 2.

Рис. 1. Динаміка експорту та імпорту України (2021–2025 рр.)

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Рис. 2. Сальдо зовнішньоторговельного балансу України (2021–2025 рр.)

Слід відмітити, що географічна структура зовнішньої торгівлі України формується під впливом як природних, так і економіко-географічних факторів. Україна розташована на перехресті важливих транспортних шляхів між Європою та Азією. Це сприяє розвитку транзитної торгівлі та експорту. Вихід до Чорного та Азовського морів забезпечує доступ до міжнародних морських маршрутів, що є важливим для експорту зернових, металів та іншої продукції.

Південні області (Одеська, Миколаївська, Херсонська): Завдяки морським портам, ці регіони є ключовими для експорту зернових, олії та металів. Через порти отримують імпортні товари з країн Близького Сходу та Азії. Центральні та північні області (Київська, Черкаська, Полтавська): Сільськогосподарські регіони, що експортують зернові, олійні культури та продукцію харчової промисловості. Імпортують енергоносії, машини та обладнання для промисловості.

Східні області (Дніпропетровська, Запорізька): Промислові центри, що експортують металургійну продукцію та машини. Західні області (Львівська, Закарпатська): Через близькість до країн ЄС, ці регіони активно імпортують техніку, електроніку та споживчі товари.

Отже, географічне положення України сприяє розвитку експорту через морські порти та транзитну торгівлю. Регіональна спеціалізація визначає структуру експорту та імпорту:

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

південь — аграрний експорт, схід — промисловий, захід — імпорт споживчих товарів. Близькість до ЄС стимулює імпорт високотехнологічної продукції в західні регіони.

Зростання цін на сировину та енергоресурси в Україні негативно вплинуло на якість та доступність продукції. У молочній галузі це призвело до зниження конкурентоспроможності та скорочення переробки, а в енергетичному секторі — до залежності від імпорту та використання альтернативних джерел енергії.

На основі аналізу зовнішньоекономічної діяльності України у 2021–2025 роках можна зробити такі висновки:

-структура експорту залишається орієнтованою на сировинні товари — аграрну продукцію, метали, насіння олійних культур. Можна зробити прогнози та побачити певні перспективи у розвитку імпорту та експорту товарообігу України;

- очікується подальше зростання експорту аграрної продукції, зокрема зернових, соняшникової олії, а також продукції переробки;

- імпорт високотехнологічної продукції (обладнання, електроніка) з ЄС і США зростатиме завдяки активізації відбудови інфраструктури післявоєнного періоду. Розвиток логістики через західні кордони та морські порти (Одеський, Чорноморський) покращить експортні можливості. Україна має потенціал для нарощення експорту ІТ-послуг, машинобудування, фармацевтичної продукції, що дозволить зменшити залежність від сировинного експорту.

Інтеграція з ринком ЄС у межах Угоди про асоціацію відкриває нові перспективи стандартизації, сертифікації та розширення присутності українських товарів на європейських ринках.

Висновки. Таким чином, проведене статистичне дослідження зовнішньоекономічної діяльності України свідчить:

- зовнішньоторговельна діяльність України у 2021–2025 роках зазнала суттєвих трансформацій, пов'язаних з геополітичними змінами, логістичними проблемами та енергетичними викликами;

- експорт орієнтується переважно на сировинні товари, зокрема аграрну продукцію, олійні культури та метали;

- імпорт зміщується в бік високотехнологічної продукції, зокрема з країн ЄС і США;

- географічна диверсифікація торговельних зв'язків сприяє зниженню залежності від колишніх партнерів СНД і стимулює інтеграцію в ринок ЄС;

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

- подальші перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності пов'язані з відновленням логістичних шляхів, розвитком експортного потенціалу переробної промисловості, IT-сфери та інтеграцією в глобальні ланцюги доданої вартості.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. Офіційний сайт: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення:01.05.2025)
2. Кабінет Міністрів України. Офіційний портал: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення:01.05.2025)
3. Світовий банк. Ukraine Trade Overview. <https://www.worldbank.org> (дата звернення:01.05.2025)
4. Європейська комісія. EU-Ukraine Trade Relations. <https://ec.europa.eu> (дата звернення:01.05.2025)
5. Національний інститут стратегічних досліджень. Аналітичні доповіді про зовнішню торгівлю України. – К., 2023 (дата звернення:01.05.2025).
6. Геєць В.М. Глобальні виклики та розвиток національної економіки: монографія. – К.: НАН України, 2021.
7. Кораблін С.О. Зовнішня торгівля як чинник економічного розвитку України // Економіка України. – 2022. – №5. – С. 34–42.
8. Міністерство економіки України. Звіти про зовнішньоекономічну діяльність за 2021–2024 роки.

ХМЕЛЮК АЛЬОНА ВАСИЛІВНА

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та обліку,

ПЕДЧЕНКО РУСЛАН ЮРІЙОВИЧ

ПРОФАТИЛОВ ІВАН ЄВГЕНІЙОВИЧ

БАБИЧ АНГЕЛІНА ВАДИМІВНА

здобувачі гр. ФБС-24-1д

Дніпровський державний технічний університет

**СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ВЕЛИКИХ І
СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ: ГРУПУВАННЯ ТА ДИНАМІКА**

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Постановка проблеми. В умовах трансформації економіки України, викликаних як зовнішніми загрозами (збройна агресія, дестабілізація логістичних ланцюгів, енергетичні кризи), так і внутрішніми проблемами (інституційна нестабільність, диспропорції розвитку регіонів), особливої актуальності набуває об'єктивна оцінка фінансового стану великих і середніх підприємств. Цей сектор відіграє ключову роль у формуванні валового внутрішнього продукту, забезпеченні зайнятості та фінансової стабільності держави. Однак існує значна диференціація фінансових результатів між підприємствами різних галузей, що ускладнює вироблення уніфікованої політики державного регулювання. Тому необхідним є детальний статистичний аналіз з групуванням підприємств за видами економічної діяльності, порівнянням динаміки прибутків і збитків, а також виявленням галузей, що демонструють стійке зростання або, навпаки, перебувають у кризовому стані.

У цьому контексті важливо дослідити не лише загальні фінансові підсумки, а й структуру цих результатів, що дозволить встановити реальні тенденції у фінансово-економічній поведінці суб'єктів господарювання та сформулювати обґрунтовані рекомендації для підвищення їх ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання аналізу фінансових результатів підприємств України висвітлюються у численних наукових працях, що охоплюють як теоретичні, так і практичні аспекти. У роботі Черничко Т.В. та Кірман Є.І. [2] досліджено тенденції розвитку підприємств України, зокрема оцінено динаміку фінансових результатів за період 2009–2016 рр. Автори підкреслюють значення прибутку підприємств як джерела поповнення бюджетів різних рівнів та прискорення економічного розвитку країни. Іовенко А.В. та Ольвінська Ю.О. [3] обґрунтовують необхідність статистичного аналізу фінансових результатів суб'єктів господарювання в Україні. У своїй роботі вони акцентують увагу на важливості дослідження прибутковості та збитковості підприємств для формування ефективної економічної політики. Дослідження Юрчишена Д.В. [4] зосереджено на оцінці фінансових результатів великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності. Автор аналізує чинники, що впливають на формування прибутків і збитків підприємств, та підкреслює неоднозначність адаптації підприємств до умов невизначеності. У статті Міщука Є.В. та Поліщука І.Г. [5] розглянуто роль аналізу і управління фінансовими результатами в стратегії управління підприємницькою діяльністю. Автори систематизують дефініції поняття

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

"фінансовий результат" та здійснюють порівняння традиційного аналізу рентабельності з аналізом, що враховує додаткові чинники стратегії управління.

Таким чином, аналіз наукових публікацій свідчить про значну увагу дослідників до проблематики фінансових результатів підприємств. Однак, враховуючи динамічні зміни в економіці України, зокрема в умовах зовнішніх та внутрішніх викликів, актуальним є подальше дослідження динаміки прибутків і збитків підприємств за видами економічної діяльності з використанням сучасних статистичних методів.

Метою статті є здійснення комплексного статистичного аналізу фінансових результатів діяльності великих і середніх підприємств України за 2024 рік із акцентом на групування за видами економічної діяльності та оцінку динаміки прибутків і збитків у порівнянні з попереднім роком. У межах дослідження передбачено виявлення основних галузевих тенденцій, оцінка рівня ефективності діяльності підприємств та формулювання висновків щодо можливих напрямів підвищення фінансової стійкості вітчизняного бізнесу в умовах економічної нестабільності.

Виклад основного матеріалу. У сучасній економічній науці статистичне групування виступає одним із фундаментальних методів дослідження, що дозволяє виявити закономірності, тенденції та внутрішні зв'язки у складних соціально-економічних явищах. Цей метод має апіорне значення, оскільки саме за його допомогою відбувається систематизація первинної інформації, виділення однорідних сукупностей, а також підґрунтя для подальшого аналітичного узагальнення.

У контексті дослідження фінансових результатів діяльності підприємств статистичне групування за видами економічної діяльності є надзвичайно важливим. Такий підхід дозволяє не лише оцінити загальний фінансовий стан великого та середнього бізнесу в Україні, а й виявити внутрішньогалузеві диспропорції, ідентифікувати галузі з найвищими або найнижчими показниками прибутковості чи збитковості.

На основі офіційних статистичних даних Державної служби статистики України за 2023–2024 роки здійснено групування підприємств за основними секторами економіки згідно з КВЕД-2010 [1]. Таке групування дало змогу провести динамічний аналіз фінансових результатів (прибутків і збитків), порівняти показники між роками та виявити тенденції, які характеризують трансформацію фінансової ефективності бізнесу в умовах сучасної економічної ситуації.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

У ході дослідження було проаналізовано шість ключових секторів: сільське господарство, промисловість, будівництво, торгівля, транспорт і фінансова діяльність. Для кожної групи розраховано абсолютні показники прибутку та збитку, а також відносні зміни у динаміці. Отримані результати лягли в основу подальших висновків щодо стабільності та адаптивності галузей до викликів економічного середовища. Основні результати групування представлено в таблиці 1.

Таблиця 1. Групування підприємств за видами діяльності

Види економічної діяльності	Прибуток, млн.грн.		Збиток, млн.грн.		Коефіцієнт динаміки, (темп приросту)%	
	2023 р.	2024 р.	2023 р.	2024 р.	Прибуток	Збиток
Сільське господарство	55268,0	102070,0	16734,5	9096,5	84,68	-45,64
Будівництво	36311,8	40286,3	16273,5	14145,1	10,95	-13,08
Промисловість	677159,6	842818,5	518605,0	645731,1	24,46	24,51
Оптова та роздрібна торгівля	277109,2	340773,3	238894,9	253044,7	22,97	5,92
Транспорт і складське господарство	113008,3	112497,3	71163,5	96373,1	-0,45	35,42
Фінанси та страхова діяльність	336872,3	483148,1	15470,8	37996,7	43,42	145,6

Джерело: особисті розрахунки авторів за офіційними даними Держкомстату [1]

Як свідчать результати групування:

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

- сільське, лісове та рибне господарство (КВЕД А): зростання прибутку на 84,7% свідчить про значне покращення фінансового становища підприємств галузі. Одночасне скорочення збитків на 45,6% вказує на посилення ефективності ведення аграрного бізнесу та, ймовірно, на впровадження сучасних агротехнологій. Цей сектор демонструє найкращу динаміку серед усіх галузей;
- промисловість (КВЕД В+С+D+E): попри зростання прибутку на 24,5%, збитки також зросли на 24,5%, що свідчить про нерівномірність розвитку галузі. Ймовірно, маємо справу з високою розшарованістю результатів серед підгалузей (наприклад, окремі підприємства демонструють суттєві прибутки, інші — глибокі збитки). Така ситуація може бути зумовлена енергетичними, логістичними та сировинними ризиками;
- будівництво (КВЕД F): прибуток зріс на 10,9%, а збитки скоротилися на 13,1%, що свідчить про помірне оздоровлення галузі. Це може бути пов'язано з реалізацією інфраструктурних проєктів або відновленням будівельної активності в регіонах;
- оптова та роздрібна торгівля (КВЕД G): збільшення прибутку на 23% та зростання збитків на 5,9% вказує на стабільний попит, однак високі витрати та конкуренція все ще тиснуть на ефективність роботи частини суб'єктів. Торгівля є чутливою до коливань цін, валютного курсу та імпортозалежності;
- транспорт і складське господарство (КВЕД H): прибуток знизився на 0,45%, а збитки зросли на 35,4%, що виводить галузь у критичну зону ризику. Галузь зазнає впливу військових дій, інфраструктурних руйнувань, підвищення вартості пального та логістичних бар'єрів;
- фінансова та страхова діяльність (КВЕД K): прибуток зріс на 43,4%, але збитки — на 145,6%, що свідчить про високу волатильність та різке розшарування результатів між прибутковими та збитковими суб'єктами. Це може бути наслідком ризикових інвестицій, проблем зі стягненням заборгованості або нерівномірного доступу до фінансових ресурсів.

Отже, лише сільське господарство продемонструвало одночасне зростання прибутків і суттєве скорочення збитків, що свідчить про системне оздоровлення.

Промисловість, транспорт і фінансова сфера мають суперечливу динаміку, що потребує цільової державної підтримки.

Галузевий розріз дозволяє виявити точки зростання (агро, фінанси, будівництво) та зони ризику (транспорт, частково — промисловість і торгівля).

Графічне зображення досліджених тенденцій представлено на рис. 1 та рис.2.

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

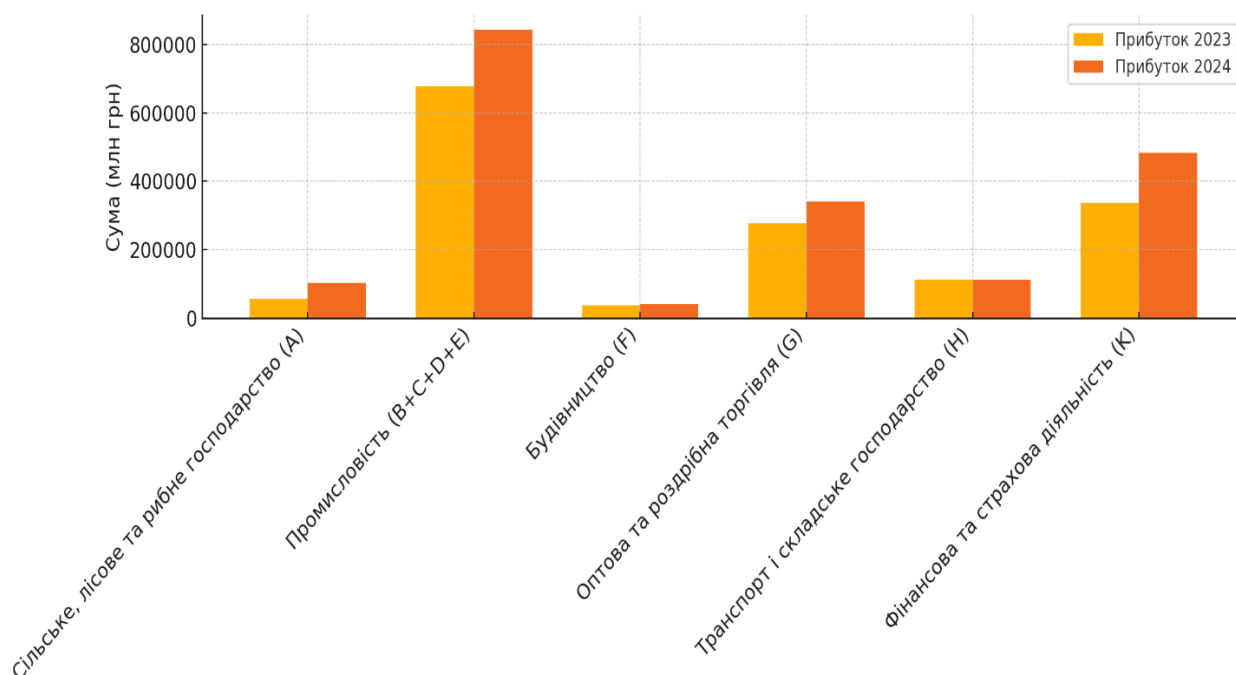

Рисунок 1. Динамічні зміни прибутку підприємств за видами діяльності

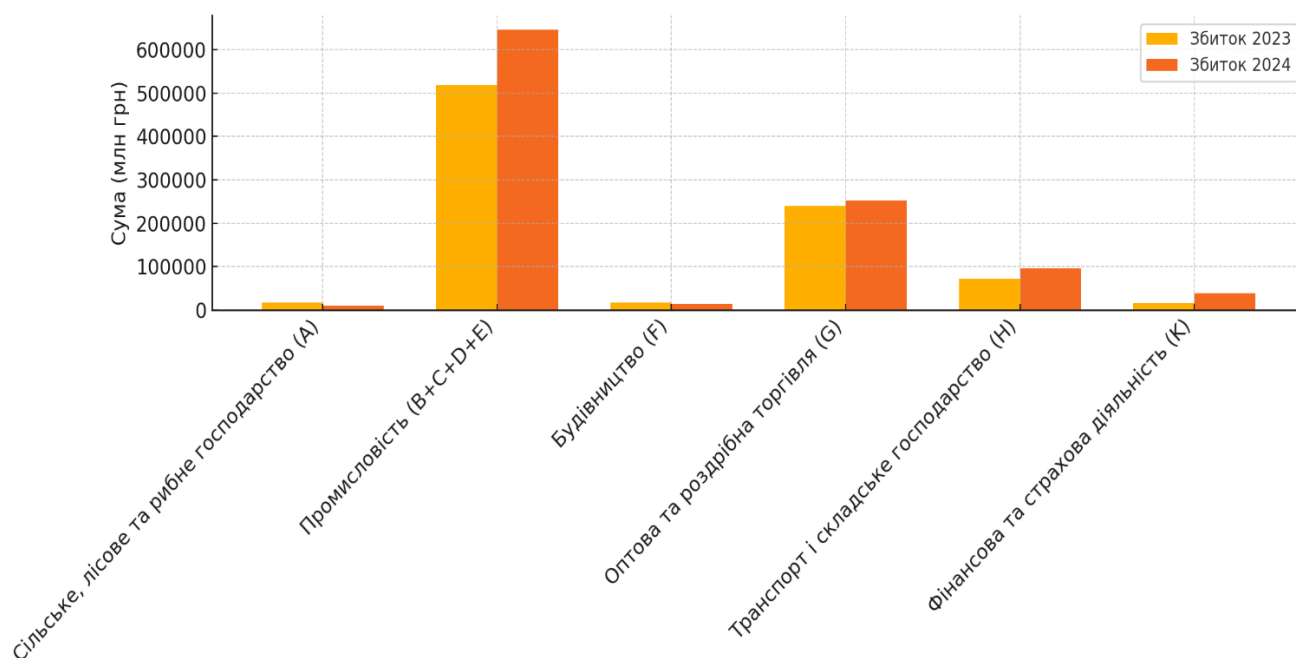

Рисунок 2. Динаміка збитків підприємств за видами економічної діяльності

Графічне зображення динамічних змін прибутку і збитку підприємств України підтверджують висновки зроблені раніше.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Висновки. Проведене дослідження підтвердило важливість і доцільність застосування статистичного методу групування як ключового інструменту в аналізі фінансових результатів діяльності великих і середніх підприємств. Саме групування за видами економічної діяльності дозволило структуровано подати неоднорідну масу статистичних даних, виявити закономірності та розкрити галузеві особливості змін у прибутковості й збитковості підприємств у 2024 році порівняно з 2023 роком.

Основні результати дослідження:

- групування підприємств за КВЕД-2010 дозволило виокремити галузі з позитивною динамікою фінансових результатів (сільське господарство, будівництво, фінансовий сектор) та зонами фінансової нестабільності (транспорт, промисловість);
- найбільш успішною за результатами 2024 року стала сфера сільського, лісового та рибного господарства, де відбулося суттєве зростання прибутку (+84,7%) та скорочення збитків (–45,6%);
- галузі транспорту та складського господарства, навпаки, демонструють погіршення фінансових показників, зокрема зростання збитків на понад 35%, що потребує уваги з боку економічної політики;
- застосування групування дало змогу зменшити інформаційну складність, виділити однорідні за фінансовими ознаками підсукупності та побудувати на цій основі динамічні порівняння.

Таким чином, метод статистичного групування виявився ефективним інструментом дослідження, що забезпечив логічну послідовність аналізу, дозволив систематизувати великі обсяги статистичної інформації та отримати обґрунтовані аналітичні висновки. Цей метод є базовим для економіко-статистичних досліджень, зокрема тих, що мають прикладне значення для оцінки ефективності функціонування підприємств у розрізі галузей.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. Офіційний сайт: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.05.2025)
2. Черничко Т.В., Кірман Є.І. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємств України. Економіка і суспільство. 2016. №5. С. 400–401. Економіка та суспільство
3. Іовенко А.В., Ольвінська Ю.О. Статистичний аналіз фінансових результатів суб'єктів господарювання в Україні. Одеський національний економічний університет. dspace.oneu.edu.ua

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

4. Юрчишен Д.В. Аналіз фінансових результатів великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності. Журнал актуальних проблем фінансів. japfd.donnu.edu.ua

5. Міщук Є.В., Поліщук І.Г. Роль аналізу і управління фінансовими результатами в стратегії управління підприємницькою діяльністю. Інвестиції: практика та досвід. 2024. №23. С. 14–16. nauka.com.ua

ХМЕЛЮК АЛЬОНА ВАСИЛІВНА

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та обліку,

Дніпровського державного технічного університету

ТКАЧ АНАСТАСІЯ ОЛЕКСІЇВНА

здобувачка гр. ПЗ-24-1д

Дніпровський державний технічний університет

**КОРУПЦІЯ В ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ
НА ПРИКЛАДІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ**

Постановка проблеми. Корупція в публічному секторі є однією з найглибших і найбільш руйнівних проблем для сучасних держав. Вона впливає не лише на внутрішню політику та управління, а й на міжнародний імідж країни. Для держав, які перебувають у процесі демократичної трансформації, як-от Україна, ця проблема має особливе значення. Умови переходу до ринкової економіки, недосконалість інституційних механізмів, слабкість правозастосовної системи і нерівномірність розподілу влади створюють сприятливе середовище для поширення корупційних практик.

Найбільш вразливою сферою до проявів корупції є сфера публічних закупівель, оскільки вона передбачає прямий доступ до фінансових потоків та можливість маніпулювання умовами контрактів. У цій сфері зловживання посадовими повноваженнями можуть призводити до масштабних фінансових втрат для бюджету, закупівлі неякісних товарів чи послуг, зриву соціально важливих проектів та загальної дискредитації державної служби. Такі порушення порушують принципи доброчесності, прозорості й рівності, на яких базується довіра до держави як інституції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика корупції у публічному секторі, зокрема в сфері державних закупівель, залишається у центрі уваги як наукової спільноти, так і міжнародних організацій. Аналіз наукових джерел та прикладних досліджень

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

свідчить про зростання академічного та практичного інтересу до теми запобігання корупції через інституційні та цифрові інструменти. У міжнародному контексті ключову роль відіграє Конвенція ООН проти корупції (2003), яка визначає принципи протидії корупції, включаючи прозорість, підзвітність та міжнародну співпрацю [1].

Мета статті. Метою цього дослідження є аналіз проявів корупції в публічному секторі на прикладі конкретного ситуаційного кейсу — організації масштабної схеми фальсифікації умов державних закупівель продуктів харчування для державних закладів через систему Prozorro/Prozorro Market [4.5].

Основними завданнями дослідження є:

- виявити правові та етичні порушення, що мали місце;
- класифікувати тип корупції;
- визначити наслідки для публічного сектору;
- запропонувати шляхи запобігання подібним випадкам у майбутньому.

Об'єктом дослідження є корупційні правопорушення у публічному секторі. Предметом — конкретна ситуація маніпуляції умовами тендеру у сфері державних закупівель.

У дослідженні використано такі методи: аналітичний (для вивчення законодавства та нормативної бази), порівняльно-правовий (для зіставлення міжнародного і національного досвіду протидії корупції), кейс-метод (аналіз конкретної ситуації), а також індуктивно-дедуктивний підхід для формування висновків і рекомендацій.

Виклад основного матеріалу. Корупція — це використання посадовими особами наданих їм владних повноважень для отримання особистої вигоди. Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» (ст. 1), корупцією вважається «використання особою наданих їй повноважень або пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди» [2]. У міжнародному контексті, відповідно до Конвенції ООН проти корупції (ст. 2), корупція — це зловживання владою заради приватної вигоди [1].

Серед поширених форм корупції у сфері публічного управління можна виокремити:

- хабарництво — надання чи одержання неправомірної вигоди (грошової чи іншої) за виконання чи невиконання певних дій (ст. 368 ККУ);
- зловживання службовим становищем — перевищення повноважень або використання посадових функцій на шкоду інтересам держави;
- службове підроблення документів — внесення неправдивої інформації в офіційні документи (ст. 366 ККУ);

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

- конфлікт інтересів — ситуація, за якої особисті інтереси особи впливають на об'єктивність її службових рішень.

- боротьба з корупцією давно вийшла за межі внутрішньополітичних процесів і стала глобальним викликом, який потребує скоординованих дій на міжнародному рівні.

Одним із основних документів, що регламентує антикорупційні заходи у сучасному світі, є Конвенція ООН проти корупції, прийнята у 2003 році [1]. Цей документ визначає універсальні принципи та механізми запобігання корупції, сприяє співпраці між державами та встановлює норми відповідальності за порушення. Ще одним важливим актом є Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999), яка зосереджується на зменшенні впливу корупції в державному та приватному секторах.

На національному рівні Україна сформувала розгалужену правову базу, яка є фундаментом для ефективної протидії цьому явищу. Основу становлять такі законодавчі акти:

— Закон України «Про запобігання корупції», який визначає правила етичної поведінки посадовців та механізми запобігання конфлікту інтересів;

— Закон України «Про публічні закупівлі», що встановлює прозорі правила для закупівель у державному секторі [3];

— Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», який забезпечує функціонування спеціалізованого органу, що здійснює розслідування корупційних злочинів [2].

Для реалізації цих законів в Україні створено спеціалізовані інституції:

— НАЗК (Національне агентство з питань запобігання корупції), яке займається моніторингом стилю життя посадовців та перевіркою декларацій;

— НАБУ (Національне антикорупційне бюро України), відповідальне за оперативно-розшукову діяльність;

— ДАСУ (Державна аудиторська служба України), яка контролює використання бюджетних коштів;

— ВАКС (Вищий антикорупційний суд), що виносить вирoki у справах високопосадової корупції.

Разом ці інструменти та установи створюють багаторівневу систему стримувань і противаг, спрямовану на мінімізацію корупційних ризиків у публічному секторі.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Слід відмітити, що з метою запобігання корупційних ризиків в сфері закупівель в Україні створено систему Prozorro. Система Prozorro стала символом нової епохи у сфері державних закупівель в Україні [4]. Запроваджена у 2016 році як результат співпраці громадського сектору, бізнесу та держави, вона мала на меті змінити підходи до закупівель, зробивши їх максимально відкритими, прозорими та контрольованими. Головний принцип, на якому базується Prozorro, звучить як «всі бачать все». Це означає, що кожна дія в межах тендерного процесу фіксується та стає доступною для перегляду будь-якому громадянину.

Функціонально система складається з кількох ключових елементів, які працюють у взаємозв'язку. Центральна база даних акумулює всю інформацію щодо оголошених закупівель, поданих пропозицій та результатів торгів. Платформи або електронні майданчики, під'єднані до системи, забезпечують зручний інтерфейс для учасників, де вони можуть подавати свої пропозиції. Завдяки відкритому програмному інтерфейсу (API) та політиці відкритих даних, кожен охочий може контролювати процес закупівель або використовувати ці дані для аналітики.

У Prozorro реалізовані три основоположні принципи: повна прозорість кожного етапу закупівлі, що забезпечує довіру з боку суспільства; відкритість і рівність умов участі для всіх постачальників, що стимулює конкуренцію; а також електронна форма взаємодії, яка мінімізує людський фактор і підвищує об'єктивність та ефективність процедур.

Незважаючи на безперечні успіхи, яких вдалося досягти завдяки впровадженню Prozorro, система прозорих закупівель в Україні залишається вразливою до певних викликів. Один із них пов'язаний із так званими «спрощеними» закупівлями, які набули особливої актуальності під час війни чи в умовах надзвичайного стану. У таких випадках, коли швидкість прийняття рішень домінує над процедурною строгістю, можливими стають маніпуляції та зловживання [5,6].

Ще одна проблема — це ситуації, коли формально всі вимоги виконано, але зміст закупівельної процедури викликає сумніви. Так, іноді трапляється штучне завищення балів за нецінові критерії або навіть змови між учасниками торгів, що суперечить духу конкуренції. Додатковим ризиком є кадровий голод у структурі державних замовників: недостатній рівень професійної підготовки фахівців може призводити до ненавмисних помилок [7].

Попри цифрову природу Prozorro, фактор людського впливу досі має значення. Хоча втручання у подані документи технічно неможливе, чиновники можуть здійснювати вплив

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

на процес оцінювання або приймати суб'єктивні рішення під час кваліфікації учасників. Це свідчить про потребу не лише в технологічних, але й інституційних змінах, що спрямовані на зміцнення доброчесності та професійності в системі закупівель [8].

Як уже відмічалось раніше, предметом даного дослідження є закупівля продуктів харчування. Отже, в результаті проведеного аналізу встановлено, що у сфері закупівель продуктів харчування для державних санаторіїв, шкіл, лікарень та дитячих таборів традиційно існувала практика фальсифікації тендерних вимог на користь конкретного постачальника. Замовники прописували у Prozorro специфічні умови — дозволи, сертифікати, логістичні вимоги — які заздалегідь міг виконати лише обраний учасник, що попередньо погодив «відкат». Однак на початку 2024 року більшість категорій харчових продуктів було переведено до обов'язкової закупівлі з використанням сервісу Prozorro Market, де така схема втратила можливість реалізації, адже система не дозволяє вказувати індивідуальні вимоги — замовник просто обирає товар з певним набором характеристик. Попри це, варіант іншої схеми корупції залишився: замовник обирає, наприклад, продукцію найвищої якості (як-от полуницю вищого ґатунку), але у змові з постачальником може погоджуватися на фактичну поставку продукції нижчої якості за ціною кращого товару.

У цьому випадку відбулося зловживання службовим становищем і змова між посадовою особою та постачальником. Формально товар закуповується чесно, але фактично постачають продукцію нижчої якості за завищеною ціною. Це порушення як законодавства (зокрема Кримінального кодексу), так і базових принципів доброчесності в публічному секторі.

Наслідками є великі матеріальні збитки для бюджету та неналежна якість продуктів, які споживають діти, пацієнти та інші вразливі групи. Контроль за такими поставками складно реалізувати, але він необхідний на всіх етапах — від вибору товару до його доставки. Потрібно впровадити регулярний моніторинг якості продукції, яку закуповують, і створювати на місцях незалежні комісії для перевірки відповідності фактичних поставок до заявлених характеристик.

Висновки. Корупція в публічному секторі залишається одним із найсерйозніших викликів для розвитку демократичної, ефективної та відкритої держави. Особливо вразливою до корупційних ризиків є сфера державних закупівель, адже йдеться про управління значними фінансовими ресурсами. Аналіз конкретного прикладу показав: навіть незначне

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

викривлення даних у тендерному процесі може призвести до масштабних негативних наслідків — як фінансових, так і репутаційних.

У цьому контексті запровадження електронної системи Prozorro стало справжнім проривом у боротьбі з корупцією. Завдяки принципам відкритості, рівних можливостей для учасників та суспільного контролю, система значною мірою унеможлиблює реалізацію непрозорих схем у публічному секторі. Цифрова фіксація всіх дій і відкритий доступ до даних створюють додаткові гарантії доброчесності закупівель.

Проте загроза корупції не зникає повністю. Умови воєнного стану, спрощені процедури закупівель, а також операції поза межами регулювання Prozorro залишають простір для потенційних зловживань. Саме тому боротьба з корупцією має включати не лише технологічні інструменти, але й постійний розвиток інституційної спроможності, підвищення професійного рівня замовників та формування високих етичних стандартів на всіх щаблях влади.

Зрештою, лише поєднання інноваційних технічних рішень, ефективного громадського контролю та особистої відповідальності державних службовців може гарантувати прозорість закупівель. Досвід України у впровадженні Prozorro вже сьогодні можна вважати зразком для країн, які шукають ефективні шляхи подолання корупції через відкритість та цифровізацію.

Список використаних джерел

1. United Nations Convention against Corruption. – New York: UN, 2004. – 44 p. – Режим доступу: <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/uncac.html> (дата звернення 02.05.2025р.)
2. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014р. // Відомості Верховної Ради України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення 02.05.2025р.)
3. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 груд. 2015 р. № 922-VIII // Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення 02.05..2025р.)
4. Prozorro: Офіційний портал публічних закупівель України. URL: <https://prozorro.gov.ua> (дата звернення 02.05.2025р.)
5. Harvard Kennedy School. Overcoming Corruption and War: Lessons from Ukraine's ProZorro Procurement System. – Cambridge, MA: HKS, 2021. URL:

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

<https://www.hks.harvard.edu/publications/overcoming-corruption-and-war-lessons-ukraines-prozorro-procurement-system> (дата звернення 02.05.2025р.)

6. OECD. eProcurement system ProZorro. – Paris: OECD, 2020. URL: <https://oecd-opsi.org/innovations/eprocurement-system-prozorro/> (дата звернення 02.05.2025р.)

7. Open Contracting Partnership. ProZorro: How a volunteer project led to nation-wide procurement reform in Ukraine. – 2016. URL: <https://www.open-contracting.org/2016/07/28/prozorro-volunteer-project-led-nation-wide-procurement-reform-ukraine/> (дата звернення 02.05.2025р.)

8. Хмелюк А.В., Крутилко Я. Корупція: особливості прояву та наслідки. Збірка статей і тез доповідей за матеріалами XI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи» (м. Кам'янське, 16-17 травня 2024 р.). Кам'янське: ДДТУ, 2024. – С.194-197.

ЯКОВЧУК ЕВЕЛІНА ІГОРІВНА

здобувачка освіти

комунального закладу «Ліцей № 16» Кам'янської міської ради

КОРСУН ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА,

викладач англійської мови

комунального закладу «Ліцей № 16» Кам'янської міської ради

EGYPT AND ITS POPULATION IN KARL BAEDEKER'S GUIDEBOOKS

The article is devoted to the characteristics of Egypt and its population on the pages of the most famous guidebooks of the 19th and first half of the 20th centuries published by Karl Baedeker. The problems of the development of tourism as a travel industry and the formation of certain ideas about the countries and populations that became their object are raised. The purpose of the work is to find out the features of the presentation of Egypt on the pages of the guidebook by Karl Baedeker of the German publishing house.

As a result of the study, scientific works on the topic were summarized and analyzed, the features of the sources were revealed; the conditions for the appearance of Karl Baedeker's 1 guidebooks and the state of development of European travel culture in the 19th century were characterized; the situation of Egypt in the 19th century and the emergence of Egyptomania in Europe and the world were clarified, which significantly influenced the number of travelers visiting Egypt and the need for guidebooks.

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

The features of the presentation of the history and culture of Egypt in Karl Baedeker's guidebook, which was compiled with the help of well-known specialists, and therefore goes beyond the boundaries of an ordinary guidebook in terms of its content and quality of text, were also identified. The population of Egypt on the pages of the guidebook, its individual groups, were characterized. It was found that the description of the population of Egypt is quite detailed, designed to reveal its ethnic, religious, and everyday features and help the traveler in communicating with it.

However, information about the population also contains some negative stereotypes that existed regarding the population of the East, of which Egypt is a part.

Karl Baedeker (1801–1859) was a German publisher whose publishing company set the gold standard for guidebooks of his time. They became famous for their accuracy and detail, which gave rise to the saying: "Kings and governments may be wrong, but not Herr Baedeker." Baedeker's name became an eponym, and the guidebooks were called "Baedekers."

The history of Karl Baedeker's guidebooks can be divided into two stages: the first, which is associated with the figure of Karl Baedeker himself, the founder of a unique publication, the second is connected with the activities of his descendants, who continued their 'father's' work and consolidated the brand of the Baedeker publishing house. The first question we need to answer is - who is Karl Baedeker and why did his guidebooks become famous all over the world? Let's pay attention to the main facts of his biography.

Karl Baedeker was born on 3 November 1801 in Essen, then in the Kingdom of Prussia, into a family of printers, booksellers and publishers. He was the eldest of ten children of Gottschalk Diederich Baedeker (1778–1841), who inherited the publishing house founded by his own father, Zacharias Gerhard Baedeker (1750–1800). The company also published a local newspaper, and the family expected Karl to eventually join the firm. Around 1850, Karl changed the spelling of his surname from Bädeler with an umlaut to Baedeker [23, p.6].

After finishing school in Hagen, he left home in 1817 to study humanities in Heidelberg, where he also worked for a while for the leading local bookseller J. Mor. After military service he moved to Berlin, where from 1823 to 1825 he worked as an assistant to Georg Andreas Reimer, one of the city's leading booksellers. He then returned home to Essen and worked with his father until 1827, when he went to Koblenz to start his own bookselling and publishing business. Essen was then a small town, and he felt that Koblenz, which was not only larger but also the capital of the Prussian Rhine province and a center of tourism, had much more to offer [23. p.7].

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

In 1832, the Baedeker firm acquired the publishing house of Franz Friedrich Röhlings in Koblenz, which had published a travel guide in 1828. Baedeker's first travel book, which soon became very popular, was a reprint of "Rheinreise von Mainz bis Köln. Handbuch für Schnellreisende" ("Rhine Journey from Mainz to Cologne. A Guide for Travelers on the Road") [23, p. 17], written by the German historian Johann August Klein. Although this edition was supplemented with a map of the Rhine River, it remained otherwise unchanged in subsequent reprints. Baedeker gave practical advice, added useful information, and descriptions of the most important sights. The amendments made to this edition, as well as the changes for this volume, a large amount of information material for subsequent guidebooks, were prepared on the basis of Karl Baedeker's own travels [9]. This circumstance fundamentally distinguished Baedeker's guidebooks - he personally knew the routes that were described in the guidebooks, and gave advice from his own experience. Baedeker's ultimate goal was to free the traveler from the need to search for information in various sources.

After the death of Karl Baedeker on October 4, 1859, the publishing business was taken over by his son Ernst, who was born in 1833 and worked in London for the publishing house Williams & Norgate, which later became a partner of Baedeker's publishing house. However, during the short period of his activity before his unexpected death in July 1861, he managed to publish only the first English-language book "The Rhine", as well as "Upper Italy" and "Germany" in German and French [23, p. 30].

It was Fritz Baedeker, the third son of Karl, who expanded the range of guidebooks to distant regions, in particular the Middle East. This choice partly reflects the academic education of the project leader [24]. Thus, with the assistance of Fritz, in 1875 the first non-European volume entitled "Palestine and Syria" was published by the Swiss orientalist Albert Socin. Thanks to comprehensive information on geography, population, history, art, Arabic language and Islam, as well as relevant bibliographical references in the introduction on more than 120 pages, this volume represented the state of oriental studies at that time and, thus, went far beyond the boundaries of a simple guidebook. It was written that Lawrence of Arabia, a famous English adventurer, traveler and politician, always carried the latest edition of this guidebook with him during the Arab struggle for independence [26, p.28]. Two years later, in 1877, the first guidebook to Egypt was published.

Egypt as an object of European travel

In the 19th century, when Karl Baedeker's guidebooks became popular, interest in Egypt experienced a real boom and excitement. Around this time, such a concept as Egyptomania

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

appeared - that is, a fascination with ancient Egyptian history and culture, which was so mysterious, exotic, and incomprehensible. Dnipro researcher N. Wenger writes about Egyptomania as a certain subculture, traces its development, and especially notes the period of the 19th century for the outbreak of interest in this Eastern civilization by Europeans [11, p.92]. The appearance of guidebooks to Egypt published by Baedeker can be explained by the fascination, which was called Egyptomania, and significantly contributed to the development of travel to Egypt.

The event that became an impetus for the study of the history of Egypt and the formation of the science of Egyptology was Napoleon's military expedition to Egypt in 1798–1799. During this campaign, unique artifacts were found and drawings of ancient Egyptian antiquities were made. As noted in one of Baedeker's guidebooks, Egypt was "rediscovered" for Europeans [3, p.II]. After the Frenchman J.-F. Champollion managed to complete the work on deciphering Egyptian hieroglyphs, and the past of the ancient civilization began to come to life in the publications of scientists, Egypt became an object of travel.

Egypt at this time was part of the Khedive of Egypt, an autonomous monarchical state within the Ottoman Empire from 1867 to 1914. The territory of the Khedive encompassed modern-day Egypt, Libya, Sudan, and South Sudan. It was ruled by Egyptian khedives (rulers) from the Muhammad Ali dynasty. The autonomy was under constant military, political, economic, and financial pressure from Great Britain.

Features of Baedeker's Guides to Egypt at the End of the 19th Century

In 1878, the publishing house of Karl Baedeker presented the first German-language guidebook to Egypt, "Egypt, Part One: Through Egypt from the Fayum and the Sinai Peninsula" [2]. The second edition of the volume for Lower Egypt was published in 1885. The third and final edition of the volume, published in 1898, was originally edited by the head of the department at the University of Leipzig, the famous Egyptologist Georg Ebers, who traveled to Egypt and Nubia in 1869–1870.

Karl Baedeker's guidebooks go beyond tourist guides in their content, as leading scientists of the time worked on their preparation, using scientific literature and current information. This fully applies to guidebooks to Egypt, which were prepared with the participation of famous scientists who had personally visited Egypt, as well as the editors-in-chief from Karl Baedeker's publishing house. This gives the guidebooks the value of a unique comprehensive source about almost all areas of life in Egypt and its population, history, and culture. In addition, they contain many interesting

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

details that illustrate what was considered age-old, traditional, or modern at that time. At the same time, the guidebooks reflected the views of Europeans on Eastern civilization and the population.

The population of Egypt in the guidebook: general characteristics

The descriptions of the population of Egypt in the guidebook performed two main tasks: they provided information and practical recommendations. The quantitative characteristics of the population based on the census, the geography of its location, anthropological and professional characteristics are valuable. But especially interesting is the description of the qualities and features of the local, oriental population, which constituted the majority of the population and with whom the traveler was in contact throughout the journey and had to find a common language both literally and figuratively. Practical recommendations for European travelers were based on knowledge of religious views and everyday habits.

The selected population groups – fellahs, the Arab population of the cities, Copts, Bedouins and Berbers, Negroes, Armenians and Jews, Levantines and Europeans – reflect a rather motley ethnic map of Egypt. Although the motley applies specifically to Lower Egypt, the most developed region. The information in the guidebook is quite detailed, which indicates the thoroughness in its search. The characteristics provided allow us to see a certain contrast between Europeans and the people of the East, primarily the Arab Islamic population and Europeans. The contribution of Europeans to the development of cities, industry, road construction, and the admiration of the local population for these achievements are emphasized. On the one hand, extensive and interesting descriptions of certain ethnic or religious groups helped the traveler to orient himself in an unfamiliar country, on the other hand, they laid down certain stereotypes, both positive and negative, sometimes quite unpleasant characteristics. But in most cases, the authors of the guide tried to explain the reasons for such negatives, including living conditions, poverty, and religious characteristics.

Conclusions

The German publisher Karl Baedeker was not the first to prepare and publish guidebooks, but it was he and his descendants who created a certain model of a travel guide.

Guidebooks are becoming widespread in the context of the development of travel culture, in particular to Egypt, which attracted with its unique historical monuments. The outbreak of Egyptomania in Europe caused a demand for guidebooks about Egypt.

The description of the different population groups of Egypt is detailed and clear. Each individual has his own customs, starting from clothing and ending with religious preferences.

LIST OF SOURCES AND LITERATURE USED

SOURCES:

1. Baedeker's Egypt: Handbook for Travellers / by KarlBaedeker (Author). Cosimo Classics (March 1, 2011). 684 p.
2. Egypt, Leipzig: KarlBaedeker, 1878. 622 с. Part 1 (Lower Egypt, with the Fayum and the Peninsula of Sinai). URL: <https://archive.org/details/02031064.5451.emory.edu/page/n9/mode/2up>
3. Egypt: handbook for travellers. Part 1 (Lower Egypt, with the Fayum and the peninsula of Sinai). / edited by K. Baedeker. 1885. 614p. URL: <https://archive.org/details/egyphand00karl/page/n11/mode/2up>
4. Egypt: handbook for travellers.Part 2 (Upper Egypt, with Nubia, as far as the Second Cataract and the Western Oases) / edited by K. Baedeker. 1892. 456p. URL:<https://archive.org/details/egyphandbookfor02karluoft/page/n9/mode/2up>
5. Egypt : handbook for travellers edited by K. Baedeker. (4th ed.), Leipzig: Karl Baedeker,1898. 708 с. URL:<https://archive.org/details/01329502.5457.emory.edu>
6. Palestine and Syria. (2nd ed.), Leipzig: Karl Baedeker, 1894. URL:<https://archive.org/details/01028236.5449.emory.edu/page/n27/mode/2up>
7. Die Schweiz. Ein Reiseführer, der auf unseren eigenenErfahrungen und den besten Hilfsquellen beruht(5th ed.), Coblenz: Karl Baedeker, 1854. URL: <https://ia804700.us.archive.org/15/items/dieschweizhandb00baedgoog/dieschweizhandb00baedgoog.pdf>
8. Адес Гарри. Египет. История страны. М.: Эксмо, 2008. 544 с. URL: <https://readli.net/chitat-online/?b=289687&pg=1>
9. Бекетова В. М. «Музей – Україні всій краса...» (до 160-річчя заснування Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І.Яворницького). Історія і культура Придніпров'я: збірн. наук. праць. Дніпропетровськ, 2008. С. 49–54.
10. Божидарник, Т. Міжнародний туризм. Київ: Центр навч. літ., 2019.
11. Венгер Н. В. Єгиптоманія як субкультура XIX–XXI ст.*Сучасні дослідження з німецької історії*. Дніпро, 2021–2022. С. 90–100.
12. Копачинська Г., Мандрик І., Сугак І. Історичні етапи розвитку туризму в Єгипті. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. №1 (9). С. 220–239. URL: <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/178/170>

**XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)**

13. Мальська М. П., Паньків Н. М., Ховалко А. Б. Історія розвитку туризму. Навчальний посібник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. 117 с.
14. Міронова І. С. Історичне джерелознавство та українська археографія: спецкурс з джерелознавства, історіографії та методики викладання історії : навч. посіб. / Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 208 с.
15. Радченко О. М. Військові поховання в Галичині за матеріалами німецького путівника видавництва «Бедекер» 1943 р. *Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання»: 22-23 березня 2018 року, м. Черкаси : у 2-х томах. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2018. С. 294 – 298.*
16. Радченко О. Євреї та єврейська культура Східної Галичини та Великої України в німецькомовних путівниках кінця XIX – першої половини XX ст. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка*. 2019. №4 (143). С. – URL: <https://drive.google.com/file/d/1gd7ft2Nw21udUkHvVBzGMat0kGClvH1I/view>
17. Сколкіна І. Путівники як джерело. Огляд. *Офіційна сторінка Центру міської історії*. 30. 12. 2019. URL: <https://www.lvivcenter.org/updates/guide-books-as-a-source/>
18. Тарасенко М. Відкриття Центру єгиптології при Інституті сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України. *Сходознавство*. 2022. № 90. С. 231–239. URL: <https://skhodoznnavstvo.org.ua/index.php/journal/article/view/289>
19. У Дніпрі «відкопали» єгипетську мумію. *Укрінформ*. 19. 11. 2023. <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2347212-u-dnipri-vidkopali-egipetsku-mumiu.html#>
20. Amin Fatma. Visualizing Egypt: Egypt in the Eyes of British Travellers during the Nineteenth Century. *International Academic Journal of the Faculty of Tourism and Hotel Management-Helwan University*. 2018. URL: https://www.academia.edu/49101352/Visualizing_Egypt_Egypt_in_the_Eyes_of_British_Travellers_during_the_Nineteenth_Century
21. Bamforth I. Going by the book: the Baedeker guide. *British Journal of General Practice*. 2010 Dec 1. Vol. 60 (581). URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2991759/>
22. Baumgarten P., Baumgarten M. Baedeker. Ein Name wird zur Weltmarke. Ostfildern: Baedeker, 1998.
23. Hinrichsen A. Baedeker's Reisehandbücher 1832–1990. Bevern: Ursula Hinrichsen Verlag, 1991. URL: https://www.bdkr.com/AWH_bibliography_pt1.pdf

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

24. Karl Baedeker. URL: <https://www.britannica.com/biography/Karl-Baedeker>
25. List of Baedeker Guides. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Baedeker_Guides
26. Mittl Katja. Baedekers Reisehandbücher Funktionen und Bewertungen eines Reisebegleiters des 19. Jahrhunderts / Alles Buch Studien der Erlanger Buchwissenschaft XXII Herausgegeben von Ursula Rautenberg und Volker Titel. Buchwissenschaft. Universität Erlangen-Nürnberg, 2007. 149 p. URL: file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Alles%20Buch%20Band%2022_Mittl.pdf
27. Müller S. Die Welt des Baedeker. Eine Medienkulturgeschichte des Reiseführers 1830–1945. Frankfurt am Main: Campus, 2012. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=c3jGNumZnsYC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
28. Parson N. Worth the detour: a history of the guidebook. Stroud: Sutton, 2007.
29. Giants of Tourism / Edited by R. W. Butler, R. Russell, RMIT University, Melbourne, Australia. CABI, 2010. 306 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=ssSijGtEWyAC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

***XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи»
(м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р.)***

Наукове видання

Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи : збірник матеріалів X Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Кам'янське, 15 – 16 травня 2025 р. / Дніпровський державний технічний університет. Кам'янське, 2025. 449 с.

Відповідальний за випуск: д.і.н., професор К.Ю.Богомаз.

Всі матеріали пройшли оглядове рецензування. Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів. За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори.